

न्यायांभोनिधि श्रीमद् विजयानंदस्वरि (आत्मारामजी महाराज)

પ્રસ્તાવના.

સંસ્કૃત અને માગધી ભાષામાં પ્રાચીન મદાત્માઓ, કવિઓએ જનસમૂહના કલ્યાણમાટે અનેક જાનતા પ્રવર્તનો કરેલાં છે, જે ચાર અનુયોગમાં વર્તમાનકાળે આપણી દૃષ્ટિએ પડે છે. જેમાં બીજા અનુયોગ કરતાં ચરિતાનુયોગને પ્રાધાન્યપાત્ર આપવાનું કારણ એજ છે કે, તેનાથી બાળ છવો સરલતા તેમજ સહેલાઈથી, સદાચાર અને મહાબોધના શિશુઓ મેળવી શકે છે, અને જેટલી અસર કથાનુયોગથી થાય છે તેટલી બીજાથી થતી નથી.

આવા પૂર્વાચાર્યોનાં સંસ્કૃત પ્રાકૃતમાં ગદ્ય પદ્યાત્મક, રચેલા ચરિત્રો સરલ ભાષામાં જનસમૂહની પાસે મુકવામાં ધણા લાભો સમાયેલા છે. તે વખતના ધર્મ ભાવનાના અદ્યુત અને સમૃદ્ધિશાળી તત્વો, જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને તપ કે ધર્મોપદેશના કળરૂપે જે તે સમયે પ્રસિદ્ધિ પામ્યા હોય તેનું મહાત્મ્ય વર્તમાન કાળમાં આવા યોગ્ય પ્રગટ કરવાથી તેના વાચકો-જિજ્ઞાસુઓની ધર્મશ્રદ્ધા વૃદ્ધિ પામવા સાથે વ્યવહારિક ઉત્તતિના કારણભૂત નીતિના માર્ગનું અનુસરણ અથવા દિગ્દર્શન ઉત્તમ પ્રકારે થાય છે.

જેન કથાનુયોગમાં ત્યાગી મદાત્માઓ, તથા સંઘારી છવો વગેરે અનેક ઉત્તમ પુરોનાં ચરિત્રો આવે છે, તેમાં પણ જીવેશ્વરો-તીર્થંકર મહારાજાઓના ચરિત્રો તો ઉત્તમોત્તમ હોય છે. વર્તમાન સમયે આ ક્ષેત્રમાં જીવેશ્વર લગ્નરાત્રીના અભાવ હોવા છતાં આવા પવિત્ર પુરોનાની પ્રતિમાના આલંબનવડે સેંકડો, લખાત્માઓ લવજળ તરી ગયા છે; તેવા ઉત્તમ મહાપુરુષ તીર્થંકરના મદાન પદને પ્રાપ્ત કરવામાં તેવા પુરોનાએ પૂર્વે કેવા કેવા પ્રકારની ધર્મોપદેશ કરી, કર્મનિર્જરાના વિપુલ મંત્રાને કેવી રીતે સાધીને તીર્થંકર નામકર્મ ઉપાર્જન કરી સિદ્ધ પરમાત્મા થઈ શક્યા, અનાદિ કાળથી આત્માને લાગેલા કર્મરૂપી કાદવને દૂર કરી કેવી જ્ઞાનના આત્મભોગે પરમ પદ મેળવી શક્યા તેનું દિગ્દર્શન અને અનુભવ થવા માટે આવા મહાન પુરોના ચરિત્રો જીવેશ્વર દષ્ટિ મર્યાદામાં આવવા જોઈએ, અને તેવા હેતુને લક્ષ્યે આ સભા મુખ્યત્વે કરીને વર્તમાન ચોવીસીના તીર્થંકર પ્રજાના પૂર્વાચાર્યો રચિત ચરિત્રોનું સુદ્ધ યજ્ઞરાત્રી બાષાતર કંગવી સમાજ પાસે મૂકે છે.

પૂર્વાચાર્યકૃત ચરિતાનુયોગથી બીજા પણ લાભો છે; તે એ કે જૂતકાળમાં થઈ ગયેલ તે તે મદાન પુરોના વિવિધ વખતે તે સમયમાં દેશની સામાજિક, નૈતિક, રાજકીય અને ધાર્મિક પ્રગતિ કેવી હતી, તેની જાણ થવામાથે વર્તમાન કાળમાં તે ને પરિસ્થિતિઓને

સમવાતુસાર કેટલી બંધબેસતી રિયત છે, કેવું અને કેટલું અન્વ્ય શ્રવેને અનુકરણ કરવું શક્ય છે સાથે વર્તમાન કાળમા હેય, એય, અને ઉપદેશ કેટલું છે, તેનો પણ અનુભવ થાય છે.

તીર્થ'ક ચરિત્રનું અવલુ કલ્પશ્રુતદ્વારા પહોંચવું પર્વમાં જૈન ગ્રંથને મર્વયા સાધ્ય હોય દરવર્ષે નિયમિત તક મળે છે. વળી ત્રિપાઠિશલાકાપુરપચરિત્ર જે કે પૂર્વોચ્ચાર્ય રચિત છે તે વગેરેમાં પણ પરમાત્મા દેવોના ચરિત્ર ઉપલબ્ધ થાય છે કે જેમાથી વધતા ઓછા અંશે પણ વાંચક તેના લાભ મેળવે છે, પરંતુ આવા દેવાધિદેવના ચરિત્રો હલુ પણ મૂળ-મૂલક પ્રાકૃત ભાષામાં બહુવધ ઉપકારક અને વિરતર્કી એટલા બધા છે કે, વર્તમાન કાળમાં આપણો સમુદાય તે ભાષાનો અભ્યાસી નહોવાથી તે તે મહાપુરોના ગુણલકારોનું અનુભવણું રહી જવા પામે છે; વળી એકજ અથવા અનેક મહા પુરોના ચરિત્ર હોવાથી તે સક્ષિપ્તમા પણ હોય તેથી એક એક તીર્થ'કર ભગવાનનું ચરિત્ર મંપૂર્ણ અંશે, વિવિધ અનેક ઉપદેશક, અંતર્ગત કથાઓ સહિત, પ્રતિભાસાળી, મનોહર રસગૌરવ યૌથીથી અલંકૃત કરેલ હોય અને તે પ્રાચીન મહાત્માની કૃતિનું હોય, જેથી તેવા ચરિત્રમાથી તત્ત્વ પ્રાપ્તિને જનસમુદાય અલભ્ય લાભ મેળવી શકે. તેથી તેવા જ તીર્થ'કર પ્રશ્નના ચરિત્રોનું ગુજરાતી ભાષામા સરલ ભાષાતર કરી પ્રગટ કરવાનો શુભ પ્રયત્ન હોવાની આવા પ્રબંધ કેટલાક વખતથી સલાએ શરૂ કર્યો છે; જેમાથી શ્રી નેમનાથ પ્રભુ તથા શ્રી સુપાર્થનાથ પ્રભુના ચરિત્રો પ્રગટ કરેલા છે, જેનો લાભ સારી રીતે જન સમાજે લેધેલો હોવાથી અને સભાની આ પ્રવૃત્તિ પ્રશંસનીય માહિત્ય સેવારૂપ હોવાથી અને તે આણુ રાખવાની ધણી માંગણી અને સુચનાઓ કેટલેક સ્થળેથી યતી હોવાથી, તેનાજ પ્રયત્નરૂપે આ શ્રી જ્ઞાનસાગરસૂરિ રચિત શ્રી વિમલનાથ પ્રભુનું ચરિત્રનું ગુજરાતી ભાષાંતર કરાવી જન સમાજની સેવામાં મુકાયે છીએ. હજી તેવાજ વિશેષ પ્રબંધ શરૂ હોવા તરિકે શ્રી ચંદ્રપ્રભુ ચરિત્ર તથા અરમ તીર્થ'કર શ્રી મહાવીરદેવનું ચરિત્ર (જે કે પ્રાકૃત પહોંજ પ્રાચીન, રસિક અને તત્ત્વજ્ઞાનની વિવિધ હકીકતો અને કથાઓ સાથેનું છે) કે જેના ભાષાંતરો તૈયાર થઇ ગયેલા છે, તે પણ આર્થિક સહાય મળતાં પ્રગટ કરવાનો શુભ પ્રયત્ન આ સભાનો છે.

આવા જૈન કથાસુયોગનું પરિશિલન કરવાથી બીજા કરતાં તે સમાજ ઉપર વિશેષ મહાન ઉપકાર કરી શકે છે. આ અંથ પણ તેવાજ હોય તે સાથે તેમાં આવેલ ક્રમવાર કથાઓની અલૌકિક રમના, છુપાયેલો તાત્વિકબોધ અસાધારણ ગૌરવશાળી હોય આ કથામંથ સર્વ મુમુક્ષુઓને સર્વ રીતે ઉપયોગી થઇ પડશે, તેમ અનુભવતા તેનો અનુવાદ કરાવી તેની સાધકતા થવા આજે જિજ્ઞાસુઓની આગળ મુકવા પ્રયત્નશીલ થયેલ છીએ.

પૂર્વોચ્ચાર્યની કૃતિના આવા અનેક અધ્યામાથી આ શ્રીમાન જ્ઞાનસાગરસૂરિની કૃતિરૂપ અંથ રચવાનો હેતુ, શ્રી વિમલનાથ ચરિત્ર એક અદ્વિતિય જીવનચરિત્રના શિક્ષારૂપ બોધપ્રદ અંથ છે. આ ચરિત્રના રચનામાં મુખ્ય હેતુ પ્રયોજન એ છે કે જાણીતાઓ-ધર્મરૂપી કલ્પશ્રુતનું સ્વરૂપ સમજી તેનો પ્રભાવ જાણી તેનો આદર કરી મોક્ષ મેળવે

શ્રી રથભતીર્થ-ખંભાનમા વ્યવહાર-આપારમાં કુચળ શ્રી હરિપતિ નામના સંઘપતિ અંધકાર મહાત્માનો મહિમા હતા, જેમણે સંવત ૧૪૫૨ ની સાલમાં સંઘ લાઇ કે જે મંઘમા સાત જીવ પરિચય. મહિમા હતા, તે સાથે શ્રી ચતુર્જય તીર્થની યાત્રા કરી હતી, અને તેઓએ શ્રી રત્નસિંહસૂરિ અને સાખીવર્ગમા શિરોમણી શ્રી રત્નચૂલા સાખી મહાગજનો પચ્ચ પચરાવ્યા હતા. તે સંઘપતિ હરિપતિ શેઠની નામલકે નામની સુપત્નીથી

સર્જનસિદ્ધાંતને પ્રત્યયો, તે સર્જનસિદ્ધ શેઠની કૌતુલદેવી નામની સ્ત્રીથી શાણરાજ શેઠ થયા, કે જેણે શ્રી શત્રુઘ્ન તથા શ્રી ગિરનાર તીર્થની સંધ સહિત ૨૪ દેવાલયની સાથે ઉત્સવ સહિત વિધિપૂર્વક યાત્રા કરી હતી. તે શાણરાજ શેઠના આગ્રહથીજ આ ગ્રંથના કર્તા શ્રીમાન જ્ઞાન-સાગરસૂરિએ આ ગ્રંથ સંવત ૧૫૨૭ ના શ્રાવણ માસની કૃષ્ણ પંચમીને દિવસે આ રચનાતીર્થમાં ભવ્ય જીવના ઉપકાર માટે લખ્યો છે. શ્રીમાન જ્ઞાનસાગરસૂરિ શ્રી રત્નસિંહસૂરિ મહારાજના શિષ્ય છે. એમ ગ્રંથની છેલ્લે ગ્રંથકાર મહારાજે સંક્ષિપ્તમાં જણાવેલ છે. આ ગ્રંથ રચવાનો ઉપરોક્ત હેતુ સાથે ગ્રંથની શરૂઆતમાં ગ્રંથકર્તાએ પણ જણાવેલ છે કે, શાણરાજ શેઠે શ્રી રત્નસિંહસૂરિશ્વર મહારાજના ઉપદેશથી રેવનાચળ (ગિરનાર) તીર્થ ઉપર એક જિનાલય કરાવ્યું હતું, જેના દ્વાર ઉપર શ્રી ચિંતામણી પાર્શ્વનાથ અને ચિંતામણી ગણધર બન્ને કાકેસગમે ધારણ કરી બિરાજમાન છે, અને જ્યાં પવિત્ર કાલિવાણ સમયસરણ દુરુણ ચમાન યજ્ઞ શો માવેલું છે, જે જિનાલયમાં બીજી સુવર્ણની પ્રતિમાઓ પણ હોવાથી કાંચનબલ્લાનક એલું, ગૈરવશાળી નામ આપેલું છે. આવા ભવ્ય તે જિનાલયમાં મૂળનાયક શ્રી વિમલનાથ પ્રભુ (કે જે આ ગ્રંથમાં જેમનું ચરિત્ર આવેલ છે. તે) નવ પામે છે. એટલે કે શાણરાજ શેઠે શ્રી બિરનાર તીર્થ, ઉપર શ્રી વિમલનાથ પ્રભુનું મંદિર કરાવી દેવભક્તિ કરેલી હોવાથી તેજ તીર્થકર ભગવાનનું ચરિત્ર રચવા શ્રી જ્ઞાનસાગરસૂરિજીને વિનંતી કરી હોય ને આ ગ્રંથની રચના તેવા હેતુથી યજ્ઞ હોય તે હકીકત પણ સપ્રમાણ છે. આ હકીકત આ ગ્રંથ સંબંધે જણાવી હવે આ ગ્રંથમાં શું શું દર્શકોને છે તે મંક્ષિપ્તમાં જણાવીએ છીએ.

(ગ્રંથસંક્ષેપ)

પ્રથમ સર્ગ.

(દાનધર્મોપકાર પા ૧ થી ૭૨.)

પ્રથમ શ્રી રૂપભદ્રે ભગવાન, શ્રી શાંતિનાથ મહારાજ, શ્રી નેમિશ્વર જીનદેવ, શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુ, શ્રી મહાવીરસ્વામી અને ચરિત્રનાયક શ્રી વિમળનાથ પ્રભુને નમસ્કાર કરવારૂપ મંગલાચરણ કરી, શ્રી પુન્ડરિક અને ગૌતમ ગણધરને વંદન કરી, સરસ્વતિ દેવી અને ગુરુ સ્તુતિ કરતાં ચરિત્રારંભ કરે છે. પા. ૧ થી ૩.

ગ્રંથની શરૂઆત હવે અહિંથી થાય છે. પ્રથમ ગ્રંથ સંબંધી વિવેચન કરી ધર્મનો મહાન પ્રભાવ જણાવે છે. જેમાં પણ પરોપકાર ધર્મ છે તે સર્વથી શ્રેષ્ઠ છે, તે પરોપદેશરૂપ પરોપકાર ધર્મ જેની તુલના કોઈ પણ રીતે યજ્ઞ શકતી નથી, તેથીજ હિતોપદેશને અર્થે તે પરોપકારધર્મ વિષે કાંઈ કહેવાનો હેતુ ગ્રંથકાર મહારાજ અહિં બતાવે છે. પા. ૪ થી ૫.

આગળ ગ્રંથકર્તા મહાત્માનો પરિચય બતાવેલ છે તેમાં જણાવ્યા મુજબ શાણરાજ ચરિત્રારંભ નામના ગૃહસ્થે શ્રી રત્નસિંહસૂરિ મહારાજના ઉપદેશથી શ્રી ગિરનાર પર્વત ઉપર એક સુંદર જિનાલય કરાવ્યું હતું, જેમાં મૂળનાયક તરિકે બિરાજમાન થયેલા તેરંબા જીનેશ્વર શ્રી વિમલનાથ પ્રભુ હતા જેથી તે ઉત્તમ શ્રાવક વચની

વિનંતિથી શ્રી જ્ઞાનસાગર સૂરિજી કહે છે કે હું શ્રી વિમલનાથ પ્રભુનું ચરિત્ર કહું છું. પ્રથમ તિર્થંગલોકની અંદર આવેલ મેરૂપર્વત અને અરિહતોતું આગમન જે અદ્વી-
 દીપ સિવાય બીજે થતું નથી, તે અદ્વીદીપનું તેની અંદર આવેલ કર્મભૂમિ
 અકર્મભૂમિ તથા અંતરદીપોતું વર્ણન, તથા જંબુદીપનું વર્ણન આપવામાં આવેલ
 છે. ત્યારબાદ ધાતકીખંડનું વર્ણન આપતાં તેમાં આવેલ પ્રાગવિદેહ નામના ક્ષેત્રમાં
 રહેલ તીર્થંકરો અને અન્ય મનુષ્યોની સ્થિતિ પ્રકૃતિનું વિવેચન કરી, શ્રુત કેવળીએ
 કહેલા પૂર્વવિદેહની અંદર ભરત નામે એક વિજય આવેલો છે તેમાં મહાપુરી
 નામે એક નગર છે, તેની ઝાળખ આપી તે નગરીમાં એક પદ્મસેન નામે રાજા રાજ્ય
 કરતો હતો. તે રાજા એક વખતે રાત્રિને છેલ્લે પહોરે વિચાર કરવા ક્ષાણ્યો કે, મનુષ્યને
 શુદ્ધ સિવાય મોક્ષપદનું સ્થાન થતું નથી, માટે કેાઈ મારે ધર્મશુદ્ધ હોય તો વધારે સારું !
 પ્રાતઃકાળ થતાં કચેરીમાં આવતાં તેના ભાગ્યયોગે તે નગરીની બહાર શ્રી બ્રહ્મગુપ્ત
 નામના એક સૂરિજી શિષ્યોના પરિવાર સાહત વધારે છે, જેમની વધામણી વનપાલકે
 રાજાને આપતાં પરિવાર સહિત રાજા શ્રી સૂરિ મહારાજને વંદના કરવા
 તે વનમાં આવે છે, જ્યાં સૂરિમહારાજને વિધિપૂર્વક રાજા વંદના કરી, પોતાને ઉચ્ચ
 અને નિર્ભય કરવા વિનંતિ કરે છે. આચાર્યમહારાજે રાજાને ઉપદેશ આપતાં
 જણાવ્યું કે, કર્મો અને જીવો કાળથી અનાદિ છે. જીવ પ્રાયઃ કરીને વનસ્પતિમાં રહે
 છે, આંધી ચડતાં બાદર, નિર્ગોદ, પૃથ્વીકાય વિકલેન્દ્રિયમાં, પછી પંચેન્દ્રિયમાં
 આવે છે; તે રીતે તેનું તેમજ વ્યવહારરાશી, અવ્યવહારરાશી તથા નારકી વગેરે
 જીવોની કાયસ્થિતિ તથા આયુષ્યનું વિવેચન કરી, સર્વ પ્રકારની આશાને પુરનારો,
 દશ દુષ્ટાંતોથી દૂર્લભ એવો ચિંતામણિ સમાન મનુષ્યભવ અને તેની ઉપયોગીતાનું વર્ણન
 કરવામાં આવે છે; તે સંક્ષિપ્તમાં હોવા છતાં બહુવા યોગ્ય છે. મનુષ્યભવમાંજ ધર્મ-
 રૂપી રાજા મળી શકે છે. જે ધર્મ નિર્ધનને ધન અને અસહાયને સહાય કરવામાં શ્રેષ્ઠ
 છે. ધર્મથી આરા કુળમાં જન્મ થાય છે, ધર્મથી સર્વ પ્રકારની સંપત્તિઓ મળે છે,
 ધર્મથી પ્રભુપણું, ધન્વપણું, તીર્થંકરપણું પ્રાપ્ત થાય છે. આ ત્રેલોક્યમાં જે જે શુભ
 વસ્તુ છે, તે સર્વ ધર્મના પ્રાસાદથી પ્રાપ્ત થાય છે. તે ધર્મ સુસુદ્ધિમંત્રીને શ્રેષ્ઠ અને
 સખાવતી કેમ સહાય થઈ પડ્યો તેની અવાંતર કથા પ્રથમ અહીં આપવામાં આવી છે,
 સાથે પકડયું છે તે છાંડવું નહિં તેવા કદાચહથી કુલપુત્રક જેના અંગે ભાંગે છે તે
 દુષ્ટાંત આપે છે. આ જાનને વિષયો ઉપર સુસુદ્ધિ મંત્રીએ પોતાના રાજા જિતશત્રુને
 આપેલે ઉપદેશ તથા ધર્મના આરાધનથી સુસુદ્ધિ છેવટે મોક્ષ લક્ષ્મીને કેમ પ્રાપ્ત થયો
 તે આ કથામાં આપેલ છે. કથા એટલી બધી રસિક છે કે જેના મનનપૂર્વક વાંચનથી
 બાળજીવો ધર્મની સન્મુખ થાય છે. પા. ૧૪ થી ૪૧.

ધર્મરૂપી કલ્પવૃક્ષનું મહાત્મ્ય, અને તે દાન, શીલ, તપ ને ભાવ એ ચાર શાખા
 વાળો છે, જેમાં દાનધર્મ એ સુખ્ય છે. તે શુભથી બીજા સર્વ શુભો પ્રકાશમાન થાય છે,
 પણ બીજા શુભોથી દાનશુભ પ્રકાશમાન થતો નથી; તેમજ બીજા શુભોથી માત્ર તેનું

આરાધન કરનાર સંસાર સમુદ્ર તરે છે ત્યારે દાનગુણથી દાતા અને દાન ગ્રહણ કરનાર બન્ને સંસાર સમુદ્ર તરી જાય છે; તેથી સર્વથી દાનગુણ અધિક છે. વગેરે દાનગુણનો મહિમા અને દાન આપવાથી કીર્તિ, મહત્તા ને આત્મકલ્યાણની પ્રાપ્તિ રત્નચૂડકુમારને કેમ થઈ, તે કથા દાનના પ્રકારો સાથે શ્રીમાન્ બ્રહ્મગુપ્તસૂરિ શ્રી પદ્મસેન રામને ઠહો સંભળાવે છે; જે વાંચવાથી કોઈપણ પ્રાણી દાનધર્મ ગુણ પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છાવાળો થયા મિવાય રહેતો નથી. પા., ૪૧ થી ૭૨. અહિં દાનધર્મોધિકાર નામનો પ્રથમ સર્ગ પૂર્ણ થાય છે.

(દ્વિતીય સર્ગ.)

શીલધર્મોધિકાર.

(પા ૭૩ થી ૧૩૬)

આ સર્ગમાં આચાર્ય મહારાજ ધર્મરૂપી કલ્પવૃક્ષની બીજ શાખા શીલધર્મોધિકાર વિષે ઉપદેશ કરે છે, જે મનુષ્ય શીલગુણ પાત્ર કરે છે તેને વિપત્તિઓ સપત્તિ થઈ જાય છે. શત્રુ સ્વજન થાય છે, જંગલમાં મંગળ બને છે, સુસસુરો ઇચ્છિત આપનાર થઈ જાય છે, હિંસક પ્રાણીઓ વેરભાવ ભુલી જાય છે, એટલે કે સર્વ જ્ઞાનોમાં ઉત્તમ એવું શીલવ્રત આસ્તિક મનુષ્યોએ સદા પાળવા યોગ્ય છે. શીલ વ્રતનું પાત્રન કરવાથી આલોકમાં કીર્તિ અને પરલોકમાં સ્વર્ગ તથા મોક્ષ, સતી શીલવતીની જેમ પ્રાપ્ત કરે છે. શીલના મહાત્મ્ય ઉપર શીલવતીની કથા અહિં આપવામાં આવે છે. જે કથા રસિક, બોધ લેવા લાયક અને ગૌરવ યુક્ત છે. પા. ૭૩ થી ૧૦૧.

તપ નામની ધર્મ કલ્પવૃક્ષની ત્રીજી શાખાનું વ્યાખ્યાન સુરિમહારાજ હવે આપે છે. હરીકેશીબળ વિગેરે જે લોકોત્તર મહર્ષિઓ હિનકુલમાં ઉત્પન્ન થયેલા છતાં, પ્રભુતા અને દેવતાઓ વડે સેવિત થઈ, આ વિશ્વ ઉપર વિખ્યાત થઈ ગયા, તે તપનું જ ફળ છે. ઉત્તમ પુરૂષોને તાપ ઉત્પન્ન કરે તેવા મહા પાપો લાગી ગયાં હોય, તેવા પાપોને સ્વ તપથી ટાળી માત્રમાં થઈ જાય છે. તે તપ બાર પ્રકારે છે. તે તપવડે યુદ્ધ કરવાથી અર્થ શત્રુઓને મનુષ્ય પૂર્ણ રીતે જીતી લે છે તેમ તપવડે વિઘ્ન-શરિર ખપાવતો ક્ષમાધારી પુરૂષ અંદ્રહાસ-અંદ્રના પ્રકાશ જેવા તેજને ધારણ કરતો નિર્ધન છતાં અંતર સર્વ શત્રુઓને પૂર્ણ રીતે જીતી લે છે. દેહની અંદર અન્નપાનનો પ્રવેશ અટકાવાય નહિં ત્યાં સુધી તે દેહના કિલ્લામાં રહેલા કર્મરૂપી શત્રુઓનો વિજય થઈ શકતો નથી. તપના આરાધનથી આ લોકમાં લલિતિઓ મળે છે અને પરલોકમાં શિવસંપત્તિ પ્રાપ્ત થાય છે. પૂર્વે દુષ્ટત્યો કર્યાં હોય તોપણ જે પ્રાણી આદરથી દુષ્કર તપ આચરે છે તો તે નિર્ભાગ્યની જેમ ઉચા પ્રકારનાં સુખો ભોગવે છે. અહિં પદ્મસેન રામએ નિર્ભાગ્ય કોણ હોય, તે પૂછવાથી શ્રી બ્રહ્મગુપ્તસૂરિજી નિર્ભાગ્યની કથા કહે છે. તે નિર્ભાગ્ય દુઃખથી કંટાળી પર્વત પરથી પડી આપઘાત કરતો હતો. જેવામાં ત્યાં શ્રીમાનદેવ કેવળી ભગવંતના

દર્શનનો લાભ તેના ભાગ્યચોંએ થાય છે. અને કેવળી ભગવંત તેને આપઘાત કરતાં ઉપદેશ આપી (તેનો પૂર્વભાવ કહો) અટકાવે છે. ધર્મ પમાડે છે; એ ઉપદેશમાં અત્રાંતર શ્રી જિનેશ્વર દેવની પૂજા ઉપર દેવપાળની કથા, દેવતત્ત્વનું સ્વરૂપ, ગુરુતત્ત્વનું વર્ણન સાથે શ્રેષ્ઠીપુત્ર સુગંધની કથા, સાથે ધર્મતત્ત્વના વિવેચન સાથે અમરસિંહ તથા પૂર્ણકુળશની કથા અને તે કથાનો ઉપાધ્યક્ષ છેવટે પૂર્ણકુળશ રાજાએ દિક્ષા ગ્રહણ કરી, જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રનું આરાધન કરતા કપાયજયા, ઇન્દ્રિયજયા, અષ્ટ-કર્મસુદન. સર્વાંગસુંદર, પંચમભૂષણ વગેરે નામના અનેક તપોનું વિધિ સહિત આરાધન કરી, સ્વાર્થસિદ્ધિ વિમાનમાં બેઠી, ત્યાંથી આયુધ્ય પૂર્ણ કરી મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં ઉત્તમ કુળમાં જન્મ લઈ, દિક્ષા ગ્રહણ કરી, ઉત્તમ તપથી કર્મનો ક્ષય કરી સિદ્ધિને પામશે. એ વગેરે અનેક ઉત્તમ કથાઓ આપી અંધકર્તાશ્રી બીજા સર્ગ પૂર્ણ કરે છે. આ સર્ગમાં આવેલ કથાઓ અતિ પ્રભાવશાળી અને રસયુક્ત છે, જેના વાંચનથી આત્માને શાંતિ પ્રાપ્ત થાય છે. પા. ૧૦૦ થી ૧૩૬

(तृतीय सर्गः)

सावाधिकार.

(୫୧. ୧୨୭ ଥି ୨୦୭)

ધર્મકલ્પદ્રુમની ચોથી શાખા ભાવ તેનો અધિકાર ધોમાત્ર પ્રસન્નમત્સરે મહા-
રાજ શ્રી પદ્મસેન રાજાને સંભળાવે છે. દાન, શીશળ, તપધો મનુષ્યને કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન
થતું નથી પરંતુ ભાવ નામની શાખાથીજ મોક્ષ મેળવતી મહાન શક્તિ ઉત્પન્ન થાય છે.
પરિણામ રહિત મનુષ્યને ભાવરૂપી શાખાથી જેમ ધર્મની પુષ્ટિ થાય છે. જેમ રસોઇ
લવણ નાખવાથી રસવાળા થાય છે, લોજન ઘી વડે તાકાત આપનારું થાય છે, તેમ
સર્વ શુભના નિધાનરૂપ ધર્મ ભાવનાથીજ મંપૂર્ણ બને છે. દાનાદિ વગેરે ધર્મમાં ભાવ-
ધર્મ હોય તોજ સોતું અને મુગંધ મગ્યા જેવું થાય છે. દયાદાન કરવું તે સુખ
આપનારું છે; પરંતુ કળીયુગમાં ઘણું દુષ્કર છે, કારણકે આ યુગમાં પ્રાણીઓ
આરંભ સમારંભમાં તત્પર હોય છે. વગી ધર્મોપદંભ દાન કરવા કહેલ છે, પરંતુ કાગ
તથા પાત્ર વગેરેનો યોગ થવો દુર્લભ છે. શીશ તે મુદ્ગિરૂપી લક્ષ્મીની લીલાવાળું છે,
પરંતુ તેવું પાલન કરવું ઘણું મુશ્કેલ છે. તપ આ સંસારમાં સંતાપરૂપ તડકામાં
છાયાદાર વૃક્ષના જેવું છે, પરંતુ તેની અંદર ઇંદ્રિયોનો જય કરવો મુગમ નથી, જેથી
સુખથી સેવી શકાય એવી આ ધર્મની ચોથી શાખા રૂપ ભાવ લવ્યજીવોને ધારણ
કરવા જેવો છે, કે જેનાથી ચંદ્રોદરને થોડા વખતમાં સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થઇ. અહિં શુદ્ધમહા-
રાજ ચંદ્રોદરની કથા કહે છે, અને કથાનો ઉપનય ઘટાવે છે. સાથે પંચપરમેષ્ટી મંત્રનો
મહિમા જણાવી તેનો વિધિ પણ આ કથામાં બતાવે છે, જે જ્ઞેય અને ઉપદેય છે. એક
વખતે જ્ઞાનથી મુક્ત એવા ધર્મધોષ નામના આચાર્ય ઘણા શિષ્યોના પરિવાર સહિત

ઉધાનમાં આવી. ચડ્યા. તેજાખર સાંભળી ચંદ્રોદર રાજા શુરને વંદન કરવા આવ્યો. વિધિપૂર્વક વંદન કરી આસન ઉપર બેઠો. પછી આચાર્યમહારાજ ભાવધર્મ માટે ઉપદેશ આપતાં જણાવે છે કે, દા ન ચિત્તને અનુસારે, શીલ બુદ્ધિને અનુસારે, શાસ્ત્ર તથા કાયાને અનુસારે તપ ત્યાંમુધી મનુષ્ય હૃષી સુખદાયક એવા ધર્મકર્મને કપટ વિના કરી શકે છે. જ્યાં બીજી શક્તિ ન હોય તો કેવળ ભાવનાજ કરવી. તે ઉપર શાસ્ત્રમાં અનેક દર્શનો બળદેવ રૂપિ અને રથકારનાં મોબુદ છે. જે વચનની વૃત્તિથી અને લોકોની સ્તુતિથી જે ભાવ દર્શાવે છે, તે પ્રમાણે શક્તિ છતાં ન કરી શકે તો તે ભાવ સાચો કહેવાતો નથી. તે ઉપરથી શ્રી ધર્મગોપસૂરિજી ધનનું અહિં દર્શાવે આપે છે, અને તેનો પૂર્વભવ સાચે જણાવે છે. સૂરિમહારાજનો ઉપદેશ સાંભળી રાજા ચંદ્રોદર સંસારનો ત્યાગ કરી ભાવના ભાવવા લાગ્યો; એ પ્રમાણે ભાવના ભાવતાં રાજાને કેવળજ્ઞાનપ્રાપ્ત થયું, પછી વિહાર કરી ધર્મની પ્રભાવના કરી છેવટે સિદ્ધિપદને પામ્યા. આ પ્રમાણે ચંદ્રોદરની કથા ભાવધર્મ-ધિકાર માટે અંચકાર મહાત્માએ જણાવેલી છે, જે આખી કથા મનનીય હોઈ પઠનપાઠન કરનારને ચિત્તને શાંતિ ઉત્પન્ન કરનારી છે. પા. ૧૩૭ થી ૧૭૮.

ત્યારબાદ શ્રીબ્રહ્મશુભસૂરિએ પદ્મસેન રાજાની વિનંતિથી આ સંસારમાં ધર્મની જે યોગ્યતા છે તે ઉપદેશ આપતાં પ્રથમ શ્રાવકધર્મનું પાલન કરવા અને પછી વિદ્યતાવાળી દિક્ષા ગ્રહણ કરવા જણાવતાં રાજાને દેશવિરતિનું દાન આપ્યું; પછી આચાર્યમહારાજ વિહાર કરી ગયા. રાજા પોતાના નગરમાં આવ્યો. પછી શુર ઉપદેશને પોતાના આત્મામાં ઉત્તમ રીતે નિરંતર ચિંતન કરતો, મોટાં જિનમંદિરો કરાવ્યાં. સુવર્ણ છત્ર પ્રતિમાઓ કરાવી, ઉત્તમ-સિદ્ધાંતનાં પુસ્તકો લખાવ્યાં, નિરપરાધિ ત્રસણવોને ત્રાસ મટાડવાનું કાર્ય કર્યું, સાધુ, સાધ્વી મહારાજની અન્ન, વસ્ત્ર, પાત્રો વગેરેથી ભક્તિ કરી, શ્રાવકશ્રાવિકાઓનું વાતસલ્ય રાજ્યભાગ ઇાડી દઈ કરવા માંડ્યું, સ્વદારા સંતોષ વ્રત, બાર પ્રકારનાં તપપૂર્વક બાર ભાવના ભાવવા લાગ્યો અને ત્રિકાળ પૂજન કરનારા તે રાજાએ શ્રાવકની અગ્યાર પડિમા શુદ્ધ હૃદયે વહન કરી. પછી ચારિત્ર લેવાની ઇચ્છા થઈ, જેવામાં તેજ વખતે ફરી શ્રી બ્રહ્મશુભસૂરિજી ત્યાં પધાર્યા. તેઓશ્રીને વંદન કરવા જતાં રાજાએ અનગારપણાની શુર પાસે માગણી કરી અને અનગાર થયા. સૂરિમહારાજે કહ્યું કે દશ કન્યાઓ પરણીશ તેમાં તારો પ્રેમ મશે, ત્યારે તને હું દિક્ષા આપીશ. રાજા તે સાંભળી વિસ્મય પામે છે, જેથી શુરમહારાજ ચેતના સહિત દશ કન્યાઓનું વર્ણન કરે છે. જે સ્વાંતહૃદય નામે નગર, રૂચીર અધ્યવસાય રાજા તેની ઘણી સ્ત્રીઓ છે, જેમાં શાંતિ નામની સ્ત્રીને ક્ષમા નામે પુત્રી, રૂચિ નામની સ્ત્રીને દયા નામે પુત્રી, વિનયતા નામે સ્ત્રીને મૃદુતા નામે કન્યા, અમતા નામે સ્ત્રીને સત્યતા નામે પુત્રી, શુદ્ધતા નામે સ્ત્રીને રૂણતા પુત્રી, પાપભિરૂતા સ્ત્રીને અવેરતા કન્યા, નિરાગતા નામની સ્ત્રીને બ્રહ્મરતિ પુત્રી, નિહો-ભતા સ્ત્રીને શુક્રતા પુત્રી, પ્રજ્ઞા નામની સ્ત્રીને વિદ્યા નામે પુત્રી, અને દશમી વિરતિ નામે સ્ત્રીને નિરીહતા નામે કન્યા. એ દશ કન્યાઓનું ઉપદેશમય દથન આચાર્યમહારાજે કહી રાજાને કહ્યું કે આ કન્યાનું પાણી ગ્રહણ કરી પછી દિક્ષા લે. ત્યારપછી તે દશ કન્યાઓની પ્રાપ્તિના ઉપાયો આચાર્યમહારાજે રાજાપિને વર્ણવી બતાવ્યા. પછી પાંચ

સમિતિ અને ત્રણ શુભિ મળી આઠ પ્રવચન માતાની સેવા કરવાનો રાગને ઉપદેશ આપતાં ધર્માસમિતિ ઉપર વરદત્તની કથા, બીજી ભાયાસમિતિ ઉપર સંગત સાધુની કથા, ત્રીજી એવણાસમિતિનું વર્ણન અને તેના ઉપર ધનશર્મા અને ધર્મરૂચિ મુનિની કથા, ચોથી આદાન સમિતિ ઉપર સોમીલાચાર્યની કથા અને પાંચમી ઉત્સર્ગ સમિતિ ઉપર ધર્મરૂચિ મુનીની કથા તેમજ મનશુભિ ઉપર જિનદાસની કથા, વચનશુભિ ઉપર શુભદત્ત સાધુની કથા અને કાયશુભિ ઉપર માર્ગે ચાલતા એક સાધુની કથા, એ અષ્ટ પ્રવચનની સમજ અને તે ઉપર કથા તે સાથે બીજો કેટલોક ઉપદેશ પદ્મસેન મુનિને આચાર્ય મહારાજ આપે છે જે મનનીય, સુંદર અને ગ્રાહ્ય છે. પા. ૧૭૯ થી પા. ૨૦૨.

ત્યારબાદ પદ્મસેન મુનિએ સર્વ સિદ્ધાંતનું અવલોકન કર્યું અને પછી તે મુનિએ પોતાના પૂર્વના ડુંકર્મોના ક્ષય કરવા તપ કરવા માંડ્યું. બાવીશ પરિષદો અને દેવો તિર્યચ અને મનુષ્યોએ કરેલા ચાર પ્રકારના ઉપસર્ગો પોતાના હિત માટે શમતાભાવે સહન કર્યા. પછી કેાઈ વખતે શુદ્ધી આજ્ઞા લઈ ગણમાંથી જુદા નીકળી સાધુની બાર પ્રતિમા વહન કરી અને શુભ વાસનાથી વાસિત થયેલ તે વેરાગ્યવાન મુનિ પદ્મસેને વિધિપૂર્વક વીશ સ્થાનકની આરાધના કરી/અહિ વીશસ્થાનકની આરાધના આ મુનિવરે કેરી તેને ફરી તેનું સ્કૂટ અને જાણવા લાયક વર્ણન શ્રી જ્ઞાન નગરસૂરિ મહારાજે બહુજ સુંદર શૈલીથી આપેલ છે. જેનું મનન કરવાથી સંસારમાં પરિતાપ પામેલ આત્માને શાંતિ પ્રાપ્ત થાય છે. પા. ૨૦૨ થી ૨૦૭

આ પ્રમાણે ધર્મધ્યાનમાં તત્પર એવા તે પદ્મસેન મુનિ આશુધ્યનો ક્ષય થતાં મૃત્યુ પામી સહસ્રાર દેવલોકમાં દેવરૂપે ઉત્પન્ન થયા. આ પદ્મસેન મુનિ તેજ કે આ ચત્રિમાં જેનું વર્ણન કરેલ છે, તે દેવાધિદેવ તેજમાતીય કર ભગવાન આ ચારત્રનાયક શ્રી વિમલનાથ પ્રભુનો આગલો ત્રીજો ભવ છે કે જેમણે મુનિધર્મમાં વીશ સ્થાનકનું આરાધન કરી તીર્થંકર નામેકર્મ ઉપાજન કર્યું. તે મહાન પુરૂષે તે દેવલોકમાં દેવતાનું સુખ ભોગવી આયુધ્ય પૂર્ણ કરી શ્રી તીર્થંકર પ્રભુ તરીકે જન્મ લે છે તે હવે પછી ચોથા સર્ગમાં કહેવામાં આવે છે.

(ચતુર્થસર્ગ.)

શ્રી વિમળનાથ પ્રભુના જન્મ, દિક્ષા, અને કેવળજ્ઞાન વર્ણન.

(પા. ૨૦૮ થી ૨૭૫.)

આ સર્ગમાં વિમલનાથ પ્રભુનું વ્યવન, જન્મ, દિક્ષા, અને કેવળજ્ઞાન એ ચાર કથાજુદોનું વર્ણન આપવામાં આવે છે. જંશુદીપમાં આવેલ ભરતક્ષેત્રમાં કાંપિલ્યપુર નગરમાં કૃતવર્મ રાજા છે, જેને સ્થામા નામે રાણી છે. હવે પદ્મસેન રાજાનો જીવ સહસ્રાર દેવલોકમાં દેવમુખ ભોગવી વૈશાક માસની શુક્લ પારશના દિવસે ચંદ્ર ઉત્તરા-

પાઠા નક્ષત્રમાં આવતાં ત્યાંથી ચવી રથામાં રાણીની કુક્ષિમાં ત્રણજ્ઞાન સંહિત અવતર્યો. રાણી ચૌદ સુપનો જુએ છે અને ઇંદ્રો સ્વર્ગમાંથી ત્યાં આવી પ્રભુની સ્તુતિ કરી માતાને ચૌદ સુપનનું ક્ષણ ઉચ્ચ સ્વરે જણાવે છે. ત્યારણાં આઠ મામને એકવીશ દિવસો વ્યતીત થતાં માધમાસની શુકલ તૃતીયાના દિવસે ચંદ્ર ઉત્તરાભાદ્રપદ નક્ષત્રમાં આવતાં રથામા માતાએ વરાહના ચિન્હવાળા સુવર્ણની જેવી કાન્તિ ધરનારા પુત્રને જન્મ આપ્યો. (શ્રી વિમલનાથ પ્રભુ જનમ્યા.) આસન કંપથી પ્રભુનો જન્મ થયો જાણી છાપન દિગ્ગુમારિકાઓ વૈમાનિક દેવો, તેના ઇન્દ્રો તથા ભવનપતિ અને વ્યંતરાદિ દેવો અને તેના ઇન્દ્રોએ પ્રભુનો જન્મ મહોત્સવ અને જન્મ મિષેક ભાવના અને ભક્તિપૂર્વક કરી પોતપોતાના સ્થાનોમાં જાય છે. ત્યારણાં પ્રાતઃકાળમાં પ્રભુની માતા સુંદર પુત્રને જોઇ ખુશી થાય છે પિતાને વધામણી પહોંચે છે. પ્રભુના પિતા પણ જન્મ મહોત્સવ કરી પુત્રનું નામ વિમલકુમાર પાડે છે. પ્રભુ અનુક્રમે યોવન વયને પ્રાપ્ત કરે છે ત્યારે પિતા કૃતવર્મારાજ પુત્રને ઉત્સવપૂર્વક રાજ્યાભિષેક કરી રાજ્યગાદી સોંપી, પોતે ચારિત્ર લે છે. ઉત્તમ રીતે વિમલનાથ પ્રભુ રાજ્યનું પાલન કરે છે. દરમ્યાન પ્રભુને મહાભાગ્ય પુત્ર પ્રાપ્ત થાય છે. તેનું નામ અરિમર્દન પાડવામાં આવે છે. પ્રભુને રાજ્યનું પાલન કરતાં ત્રીશ લાખ વર્ષો વહી ગયા પછી અને તેમનું લોગ ક્ષણ કર્મ ક્ષીણ થતાં દીક્ષા લેવાનો વિચાર થતાંજ આસનકંપથી પ્રભુને દીક્ષા લેવાનો યોગ્ય અવસર જાણવામાં આવતાં, બ્રહ્મલોક નિવાસિ દેવો ત્યાં આવી ધર્મ તીર્થ પ્રવર્તાવવા વિદ્વંસિ કરે છે, પછી પ્રભુ વરસીદાન આપે છે. એક વર્ષમાં ત્રણશે અઠાગી કોઠ એસીલાખ સુવર્ણનું દાન કરે છે. પછી ત્યાં આવેલ જીજ્ઞ વૈમાનિક દેવો અને ઇન્દ્રો સુગંધી તીર્થ જળ લાવી પ્રભુને સ્નાન કરાવે છે. દિવ્યચંદન ચર્ચી દેવદુગ્ધ વસ્ત્ર અને અક્ષત્રોથી વિભુષિત કરે છે, પછી દેવદત્તા નામની શિળિકા ઉપર પ્રભુ આરૂઢ થાય છે અને ચાચકોને દાન આપતા સહસ્રાન્ન વનમાં પધારે છે. ત્યાં અશોકવૃક્ષ નીચે ઉતરી આભુષણો વગેરે તથા બધા પરિગ્રહને ત્યાગ કરતાં કેશોનો-પંચમુષ્ટિ લોચ કરી (માધમાસની શુકલ ચતુર્થીના રોજ) પાછલા પહોરે છઠ્ઠોનો તપ કરી પ્રભુ દીક્ષા લે છે, કે તરતજ ચૌથું મનઃપર્યવસાન પ્રભુને ઉત્પન્ન થાય છે. ઇન્દ્રો અને દેવો નંદીશ્વર દ્વીપની યાત્રા કરી સ્વ-સ્થાને જાય છે. જીજ્ઞ દિવસે પ્રભુ ધાન્યાકંટ નામના નજીકના ગામમાં પ્રથમ પારણાને માટે જાય છે. ત્યાંના જયરાજના પ્રાસાદમાં પ્રવેશ કરી નિર્દોષ આહાર ગૃહણ કરે છે. દેવદંડુલી દેવતાઓ વગાડે છે, અને રાજાને ત્યાં સુવર્ણની મૃદ્ધિ થાય છે. પછી પ્રભુ ત્યાંથી અન્ય સ્થળે વિહાર કરી જાય છે.

એ અરસામાં જંણુદ્વીપની અંદર અપરવિદેહ ક્ષેત્રને વિષે, આનંદકરી નામની નગરી છે, ત્યાંનો નંદિસુમિત્ર નામે એક રાજા છે. ત્યાં સુન્નત નામના કોઇ એક

આચાર્ય પધાર્યા. રાજા આચાર્ય મહારાજને વંદન કરવા ગયો જ્યાં આચાર્ય મહારાજ ધર્મદેશના આપે છે. તેથી વૈરાગ્યથી રાજાનો આત્મા રંગાતાં રાજા ચારિત્ર લે છે. ઉત્તમ રીતે સંયમ પાળતાં રાજા પંચત્વ પામવાથી પાંચ અનુત્તર વિમાનમાં મહાન દેવરૂપે ઉત્પન્ન થાય છે.

આ જંબુદ્વીપના ભરતક્ષેત્રમાં આવરતી નામે નગરી છે, તેનો ધનમિત્ર નામે રાજા છે. એક વખત તેનો મિત્ર બલીરાજા ત્યાં આવે છે. બન્ને મિત્રો પોતપોતાના રાજ્યનો હાવ મુકી જુગાર રમતાં ધનમિત્ર પોતાનું રાજ્ય હારી જાય છે, જેથી ધનમિત્રને બલીરાજા રાજ્યમાંથી કાઢી મુકે છે. તેની રાણીઓ પણ પોતાના પીયર જાય છે. રાજા ધનમિત્ર બહાવરો બની ગયો છે, અને વનમાં ભ્રમતાં ભ્રમતાં એક દિવસ મુપાત્ર મુનિને જોયા અને મુનિશ્રીને વંદના કરી મુનિએ તેને ધર્મોપદેશ આપવા માંડયો. મુનિરાજ પાંચ પ્રકારના પુરૂષોનું દૃષ્ટાંત તેના ઉપનય સાથે આપે છે, જેથી રાજાએ પોતાને રાજ્ય મળશે કે નહિ તે પૂછનાં જ્ઞાની મુનિ જ્ઞાનથી જોઈ રાજ્ય નહીં મળે તેમ જણાવતાં રાજાને વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થતાં મુનિ ધનમિત્રને દીક્ષા આપે છે, અને પછી મુનિરાજ ઉપદેશ આપે છે કે હે શિષ્ય! તે ચારિત્ર ગૃહલુ કયું છે મારે હવે તું રાગદ્વેષ કરીશ તો લક્ષ્મીધર વગેરેની જેમ સંસાર તરી શકીશ નહિં. અહિં કૃપાળુ મુનિ લક્ષ્મીધર વગેરેની કથા કહે છે. અહિં લક્ષ્મીધર, સુંદર, અર્હત અને નંદ એ ચાર ભાઈઓ કે જે વરૂણ નામના આવક શેઠના પુત્રો છે. તેના ઘરમાં ચારિત્રના સિદ્ધાંત વગેરે સંન્યોએ તેના ઘરમાં વાસ કરેલો જાણી મોહરાજ ચિંતાતુર થાય ॥ અને વરૂણશેઠના ચારે પુત્રોને દષ્ટિરાગ, રોહ-રાગ અને વિષયરાગ પ્રથમ ત્રણ પુત્રને અને છેલ્લા નંદને દ્વેષ કુંજર પોતાની જાળમાં ફસાવે છે. પછી વરૂણશેઠ તેના પુત્રોને જિનેશ્વર ભગવાન અને તેના ધર્મ ઉપર રાગ કરવા અને સંસાર ઉપર નહિં કરવા પ્રથમ પુત્રને ઉપદેશ કરે છે. તે માનતો નથી, પછી સુંદર નામનો બીજો પુત્ર રાગી પુરૂષોને શું મુખ હોય છે, તેના ઉપર લોભાકર અને લોભાનંદીની કથા કહે છે. અવાંતર સુંદર મૂરરાજાના પુત્ર જયચંદ્રની કથા કહે છે. પરંતુ તે પુત્ર રાગને છોડતો નથી, પછી વરૂણશેઠ ત્રીજા પુત્રને પણ રાગ છોડવા ઉપદેશ આપે છે. તે પણ માનતો નથી, પછી શેઠ ચોથા પુત્ર નંદને દ્વેષ ત્યાગવા ઉપદેશ કરે છે તે પુત્રે પણ દેવને તાજ્યો નહીં. જેથી વરૂણશેઠને સંસાર ઉપર અભાવ ઉત્પન્ન થાય છે. જેવામાં ઉદાનમાં શ્રી વિજયકેતળી ગુરૂમહારાજ પધાર્યા, તેમને વંદના કરવા વરૂણશેઠ ત્યાં આવે છે. વરૂણશેઠ પોતાની અશાંતિ (અનિતિવાળા પુત્રો) ની હકીકત કહી સંભળાવે છે. કેવળી ભગવંત વરૂણશેઠને પોતાના ઘરમાં મોહરાજ છે તેજ તેમના પુત્રોને કુબુદ્ધિ આપે છે. તે મોહરાજનો જયો વૃત્તાંત કેવળીભગવંત વરૂણશેઠને જણાવે છે. અહિં ચારિત્ર ધર્મ અને મોહરાજનું સ્વરૂપ (રાગદ્વેષનું સ્વરૂપ) અને વરૂણશેઠના તે ચારે પુત્રો ઉપર કેવી અસર કરે છે તે વિવેચન. પા. ૨૪૧ પા. ૨૬૧ સુધી આવેલ છે, જે રસયુક્ત, સુંદર, બોધ લેવા લાયક અને અવશ્ય મનન કરવા જેવી છે. વરૂણશેઠ કેવળી મહારાજનો ઉપદેશ સાંભળી ઘેર જઈ સાત ક્ષેત્રમાં ધન વાપરી પોતાની સ્ત્રી સાથે તે

કેવળી ભગવંત પાસે ચારિત્ર મહાભુ કરે છે. આ પ્રમાણે ગુરૂ વડે શિક્ષા પામેલ ધનમિત્ર મુનિએ એક વખતે કર્મની નિચિત્રતાથી ગુરૂએ વાર્યા છતાં, આ તપસ્યાથી હું બલીનો પથ કરનારો થાઉં તેવું નિચાણું બાંધ્યું. પછી કોષવડે શરીરને દમન કરીને અનશન લઈ મૃત્યુ પામી અચ્યુત દેવલોકમાં દેવપણે ઉત્પન્ન થાય છે. હવે બલીરાજ પણ દિક્ષા લઈ ચિરંજીવ પાલન કરી મૃત્યુ પામી ઉત્તમ દેવલોકમાં દેવપણે ઉત્પન્ન થયો. ત્યાં દેવતાનાં સુખો ભોગવી આયુષ્યનો ક્ષય થતાં. ત્યાંથી ચવી આ ભગ્તક્ષેત્રમાં નંદન નામના નગરમાં સમરકેશરી રાજા થયો. તેની સુંદરી નામની રાણીની કુક્ષીએ બલીનો જીવ દેવલોકમાંથી આવી ઉત્પન્ન થયો. જેનું નામ રાજાએ મેરાક પાડ્યું. સાઠ ધનુષ્યની કાયા અને સાઠ લાખ વર્ષના આયુષ્યવાળો મેરાક પ્રતિવાસુદેવ તથા ખંડનો ભોક્તા થયો.

આ અરસામાં દારિકા નામે નગરીમાં રૂદ્ર નામે રાજા હતો, તેને સુપ્રભા અને પૃથ્વી નામે બે ઉત્તમ રાણીઓ હતી. પેલો ન દિસુમિત્રનો જીવ અનુત્તર વિમાનમાંથી ચયવી સુપ્રભારાણીની કુક્ષીમાં યુત્રપણે આવતાં બળદેવના જન્મને સુચવનારા ચાર મહા સ્વપ્ના રાણીએ, જોયાં અને શુભ દિવસે કાંતિયી ઉબલ એવા પુત્રનો જન્મ આપ્યો. તેનું નામ પિતાએ ભદ્ર પાડ્યું. ધનમિત્રનો જીવ અચ્યુત દેવલોકમાંથી ચયવી રૂદ્રરાજની બીજી રાણી પૃથિવીના ગર્ભમાં આવ્યો. વાસુદેવના જન્મને સુચવનારા સાત મહા સ્વપ્ના રાણીએ જોયાં. અવસર પ્રાપ્ત થતાં પૃથ્વીરાણીએ શુભ લક્ષણોથી યુક્ત પુત્રનો જન્મ આપ્યો. જેનું નામ સ્વયંભૂ રાજાએ પાડ્યું. અહિં બળભદ્ર, ભદ્ર અને સ્વયંભૂ વાસુદેવ અનુક્રમે મોટા થવા લાગ્યા. એકઠા ઉદ્યાનમાં જતાં મોડું કટક જીવે છે, જે શશિસૌમ્ય રાજાએ પ્રતિવાસુદેવ મેરાકને દડરૂપે મોકલેલું મોડું કટક જીવે છે, તે જોતાં પોતાના ઉમ્ર સુભટોને તે કટકમાં જેટલું હોય તેટલું બધું બળાત્કારે લઈ લેવા હુકમ કરે છે, જેથી સુભટો બધું લઈ લે છે. તેની મેરાક પ્રતિવાસુદેવની આગળ તે વૃત્તાંત બહેર થાય છે, જેથી મેરાક કોધાતુર બને છે, તેનો મંત્રી, રૂદ્રરાજનો પુત્રો ભદ્ર અને સ્વયંભૂએ બળાત્કારે લઈ લીધાનો ખબર આપે છે. પોતાને મંત્રીને રૂદ્રરાજની રાજધાનીમાં મોકલે છે, મંત્રી રાજાને સમજાવી લીધેલ પાછું મેળવવા પ્રયત્ન કરે છે. મેરાક સામે નકાસું વેર ન ઉત્પન્ન કરવા અને મેરાકને બમણો દંડ આપવા જણાવે છે, જેથી સ્વયંભૂ તે સાંભળી કોષે ભરાય છે અને મેરાકનો તિરસ્કાર કરી પાછું ન આપવા જણાવે છે. મંત્રી મેરાકને આ સર્વ વૃત્તાંત જણાવે છે. જેથી મેરાક કોષે ભરાય છે. અને લડવા મૈન્ય તૈયાર કરે છે; મંત્રીઓ નહિં લડવા માટે વારવા છતાં મેરાક દારિકા તરફ ચાલવા લાગ્યો. સામેથી તેને આવતો સાંભળી પોતાના બંધુ ભદ્ર સહિત સ્વયંભૂ વાસુદેવ પણ તરકર સાથે તૈયાર થઈ સીમાડા ઉપર ઉભો રહે છે. ભાવિભાવ બળવાન છે. વાસુદેવ પ્રતિવાસુદેવને હણી ત્રણખંડ પૃથ્વીના ધણી યાય છે તેવો અચલ નિયમ છે, તે મુજબ સ્વયંભૂને મેરાકે મુકેલું ચકરત્ન હસ્તમાં પ્રાપ્ત થતાં મેરાક ઉપર તે છોડતા મેરાકનું મસ્તક છેદી નાંખે છે. પછી સ્વયંભૂ વાસુદેવ ભરતાદ્વંને સામ્રી કોટી શિવ્તા ઉપાધી ત્યાં

પાછી સુધી પોતાની દ્વારિકાનગરીમાં આવે છે; પછી રૂંદ્રે પોતાના બંધુ ભદ્રની સાથે સ્વયં જૂને વાસુદેવપણાનો અભિષેક કરે છે. પા. ૨૩૭ થી પા. ૨૬૬.

આ અરસામાં બે વર્ષ સુધી વિહાર કરી પ્રભુશ્રી વિમલનાથ લગવાન વિચરતાં વિચરતા પોતાના દિક્ષા સ્થાનમાં પુનઃ આવે છે. પ્રભુ મહાઆશ્રવનમાં પધારી જંભુવૃક્ષની નીચે શુદ્ધ સ્થાનમાં છઠ્ઠ તપ કરી, સ્થિર થઈ પ્રાતઃનાને વહન કરી, કાઉત્રગધ્યાને રહેતાં થકાં અર્પણ કરણમાં રહી ક્ષપકબ્રેણીને પ્રાપ્ત થયેલા પ્રભુએ ક્ષીણ મોહનો અંત કરી ઘાતી ક્રમોનો ઉચ્છેદ કર્યો; અને શુકલબ્યાને રહેતાં પાશભાગની શુકલ ધૃષ્ટીને દિવસે ચંદ્ર ઉત્તરભાગ પદ નક્ષત્રમાં આવતા કેવળજ્ઞાનને પ્રાપ્ત થયા ઇન્દ્રાના આસન અક્ષાયમાન થતાં ત્યાં આવી સમવસરણી રચના કરી. જેથી પ્રભુ સમવસર-ણમાં જવાને પધાર્યા. ચેત્યવૃક્ષની પ્રદિક્ષણ કરી પ્રભુ નીર્ગર્ગ નમઃ જોમ કહી સિહા-સન ઉપર બિરાજ્યા અને દેવ, મનુષ્ય, તિર્થંચ વગેરે પોતપોતાના સ્થાને બિરાજ્યા. (આ સમવસરણી રચના દેવો કેવી રીતે કરે છે તેનું વિસ્તારપૂર્વક વર્ણન અહિં જણાવવા લાયક છે.) (પા. ૨૭૦ થી પા. ૨૭૨) અહિં સર્વજ્ઞના યુત્તર અરિમર્દન પ્રભુને કેવળજ્ઞાન ઉપજ્યું બાણી ત્યાં આવે છે અને પ્રભુને સ્તુતિ અને વિનંતિ કરી પોતાના ઉચિત સ્થાને બેસે છે. પછી જગદ્દેવ અમૃતતુલ્ય સમ્યક્જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, વગેરે જ મોક્ષ માર્ગ છે તે ઉપર દેશના આપે છે જે મનન કરવા લાયક છે. જે ઉપદે-શથી અનેક જીવોએ શુદ્ધ દિક્ષા ગૃહણ કરી, પછી પ્રભુએ પોતાના શિષ્યો પૈકી મંદર વગેરે છપન સાધુઓને ગણધર પદવી આપી. અહીં પ્રભુના અતિશયનો મહિમા અને વર્ણન જણાવી અંતકર્તાશ્રી ચોથો સર્ગ પૂર્ણ કરે છે.

(પંચમસ્કર્ગ.)

શ્રી વિમલનાથ પ્રભુની દેશના, ગણધરદેશના, મોક્ષગમન અને પ્રભુજનો પરિવાર.

(પા. ૨૭૬ થી ૩૨૭.)

આ ઉછા સર્ગમાં શ્રી જ્ઞાનસાગરસૂરીશ્વરજી મહારાજ પ્રભુની તથા ગણધરદેશના, મોક્ષગમન અને પરિવારનું વર્ણન જણાવે છે. શ્રી વિમલનાથ પ્રભુને કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયા પછી પ્રાણીઓના ઉપર ઉપકાર કરવા અનેક ક્ષેત્રોમાં વિહાર કરવા જાગ્યા. અને ઉપદેશામૃત વરસાવવા લાગ્યા. મુખ્ય મુખ્ય સ્થાનોમાં પુણ્ય પ્રાપ્ત કરવામાં તત્પર તેવા ચતુર્વિધ દેવતાઓએ પૂર્વ તીર્થંકર લગવાનની જેમ સમવસરણ રચતા હતા. એક વંખતે પ્રભુ દ્વારિકાનગરીમાં પધાર્યા, જ્યાં દેવતાઓએ સમવસરણની રચના કરી. ઉદ્યાનપાલો નગરમાં અર્ધ સ્વયંભૂ વાસુદેવને પ્રભુ પધાર્યાની વધામણી આપી.

વાસુદેવ સ્વયંભુ પોતાના બંધુ ભદ્રને સાથે લઈ પરિવાર સહિત સમવયુરણમાં આંગેએ અને જિનેશ્વરને નમી ધંદની પાછા પ્રભુ દેશના સાંભળવા, બેઠો. પ્રભુએ સ્વયંભૂને ઉદ્દેશીને બોલ્યા. હે ભદ્રાચારિત્ર લેવાની તારી યોગ્ય ના નથી. તેથી શ્રાવક ધર્મ સાંભળી પાંચ અણુવ્રત, ત્રણ ગુણુવ્રત, અને ચાર શિક્ષાવ્રત એ બાર વ્રત સમકિત સહિત પોતાની શક્તિ પ્રમાણે પાળ્યા હોય તો તે દેવતા અને મનુષ્યના સુખવડે પ્રૌઢ એવા સાત આઠ ભવે સિદ્ધિ આપનારા થાય છે. તે બારવ્રતમાંથી પહેલા વ્રત શ્રદ્ધાથી અંગીકાર કરે તે શ્રાવક મદાને માટે નિરપગ્રથી એવા ત્રમ જીવોને બાળીએછને વધ કરતો નથી. તેમજ પર્વ દિવસોમાં વિશેષપણે સ્થાવર જીવોને તથા અન્ય સાપરાધી જીવોનો પણ વધ કરતો નથી જે ઉત્તમપુરૂષ પર્વને વિષે પણ શુદ્ધ હયા પાળે છે તે નૃપશેખરરાજાની જેમ ભવોભવ સુખી થાય છે અહિં પ્રથમ વ્રત ઉપર નૃપશેખર રાજાની કથા આપવામાં આવેલ છે. જે મનન કરવા લાયક છે. પા. ૨૭૭ થી ૨૮૦.

માર્ગાનુસારી એવો પણ જો પુરૂષ નિરાધાર મૃષાવાદ કરે તો તેને 'પગલે' પગલે ધાત થાય છે. કન્યાલિક વગેરે અમત્યો નહિં બોલનાર ગ્રીષ્મ વ્રત પાળનાર કહેવાય છે. એ અસત્યોની અંદર થાપણુ જોળવવાનો દોષ તો બીજાનો નાશ કરનાર ગણાય છે, અને તે દોષ કરનારને બે ત્રણ વ્રતનો ભંગ થાય છે. ઉત્તમજનો વિમલની જેમ અમત્ય બોલનાર મનુષ્યનો કદી પક્ષપાત કરતા નથી તેમ કમળાની જેમ સત્ય બોલનાર રાજમાન્ય, સ્વજનોથી પૂજિત અને મહત્વની કીર્તિવાળો, થાય છે. અહિં વિમલ અને કમળના દૃષ્ટાંતો આપેલા છે. જે બોધદાયક છે. પા. ૨૮૦ થી ૨૮૩.

અહત્તાહાન વિરતિ વ્રત માટે પ્રભુ ઉપદેશે છે કે, જે મનુષ્યોએ પૂર્વે પારકા હરેલા દ્રવ્યોથી પોતાના હાથને બાળ્યો નથી, તે પુરૂષના ઉત્તમ હૃદયને અગ્નિ પણ બાળતો નથી. જે લેવાથી આ ચોર છે એમ લોકો કહે છે તેવી અહત્ત વસ્તુ લેનો નથી તે સુરેદ્રનાની જેમ આ પૃથ્વીમાં પ્રજાધનીય છે. અને તેવી વસ્તુ ગ્રહણ કરે છે તે કમળસેનની જેમ નિહનીય થાય છે. આ કથા પઠન કરવા યોગ્ય છે. પા. ૨૮૩ થી પા. ૨૮૫.

આચારવાળી પોતાની શ્રીમાં સંતોષ રાખતો અને શ્રીએ પોતાના પતિમાં સંતોષ રાખવો એ ગૃહસ્થો માટે વિદ્વાનોએ ચોથું વ્રત કહેલ છે. જે પુરૂષો રાય વગર પોતાની સ્ત્રીનો પણ ત્યાગ કરે છે, તેઓને યુક્તિવડે યતિઓથી પણ અધિક બળવા. જો કે એવા મનુષ્યો થોડા જોવામાં આવે છે પરંતુ સર્વ જનોએ પર્વોના દિવસમાં તો શ્રી સંગ સદા વર્જિત કરવો જોઈએ. કિલ્લ પુલ્લિવાળા જે પુરૂષો પરસ્ત્રીની અભિલાષા કરે છે તે પુરૂષો યાવચ્ચંદ્ર સુધી ચંદ્રની જેમ અવશ્ય દુઃખ પામે છે. અને જે પુરૂષો આદરથી સ્વહાર સંતોષ રાખે છે, તેઓ સુરેન્દ્રદત્તની જેમ સુખ તથા સૌભાગ્યનું પાત્ર બને છે. ચોથા વ્રત ઉપરની આ કથા ગસિક અને બોધદાયક છે. પા. ૨૮૫ થી ૨૮૮.

પાંચમું વ્રત પરિગ્રહ પ્રમાણ છે. જે મનુષ્ય ઇચ્છાવડે ધનધાન્ય વગેરે પરિગ્રહનું પ્રમાણ કરે છે તેને પાંચમું પરિગ્રહ પગિમાણ વ્રત કહેવાય છે, એ વ્રત ગ્રહણ કરવાથી

સર્વેનો નિયમ થતો હોવાથી સમ્યક્ત્વ મૂળ ગાર મતોનું ગ્રહણ પણ થાય છે. એ વ્રત વિધિપૂર્વક પાળવાથી દેવદત્તની જેમ સુખી થાય છે અને એ વ્રત લઈ તેની વિરાધના કરે છે તે જયદત્તની જેમ મરણાદિ દુઃખ પામે છે આ કથા પા. ૨૮૮ થી ૨૯૧ સુધી આવેલ છે.

દશે દિશાઓમાં જવાને માટે જે પ્રમાણ કરવામાં આવે છે તેને પ્રથમ ગુણવ્રત કહેવામાં આવે છે. અને તે ગ્રહણ કરી જેઓ તેને પાળે છે તેઓ રૌહિણ્યની જેમ સ્વ અને પરજીવનું રક્ષણ કરે છે અને તે ગ્રહણ કરી પ્રમાદ અને ઢોલધી વિરાધે છે, તે રૌહિણ્યના પિતાની જેમ નાશ પામે છે. પા. ૨૯૧ થી ૨૯૫.

જે ભોગોપભોગની વસ્તુઓમાં વજાંવા ચોગ્ય હોય તે વર્જિ શકાય તેવી ન હોય તો તેની અંદર અમુક સંખ્યાનો નિયમ કરવો તે સાતમું (ખીજું) ગુણવ્રત ભોગોપભોગ વિરમણ વ્રત કહેવાય છે. તેને અંગીકાર કરી તેનું પાલન કરતાં સ્વર્ણુશિખરની જેમ દીર્ઘ આયુષ્ય અને પરલોકમાં સદ્ગતિને પામે છે. અને લઈ તેની વિરાધના કરે છે તે મહોદ્રની જેમ અદ્ય આયુષ્ય અને પરલોકમાં દુર્ગતિને પામે છે. તે દષ્ટાંત પા. ૨૯૫ થી પા. ૩૦૦ સુધીમાં આવેલ છે.

જેથી મનુષ્યને અર્થ પ્રયોજન વિના કર્મરૂપી રાજા ધર્મરૂપી દ્રવ્ય હરીને દંડ આપે છે તેથી તે અનર્થદંડ કહેવાય છે. જે પુરૂષો અનર્થદંડનો ત્યાગ કરે છે તેઓ આ પૃથ્વીમાં વીરસેનની જેમ સર્વ માન્ય અને પ્રશંસનીય થાય છે. અને અનર્થદંડને જેઓ આચરે છે તેઓ પદ્મસેનની જેમ મોટું દુઃખ પામે છે પા. ૩૦૦ થી ૩૦૪

શ્રી જિનેશ્વરે દિગ્વિરતિ વગેરે ત્રણ વ્રતો ગુણની પ્રાપ્તિને લઈને લગ્ય શ્રાવકોના ગુણવ્રત કહેલા છે. ચતિઓનું સુંદર સામાયિકવ્રત બે પ્રકારે કહેલ છે, તે સદા પાળવાનું છે. અને શ્રાવકોને સામાયિક ત્રણ પ્રકારનું કહેલું છે અને તે બે ધરી પાળવાનું છે. એ સામાયિક શુદ્ધ પાળવાથી મનુષ્ય મોક્ષને પામે છે. જેથી એક લાખ સુવણું જેટલું દાન તેની પાસે કંઈ ગણત્રીમાં નથી. સામાયક વ્રતનો આશ્રય કરનાર કદિ તિર્થંચ હોય તો પણ એક વાનરની જેમ દેવપણને પામે છે. અહિં એક વાનરની કથા આપવામાં આવેલ છે. પા. ૩૦૪ થી ૩૦૮.

દેશાવકાશિક વ્રત એ દશમું વ્રત છે. જે દિવસે અને રાત્રિના સચિત્ત વગેરેનો સંક્ષિપ્ત કરવામાં આવે છે તેને કવીશ્વરે મુખ્યપણે આ ખીજું શિક્ષાવ્રત કહેલ છે. હાલ તો શાસ્ત્રમાં વ્યવહાર માટે વિખ્યાત એવું દિગ્વિરતિના સંક્ષેપને દેશાવકાશિક વ્રત કરે છે. આ વ્રત લઈ જે પુરૂષ તેની વિરાધના કરે છે તે પુરૂષ કાકજંઘની જેમ આ લોક તથા પરલોકમાં દુઃખ પામે છે; કાકજંઘની કથા અહિં આપેલ છે. પા. ૩૦૮ થી ૩૧૧.

જ્ઞાનીમહારાજે જિનાગમમાં કહ્યું છે કે ચાર પવોમાં પ્રતિમાધર શ્રાવકોએ સર્વથી ચાર પ્રકારનું પૌષધવ્રત પાળવું અને બાકીના સશક્ત શ્રાવકોએ એજ પ્રમાણે પૌષધ વ્રત સર્વથી પાળવું તથા દેશથી અલ્પશક્તિવાળા શ્રાવકોએ દેશથી ચાર પ્રકારનું પૌષધવ્રત પાળવું. સર્વ ગૃહસ્થ શ્રાવકોએ પર્વને દિવસે શક્તિ પ્રમાણે પૌષધ ગ્રહણ કરવું જોઈએ; જે પુરૂષો કર્મરૂપી રોગમાં ઔષધ રૂપ એવા સુંદર પૌષધને પાળે છે તેઓ મલયકેતુની જેમ દેવતાઓને પ્રશંસનીય થાય છે. મલયકેતુની આ કથા ઘણીજ રસિક અહિં આપવામાં આવેલ છે. પા. ૩૧૨ થી ૩૧૮.

છેલ્લું અને ચોથું શિક્ષા (શ્રાવક) વ્રત અતિધીસંવિભાગ નામનું છે. કોઈ અતિથિને કાંઈપણ આપીને પછી જમવું તે લોજન કહેવાય. કદાપિ તે પ્રમાણે હંમેશાં ન બને તો વિવેકી પુરૂષોએ પૌષધના પારણાના દિવસે - તો પાત્રને લોજન આપીનેજ જમવું જોઈએ. જે પુરૂષ આ વ્રતનું આરાધન કરે છે તે શાંતિમતીની જેમ અવશ્ય સુખનું પાત્ર બને છે. અને જે તેનો વિરાધના કરે છે તે પદ્મલોચનની જેમ આ લોક તથા પરલોકમાં દુઃખ પામે છે. અહિં આ વ્રત ઉપર શાંતિમતી અને પદ્મલોચનની કથા આપવામાં આવેલ છે. પા. ૩૧૮ થી ૩૧૯.

આ પ્રમાણે પૂર્વે કહેલા બાર પ્રકારનો શ્રાવકનો ધર્મ બાર દેવલોકને આપનારો છે અને સૂર્યની જેમ સમ્યગ્દષ્ટિ મનુષ્યના અંધકારને હરનાર છે. જેમ સર્વ રસવતી રૂચીથી ઉત્તમ પુષ્ટિ આપનાર છે તેમ સર્વ ક્રિયા પણ રૂચીથી સંવરપુષ્ટિ આપનાર છે. ઉત્તમ પુરૂષને ચારિત્ર વગેરેની સામગ્રી હોય પણ તે પુરૂષ જો સમ્યગ્દર્શનથી રહિત હોય તો તેને અક્ષયપદ-મોક્ષનું દર્શન થતું નથી. જેમ નાયક વિનાનો હાર, જિનેશ્વર વિનાનો પ્રાસાદ અને ઘી વિનાનો આહાર આ પૃથ્વી ઉપર ચોલાને પ્રાપ્ત થતો નથી. તેવી રીતે સમ્યક્ વિનાનો ધર્મ સુખ સમૂહને કરનારો થતો નથી. તેથી તે સમ્યક્ત્વ કુલદેવજની જેમ મનુષ્યોએ સદા પાળવું જોઈએ. અહિં સમ્યક્ત્વ ઉપર કુલદેવજની કથા આપેલ છે. પા. ૩૧૯ થી ૩૨૪.

ભગવાન વિમલનાથસ્વામીની આ પ્રમાણે દેશના સાંસળી કેટલાક ભવ્ય પુરૂષોએ ચારિત્ર લીધું, કેટલાએકે શ્રાવક વ્રત લીધા. સ્વયંભૂ વાસુદેવે સમ્યક્ત્વ ગ્રહણ કર્યું. એવી રીતે એક પહોર દેશના આખા પછી શ્રીમંદર ગણધરમહારાજે એક પહોર સુધી દેશના આપી. પછી દેવ, અસુર અને મનુષ્યો વગેરે પોતપોતાના સ્થાને ચાલ્યા ગયા.

શ્રી વિમલનાથ પ્રભુ કેવલજ્ઞાન થયા પછી બે વર્ષ ઊણા પંદરલાખ વર્ષ સુધી પૃથ્વી ઉપર વિહાર કરતાં પ્રભુને આ પ્રમાણે પરિવાર થયો ૬૮૦૦૦ સાધુઓ, ૧૦૦૮૦૦ સાધ્વીઓ, ૧૧૦૦ ગ્રાહ પૂર્વધારી, ૪૮૦૦ અવધિજ્ઞાની, ૫૫૦૦ મનઃપર્યવજ્ઞાની, ૫૫૦૦ કેવળજ્ઞાની, ૬૦૦૦ વૈકિયલગ્નિધવાળા, ૩૨૦૦ વાદીઓ, ૨૦૮૦૦૦ શ્રાવકો અને ૪૩૪૦૦૦ શ્રાવિકાઓ.

૧. પોતાનો નિર્વાણ સમય જાણી પ્રભુજીશ્રી સમેતશિખર ગિરિ ઉપર ગયા, ત્યાં છે હઠ્ઠર મુનિઓની આથે અનશન વન અંગીકાર કર્યું, જોકેમાત્ર મુખી અનશન પ્રભુએ પાંચુ, અશાડ માસની કૃષ્ણ સપ્તમીને દિવસે ચંદ્ર દેવતી નક્ષત્રમાં આવતાં કાર્યોત્સર્ગે રહેલા અને શુદ્ધ શુકલધ્યાનથી વિરાજતા શ્રી વિમલનાથ પ્રભુ છેહઠ્ઠર મુનિઓ સાથે મોક્ષમાં પધાર્યા. તે વખતે રાજ અને ઇદ્રી જેદ કરતા ત્યાં આવ્યા. પાત્ર પ્રભુનો નિર્વાણ મહોત્સવ ભક્તિપૂર્વક કર્યો. જે હકીકત અહિં આપવામાં આવેલ છે, તે વાંચવાથી ભક્તિ પ્રગટ થાય છે. પ્રભુનો નિર્વાણમહોત્સવ કરી દેવતા, મનુષ્ય વગેરે સ્વસ્થાને જાય છે.

પ્રભુ કુમારપણામાં અને મતમાં પંદર પંદર લાખ વર્ષો, રાજ્યમાં ત્રીશ લાખ વર્ષો મળી સાઠ લાખ વર્ષનું તેમનું આયુષ્ય હતું.

સ્વયંભુ વાસુદેવ પોતાનું સાઠ લાખ વર્ષનું આયુષ્ય લોગવી પાપકર્મના યોગથી છટ્ટી નરકે ગયો. ભદ્રર્ણ્યાદેવ મુનિ ચંદ્ર મુનિની પાસે દીક્ષા લઈ પોતાનું પાંસઠલાખ વર્ષનું આયુષ્ય પૂર્ણ કરી મોક્ષમાં ગયા.

ઉપર પ્રમાણે અંધકાર સૂરિજીમહારાજ પાંચમા સર્ગ સાથે આ ચરિત્ર પણ પૂર્ણ કરે છે. છેવટે પ્રશસ્તિ (પા. ૩૨૭ થી પા. ૩૨૮) આપેલ છે. જેમાં પોતાના શુદ્ધમહિમાનું વર્ણન કરી શુદ્ધભક્તિ દર્શાવેલ છે. અને આ અંત રચવાનો હેતુ તેમજ કયા ક્ષેત્રમાં કંઈ સાક્ષનાં કયા મહિના, તીથીવારના રોજ અથવા પૂર્ણ કરેલ છે તે જણાવી (જે હકીકત આ પ્રસ્તાવનાના પાના ત્રીજામાં સક્ષિપ્તમાં જણાવેલ છે.) પ્રશસ્તિ પૂર્ણ કરેલ છે.

ઉપર પ્રમાણે સંક્ષિપ્તમાં અંગ્રેજી આ અંથનો સાર વાચકની સુગમતાની ખાતર આપવામાં આવેલ છે.

આ મહાન ઉત્તમ પુરૂષના ચરિત્રનો અંથ પઠન પાઠન કરવા જેવો, અતિ આનંદ ઉત્પન્ન કરનાર, જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રના પ્રભાવને પ્રકટ કરનાર અને ધર્મને મહામંગળ પ્રાપ્ત કરાવનાર કોઈ તેથી આત્મભાવના, આત્મજાગૃતિ અને આત્મિક આનંદ પ્રકટ કરનાર અનુપમ અને મનહર રચના આ અંથની છે, જેમ વાચકવર્ગને જણાયા સિવાય રહેશે નહિ; તેમ જાણી આ તેરમા જિનેશ્વર શ્રી વિમલનાથ પ્રભુના ચરિત્રનો અંથ પ્રકટ કરવામાં આવેલ છે. છેવટે પરમાત્માની પ્રાર્થના કરીએ છીએ કે આ અંથના વાંચન મનન અને શ્રવણથી અનેક ભવ્યાત્માઓ તેવા પદના અધિકારી બની અક્ષય અમરપદ પામે.

આ અંથની શુદ્ધ માટે યથાશક્તિ પ્રયત્ન કરવામા આવેલ છે, છતાં દૃષ્ટિદોષ કે પ્રેસદોષ કે એવા કોઈ પ્રમાદના કારણે કોઈ રચણે રખાલના જણાય તો મિથ્યાદૃષ્ટિ-પૂર્વક ક્ષમા માંગીએ છીએ અને અંગ્રેજોને જણાવવા વિનંતિ કરીએ છીએ.

આત્માનંદ ભવન.

વસંતપંચમી.

સં. ૧૯૮૫ આત્મ સંવત ૩૩

ગાંધી વહાલદાસ ત્રિભુવનદાસ.

શ્રીયુત અમરચંદ હરજીવનદાસનો કુંક પરિચય.

આ ગ્રંથ આ સભાના ધારા પ્રમાણે શેઠ અમરચંદ હરજીવનદાસ ભાવનગર નિવાસી કે જેઓ આ સભાના માનવંતા સભાસદ છે, તેમની સંપૂર્ણ સહાયથી તેમના નામની સિરિઝ (ગ્રંથમાળા) તરીકે પ્રકટ થાય છે. બંધુ અમરચંદભાઈ સ્વભાવે ખડૂજ સરલ, મિલનસાર, અને શ્રદ્ધાળુ તેમજ વિદ્વાન્નુ છે. આવા બંધુની કંઈક જીવનરૂપ રેખા અને આપવી તે અસ્થાને નથી.

ભાઈ અમરચંદનું કુટુંબ મૂળ પ્રાચીન શહેર ગોધા પાટણનું રહીશ છે. અને રામજી શેભા નામે શ્રી કાઠીયાવાડમાં વીશાશ્રીમાળી વણીક જ્ઞાતિમાં અમીરી કુટુંબ તરીકે સુપ્રસિદ્ધ છે. ભાઈ અમરચંદના પિતાનું નામ હરજીવનદાસ તથા માતાનું નામ રળીયાત પહેન હતું. બંધુ અમરચંદભાઈનો જન્મ સં. ૧૯૩૨ ના પોષ વદી ૫ ના રોજ પોતાના મોચાળમાં લીંબડી શહેરમાં થયો હતો. તેઓ ચાર ભાઈઓ હતા, જેમાં તેમના વડીલ બંધુ જેચંદભાઈએ અદાર વર્ષની વયે ચારિત્ર લીધું હતું, તેમનું નામ તિર્થવિજયજી હતું, હાલ તેઓ સ્વર્ગવાસી થયેલ છે. ભાઈ અમરચંદે લઘુવયમાં ઇંગ્રેજી પાંચ પૌરણ સુધી અભ્યાસ કર્યો હતો, વ્યવહારમાં સામાન્ય સ્થિતિ અને કુટુંબનો ભાર પોતાને માથે પડવાથી અભ્યાસ છોડી વ્યાપારી જીવન ધારણ કરી સ્વદેશ છોડી મુંબઈ ગયા, ત્યાં પુરોહિત્ય જગત થવાથી વ્યાપારમાં સાનુકુલતા પ્રાપ્ત થતાં ક્રમે ક્રમે આર્થિક લાભ થવા લાગ્યો; આમ છતાં બંધુ અમરચંદભાઈની પ્રકૃતિ તો પ્રથમ હતી તેવી સરલ, મિલનસાર, અને પ્રેમાળજ રહી. ધીમે ધીમે આર્થિક સ્થિતિ સારી થતી ગઈ છતાં શારિરિક સ્થિતિ કોઈ વેદનીય કર્મના ઉદયથી સારી રહેતી નહોતી. ધાર્મિક સંસ્કાર તો ધર્મી કુટુંબમાં જન્મ થયેલ હોવાથી પ્રથમથી જ હતા. તેથી જોકે યથાસ્થિતિ જ્ઞાનપુણ્ય, ધર્મસાધના સામાન્ય રીતે કરતાં હતાં, છતાં કંઈ જ્ઞાનોદ્ધારના કાર્યને ઉત્તેજન આપી જ્ઞાનની ભક્તિ કરવા ઇચ્છા થતાં આ સભાની ઉત્તમ કાર્યવાહી જોઈ આ સભા મારફત તેણે કોઈ ઉત્તમ કાર્ય કરવા ઇચ્છા થતાં, આ સભાના સેક્રેટરી ભાઈ વલ્લભદાસ ત્રિજીવનદાસ ગાંધીને મુંબઈ પોતાની પાસે બોલાવ્યા અને પોતાની જ્ઞાનભક્તિ કરવાની અને સાહિત્યવિકાસની ઇચ્છા તેમને જણાવી. ભાઈ અમરચંદ જેવા શ્રદ્ધાળુ અને પ્રેમી મનુષ્યનું નામ સાહિત્ય સાથે કાયમ જોડાઈ રહે તે રીતે ગ્રંથમાળા તેમના નામથી પ્રકટ કરવાની હકીકત જણાવતાં, બંધુ અમરચંદ ભાઈએ તે કળુલ કચું જેમી પોતાના અને પોતાની સુપત્ની શ્રીમતી કસ્તુરબેનના

નામથી ધારા પ્રમાણે સીરીઝ પ્રગટ કરવા અને તેમ કરી જ્ઞાનભક્તિ કરવા સભાને એક રકમ સુપ્રત કરી.

આર્થિક સ્થિતિ પોતાને જોઈએ તેટલી પ્રાપ્ત થતાં તેમજ શારિરિક સ્થિતિ ખર્ચ-ખર્ચ ન રહેતાં, વ્યાપારી જીવનમાથી નિવૃત્તિ લઈ સંતોષ ધારણ કરી પોતાના વતન શહેર જીવનગરમાં કાયમ માટે નિવાસ કરી, બાકીનું જીવન ધર્મનું આરાધન કરવામાં અને સુખશાંતિમાં વ્યતીત કરવાનો શુભ ઈચ્છા હવે ધરાવે છે. તેઓને હાલ સંતતિમાં એક પુત્ર અને એક પુત્રી છે.

આ ઉપયોગી પુસ્તક છપાવવા માટે પોતાની પાસેની તેવી જ્ઞાનખાતાની એક રકમ અંથમાળા પ્રકટ કરવા માટે આપેલ છે, તેથી તેમનો આભાર માનવા સાથે તેમની પ્રતિ-કૃતિ સર્વની જાણ માટે આ અંથમાં આપી એમના ભવિષ્યના જીવન માટે આરોગ્યતા, સુખશાંતિ અને દીર્ઘાયુષ્ય ઇચ્છી અનેક સુકૃતનાં કાર્યો તેમના સુખારક હસ્તે હવે પછી બીજા થાઓ એમ પરમાત્માની પ્રાર્થના કરી, આ જીવનરૂપરેખા સમાપ્ત કરીએ છીએ.

ગૅક શ્રી અમરચંદ હરજીવનદાસ, લાવનગર.
જન્મ સવત્ ૧૯૩૨

શેઠ અમરચંદ હરજીવનદાસ ગ્રંથમાળા સંબંધી

બે બોલ.

મૂળ ગોઘા અને હાલ અત્રેના વતની ગૃહસ્થ શેઠ અમરચંદ હરજીવનદાસ કે જેઓ ધર્મ શ્રદ્ધાવાન હોઈ, જ્ઞાનોદ્ધારના કાર્ય ઉપર પ્રેમ ધરાવે છે, જેથી જૈન સાહિત્યના વિકાસ અર્થે અને જ્ઞાનની ભક્તિ કરવા નિમિત્ત પોતાના તથા પોતાની સુપત્નીના નામથી (બે) ગ્રંથમાળા આ સભાના ધારા પ્રમાણે પ્રગટ કરાવવા સાઝ, પોતાની પાસેની તે ખાતાની રકમમાંથી આ સભાને એક રકમ ભેટ આપવાથી આ શ્રી વિમલનાથ ચરિત્ર ગ્રંથ શેઠ અમરચંદ હરજીવનદાસના ગ્રંથમાળાનાં પ્રથમ પુણ્ય તરીકે પ્રગટ કરવામાં આવેલ છે. જ્ઞાનદાન અને જ્ઞાનભક્તિના શુભ ચિન્હ તરીકે આવા ઉપયોગી ગ્રંથો પ્રસિદ્ધ કરી, કરાવી જ્ઞાનોદ્ધારના ઉચ્ચ કાર્ય-સાહિત્ય સેવા કરવી તે પ્રશંસનીય હોઈ તે ઉત્તમ માર્ગ ગૃહણ કરનાર શેઠ અમરચંદભાઈ ધન્યવાદને પાત્ર છે.

વિષયાનુક્રમણિકા.

વિષય.	પૃષ્ઠ.
પ્રથમ સર્ગ દાનધર્માધિકાર.	
દેવ, યુદ્ધ, સરસ્વતીની સ્તુતિ. ...	૧
અંધ સંપ્રદાય વિવેચન. ...	૪
ધર્મનો પ્રભાવ... ..	૪
પદ્મસેનરાજનું ચરિત્ર. ...	૭
શ્રી બ્રહ્મગુપ્તમુરિતું આવાગમન અને ઉપદેશ. ...	૧૧
ધર્મની શ્રેષ્ઠતા ઉપર સુસુદ્ધિની કથા. ...	૧૪
કદાચ્ર ઉપર કુલપુત્રકની કથા. ...	૨૩
દાનધર્મ ઉપર રત્નચૂડની કથા. ...	૪૧
ચુદ્ધિમાન ખાળક રોકકની (આવાતર) કથા. ...	૫૪
અતિ લોભ ઉપર સોમશર્માના પિતાની કથા. ...	૫૯
વાણીથી છૂતી લેવા ઉપર શેઠાણીની કથા. ...	૧૪
રત્નચૂડના પૂર્વભવની કથા અને તે ઉપર ઉપનય. ...	૭૦
દ્વિતીય સર્ગ શીલ-તપ ધર્માધિકાર.	
શીલનું મહત્ત્વ. ...	૭૩
શીલવ્રત ઉપર શીલવતીની કથા. ...	૭૪
તપ ધર્મ ઉપર નિર્ભાગ્યની કથા. ...	૧૦૦
શ્રી જિનેશ્વરદેવની પૂજા ઉપર દેવપાળની (આવાતર) કથા. ...	૧૦૩
દેવતરત્નું સ્વરૂપ. ...	૧૦૭
ગુરુતત્ત્વ વર્ણન અને તેના ઉપર શ્રેષ્ઠપુત્ર મુગ્ધની કથા. ...	૧૦૮
ધર્મતત્ત્વનું સ્વરૂપ અને તેના ઉપર અભરમિંદની કથા. ...	૧૧૦

વિષય.	પૃષ્ઠ.
ધર્મતત્ત્વના સ્વરૂપઉપર પૂર્ણકલસની કથા. ૧૧૬	
પ્રમાદ કરવા ઉપર વિષ્ણુરામી બ્રાહ્મણની કથા. ...	૧૨૮
ઉપરોક્ત કથાનો ઉપનય. ...	૧૩૧
તૃતીય સર્ગ ભાવાધિકાર.	
ભાવધર્મનું સ્વરૂપ. ...	૧૩૭
ભાવધર્મ ઉપર ચંદ્રોદરની કથા. ...	૧૩૮
હૃદય દોષભળ કરે તેવું દર્શાવત. ...	૧૪૧
ઉપરોક્ત કથાનો ઉપનય. ...	૧૪૯
પદ્મસેનરાજાએ અંગીકાર કરેલ દેશ-વિસ્તીર્ણ. ...	૧૭૯
શ્રી બ્રહ્મગુપ્તમુરિતે શ્રી પદ્મસેનરાજાને ચારિત્ર લેવા માટે ભાવનારૂપી દશ સ્ત્રીઓને પરણવા માટે આપેલો ઉપદેશ. ...	૧૮૧
શ્રી પદ્મસેન રાજાએ અંગીકાર કરેલ ચારિત્ર. ...	૧૮૪
મુરિશ મહારાજે અષ્ટપ્રવચન માના ઉપર આપેલ ઉપદેશ. ...	૧૮૫
ધર્માસમિતિ ઉપર વરહતની કથા. ...	૧૮૬
ભાવાસમિતિ ઉપર સંગતસાધુની કથા. ...	૧૮૮
એષ્ણુસમિતિ ઉપર ધનશર્માની કથા. ...	૧૯૦
બીજી ધર્મશ્રેણી મુનિની કથા. ...	૧૯૪
ચોથી આદાનસર્ગિન ઉપર સોમિલાર્મની કથા. ...	૧૯૪
તેના ઉપર ધર્મશ્રેણી મુનિની કથા. ...	૧૯૬
મનોગુપ્તિ ઉપર જિનદાસની કથા. ...	૧૯૭
વચનગુપ્તિ ઉપર ગુણદત્ત સાધુની કથા. ...	૧૯૮
ઠાચગુપ્તિ ઉપર માર્ગે ચાલવા સાધુની કથા. ...	૨૦૦

વિષય.	પૃષ્ઠ.
શ્રી પદ્મસેન મુનિએ વહન કરેલ સાધુ પ્રતિમા તથા વીશ સ્થાનકની કરેલ આરાધના અને આપેલ તીર્થ કર નામ ...	૨૦૩
પદ્મસેન મુનિને સ્વર્ગવાસ-અને મહા- આર દેવલોકમા ગમન...	૨૦૭
ચતુર્થ સર્ગ-વિમલનાથ પ્રભુની જન્મ, લીલા અને કેવળજ્ઞાનનું વર્ણન.	
મહાશ્વર દેવલોકમાથી પદ્મસેન રાગાતું શ્રી તેરમા તીર્થ કર વિમલનાથ પ્રભુ તરીકે કાપીલ્યપુરમા સ્થામા માતાના મળમાં આવવું. ...	૨૦૫
શ્રી વિમલનાથ તીર્થ કરનો જન્મ અને છટ્ટો દેવો તથા પિતાએ કરેલ જન્મ મહોત્સવ ...	૨૧૭
શ્રી વિમલનાથ પ્રભુની કુમારપરચાતું વર્ણન. ...	૨૨૪
શ્રી વિમલનાથ પ્રભુનું મતમદ્વય ...	૨૩૩
સમકાલીન વાસુદેવ, બળભદ્ર અને પ્રતિ- વાસુદેવના પૂર્વભવનું વર્ણન. ...	૨૩૭
રાગદેવ કરવાથી કુખી થયેલ શ્રી લક્ષ્મીધર વગેરે વચ્ચે શેઠના આર પુત્રોની અવાતર કથા ...	૨૪૧
લોકાકર અને લોકાનંદીની અવાતર કથા ...	૨૪૮
સ્વયંભુ વાસુદેવ, ભદ્રાજીદેવ અને મેઘક પ્રતિવાસુદેવનો જન્મ. ...	૨૬૨
શ્રી વિમળનાથ પ્રભુને ઉત્પત્ત થયેલ કેવળજ્ઞાન. ...	૨૬૯
પ્રભુના કેવળજ્ઞાનનો દેવતાઓએ કરેલ મહોત્સવ અને સમોસરણની રચના	૨૭૧

વિષય.	પૃષ્ઠ.
પંચમ સર્ગ-શ્રી વિમલનાથ પ્રભુની દેશના અને મોક્ષ ગમન.	
સ્વયંભુ વાસુદેવને વિમળનાથ પ્રભુએ આવકર્ષર્થે ઉપર આપેલ ઉપદેશ...	૨૭૬
પ્રથમમત ઉપર નૃપશેખર રાગની કથા. ...	૨૭૭
બીજામત ઉપર વિમલકમલની કથા.	૨૮૦
ત્રીજામત ઉપર મુરદત, કમળસેનની કથા. ...	૨૮૩
ચોથામત ઉપર ચંદ્ર અને સુરેન્દ્ર દત્તની કથા. ...	૨૮૬
પાંચમામત ઉપર દેવદત્ત અને જય- દત્તની કથા. ...	૨૮૮
છઠ્ઠામત ઉપર શૈલિભૂષ અને તેના પિતાની કથા...	૨૯૧
સાતમામત ઉપર સ્વર્ણશેખર અને મહેન્દ્રની કથા...	૨૯૫
આઠમામત ઉપર વીરસેન અને પદ્મ- સેનની કથા....	૩૦૦
નવમામત ઉપર એક વાનર અને અરુણદેવની કથા. ...	૩૦૪
દશમામત ઉપર કાકજીદની કથા...	૩૦૮
અગ્યારમામત ઉપર શ્રી મલયકેટની કથા. ...	૩૧૨
બારમામત ઉપર શાંતિમતી અને પદ્મલોચનાની કથા. ...	૩૧૮
સમ્યક્તવઉપર કુલધ્વજની કથા. ...	૩૨૦
ત્રીમંદર મણીધરની દેશના. ...	૩૨૫
શ્રી વિમલનાથ પ્રભુનું મોક્ષગમન અને છટ્ટોએ કરેલ નિર્વોણ મહોત્સવ ...	૩૨૫
અંત પ્રશસ્તિ....	૩૨૭

न्यायांभानिधिश्रीविमलानंदसूरिपादपद्मेभ्यो नमः ।

श्रीविमलनाथ चरित्र.

प्रथम सर्ग.

(दानधर्माधिकार.)

मंगलाचरणम्.

स्वस्तिश्रीवृषभं स्वर्णवर्णं वर्णनिपेक्षितम् ।

धर्मकर्मविधातारं वन्दे श्रीवृषभमशुम् ॥ १ ॥

क
द्व्याशुनी लक्ष्मीयी श्रेष्ठ, सुवर्णना जेवा वर्ण वाता, सर्व वर्णोन्मि मेवेला
अने धर्मा अने कर्मोना रयनारा श्रीकृष्णदेव प्रभुने हुं वंदना कर्हेछुं. १

ब्राह्मीमतः कलाधारश्रुत्यामृद् वृत्ततास्पदम् ।

गोमण्डलयुतो जीयान्मृगलक्ष्मा जिनः सदा ॥ २ ॥

१ ब्राह्मीमे मानेला, कलाओना धारण करनारा, क्षतिने धरना, अष्टवृत्तमन्त्रा-
गित्रनुं स्थानरूप अने गो (गा) मंडणे युक्त ओवा मृगना लोछनवाला श्री शान्तिनाथ
प्रभु सदा नम पावो. १

१ अहि जीजे अर्थ मद्रूपसे आय छे. ब्राह्मीमत ओठवे अक्षरपक्षे मनेता क्वाओने
धारण करनार. ज्ञाया-अतिपायो अने वृत्तता गणनाइतिह, अने गोमंडल-मंडलओना मंडलओना
मगना लाउनथी युक्त ओवा मद्रूप पावो गेपावेंहार

શિવાનન્દકૌશ્વર્યં સમુદ્રવિજયોદ્દહમ્ ।

શ્રીમન્નેમીશ્વરં નૌગિ સેનાનીગણપૂજિતમ્ ॥ ૩ ॥

જેમનું 'એશ્વર્ય' શિવાદેવી માતાને આનંદકારક છે અને જેઓ સમુદ્રવિજયના પુત્ર છે, એવા સેનાપતિઓના મમૂકથી પૂજ્યએલા શ્રીમાન નેમીશ્વર પ્રભુને હું નમસ્કાર કરું છું.

સનાતનો રુચેઃ સ્થાનં પદ્માકરંજરાજિતઃ ।

સુદેવોઽસ્તુ તપોહન્તા શ્રીપાર્શ્વઃ પુરુષોત્તમઃ ॥ ૪ ॥

મનાતન, કાંતિના સ્થાનરૂપ, પદ્માકરથી ચયેલા કમલોથી વિરાજિત, અને પુરુષોમાં ઉત્તમ એવા શ્રીપાર્શ્વનાથ દેવાધિદેવ અસાનરૂપી અધિકારને નાથ કરનારા થાઓ.

શ્રીધીરં ગુણ ગંધીરં ધરં ધીરંનિતામરમ્ ।

સમીરંનીરં સન્તાપે સેવે સીરં મયાવનેઃ ॥ ૫ ॥

શુભ્રોથી ગંભીર, ધારણ શક્તિવાદા, બુદ્ધિવટે દેવતાઓને રંજન કરનારા, આ અંભારના સંતાપને હરવામાં પવન તથા જલરૂપ અને લયરૂપી પૃથ્વીને ખેડવામાં હળરૂપ એટલે અલય કરનારા એવા શ્રી ગહાવીર પ્રભુને હું સેવું છું. ૫

કેવલજ્ઞાનવિભવઃ સમદાઃ સગુણાલયઃ ।

વિમલો દદતાં હર્ષં તીર્થરાજસ્તથા પરં ॥ ૬ ॥

કેવલજ્ઞાનના વેલવવાળા, તેજસ્વી, અને સદ્ગુણોના સ્થાનરૂપ, એવા શ્રી વિમલનાથ પ્રભુ અને બીજા તીર્થકરો અને હર્ષ આપો. ૬

શ્રીપુંડરીકમમુલાઃ મમુલા ગણધારિણામ્ ।

ચચ્છન્તુ પુંડરીકાદ્રિપુંડરીકોપમાં મમ ॥ ૭ ॥

સર્વ ગણધરોમાં પ્રમુખ એવા પુંડરીક વગેરે ગણધરો અને પુંડરીક-ગિરિના પુંડરીકની ઉપમા આપો. એટલે પુંડરીકગિરિ ઉપર જેમ પુંડરીક ગણધર ભોક્ષ ગામી થયા, તેમ મને ભોક્ષગામી બનાવો. ૭

શ્રીગૈતમં ગણધરં શિવાનંદં જનાર્ચિતમ્ ।

નૌમ્બહં ભાવતઃ સર્વ મંગલાનન્દદાયકમ્ ॥ ૮ ॥

૧ અહિં શ્લેષ-અધિકારથી મશ્વર એટલે મહાદેવના પક્ષે એવો અર્થ થાય છે "જેઓનું 'એશ્વર્ય' શિવા-પાર્વતીને આનંદને આપનારું છે અને જેઓ મુદ્ધા સહિત પાર્વતીને પરણનાર છે તથા સેનાની-કર્તિકસ્યામી અને ગણ-ગણપતિ અથવા ગણેશી જેઓ પૂજિત છે." ૨ અહિં પુરુષોત્તમ-વિષ્ણુપક્ષે એવો અર્થ નીકળે કે, વિષ્ણુ સનાતન છે અને તેના હસ્તમાં પદ્મા-પદ્મી અથવા કમળ છે ને તે જ્યાં નામની રાક્ષસીને છળનાર છે અને તમોચ્ચ (અધિકારને) નાથ કરનારા થાય છે.

કસ્યાણુના આનંદ સ્વરૂપ, લોકોએ પૂજેલા અને સર્વ મંગળના આનંદને આપનારા એવા શ્રી ગૌતમ ગણધરને હું સાવધી નમસ્કાર કરું છું. ૮

સરસ્વતીમહં સ્તૌમિ બહુધાઞ્ચોપકારિણીમ્ ।

ધનાગમપદાં નિત્યં વર્ષવામૃતવર્ષિણીમ્ ॥ ૯ ॥

હું વર્ષાઋતુના જેવી સરસ્વતી દેવીની સ્તુતિ કરું છું. જેમ વર્ષાઋતુ બહુધાધાત્યને ઉપકાર કરનારી છે, તેમ જે સરસ્વતી દેવી બહુધા બહુ પ્રકારે અન્ય જનનો ઉપકાર કરનારી છે. જેમ વર્ષાઋતુ ધનાગમ-મેઘના આગમનને આપનારી છે, તેમ સરસ્વતી દેવી ધન-ધણાં આગમ શાસ્ત્રોને આપનારી છે અને જેમ વર્ષાઋતુ નિત્યે અમૃત-જલને વર્ષાવનારી છે, તેમ જે સરસ્વતી દેવી વાણી રૂપી અમૃતને વર્ષાવનારી છે. ૯

જ્ઞાનદીપાશ્ચ સૂરીન્દ્રાઃ પ્રસન્ના મે ભવન્તુ તે ।

યત્તેજસેહ લક્ષ્યન્તે ગહનાગમરૂપકાઃ ॥ ૧૦ ॥

જેઓના તેજથી ગહન એવા આગમરૂપ કુવાઓ ભેધ શકાય છે, એવા તે જ્ઞાનના દીપકરૂપી સૂરિવરો મને-પ્રસન્ન થાઓ. ૧૦

(સોનસાગર સૂરિ) આ ચરિત્રનું એક વચન કહેવાને પણ અસમર્થ છું,
છતાં પણ જે હું કહું છું, તેનું કારણ મારા ગુરુજ
અંધકાર મહારાજનું છે. પ્રજાત્વને જાણનારા તે ગુરુની કૃપાથીજ
અંધ-સંખ્યે હું આ અંધ રચું છું. આ લોકમાં દુર્જન પુરૂષો
વિવેચન.

કોઈપણ માણસના ગુણરોપને જોઈનેજ સ્ત્રી
શક્તા નથી. તે દુર્જન પુરૂષો જો બીજાના દ્રવ્યોનો ઉદ્ધાર કરવામાં (દોષ કાઢવામાં)
કુશળ છે, તે તેઓ બીજાના રચેલા અંધની નિર્મળતા આપવાથી સત્પુરૂષોને સફળ
કરનારા છે. જેઓ સૂર્યની જેમ પોતે દોષાભાવ (દોષા-રાત્રી-રજની-અધકાર સમા-
નદોષ-અવગુણ નો અભાવ-તિસ્કાર) ને કરનારા છે, તેવા સત્પુરૂષોને અંજલિ જોડીને
પ્રાર્થના કરે છું કે, શુકાચાર્યની જેમ સર્વદાનવસદ્ગુરુ એટલે જેમ શુકાચાર્ય સર્વ
દાનયોના ગુરુ છે, તેમ આ કાવ્ય સર્વદા-નવીન સદ્ગુરુ રૂપ બનવા વાલું છે અને જેમ
શુકાચાર્ય કૃતાંતજનક-સૂર્યનો અંત કરનાર-નાશ કરનાર છે, તેમ આ કાવ્ય કૃતાંત
જનવિકાનું લોકોને કાંત-મનોહર છે. તેવા આ કાવ્યના પ્રત્યેક પદ ઉપર તે સન્નજનોએ
દૃષ્ટી આપવી. આપ સન્નજનોની દૃષ્ટિથી થયેલી આ કાવ્યની અધિક શુદ્ધિના પ્રભાવથી
તેનામાં બમણું તેજ આવશે, તેથી તેની એટલે કાવ્યની અને શુકાચાર્યની ગુરુ કરતાં
પણ અધિક માન્યતા થઈ પડશે.

ધર્મથી પાંચ ઇંદ્રિયોનો સંયમ થાય છે, લક્ષ્મીનો ગંધુરૂપ મનુષ્યભવ મહે છે,
શુભ આપનારા આર્ય દેશ પ્રાપ્ત થાય છે, સુકૃત-પુણ્યની આશા-
ધર્મનો પ્રભાવ. ઓથી વ્યાપ્ત એવું કૃત પ્રાપ્ત થાય છે, પટકાય જીવની રક્ષા કરે
તેવી કાયા મહે છે, માનસરોવરના જેવું ગંભીર મન થાય છે,
કોઈની પ્રતારણા ન કરે તેવા વચનો બોધાય છે, દાન અપાય તેવું ધન મેલવાય છે, ઉદ્ધાર
હૃદયવાલી સ્ત્રી પ્રાપ્ત થાય છે, વિશાળ ગૃહની શાલાઓ મહે છે, અતિ શ્રેષ્ઠ એવા વરદાનો
મહે છે, સત્પુરૂષોને આનંદ આપે તેવા પુત્રો મહે છે, ઉચી જાતના વસ્ત્રો પ્રાપ્ત થાય છે,
જેમને અનેક દેવતાઓ નમે તેવા દેવ મહે છે, તત્ત્વજ્ઞાનને જાણનારા ગુરુ મહે છે, સર્વ
ભૂમિને પાલનાર મહાન રાજા થવાય છે, મદના સુગંધથી ઉત્તત એવા ગજોદ્રો મહે છે,
લક્ષ્મીના વેલવવાલા મંદિરો પ્રાપ્ત થાય છે, વેગવાતા અશ્વો પ્રાપ્ત થાય છે, લાલથી લરપૂર
ઉદ્યોગ મહે છે, સર્વ સગાઓ સન્નજન મહે છે, દયાવાણું હૃદય થાય છે, ખુશામત વગ-
રનું વાણીનું વ્યતુર્ય પ્રાપ્ત થાય છે અને બંધો સમય સુખમય થાય છે. તેથી કરીને
કલ્યાણના અર્થી એવા પુરૂષો તેવા સુખદાયક શ્રેષ્ઠ ધર્મ આચરવો જોઈએ. પરંતુ હાલ તે

૧ જેમ જાણુ શુભ-ધનુની દોરી ઉપર ચપ્પાથી છુટ્યા વગર સ્ત્રી શક્તા નથી, તેમ દુર્જનો
બીજાના ગુણો જોઈ તેના દોષ કલા વગર સ્ત્રી શક્તા નથી.

ધર્મ જરા અખંડ પાખંડથી ખંડિત થઈ ગયો છે તેથી સારા હૃદયવાળા પુરૂષે પોતાના હૃદયમાં વિચાર કરીને તે ધર્મ સદા આચરવો. કારણ કે જે કાર્ય વિચારથી કરવા યોગ્ય હોય તે કાર્ય શ્રેષ્ઠ પુરૂષોએ અટકાવવું ન જોઈએ.

જેમ બધા પર્વોમાં દીર્વાળીનું પર્વ, દેવતાઓમાં સરસ્વતી દેવી, ગુરુઓમાં ગૌતમ સ્વામી, મત્રોમાં ઝોંકાર, તીર્થોમાં ઉજ્જવ્યંત પર્વત, શ્રદ્ધામાં તે ધર્મમાં જે પરો-ચંદ્ર, અને વિદ્યાઓમાં સર્વ લોકોએ માન્ય કરેલી અધ્યાત્મવિદ્યા પકાર ધર્મ છે, તે શ્રેષ્ઠ છે, તેમ સર્વ ધર્મોની અંદર પરદર્શનોએ દર્શાવેલો પરોપકાર સર્વથી શ્રેષ્ઠ છે. ધર્મ શ્રેષ્ઠ છે અને તેને સત્પુરૂષોએ આ સંસારમાં સારરૂપ કહેલો છે. આ પૃથ્વી ઉપર વિશ્વના આધારરૂપ તે પરોપકાર ધર્મ અનેક

પ્રકારે કહેલો છે, પરંતુ તેની અંદર જે પરોપદેશરૂપ પરોપકાર ધર્મ છે, તેની તુલનાને કોઈપણ પ્રકાર પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી, તેથી હું મારી અહ્વપણુદ્ધિ વડે હિતોપદેશને અર્થે તે પરોપકાર ધર્મ વિષે કાંઈ કહેવાની ઇચ્છા રાખું છું. કારણ કે બાલક જે કાંઈ જોયે તે પૂજ્ય પુરૂષોને હર્ષનું કારણ થાય છે. કદિ કોઈ શંકા કરે કે, પૂર્વ પુરૂષોએ કરેલા વિસ્તારવાળા સિદ્ધાંતના અર્થો ઘણા છે, છતાં આ અંથની કૃતિ કરવાનું શું કારણ છે ? વળી આ અંથમાં તેના કતંગી વાળી થોડી અને મ્લોકોના અર્થને આપનારી છે, તેથી સૂક્ષ્મ એવા પદાર્થોનું જ્ઞાન આવા અંથથી શી રીતે થઈ શકે ? આવી શંકા લાવી કહેવું ન જોઈએ, કારણ કે મોટા દ્વારવાસી ઘરમાં પ્રકાશ પડતો ન હોય તોપણ તેની ઉપરના નાના છિદ્રમાંથી સૂર્યની જે થોડી કાંતિ આવે તે વડે જેનું સૂક્ષ્મ રેણુ વગેરેનું દર્શન થાય છે, તેનું દર્શન સૂર્યની ઘાટી કાંતિથી થતું નથી. વળી પૂર્વે મણિઓ રાત્રિનાં જે અંધકારને દૂર કરતા હતા, તે અંધકારને હાલ દીવાઓ પ્રગટાવી દૂર કરવામાં આવે છે, તેવી રીતે હાલના જમાના પ્રમાણે હું આ અંથ કહું છું. પૂર્વકાળે બીજા ઉત્કૃષ્ટ પુરૂષોએ સિદ્ધાંતના અંગ તથા ઉપાંગો રચી ઉપકાર કરેલો છે, તો તે હું પૂર્વ પુરૂષોના કાર્યને અનુસરી મારા આત્માને ઉપકાર કરું છું.

ચરિત્રારંભ.

—૧૦૬—

શાણુ નામના ગૃહસ્થે શ્રી રત્નચિંહસરિના ઉત્તમ ઉપદેશથી દેવત-
ગિરિ (ગિરનારપર્વત) ઉપર એક જિનાલય કરાવ્યું હતું. જેને
સેવન કરવાને સમયે જે નવીન સુવર્ણની કાયાનો આશ્રય કરે છે,
(તોપણ) વિદ્વાન પુરૂષો જેને ખરેખર વિશ્વરૂપ કહે છે, જેની
અંદર સુર, અસુર તથા મનુષ્યોને પૂજવા યોગ્ય અને સુવર્ણના
જેવી કાંતિવાળા શ્રી વિમળનાથ સ્વામી પ્રભુતાને આગ્રિત થઈ
જાય પામે છે, જેમાં શ્રી અન્નિતસ્વામીએ શ્રી મંડપમાથી આવી પોતાના આત્માને
સુવર્ણરૂપ બનાવી (નિહાળી) સુવર્ણમય શરીરને ધારણ કર્યું હતું. જેના દ્વારા ઉપર
અંદરની કાંતિને જીતનારા શ્રી ચિંતામણી પાર્શ્વનાથ અને ચિંતામણિ ગણધર બંને
કાયાત્સર્ગ ધારણ કરીને રહ્યા છે, જ્યાં સંસારનો ભય રાખનારા પ્રાણીઓને શરણરૂપ
અને મર્વ પ્રકારની લક્ષ્મીઓનું સ્થાન રૂપ એવું પવિત્ર કાંતિવાળું સમવસરણ સ્ફુર-
ણાયમાન થઈ શોભી રહ્યું છે. જેની અંદર બધું સમવસરણ સમાઈ જવાની વાત
તો શી કરવી ? પણ જેની મધ્યે સમસ્ત સૌંદર્યવાળી પૃથ્વી પણ રહેલી છે અને
જેની અંદર બીજી સુવર્ણવર્ણી પ્રતિમાઓ હોવાથી વિદ્વાનોએ જેટું કાંચનખડાનક
એવું નામ આપેલું છે, તેવા તે સર્વ જિનપ્રાસાદોને જીતનારા ઉત્તમ પ્રાસાદને પ્રાપ્ત
કરી કયા પુરૂષો સંપૂર્ણ પ્રસન્નતાને ભજતાં કે ઉત્પન્ન કરતા નથી ? તેવા તે પ્રાસાદની
અંદર મૂલનાયકપણાને પ્રાપ્ત થયેલા તેરમા તીર્થંકર શ્રી વિમળ પ્રભુનું ચરિત્ર કહ્યું છું.

તિર્થંગ્લોકની મધ્ય ભાગે સાધુની. જેમ જેટ પર્વત શોભી રહ્યા છે. સાધુ જેમ
વૃત્તપેશલ એટલે સદ્વર્ત્તનથી કેમળ હોય છે, તેમ તે વૃત્ત-ગોળાકાર તથા કેમળ
છે. સાધુ જેમ પુણ્ય-આચાર પાળવામાં તત્પર હોય છે, તેમ તે પુણ્યના આચરણ
કરનારાને પ્રાપ્ત થાય તેવો છે, અથવા તે પુણ્યના આચારથી પ્રધાન છે. જેમ સાધુ
હમેશાં ક્ષમાધર-ક્ષમાને ધારણ કરનાર હોય છે, તેમ તે શાશ્વત ક્ષમા-પૃથ્વીને
ધારણ કરનાર પર્વત છે. અસંખ્ય જીવિમાન વિદ્વાનો જે કહે છે કે, તે પર્વતને
આશ્રીને અસંખ્ય દીપ સમુદ્રો રહેલા છે. તે મોટા આશ્ચર્યની વાત છે. તેઓની
અંદર મનુષ્યોની જીવન્તિ અને વિપન્તિ (જન્મ મરણ) થતી નથી. કારણ

કે, અદીદીપ સિવાય બીજે અરિહંતોનું ગમન નથી થતું. ત્યાં ગ્રહોનો ચાર, (પરિભ્રમણ) પર્વતો અને નદીઓ નથી, ત્યાં મેઘ વૃદ્ધિ થતી નથી, ધાન્ય ઉગતાં નથી, બાદર-અગ્નિ હોતો નથી અને ત્યાં ખાણો પણ નથી. તેના મધ્ય ભાગે વિષ્ણુની જેમ અદીદીપ આવેલો છે, જેમ વિષ્ણુ સુદર્શન ચક્ર ધરે છે, તેમ તે સુદર્શન-સારાં દર્શન-વાલા દેવતાઓના ચક્ર-સમૂહને ધારણ કરનાર છે. જેમ વિષ્ણુ કમલા-લક્ષ્મીના કર-હાથથી સુશોભિત થયેલો છે. તેમ અદીદીપ લંગાઈ અને વિસ્તારમાં પીસ્તાદીશ લાખ યોજન છે, અને તે સદાકાલ ચારે તરફ માનુષોત્તર પર્વતથી વીંટાયેલો છે.

તેમાં જેટલા મનુષ્ય સંખ્યાના આંક છે, તેટલા જગદન્યથી છે - અને ઉત્કૃષ્ટથી નકોટાનુકોટીના અંકો છે. આ (અદી દીપ) માં ઉત્કૃષ્ટથી એકસો સિત્તેર (૧૭૦) ભગવંતો લાભે છે અને જગદન્યથી વીશ જિન ભગવંતો લાભે છે. તથા અર્હ્યાયા શ્રદ્ધ ચારાદિક હોય છે. ત્યાં રહેલા લોકો અધિક હર્ષ પામે છે અને કોઈ અશુભને પ્રાપ્ત થતું નથી. ત્યાં ઉત્તમ સાધુઓ સુશોભિત જ્ઞાન રચને આપે છે, ત્યાં પોતાના મોટા કિરણને અધકારમાં પડેલા ભેઈ સૂર્ય પોતાના બીજા કિરણને લઈ આકાશમાં ભમે છે અને તેની પાછળ રાજા-અર્ધ્ર અનુસરે છે.

તે દીપની અંદર પંદર કર્મભૂમિ, ત્રીશ અકર્મભૂમિ અને છપ્પન અંતર દીપો આવેલા છે, તેમાં ત્રીશ અકર્મભૂમિમાં કલ્પવૃક્ષના ફલનો આહાર કરનારા અંતર-દીપવાસી યુગળીયા મનુષ્યો રહે છે. તેવા તે અદીદીપની અંદર યોગીની જેમ લાખ યોજનના પ્રમાણવાલો પ્રથમ જંબુદીપ આવેલો છે. જેમ યોગી યોગ સહિત હોય છે, તેમ તે દીપ અગ-પર્વત સહિત છે, જેમ યોગી પુરુષોને અર્ચ્ય-પૂજવા યોગ્ય છે. તેમ તે દીપપણ મોટા પુરુષોને પૂજવા યોગ્ય છે. જેમ યોગી સદા-હંમેશાદય એટલે ધ્યાન વાલો હોય છે, તેમ તે દીપ સત-સારા આદર્ય-સ્થાનવાળો છે. તે દીપની અંદર છ અકર્મભૂમી અને ત્રણ કર્મભૂમિઓ રહેલી છે. અને જંબુ-લંબુ વૃક્ષના નામ ઉપરથી તેનું નામ જંબુદીપ પડેલું છે, તેની અંદર સાત વર્ષો, (ક્ષિત્ર) છ વર્ષધર પર્વતો, આડત્રીશ વેતાદય પર્વતો અને ચૌદ મહા નદીઓ આવેલી છે. તેના મધ્ય ભાગે દશ હજાર યોજન વિસ્તાર વાલો અને એક લાખ યોજન ઉંચા સુવર્ણના વર્ણવાલો મેરૂ પર્વત આવેલો છે. તેની આસપાસ બે લાખ યોજન વિસ્તાર-વાલો લવણ સમુદ્ર વીંટાઈને રહેલો છે. તેની અંદર આવેલા સર્વે અંતરદીપો યુગલીયા

૧ જગદન્ય અંક આ મુજબ કલ્પો છે. (૧૮૪૪૧૭૪૮૦૭૨૭૦૯૫૫૧૧૬) ઉત્કૃષ્ટ મનુષ્યોનો અંક પણ નીચે મુજબ દર્શાવવામાં આવેલો છે. (૭૬૨૨૮૧૬૨૫૧૪૨૬૪૩૨૭૫૯૩૫૪૩૯ ૫૦૩૩૬) (અદીદીપના નકશામાં પૃષ્ઠ ૧૩૪ અને પૃષ્ઠ ૧૩૨) આટલી અંધી મનુષ્ય સંખ્યાનો અદીદીપમાં સમાવેશ શી રીતે થાય તેનું સમાધાન કરવાની ઇચ્છાવાળાએ. અદીદીપના નકશાની શુક્રમાં પાને ૧૩૫ ભેઈ જતું.

x પુરૂષ કરતાં સ્ત્રીની સંખ્યા ૨૭ ગણી વધારે દર્શાવી છે. સ્ત્રી યોનિમાં ઉત્કૃષ્ટ ૯ લાખ ગર્ભજ-મનુષ્યની ઉત્પત્તિ થાય છે ઇત્યાદિ.

મનુષ્યોથી યુક્ત છે. તેની પછી ચાર લાખ યોગનના પ્રમાણવાલો હિત કરનારો ધાતક્રીળંડ આવેલો છે તેની અંદર છ કર્મભૂમિઓ અને બીજી બાર અકર્મભૂમિઓ રહેલી છે. તેની પછી આઠ લાખયોગન વિસ્તારવાલો કાળોદધિસમુદ્ર છે, તેમાં તેટલા જ પ્રમાણવાલો અર્ધપુષ્કરદ્વીપ આવેલો છે. તે દ્વીપની અંદર પણ કર્મ અને અકર્મ-ભૂમિઓ ધાતક્રીળંડની પ્રમાણે રહેલી છે. એક જંબુદ્વીપ સિવાય બીજા દ્વીપમાં જે જે પ્રમાણ કહેલ છે, તેને વિદ્વાનોએ એકત્ર મેળવી જમણું પ્રમાણ કરવું અને 'તેની અંદર જંબુદ્વીપનું જે લક્ષ પ્રમાણ છે તે નાંખવું. એટલે બધું મળીને પીતાલીશ લાખનું પરિમાણ સંપૂર્ણ થઈ શકશે.

અખંડ શોભાથી વિરાજિત એવો તે ધાતક્રીળંડ વનખંડની જેમ શોભતો હતો. જેમ વનખંડ પત્ર-પાંદડાથી વ્યાપ્ત હોય તેમ તે પત્ર-વ્યાપ્ત હતો, જેમ વનખંડ સત્-શ્રી-સારી શોભાવાલો હોય તેમ તે સત્-સત્પુરોની શોભાવાલો હતો. જેમ વનખંડ શ્રીફલ-નાલીકેરના ફલવાલો હોય, તેમ તે શ્રી-લક્ષ્મીના ફલવાલો હતો. જેમ વનખંડ સુમનઃ-પુષ્પોની શ્રેણીથી યુક્ત હોય તેમ તે સુમનઃ-વિદ્વાનો અથવા દેવતાઓની શ્રેણીથી યુક્ત હતો, જેમ વનખંડ સુવય-સારાં પક્ષીઓથી આશ્રિત હોય તેમ તે સુવય-સારી અવસ્થાવાલા-યુવાન લોકોએ આશ્રિત કરેલો હતો. જેમ તે વનખંડ પુન્નાગ-નાગ ટેશરના વૃક્ષોના સમૂહથી મંયુક્ત હોય તેમ તે ઉત્તમ પુરોના સમૂહથી સંયુક્ત હતો. જેમ વનખંડ અશોકના વૃક્ષોવાલો હોય તેમ તે અશોક-હર્ષવાલો હતો. જેમ વનખંડ વૃષ-બક્ષો એ સહિત હોય, તેમ તે વૃષ-ધર્મે કરીને સહિત હતો.

જેમ વનખંડ કુંજરાસન-સતાગૃહોમાં કામદેવ સંખંધી આસનોથી સંપૂર્ણ હોય તેમ તે કુંજર-ગજેન્દ્રોનાં આગનોથી સંપૂર્ણ હતો. જેમ વનખંડ કનકની કાંતિવાલા અગ્નિ-હાવાનગથી અંકિત હોય તેમ તે કનક-સુવર્ણના મોટા ભારથી અંકિત હતો. જેમ વનખંડ ૧ ધાત્રીના વૃક્ષોથી યુક્ત હોય તેમ તે ધાત્રી-ધાત્ય માતાઓથી યુક્ત હતો, જેમ વનખંડ કરુણ નામના વૃક્ષોથી યુક્ત હોય તેમ તે કરુણા-દયાથી યુક્ત હતો; જેમ વનખંડ મરૂગ-સારી મોપારીના વૃક્ષોથી યુક્ત હોય તેમ તે સર્ત-સજ્જનોના પુગ સમૂહથી યુક્ત હતો. જેમ વનખંડ કમલ પુષ્પોના સમૂહવાળો હોય તેમ તે કમળા લક્ષ્મીના ઢગલાવાલો હતો. જેમ વનખંડ વંશ-વાંસના વૃક્ષોએ ગહિત હોય તેમ તે વંશ-કુલની વૃદ્ધિએ સહિત હતો, જેમ વનખંડ સુવિશાળ-સારા અને વિશેષ શાળ વૃક્ષવાલો હોય અથવા સારી રીતે વિશાળ હોય તેમ તે સારી રીતે વિશાળ હતો. જેમ વનખંડ સારી શાખાવાલા ૨ ધનદવૃક્ષોનું સ્થાનરૂપ હોય તેમ તેની અંદર સારી રીતે ધન આપનારા લોકોના સ્થાન રૂપ હતો, જેમ વનખંડ સારી રીતે સંતાપને હરનારો હોય તેમ તે સત્-પુરોના સંતાપને હરનારો હતો. જેમ વનખંડ વજ્ર ૩ અને સ્વદ્રુમનાં વૃક્ષોથી યુક્ત હોય તેમ વજ્ર-હીરા, રથ અને

પરવાંલાથી શુકત હતો. 'ધાતકીના ખંડથી 'મંડિત' એવા' તે ધાતકી' ખંડની અંદર જે મહાવિદેહક્ષેત્ર, જે ભરતક્ષેત્ર, જે ઔરવંતક્ષેત્ર અને જે સુમેરૂ પર્વતો આવેલાં છે. એવા તે ધાતકી ખંડની અંદર ક્ષેત્રધર, પર્વતોએ આશ્રય કરેલું પ્રાગ્વિદેહ નામનું ક્ષેત્ર શોભી રહેલું છે. તેની અંદર તીર્થ'કરો અને 'ખીબા પુરૂષો પાંચસો ધનુષ્યના દેહવાલા, પૂર્વકાટી આયુષ્યવાલા અને અતુલ બલને ધારણ કરનારા' હોય છે. ત્યાં રહેનારા મનુષ્યો, લક્ષ્મીથી નવીન, પ્રમદાઓ ઉત્કૃષ્ટ મદવાલી અને 'જંગમ (વિહાર કરતા) અને અજંગમ (સ્થિર-નિશ્ચળ) 'ધ્યાન આસનને સેવનારા' એવા સાધુઓ સાક્ષાત્ સાધન કરનારા છે. ત્યાં સૂત્રધારો સૂત્રોને ધારણ કરનારા, અશ્વો સિંહ જેવા, હુહારો બહુલોહ-બહુ તક કરનારા, અને માછીઓ પંખું બુદ્ધિથી શ્રેષ્ઠ છે. ત્યાં સેના સ્વામીવાળી, સ્ત્રીઓ સંતાનવાળી, પૃથ્વી-ભૂમિ રસકસ-વાળી, ગાયકો ગંધર્વોના જેવા અને વનો જલાશયવાળા છે. ત્યાં ભૂભૂત-પર્વતો રાખંઓ વાળા, ખાણો પથ્થુ રત્નોની ખાણવાળી, અસ્વારો અશ્વોના સમૂહવાળા અને સર્વ પ્રકારની કલાઓ રહેલી છે, ત્યાં કમલાકર-સરોવરો જે પ્રકારે કમલાકર છે, 'એટલે કમલા-લેદમીથી અને કમલોથી ભરપૂર છે. ત્યાં પ્રિયા (સ્ત્રીઓ) પ્રિય (સ્વામી) વાળી બલ્લવંત પુરૂષો ક્ષમા સહિત અને સંવરો (જળાશયો) સંવર (મત્સ્ય) વાળા છે.

શુતકેવલીએ કહેવા એવા પૂર્વ વિદેહ ક્ષેત્રની અંદર ભરતક્ષેત્રના જેવો ભરત નામે એક વિજય આવેલો છે. જેની અંદર વેતાદય પર્વતે ક્ષેત્રનો વિભાગ કરી તેમાંથી ઉંચા પ્રકારની ધાન્યસંપત્તિને લઈ બધા પર્વતોમાં પોતે રાજા તરીકે થવાને માટે બહુ પોતાનો અભિષેક કર્યો હોય, તેવું દેખાય છે જેણે વિજય પ્રાપ્ત કરેલો છે એવા તે ભરત નામના વિજયમાં અમરપુરીને શુતનારી મહાપુરી નામે એક વિખ્યાત નગરી છે. તે નગરીની અંદર ચોરી વહેરેના કલેશથી રહિત અને જેમના દ્વાર ઉપર પ્રતિહારો રહેલા છે, એવા મોટા વિહારો અને પ્રતિમાઓના સમૂહથી પ્રકાશમાન એવા માધુઓના વિહારો શોભતા હતા. જે પ્રકારે અંગ તથા ઉપાંગને બાણનાર, સમ્યક્ દર્શનવાળા, ગંભીર પવિત્ર અને વેદન સહિત એવા મુનિઓ તે નગરીમાં વિરાજતા હતા. અલંકાર અને લક્ષણોવાળા, મારા સાહિત્યવાળા, સ્મૃતિયુક્ત અને પુરાણમતિને ધરનારા જે પ્રકારના વિષ્ણુઓ ત્યાં વસતા હતા. તે નગરીમાં સત્પુરૂષોના મન અને ગાડાઓ

૧ તે નામનું જૂઠું ૨ વિહાર-ગ્રામોદો અને સાધુપણે ઉપાશ્રયો. ૩ પ્રતિમાઓ. ચેત્યપણે જાયા જિનપિઓ ૪ વિષ્ણુ એટલે દેવતા અને વિદ્યાન દેવતાઓ અલંકારવાળા, સારા લક્ષણોવાળા, ઉંચા માહિત્ય-સામગ્રીવાળા, સ્મરણશક્તિ અને પુરાણ-પ્રાચીન બુદ્ધિવાળા અને વિદ્વાનો અવકારશાસ્ત્ર, વશ્યુ-આકાશ, સાહિત્ય, સ્મૃતિઓ અને પુરાણોને બુદ્ધિથી બાણનાર. ૫ સત્પુરૂષોના મન માર્ગો તુસારી, મજાનોના ચક્ર-સમૂહ તરફ રહેનારા અને જિનાવય-જિનભગવાનના લય પામનારા. અને ગાડાઓ માર્ગે ચાલનારા, સમ્યક્-સાગ પેડાવાળા, અને ઉપર જિનાવયને વહન કરનારા.

અથવા સરોવરો^૧ માર્ગગામી, સત્ ચક્રોથી યુક્ત અને ઊંચી જાતના જિનાલયોથીયુક્ત હતા. પોતાના સ્વામીને સદા વશ રહેલી અને તીર્થંકરની જન્મભૂમિને લઇને ગુરુ-અમુરોએ નમન કરવા યોગ્ય એવી તે પ્રથમનીય મહાપુરી નગરીમાં પદ્મસેન નામે રાજા હતો તે વિંધ્યુની જેમ સદાનંદકર અને બલયુક્ત લક્ષ્મીને વહન કરનારો હતો. વિંધ્યુ જેમ સદા-હંમેશાં નંદ નામનું ખર્જ કર-હાથમાં રાખનાર છે, તેમ તે સદા-હંમેશાં આનંદકર-આનંદ આપનાર હતો. વિંધ્યુ જેમ બલયુક્ત-બલદેવની સાથે યુક્ત અને લક્ષ્મીને વહન કરનાર છે, તેમ તે બલયુક્ત-બલવાલો અને રાજ્યલક્ષ્મીને વહન કરનારો હતો. તે રાજા ચંદ્રની જેમ કળા^૨, સૌમ્ય અને સદાચારવડે યુક્ત થયેલો છતાં પણ તે દોષાકર અને રાકાગમન કરવામાં આદરવાલો ન હતો. તે રાજા પદ્મસેનનો પ્રતાપરૂપી સૂર્ય^૩ કર-કિરણોના પ્રકર-સમૂહથી પ્રકાશમાન હતો, પણ તે પોતાના સ્વજનોને છોડીને ધીમ શત્રુજનને નવ સંખ્યાવાળા-નવા દેહને કરતો તે તેને ઘટિત^૪ હતું. તે મહારાજનો યશ^૫ ચંદ્રના જેવો ઉત્કલ્પ હતો; છતાં તેણે શત્રુઓને ચક્રધર, વિંધ્યુના જેવા રયામ કર્યા હતા, અને પોતાના સ્વજનોને હલધર-બલદેવના જેવા પીળા રંગના કર્યા હતા, એ ઘટિત ન હતું. તેણે^૬ શત્રુઓના સમૂહને છતેલા તેથી તે શત્રુઓમાં સ્વદૃષ્ટિથી કોઈક ધનુષ્યને દંડના જેવું અને માર્ગેષુ-ગાણને માર્ગેષુ-ચાચકના જેવું કોણ ન માનતું ? અર્થાત્ પ્રજાજનો શત્રુના ધનુષ્ય-ગાણને સામાન્ય કાષ્ટ અને ચાચક સમાન માનતા હતા. તે લોકોને ન્યાય આપતો અને ગુરુઓને વિનય આપતો. તે જાણે તે લોકો અને ગુરુઓએ તેને અદલો બદલો કરીને ન્યાય અને વિનય આપ્યા હોય, તેમ લાગતું હતું. જ્યારે તે રાજા પૃથ્વી ઉપર રાજ્ય ચલાવતો ત્યારે દંડ તો છત્રમાંજ હતો, ^૭ ત્રાસ મહિઓનેજ થતો હતો, કર્ષણીકન વિવા-

૧ સરોવરો સરસ ચક્રવાક (આદિ) પક્ષિઓવડે વ્યાપ્ત અને ઉતુંગ (ઉંચા) જિન પ્રાસાદોથી યુક્ત. ૨ જેમ ચંદ્ર કળા,યુક્ત, સૌમ્યયુક્ત, (દીપ્ત) અને સદાચાર હંમેશા ગતિ કરનાર હોય છે; તેમ રાજા કળા, જ્ઞાન, સૌમ્ય (પ્રિયદર્શન) અને સદાચારવાળો હતો. ચંદ્રદોષાકર-રાત્રિને કરનારો અને રાકા-પુર્ણિમા તિથિમાં ગમન કરવામાં આદરવાળો હોય છે પણ તે રાગ દોષ-દુર્ગુણોને આકર-ખાણરૂપ ન હતો અને રાકા એટલે નવીન ઋતુવાળી સ્ત્રી, તેણીની સાથે ગમન-સંગ કરવામાં આદરવાળો હતો. ૩ તેના પ્રતાપના ભયથીજ શત્રુઓ મૃત્યુ પામી નવા દેહ ધારણ કરતા હતા. ૪ અર્ધિ વિરોધાકર છે. કહેવાનો આશય એવો છે કે, તે રાજાનો વશ માલગી તેના શત્રુઓ કાળા બની જતા અને સ્વજનો પીળા-તેજસ્વી બની જતા હતા. તે વિરોધનો એવો પણ પરિવાર છે કે, તે રાજાનો વશ સાંભળી તેના શત્રુઓ ચક્રધર-કુંભારના જેવા થઈ જતા અને સ્વજનો હલધર-ખેડુત જેવા બની જતા હતા. ૫ અર્થાત્ તેમના ધનુષ્યો દંડ-લાકડીના જેવા અને બાણો ચાચકના જેવા નિર્મોલ્ય બની ગયા. ૬ ત્રાસ વેધ. ૭ વિવાહપક્ષે કર્ષણીકન-પાણિપ્રદણ અને રાજપક્ષે કર્ષણીકન પીડા.

હમાંજ થતા, ભંગની વાત સોનાને ઘસવાની કસોટીમાં બાધવા ખારવાળી જમીનમાંજ થતી હતી. ઔદાર્ય, ગાંધીય, ધૈર્ય અને વીર્ય વગેરે કિલ્લવળ ગુણોથી યુક્ત એવો તે રાજા પદ્મસેન એક વખતે રાત્રિને છેલ્લે પહેરે પોતાના મનમાં આ પ્રમાણે વિચાર કરવા લાગ્યો—“ દક્ષિણના મનુષ્યને સ્વસ્થતાવાળી દષ્ટિ હોય તે છતાં પણ સૂર્ય વિના સારી રીતે તેને અદ્ભુત દર્શનશાક્ત આવતી નથી. ભરપૂર જળ ભર્યું હોય તે છતાં રત્નાકર સમુદ્રને ચંદ્ર સિવાય તેના ઘાટા જળમાં ઓટી ભરતી આવતી નથી, પાવાણુ-રૂપને પ્રાપ્ત થયેલું સુવર્ણ અગ્નિ સિવાય લોકમાં કહ્યાણુ નામવાળું ગણાતું નથી. અને કુકડા તથા કકુલપક્ષીના બચ્ચાંની આંખો કૃષ્ણચિત્રક સિવાય હ્રિદયહીન નથી, એમ લોકોમાં કહેવાય છે. તેવી રીતે માણસ વિદ્વાન હોય તોપણ તે ગુરૂ સિવાય મોક્ષપદ્મું સ્થાન થતો નથી, તેથી મારે પણ જો કોઈ ધર્મગુરૂ હોય તો વધારે સારું.” આ પ્રમાણે રાજા પોતાના ચિત્તમાં ધર્મને માટે નવી ચિંતા પ્રગટાવી અને પ્રાતઃકાળનું કૃત્ય કરીને તે પોતાના સભાસ્થાનમાં આવ્યો, તેવામાં તે રાજાના મનોરથોની સાથેજ તે નગરીની બાહરે બ્રહ્મગુપ્ત નામના એક સૂરિ ઘણાં સાધુઓના પરિવાર સાથે આવી યડ્યા. કારણકે પુણ્યવાન પુરૂષોનું મનમાં ચિંતવેલું કાર્ય તત્કાલ ફેલીભૂત થાય છે. તે બ્રહ્મ-ગુપ્તસૂરિ પાંચ ઈન્દ્રિયોના સંવરને ધારણ કરનારા, નવ પ્રકારની બ્રહ્મચર્યની ગુપ્તિએ યુક્ત, ચાર કપાયોથી નિરુક્ત, પાંચ પ્રકારના આચારને પાળનારા, પંચમહાવ્રતમાં તત્પર, ત્રણ પ્રકારની ગુપ્તિથી પવિત્ર, પાંચ સમિતિને વહન કરનારા, ધર્મના દુરંધર અને છત્રીશ ગુરૂ ગુણ તથા બીજા ગુણોથી યુક્ત હતા. તત્કાલ વનપાલે આવી મહારાજા પદ્મસેનને વિરમિ કરી કે, “ દેવ, સદ્ભાગ્યે આપ ગુરૂના આગમનવડે વૃદ્ધિ પામો છો.” આ વધામણી સાંભળી તે વિદ્વાન રાજાએ હર્ષ અને ઉત્કંઠાને વશ થઈ અંગ ઉપર રેમાંચરૂપ કવચ ધારણ કરીને તે વધામણી આપનાર વનપાળને ઘણું દ્રવ્ય ધના-મમાં આપ્યું; પછી તત્કાલ તે રાજા હાર, અર્ધહાર, મુગટ અને ઠડાં વગેરેથી વિભૂષિત થઈ શ્રેણીબંધ અશ્વાદોથી શોભિત બની એક મોટા ગળેંદ્ર ઉપર બેસી પ્રધાનો, મંત્રિઓ, સામંતો, શેઠીઆઓ અને સેનાપતિથી યુક્ત થઈ, અંતઃપુરનો પરિવાર અને પાચદલ સેનાની પંકિતઓ સાથે રાખી અને ગંધર્વોના ગીત, સંગીત સાથે વારાંગનાઓનો સમૂહ લઈ ચારણોના થોપ સાથે ઉત્તમ પ્રકારના વાજિત્રોના નાદ કરાવતો અને દીન યાચક વગેરેને દાન આપતો, સારો પોશાક પહેરી સુકિતપુર્વક ગુરૂને ભકિતથી વંદના કરવાને વનમાં આવ્યો. ત્યાં ગુરૂના દર્શન થતાં પોતે રાજાએ બે આમર, છત્ર, મુગટ, શસ્ત્ર અને વાહનને છોડવારૂપ પાંચ અભિગમ કર્યા. ત્યાં કોઈ ધ્યાન કરતા, કોઈ ભણતાં, કોઈ ભણાવતા અને કોઈ કાર્યોત્સર્ગ કરી રહેતા એમ વિવિધ ક્રિયા કર-

નારા વિદ્યાન અને મહાચારી સાધુઓને ભેદ રાજાને અત્યંત હર્ષ ઉત્પન્ન થઈ આવ્યો. પછી જાણે જંગમ કલ્પવૃક્ષ - હોય, તેવા તે શરૂને ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરી રાજાએ આદર પૂર્વક વિધિથી વંદના કરી, તે પછી રાજા ખીજા પવિત્ર મુનિઓને હર્ષથી નમન કરીને તે શોભાસ્થાને ખેઠા. ત્યારબાદ આશાતનાથી ભયપામનાગ ગભરો ઉચિત સ્થાને બેસીને શરૂને આ પ્રમાણે વિવ્રસિ કરી-“ જૈન શરૂ નિર્ઘય-પરિશ્રદ્ધ રહિત હોય છે છતાં પણ રત્નસહિત સુવર્ણના સમૂહને આપે છે અને જમ્ભવલુ જિનેશ્વર ભગવાન માત્ર શેષા આપે છે તેથી આપ મારે તે પ્રભુથી પણ અધિક છો હું આપનું શુક્રત્વ જાણીને આપની વસતિ-વામસ્થાને આવ્યો છું, તેથી હવે આપ આદર મહિત થઈ મને સત્કર જીવ્ય અને નિભય કરો ” શરૂ બોલ્યા-“ હે રાજા, સામળ, તું તેજનું સ્થાનરૂપ કવિ છે; તેથી ખેદ પામીશ નહીં. તું દેવશરૂની આગળ બેસીજા, મારા વંશમા થયેલા શરૂ સારા વાંસની જેમ મૌક્રિક સુખને આપે છે. જેમ વામ પડી જતા એવા પ્રાણીઓના સમહને આધારભૂત છે, તેમ શરૂ નરકમા પડતા પ્રાણીઓના આધારરૂપ છે. જેમ વાંમ શુભ-દોરીનું સ્થાન તથા ધર્મના ઊપકરણનું માધન છે, તેમ શરૂ સારા શુભોના સ્થાનરૂપ એવા ધર્મનું સાધન છે, જેમ વામ પર્વ-અંધિની સ્થિતિવાળો છે, તેમ શરૂ ધર્મના પર્વની સ્થિતિ-મર્થાદાવાળા અથવા પર્વ નિમિત્તે સ્થિતિ કરનારા છે. હે રાજા, સાંપ્રતકાલે તમારે જે સારા વંશની પ્રાપ્તિ થયેલી છે, તેવી પ્રાપ્તિ પૃથ્વી ઉપર તેના અર્થો એવા જીવોને થવી હુવંલ છે હે રાજા, આ મંસારમાં જીવ અને કર્મો કાળથી અનાદિ છે, બે કેમ કહે છે, “ જીવ અને કર્મો, તે બંનેમાં પ્રથમ કોણ ”? તો તેને પૂછુ કે, “ કુકટો અને તેનું ઇંડુ તેમાં પ્રથમ કોણ ? ” જેમ મૃત્તિકા (માટી) અને સુવર્ણનો સંયોગ અનાદિ છે, તેમ તે જીવ અને કર્મનો સંયોગ અનાદિ છે. જેમ અગ્નિના મંથોગથી સુવર્ણ મૃત્તિકામાથી જુદું પડે છે, તેમ ધ્યાનરૂપી અગ્નિના જાળથી જીવ કર્મથી જુદો પડે છે. આ જીવ પ્રાપ્ત કરીને કાયની સ્થિતિ-મર્થાદાવડે અનંત ઉત્સર્પિણી તથા અવસર્પિણી કાળ સુધી નિરંતર વનસ્પતિમાં રહે છે. ત્યાં રહી તે અનંત પુદ્ગળ પરાવર્તોને પૂરે છે તે પુદ્ગલ પરાવર્તો દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાવ અને ભાવ-એવા લેદાથી ચાર પ્રકારતા છે. તેમાંથી તે અવ્યવહાર રાશિઓ જીવ અકામ નિર્જરાના યોગવડે માંડ માંડ બાહેર નીકળી અનંતી ઉત્સર્પિણી અને અવસર્પિણી કાલસુધી બાહર નિર્ગોદમાં રહે છે.

૧ આદિ વિરોધાભાસ અલંકારનો પરિહાર એવી રીતે છે કે-શરૂ રત્ન-આરિન રૂપી રત્નને અને સુવર્ણ-સારા વર્ણ-અંશર-શાનના સમૂહને આપે છે ૨ બન્યા શુક્રત્વ સાંપેપણું હોય ત્યા ઉચ્ચતા પ્રાપ્ત થાય છે ૩ શરૂપણે મૌક્રિક એટલે શુક્તિ સંજ્ઞા સુખ અને વામપણે મુક્તાવનનું સુખ-વાસમાં મુક્તાવન ઉત્પલ થાય છે

પૃથ્વીકાયાદિકમાં અસંખ્યાલી ઉત્સર્પિણી અને અવસર્પિણી કાળ સુધી રહે છે. વિક્ક-
લેન્દ્રિયોમાં સંખ્યાતા વર્ષો સુધી અને પચેન્દ્રિયોમાં સાત આઠ ભવો સુધી રહે છે.
એ રીતે સર્વે પ્રાણીઓની ઉત્કૃષ્ટ કાયસ્થિતિ બાબતી. ત્યારપછી તે તે કાયવર્તી જીવોનું
અન્યકાયમાં પરાવર્તન થાય છે. વ્યવહારરાશિમાં આવેલા જીવોની આ સ્થિતિ કહી છે.
અવ્યવહારરાશિ જીવોની તે નિગોદમાંજ સર્વદા સ્થિતિ બાબતી લેવી. પૃથ્વી પ્રમુખ પાંચે
સુક્ષ્મ જીવો સમસ્ત જગતમાં વર્તે છેજ, પરંતુ સુક્ષ્મ વનસ્પતિના જીવો સૂક્ષ્મ નિગોદ
સંજ્ઞા અંકિત બાબત. બાહર (સ્થૂલ) પૃથ્વીકાદિક જીવો ત્રણે ભુવનમાં યથાસ્થાને હોય
છે. બાહર નિગોદ સંજ્ઞા તે ફક્ત સાધારણ વનસ્પતિ કાયનેજ બાબતી, એક શ્વાસોશ્વાસ
જેટલા કાલમાં ૧૭ કરતાં અધિક ભવ નિગોદના થવા પામે. બાકી પૃથ્વીકાયનું ઉત્કૃષ્ટ
આયુષ્ય ૨૨ હજાર વર્ષનું, અપંકાયનું સાત હજાર વર્ષનું અને વનસ્પતિનું દશ હજાર
વર્ષનું બાબતું. વાયુકાયનું ત્રણ હજાર વર્ષનું, અગ્નિકાયનું ત્રણ દિવસનું તથા બે
ધન્દ્રિયનું બાર વર્ષનું ઉત્કૃષ્ટ આવયું સમજવું.

તે દ્રિયજીવની ભવસ્થિતિ આગણપચાસ દિવસની તથા ચોઈદ્રિય જીવની છ
માસની, અને પચે દ્રિય જીવ ત્રણ પચોપચની ભવસ્થિતિવાળા હોય છે. એમ વિદ્વાનો
એ બાબતું અને દેવતા તથા નારકી જીવોની ભવસ્થિતિ તેત્રીશ સાગરો
પરમની છે. એવી રીતે જીવોની ઉત્કૃષ્ટ ભવસ્થિતિ આગમમાં કહેલી
છે. દેવતા તથા નારકી જીવોની ભવસ્થિતિ જ્યંત્યપણે દશહજાર વર્ષની છે અને
તે શિવાય બીજા જીવોની ભવસ્થિતિ જ્યંત્યપણે અત્યુત્તમની છે. વારંવાર સ્થિતિ
અને ગમનાગમન કરતો જીવ સર્વ મળીને ચોરાશી લાખ જીવાયોનિને પૂરી કરે છે.
તે બધી જીવાયોનિઓમાં પ્રાણીઓને સર્વ પ્રકારની આશાઓને પૂરનારા અને દશ
દ્રાહ્મોથી હુલ્લ એવો મનુષ્ય ભવ છે. તેમાં પણ વૃક્ષોની જેમ કંપવૃક્ષ
અને મણિઓમાં જેમ ચિંતામણી તેમ અનાયદેશોની બહુલતાને લાંબને આય-
દેશ પ્રાપ્ત થવો હુલ્લ છે. તેમાં પણ ધર્મકાર્યોને કરાવનારા સારા કુલની પ્રાપ્તિ
થવી હુલ્લ છે. કારણ કે, મનુષ્યોને કુલ પ્રમાણે શીઘ્ર (સદાચાર)ની પ્રાપ્તિ થાય છે. તેમાં
પણ ગુરૂના નિવાસથી પવિત્ર એવા નગરમાં વાસ થવો, તે હર્ષને આપનારો થઈ પડે
છે. કારણ હોકમાં કહેવાય છે કે, “ જેવો વાસ તેવો અભ્યાસ ” તે સર્વનાં કરતાં પણ
બુદ્ધિથી દેવગુરૂ-શ્રુતસ્પતિને જીતનારાં, પરોપકારી કાર્ય કરનારાં અને જ્ઞાનલક્ષ્મીથી
મહાન એવા ગુરૂનો યોગ અગણિત પ્રુદ્યથીજ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. તેનાથી કટુ-દોષથી
રહિત એવી પાંચે ઇન્દ્રિયોની પદુતા પ્રાપ્ત થવી હુલ્લ છે. તેનાથી શ્રવણ-કણને
અમૃતપાનનું પારણું કરવારૂપ એવું ધર્મોપદેશનું શ્રવણ હુલ્લ છે. તેનાથી નૈનમત

ઉપર પરમ શ્રદ્ધા થવી તે દુર્લભ છે. તેનાથી ધર્મ કર્મને કરવાના ઉપાયરૂપ એવી નિરોગી-અક્ષત કાયા મળવી દુર્લભ છે અને તેના કરતાં પ્રાણીઓના સંબંધમાં આસર્ય વગેરેનો ત્યાગ કરવો તે દુર્લભ છે. આ પ્રમાણે ધર્મરૂપી રાજાને મેળવવામાં તેર 'કાઠીયા કહેલા છે. આ સંસારરૂપ સમુદ્રને તારનારી ધર્મકરણી કરવાની વાત તો દૂર રહી, પરંતુ જો ધર્મ ઉપર ફક્ત પદપાત રાખવામાં આવે તોપણ તે પદપાત દુઃખમાં મુખદાયક થઈ પડે છે. તે ધર્મ, મુખ્યદિની જેમ નિર્ધનને ધન આપનારો અને અસહાય પ્રાણીને સહાય કરવામાં શ્રેષ્ઠ સખા (મિત્ર)રૂપ એવો અવશ્ય થઈ પડે છે. "

રાજા પદસેને વચ્ચે પ્રશ્ન કર્યો કે, " ભગવન, તે મુખ્યદિ કોણ હતો ? " ત્યારે શ્રદ્ધાદત્તમૂરિ બોલ્યા—

મુખ્યદિની અવાંતર કથા.

રાજા તેજથી મુશોભિત એકું પૃથ્વીભૂપણુ નામે એક નગર છે. તે નગરની અંદર રહેનારા લોકો ઉદાર છતાં અનુદાર હતા, સાંગજ છતાં અનંગજ હતા, ધનદ છતાં અધનદ હતા, પાવક છતાં અપાવક હતા, કુશળ છતાં અકુશળ હતા અને નીતિજ છતાં અનીતિજ હતા, તોપણ તેઓ અવિરોધી ગણાતા હતા. લક્ષ્મીથી પ્રવર-શ્રેષ્ઠ અને તેથી જાંઠાપુરીને જીતનારા એવા તે નગરમાં વર્ષાકાળના જેવો જિતરાશુ નામે રાજા હતો. જેમ વર્ષાકાળ આસારધારાવૃષ્ટિ એ સહિત હોય છે, તેમ તે રાજા આસાર-વિશળસેના-સૈન્ય સહિત હતો. જેમ વર્ષાકાલ પંક-કાદવને કરનારો હોય છે, તેમ તે રાજા પંક-પાપને છેદ કરનારો હતો. જેમ વર્ષાકાલ કંદલ-અંકુરોને સ્પુરણાયમાન કરનારો હોય છે, તેમ તે કંદલને-ચુલ્લને ફેરવનારો હતો અને જેમ વર્ષાકાલ હુદિન-અધકારવાળા ધમધાર દિવસને કરનારો હોય છે, તેમ તે હુદિન-નકારા સમયનું ખંડન કરનારો હતો. પરંતુ જેમ વર્ષાકાળ જીવન-જસ મેળવવાના ઉપાયરૂપ હોવાથી લોકોમાં માન્ય થાય છે, તેમ તે રાજા સર્વને જીવન-આજીવિકા મેળવવાના ઉપાયરૂપ હોવાથી પ્રજામાં માન્ય થઈ પડ્યો હતો. તે ગળને ચાર પ્રકારની છુદિના ભંડારરૂપ, ચાર પ્રકારના ધર્મના મર્મને સારી પેઠે બાળુનાર અને મંત્ર-વિચારણા

૧આજસ, પ્રમાદ, કૃપણતા, માન-અહંકારાદિક તેર કામીયા ધર્મપ્રાપ્તિમાં વિધિરૂપ થાય છે તેથી તેને સમજીને દૂર કરવાની પામ જરૂર કહેવી છે.

૧ આદિ વિરોધાભાસ અવંકાર છે તેના પરિહાર આ પ્રમાણે છે—તેઓ ઉદાર હતા તેમ અનુદાર એટલે અનુ-અનુસરનારી છે દારા-ઝીઓ જેમને એવા હતા. અર્થાત્ અનુકૂલ સ્ત્રી-વાળા હતા. તેઓ સાંગજ-અગંગ-પુત્ર સહિત હતા અને અનંગજ-કામદેવના જેવા સ્વરૂપવાન હતા. તેઓ ધનદ-ધનને આપનાગ દાતાર હતા, છતાં ધનદ-કુએર ન હતા. તેઓ પાવક-પવિત્ર કરનારા હતા, છતાં અપાવક-અગ્નિ જેવા ન હતા. તેઓ કુશળ-ચતુર હતા, અને કુ-નકારા શક્ત-સ્વભાવવાળા ન હતા. તેઓ નીતિજ-નીતિને બાળુનારા હતા અને અનીતિ એટલે અનાવૃષ્ટિ વગેરે સાત દર્ત(ઉપદ્રવો)થી રહિત હતા.

કરવામાં થતુર એવો સુબુદ્ધિ નામે એક મંત્રી હતો. તે મંત્રીના બુદ્ધિના બલથીજ રાજા પોતાનું મોટું રાજ્ય ચલાવતો હતો. કારણ કે લોકમાં સર્વ બળના કરતાં બુદ્ધિનું બળ મોટું ગણાય છે. તે રાજાના રાજ્યમાં લોકો દંડનો ભય બાજુતા જ ન હતા અને લોકોને તેનો કંઈ સહેલો થઈ પડ્યો હતો અને પીડા આપનારી ચોર લોકોની તો કોઈ વાતજ બાજુનું નહીં. તે રાજા સર્વોર્થી વીંટાએલા વૃક્ષની જેમ પોતે કૂં છતાં પણ પોતાના ગુણી સેવકોને સુખરૂપ થતો અને પોતે સૌમ્ય છતાં પણ દુષ્ટ સેવકોને દુઃખરૂપ થતો હતો. તેનો મંત્રી સુબુદ્ધિ—સારી બુદ્ધિવાળો હોવાથી હંમેશાં રાજાની પાસે ધર્મવાર્તા કરતો હતો. એક વખતે રાજા સભામાં બેઠો હતો, ત્યારે તે મંત્રીએ આ પ્રમાણે ધર્મની વિશેષ વાર્તા કહેવાનો આદેશ કર્યો. "૧ પર્વની જેમ સુગુણ અને શ્રેષ્ઠ વંશમાં થયેલા ધર્મને પ્રાપ્ત કરી પુરૂષો શત્રુઓ ઉપર રોષ લાવ્યા વગર પણ પરાક્રમવાળા, પુરૂષોમાં ઉત્તમ અને વિશ્વ ઉપર મોટું બલ ધરાવનારા થાય છે અને જેઓ ધર્મ—બળવગરના નિર્બળ છે, તેઓ પાપાણુના જેવી કાયા ધરાવતા હોય તો પણ તેઓ પરાક્રમને ચોગ્ય નથી. વળી ધર્મથી સારા કુલમાં જન્મ થાય છે, ધર્મથી સર્વ પ્રકારની સંપત્તિઓ મળે છે, ધર્મથી પ્રભુપણું, ઇંદ્રપણું અને તીર્થંકરપણું પ્રાપ્ત થાય છે. આ સ્થાવર જંગમ સહિત એવા ત્રેલોક્યમાં જે જે શુભ વસ્તુ છે, તે સર્વ આપને ધર્મના પ્રસાદથી પ્રાપ્ત થાય છે."

સુબુદ્ધિ મંત્રીના આવાં વચનો સાંભળી રાજા બોલ્યો; "મંત્રિન, તમે જે કહ્યું તે બધું મોટું છે; આ ત્રણ લોકમાં જે જે હિતમ વસ્તુ છે, તે તે પાપથીજ પ્રાપ્ત થાય છે. જીવોને, હું પોતે જ જીવોને માર છું, મૃષા મોલું છું, અને બીજાનું દ્રવ્ય બાજીકારે ખેંચી લઉં છું, તે છતાં મારા રાજ્યની વૃદ્ધિ—આબાદિ થાય છે, તે ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે, પાપ કરવાથી સાર થાય છે." રાજાના આવાં વચનો સાંભળી સુબુદ્ધિ મંત્રીએ કહ્યું, "મહારાજ, કદિ સૂર્ય પશ્ચિમમાં ઉગે અને અગ્નિ શીતળ થાય, તો પાપથી સાર થાય. તમે જીવહિંસા વગેરે કરો છો, તે છતાં તમારા રાજ્યની જે આબાદિ થાય છે, તે તમારા પૂર્વના પાપાનુબંધીપુણ્યના પ્રભાવથીજ થાય છે. પુણ્યાનુબંધી પુણ્ય અને પાપાનુબંધી પુણ્ય એ ઉભય પ્રકારે રાજ્યની પ્રાપ્તિ થાય છે, પણ તે બંને પ્રકારે પ્રાપ્ત થયેલું રાજ્ય છેવટે નરકને આપનાર થઈ પડે છે. ચોર કદિ ચોરી કરવાથી ઘણું ધન પ્રાપ્ત કરે, તે તેનું ફલ સાર દેખાય, પણ તેમથી તેનું માથું પણ કપાય." રાજાએ પ્રશ્ન કર્યો, "મંત્રિન, તમારા ઘરમાં જે સદા સંપત્તિ રહે છે, તે કેના પ્રસાદથી રહે છે તે કહો." મંત્રીએ ઉત્તર આપ્યો. "તે ધર્મના પ્રસાદથી" તત્કાલ રાજા બોલ્યો, "અરે, તે સંપત્તિ મારી આપેલી

૧ પર્વ એટલે વાસની ગ્રંથિ તે શ્રેષ્ઠ વંશમાં—સારા વાસમાં થાય છે. ધર્મ પણ સારા વંશ—કુલમાં પ્રાપ્ત થાય છે.

છે, છતાં તું ધર્મે આપેલી કહે છે, તો તું હવે તે મારી સંપત્તિ મને આપીને અહિંથી સંતવર ખીજે સ્થળે, આજ્યોજ્ઞ મારા દેશમાં તારે ન રહેવું, કંઈ કરીયાલું નજ ખરીદવું, કોઈની પણ પાસે યાચના ન કરવી, ફક્ત ધર્મથીજ લક્ષ્મી પેદા કરવી. હે ઉત્તમ પુરુષ, જો તે સંપત્તિ પાપથી પ્રાપ્ત થયેલી છે, એમ કમુદ કથ્ય, તો તું મુએ રહે; એટલુંજ નહીં પણ હું તને હમણાંજ ઉત્તરો ખમણી સંપત્તિ અને માફ અર્ધ રાજ્ય આપું." રાજના આવાં વચનો સાંભળી મંત્રી બોલ્યો, "રાજન, ધનના લાલની ખાતર હું અન્ય સંબંધે અસત્ય બોલું નહીં તો પછી આ મોટા ધર્મની બાબતમાં અસત્ય કેમ બોલું? દેહવડે કરેલા ગ્રહહત્યાદિ પ્રાપ્તોની શુદ્ધિ તીર્થે જવાથી અને તપસ્યાથી થઈ શકે છે, પરંતુ જે કુધર્મ, અધર્મ અને દુષ્કર્મોને પ્રતિપાદન કરવાથી થયેલા નાશિક પ્રાપ્ત છે, તેની શુદ્ધિ તો કોઈરીતે થતી નથી. છંદસ્થ તીર્થકરો પૃથ્વી ઉપર, કાચિકીક્રિયા કરે છે, પણ તેઓ નિયમિત મૌન ધરીને રહે છે. તેથી જે કાચિકદોષ છે, તે શામક છે અને જે વાચિક દોષ છે, તે પ્રાયેકરીને શામક નથી. લોકોમાં પણ કોઈ વચન કહેવાયું હોય તે પાછળથી સાધ્યા કરે છે, અને વ્યાપક થઈ રહે છે. તો હે રજન, તમે માફ સર્વસ્વ લઈ લ્યો. પાપથી મેળવેલું તે દ્રવ્ય શા કામનું છે? હું પરદેશમાં જઈને ધર્મ માર્ગે વર્તતાં દ્રવ્ય ઉપાજન કરીશ." આ પ્રમાણે કહી મંત્રી સુશુદ્ધિ પોતાના ઘરનું સર્વસ્વ રાજને આપી, જિનલગવાનને નમી અને પોતાના કુટુંબને સારી શીખામણ આપીને ઘરમાંથી ચાલી નીકળ્યો. તે ધર્મના પ્રસાદથી રસ્તામાં ઘુમા, તૃપ્તાના ક્લેશને નહીં બાંધતો અને પરમેષ્ટિ મહામંત્રનું સ્મરણ કરતો ચાલવા લાગ્યો. રાજની આજ્ઞાથી તે પોતાના રાજના દેશને છોડી બીજા દેશમાં ગયો અને ત્યાં પ્રસન્નતાને ઉત્પન્ન કરે તેવો કોઈએક જિન પ્રાસાદ તેને પ્રાપ્ત થયો તે પ્રાગ્વહમાં વિધિથી નવેધિકી વગેરે વશ ઉત્તમ શ્રિકેશાચરીને તે આ પ્રમાણે પ્રભુની સ્તુતિ કરવા લાગ્યો. સુર, અસુર અને મનુષ્યોનાસ્વાર્થીવડે પૂજેલા, શુભોથી સુખ, દોષ રહિત અને સર્વના હિતકારી એવા અકલ્પ્ય પ્રભુને હું સ્તવું છું. એ અપીશ! જો તમે શંકર હો તો ભવાની

૧ વચન સંબંધી ૨ શરીર સંબંધી ૩ સમી-શાંત ચાપ તેવું.

૪ ધ્યોતોનો સંવિસ્તર આંધકાર દેવવંદન બાધ્યાદિકથી બાંધી સકારો (ભુઓ લાખગમ)

૫ શંકર ભવાની-પાર્વતીના દિન કરનાર છે અને શ્રીજિન પ્રભુ સંવ-સંસારના અનીહિત અનિચ્છિત કરનાર છે. શંકર અગત્યનું એવા કામદેવને અનંગ અંગવંશરો કરનાર છે અને શ્રીજિનલગવાન અનંગ અશરીરી એવા સિદ્ધસ્થાને વંચમહારા જતાવે છે. અયવો અનંગ-સૂત્રાંગ રહિત એવા પુણ્યને સૂત્રાંગવાલા કરે છે. વિષ્ણુ જ્યોતના નાથ કહેવાય છે, પણ તે જનાર્દન-લોકોને પીડનારા અને જલશાયી-જલમાં સનારા છે. અને શ્રી જિન લગવાન તો લોકોને પીડનારા નથી અને જલમાં સનાંગ નથી.

નાહિત કરનારા થાઓ. અને તમે શંકર છતાં અનંગને અંગયુત કરો છો, તે અદ્ભુત વાર્તા છે. હે જિને ! તમે જો વિષ્ણુ અથવા જગન્નાથ^૧ હો તો તે ભલે હો, પરંતુ તે છતાં તમે જનાર્દને અને જલ્દશાથી નથી, તે આશ્ચર્યની વાર્તા છે. હે પ્રભુ, તમે જો સ્વયંભૂ-પ્રજ્ઞા હો તો મર્ચુર-દેવતાઓમા જ્યેષ્ઠ થાઓ હે^૨ શંભો ! તમે જે મારા ભવનો અંત-નાથ કરતા નથી, તે તમને શોભતું નથી. હે જિનેશ !^૩ તમે શૂન્યને છોડનાર છો, છતાં સ્ત્રીવસ્ત્રને છોડી છડે નાખેલા, અને શૂન્યપણુને આશ્રિત એવા અંગરતું ધ્યાન કેમ કરો છો ? હે વિષ્ણુ, જે ઉપાધિ (તીર્થ^૪ કરપણુને યોગ્ય પુન્ય પ્રકૃતિ) ગી તમે પ્રાપ્ત થયા છો, તે ઉપાધિને હસ્ત^૫ કરો નહિ. જો તમે હસ્ત કરો તો (સમસ્ત ધાતિ અધાતિ કર્મ) ઉપાધિને છેદી નાખો કે જેથી હું છદ્મસ્થ ન હું. હે ઇશ ! તમારા મંતાનમા પૂર્વ એવા અકર્મી પુરુષોએ તમારી પાસેથી સર્વસ્વ (મોક્ષપદ) મેળવેલું છે તો હું સકર્મી છું તો દેવળક્ષ્મીને કેમ ન મેળવું ? હું તો અજ્ઞાની તમારા મંસ્તવ-પદ્મિય અને સ્તવ-સ્તુતિ કરતા બાણુતો નથી, અને તમે તો મર્ચુર પણુ છો અને દાતાર પણુ છો, તેમ છતાં મને જે પ્રિય છે તે કેમ આપતા નથી ? હે પ્રભુ ! તમે અંતરના છ શત્રુઓને હણો છો તો આ શ્રાહેરના શત્રુઓની કેમ ઉપેક્ષા કરો છો ? અથવા તેનું કાળુ મારા બાણુવામા એવું આગ્ય છે કે તમે મારેલા અંતગ્ના છ શત્રુઓના તેઓ કિંકરો છે. કિંકરરૂપ રાંકડા બાણી આપ સમર્થ તમને હણતા નથી અને ઉપેક્ષા કરો છો. જેઓ તમારા અચિંત્ય સ્વરૂપને બાણુના છ; તેઓ તમને ભલે વીતરંગ કહે, પણ આ વિશ્વને રંજન કરવા ના કાળુને લઈને હું તો તમને મરાગ-ગંગવાળા કહું છું. તમારો પૂર્વ^૬ યોગીનો નિરોધ કરીને શું યોગીનો અંગીકાર કર્યો છે ? જેથી રાય (ધન)ને કદ્યાણુ સહિત (વાર્ષિક ફીનમાં સંકળ) કરીને કદ્યાણુ (મોક્ષ)ને કેમ ભજો છો ? હે જગત્રપુ ! તમે પુણ્યવાન પ્રાણીઓને પુણ્ય આપનાર છો અને પાપી પ્રાણીઓના પાપને હરનાર છો, તો હું તમારી પ્રજારૂપ છું. તેની તરફ તમે મધ્યસ્થભાવે કેમ ગોઠો છો ? તમે વર સંવગ્ના દાનથી

૧ શંભુ-એટલે સુખ કનાગ જે સુખ કનાગ હોય તે આ દુષ્ટરૂપ સસારના નાથ કરે ત્યારે સુખ કનાગ કહેવાય છે. ૨ જે ગીવર (હિત્તમ વન-અલકાગદિહ) નો ત્યાગ કરે તે પ્રભુ, હિન્દુ પક્ષા ઉપર સ્થાપિત કરેલ અનુ કેમ ચિન્તવન-ધ્યાન કરે તે દેખીના વિરોધનો પરિહાર (સમાધાન) આ રીતે યદ્યદ્ છે કે પ્રભુશ્રવ-દોષ રહિત (જાત્રનપરો) શૂન્યના આશ્રિત એવા અન-ગ-આકાશનું (નિગવળન) ધ્યાન-ચિન્તવન કરે છે. ૩ હ્રદય એટલે દૃષ્ટિ. તમે આ સસારની ઉપાધિ છેદી નાખો તો હું છદ્મસ્થ-મારી ન ગડ અર્થાત નિરૂપાધિ સ્વરૂપનો બની જાઉં. ૪ અકર્મી-કર્મ ગહિત. ૫ સકર્મી-કર્મ સહિત. ૬ રંજન કવુ, તે ગંગાનો ધર્મ છે તો તમે મર્ચુર વિશ્વને તમારા પ્રભાવથી રંજન-ગાજુ કરો છો, નો તમે વીતરંગ-ગંગદિન કેમ કહેવાઓ ? ૭ મન, વચન અને કામનો યોગ. ૮ મધ્યસ્થભાવે-નટ્યપણે સર્વિના-મર્ચુર-વેદ એવા સ ૧ ગ-પ્રદાશનુ દાન કરીઅથવા શ્રેષ્ઠ વરદાન આપી પોતાના ગોભગ-ડિયોના મનુદથી શેનને બનાવે છે પ્રભુ વગ-વેદ સંવગ્ના દાને કરી પોતાના ગોભગ-વાલીના મનુદથી વિદ-દેવદિન એવા ક્ષેત્ર-પરમપદને દર્શાવે છે.

ત્યાં પોતે ચતુરો જ્ય કરી પાછો પોતાને મોકલનારા ધણીની પાસે આવી હાજર થાય છે. તે શિવાય કાંઈ કરવાની ધૃષ્ટિવાળા પુરુષને જીલ્લું કેઈ પ્રચંડ કાર્ય કરવું હોય, તો તે કાર્ય પણ અણઉપણે કરી પાછો તે દંડ પોતાની મેળે સ્વસ્થાનમાં આવે છે. માટે હે વિદ્વાન, તમે મને તમારો કામકુલ આપો અને મારી માથે સન્મેત્રી બેટો. તેના બદલામાં આ મારો દંડ તમે ઝેલણું કરો અને તેવડે લોકોનું રક્ષણ કરો. ત્યારપછી તમારા શ્રેષ્ઠ-નગરમાં આપ્યા બંચો " નિશાચરનાં આ વચન ઉપરથી તેમંત્રીએ પોતાના કામકુલ તેને આપ્યો અને પોતે તેનો દંડ લીધો. પછી અચંગ પુણ્યવાળો તે મંત્રી ચાલતો થયો. આગળ કેટલોક ભાગ આપ્યા પછી તે મંત્રીએ પેલા દંડને કહ્યું. " હે દંડ ! તું આજે તે મહેમને છૂતી લઈ મારો કુલ લાવી આપ " તત્કાળ દંડે તે પ્રમાણે ફરી આપ્યું. પછી તે મંત્રી સ્વર્ધા આગળ ચાલી એક નગરપાસે આવ્યો. તે નગરની બહિર કોઈ મોટા મંઘ વાસ કરીને પડ્યો હતો. તે મંઘ નિર્ભય થઈ ત્યાં ચુનો હતો, તેવામાં હુંડ ગચ્છોનું એક ટોળું ત્યાં આવી ચડ્યું. તે વખતે સંઘના રક્ષકો તેના ભંયથી નાશી ગયા. તે ટોળાંએ સંઘને હુંડવા માંડ્યો. તે જોઈ આ બુદ્ધિમાન મંત્રીએ તે દંડને મોકલી બધા ચારેને મારી મંઘના લોકોને હર્ષિત કરી દીધા. પછી પ્રભાતકાલે તે મંત્રીએ મર્વ ઉત્તમ મંઘને આમ-ત્રણ આપી ભક્તિથી લોજન કરાવ્યું અને વસ્ત્રો અપ્યા. તેથી સંઘનો સ્વામી પુશી થઈ ગયો અને અપુર્વ કાંતિવાળા તે મંઘપતિએ મંત્રી સુબુદ્ધિને ત્રણસરોહિણી નામની ઔષધિ માનપૂર્વક આપણું કરી. કામકુલ, દંડ અને ત્રણસરોહિણી-એ ત્રણ વસ્તુ હાંધને મંત્રી પોતાના નગરમાં આવ્યો અને ત્યાં પોતાના ઘરમાં ધર્મધ્યાનમાં તત્પર થઈ ચુએ દેહેવા લાગ્યો.

૧. રાજા જિતશત્રુએ કેટલાંએક મોણીનાં મુળથી બણ્યું કે, મંત્રી સુબુદ્ધિ કામકુલ વડે વસ્તુઓ હાંધને પોતાને ઘેર આવ્યો છે; પણ તેણે પેલા રાક્ષસને પીડાવ્યો છે, એ વાત જાણી નહીં. તત્કાલ ગબગબ તેના ધર્મની પરીક્ષા કરવા માટે એ બીજાંસના ફળો મંગાવ્યા. અને તેમાં એક ફળની અંદર રત્ન નાખ્યું. પછી તે જોને ફળો બરાબર માથે સોંપી શાકપીઠની અંદર એક દાસી હથ્થુ હુપા રીતે વેચવાને મોકલ્યાં. તેવામાં સુબુદ્ધિમંત્રીની દાસી શાકપીઠમાં શાક લેવાને આવી. તેણીએ તે બને બીજાંસનાં ફળોમાંથી પેલું રત્ન-વાળું ફળ અંદર મુક્યથી ખરીદી લીધું અને જે જીલ્લું રત્ન વેગરનું ફળ હતું, તે રાજાની દાસીના ભયથી ફેલાઈ લીધું નહીં. પછી રાજાની દાસીએ તે ફળ અંતઃકાળે રાજાને પાછું આપ્યું. તે ફળને રત્નવગરનું જાણી જોઈને રાજાએ ઢાળીને પૂછ્યું કે, " જીલ્લું કળ રોણે ખત્રીય છે ? " ત્યારે દાસીએ કહ્યું કે, " તે ફળ સુબુદ્ધિમંત્રીની દાસી લઈ ગઈ છે. " રાજાનું આ વચન સાંભળી ગબ કાંઈ ગાત્યો નહીં, તે મૌન ધરીનેજ રહ્યા.

‘અહિ’ મંત્રી સુભદ્રાએ રોત્રે કામકુંભના પ્રભાવથી એક મહેલ ઉભો કર્યો. તે મહેલની ઉપર સોનેરી કળશો રહેલી હતા. તેને એકવીગ મોળ હતા દોરપરની દોરણી અને ઓટલાંથી તે મહેલ અત્યંત ચોલતો હતો, તેમાં ચોરેબાબુ ગોમિ અંધી રહ્યા હતા ઉપર રેંચેલી અગાશીથી તે મહેલ માનનીય થઇ પડ્યો હતો. તેમા વિચિત્ર ચિત્રો કરવામા આવ્યા હતાં; તેની અંદર બુદ્ધી બુદ્ધી કિયાઓ કરવાના સ્થાનો ગોઠવ્યાં હતાં અને તે વિશાળ, વિચિત્ર તથા રત્નોથી મંપૂર્ણ હતો. આવા તે મહેલની અંદર તે નિષ્કપટી મંત્રી સ્વસ્થ-શાન્તચિત્તે રહેવા લાગ્યો. આવા તે મહેલન મહેલનાં તેજથી મર્મ નગરમા ઉઘાટ થઇ રહ્યો, તેથી રાજા અને લોકોના હૃદયમા મેરૂપર્વતની અથવા ઇંદ્રજાળની શકા થઇ આવી. ગર્ભ તે બેધ વિચાર કરવા લાગ્યો, કે, “પૃથ્વીમાં મેરૂપર્વતે તો નિશ્ચય છે, તો શું આ ઇંદ્રજાળ હશે? બે ઇંદ્રજાળ હોય, તો તે થોડા વખત સુધી ટકી શકે અને આતો લાંબો કાળ ટકે છે, તો આ શું હશે? તે કાંઈ મારીરીતે જાણવામા આવતું નથી. અથવા તો કોઈ અદ્ભુત દેવતાની રચના હશે.” આ પ્રમાણે રાજા ચિંતવન કરતો હતો, તેવામાં સૂર્યોદય થતાજ મંત્રી સુભદ્રા રત્નોના મમ્મહનો એક થાળેભરી ગર્ભમહેલના દાર આગળ આવ્યો. પ્રતિહારે રાજાને તેના ખગર આપ્યા, એટલે ગર્ભએ આશ્ચર્ય પામીને તેને પ્રવેશ કરાવવાની આજ્ઞા આપી, મંત્રીએ નજસભામા આવી ગર્ભનો અંજલિકમળમા નમન કરી, તેની આગળ તે રત્નોના, મમ્મહથી ભરેલો ચળકતો થાળ મૂક્યો. રાજાએ ‘અ. શુ’ છે? એમ કહ્યું, એટલે મંત્રીએ જવાબ આપ્યો કે, “રાજેન્દ્ર! મિદિને આપનાર, આ પુણ્યનું ફળ જાણી લે.” ગર્ભએ પુનઃ પૂછ્યું, એટલે, તેણે પોતાનો મર્મ વૃત્તાત કહી સંભળાવ્યો. તે માલગી રાજા હૃદયમા અમત્કાં પામી ગયો. પછી જેના હૃદયને લોભે દમ્પાયું છે, એવા ગર્ભએ મંત્રીને કહ્યું કે, “ગૃહસ્થના ઘરમા આબૂવણુરૂપ એવો આ કામઘટ મને આપો.” મંત્રી બોલ્યો, “રાજા, કલ્પવૃક્ષ વિગેરે પદાર્થો પાંખીજનોની દૃષ્ટિએ પણ આવતા નથી, તો પછી તેમના ઘરમા શીગતે મહે?” રાજાએ કહ્યું, “મંત્રી! તમે તમારી જુદીથી કલ્પેલો વિચાર ચામાટે દર્શાવો છો? તમે મને આ કામકુંભ મત્વર આપો એટલે પછી આગળ ઉપર સર્વે સારવાના થયો.” રાજાને આવી હૃદય દુઃખાકે જાણી મંત્રીએ તેને પોતાને ઘેર આમંત્રણ કર્યું. પછી સત્વર ઘેર પોતાની અને જમાડી ગર્ભને તે કામકુંભ અર્પણ કર્યો. રાજા તે કામકુંભને મોટા ઉત્સવથી પોતાના ઘરમા લાવ્યો અને ઉચ્ચ સુભટોને રાખી તેની આદરથી ગદા કરવા લાગ્યો. પ્રભાતકાલ થતાંજ મંત્રી શત્રુઓને નાશ કરનારા પેલા દંડવડે તે કામકુંભને આદરેથી પોતા પોતાના ઘરમા લાવ્યો. આ વખતે રાજાએ પોતાના હૃદયમાં વિચાર્યું કે, ‘મંત્રીનું તે પવિત્ર વચન મત્વ થયું અને મારા સુભટોનો નકામો ક્ષય થયો હવે જે સુભટો ઘાયલ થયેલા છે, તેઓને કદિ જીવે

તો સારું થાય” આ પ્રમાણે હૃદયમાં વિચારી તેણે મંત્રીને પોતાની પાસે બોલાવ્યો અને તેણે બનેલો સર્વ વૃત્તાત જણાવ્યો ઉપકાળ કરવામાં તત્પર જોવા મંત્રીએ પેલી મને હિંમતી ઔપધિના યોગથી જેઓ ઘાયલ થયેલા હતા, તે મર્વેને મજબૂત કરી દીધા.

એક વખતે તે સુબુદ્ધિ મંત્રીએ પોતાના હૃદયમાં વિચાર્યું કે, “કદિ બીજે જે અન્ન અને અત્પ બુદ્ધિવાળો માણસ હોય, પણ જો તે પોતાના મિત્રને કુકર્મોથી બચાવે છે તો તે માણસને ધન્ય છે, તો હું બુદ્ધિમાન મંત્રી થઇને તેણે કેમ ન કરું?” આ પ્રમાણે થિ તવી ચિંતર મંત્રીવાળા અને પુણ્યદાનના અર્થી જોવા તે મંત્રીએ પુનઃ રાત્રને કહ્યું કે “હે ગોપાળ ! સાચો વામ પણ જો ધર્મવગ્નનો હોય તો તે લોકડીના જેવો ગણાય છે અને તે ગોગણને પીડાકારી થઇ પડે છે તેનો વિચાર કરો અને” વશન ધર્મ પ્રાપ્ત થયો હોય પણ જો તે જીવારોપથી રહિત હોય તો તેથી માણસો વિચરડની અંદર ગહેલા શત્રુઓનો જય કરી શકતા નથી હે ગણ, તમે પૃથ્વીમાં ભૂભૂતપણું ઉચ્ચ પ્રવરે ધાવણ કરનારા છો, તેથી તમાગમાં જો ધર્મ નહીં હોય તો ધર્મના આધારરૂપ એવી આ ગ્રાંઠ પૃથ્વી તમારે આધારે શીગતે ગ્રહી શકશે ? અને હે ગણ, જો તે પૃથ્વી તમાગી પાસે નહીં હોય, તો તમારા વશ નું રથાન કયા રહેશે ? તેથી તમારે વિચાર કરી અનાથને વર્જિત કરનારા ધર્મજ સ્વીકારવો જોઇએ હે ગણ, તમે અત્યંત પાપનો આગ્રહ છોડી દો. ભાવનારૂપ જલના પૂરથી ઇમારત વૃક્ષનું નિવન કરો અને હુણ્ણુ દ્વિનો દૂરથી ત્યાગ કરો. આ ૪વિશ્વની અદર સ્વેતવર્ણનો, મહાધારી, કૌમુદીનો ત્વામી અને કલાધર એવો રાજા પણ તમના ગ્રહણથી નિષ્કલ થઇ જાય છે હે નૃપ ! જે પકડયું તે મુકયું નહીં, એવી જો તમાગી માન્યતા હોય તો કુલપુત્રકની જેમ તમાગા અગો અત્યંત ભાગી જશે.

૧ ગોપાળ જો-પૃથ્વીના પાલક સારો વામધર્મ-ધનુષ્ય તેનાથી રહિત હોય તો તે લાઘવી રૂપ ગણાય છે અને તે લાઘવીરૂપ વાસ ગોરણુ-ગાયોના સમૂહને પીડાકારી થઇ પડે છે રાજા સ્વેત-સારા વશમાં થયેલો હોય પણ જો તેનામાં ધર્મ ન હોય તો તે ગોગણુ-મ્રજા મમૂદને પીડાકારી થઇ પડે છે ૨ વશજ-વાસમાંથી થયેલો ધર્મ પ્રાપ્ત થયો હોય એટલે વાસનું ધનુષ્ય બનાવ્યું હોય પણ જો તે જીવારોપ-એટલે પશુચરથી રહિત હોય તો તેથી માણસો વિચરડ-બુદ્ધની અંદર શત્રુઓનો જય કરી શકતા નથી પક્ષે વશજ-કુન જનિત ધર્મ પ્રાપ્ત થયો હોય અર્થાત્ માગ કુનમાં જન્મ થયો હોય પણ જો તે સરીર જીવારોપરહિત-જીવનમરતુ હોય તો તેનાથી વિચરડ-સરીરની અદર્જના કામ કોધાદિ છે શત્રુઓનો જય કરી શકતો નથી ૩ પૃથ્વી વગર વાસ પણ રહી શકતો નથી. ૪ નાન સ્વેતવર્ણનો, મહાન-દેશમહાન ધારણુ કરનાર, કૌમુદી-પૃથ્વીનો ત્વામી અને કાઓનો સાતા હોય છે અને પક્ષે ગણ-એટલે અદર સ્વેતવર્ણનો મહા ધારી, કૌમુદી-જ્યોત્સ્નાનો સ્વામી અને કાધર હોય છે ૫ જો તમ-તમા ગુણ અને અદરપક્ષે મહુનો પ્રાસ થયો હોય તો નિષ્કલ-રાજા વિકલધર્મ જાય છે અને અદર કાનુ ગદિત થઇ જાય છે.

કુલપુત્રકની કથા.

કોઈ જામમાં એક માતૃમુખ (માવડીઓ) થઈ ગયેલો કુલપુત્રક રહેતો હતો. એક વખતે તેની માતાએ તેને એવી શીખામણ આપી કે, “હે પુત્ર ! જે પકડી રાખ્યું હોય તે છોડવું નહીં.” માતાની આવી શીખામણથી તે પુત્ર એવો કદાચડી થયો કે, તે હંમેશા જે કાંઈ સત્ય કે અસત્ય વચન ગ્રહણ કરે, તે કદિપણ છોડે નહીં. તેના આવા દુરાચારી સ્વભાવથી લોકોએ તેની ઉપેક્ષા કરી દીધી, કદાચિત્તે માણસો તેને બોક્ષાવે પંજુ નહીં એક વખતે તેણે કોઈ એક ઉન્નત જનકને જોઈ તેનું પુછ્યું, ‘પકડ્યું’ લોકોએ ઘણાં વાર્યો પણ તેણે પકડેલું પુછ્યું છોડ્યું નહીં. તેથી તે જનકની પાછળ ધમકાયો અને તેના અંગ લાંગી ગયા હે ગળ ! તેની જેમ તમે પણ કદાચડી ન થાઓ.

હે રાજા ! ઉપરના દષ્ટાંત ઉપરથી તમે કદાચડને છોડી દો. અને પ્રત્યક્ષ ધર્મથી ઉત્પન્ન થયેલા આ પ્રતીતિવાળા કુલ-સંતાન ઉપર વિધિ ભાષણવડે તમે પક્ષપાત કરો. મનુષ્યોને જે સુકૃત ઉપર પક્ષપાત છે, તે ગરો પક્ષપાત ॥ અને ‘જે પાપ, ઉપર પક્ષપાત છે, તે તો ઉલટો પક્ષનો પાત કરવા રૂપ છે અર્થાત્ પક્ષને તોડનારો છે. મંત્રીના એવા વચન સાંભળી આશ્ચર્ય મગસેલ પદ્ધતિના જેવો ગળ ફરીવાર બોલ્યો, “મંત્રી, કદી તને ૧ યુગ્માશર ન્યાયથી એકવાર સંપત્તિ પ્રાપ્ત થઈ, તેથી તું એવો ગર્વિષ્ઠ થઈ ગયો છે કે જે મને પણ શીખામણ આપે છે અને તેમાં કહે છે કે, “તહારી શિક્ષાથી હું આટલી સમગ્ર સમૃદ્ધિ પામ્યો છું.” મંત્રી તું કહે છે કે, “મને કામકુંભ વગેરેની પ્રાપ્તિ ધર્મથી થઈ છે.” પણ તે વાતમાં સાક્ષી કોણ છે ? કદિ તું કોઈ છળ કે જાળ કરીને આ સંપત્તિ તો નથી લાગ્યો ? હવે જો તું તારા ધનનું સર્વસ્વ મને આપી ફક્ત તારી સ્ત્રીને સાથે લઈ ચાલ્યો જા અને ફરીવાર તેવી બીજી સંપત્તિ લાવ, તો હું તને અને ધર્મના ફલને સત્ય માનુ” મંત્રી બોલ્યો, “હે રાજા, ભલે તેમ કહે” આ વૃત્તાત પુરોહિતના બહુવામાં આવ્યો, એટલે સર્વ શાસ્ત્રોમાં પ્રવીણ એવા પુરોહિતે આવી ગળને આ પ્રમાણે આજળ ઉપર હિતકારી એવાં વચનો કહ્યાં. “હે રાજા ! નારિકક પુરૂષો પણ પ્રત્યક્ષ પ્રમાણને માને છે, તો તમે ૨ દામાભૂત-રાત થઈને પણ ધર્મનું પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ કેમ માનતા નથી ? હે પૃથ્વીપતિ ! જો તમે હંજુપણ ધર્મને માન્યો, તો કાંઈ બગડી ગયું નથી, તેથી ઉલટું સત્પુરૂષોમાં તમારું કાંઈક મહત્ત્વ થશે. વિજુધ સંપૂર્ણ અને સત્પરારની મગીપ રહેલ હોય, પણ જો તેની

૧ યુગ્મ નામનો એક કોટ્ટો અગત્યે લાકડામાં અક્ષર કેનની કાંઠે છે તેરીગતે. ૨ દામા-પૂરની અથવા દામાયુજને ધાગણ દેનાર ૩ વિજુધ-દેવ સંપૂર્ણ પ્રતિમાવાળા હોય અને તે સુન-ધાગ-કારીગરની પાસે ગૃહવ હોય, પંજુ જો તેની મદિગા પ્રતિમા થઈ નહોતી તો તે સુમનમ-પુષ્પોથી અથવા વિદાનોથી પૂજાતા નથી પણ વિજુધ-વિદાન સંપૂર્ણ વિદ્યાવાળો અને સુનધારની પામે રહેલો હોય પણ જો તેની પ્રતિમા-આગ વર્ષી નહોતી તો તેને સુમનમ-વાગ પુરૂષો પૂજા-માન આપતા નથી.

પ્રતિષ્ઠા થઈ નહોય, તો તે સુમનસથી પુન્યતો નથી. જે માણસ પોતાનું પાણી છોડે, તેને કોઈ સગો કે મિત્ર હોતો નથી. કમળને તે (પાણી)નો ત્યાગ કરવાથી અમિત્ર પણ અમિત્ર થઈ પડે છે. અમૃતના સાગરનું અત્યંત મધન કરવાથી ઘણું ઉચ્ચ એવું કાલંદ્રેટ-એર ઉત્પન્ન થયું હતું. જેનું પાન કરીને મહેશ-મહાદેવ નીલકંઠપણાને પ્રાપ્ત થયો. તેથી હે રાજા, તમે મંત્રી સુબુદ્ધિને જે વિદેશ જવાની આજ્ઞા આપવા ઇચ્છો છો, તે સારું થતું નથી. દુર્લભ એવા તે મનુષ્ય રત્નને તો અહિં જ રાખવા ચેત્ન કરો. દત્યરૂપી શત્રુઓએ મધન કરીને રત્નોનો સમૂહ લઈ લીધો, તે પછી રત્નોકર આ પૃથ્વી ઉપર અંદ્રના જેવું દુર્લભ રત્ન મેળવી શક્યો નથી. ચંદ્ર વંધનાશ્રયને મેળવી સહાને માટે નુકસાનોનો સ્વામી થયો છે, તોપણ તે સમુદ્ર આકાશમાં રહેલા તે ચંદ્રરત્નને પુનઃ લેવાને માટે પોતાની તરંગરૂપી ભુજાઓ પ્રસાર્યા કરે છે તથાપિ તે સમુદ્રની પાસે આવતો નથી. જે કદિ તે આવે, તો તે જ ચંદ્ર કલાઓના સમૂહથી સંપૂર્ણ એવો રાજા બને. આ દહાણ ઉપરથી દીર્ઘ વિચાર કરી તમારે તે બુદ્ધિના લંકારરૂપ મંત્રીને રાજ્યમાં રાખવા જોઈએ. પાછળથી તમે કહ્યો કે મને કોઈએ કહ્યું નહિ. આમ કહેતાં પણ રાજાએ જ્યારે સ્થાનના પુરુષની જેમ પોતાની વક્તા છોડી નહીં, ત્યારે તે પુરોહિત મોત ધરી રહ્યો, તે પછી મંત્રી સુબુદ્ધિ કામકુલ વગેરે પદાર્થો છંપાવી અને બીજું સર્વસ્વ રાજાને આપી દઈ સ્થિરતાથી પ્રકાશમાન થતો પોતાની પત્ની સાથે આહ્લી નીકળ્યો. આ બુદ્ધિવાનવાથી નગરના સર્વ લોકોએ વિચાર કરીને રાજાનું ગૌણ છતાં પણ ગુણ વગરનું કુબુદ્ધિ એવું નામ પાડ્યું.

સ્વભાવથી ગંભીર એવો તે મંત્રી સુબુદ્ધિ અનુકર્યે પગે ચાલતો ચાલતો ગંભીર નામના કોઈ નગરમાં આવી પહોંચ્યો. તે નગરમાં કોઈ દાણ લેનાર પ્રદેશની સાથે તેને મેલાપ થયો, તેણે તેનું સન્માન કર્યું. પછી મંત્રી તેણે રહેવા આપેલા એક ઘરમાં પોતાની પ્રિયા સાથે રહ્યો.

હવે પવિત્ર અને સતીજનમાં શ્રેષ્ઠ એવી મંત્રીની સ્ત્રી તે દાણલેનારને ઘેર હાથમાં ધાસ તથા અથાણ લેવાને આવતી હતી. એક સ્વખતે તે દાણ લેનારે તેણીની તરફ દ્રષ્ટિ કરી એટલે તત્કાલ તે જાગી ઉપર પડી ગયો. કારણકે સતી સ્ત્રીનું ચરિત્ર અદ્ભુત હોય છે. તે દિવસથી પેલો માણસ અધ જાની ગયો, તેવું જાને તેમાં કોઈ આશ્ચર્ય જ નથી. અને તેણીના નેત્રનું તેણે આતુર્ય હોય, તેમાં પણ કોઈ આશ્ચર્ય નથી. મંત્રીની સ્ત્રી તે વતવ સમજાઈ ગઈ એટલે તે પછી તેણી

૧ મિત્ર-મૃત, અમિત્ર-શત્રુ. ૨ રત્નોકર-રત્નોની ખાણરૂપ સમુદ્ર. ૩ વંધનાશ્રય-વંધ-મોટા-આશ્રય અથવા મન-મેધનો આશ્રય રૂપ આકાશ. ૪ રાજાપક્ષે કલાઓનો નજીનાર રાજા એટલે ચંદ્ર. ૫ ગૌણ એટલે ગુણ નિષ્પન્ન અને ગૌણ એટલે દુર્લભ.

તેને ઘેર કદિપણ જતી નહીં; પરંતુ તે હુદ્દા પુરૂષ તેણીને મેળવવાને માટે ભય-
 'કષ્ટવાળા વિવિધ ઉપાયો ચિંતવવા લાગ્યો. એક વખતે તેણે ચિંતન્યું કે, "જ્યાંમુઘી
 મંત્રી અહિં હાજર હશે, ત્યાંમુઘી મારું કાર્ય સિદ્ધ થશે નહીં" આવું ચિંતવી તેણે
 મંત્રીને બીજે ગામ જવાની આજ્ઞા આપી. સરળ સ્વભાવવાળા મંત્રીએ તે આજ્ઞા
 'કિંચિત્ સ્વીકારી' લીધી. પછી ઘેર આવીને તેણે પોતાની પત્નીને કહ્યું કે, "મારે ગ્રામા-
 તર જવાનું છે, તેથી ભોજન સત્વર તૈયાર કર." ત્યારે સ્ત્રીએ પ્રથમ બનેલો વૃત્તાંત તેને
 કહ્યો, તે ઉપરથી મંત્રી પોતાની તપ્તીચંતનું બહાનું બતાવી વક્રપણે ઘરમાં જ રહ્યો.

અક્ષરોવાળા તામ્રપત્રો રાજને આપ્યાં. ત્યાં રાજનો કોઈ પણ માણસ તેમાં લખેલી લિપીને ઉઢેલી શક્યો નહીં. તેથી રાજએ પોતાના નગરમાં પટહ વગાડનારા માણસોની પાસે સારા નાદવાળો પટહ વગડાવ્યો; પરંતુ તે લિપિ વાંચી શકાય તેવી ચતુરાઈના અભાવને લઈને કોઈએ તે પટહનો સ્પર્શ કર્યો નહીં. આ પટહ સુબુદ્ધિ મંત્રીના સાંભળવામાં આવ્યો, ત્યારે તેણે તે પટહવાળા માણસને પૂછ્યું કે, ‘આ શું છે ! તેણે જવાબ આપ્યો કે, “રાજ તરફથી એક સરોવર ખોદાય છે, તેમાંથી અક્ષરોવાળા તામ્રપત્રો નીકળ્યાં છે, પણ તે લિપિને જાણનારા કોઈ મળતો નથી. જે પુરૂષ તે લિપિ જાણનારો હોય તે પુરૂષને રાજ ઉત્સવથી રાજકન્યા સાથે પોતાનું અધું રાજ્ય આપે છે.” આ વચનો સાંભળી અઠાર લિપિઓના જાણનારા તે મંત્રીએ સ્પૃહા સાથે તે પટહનો સ્પર્શ કર્યો. તત્કાલ તે રાજને જાહેર કરવામાં આવ્યું. તત્કાલ રાજએ તે મંત્રીને પોતાની પાસે ખેલાવ્યો અને પેલા તામ્રપત્રો બતાવ્યાં. મંત્રીએ તે તામ્રપત્રોની અંદર જે લખેલું તે સ્પષ્ટ રીતે વાંચી સંભળાવ્યું. તેમાં લખ્યું હતું કે, “આ તામ્રપત્રવાળી ભૂમિમાં અગીયાર હાથ નીચે સારા વર્ણનું સાડીબાર કરોડ સુવર્ણ રહેલું છે.” રાજએ તે પ્રમાણે તપાસ કરતાં આશ્ચર્ય કરનારું તેટલું સુવર્ણ તેમાંથી નીકળી આવ્યું. પછી પોતાના કરાવ પ્રમાણે રાજએ મંત્રીને આપવા માંડ્યું, ત્યારે તે મંત્રીએ પોતાના મનમાં આ પ્રમાણે વિચાર કર્યો, “જો હું અધું રાજ્ય લઈશ તો મારે અહિં રહેવું પડશે અને તેમ કરવાથી લોકોમાં ધર્મની ખ્યાતિ નહીં થાય. તેથી અર્ધરાજ્યની કીંમતના પ્રમાણમાં રત્નો અને વાહનો લઈ રાજ જિતશત્રુને બતાવું કે જે ઉપરથી તેની જુદી ધર્મ તરફ વળે” આ પ્રમાણે વિચાર કરી મંત્રીએ રાજને કહ્યું કે, “હો રાજ, મારે અધું રાજ્ય જોઈતું નથી. બીજું જે કાંઈ આપને રૂચે, તે મને આપો.” પછી રાજએ રાજકન્યાસહિત રત્ન, સુવર્ણ અને ઉંચી વસ્તુઓથી ભરેલાં પોતક (નાનાં હોલકાં) સહિત આઠ વહાણો મંત્રીને આપ્યાં. તે સર્વ ગ્રહણ કરી અને રાજકન્યા સાથે વિવાહ કરી ક્યવિક્ય-વેપાર કરતો તે મંત્રી ત્યાં નિરંતર સુખે રહેવા લાગ્યો. એક દિવસે પોતાને જવાનો અવસર આવ્યો એટલે રાજની આજ્ઞા મેળવી પેલા આઠ વહાણોને ઉંચી જાતની વસ્તુઓથી ભરી, પોતાના શેઠ અને રાજકન્યાને સાથે લઈ, સુંદર પરિવાર અને લક્ષ્મી સહિત, રત્નોના દીપકરૂપ એવા તે રત્નદીપમાંથી ચાલી નીકળ્યો. દયાળુ અને સારી વાસનાવાળા તે મંત્રીએ પોતાના શેઠ સાગરદત્તને ઘણું માન આપી પોતાના વહાણોના રક્ષણને માટે રાખ્યો. સર્વ વહાણોનો સમૂહ ચાલતો થયો, ત્યારે સાગરદત્ત શેઠ મનમાં વિચાર્યું કે “એક સામાન્ય માણસ છતાં આ મંત્રી સાક્ષાત્ રવામી સમાન દેખાય છે, તો જો હું તેને આ સમુદ્રમાં નાખી દઉં તો ભાગ્યથોગે મને હિતકરનારી એવી આ લક્ષ્મી અને પ્રિયા ભોગસહિત પ્રાપ્ત થયો. આવું વિચારીને તે જહાજુદિવાળા સાગરદત્તે

અંધારી રાત્રે કાંઈ મિષ કરીને મંત્રીને સમુદ્રમાં નાખી દીધો. તે વખતે તે ક્ષણદા-
રાત્રિ તે બંનેને ક્ષણદાયક થઈ પડી. તેમા એકને (મંત્રીને) તે રાત્રિ ત્રિયામા થઈ
અને બીજાને (સાગરદત્તને) સુખે શયન મળવાથી તે યામિની થઈ, તે મંત્રીએ સમુદ્રમા
પડતી વખતે શ્રી બિન ભગવાનનું અને શ્રીબિનભગવાને કહેલા ધર્મનું શરણ લીધું.
તેથી તત્કાલ તે મંત્રીને સમુદ્રમાં એક વહાણનું પાટીયું હાથ આવ્યું.
રત્નાકર^૩-સમુદ્રના પારને આપનારા તે પાટીયાને ગુરૂના વચનની જેમ શ્રદ્ધા કરી
બાહુશ્રુતિના બળથી તેણે પોતાના હૃદય ઉપર ધારણ કર્યું, તે પાટીયાના
બળથી એક પહોરમાંજ સમુદ્રને તરી જઈ વિવિધ પ્રકારના વનથી સુશોભિત એવા
કોઈ પૃથ્વીના ભાગ ઉપર ઉતરી પડ્યો. ત્યાં તમને નાશ કરનારા અને તેજને દોરવતા
એવા હંસને ભેઈ, જડતાનું દુઃખ છોડી અને સુદૃષ્ટિ પ્રાપ્ત કરી માર્ગે લાગી ગયો. એક
સમયે આગળ જતાં પોતાના પદુનેત્રથી પૃથ્વીપર રહેલા સ્થાવર-જંગમ પદાર્થોને જોતો
જોતો તે મંત્રી કોઈ એક ઉજ્જડ નગરમાં આવી પહોંચ્યો. ત્યાં તે મંત્રી પોતે
અશુન્ય^૪ પુરવાલો છતાં તે સુન્ય નગરમાં રહી માનવ છતાં પણ અમાનવ એવી
વસ્તુઓના સમૂહને જોવા લાગ્યો. બધા નગરનું અવલોકન કર્યા પછી તે ગમ્ભવનમા
આવ્યો. ત્યાં રાજ મહેલનાં સાતમા માળ ઉપર તેણે એક સાંઢડીને દીડી. તે જોતાંજ તેણે
મનમાં વિચાર્યું કે, “ આ સાંઢડી મહેલને સાતમે માળે શીરીતે ચડી હશે ! ” આહું
વિચારી તેણે તે સાંઢડીના સર્વ અંગો જોવા માંડ્યાં. અંગો જોતાં તે સાંઢડીના નેત્રોની

૧ ક્ષણદા એટલે ક્ષણુ આપનારી, મંત્રીને ક્ષણદા એટલે અપ અમય કષ્ટ આપનારી થઈ
અને સાગરદત્તને ક્ષણદા એટલે ઉત્સવ આપનારી થઈ

૨ મંત્રી રાત્રિને એક પહોર સમુદ્રમાં પડ્યો તેથી તેને ત્રિ ત્રિયામા ત્રણ પહોરવાળી થઈ
અને સાગરદત્ત તેને પાટી સુખે સુખ રહેયો, તેથી રાત્રિ યામિની બધા પહોરવાળી થઈ.

૩ અર્થે વહાણના પાટીયાને ગુરૂના વચનની સાથે સરખાવ્યું છે. ગુરૂનું સચન રત્નાકર-
સંસાર સમુદ્રના પારને આપનાર છે. તે બાહુશ્રુત-બદ્ધશ્રુત-આગમના બળથી હૃદય ઉપર ધારણ
કર્યું હોય, તો તત્કાલ તે નાના-અવન વિરાગિત એટલે વિવિધ પ્રકારની કલ્પનાનો ઉપદેશ
કરનારા ત્રિપુરારેશ-વિષ્ણુસ્વારૂપ આદેશ પ્રત્યે લાઇ જાય છે, પાટીયા પક્ષે-બાહુશ્રુતિ-હાય તથા
શ્રવણના બળથી વિપુલા-પૃથ્વીના દેશ-ભાગતરફ આવી પહોંચે છે.

૪ તમ-અધારનો નાશ કરનારા હંસ-સૂર્યને જોઇ તે જડતા (શરીર) માથી મુક્ત થઈ માર્ગે
લાગ્યો. પક્ષે તમ-અગાનનો નાશ કરનારા તેજની દર્શ-આત્માનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી જડતા (અજ્ઞાન)
છોડી સન્માર્ગે લાગી ગયો.

૫ મંત્રી અશુન્ય પુરવાલો છે છતાં આ સુન્ય-ઉજ્જડ નગરમાં માનવ-જદ્મીથી નવીન અને
અમાનવ-મનુષ્ય વગરની વસ્તુઓ જોવા લાગ્યો.

અંદર મેઘના જેવું કાળું ઘાટું, કાજળ આંજેલું દેખી તેણે ચિંતવ્યું કે, “ આ કાજળ આંજવાનું શું કારણ હશે ? ”, પછી તેણે વિસ્મય પામી બધું સ્થાન તપાસ્યું, તેવામાં શ્વેત અને કૃષ્ણ રંગના કાજળથી ભરેલી બે કુપિકા તેના જોવામાં આવી. તેમાંથી શ્વેત અંજન લઈ તેણે તે માંદડીના બે નેત્રોમાં આદરથી આંજ્યું. તેવામાં તે અંજનના પ્રભાવથી તે માંદડી માતુષી સ્ત્રી બની ગઈ. તે સ્ત્રીએ પ્રશંસનીય પુરોના શિરોમણિ રૂપ એવા તે મંત્રીને આસન વગેરે આપી વિનય કર્યો અને માનનીય એવા તેનું સન્માન કર્યું. પછી તે અંજલિ જોડીને બોલી. “ ભદ્ર ! હું પરાધીન થઈ અહિં રહી હતી, પરંતુ મારા આ સ્થાનમાં આપ કેવી રીતે આવ્યા ? ” મંત્રી બોલ્યો. અહિં તારી સ્થિતિને અટકાવવાનું કારણ શું છે ? ” તે સ્ત્રી પછી પોતાના દોષને દર્શાવનારી વાણીથી ગદગદ સ્વરે બોલી. “ આ નગરનું નામ ધારાવાસ છે. અહિં ગ્રાહણો વેદોને બોલતા હતા. મારા મહાપાળ નામના પિતા આ નગરના એક સાહસિક રાજા હતા. પૂર્વે દેવપૂજા કરનારા તથા કુકર્મથી સારી રીતે મુક્ત થયેલા અને પૂર્ણ રીતે લક્ષ્મીને ઉત્પન્ન કરનારા એવા તે મારા પિતાએ એક વખતે હર્ષથી કોઈ એક અવિવેકી તપસ્વીને માસલપણને પારણે ભોજનને માટે આમંત્રણ કર્યું. તે તપસ્વીનું ઘણું જાન કરવા તેમણે પિરસવા માટે મને રાખી. તે વખતે તે તપસ્વી મારી ઉપર ઘણો રાગી બની ગયો. આકાર-ચેદા વિગેરેથી તેને અતિ વિકારી બાણી મારા પિતા-સબ્બએ તેની ઘણી કદર્યના કરી મારી નાખ્યા. એટલે સ્વભાવે કોંઈ એવો તે તપસ્વી બાલ તપસ્થાના પ્રભાવથી તત્કાળ વિજ્ઞાની પુરોનાને પણ ભય ઉપજાવે તેવો સક્ષસ થયો. અવધિજ્ઞાનથી પોતાનો વધ કરનાર કોણ છે, તે જાણી અજ્ઞાન ભુદ્ધિવાળા અને ઘણા કોંઈ એવા તેણે આવીને મારા પિતાને મારી નાખ્યા. આ જનાવ જોઈ શહેરના કેટલાએક લોકો શોક કરતાં કરતાં રાત્રે નાશી ગયા અને કેટલાએક સંકટ થવાના અને ભવિષ્યમાં મૃત્યુ થવાના ભયથી દિવસે એકદમ નાશી ગયા. કોઈ પુત્ર પોતાના પિતાને અને પિતા પુત્રને છોડી આડ્યા ગયા. કોઈ વધુને, કોઈ ભાઈ જોડેને તો કોઈ જોડેને જોડેને અને કોઈ પોતાના ઘરના સારથિ સર્વને છોડી આડ્યા ગયા. એવી રીતે સર્વ લોકો આડ્યા ગયા પછી પૂર્વના મોહને વશ થયેલા તે રાક્ષસે મને એકલીને અહિં રાખી હવે તે કાગી અને કદુચો રાક્ષસ મને પરણવાની ઇચ્છા રાખે છે. તેથી હે સજ્જન તમે આસ્થાનમાંથી ઉતાવળે પગલે સત્વર આડ્યા જાઓ, નહીં તો તે જીવહિંસક રાક્ષસ તમને મારી નાખશે ” મંત્રીએ કહ્યું. “ અત્યારે તે પાપી ક્યાં છે ? ” તે સ્ત્રી બોલી. “ હે વિદ્વદ્ય ! તે વિવાહના ઉપકરણો લેવાને માટે ક્યાંક ગયેલો છે. જ્યારે તે અહિંથી કોઈ ઠેકાણે જાય છે, ત્યારે તે અવિશ્વાસી રાક્ષસ મારા નેત્રોમાં કૃષ્ણ અંજન આંજીને મને સાંઢડી જનાવી દે છે અને જ્યારે પાછો અહિં આવે છે, ત્યારે તે નિર્દય મને શ્વેત અંજન આંજીને પાછી સ્ત્રી જનાવી દે છે. ” તે રાજકન્યાના

આવાં વચનો સાંભળી મંત્રીએ વિચાર્યું કે, “ માંસ ભક્ષક રાક્ષસને દયા નથી, અને આ અળખા સ્ત્રીને પણ નથી એ સ્વાભાવિક છે. પુરૂષપણું જ ધર્મ તથા સુખના કારણરૂપ છે. જો પુરૂષત્વ ન હોય તો ધર્મ તથા સુખ ક્યાંથી હોય ! બીજાનું રક્ષણ કરતાં જો કદિ પ્રાણ જતા હોય તો ભલે જાય, પણ તેમ કરવાથી ધર્મની ઉન્નતિ થાય નહિ, માટે હું એવું કરું કે, જેથી મારા પ્રાણ પણ જાય, રાક્ષસનો પરાભવ થાય અને આ બાળા સુખી થાય. જો પ્રાણિનું હિત કરનારું સત્વ હોય, સિદ્ધિની સંમુદ્ધિને આપનારી બુદ્ધિ હોય અને શરીરને યૌવન આપનારી દયા હોય, તોજ એ સર્વ વાત બનવાનો સંભવ છે. એ સર્વ અર્થની મિદ્ધિ અને કલ્યાણની પ્રાપ્તિ ધર્મથી થવાની છે, તો હું આ વખતે સમ્યક્ પ્રકારે ધર્મ આશ્રય કરું; કે જેથી મને સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થાય. તેવા સમ્યક્ત્વને ધારણ કરનારા પુરૂષ આગળ ગંધર્વ (ગવેયો) શુદ્ધ ગંધર્વ^૧ બને છે, પાવક-અગ્નિ પાવક-પવિત્ર કરનાર બને છે અને કૌશ (શસ્ત્ર) કૌશ (સુવર્ણ) રૂપ બને છે. વધારે શું કહેવું; પણ તે સમ્યક્ત્વધારી નરની પાસે માંસભક્ષી રાક્ષસ પુણ્યજન (યક્ષ) બની જાય છે, યમરાજ ધર્મરાજ બની જાય છે, પિશાચ કુબેર જેવો થઈ જાય છે, ચંડાળ ભદ્ર-સારી જાતિનો થઈ જાય છે, સર્પ લોગી^૨ થઈ જાય છે. કેશરી સિંહ હરિ (અન્ધ) થઈ જાય છે અને ચિત્રેશ ચિત્રકાય (ચિત્રરૂપ સ્થાપિત) બની જાય છે. એવી રીતે સત્ય પરાયણ પુરૂષની આગળ સર્વ પદાર્થો સત્ય^૩ થઈ જાય છે. અને અસત્યપરાયણ પુરૂષની આગળ તેજ પદાર્થો અસત્ય^૪ થઈ જાય છે. તે ઉપરથી સાબીત થાય છે કે; સમ્યક્ત્વ મિદ્ધિનેજ આપનારું છે. અહિં જે આ પદાર્થો છે તે બ્રુખ્ય અને ગોણ અર્થવાળા હોવા બોધ્યો. તે પદાર્થોનો જ્યાંસુધી ખરો મર્મ સમજાય નહીં ત્યાં સુધી અર્થ સિદ્ધિ થતી નથી. તેથી હું પ્રથમ આ રાજકન્યાની વાણીનું બરાબર સ્વરૂપ જાણી લઉં. પછી મારી બુદ્ધિના બળથી વિચાર કરી લોકેનું કલ્યાણ થાય તેવું કાર્ય આગળ કરીશ. ” આણું વિચારી તે મંત્રીએ રાજકન્યાને તે રાક્ષસની કાંઈ વિશેષ હકીકત પછી, એટલે તે ભય પામેલી રાજકન્યા આદર તથા ગૌરવ સાથે આ પ્રમાણે બોલી. “ ભદ્ર ! તે રાક્ષસ આ દંડની આગળ રહીને હંમેશાં કાંઈક મંત્ર જપે છે, તે અવસરે અને લોજનને અવસરે તે મૌન ધારણ કરે છે; તે વખતે જો તમે આ દંડ તમારા હાથમાં ગ્રહણ કર્યો, તો તે રાક્ષસ તમને કાંઈ કરવાને અને તે હરી લેવાને સમર્થ થઈ શકશે નહીં. વળી તેની પાસે એક ખાટલો અને બે કણેરની ઘોટીઓ છે. તે ત્રણ વસ્તુઓ પ્રભાવવાળી છે. તે લઈનેજ તમારે તેને છોડવો; તે શિવાય છોડવો નહીં. તેમાં જે કાળા રંગની ઘોટી છે, તે ખાટલા ઉપર પછાડવાથી તે ખાટલો ધારેલે રથાને જઈ પહોંચે છે અને જે સ્વર્ણ રંગની ઘોટી છે, તે પછાડવાથી પેલો ખાટલો સ્વેચ્છા

પ્રમાણે ધારેલે સ્થાને રહે છે. મારી ઉપર રાગી થયેલા તે રાક્ષસે જે પોતાની બધી શુભ વાત હતી તે મારી આગળ પ્રકાશિત કરી તે મેં તમારી આગળ નિષ્કપટપણે સ્પષ્ટરીતે કહી આપી છે. પ્રથમ તમે મને સાંઢી બનાવીને રાખો. તે પછી અહિં રહેલી આ બે કુંપિકા ગ્રહણ કરજો કે જેથી તે રાક્ષસના મનમાં શંકા ન આવે. ” રાજકન્યાનાં આવાં વચનો સાંભળી તે મંત્રીએ ચિંતન્યું કે “ આ રાજકન્યાએ મારી આગળ મર્મની વાત જણાવી, તેથી હવે તેણીના લાઘ્યયોગે તે પાપીનો અવસ્થ પરાલભ થવાનોજ. ” આણું ચિંતવી મંત્રીએ પેલા કૃષ્ણ અંજનથી તેણીને પુનઃ સાંઢી બનાવી અને પોતે સ્વસ્થ અને શુભ સ્થાનમાં સંતાઈ રહ્યો. પછી જ્યારે રાત્રિ પડી એટલે યમરાજના જેવો તે રાક્ષસ હાથમાં દંડ લઈને ત્યાં આવ્યો અને ક્ષ્વેત અંજનથી તે સાંઢીને કન્યા બનાવી તે સ્વસ્થપણે ત્યાં રહ્યો. તેવામાં તેને નાસિકા દ્વારા માણસની ગંધ આવી, એટલે તે બોલ્યો કે “ અરે રાજકન્યા ! આ ઘરમાં કેઈ મનુષ્ય છે ? જે હોય તે મને સત્વર કહી દે. ” રાજકન્યા બોલી, “ અરે ! હું પોતેજ માનુષી છું. તે વિષે કાંઈ એક કહે નહીં. રાજકન્યાના આ વચન ઉપરથી તે પાપી મનમાં નિશ્ચય કરી મંત્ર જાપ કરવા બેઠો. આ વખતે મંત્રી કટીબદ્ધ થઈ અને પોતાના પ્રચંડ ભુજદંડમાં પેલો દંડ લઈ તે રાક્ષસ પ્રત્યે બોલ્યો. “ અરે પાપી, એવહિંસા કરવામાં તત્પર એવા તને રાક્ષસને મારે શું કરવું ? કારણ કે; એવરક્ષા કરનારા પ્રાણીઓને તારો સ્પર્શ કરવો પણ શુકત નથી. જો તું આ ઉજ્જડ નગરને વસાવે, આ રાજકન્યાને શુભ સંપત્તિનું કારણરૂપ એણું મુકિતદાન (છૂટકારો) આપે, અને મને ખાટલો વિગેરે ત્રણ વસ્તુઓ આપે, તો તારો છૂટકારો થશે, તે શિવાય કલ્પાંતકાલે પણ નહીં થાય. ” મંત્રીના આવાં વચન સાંભળી પ્રાપના પ્રસન્નવાદી હ્રસ્વાદ ગયેલા તે પાપીને તે મંત્રી સામે ઉત્તર આપવાની પણ છુદ્ધિ સૂઝી નહીં, પણ તેણે આ પ્રમાણે ચિંતન્યું. “ આ કેઈ મનુષ્ય નથી પણ નિશ્ચે કેઈ દેવ હોય છે, તે શિવાય આ પુરૂષમાં આણું સામર્થ્ય કેવી રીતે સંભવે ! લોકોમાં કહેવાય છે કે “ દેવો દેવતાથી ઘણુંજ બલવાન હોય છે. ” અથવા આ પૃથ્વી ઉપર રાક્ષસોનો પણ ઉપાય કરનારા વેલો છે. વળી આ માણસ-પરોક્ષ શુભ રહેલી મારી વસ્તુ-એ નો જ્ઞાતા છે, તેથી એ કેઈ સર્વજ્ઞના જેવો દેખાય છે, માટે જો હું આ માણસના વચનનું અપમાન કરીશ તો કેઈપણ રીતે મારો છૂટકારો થશે નહીં. ” આ પ્રમાણે મનમાં લાંબો કાળ ચિંતવી તે રાક્ષસે મંત્રીએ કહેલું સર્વ કળુલ કયું. આ લોકમાં એવિતને માટે કાંઈપણ કળુલ કોણ ન કરે ? પછી તે રાક્ષસે તે નગરમાં ઘણા લોકોને શોકરહિત લાવી વસાવ્યા, પવિત્ર રાજપુત્રને રાજ્ય ઉપર બેસાર્યો અને પેલી ખાટલો વિગેરે ત્રણ વસ્તુઓ અને બે કુંપિકા મંત્રીને આપી. તે પછી વાણીથી નિયંત્રિત થયેલો તે રાક્ષસ પોતાને યોગ્ય સ્થાને આવ્યો ગયો.

આ સર્વ વૃત્તાંત બાલ્યા પછી રાજાએ મંત્રીને કહ્યું. “ ભદ્ર ! આત્મબળથી મેળવેલું આ રાજ્ય ગ્રહણ કરે. અને મારી ઉપર અનુગ્રહ કરે. અથવા તમને રાજ્ય અર્પણ કરવામાં મારે શો અધિકાર છે? જે વસ્તુ જેની હોય તેનેજ મળવી જોઈએ, તેમાં દાન કરવાની પ્રધાનતા શી રીતે હોય ? ” મંત્રી બોલ્યો. “ હે રાજા, તમારા પુણ્યના પ્રભાવથી ગયેલું રાજ્ય પાછું આવ્યું છે, તેથી તમે હર્ષથી આ રાજ્ય ભોગવો. પરંતુ એટલું યાદ રાખજે કે, તમારે પુણ્યને છોડવું નહીં, પોતાનું કર્તવ્ય કાર્ય કરવું, ન્યાયમાર્ગે વર્તવું અને શ્રી જિનશાસનનું સ્મરણ કરવું. ” રાજાએ તે વાત કબુલ કરી, મંત્રીના જાને ચરણમાં નમી અને વાણીથી સ્પૃહા સાથે સ્તુતિ કરી રાજકન્યાને શલુભારી દ્રવ્ય સાથે તે મંત્રીને અર્પણ કરી. તે પછી એક વખતે મંત્રીએ કાર્યવશ થઈ રાજાને કહ્યું કે, “ હવે અહિં રહેવું મને ફરજતું નથી, પણ અહીંથી પ્રયાણ કરવું ફરજ છે. ” આ ઉપરથી રાજાએ તેને વિદાયગિરી આપી, એટલે તત્કાળ તે પોતાની પ્રિયા સાથે પેલા ખાટલા ઉપર બેઠા અને પેલી સોટી લઈ તે ખાટલા ઉપર પછાડી બોલ્યો કે, “ હે ખાટલા, તું અહિંથી ગંધીરનગરમાં જા. ” તત્કાળ તે ખાટલો વિશાળ આકાશમાં ઉડવા લાગ્યો. જ્યારે તે ગંધીરનગરની નજીક આવી પહોંચ્યો, એટલે તેણે તેની ઉપર સોટી પછાડી કે તરતજ તે ત્યાંજ સ્થિર રહી ગયો. તે વખતે તેણે પોતાની પ્રિયાને કહ્યું, “ હે પ્રિયા, હું આ નગરમાં જઈ આવું, ત્યાંસુધી તમે અહીં રહો. હું આ નગરનું વૃત્તાંત બાલ્યોને પુનઃ અહિં આવીશ. ” આ પ્રમાણે કહી પોતાની પ્રિયાને બાહર રાખી તે નગરમાં ગયો. તેવામાં પાછળથી ત્યાં જે બન્યું તે સાંભળો:—

મંત્રીનું વહાણ ઉપર આવવું, વહાણનું પવનથી પુરાવું, ઉપલક્ષણથી વહાણનું હંઠારાઈ જવું એ ગદા ખખર કાનમાં અમૃત રેડાવાની જેમ સાંભળીને તે દાણીએ મંત્રીશાની શ્રી વિનયસુંદરીને ધૂધી રીતે (ઓળખ ન પડે તેમ) શાંતિથી અમળવી પોતાના ઘર બેસાવી.

વિનયસુંદરી તેનો હેતુ સમજી ગઈ તેથી તે તેને ઘર આવી નહીં, ત્યારે તે પાપી-અપરાધીએ આ પ્રમાણે વિચાર્યું. “ તે મંત્રીની સ્ત્રીએ જે મારે ધરાદો બાણી લીધે, તે વિપરીત બન્યું. મંત્રીને વહાણ ઉપર મોકલ્યો તે મેં આફં કયું નહીં. આશામાં જાંધાએલી એ સ્ત્રી પાસની જેમ તાપને સહન કરશે. હવે જો તે મંત્રી ત્યાંજ રહે અથવા કોઈરીતે મૃત્યુ પામે, તોજ તેની સ્ત્રી મારે આધીન થાય, તે શિવાય કદિપણ નહીં થાય. હવે જ્યારે તે વહાણ પાછું આવશે, ત્યારે બધું બાણી ગકારશે. ત્યાંસુધી ઉદામીનપણે બેસી રહેવું; કારણકે સારી રીતે વિચારીને કરેલું કાર્ય અર્થાધાક બને છે. ” આ પ્રમાણે તે પાપી ચિંતવતો હતો, તેવામાં તે વહાણ આવી

પહોંચ્યું. એટલે તે દાણુ લેનારે આવી તે વહાણુવટી ચોઠને તેનો વૃત્તાંત પૂછ્યો, એટલે તે તેના ચરણમાં નમીને બોલ્યો કે, “પેલા મંત્રીને સમુદ્રમાં ફેંકી દીધો છે.” આ બખર સાંભળી તે હર્ષ પામ્યો અને તેજ સમયે તે જાલાતકાર કરવાને મંત્રીની ત્રી પાસે આવ્યો. તે સ્ત્રી ઘરના કમાડ વાસી અંદર બેસી રહી હતી. તે ‘પાપીએ તારાં વાર પ્રાર્થના કરી, તો પણ તેણીએ ઘરનું દાર ઉઘાડ્યું નહીં અને અતિ ચિંતાવુ થઈ કોઈને ઉત્તર પણ આપ્યો નહીં. આ વખતે પવિત્ર બુદ્ધિવાળો મંત્રી ત્યાં આવ્યો, તેવામાં દાર બંધ બેંધ તે બેદાતુર થઈ ગયો અને હૃદયમાં વિચાર કરવા લાગ્યો, “અરે ! મારી પ્રિયાનું કાંઈ અમંગળ તો નહીં થયું હોય ? અથવા તેણી પોતાના પિતાને ઘેર ગઈ હશે ? કહેવાય છે કે નિન્દાધાર અજલા વિનાશ પામે છે. ” આ પ્રમાણે ચિંતા જેવી ચિંતા કરતાં મંત્રીને ઘણો પરિતાપ થયો. પછી તેણે ત્યાં રહેલા કોઈ પુરૂષને પૂછ્યું કે, “હે ચતુરનર, પહેલા અહિં એક પરદેશી મુંદર સ્ત્રી રહેતી હતી, તે હંમણાં દેખાતી કેમ નથી ? તે મને સત્વર કહો. ” તે બોલ્યો, સમુદ્રમાં સાયવાની સુષિની જેમ આ મોટા ચહેરામાં તેવી સ્ત્રીનું ગમન-આગમન કેના બંધાવામાં આવે ? ” તે પુરૂષના આવા વચન સાંભળી તે મંત્રી ખેદ પામી જેવામાં બાહર આવ્યો. તેવામાં કેટલીક વેશ્યાઓ આવી તે ગજમુતાને છેતરીને પોતાને ઘેર લઈ ગાંધ, તપાસ કરતાં તે રથાને પોતાની સ્ત્રી બેવામાં આવી નહીં, તેવામાં ત્યાં રહેલા કોઈ પુરૂષ પાસેથી તેને તે વેશ્યા ગંબીરી બખર મળ્યા. એટલે તે હૃદયમાં અતિ સંભ્રાંત થઈ ગયો. માંસ અને મત્સ્ય બંનેથી ભ્રષ્ટ થયેલા શીયાળની જેમ તે ઉભયભ્રષ્ટ થઈ ગયો અને ‘હવે શું કરવું’ એવા વિચારમાં મૂક બની ક્ષણવાર ત્યાં બેસી રહ્યો. પાછળથી સદ્બુદ્ધિવાળા અને વિચારવાળા મંત્રીએ ધીરજ પકડી તે સ્ત્રીના શીળનું રક્ષણ કરવા હૃદયમાં ચિરકાલ ચિંતવન કરી નિશ્ચય કર્યો કે, “હવે હું કુસંગમાં પડેલી તે સ્ત્રીની પ્રથમ ચલથી બંભાળ કરું. કાનૂકે, પ્રાણીને શુભ અને અવશુભ સંમર્ગથી જ થાય છે.” આ પ્રમાણે ચિંતવી તે ઉત્તમ મંત્રી વેશ્યાઓના પાકામાં ગયો. ત્યાં કોઈએક વેશ્યાના ઘરમાં ઘણી વેશ્યાઓ બેવામાં આવી. એવામાં કોઈ એક વારાંગના ત્યાં જતી હતી, તેને તે બુદ્ધિમાન મંત્રીએ પૂછ્યું કે, “અત્યારે આ વેશ્યાના ઘરમાં સર્વ વેશ્યાઓ કેમ બંધ છે ? તેણીના ઘરમાં તો હર્ષ અને શોકનું કાંઈપણ ચિન્હ પ્રત્યક્ષ દેખાતું નથી, જો તમે તેનું કાંઈ પણ કાનૂ બાણતા હો તો મને કહો, જેથી મારા કાન તૃપ્ત થશે. ” તે વૃત્તાંતને સારી રીતે બાણતી તે વેશ્યા મંત્રી પ્રત્યે બોલી, “લાઈ, આ વેશ્યાના ઘરમાં કોઈ એક વિધેયી સ્ત્રી ગેમાન થઈને આવેલી છે, તે અંદરના ઝોરડાનું દાર તન્ત બંધ કરીને બેસી ગઈ છે. કાંઈ પણ પૂછતાં તેણી ઉત્તર આપતી નથી અને માન ત્રત ધરીને રહી છે. તેણીને બેવાને અને પૂછવાને આ સર્વ વેશ્યાઓ બંધ છે, તે

કેઇને પોતાનું દર્શન આપતી નથી તેમ જવાબ પણ આપતી નથી.” આ સાંભળી મંત્રીએ બાણી લીધું કે, તે સ્ત્રી મારી પત્નીજ છે અને અર્ધિ ત્રામ પામેલી દેખાય છે. રૂએ તેણીને હાથ કરવી, તે સંશય બરેલું છે. એક તરફ આ વેશ્યા હલદી સ્ત્રી નાતિ, તેમાં પણ વળી અતિ કામને આશ્રિત થયેલી, તેમા પણ વળી નિર્જન અને તેથી પણ વધારે ખેશરમ હોય છે. વેશ્યામાં આસકત રહેનાર પુરૂષો બુધ હોય તો પણ તેઓ લક્ષ્મીને^૧ બાને રીતે વૃથા ગુમાવી દે છે. તેઓ સૌમનસ-પુષ્પિના આપીઠ-શીરોલ્લિપણુ (સુકુટ-સુગટ) ને ધારણ કરે છે. તેઓ ગુરુ-વડિલજનોને સંતાપ કરનારા છે. તેઓ સંઘે ઉદ્વેગ કરનારા હોય છે; તેઓ મધુ-મદિરામાં આસકત રહે છે. તેવા પુરૂષો તે વેશ્યા-ઓના ઉશ્ર અને કૂર (ખોટા ડોળ) ને સુખના આલાસરૂપ માની બેસે છે. હરે માટે પણ તેવો ખોટો ડોળ બતાવવો કે જેથી મારા કાર્યની સિદ્ધિ થશે. ફનીયામાં પણ કાંટાથી જ કાંટાનો ઉદ્ધાર થાય છે એટલે કાંટાવડે જ કાટો નીકળે છે. જુવા, ધનુષ્ય અને પશુચર્ય-તે બંનેમાં વસ્તુસ્વભાવે સ્વરણતા રહેલી છે; પરંતુ બચારે કાર્યસિદ્ધિ કરવી હોય, ત્યારે તે બંનેમાં વફતા થાય છે.” આ પ્રમાણે મનમા ચિંતવી તત્કાલ ત્રોણે નિમિત્તિયાનો વેશ ધારણ કર્યો અને જમણા હાથમા પોથી લઈ તે વેશ્યાના ઘરમા ગયો. ત્યાં શિખા સફિત (પોતે) આશિષ આપી, તેણીએ આપેલા આસન ઉપર બેઠો. જેમ મધને મક્ષિકાઓ વીંટાઈ વળે તેમ વેશ્યાઓ તેની આસપાસ વીંટાઈ વળી. તે વેશ્યાઓમા જેણી તે સ્ત્રીને ઘરમા લાવી હતી તે વૃદ્ધ અઘ્ઘા બોલી, “હે અકારણબંધુ ! કહો, તમે શું શું નિમિત્ત બણો છો ?” તે બોલ્યો. “હે અઘ્ઘા, માલગોઃ—હું રૂપ થયેલાને સંતુષ્ટ કરું છું, અવશ મનુષ્યને વશ કરી શકું છું અને જે ફર રહેલ હોય તેને પાસે લાવું છું; એટલું જ નહીં પણ વૃદ્ધને સુવાન, રોગીને નીરોગી, સુગાને સારો વક્ત્ર, કુદરૂપીને સુરૂપી, અલાગીને મુલાગી, અને પંડુને માગ પગવાળો બનાવી શકું છું. વળી તે સર્વેને જવા હોય તેથી ઉલટા પણ ધર્યા પ્રમાણે કરી શકું છું.” તેના આ વચનો સાંભળી તે અઘ્ઘા ખુશી થઈ અને તેણીએ રહ્યું કે, “મારો એક પ્રશ્ન છે તેનું નિગકન્ધ કરો ” નિમિત્તિયાએ કહ્યું. “શુભે, એક કોઈ બતનું ફલ સત્તર લાવો.” અઘ્ઘાએ તત્તજ એક ફલ લાવી આપ્યું. પછી તે ધ્યાન કરીને-પુનઃ બોલ્યો. “તમાગ મનમા કેઈ જીવ સંબંધી ચિંતા છે અને તે ચિંતા મનુષ્યજીવ સંબંધી છે.” આ વચનો સાંભળી તે અઘ્ઘાને વિશ્વાસ આવી ગયો. તેણીએ ખુલ્લી રીતે કહ્યું કે, “મારે એક પુત્રી છે, તે મોન ધરીને રહી છે. તે તેવી રીતે શામાટે રહી છે ? તે કાંઈ બાણવામા આવતુ નથી. તેણીને

કાંઈક છળ છે અને તે છળ ઉત્પાતથી થયેલું હોય એમ લાગે છે. તો તમે કાંઈક એવો ઉપાય કરો કે, જેથી તે દાર ઉઘાડે અને બોલે. " આ સાંભળી મંત્રીએ કહ્યું કે— " મને તે સ્થાન બતાવો કે જ્યાં હું તેનો ચોખ્ખો ઉપાય કરું." વેદ્યાએ તેને તે ઝોરડો બતાવ્યો. એટલે જાણે 'દર્શનને ઉચિત એવું' સુકિતદાર હોય તેવા તે અધરહિત દાર આગળ મંત્રી સત્વર આવ્યો. ત્યાં આવી તેણે કહ્યું કે, "આ સર્વ વેદ્યા-એને આ સ્થાનમાંથી કાઢી મુકો, કારણ કે જો તેઓ અહિં રહે તો તેમને પણ કાંઈક છળ થઈ આવશે. " તે અક્ષાએ તે પ્રમાણે કયું, એટલે તે મંત્રીએ દાર ઉપર ચંદનનું મંડલ કરી અને " હું ફદ્ સ્વયા સ્વાહા " એવો મંત્ર ઉચ્ચારી આ પ્રમાણે કહ્યું, " ધારાવાસ નગરમાં અહીંપાળ નામે રાજા છે અને સુખુદિ નામે પ્રમાન છે, તે ગણસને જીતનાર અહિં આવ્યો છે. મેં તને આ સંકેત કહ્યો છે, તે ઉપરથી હવે દાર ઉઘાડ, હપથી અહિં આવ અને ઉંચે સ્વરે બોલ. " આટલું કહેતાં જ તેણી યથાર્થ ભાષણવદે પોતાના પતિને ઓઢખી સત્વર આવી અને તેણીએ વિશ્વાસથી તે દાર ઉઘાડ્યું. પછી તે મંત્રીએ તેણીના કાનમાં જણાવ્યું કે— " હું તને કાંઈ પણ કદં તે બધું તારા હિતની ખાતર કરું છું, પતિમાં ભક્તિવાળી એવી તારે તે મારા અપરાધ ક્ષમા કરવો. " તે સ્ત્રીએ સ્વીકાર્યું, એટલે મંત્રી તેણીને કેશથી પકડી બાહર લાવ્યો. પછી મંત્રીની શીખવણીથી તે સ્ત્રી બોલી. અરે, મારા પેટમાં છુધા બહુ લાગી છે, તેથી હું રહી શકતી નથી, તો મને મોઢક અપાવ. " પછી જુદિમાન મંત્રીએ તત્કાળ અક્ષાને બોલાવી ઉંચી જાતના મોઢક મંગાવ્યા અને તે વડે તેણીને બોજન કરાવ્યું. પછી તેણીને પાછો ઝોરડામાં રઈ ગયો. ત્યાં ધીમે સ્વરે કહ્યું કે— " ભદ્રે! આ અક્ષા તને અહિં શી રીતે લાવી? તે બોલી. સ્વામિન, તમે મને છોડીને જ્યારે બાહર ગયા, ત્યારે આ વૃદ્ધ વેદ્યા મારી પાસે આવી અને મને કહ્યું કે " તું કોણ છે? કોની મીજમાન છે અને કયા સ્થાનમાંથી આવે છે? જોળપણને લઈને મેં તેણીને મારા સર્વ વૃત્તાંત કહી સંભળાવ્યો. તે ઉપરથી તેણીએ મને કહ્યું કે, "ભદ્રે, હું તને તેડવા આવી છું અને તારા સ્વામીએ મને મોઢલી છે. તેથી જલદી મારે ઘેર આવ. " તેણીના આ વચન ઉપરથી હું ખટલા સહિત તેણીની માથે અહિં આવી. મેં અહિં તમોને જોયા નહીં પણ બધું વિપરીત જોયું, એટલે તત્કાળ મારા શીળનું વશણ કરવા ઝોરડાના બંને કમાડ બંધ કરી હું અંદર રહી. " પોતાની પ્રિયાને આ વૃત્તાંત સાંભળી મંત્રીએ કહ્યું. " હે પ્રિયા, હવે તું કેટલોક વખત અહિં જ રિધર રહે. પછી બધું રાજની ગમસ સારું થશે" આ પ્રમાણે સૂચવી તે મંત્રી બાહર આવ્યો, એટલે તેણીએ પાછા કમાડ બંધ કરી

૧-મુક્તિ દાર દર્શનાચિત્ર એટલે સમ્યગ-વ્યથાર્થ દર્શન ઉચિત અને અધરહિત-પાપગદિન છે અને તે ધસ્તુ દાર દર્શનાચિત-દર્શન કરવાને ચોખ્ખો અને દુષ્પ રહિત છે.

દીધા. અપ્પાએ નિમિત્તિયાને પૂછ્યું કે—“ હે પાપ રહિત પુરુષ ! આ સ્ત્રીને કયો દોષ લાગ્યું પડ્યો છે ? નિમિત્તિયો બોલ્યો. “આ સ્ત્રીને શાકિની વળગી છે, તેથી તમારે તેનાથી દૂર રહેવું, પરંતુ તમારે તેનો ભય રાખવો નહીં. કારણ કે, તે શાકિની મારે સાધ્ય છે. છવટે બધું સાફ થઈ જશે. મેં તે દોષ દૂર કરવા માટે મંત્રની પૂજા સેવા કરી છે. હવે તેની ઉત્તર સેવા કરી પાછા હું આંધ્રો આવીશ ” આ પ્રમાણે કહી તે ગંભીર મંત્રી ઘરની બાહર ગયો તેવામાં તેણે બતાવેલા અમત્કારની પ્રતીતિ બેઠું રાજ થયેલા લોકો ત્યાં એકઠા થઈ ગયા. મંત્રી પોતે કોઈને ઘેર જતો નથી અને કોઈની સાથે બોલતો નથી, ત્યાંથી બાહર નીકળી ઘણા લોકોથી વીંટાએલો તે પેલા દાણુ લેનારા અધિકારીના ઘર આગળ આવ્યો. તે દાણુના અધિકારીએ લોકોને પૂછ્યું કે, ‘ આ શું છે ? ’ ત્યારે લોકોએ તે વેશ્યાનો અદ્ભુત વૃત્તાંત મૂળથી માંડીને તેને કહી સંભળાવ્યો. તે સાંભળી તે દાણુલેનાર જ્યાં તેની પ્રિયા મૌન ધરીને રહી હતી, ત્યાં તેને સન્માનપૂર્વક લઈ ગયો. તેણીને પણ પૂર્વની જેમ સંકેત કરી બોલાવી. પછી રત્નદ્રીપના રાજાની પુત્રી કે જે તે મંત્રીની પ્રિયા હતી. તે સગરહત શેઠના ભયથી દ્વાર બંધ કરીને જ્યાં બેઠી હતી તે સ્થાને ઘણા લોકોથી વીંટાળેને મંત્રી ગયો. તેણીને પણ સગરહત શેઠના કહેવાથી બોલાવી. પછી તેણે વિચાર્યું કે, “ મેં વિજ્ઞાનથી મારી ત્રણે સ્ત્રીઓના ઠેકાણાં સાક્ષાત્ જાણી લીધાં પણ રાજાના હુકમ વિના તે સ્ત્રીઓ ક્યાં શકાશે નહીં. ” આવું વિચારી તે પાછા વેશ્યાને ઘેર આવ્યો. અને ત્યાં ધ્યસ્થિત ગોષ્ઠી કરતો કપટથી રહેવા લાગ્યો.

એક વખતે તે અપ્પાએ તેને આ પ્રમાણે કહ્યું.—“ હે વિદ્વાન, આ લોકમાં સર્વ પ્રાણીને વૃદ્ધાવસ્થા વિશેષ વિડંબના કરનારી છે. તેને માટે કહ્યું છે કે, પ્રાણીને લોપની જેમ મૃત્યુ સર્વાપહારી છે. તે વાત તો દૂર રાખો, પણ જરાવસ્થા તો આદેશની જેમ રૂપને ભુલી જ રીતે કરી દે છે. તે જરાવસ્થા રાજા, મંત્રી, વેદ અને યત્તિને અલંકારરૂપ છે, પરંતુ વેશ્યા, મદ્ય, ગર્વિયા અને સેવકોને વિડંબનારૂપ છે, તેથી તમે પ્રસન્ન થઈને મને તરંકાલ સર્વ રીતે યાવનવયવાળી બનાવી દો. ” આ પ્રમાણે તેણીના કહેવાથી તે મંત્રીએ પેલા કૃષ્ણાંજનવડે તેને સાંદરી બનાવી અને પછી તે ઉપર પલાણુ કરીને તે ચોટામાં આવ્યો. ત્યાં કઠોરપણે ચાણુબના મારથી તેણીને મારવા માંડી. તે વખતે તે વેશ્યાનો બધો પરિવાર તેની આરે તરફ ભમતો પોહાર કરવા લાગ્યો, પણ ચિત્તમાં ચિન્તાયુક્ત એવા તે મંત્રીએ કાંઈ પણ ઉત્તર આપ્યો નહીં. પછી “ આ ભાઈસાહેબને

૧ જેમ વ્યાકરણમાં જ્યાં લોપ થાય છે, ત્યાં તે સર્વાપહારી એટલે શબ્દના સર્વ રૂપનો નાશ કરે છે, તેવી રીતે મૃત્યુ માણસના રૂપનો સર્વ રીતે નાશ કરી દે છે. વ્યાકરણમાં જ્યાં આદેશ થાય છે, ત્યાં તે શબ્દનું રૂપ બદલાઈ જાય છે; તેવી રીતે જરાવસ્થાથી માણસનું રૂપ બદલાઈ જાય છે.

જાણ શિવાય, ખીજો કોઈ શિક્ષા આપવા સમર્થ નથી.” આણંદચિંતવીસિ અથોત્વેશ્વર-
વર્ણ રાજની પાસે આવ્યો. તે વેશ્યાઓએ રાજની પાસે આવી આખા નગરમાં પ્રસિદ્ધ
થયેલો તે સર્વ વૃત્તાંત નિવેદન કર્યો. એટલે રાજાએ તે મંત્રીને પોતાની પાસે બોલાવ્યો.
અને સાંઢીને ચાળખાવડે તારન કરતા એના તોને અટકાવ્યો. પછી તેણે સાંઢી ઉપરથી
ઉતરી તે વેશ્યાનું અને તેની સાથે પેલા દાણના અધિકારી અને આગરંદત્ત-ચેકનું બધું
અકાર્ય રાજને જણાવ્યું. તે સાંભળી રાજા અમત્કાર પામ્યો. પોતાના ઘરમાં રહેલી તેની
પ્રથમની પ્રિયા, વેશ્યાના ઘરમાં રહેલી બીજી પ્રિયા અને શ્રેષ્ઠીના ઘરમાં રહેલું પોતાનું
રત્ન તથા સુવર્ણ વિગેરે દ્રવ્ય તથા પ્રિયા તે બધું રાજના માલસે, ખાસે લેવશવી પોતે
રાજની સમીપ લાવ્યો. રાજાએ તે શ્રેષ્ઠીનું સર્વ લઈ લીધું અને તેનો વધ કરવાની આજ્ઞા
કરી. જે વિષયો અમૃતનું લક્ષણ કરનારા દેવતાઓને પણ તેમનું દર્શન, શ્રવણ, સ્પર્શ
અને સ્પર્શ કરવાથી મૃત્યુ આપનારા છે, તે વિષયો સાથે ચક્રાર મળવાથી વિપથી પણ
અધિકતા પામ્યા છે. પછી મંત્રીના આગ્રહથી તે કોપી શ્રેષ્ઠીને રાજાએ જીવતો છોડી
મૂક્યો, જેથી એ શ્રેષ્ઠી મંત્રી ઉપર શ્રીદા શ્રીદા યથ ગયો (હુષ્કેલો બની ગયો). પછી
રાજાએ પેલા દાણના અધિકારીનો ચથાચોગ દંડ કર્યો અને તેને ચિત્ત અને દ્રવ્યને
અનુસારે હંફાપણભરી (તેનો સુધારો થાય તેવી વ્યાજબી) શિક્ષા આપી. પેલી વેશ્યાને
સ્વેત-અંજનવડે પાછી સ્ત્રી કરાવી રાજાએ પોતે તેણીનો પણ ચોગ્ય દંડ કર્યો. ત્યારબાદ
રાજાએ તે મંત્રીનું આણંદ ભાગ્ય અને સાંભાગ્ય જોઈ પોતાની ઠંન્યા ઘણું દ્રવ્ય સાથે
તેને અર્પણ કરી. તે પછી મંત્રી ત્યાં કેટલાંક દિવસ સુધી રહ્યો. એક વખતે તેણે
રાજની પાસે આવી પોતાનું પૂર્વનું સઘનું ધર્મના પ્રભાવનું વર્ણન કરી સંભળાવ્યું.
તે સાંભળી ધર્મ-કર્મના આરા મર્મને જાણનારા તે રાજાએ તેને કહ્યું કે-“હવે તમારે
જે કાંઈ ન્યૂન હોય તે પૂર્ણ કરો.” મંત્રી બોલ્યો. “રાજા! ધર્મના પ્રભાવથી મારે કાંઈ
પણ ન્યૂન નથી. હવે જો પૂર્વ સંકેતિત રાજા પુન્યને માન્ય કરે તો હું સદા સુખી થાઉં.”

તે પછી વહાણમાં આણેલા ઘોડાઓને મંત્રીએ પોતાની વસ્તુઓથી ખરીદ કર્યા.
તે ઘોડાઓને લઈ અને રાજાનો હુકમ મેળવી, ચાર પ્રિયાઓને સાથે લઈ અને આઠ
કોટી સુવર્ણ મેળવી, ધારાનગરથી સામા આવેલા પોતાના મિત્ર સેનાપતિએ સેવેલો,
ત્યાંના રાજા અને મિત્રોનાં સમૂહ મોકલેલા અગણિત સેન્યથી સુક્રત થયેલો,
ચળકતા મેન્યના બળથી પૃથ્વીને ચલાયમાન કરતો, ઠેકાણે ઠેકાણે સારા રાજાઓનો
પ્રચંડ દંડ લેતો અને દુર્મદ રાજાઓનો નિગ્રહ કરતો તે મંત્રી અનુક્રમે પોતાના
નગર નજીક આવી પહોંચ્યો. ત્યાં રાત્રે પેલા ખાટલ ઉપર બેસી તત્કાળ પોતાને

૧ વિષ રાજમાં ચક્રાર મળતાં વિષય સુદ બને છે અને તે વિષ કરના પણ અધિક
દુઃખદાયક બનવા પામે છે.

ધેર આવ્યો. ત્યાંથી જોતા દંડ અને કામકુળને નીતિના બળધુક્તા એજ પોતાના લશ્કરમાં તે લંઘ આવ્યો. પછી પ્રભા સુકત એવા પ્રભાતકાલે તેણે સેનાપતિને પૂછ્યું કે, “હવે માટે આ ગળનો ભેદ કરવો કે દંડ, કરવો ? તે કહો “ સેનાપતિ બોલ્યો, “ હે વિભુ ! અન્યાયથી વર્તનારા આ ગળનો તો હમણા દંડ કરવો ઘટિત છે, અથવા ધર્મને ભેદનાગે ભેદ કરવો પણ ઘટિત છે. ” સેનાપતિના વચન માંલણી તે સુણી મંત્રીએ લોક વૃત્તાતને જાણનારા એક દૂતને વિશેષ શિક્ષા મમજવી અત્વર રાત્રની પાસે મોકલ્યો. દ્વાપાળે ખળે આવ્યા એટલે ગળએ તે દૂતને પોતાની પાસે બોલાવ્યો. દૂતે ગળને પ્રભામ કરી પ્રથમ પોતાના સ્વામીના ઘણાં ગુણો, કહી માંલજાવ્યા. પછી તે પ્રજાપતિના બંને પ્રકારે બલના ભેદ જણાવ્યા. તે માંલણી રાજા ઘણાં ગુણો જોયા અને ક્રોધથી સુદ્ધ કરવા તત્પર થઈને બોલ્યો “ અરે ! જે સુબુદ્ધિ પૂર્વે મારો એક નોકર હતો તે સુખ અહિત, કર્મ કરી કાષ્ઠિક દ્રવ્ય મેળવી અને તે દ્રવ્યના બલથી કેટલું એક સેન્ય મેળવી અહિ આવ્યો છે, તે અત્યારે મારી પાસે દંડ માંગે છે જે નિર્ધન માણસ હોય તે ધન મેળવી જગતને તણવત માને છે, પણ તેને ખળ નથી કે જેમ જિલ્લા દાતે આવેલી વસ્તુને સુખે ગ્રહણ કરે છે, તેમ હું પોતાની મેલે આવેલું તેનું સર્વસ્વ સુખેથી ગ્રહણ કરી લઉંશ ” રાજા આ વચનને દૂતે આવી મંત્રીને કહ્યા, ત્યારે જગતમાં એકજ સુભટ એવો સેનાપતિ આ પ્રમાણે શ્રેષ્ઠ વચન બોલ્યો “ આ જગતમાં સર્વત્ર ધર્મથી જય થાય છે, તે ધર્મને ગંભીર માનતો નથી, તો એ રાજાનો પરાજય અવાનોજ આખા ગતમાં મૂર્ચ સાક્ષી છે. છીને પણ કેન્દ્ર દેવી મનુષ્ય હોય, તેને ગળએ પોતાના બળથી તત્કાળ હેલી નાખવો એકલે, તે અગત્ય પોતે ધર્મનો દેવી છે અને તેથી કરીને આખા વિશ્વનો શત્રુ અને અન્યથી છે તેને શા માટે છેલ્લો નહીં ? આચાર શબ્દમાં આ અક્ષરના શિશુ છેલ્લે કરી તેમાં એક પાંખડી વધાવતા તે રણશુરા સુભટોને લેખમાં બતાવેલ અભ્યાસ તે અધર્મને દંડ પડે છે. આ પ્રમાણે

પ્રમાણે બોલ્યો. “ અરે રાજા! જો તું ધર્મને માનતો હોય તો હૃદયમાં ધર્મને ધારી રાખ; નહીં તો આ યુદ્ધમાં તારા હાથે રહિત સુખમાં લીધેલું તૃણ (તરણ) તારી રક્ષા કરનાર થશે. ” મંત્રીનાં વચન સાંભળી ધર્મ રહિત એવો તે રાજા જાણે અધોગતિના માર્ગને સાક્ષાત્ જોતો હોય, તેમ અપોસુખ યથા ઉલ્લેખ રહ્યો. તે પછી સંપૂર્ણ પુણ્યવાળા મંત્રીએ ઉપેક્ષા કરેલો તે અધમ રાજા પોતાને પ્રિય એવા પાપને લઈને તે પાપથી ઉત્પન્ન થયેલ અલક્ષ્મી (નિર્ધનતા) ને પ્રાપ્ત થયો. પછી ‘રાજ્ય ધર્મથી બ્રહ્મ થયેલો અને આ સંસારમાં રક્ત થયેલો તે જરાશય દિવ્ય હાંતે તૃણ લઈ કર્મફલ મેળવવાને વનમાં ચાલ્યો ગયો.

રાજા ગયા પછી તે સુપ્રસિદ્ધ મંત્રીનો મોટા ઉત્સવ સાથે નગરમાં પ્રવેશ થયો. સેનાપતિએ તેનો વિધિપૂર્વક પટ્ટાભિષેક કર્યો. તે સમયે ‘અલક્ષ્મીરૂપ પર્વના નિકળવાથી અને લક્ષ્મીના આવવાથી લોકોમાં દીપોત્તમી પર્વના જેવો ઉત્સવ થઈ રહ્યો.

એક વખતે શ્રીગુરૂના સુખથી દ્વાદશ વ્રત લઈ તે મંત્રી જૈનશાસનનો પ્રભાવક પરમ શ્રાવક બની ગયો. ધર્મવટે મૌઘર્મદેવલોકના કન્યાં પણ વધારે સુખ આપનારા મહાનુ રાજ્યને પ્રાપ્ત કરી તે મંત્રીએ ધર્મના સામ્રાજ્યને એકદંત્રવાણું કયું. ‘સત્વની રક્ષાથી રમણીય અને ગુણોથી ભરપૂર એવા શ્રીજિનભગવાનના ઉત્તમ પ્રાસાદો જાણે ધર્મરૂપી રાજાના મહેલો હોય તેવા રચાવ્યા. ‘વિશાળ દાનસહિત, ત્રિપદીયુક્ત અને દુષ્ટ વારણના શબ્દોને આપનારી પૌષ્ઠશાળાઓ તે ધર્મરૂપી રાજાની હસ્તિશાળાના જેવી તેણે રચાવી. સંઘને સાથે લઈ, જિનમંદિર સહિત તથા સાધુઓની ભક્તિપૂર્વક તે પાપથી બચવા માટે પ્રતિ વર્ષ યાત્રા કરતો હતો. જાણે પાપરૂપી રાજાના સાત અંગો હોય તેવા દુર્વ્યસનોને તેણે નિવાર્યા, અને તેને ઠેકાણે તત્કાળ સાત ક્ષેત્રોને રચાવ્યા. અનીતિની જેમ મારીનો રૂવંશ તેણે અટકાવ કર્યો, અને અમારીના પટહની અને ન્યાયધંટાની ઘોષણા કરાવી. આ પ્રમાણે તે સુપ્રસિદ્ધ રાજા ધર્મપરાયણ થતાં રાજ્યના તમામ લોકો પણ ધર્મધુરંધર થઈ ગયા. તે સર્વ રીતે થઈ છે. કહેવાય છે કે, “ યથા રાજા તથા પ્રજા. ”

૧ અર્થાત્ એવો અર્થ પણ થાય છે કે-જો ધર્મથી બ્રહ્મ થયેલો અને સંસારમાં રક્ત થયેલો કોઈ જન-હૃદયવાળો મિથ્યાત્વી પુરૂષ આહુલોને હાથે તૃણ-દર્ભ લઈ કર્મ-કિર્વાનુ ફલ મેળવવાને વાનપ્રસ્થ થઈ વનમાં જાય છે.

૨ દીવાલી પર્વના લોકો અલક્ષ્મીને કાઢે છે અને લક્ષ્મીને બોલાવે છે. ૩ સત્વની રક્ષા એટલે જિનપક્ષે પ્રાણિરક્ષા અને રાજ્યપક્ષે જલરક્ષા. ૪ પૌષ્ઠશાળા દાન સહિત, અને દુષ્ટનારણના એટલે દુષ્ટજનોને નિવારવાના ધર્મશિક્ષણ, દાન તથા પૌષ્ઠધના-એ ત્રણ રથાનુયુક્ત શબ્દોને આપનારી હોય છે અને ગજશાળા, દાન-મહાસતિ, ત્રિપદી-ગજાધનથી રુક્ત અને દુષ્ટ જેવા વારણ-હાથીઓને વશ કરવાના શબ્દોને આપનારી હોય છે.

એક વખતે તે નગરની બાહરે ધર્મદોષ નામના સૂરિ આવી ચડ્યા. વનપાળના મુખથી તે બંધર બાણી રાજા મુણ્ડિ ચતુરંગ સેના સહિત, છત્ર તથા ચામરથી મુશો-ભિત બની અને અંતઃપુરના પરિવારને સાથે લઈ તે ગુરૂને વંદન કરવાને ગયો. પાંચ અભિગમ કરી અને ગુરૂને વિધિથી વંદના કરી રાજા યોગ્ય આસને બેઠા, એટલે ગુરૂ આ પ્રમાણે ધર્મ સંભળાવવા લાગ્યા—“આ જગત ઉપર જે ઈંદ્ર વગેરે રાજાઓ બનેલા છે તે બધા ધર્મથીજ બનેલા છે. જો ધર્મ કર્યો ન હોય તો તેમને રાજ્યની પ્રાપ્તિ ક્યાંથી થાય ? જેઓ આ જગતમાં તે ધર્મરૂપી મહારાજાની શુદ્ધ આરાધના ઉઠાવે છે, તેઓને તે ધર્મરાજાનો ભય કદિ પણ લાગતો નથી, અને જેઓ તે મહારાજાની આરાધના માનતા નથી, તેમના રાજ્યનો ક્ષય થઈ જાય છે અને સદા મૃત્યુના ભયને આપનારો વનવાસ કરવો પડે છે. શુદ્ધ રાજામાં દોષારંભ હોય પણ તે તેને જો ધરીવાર રહે છે, તેથી શુકલપાક્ષિકતા કરવી જોઈએ, તો હે રાજા, તમે શુકલપાક્ષિકતાને વધારો. તે ધર્મ યતિધર્મ અને શ્રાવકધર્મ એમ જો પ્રકારે કહેલો છે. તે બંને ધર્મો મેરૂપર્વત અને સર્પવના દાણા તુલ્ય ગણાય છે.”

ધર્મદોષસૂરિને આ ઉપદેશ સાંભળી મુણ્ડિ રાજાનો ભાવ હર્ષથી યતિધર્મ ઉપર ધર્ષ આવ્યો. પ્રૌદ પુરૂષોની શુદ્ધિ પ્રૌદ વસ્તુને અહણુ કરવામાંજ પ્રવર્તે છે. પછી તે રાજા મુણ્ડિએ પોતાના પવિત્ર પુત્રની ઉપર રાજ્યનો મહાન ભાર આરોપણ કરી દ્રવ્યના જ્ઞાન આપી તે ગુરૂ પાસે વિધિપૂર્વક દીક્ષા અહણુ કરી. તેણે રાજ્યનો ત્યાગ કર્યો હતો, તો પણ તે દેશમાં જોઈએ કરતો, “શુદ્ધ અંતઃપુર સાથે શુકલ થતો, સદસિ^૧ પ્રીતિને વહન કરતો પોતાના હૃદયમાં તંત્ર,^૨ મિત્ર, નમસ્કારના મંત્રને અંશારતો, દુરંતની જેમ અંતરંગ-અરિતું ચિંતવન કરતો, ત્રણ^૩

૧ રાજપક્ષે-દોષનો આરંભ કરવામાં આવે તો પણ તે તેને જો ધરીવાર રહે અને શુકલ-પાક્ષિકતા એટલે શુભ-શુદ્ધ ક્રિયા રૂપિ તેને વધારે. રાજા-ચંદ્રપક્ષે-દોષારંભ-ગતિનો આરંભ જો ધરી રહે અને શુકલપક્ષ કરે.

૨ યતિધર્મ મેરૂપર્વતના જેવો છે અને શ્રાવકધર્મ સર્પવના દાણા જેવો છે. તે બંનેમાં તેટલો તફાવત છે. ૩ રાજપક્ષે કામા-પૃથ્વી કુનિપક્ષે ક્ષમાશુણ્ય. ૪ ગણપક્ષે શુદ્ધ અંતઃપુર અને મુનિપક્ષે શુદ્ધ હૃદયપ્રદેશ. ૫ રાજપક્ષે સદસિ પ્રીતિ-સત્-આસિ-સારા ખડું ઉપર પ્રીતિ અને મુનિપક્ષે સદસિ-પર્યાદામા પ્રીતિ.

૬ રાજપક્ષે તત્ત્વ-શક્તિ, મિત્રાને નમસ્કાર અને મંત્ર-વિચારણા, મુનિપક્ષે તંત્ર (સાત્ર) શુક્તિ, મિત્ર-મંત્રી અને નમસ્કાર મંત્ર-નવકાર મંત્ર. ૭ રાજપક્ષે-અંતરમાં પોતાના દેશના શત્રુઓનું ચિંતવન. મુનિપક્ષે-અંતરંગ શત્રુ-અંતરના કામ ક્રોધાદિ શત્રુઓનું ચિંતવન. ૮ ગણપક્ષે ત્રણ શક્તિ-પ્રજ્ઞતા, મંત્ર અને હિત્સાહ. મુનિપક્ષે જ્ઞાન, દર્શન આગ્રિત્રપ ત્રણ રત્નો.

શક્તિની જેમ પ્રસિદ્ધિને આપનારી રત્નચીને ધારણ કરતો, સેનાના આર અંગોની જેમ ધર્મના આર ભેદને દર્શાવતો, પદ્મશુભોની જેમ પદ્મકાયોનું ભાવથી પાલન કરતો અને સાંતરે અંગોની જેમ સાત તત્વોને બળવૃતો તે આ પૃથ્વી ઉપર ચોલતો હોતો. તેણે સમગ્ર વિષય અચુકત ચતુર્વર્ગને છતી લઈ અનંત દેવગણનાની લક્ષ્મી સંપાદન કરી. તે પછી તેણે કેટલાએકને હિતકારી સાધુત્વ, કેટલાએકને અમૂલ્ય રત્નો, કેટલાએકને નાના દેશ (વિવિધ આદેશ), તથા ક્ષમા, ભય પ્રાણીઓને કંથ્યાણુ, અભય પ્રાણીઓને શોક, કેટલાએકને ઘણું માન અને કેટલાએકને શુદ્ધિ આપનારું સ્થાન આપ્યું. આ પ્રમાણે તે પોતાનું આયુષ્ય પૂર્ણ કરી અંધયપદ-મોક્ષને પ્રાપ્ત થયો. અને ત્યાં અનંત સુખનો ભોક્તા તથા જ્ઞાનીઓનો શિરોમણી બની ગયો. ”

બ્રહ્મશુભસૂત્રિ કહે છે. હે રાજા ! આ વાર્તા ઉપરથી તમારે સમજવાનું છે કે, ધર્મનો ફક્ત પક્ષપાત કરવો, તે પુરૂષોને આ લોક તથા પચ્છોક્તમાં સુખદાયક થાય છે. તે પછી તે ધર્મ આચરવાથી શું ન થાય ? છાયા કરનાર, ભોલોના આધારભૂત અને સુમનઃ શ્રેણીથી સુશોભિત એવો ધર્મરૂપી કલ્પવૃક્ષ વાંછિત ફળને આપે છે. તે ધર્મ સુંદર શાસ્ત્ર-વૃક્ષ જેમ દાનાદિ લેલથી અતુઃશાલ (આર શાખાવાળો) છે અને તે સકળ સર્વજ્ઞપ્રભુઓના વ્યાખ્યાન સમયે અંતાપને ૧૦ વારનારો છે. તે (આર પેડી) એક શાળ ૧૧ (દાનાદિ એક પ્રકારની) ધર્મની વિશાળતાનું વર્ણન કરવાને કાણુ સમર્થ થઈ શકે તેમ છે ? કે જેને માર્ગે આજનાર અનંત પ્રાણીઓ પરમપદ-મોક્ષને પામ્યા છે. તે વેશવ્ય સહિત ધર્મના સર્વ ભેદો સર્વ પુરૂષાર્થોની ત્રિદિને આપનારો છે, તે છતાં પણ દાતારપુરૂષનો હાથ તે સર્વની ઉપર આવી શકે છે. આ જગતમાં પ્રથમ સર્વથી મોટો

૧ હાથી, ઘોડા, રથ અને પાયદલ-એ સેનાના આર અંગો અને દાન, શીય, તપ અને ભાવ-એ ધર્મના આર ભેદો. ૨ રાજપક્ષે સધિ વિગે છે ૭ શુભ. મુનિપક્ષે-પદ્મકાય શ્વનું પાલન. ૩ રાજપક્ષે સાત અંગો. (રાજ્યના આધારભૂત ત્રેટી પુરોહિત પ્રધાનાદિક નસંગ) મુનિપક્ષે (શ્વ અશ્વવાદિ) સાત તત્વો. ૪ રાજપક્ષે-વિષય-અચુકત-પોતાપોનાના દેશે મહિન. મુનિપક્ષે વિષય સદિત શત્રુઓ. ૫ રાજપક્ષે મજ્જનપણું અને મુનિપક્ષે સાધુપણું. ૬ રાજપક્ષે અમૂલ્ય રત્નો અને મુનિપક્ષે જ્ઞાનાદિ રત્નો.

૭ જેમ કલ્પવૃક્ષ છાયા કરનાર છે, તેમ ધર્મ છાયા-કાંતિ અથવા ગાતિની શાનળના આપનાર છે. ૮ કલ્પવૃક્ષ સુમનઃ શ્રેણી-પુષ્પોની પંકિતથી સુશોભિત છે. ધર્મ સુમન. શ્રેણી-વિદ્વાનો અથવા દેવતાઓની શ્રેણીથી સુશોભિત છે.

૯ જેમ વિશાળ શાસ્ત્ર-વૃક્ષ આર શાખાવાળો હોય છે. તેમ ધર્મ-દાન, શીય, તપ અને ભાવ-એ આર ભેદવાળો હોય છે. ૧૦ જેમ વિશાળ શાસ્ત્ર-વૃક્ષ તેની છાયામાં રહેલા પ્રાણીઓના અંતાપને દે છે તેમ ધર્મ, પ્રાણીઓના અંસાર મળેથી સંતાપને કરનારો છે. ૧૧ અહિ શાસ્ત્ર-દાન શીય તપ અને ભાવ પૈકી ગમે તે એક શાસ્ત્ર-ભેદ-પ્રકાર.

મેરૂપર્વત છે. તેનાથી મોટી પૃથ્વી છે. પૃથ્વીથી મોટો સમુદ્ર છે. સમુદ્રથી મોટો અગસ્તિ છે. અગસ્તિથી મોટું આંકાશ છે. આંકાશથી મોટો સૂર્ય છે. સૂર્યથી મોટો અંધકાર છે. અંધકારથી મોટું સુદર્શન ચક્ર છે અને તેનાથી મોટો વિષ્ણુનો હાથ છે. તે હાથ પણ દાંતારનો હાથની નીચે આવે છે. એમ લોકોમાં સંભળાય છે. આ વિશ્વની અંદર સર્વ ગુણોના આધારરૂપ એવા પુરૂષનું પરકમ સ્થાન-દાનને અનુચ્છેદના માર્ગોના અમૂલ્યના મુખથી વિષ્ણુના પામે છે. જેમ દીપથી અંધકારમાં રહેલો પણ વસ્તુઓનો સમૂહ પ્રકાશમાન થાય છે, તેવી રીતે એક દાનના ગુણથી બીજા સર્વ ગુણો પ્રકાશમાન થાય છે. પણ દાનનો ગુણ બીજા ગુણોથી પ્રકાશમાન થતો નથી. જેમ વર્ષાઋતુમાં જ્યાં વરસાદ વર્ષે જ્યાં તે વરસાદ શશ્યની સંપત્તિને માટે થાય છે. તેવી રીતે પૃથ્વીમાં જ્યાં દાન અપાયે જ્યાં તે દાન શશ્યસંપત્તિને માટે થાય છે. જેમ વૃક્ષોમાં કદમ્બવૃક્ષપણું, ગાયોમાં કામધેનુપણું, મણિઓમાં ચિંતામણિપણું અને કુલોમાં કામકુંભપણું, રહેલું છે તેઓની તે યશોવૃદ્ધિ પોતપોતાની જાતિમાં દાનને લઈને થયેલી છે. તેવી રીતે મનુષ્યોને પણ સ્વજાતિ અને પરજાતિમાં દાનને લઈને યશોવૃદ્ધિ થાય છે. જે મનુષ્ય શીલવિગેરે ગુણોને ધારણ કરનારો હોય તે એકલો-પોતે જ આ સંસાર અમુદ્રને તરી જાય છે અને દાનના ગુણથી તો દાતા અને દાન ગ્રહણ કરનાર બંને આ સંસાર સમુદ્રને તરી જાય છે. તેથી સર્વથી દાનધર્મ અધિક છે. દાનથી વિપત્તિઓ દૂર થાય છે અને પગલે પગલે સંપત્તિઓ પ્રાપ્ત થાય છે. તેમજ દાનથી શત્રુ મિત્ર થઈ જાય છે અને જે વિષમ-સંકટ હોય તે સમ-શાંત થઈ જાય છે. દાન આપવાથી રત્નચૂડકુમારની જેમ કીર્તિ, મહત્તા અને આનંદ અવશ્ય પ્રાપ્ત થાય છે તે સાથે આ મમત જગત્ પણ વશ થઈ જાય છે.

રત્નચૂડકુમારની કથા.

હરત ક્ષેત્રમાં મધ્યખંડને વિશે આબૂપણરૂપ તામલિની નામે એક ઉત્તમ નગરી સમુદ્રના તીર ઉપર આવેલી હતી. તેની અંદર સ્તપુરૂષોના મનોરથતા જેવા ઉચ્ચ જાનના, વિષુદ્ધોના આધારરૂપ અને ગદું પ્રકારે મુદાથી

ઉત્તમવળાઃએવા પ્રાસાદો આવેલા હતા. કમલામોહથી^૧ ઉત્તમ અને સુવૃત્તવડે યુક્ત એવી હવેલીઓ અને જલથી ભરેલા સરોવરો ત્યાં રહેલા હતા. કલ્પલતાની^૨ જેમ મુમન-જનના સર્વ અર્થને સાધનારી અને સાધુપુરુષોએ સ્તવેલી બળદે તે નગરીમાં શોભતી હતી. ચંત્રમાં^૩ શોભતા દેવની જેમ ચોતરફ કોઠાવાળો અને અક્ષરોની પ્રકૃતિ વડે પ્રકાશમાન એવો કિલ્લો તેની આસપાસ રક્ષક તરીકે રહેલો હતો. તે નગરીમાં અજિતમેન નામે આર્થકનામવાળો^૪ રાજા હતો. તે વિધ્વની^૫ જેમ આ પૃથ્વીમાં સફમીવાળો અને પ્રબળની રક્ષા કરનારો હતો. તે રાજા રણમાં ચર,^૬ નમેલા માણસમાં સ્ત્રોમ, વાંકાની આગળ વકે, બુધ-વિદ્યાન આગળ બુધ, વાણીમાં બૃહ-સ્પતિ, કાવ્યમાં કવિ અને નહીં કરવા યોગ્ય કાર્યોમાં મંદ હતો. તે છતાં પણ કેટલાએક તેને ઈન્દ્રિય-સ્વામી^૭ કહેતા. કેટલાએક રાજા-ચંદ્ર કહેતા, કેટલાએક બુધ-વિદ્યાન કહેતા અને કેટલાએક કવિ કહેતા હતા, પણ તેને સર્વ પ્રહમ્ય કહેતા ન હતા. તે નગરીની અંદર રત્નાકર નામે એક પ્રખ્યાત શ્રેષ્ઠ રહેતો હતો. તે બાહર અને અંદરથી રત્નાકર-સમુદ્રના જેવો હતો. જેમ રત્નાકર-સમુદ્ર રાજપ્રસાદથી એટલે ચંદ્રની^૮ પ્રસન્નતાથી અપ્સ-અપ્તિવાળો છે. તેમ તે શ્રેષ્ઠી રાજાના પ્રસાદથી અપ્સ હતો. જેમ સમુદ્ર કમલોદયથી એટલે કમલા-સફમીના ઉદયથી પ્રકાશમાન છે, તેમ તે શ્રેષ્ઠી પણ સફમીના ઉદયથી પ્રકાશમાન હતો. જેમ સમુદ્ર વિધુ-ચંદ્ર ઉપર રાગી છે, તેમ

૧ દવેથીઓ કમલા-સફમી અને મોહ-દર્પથી ઉત્તમ અને સુવૃત્ત-ગોળાકાર અથવા મંદાચારથી યુક્ત હતી. મગેવર પક્ષે-મગેવર કમલામોહ-કમળોની પ્રશન્નોથી યુક્ત અને સુવૃત્ત-ગોળાકાર દત્તા.

૨ કલ્પલતા-મુમનોજન-દેવજનોના સર્વ અર્થને સાધનારી હોય છે બળદે મુમન-વિદ્યાનોના અથવા મજ્જનોના નર્વ અર્થને સાધનારી અર્થાત દરેક પદ્ધતિને મેળવી આપનારી હતી.

૩ દેવતાને માટે સ્થાપન કરવામા આવે છે. તે સ્થાપના ચંત્રાકારે જોઈવાય છે. તેની આસપાસ મોસા-ખાના કરવામા આવે છે, તેથી તે ચોતરફ કોઠાવાળો હોય છે અને તે કોઠામાં અક્ષરો અથવામાં આવે છે. તેથી તે અક્ષરોની પ્રકૃતિ ઈચ્છી બનતી કૃતિ-સ્વનાથી પ્રકાશમાન હોય છે. કિલ્લાપક્ષે કિલ્લાને આસપાસ કોઠા હોય છે અને તે અક્ષર પ્રકૃતિ-એટલે બે નહીં તેથી પ્રકૃતિથી પ્રકાશમાન અર્થાત પડે નહીં તેવો મજ્જન કિલ્લો હતો.

૪ અજિતમેન-જેની મેના જીતી ગકાય નહીં તેવો હતો તેથી આર્થક નામવાળો.

૫ વિધ્વ કમળોવાળા અને સર્વ પ્રબળતા રક્ષક કહેવાય છે.

૬ મન્વીરપક્ષે મૂયે. નોમ-સાંતપક્ષે ચંદ્ર. વક-વકો પક્ષે મંગળા. બુધ-કાલો પક્ષે બુધપ્રદ. કવિ-કવિના કન્નારપક્ષે ગુફ, મંદ-શિશિવ પક્ષે શનિ.

૭ દંતનો અર્થ મૂયે મૂયે પણ થાય છે. રત્નાકર-સમુદ્ર બાહર અને અંદર રત્નોની ખાબુરૂપ છે. તેની ગતિ તે શ્રેષ્ઠી ધણા ગ્જોનોના સ્વામી હતો. ૮ ચંદ્રના કિરણોને સમને સમુદ્રમા ભગ્ની થાય છે.

તે વિધિ-ધર્મની વિધિ-ક્રિયામાં રાગી હતો. જેમ સમુદ્ર જિન-વિષ્ણુ ઉપર આસક્ત હોય છે, તેમ તે શ્રેષ્ઠી શ્રી જિનભગવાનમાં આસક્ત હતો. જેમ સમુદ્ર ગંભીર-ઉંડો હોય છે. તેમ તે ગંભીર સ્વભાવનો હતો. જેમ સમુદ્ર પોત-વહાણોથી યુક્ત હોય છે, તેમ તે પોત-ખાળકોથી યુક્ત હતો. જેમ સમુદ્ર મણિ તથા યુક્તાદિયોથી વ્યાપ્ત હોય છે, તેમ તે શ્રેષ્ઠી પણ મણિઓ તથા યુક્તાદિયોથી ભરપૂર હતો. તે શ્રેષ્ઠીના ઘરમાં વિવિધ જાતના રત્નો હતાં. તથાપિ તે શુદ્ધ પાસેથી મેળવેલા જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર્યથી ત્રણ રત્નોને હૃદયમાંથી છોડતો ન હતો. તે રત્નાકર શ્રેષ્ઠીને જાણે દેહધારી સરસ્વતીદેવી હોય, તેવી શીલગુણથી ઉત્ત્વજ અને વિચારો કરવામાં ચતુર એવી સરસ્વતી નામે પ્રિયા હતી. કામ નામના પુરુષાર્થને સરખી રીતે સેવન કરતા એવા તે રત્નાકર શેઠને ધર્મ તથા અર્થને ઉપાર્જન કરતાં કરતાં કેટલોએક સમય વીતી ગયો.

એક વખતે શેઠાણી સરસ્વતી સંધ્યાકાળના પ્રતિક્રમણની ક્રિયા વિધિપૂર્વક કરી સુખે સુતી હતી. તેવામાં સ્વપ્નની અંદર એક રત્નોનો રશિ તેણીના જોવામાં આવ્યો. તત્કાલ તેણી ધર્મ કર્મમાં તત્પર થઇને જાગતી રહી; કારણ કે ફક્તની ઇચ્છા રાખનારા મનુષ્યે શુભ સ્વપ્ન જોયા પછી સુવું ન જોઇએ. પ્રાતઃકાલ થતાં તે શેઠાણીએ તે સ્વપ્નની વાત પોતાના પતિને કહી. તે સાંભળી શ્રેષ્ઠીએ કહ્યું. “હે ભણે, આ સ્વપ્નને લઇને આપણા ખંનેનું કાંઈ પણ શુભ અર્થો ” તે પછી શ્રેષ્ઠી રત્નાકરે તે સ્વપ્નના જ્ઞાનનો વિશેષ બોધ થવા માટે કોઇ સ્વપ્નશાસ્ત્રને જાણનારા જોખીને ઘેર જઈ ઉંચી જાતના ફક્તાદિકની ભેટ ધરી સ્વપ્નશાસ્ત્ર વિષે પ્રશ્ન કર્યો. એટલે તે સ્વપ્નવેત્તાએ કહ્યું. “ હે શ્રેષ્ઠિન, સ્વપ્ન નવ પ્રકારના થાય છે. ૧ ચિંતાથી, ૨ વિકારથી, ૩ અનુભવથી, ૪ સ્વભાવથી, ૫ સાંભળવાથી, ૬ જોવાથી, ૭ ધર્મ કર્મ (પુન્ય) થી ૮ પાપથી અને ૯ દેવતાદિકના ઉપદેશથી એમ નવ પ્રકારે સંક્ષેપથી સ્વપ્ન ઉત્પન્ન થાય છે. તેમાં પહેલા છ પ્રકારે ઉત્પન્ન થયેલા સર્વ સ્વપ્નો નિર્ધર્ક છે. અને પાછળના ત્રણ પ્રકારે ઉત્પન્ન થયેલા સ્વપ્નો શુભ-અશુભ ફલને આપનારા છે. રાત્રિને પહેલે પહેલે આવેલું સ્વપ્ન એક વર્ષે ફલ આપે છે, બીજે પહેલે આવેલું સ્વપ્ન આઠ માસે ફલ આપે છે, ત્રીજે પહેલે આવેલું સ્વપ્ન ત્રણ માસે ફલ આપે છે, ચોથે પહેલે આવેલું સ્વપ્ન એક માસે ફલ આપે છે, અદ્વિગોદયે આવેલું સ્વપ્ન દશ દિવસે ફલ આપે છે અને સૂર્યોદય વખતે આવેલું સ્વપ્ન તત્કાલ શુભાશુભ ફલ આપે છે. જે માણસ સ્વપ્ન એટલે ઉપરા ઉપર સ્વપ્ન જોવામાં આવે છે, તે મદ્યમૂત્રવિગ્ન-

ઉપર ચડવાનું થાય, વિદ્યાનો લેપ થાય, રૂદન અને મરણ થાય, તે સ્વપ્ન શુભ ગણાય છે. જે માણસ સ્વપ્નામાં સુવર્ણ, રાગ, હસ્તી, અશ્વ, ખસદ, અને ગાયને જુવે છે, તે માણસને કુટુંબમાં ઉત્તમ પ્રકારની વૃદ્ધિ થાય છે. જે સ્વપ્નામાં તાંબુલ, ગોતી, શંખ, વસ્ત્ર, દહીં, ચંદન, દોડર તથા જોરસળીના પુષ્પ અને કમળ જોવામાં આવે તો ધનની વૃદ્ધિ થાય છે. જે માણસ સ્વપ્નામાં મહેલ ઉપર, કમળના પત્ર ઉપર અથવા ચરોવરમાં બેસી ભોજન કરે અને જે ભુજ્યથી અસુદ્રને તરી જાય તે માણસ રાજા થાય છે. જે સ્વપ્નામાં કન્યા, છત્ર, પાકેલું ફલ, દીવો, અન્ન એટલે ભોજ્ય વસ્તુ (ભાત-ચોદન) મોટી ધ્વજ અને અન્ન મેલવી શકે. તે માણસને ચિંતવેલા કાર્યની સિદ્ધિ થાય છે. જે મનુષ્ય સ્વપ્નામાં ઉપાન (પગરખાં) ચાખડી, અને નિર્મલ ખડ્ડ જુવે છે, તેને ગ્રામાંતર જવું પડે છે. જે સ્વપ્નામાં પ્રથમ વહાણ ઉપર બેઠે અને પછી તે વહાણ લાંગી પરતાં ઉતરી પડે; તે માણસને મુસાફરી કરવી પડે છે અને મુસાફરીમાંથી ઘણું દ્રવ્ય લઇને તે પાછો આવે છે. સ્વપ્નમાં જેના હાંત પડી જાય અથવા મુખમાં સડી જાય તેને ધનનો ક્ષય થાય અને તેના શરીરમાં પીડા ઉત્પન્ન થાય છે. જે સ્વપ્નમાં શર્યા અને ઠારની ભુગળ લાંગે તેણે જોવામાં આવે, તો તે પુરૂષની સ્ત્રીનું મરણ થાય છે અને જે સ્વપ્નામાં અંગનું ઉદન જોવામાં આવે, તો માતા પિતા અને પુત્રનો ક્ષય થાય છે. જે સ્વપ્નમાં સાંઢડી અને ભેંચ ઉપર બેસી દક્ષિણ દિશામાં જવાનું દેખાય તો દેહમાં વ્યાધિ ઉત્પન્ન થાય છે અને ગધેડા તથા હાંટની સ્વારી કરી દક્ષિણ દિશામાં જવાનું દેખાય, તો મૃત્યુ થાય છે. જે સ્વપ્નમાં શરીરે તેલ ચોળવાનું જોવામાં આવે, તો રોગ થાય છે અને જે શીંગડાવાળા અને ઢાઢાવાળા પ્રાણીઓ ઉપદ્રવકરતા દેખાય, તો રાગકુલ તરફથી ભય ઉત્પન્ન થાય છે. જે માણસ સ્વપ્નમાં પીલા વસ્ત્રને ધારણ કરનારી અને પીળા ચંદનના લેપવાળી સ્ત્રીને આલિંગન કરે તો તે માણસને ઢાઢ હાથ લાગે છે. જે માણસને સ્વપ્નમાં કાળા તથા રાતા વસ્ત્રને ધારણ કરનારી અને કાળા તથા રાતા ચંદનના લેપવાળી સ્ત્રી આલિંગન કરે, તે માણસનું મૃત્યુ થાય છે. જે સ્વપ્નમાં દ્યેત વસ્ત્ર તથા દ્યેત (પુષ્પની) માથાને ધારણ કરનારી સ્ત્રીને આલિંગન કરે તેને લક્ષ્મી પ્રાપ્ત થાય છે, જે સ્વપ્નમાં વિશેષ લાગે ધોળો મર્ષ અથવા ઘીજી જતનો મર્ષ કરે; તેમજ જળો કે વીંછી કરે તો, તે મનુષ્યને વિજય તથા દ્રવ્યનો લાભ થાય છે. જે શુભ આશયવાળો પુરૂષ સ્વપ્નામાં કુકડી, ઘોડી કે કાંચપક્ષીની માદાને જુવે તે પુરૂષને ઘેર કન્યાની ઉત્પત્તિ થાય અથવા તેને પ્રિય સ્ત્રી મળે છે. જે રોગી માણસ સ્વપ્નમાં ચંદ્ર કે સૂર્યનું મંડળ જુવે તો તેના રોગની શાંતિ થઈ જાય છે અને તે નીરોગી થઈ લક્ષ્મીનો સ્વામી બને છે. દેવતાઓ, પિતૃઓ, ગાયો, રાજાઓ અને ગ્રામ ત્યાગી પુરૂષો સ્વપ્નમાં આવીને જે કહે છે, તે પ્રમાણે થાય છે. જે માણસને

સ્વપ્નામાં દર્દીનો લાલ થાય, તો તેનામાં દયા ઉત્પન્ન થાય છે, ઘીનો લાલ થવાથી ન્યથ થાય છે, જો સ્વપ્નામાં ઘીનું દાન કરે તો કલેશ ઉત્પન્ન થાય છે અને દર્દીનું ભક્ષણ કરે, તો યશ વધે છે. જે માણસ સ્વપ્નામાં દૂધ, મદિરા અને રૂધિરનું પાન કરે, 'તો તેને દ્રવ્યનો મંચ થાય છે અને જો સૂર્યનું દર્શન કરે, તો અવશ્ય વિજયી થાય છે. જે માણસ સ્વપ્નામાં વિકરાળ, વિકટ અને મુંઝ એવા કાળા પુરૂષને જુએ અથવા પીળા નશપુરૂષને હસતો જુએ, તે માણસનું મૃત્યુ થાય છે. જે સ્વપ્નામાં પોતાનું આસન, વસ્ત્ર, ઘર અને ગરીરને અગ્નિથી ગળતું જુએ, તે માણસને સર્વને સંમત એવી લક્ષ્મી પ્રાપ્ત થાય છે. સ્વપ્નામાં કપાસ, ભરમ, છાશ અને અસ્થિ શિવાયની બધી ધોળી વસ્તુઓ શુભ સમજવી અને બગદર, અન્ન, હાથી, દેવ અને ઋષિ શિવાયની બધી કાળી વસ્તુઓ અશુભ સમજવી.

આ પ્રમાણે કહી તે સ્વપ્નશાસ્ત્રનો વેત્તા બોલતો બંધ થયો એટલે રત્નાકર શ્રેષ્ઠી બોલ્યો, “હે વિદ્વાન, મારી સ્ત્રીએ સ્વપ્નામાં રત્નોનો રાશિ જોયો છે, તેનું ક્ષણ કહો.” તે પુત્ર બોલ્યો, “હે શ્રેષ્ઠી, તેનું ક્ષણ સાંભળો. હે મહાગય, શાસ્ત્રમાં બધાં મળીને પ્રાંતેર સ્વપ્નો કહેલા છે. તેઓમાં જેતાનીશ સ્વપ્નો મેં કહ્યાં અને ત્રીશ મહાસ્વપ્નો છે. એમ શાસ્ત્રવેત્તાઓ કહે છે. તેઓમાં તીર્થંકર તથા ચક્રવર્તીની માતાએ ચૌદ મહા સ્વપ્નો જુએ છે, વાસુદેવની માતાઓ સાત અને બળદેવની માતાઓ ચાર સ્વપ્નો જુએ છે. તે ચૌદ સ્વપ્નોમાં મંડલિકની માતા એક સ્વપ્ન જુએ છે. તમારી પત્નીએ રાત્રિમાતાની જેમ તેઓમાંથી રત્નરાશિરૂપ તેરમું સ્વપ્ન જોયું છે. તે શુભ સ્વપ્ન છે. તેથી તમારે રાત્રના જેવો પુત્ર થશે, એ નિઃશંક છે.” સ્વપ્નવેત્તાના આ વચન સાંભળી રત્નાકર શેઠ પોતાના હૃદયમાં સંતુષ્ટ થઈ ગયો અને તેને મંત્રોપકારી દાન આપી આઠદૂધનું પોતાને ઘેર આપ્યો. ત્યાં તેણે પોતાની પત્નીને તે સર્વ વાત શાંતપણે નિવેદન કરી. શેઠાણી સરસ્વતી તે સાંભળી પોતાના હૃદયમાં અધિક હર્ષ પામી.

હવે તે દિવસથી સરસ્વતીએ હર્ષિતાહૃદયે ગર્ભ ધારણ કર્યો અને જેમ જેમ તેણીનો ગર્ભ વધવા લાગ્યો. તેમ તેમ તેણીનો હર્ષ પણ વધવા લાગ્યો. જ્યારે ત્રીજો માસ બેઠો, ત્યારે તેણીને દાનધર્મ કરવાનો દોહદ ઉત્પન્ન થયો. અંગ ઉપર રોમાંચ કંચુકને ધારણ કરનારા શ્રેષ્ઠીએ તેણીનો તે દોહદ પૂરો કર્યો. શેઠાણી સરસ્વતી ગર્ભને પથ્ય અને પુષ્ટિકારક એવા આહાર વિહાર ગર્ભના હિતની ધન્યાથી કરવા લાગી. અનુક્રમે નવ માસ અને આઠાઠાઠ દિવસો પૂરા થતાં અશ્લેષા, મૂલ અને ગંદાંગયોગથી વર્જિત અને શુભ લગ્નના બળવાળા શુભ દિવસે સરસ્વતીએ એક ઉત્તમ પુત્રને જન્મ આપ્યો. તે સમયે રત્નાકર શેઠે એક વિદ્વાન જોષીને બોલાવી આ પ્રમાણે પૂછ્યું. “હે કુશળ જોષી, આ પુત્ર કેવો થશે ? તે કહો.” જોષીએ તે સમયના લગ્નાદિતિનું ઉત્તમ ક્ષણ કહી સંભળાવ્યું.

તે પછી શેઠે હર્ષથી દાન આપી સ્વજનોની સાક્ષીએ તે પુત્રનું રત્નચૂડ એવું નામ પાડ્યું. અતિ ચત્રથી પાલન કરાતો તે પુત્ર માતાપિતાના મનોરથોની સાથે વધતો વધતો આઠ વર્ષનો થયો. તે પછી પિતાએ શુભ દિવસે મોટા ઉત્સવપૂર્વક કલાઓનો અમૂલ્ય શીખવવા માટે તેને પાઠશાળામાં મોકલ્યો. તે ચતુર બાળક બહુ પૂર્વે બહુલી હોય તેમ સર્વ કળાઓ પોતાના સારા શુરૂ પાસેથી સ્હેલાઈથી શીખી ગયો. કારણ કે, શુરૂની સાક્ષીએ જ્ઞાન મેળવવું જોઈએ. માતાપિતાના પ્રસાદથી સર્વ ક્ષિપ્રાઓ પ્રાપ્ત કરતો તે બાળક સર્વત્ર મિત્રોની સાથે સ્વેચ્છાથી કીડા કરવા લાગ્યો.

એક સમયે તે રત્નચૂડ અહંકારપૂર્વક બજારમા જતો હતો, તેવામાં એક સૌભાગ્યમંજરી નામની ચતુર વેશ્યાના બેવામાં આવ્યો, તે વેશ્યાએ તેનું ઉત્તરાસંગ વસ્ત્ર પૂકડીને કામસત્તાથી પૂછ્યું કે, “હે ચતુર ! કહે, તું આવો દ્રવ્યનો અહંકાર કેમ ગણે છે ? સત્ય પુરૂષો તો દ્રવ્ય વધે ત્યારે ફક્ત વધવાથી વૃદ્ધોની જેમ અને જલ વધવાથી મેઘની જેમ ઉલટો નમ્ર થઈ જાય છે, પણ ગર્વિષ્ઠ થતા નથી. લોકોમાં કહેવત છે કે, પૃથ્વી અને વલ્લિક તે બન્ને આ પૃથ્વી ઉપર દ્રવ્યને જીરવી શકે છે, તે કહેવત તેં હાલ મિથ્યા કરી છે. તેમ વળી જે માણસ પોતાના બાહુથી અતુલ દ્રવ્ય મેળવી દાન તથા ભોગ કરે. તે માણસ કદિ અહંકાર રાખે તો તે ઘટિત છે, પણ હે અનઘ ! તું જે પિતાના મેળવેલા દ્રવ્યથી અહંકાર રાખે છે, તે અહંકાર અઘટિત છે. માટે હે ઉત્તમ ! તારે અત્યારે અહંકાર ન કરવો જોઈએ” આટલું કહી તે વેશ્યા ચાલી ગઈ. પછી રત્નચૂડે પોતાના હૃદયનાં વિચાર્યું કે, “અહો ! સારી બુદ્ધિવાળી આ વેશ્યાએ જે કહ્યું તે સત્ય છે. હવેથી જ્યારે ઉપાર્જન કરેલું ધણું દ્રવ્ય મારી પાસે થયે અને તે દ્રવ્યમાથી હું દાન ભોગ કરીશ ત્યારે મારે અહંકાર રાખવો. તે શિવાય રાખવો નહીં.” આ પ્રમાણે વિચારી તેણે પોતાના મિત્રોને બોલાવીને પૂછ્યું કે “મિત્રો, લક્ષ્મી ક્યાં રહે છે ?” મિત્રોએ કહ્યું. “લક્ષ્મી કમળમાં રહેતી નથી, પણ મોટા વેપારમાં રહે છે.” આ સાંભળી તેના હૃદયમાં વેપાર કરવા માટે દેશાંતર જવાની ઇચ્છા થઈ અને તે વિધેની ચિંતા કરતો તે પોતાને ઘેર ગયો. તેને વ્યથ થયેલા જોઈ પિતાએ કહ્યું. “હે પુત્ર ! કહે, તારા મનમાં કાંઈ આધિ છે કે તારે શરીરે કાંઈ વ્યાધી છે ? અથવા કોઈ કન્યાએ તાગ ચિત્તમાં વાસ કર્યો છે ? વા કોઈ મિત્રે અથવા રાજપુત્રે તારો પરાભવ તો નથી કર્યો ? અથવા શું તાગ શરીર ઉપરનું આમૂષણ્ય આજે ક્યાંઈ પડી ગયું છે ? તું ચિંતાતુર જેવો કેમ દેખાય છે ?” શ્રેણીએ આ પ્રમાણે પૂછ્યું, તો પણ જ્યારે તે મૌન ધરીને રહ્યો ત્યારે શેઠે ગાઢ આકલંકથી પુનઃ તેને કહ્યું. “પુત્ર, તારી આવી મૌન રહેવાની ચેષ્ટાથી મારું હૃદય આજે ધણું ખેદ પામે છે તેથી તું યથાર્થ કહી દે

કે હું તેનો ઉપાય કરું. ” પછી પોતાના પિતાને થતું દુઃખ દૂર કરવા માટે રત્નચૂડક
અંજલિ ભેટી જણાવ્યું. “ હે તાત, દ્રવ્ય ઉપાર્જન કરવા માટે દેશાંતરમાં જવો
મારી ઇચ્છા છે. ” પુત્ર તું આ વચન સાંભળી તે ઉત્તમશેઠ બોલ્યો. “ હે વત્સ, આપણા
ઘરમાં ધણું દ્રવ્ય છે, તેનાથી તું તારી ઇચ્છા પુરી કર. વિદેશમાં જનારા મનુષ્યોને
હુમલો કરનાર, ચોર, શત્રુ, રાજા અને ધૂતારા લોકોથી સર્વપ્રકારના ભય ઉત્પન્ન થાય
છે. વળી તું શરીરે સુકુમાર છે અને વિદેશ તો કંઠણ માણસને પ્રિય થાય છે. તું સુબ-
ભુદ્ધિવાળો (ભોળો) છે અને પરદેશ હુમ્યા લોકોથી ભરપૂર છે. પૃથ્વી ઉપર સુવું,
એકાસણું કરવું, બ્રહ્મચર્ય પાળવું અને ટાઢ વિગેરે સહન કરવા એ ઉપદ્રવો મુસાફર
અને મુનિને સરખા છે પરંતુ મુસાફરને અધર્મથી અને મુનિને ધર્મથી હોય, એટલો
તેમાં તફાવત છે. હે વત્સ, તેથી મુસાફરને થતા દુઃખ અને અધર્મને જાણી એવી ઇચ્છાને
છોડી દે. ” પુત્ર ફરીવાર બોલ્યો, “ હે પ્રજ્ઞ, મારું વચન સાંભળો, હું વિદેશમાં જઈ
નવો વેલવ મેળવીને આવીશ, ત્યારે જ હું દાન લોગ કરીશ. તે શિવાય કરીશ નહીં. ”
પિતા બોલ્યો. “ હે વત્સ, જો તારે વિદેશમાં જવું હોય, તો હું તને જે શિક્ષા આપું,
તે એકાંત ચિત્તથી સાંભળ:- પ્રથમ આલવાનો કમ આ પ્રમાણે છે. છતે ઉઘમે
કોઈ ઠેકાણે કામ વગર જવું નહીં. આલતાં આલતાં એક તાંબુલ શિવાય બીજું કંઈ
ખાવું નહીં. સારી ભુદ્ધિવાળા મુસાફરે પોતાના હેડની અને જંતુઓની રક્ષા કરવા માટે
યુગમાત્ર દૃષ્ટિ રાખી પગલે પગલે ભેતાં આલવું. કાર્યને અર્થે આલનારા માણસે પોતાના
સ્થાનથી આલતાં જે નાડી આલતી હોય, તે નાડી તરફનો પગ પ્રથમ ઉપાડવો કે જેથી
કરીને ઇચ્છિતકાર્યની સિદ્ધિ થાય છે. રાહ્યા માણસે રોગી, વૃદ્ધ, અંધ, પૂજ્ય, બાળક,
ગાય, રાજા, ભોળાવાળો માણસ અને ગર્ભિણી સ્ત્રી જે સામે મળે, તો તેમને રસ્તો આપીને
આલવું. ભાગ કરેલ નિર્માલ્ય, શુક, ન્હાવાતું પાણી, રૂધિર, વિદ્યા, બળતો અગ્નિ, મુઠકું,
ખડખો, મૂત્ર, હથીઆર, મર્પ, વ્યંતર વિગેરેની શેષા, ધાન્ય, પુષ્પ અને ફળ વિગેરે જો
એક વિગેરેમાં પડ્યા હોય તો શ્રીમાન પુરૂષે તેને એકાંગીને આલવું નહીં. કુશળની
ઇચ્છાવાળાએ રાત્રે વૃક્ષના મૂળમાં આશ્રય કરવો નહીં. ઘરમાં ઉત્સવ આલતો હોય તે
પ્રભુ થયા પહેલાં અને સૂતકમાં દર દેશાંતર જવાને નીકળવું નહીં. હુધ પીને, રતિકીડા
કરીને, ઘરની સ્ત્રીને મારીને, સ્નાન કરીને, વમન કરીને, મુંછીને, ઉગ્ર એવા નઠારા
શબ્દને સાંભળીને, અગ્રપાત કરીને, મુંડન કરાવીને અને સારા શુકનને અભાવે કદિપણ
આમાંતર જવું નહીં. નદીને સામેતીરથી, હૃદયવાળા વૃક્ષથી અને જળાશયથી પ્રાછળ વળોટાવા
આવતા સ્વજનોને પાછા વાળીને પછી આલવું. રસ્તામાં આવતા અલ્પજ્ઞ ઘરમાં વાત
કરવો નહિ અને ગાક નિદ્રા લેવી નહી. હિતની ઇચ્છા રાખનારા મુસાફરે કોઈને પાત્ર
વિશ્વાસ કરવો નહીં અશુદ્ધિવાતા મુસાફરે ભાત વગર, કોઈની સહાય વગર, વગર

ઓઢખીતાની સાથે મધ્યાનહે અને રાત્રે માર્ગે ચાલવું નહિ. લક્ષ્મીને ઇચ્છનારે શ્રીમાન પુરૂષ ગુણને પ્રાપ્ત થયો હોય તોપણ તેણે પાઠ, ગદ્યેષ જીટ અને જોલ ઉપર સ્વાદી કરવી નહીં. હસ્તીથી એક હજાર હાથ, ગાડાથી પાંચ હાથ અને ઘોડાથી તથા શીંગડાવાળા પ્રાણીઓથી દશ હાથ દૂર ચાલવું. જીર્ણ થઈ ગયેલા વાહન ઉપર ચડવું નહીં, નદીમાં એકલા પેસવું નહીં, અને સહોદર બંધુની ગામે કદિપણ રસ્તે ચાલવું નહીં. મારા હૃદયવાળા સુમાદરે રસ્તામાં અમિત થયા છતાં પાતાનું કર્તવ્ય કર્મ ચૂકવું નહીં; તેમજ પોતાને પાળવા યોગ્ય જોવા નિયમો પાળવા; નહિ તો તે, પુરૂષ બ્રહ્મ થઈ જાય છે. હવે સુસાદરને જોવા યોગ્ય અને નહીં જોવા યોગ્ય વસ્તુ વિષેનો ક્રમ કહે છે

સુસાદરે તીર્થ, દેશ, વસ્તુઓ, પ્રાતઃકાળે પોતાનો હાથ, પ્રૌઢ પુરૂષો, શુકનો અને છાયાપુરૂષ (પડછાયા) વિલોકવા. વિદ્યાપુરૂષે હમેશાં સૂર્યચંદ્રનું અહણ, જળ વર્ષવાને વખતે મોટો કુવો અને સંધ્યાકાળે આકાશ જોવું નહિ. કન્યાની યોનિ, પશુઓની કીડા, અહ્યુત રૂપવાલી નગ્ર સ્ત્રી, સંભોગ અને શિતકાર જોવા નહિ. જળ, તેલ, હથીયાર, મૂત્ર અને રૂધિરની અંદર વિદ્યાન પુરૂષે પોતાનું સુખ જોવું નહી, કાગળ કે તેથી આયુષ્યનો ક્ષય થાય છે. હવે, વિશેષ ઉપદેશનો ક્રમ કહે છે.

હે વત્સ, પ્રતિ વર્ષે પોતાના દ્રવ્યને અનુસારે સ્વપુરૂષ, સતિના વૃદ્ધ માણસો અને સાધર્મિક બંધુઓની ભક્તિ કરવી, વિવેકી પુરૂષે પ્રતિવર્ષે તીર્થયાત્રા કરવી અને સદૃશ-રૂની સમક્ષ આલોચના લેવી. હે પુત્ર, બધા બાલરાબાનું, સ્ત્રીનું, જે ગર્ભનું અને મૂર્ખાં રાક્ષસનું રાક્ષ્ય આસપાસ હોય, ત્યાં રહેવું નહિ. હે પુત્ર, જે ગમ્યમાં રાત્રી મારે હોય, પેપારીઓ સાગ હોય અને ગધા લોહા વ્યવહારપરાયણ હોય, તેવા રાત્ર્યમાં તારે રહેવું.

આટલું કહ્યા પછી રત્નાકર શેઠ દ્વરીથી બોલ્યા હે વત્સ, મેં તને જે આ શિક્ષા આપી છે, તે સર્વ માણસોને સગળી રીતે લાગુ પડે તેવી છે. હવે તને ખામ વિશેષપણે કહું છું તે સાંભળ.

સમુદ્રની અંદર બધા મળીને અવાલાળ દ્વીપ છે, તેની અંદર જેટલાએક પ્રગટ છે અને કેટલાએક અગ્રનટ છે. તેમા પ્રગટ જોવા દ્વીપોની અંદર ચિત્રકૂટ નામનો એક દ્વીપ છે, તે પુત્રારા લોકોના સ્થાન રૂપ છે. તેમા અનીતિપુર નામનું વિસ્તારવાળું નગર છે, તે નગરની અંદર અન્યાય નામે રાજા, અવિચારક નામે મંત્રી, સર્વગ્રાહિ નામે ડોટવાળા અને અશાંતિ નામે પુરોહિત છે. વળી તે નગરમાં ગૃહીતભક્ષક નામે નગરશેઠ, મૂલનાશક નામે તેનો પુત્ર, યમઘંટા નામે અક્ષા અને રણઘંટા નામે તેની પુત્રી વેશ્યા રહે છે. આ પ્રમાણે ગત્ર વિગેરે સર્વ ત્યાં પોતપોતાના નામ પ્રમાણે ગુણવાળા

છે. તે સિવાય ચાર, જુગારી અને ધૂતારાલોકો ત્યાં ઘણા છે. જો કોઈ અનણ્યો માણસ તે નગરમાં કદિ આવી ચડે, તો ત્યાંના લોકો તેનું સર્વસ્વ લઈ લે છે. હે વત્સ, તારે તે નગરમાં જવું નહિ, તે શિવાય બીજે સ્થળે જવું. હે શુદ્ધ બુદ્ધિવાલા પુત્ર, તે બીજે સ્થળેથી લાલ મેળવીને તારે પાછા સત્વર આવવું. ચેઠના આ વચનો કણલ કરીને રત્નચૂડ કોટી, સુવર્ણના મૂલ્યની સારી વસ્તુઓથી એક મોટું વહાણ ભરી વિદેશમાં જવાને તૈયાર થઇ ગયો. જ્યોતિષને બાણનારા જોષીએ આપેલા શુભ ચંદ્રના બળવાલા સારે મુદ્દતે મંગળ સહિત, લોકોથી વીંટાએલા રત્નચૂડે પ્રયાણ કર્યું. જ્યારે તે ચાલ્યો ત્યારે જલથી ભરેલો ઘડો, દર્પણ, દહીં, વધામણા, મૃત્તિકા, ઘી, વસ્ત્ર, દ્વચ્ચ મત્સ્ય, ફલ, હાથી, અશ્વ, રાજા ગાય, વત્સ, મિત્ર, વીણા અને મધ એ વસ્તુઓ તેને સન્મુખ મલી. તે વખતે તેની હાખી તરફ વિનાયક, ગરૂડ, ગધેડો, ઉટ, હુર્ગો (કાલી દેવચકલી), ખચ્ચર, અશ્વ, બળદ, સારસ, અને કેરૂં (શિયાળ) ના શબ્દો થયા. તે મહાશયને જમણી તરફ વૃદ્ધ વિનાયક (ગરૂડ) આગળ હસતી અને પાછળ ગીધપક્ષી બેઠ્યા. કાલીયારમૂગ, શ્વાન, મધુર સ્વરવાલો કાગડો, તેની જમણી તરફથી હાખી તરફ થયાં. ભમરા, હરિણો, હુર્ગો, નોળીયો, બપેયો અને ખંજન પક્ષી તેની હાખી તરફથી જમણી તરફ ગયા. આવા શુભ શુકનોથી હર્ષવાન થયેલો તેનો પિતા થોડેકે દુર સુધી રત્નચૂડને વળાવીને ક્ષીર વૃક્ષ પાસેથી પાછો લેર આવ્યો. કહ્યું છે કે, “પિતા, સદ્ગુરૂ, મિત્ર, પુત્ર, શિષ્ય અને બાંધવ તેઓમાંથી જેનું સત્વર પાછું આગમન થ્થ્થવું હોય તેની પાછળ દ્વંસુધી વલાવાને જવું નહિ.” તે પછી પુત્ર રત્નચૂડ પાંચ શબ્દવાળા વાંજિત્ર, છત્ર, પતાકા અને આમર સહિત વહાણ ઉપર બેસી પોતાના નગ્રમાંથી ચાલ્યો. સારા પવનને લઈને શીઘ્ર ચાલતા એવા વહાણવડે તે રત્નચૂડ કેટલેક દિવસે સમુદ્રના કોઈ દ્વીપમાં જઈ પહોંચ્યો. તે દ્વીપને જોતાંજ વહાણના સર્વ ઉતાડ્યો ખુશી થઇ ગયા. પછી ખલાસી તે વહાણને કાંઠા ઉપર લાવ્યો. ત્યાં રત્નચૂડકુમાર તે વહાણને જળમાં નાખી તે ઉપરથી નીચે ઉતરી પડ્યો. પછી કાંઠાઉપર એક તંજુ નખાવીને રહ્યો. તેવામાં સુબુદ્ધિકુમારે એક પુરૂષને સમીપ રહેલો દેખી પુછ્યું કે, “આ દ્વીપનું શું નામ છે ? આ નગરનું શું નામ છે અને તેમાં રાજા કોણ છે ?” તેનું આ વચન સાંભળી તે પુરૂષ બોલ્યો. “હે સુંદર, મારું વચન સાંભળે, આ દ્વીપનું નામ ચિત્રકૂટ છે અને નગરનું નામ અનીતિપુર છે. આ નગરમાં વિશ્વમાં વિખ્યાત એવો અન્યાય નામે રાજા છે.” તે પુરૂષનો વચનો સાંભળી કુમારે હૃદયમાં ચિંતવ્યું કે, મારા પિતાએ મને જ્યાં જવા માટે ના કહી, તેજ સ્થળે હું દેવયોગે આવી ચડ્યો. તથાપિ મને અહિં ઘણો લાલ થશે, તેમાં કોઈ જાતનો સંશય નથી. કાણ કે, હું જ્યારે ચાલ્યો ત્યારે મારા હૃદયમાં ઉત્સાહ, મારા શુકનો અને અમુદ્રમાં અનુકુળપવન એ સર્વ શુભ સૂચન થયું હતું. આ

પ્રમાણે હૃદયમાં ચિત્તવૃત્તિ તે રત્નચૂડકુમાર વિચાર કરતો હતો, તે સ્થલે નગરમાંથી ચાર વેપારી વણિકો આવ્યા. રત્નચૂડે તે ચારે વણિકોનો આસન તથા માન વિગેરેથી ઘણો સત્કાર કર્યો, તે પછી પૂર્ત યુદ્ધિના લંઠાર રૂપ એવા તે ચારે વણિકો મધુર આલાપથી આ પ્રમાણે બોલ્યા, “હે કુમારેન્દ્ર, તમે કયાંથી આવ્યા ? તમારા પિતા કોણ છે અને તેમનું નામ શું છે ? તે કહે. અમોને તે બલવાની ઘણી ઉત્કંઠા છે. તમારા હર્શનથી અમારા ચિત્તમાં અચિંતિત રનેહ ઉત્પન્ન થયો છે. તેનું કાંઈ કહ્યાણના સ્થાનરૂપ કારણ હોયું જોઈએ.” કુમાર રત્નચૂડે તે સર્વના નામ મિત્રની મારફત સ્પુટ રીતે કહેવરાવ્યાં. કારણ કે, વિવેકીપુરૂષે પોતાનું નામ બંતે ન કહેવું જોઈએ. તેને માટે કહ્યું છે કે, “પોતાનું નામ, શુદ્ધ (વડિલ) નું નામ, સ્ત્રીનું નામ અને કૃપણનું નામ લેવાથી દ્રવ્ય અને આયુષ્યનો ઘાય થાય છે.” તે મહાનુભાવ કુમારની સર્વ વાર્તા સાંભળી તે ચારે વણિકો બોલ્યા—“અમારા હૃદયમાં તમારે માટે રનેહ ઉત્પન્ન થયો છે. તે યુક્ત છે, કારણ કે, તમે અમારા સ્વજન છો. તમે લઘુવયના છો, તેથી હમણા તમે બોળખતા નથી, તો પણ હાલ જે તમે અહીં આવ્યા તે બહુ સારું થયું. હે કુમારેન્દ્ર, ઉઠો, આપણે ઘેર જઈએ. તમારા જેવા સ્વજનો પૂર્વના ભાગ્યથીજ પ્રાપ્ત થાય છે.” આ પ્રમાણે વિશ્વાસ પમાડી તેઓ રત્નચૂડને એક ઘરમાં લઈ ગયા અને ત્યાં સ્નાન, બોજન તથા માન વિગેરેથી તેનું ગૌરવ કર્યું. બોજન કરાવ્યા પછી તે પુરંધર પુતારાઓએ કુમારને કહ્યું, “હે કુમાર, તમારું શરીર ઘણું કામળ છે અને જાં વેપારનો વ્યવસાય કઠોર શરીરથી સાધી શકાય તેવો છે, એ વ્યવસાયને લઈને સમય પ્રમાણે બોજન તથા શયન પણ નહીં થાયકે ? આવો વ્યવસાય કરતાં તમારા દેહની સ્વસ્થતા રહેશે નહિ. જો તમારી તબીયત બગડે તો પછી રત્નાકંશેદને અમે શો ભત્તર આપીએ ? હવે તમારા વહાણમાં જે કાંઈ હોય, તે બધું અમોને સોંપી દો. અમે ઈચ્છિત વસ્તુઓથી તે તમારું વહાણ પૂર્ણ કરી દઈશું. આ પ્રમાણે સાંભળી કુમારે કહ્યું કે, વહાણમાં જેટલું હોય તે બધું લઈ જાઓ. પછી તે ચારે વણિકો હાથથી તેનું સર્વસ્વ લઈ ગયા. તે ગ્રહણ કરીને સર્વ પોતાપોતાને ઠેકાણે ચાલ્યા ગયા. આ વખતે તેમનું સૌજન્ય કયાં ગયું, તે કાંઈ બલવામાં આવ્યું નહિં.

• જીજ્ઞે દિવસે કુમાર રત્નચૂડ તે નગરના રાબને મળવા આવ્યો; તેવે વખતે કોઈ પાહુકા કરનાર પુરૂષે આવી જો પાહુકા તેને ભેટ કરી, કુમારે તે કારીગરને કહ્યું કે, “આ બંને પાહુકાની કીમત શું છે ? તે કહે.” ત્યારે તેણે કહ્યું કે, “તમને ખુશી કરવા માટે રોં આ પાહુકા તમને ભેટ કરી છે.” કુમાર બોલ્યો, “જો એમ હોય તો હું તને

ખુશી કરીશ. ” એમ કહી કુમાર આગળ ચાલ્યો, જેવામાં તે કેટલેક આગળ ચાલ્યો તેવામાં કોઈ ધૂત્તણુદિવાળો કાણો જુગારી તેની પાસે આવી આ પ્રમાણે બોલ્યો. “ કુમાર, મારી હકીકત સાંભળ. પૂર્વે તારો પિતા અહિં આવ્યો હતો. તે વખતે હું જુગારમાં એકહજાર સોનેયા હારી ગયો. તે સમયે જેમ દિવસે કાગડાઓ ઘુડને ઘેરીને પંજવે, તેમ બધા જુગારીઓ મળી મારી આસપાસ એકઠા થઈ કડવાં વચનોથી મને પંજવવા લાગ્યા. ત્યારે તારા પિતાની પાસે આવીને મેં દ્રવ્યની માગણી કરી. તારા પિતાએ મને કહ્યું કે, “ કાંઈ પણ ચીજ ઘરાણે મૂકીને ઘણું દ્રવ્ય લઈશ. ” મેં તેમને યુનાઃ કહ્યું કે, “ જુગારના વ્યસનથી ઘર, સુવર્ણ અને દારૂ વગેરે બધું મેં સુમાર્યું છે તો હવે તમને હું શું આપી શકું ? ” તારા પિતાએ કહ્યું, “ જો એમ હોય તો ચાલ્યો જ, હું તને કાંઈ પણ આપીશ નહીં. ” પછી પેલા જુગારીઓ મને મારવા લાગ્યા. તે વખતે મેં વિચાર્યું કે, “ આ જુગારીઓ મને મારી નાખશે. તેથી મારા શરીરમાંથી કાંઈ પણ અંગ ઘરાણે મુકીને હું તે ઉપર દ્રવ્ય લઉં. જે પગ અને જે હાથ શિવાય તો કાંઈ પણ કામ થાય નહી. ” એવું વિચારી મેં મારી એક આંગળ ઘરાણે મુકી. અને તારા પિતા પાસેથી દ્રવ્ય લીધું. તે શેઠ જ્યાંસુધી આ નગરમાં પહોંચ્યા, ત્યાંસુધીમાં મને દ્રવ્ય મરડું નહીં. પછી તારા પિતા મારી એક આંગળ લઈને પોતાને વતન ચાલ્યા ગયા, હવે મારી પાસે દ્રવ્ય થયું છે. તો તે દ્રવ્ય લઈ મને મારું નેત્ર સત્વર સોંપીદે, કારણ કે, એક નેત્ર વિના મારું મુખ શોભતું નથી. ” તે ધૂત્તના આવાં વચન સાંભળી રત્નચૂડે પોતાના મનમાં આ પ્રમાણે ચિંતવ્યું. “ આ માણસે જે કહ્યું. તેવું મેં પૂર્વે કદિ પણ સાંભળ્યું નથી, તો હવે શું કરવું ? અથવા આવી ચિંતા શામાટે કરવી ? જે ભાવી હશે તે થશે. હમણા પ્રાપ્ત થયેલું આ દ્રવ્ય શામાટે છોડી દેવું જોઈએ ? ” આલું મનમાં ચિંતવી તેણે તે દ્રવ્ય ગ્રહણ કરી પેલા ધુતાગને કહ્યું કે, “ કાલે સવારે તમારે મારે ઉતારે આવવું. ”

તે પછી રત્નચૂડકુમાર ચોટામાં ફરતો હતો, તેને જોઈ ખીજા ચાર ધુત્ત વણિકો આ પ્રમાણે વાંદ-વિવાદ કરવા લાગ્યા. તેઓમાં એકે કહ્યું કે, “ સમુદ્રનું જળ અને ગંગા-નદીની વેળુ માપી શકાય છે પણ સૂતું અરિત્ર માપી શકાતું નથી. ” ખીજાએ કહ્યું, “ હે મિત્ર, એમ ન બોલવું. જેવું સૂતું અરિત્ર માપી શકાય તેવું નથી, તેવું જ સમુદ્રનું જળ અને ગંગાનદીની રેતી પણ માપી શકાય તેમ નથી. ” ત્રીજાએ કહ્યું, “ અરે ! આમ ઉચ્છ્રંખળપણે કેમ બોલે છે ? તું પ્રાચીન વિદ્વાનોના કરેલા સુલાપિતો બાળતો નથી. કહ્યું છે કે, “ જેઓ મુખ, હઃ, જય, પરાજય, અવિત અને મરણ બાણી શકે છે, તેવા તત્વવેત્તાઓ પણ સૂતના અરિત્રની અંદર જરૂર સુંઝાઈ જાય છે. અપાર સમુદ્રનો પાર મેળવી શકાય છે, પણ સ્વભાવે વક્ર એવી સૂતોના હુણ અરિત્રનો પાર મેળવી શકાતો નથી. તેથી સમુદ્રના જળના અને ગંગાનદીની રેતીના માપના પારંગત એવા

કેટલાએક બુદ્ધિમાન મત્સ્યરૂપો આ પૃથ્વી ઉપર ગ્રહેલા છે. પણ શ્રીચરિત્રના પારંગત વિદ્વાનો મળતા નથી. ” તે વળતે ચોથા માણસે કહ્યું. “ જુવો, આ કોણ બુદ્ધિમાન આવ્યા છે. તે આપણા ગ્રહેહને દ્રુ કરી આપશે. હવે ઉદ્ધત વાદ-વિવાદ કર્યો નહીં. ” પછી પેલા ત્રણ વણિકોએ સાથે મળીને ચોથા વણિકને કરીવાર કહ્યું કે, “ જો તે અમાર કહેલું માપ કહી આપે, તો તે ખજ બુદ્ધિમાન કહેવાય. ” ચોથા વણિકે કહ્યું. “ તમારે જે માપ કરવાની રૂચિ છે, તે માપ આ પુરૂષ પોતાની બુદ્ધિથી કરી આપશે. બુદ્ધિની આગળ મુશ્કેલ શું છે ? ” પછી તે ત્રણે વણિકો બોલ્યા, ગંગાનદી તો અહીંથી દ્રુ છે. તેથી તે વિષે શું કહેવું ? પંતુ આ સમુદ્ર તો સમીપે ગ્રહેલો છે. તેના જળનું માપ આ પુરૂષની પાસે કરાવે. ” પછી તે ચોથા માણસે કુમાર ગ્લનચૂડને એટલો બધો ચડાવ્યો કે જોયું તેણે મમુદ્રના જળનું માપ કરી આપવા કણ્ણ કયું, એટલે આદેજણા એક થઈ બોલી ઉઠ્યા કે, “ જો તું મમુદ્રના જળનું માપ કરી આપીશ તો અમારી બધી લક્ષ્મી તારી, અને જો તું નહીં કરી શકે તો અમો બધા તારી લક્ષ્મી ગ્રહણ કરીશું. ” આ પ્રમાણે કહી તે ગુરુદ્વયવાળા વણિકોએ તે વિષે માક્ષીએ કર્યા તે સમયે ગ્લનચૂડે બિચારું કે, “ માન. ગ્લનચૂડે મેં પૂર્વે આ નગરના લોકો જેવા કહ્યા હતા, તેવા જ તેઓ નીવડ્યા હવે હું મારું ઉતારે બહુ. આ નગરનો રાજા પણ તેવા જ છે. જો કદિ તે ગળ પછ મને મંકટમા નાખશે, તો પછી મારી શી ગતિ થશે ? ” આ પ્રમાણે ચિંતવી તે મગ્ગદ્વયવાળો ગ્લનચૂડ પોતાને રથાને આવ્યો અને ત્યાં તે આવેલા મંકટમાથી પોતાનો મોક્ષ (છુટકારો) શી રીતે થાય ? તેનો આ પ્રમાણે વિચાર કરવા લાગ્યો. “ ગ્રહેવત છે કે, જેમ દાવોનળનો ઉપાય આમો દાવાનળ લગાડવાથી થાય છે, તેમ આ ધૃત્તલોકોનો પગલવ અતિ ધૃત્તબુદ્ધિવાળા માણસથી થશે અને તે અતિ ધૃત્તબુદ્ધિનું મ્યાન વેશ્યાનું ઘર હોય છે ” આણું ચિંતવી તે રણુધંટા નામની વેશ્યાને ઘેર ગયો. પેલા જુગારીએ આપેલા હજાર મોનંદા તેણે વેશ્યાને અર્પણ કર્યા. તેથી મંત્રુષ થયેલી વેશ્યાએ તેનું ઉચે પ્રકારે મન્યાન કર્યું કીશના કૌતુકથી રહિત એવા તેને જોઈને રણુધંટા વેશ્યા બોલી કે, “ હે વામિન ! તમે ચિંતાતુર કેમ દેખાઓ છો ? તેનું કાણુ કહો ” પછી ગ્લનચૂડે બધી યથાર્થ વાત કહી તેનો ઉત્તર પુછ્યો. ત્યારે દાનને વગ થયેલી વેશ્યાએ તેને આ પ્રમાણે નલ વાત જણાવી. “ હે સુંદર પુરૂષ, માણો-કદિ દેવયોગે કોણ પચ્છેગી માણસ આ નગરમા આવી ચડે, તો તેનું ધન એ પૂતારાઓ અવશ્ય પરાવી લે છે. તે પરાવેલા ધનમાથી એક ભાગ નાજ લઈ લે છે, બીજો ભાગ મંત્રીને મળે છે, ત્રીજો ભાગ નગરશેઠને મળે છે, ચોથો ભાગ કોટવાળને મળે છે, પાંચમો ભાગ પુનઃહિત લે છે અને તેનો છઠ્ઠો ભાગ મારી માના (અક્ષા) ને મળે છે. કાળ કે તે તેઓને સર્વ પ્રકારની બુદ્ધિ આપનારી છે હવે તમારું જીવો વેશ પહેરવો

પછી આપણ બંને મારી માતા પાસે જઈએ. ત્યાં રહ્યા છતાં નમે મારી માતાના ઉત્તર સાંભળશો. ” પછી રત્નચૂડે સીનેા વેશ પહેર્યો. વેશ્યાં રણુઘંટાં તેની સાથે રાત્રે પોતાની માતાનાં ઘરમાં ગંઘ. તે સીવેશ ધારી રત્નચૂડને દેખી ‘યમઘંટા’ બોલી—“ પુત્રી, આ બાળાં કોણ છે ? ” રણુઘંટા બોલી. “ માતા, આ બાળા પર્વતી નામે શ્રીદત્ત શ્રેષ્ઠીની પુત્રી છે, તે મારી સખી છે. એ મને એકવાર મળે છે. આજે તેણી મને દિવસે મળી ન હતી, તેથી અત્યારે રાત્રે મળવાને આવી છે. તેણીને લઈને હું તમારી પાસે આવી છું. ” આ વખતે જેમણે કપટ કરી રત્નચૂડનું સર્વ કરીયાણું લઈ લીધું હતું, તે પેલા ચાર ધૂત્ત વણિક યમઘંટાને ઘેર આવ્યા. તેમને ઉત્તમ આસન ઉપર બેસારી યમઘંટાએ પુછ્યું. “ હે વણિકો, મારા સાંભળવામાં આવ્યું છે કે કેાઇ વિદેશી વહાણવટી વેપારી અહીં આવ્યો છે. ” તેઓએ ઉત્તર આપ્યો, “ હા, આવ્યો છે. ” યમઘંટા પુનઃ બોલી, “ તો તેનાથી તમોને લાભ થયો કે હવે ચવાનો છે ? તે કહી આપો. ” તેઓ બોલ્યા, હજી લાભ થયો નથી. ” વેશ્યાએ કહ્યું, “ શી રીતે ? ” પછી તેઓએ પોતાનું સર્વ કપટચરિત્ર કહી સંભળાવ્યું. તે સાંભળી યમઘંટા બોલી, એકંથી તો તમોને અવશ્ય હાની થશે. ” તેઓએ પુછ્યું, “ શી રીતે હાની થશે ? ” યમઘંટા બોલી, “ તે શુભ વાત અત્યારે રાત્રે ન કહેવાય. કહ્યું છે કે, દિવસે છૂપી વાત બરાબર તપાસીને બોલવી અને રાત્રે તો બોલવી જ નહીં. કારણ કે, મહાન ધૂત્તલોકો રાત્રે ક્યો કરે છે. તે વિષે વરના વૃક્ષ નીચે રહેલા એક વરરૂચિ નામના માણસને વીતી હતી. ” તથાપિ તે ધૂત્તોએ અતિ આગ્રહ કર્યો, એટલે યમઘંટા ચોતરફ જોઈને બોલી, “ તમોએ ઇચ્છિત વસ્તુઓથી તે સુસાક્ષરનું વહાણ પુરી દેવા કશુંલ કયું છે, તેથી તમોને મોટી હાની થશે. ” તે ધૂત્ત બોલ્યા, “ અમારા ઘરમાં ઘણી બોટી વસ્તુઓ છે. તેનાથી તેના કહેવા પ્રમાણે તેનું વહાણ અમો પુરું કરી દઈશું. ” બુદ્ધિવાળી યમઘંટા બોલી, “ જો, તે માણસ અચરના અસ્થિથી પોતાનું વહાણ પુરવણું કહેશે, તો તમે શું કરશો ? ” તેઓ બોલ્યા. “ તેનામાં એવી બુદ્ધિ ક્યાંથી આવશે ? કારણ કે, તે હજી બાળક છે. લોકમાં વૃદ્ધ માણસોને બુદ્ધિ હોય છે. કહ્યું છે કે, “ એક વૃદ્ધ માણસ જેટલું બળે છે, તેટલું કોટી યુવાનો પણ બળવા નથી. કદિ કોઈ રાજાને લાત મારે, તો પણ તે માણસ વૃદ્ધ વાક્યથી પૂતળ છે. ” અહા યમઘંટા ફરી બોલી. “ તે વાત એકાંતે સમજવી નહીં. કોઈ બાળક પણ બુદ્ધિમાન હોય છે. પુર્વે એક રોહક નામનો બુદ્ધિમાન બાળક હતો. ” ‘તે રોહક કોણ હતો ? ’ એમ તે ધૂત્ત વણિકોએ પુછ્યું. એટલે તે વાચાસ વેશ્યા બોલી.—

રોહકની કથા.

ઉલ્લાસિની નગરીની પાસે નટ નામનું એક ગામ છે તેની અંદર કુશીલવ નામે એક નટ રહેતો હતો. તેને પ્રેમવતી નામે સ્ત્રી હતી. તેમને રોહક નામેનો એક ભાઈ બુદ્ધિશાળી પુત્ર હતો. તે રોહક બાળપણને લઈને ઘણા વિવિધ બતની કીટા કરતો હતો. તે ભોજન વખતે આવતો, ત્યારે તેની માતા તેને કહેતી કે વત્સ, તું વેલાસર ઘેર આવજે, નહીં તો તને ભોજન આપીશ નહીં, તોપણ તે અસૂરો આવ્યા કરતો; તથાપિ છેવટે માતા તેને ભોજન આપતી. એકદા આ સંસારની અનિલ્યતાને લઈને તેની માતા મૃત્યુ પામી. ત્યારે તેનો પિતા કુશીલવ રૂકિમણી નામની કન્યાને પરણ્યો. પુર્વની જેમ કીટા કરી અસૂરો આવતા રોહકને જોઈ તે અપરમાતાએ પણ તેને તેની સગી માતાની જેમ કહ્યું. રોહક પોતાની સગી માતાના જેવા વિશ્વાસ રાખી પુર્વની માફક અસૂરો આવ્યા; પરંતુ તે અપરમાતા તો ભોજન વેલા વીતી જતાં દ્વાર બંધ કરીને બાહર આવી ગઈ અને તેને ભોજન ન આપ્યું. એવી રીતે તે રોહક બાળકને કોઈવાર સવારનું ભોજન અને કોઈવાર માંજનું ભોજન ન મળવાથી તે ગરીબ દુર્ગંધ થઈ ગયો. એક વખતે તેને દુર્ગંધ થયેલો જોઈ તેના પિતાએ પુછ્યું કે, “ વત્સ, શું તું તારી માતાને સંભારે છે ? કે જેથી તું દુર્ગંધ થયેલો દેખાય છે. ” રોહક બોલ્યો, “ હે તાત, સત્ય ભાષણ કરનારી માતા પ્રાપ્ત થતાં હવે અસંખ્ય ભાષણ કરનારી માતાનું સ્મરણ શી રીતે ઇચ્છાય ? ” પિતાએ કહ્યું, “ તારી આ માતા મત્ત ભાષણ કરનારી શી રીતે છે ? તે કહે. ” રોહક બોલ્યો, “ હે તાત, મારી તે પુર્વની માતા ‘હું’ તને ભોજન આપીશ નહીં. ’ એવું કહીને પણ તે મને ભોજન આપતી હતી, તેથી તે અસત્ય બોલનારી હતી અને આ માતા ‘તને ભોજન નહીં આપું. ’ એમ કહીને પછી તે મને ભોજન આપતી નથી, તેથી આ માતા સત્ય ભાષણ કરનારી છે. ” પુત્રના આ વચન સાંભળી તે કુશીલવ રોહકને પોતાની માથે ભોજન કરાવા લાગ્યો. તે પછી તે અપરમાતા સ્નાન માન વિગેરેથી રોહકનો આદર કરતી નહિ. ,

એક વખતે પોતાની અપરમાતાનું અપમાન કરાવાને રાત્રે અસૂર આવેલા પિતાને રોહકે કહ્યું કે, “ જુઓ, જુઓ, કોઈ આ પુરૂષ ઘરમાંથી ચાલ્યો જાય છે. ” રોહકનું તે વચન સાંભળી કુશીલવ તે નવી સ્ત્રી રૂકિમણીની ઉપર રાગરહિત થઈ ગયો. પોતાના પતિ રાગરહિત થવાનું કારણ જાણી તે રૂકિમણીએ રોહકને કહ્યું કે, “ હે વત્સ, તું હમણાં મને તારા પિતાનું માન અપાવ્ય. ” રોહક બોલ્યો, “ જો તું મારી બગાડ ગરદાસ કરે, તો હું તને પિતાનું માન અપાવું. તે સિવાય કદિ પણ નહીં. ” ત્યારે રૂકિમણીએ કહ્યું, “ વત્સ, હું તને હંમેશાં દિવસે ત્રણવાર ભોજન આપીશ અને એક-

પાર સ્નાન કરાવીશ. જો તેમ ન કરું, તો મને દેવના ઝોગન છે.” તે પછી, પોતાની અપરમાતાને માન અપાવવા રોહકે એક વખતે પોતાના પિતા પ્રત્યે પડછાયાને ઉદ્દેશીને કહ્યું કે, “ જુવો, આ કોણ પુરૂષ, આઓ છે.” તે સાંભળી પિતા કુશીલવે વિચાર્યું કે, “ આ પુત્રે પ્રથમ જે પુરૂષ દર્શાવેલો, તે પણ આવો જ પુરૂષ હશે. તેથી મારી પ્રિયા રૂકિમણી સર્વ રીતે નિર્દોષ છે.” આવું વિચારી ત્યારથી કુશીલવ પોતાની પ્રિયા રૂકિમણી ઉપર રાગી થયો. બુદ્ધિને વશ થઈ ગયેલી રૂકિમણી તે પછી રોહકની ભક્તિ કરવા લાગી.

એક વખતે રોહક પોતાના પિતાની સાથે ઉલ્બલિની નગરી જોવાને ગયો. ત્યાં પિતાએ તેને જણાવ્યું કે, “ હે વત્સ, ઉલ્બલિની નગરીમાં મને ઘણી વેળા લાગશે, તેથી તારે પાછા વળતાં સિત્રા નદીની વચ્ચે રોકાવું.” રોહક તે પ્રમાણે કણુલ કરી અતિ વિશાળ એવી ઉલ્બલિની નગરી જોઈ પિતાની રોહ જોવાને સિત્રાનદીમાં જઈને બેઠો. તે નદીમાં બાળકીડાને વશ થઈ તેણે બધી નગરી નદીની રેતીવતી બનાવી. પછી જેવામા ત્યાં તે રહ્યો હતો, તેવામાં અરિકેશરી નામે રાજા ત્યાં આવી ચડ્યો. રાજાને નજીક આવેલો જોઈ રોહક હોભરહિત થઈને બોલ્યો, “ હે નાથ, જાણે અનાથ હોય તેવી આ મારી નગરીને કેમ ભેદી નાખે છે ? ” રોહકનું આવું ઉદાર વચન સાંભળી રાજાએ આગળ જોયું. ત્યાં રેતીની બનાવેલી પોતાની રમણીય નગરી તેના જોવામાં આવી. તે રોહકનું સાર્થક વચન સાંભળી અને તેનું અદ્ભુત વિજ્ઞાન જોઈ ‘ આ બાળક બુદ્ધિમાન છે ’ એમ જાણી તે ચિત્તમાં અત્કાર પામી ગયો. પછી રાજાએ પોતાના સેવકોને પુછ્યું કે, “ આ બાળક કોણ છે અને કોનો પુત્ર છે ? ” સેવકોએ કહ્યું કે, “ આ કુશીલવ નામના નટનો રોહક નામે પુત્ર છે.” પછી રાજા બીજે માર્ગે જઈ અને ગાહેર કીડા કરી હર્ષ પામતો પોતાની નગરીમાં ગયો અને તે બાળક રોહક પણ પોતાને ગામ ગયો. રાજા અરિકેશરીને આરસો અને નવાણું મંત્રીઓ પ્રથમથી હતા અને હવે તે એક મહામંત્રીને રાખવા ઇચ્છતો હતો. આણક રાજાએ તે રોહકની બુદ્ધિની પરીક્ષા કરવા માટે કોઈ એક સેવકને નટગામમાં મોકલી ત્યાંના લોકોને આ પ્રમાણે કહેવરાવ્યું. “ અમારે નિવાસ કરવા માટે એક વસ્તુનો બનેલો, વિસ્તારવાળો, ઉંચો અને સ્તંભ વગરનો એક પ્રાસાદ કરાવો.” આવો રાજાનો અશક્ય આદેશ માની નટગામના બધા લોકો એકઠા મળી વિચાર કરવા લાગ્યા, પણ કોઈને તેવી બુદ્ધિ સૂઝી નહીં; તે વખતે રોહકે આવી પોતાના પિતાને કહ્યું કે, “ હે પિતા, લોભન કરવા ઉઠો, અસૂર થઈ જાય છે. ’ કુશીલવે કહ્યું, “ વત્સ, તને લોભન આણરે છે, પણ મને સાંભરતું નથી, કારણ કે રાજાએ આ ગામના વાસીઓને અઘટિત આદેશ કરેલો છે. રોહકે પુછ્યું, “ હે તાત, રાજાનો કેવો આદેશ છે ? કે જેથી આ ગામના બધા લોકો ચિંતાતુર બેવા દેખાય છે.” પછી કુશીલવે રાજાનો તે આદેશ કહી બતાવ્યો. તે સાંભળી રોહકે સર્વ લોકોને કહ્યું

કે, “ તમે સર્વે પ્રથમ લોજન કરી ડ્યો, પછી હું તમોને તેનો ઉપાય કહીશ. ” આથી સર્વ લોકોએ લોજન કરી લીધું. લોજન થઈ રહ્યા પછી રોહકે પેલા ગળના માણસને જવાબે આપ્યો કે, “ આ પર્વત ઉપર તેવી લાંબી અને ઉંચી શિલા છે, તે ગિલાથી રાજાની કહેવા પ્રમાણે પ્રાસાદ થઈ શકશે; પરંતુ તેવો મહેલ બનાવવામાં જે દ્રવ્ય વિગેરે સર્વ વસ્તુઓ જોઈશે, તે રાજાએ આપવી પડશે. ” તે રાજાએવડે આવીને આ સર્વ વાત રાજાને કહી.

પુનઃ એક વખતે ગળાએ એક ઘેટો રોહકની પાસે મોકલ્યો અને કહેવરાવ્યું કે, “ કાર્યને જાણનારા તમારે આ ઘેટાનું પ્રતિદિન પોપણ કરવું, પણ તે ઘેટો શરીરે જાડો થવો ન જોઈએ ” રોહકે તે પ્રમાણે તે ઘેટાનું પોપણ કરવા લાગ્યો અને સાથે તેને વડે બતાવવા લાગ્યો, આથી તે ઘેટો જાડો થઈ શક્યો નહીં. આ વૃત્તાત જાણી રાજાએ ફરી-વાર રોહકની પાસે કુકડો મોકલ્યો અને કહેવરાવ્યું કે, “ તે કુકડો બીજા કુકડા વગર એકલો યુદ્ધ કરે તેમ તમારે કરવું. ” કૃતસ અને કલાવાન રોહકે તે કુકડાની મન્મુખ દર્પણ ધર્યું. પોતાના દેહનું પ્રતિબિંબ જોઈ તે કુકડો એકલો જ ઘણે વખત યુદ્ધ કરવા લાગ્યો. પછી એક વખતે ગળાએ એક તલનું ગાડું ભરી મોકલાવ્યું અને કહેવરાવ્યું કે, “ આ તલને પીલી તેનું તેલ કરી અમોને અર્પણ કરો, પરંતુ તમારે આ તલના દાણા ઉધે માપે અહણ કરવા અને સવળે માપે તેનું તેલ આપવું ” રોહકે દર્પણના પાછલા બાગથી તલ લઈ સવળે ભાગે તેનું થોડું તેલ આપ્યું. પછી રાજાએ એક માદો પડેલો હાથી મોકલાવી કહેવરાવ્યું કે, જ્યારે આ હસ્તીનું મૃત્યુ થાય, ત્યારે મને કહેવું નહીં, તેમ આદરથી કહ્યા વગર પણ રહેવું નહીં ” તે હસ્તી મૃત્યુ પામ્યો ત્યારે તે પુદ્ગિમાન રોહકે રાજાને વિજંસિ કરી કે, “ હે સ્વામિન ! આપે મોકલાવેલો હાથી ઘામ ખાતો નથી, પાણી પીતો નથી અને શ્વામ-ઉર્ધ્વામ પણ લેતો નથી ” ગળ બોલ્યો “ ત્યારે શું તે મૃત્યુ પામ્યો છે ? ” રોહકે કહ્યું “ એ તો આપ લલે કહો, પણ હું માન મુખે કહેનાર નથી. ” આ પ્રમાણે કહી રોહક પોતાને ઘેર જાવ્યો ગયો. બીજે દિવસે ગળાએ રોહકને એક રેતીની મોટી વાટ બનાવવાને કહ્યું. રોહકે તે બનવી અશક્ય જાણી ગળાને કહ્યું કે, “ પૂર્વની જુની વાટનો એક ખંડ (કંટકો) મોકલાવો કે જેથી તેના અનુમાનથી હું નવી વાટ બનાવું. ” પુનઃ ગળાએ એક માણસ મોકલી રોહકને કહેવરાવ્યું કે, “ અમારા નગરમાં મીઠા જળનો કુવો નથી, તો તમારા ગામમાંથી કેઈ મીઠા જળનો કુવો અહિં મોકલાવો. ” રોહકે વિચારીને તે રાજાએવડે ઉત્તર આપ્યો કે, “ અમારા ગામડાના કુવાઓ નગરીમા લાવતા તેઓ લયથી પાછા વળે છે, તો તમે નગરીનો એક ફૂંચો પ્રથમ અહિં મોકલો કે જેથી ગામડાનો કુવો તેની સાથે બાંધીને હું તમારી નગરીમા લાવું. ” રોહકનાં આ વચનો જાણી રાજાએ વિચાર્યું કે, “ આ રોહક ખરેખર પુદ્ગિમાન છે ”

એક વખતે રાજાએ પરસ્પર વિરુદ્ધ એવી વ્યવસ્થાવડે રોહકને પોતાની પાસે સ્તવર બોલાવ્યો. તેને કહેવરાવ્યું કે, “ તેણે લુપ્ત્યા આવવું નહીં, તેમ લોચન કરીને પણ આવવું નહીં. તખ્તી આવવું નહીં, તેમ જગપાન કરીને પણ આવવું નહીં, મલિન શરીરે આવવું નહીં, તેમ સ્નાન પણ કરીને આવવું નહીં, કોઈ વાહનમાં બેસીને આવવું નહીં, તેમ પગે ચાલીને પણ આવવું નહીં, અમાર્ગે આવવું નહીં, તેમ માર્ગે આવવું નહીં. રાત્રે આવવું નહીં, તેમ દિવસે પણ આવવું નહીં, કૃષ્ણપક્ષ કે શુક્રપક્ષમાં પણ આવવું નહીં, છાંયે કે તડકે પણ આવવું નહીં અને ખાલી હાથે કે હાથમાં ભેટ લઈને પણ આવવું નહીં.” રાજાના માણસ પાસેથી આ મર્વ વચનો સાંભળી તે રોહક શીતળ ફળનો સ્વાદ કરી કુધા અને તૃષાની બાધાથી રહિત થઈ, દૂધ પી, શ્રીખંડચંદન ચોળવાથી નિર્મળ બની, ઘેટા ઉપર ચડી બે પગે પૃથ્વીનો ચોતરફ સ્પર્શ કરતો જેમાં ચંદ્ર દેખાતો નહીં એવી શુક્રપક્ષના પડવેને દિવસે સંધ્યાકાળે મસ્તક ઉપર ચાતણી રાખી અને હાથમાં મૃત્તિકા લઈ રાજાની પાસે આવ્યો. તેની આગળ મૃત્તિકા જોઈ રાજાએ મૂછ્યું કે, ‘ આ શું છે ? ’ રોહકે કહ્યું. “ જેના તમે પતિ છો, તે આ મૃત્તિકા હું ભેટ તરીકે લાવ્યો છું. ” પછી રાજા રોહકને લઈ પોતાના વાસગૃહમાં ગયો. ત્યાં ગંગાના તટના જેવી કોમળ શમ્ભા ઉપર રાજા મુકા ગયો. પછી રોહક નિદ્રાને પામેલા રાજાના ચરણ ચાંપતો ચાંપતો શાંતપણાને અને બાળપણાને લઈને નિદ્રાને આધીન થઈ ગયો. થોડીવાર પછી રાજાએ બ્રહ્મત થઈ તેને બોલાવા માડ્યો તોપણ તે બોલ્યો નહીં; એટલે તેને લાત મારીને જગાડ્યો. પછી રાજાએ કહ્યું. “ તું કેમ મુકા ગયો હતો ? ” રોહકે કહ્યું, “ હું સુતો જ નથી. ” રાજાએ કહ્યું, “ ત્યારે તે મને ઉત્તર કેમ ન આવ્યો ? ” રોહકે બોલ્યો. “ હું તે વખતે ચિંતાતુર હતો, તેથી મેં ઉત્તર આવ્યો નહિ. ” રાજાએ કહ્યું, “ તારે શી ચિંતા હતી ? ” રોહકે બોલ્યો, “ હે રાજા, સાલળો મને એવી ચિંતા મળે છે, બકરીના ઉદરમાંથી લીંટી નીકળે છે. તે કોણ બાંધે છે ? ” રાજાએ કહ્યું, “ તેનો ખુલાસો તું પોતે જ કર. ” રોહકે બોલ્યો, “ તે બકરીના ઉદરમાં સંવર્તક નામનો વાયુ છે. તેથી હે રાજા, તેની વિષા ગોળાકાર થઈ જાય છે. ” પછી રાત્રિને બીજે પહોરે પણ પ્રથમના પહોરની જેમ બન્યું એટલે રાજાએ તેને ચુંટી લીધીને જગાડ્યો. બ્રહ્મત ચલા પછી રાજાએ રોહકને ચિંતાવું કારણ પૂછ્યું, એટલે રોહકે બોલ્યો, “ હાથી કોહાનું આખું ફક્ત ખાઈ જાય છે અને તે શાઈ આખું ને આખું છોડી દે છે, પણ તે ફળની વચ્ચેના માર (ગર) પછી દેખાતો નથી. તે કયાં જતો હશે ? એ ચિંતા મારા હૃદયમાં થાય છે. ” રાજા બોલ્યો. “ તેનું કાળુ તેં સારી રીતે જાણ્યું છે, માટે તું પોતે જ કહે. ” રોહકે બોલ્યો, “ હાથીના ઉદરમાં રહેલા અગ્નિથી તે સર્વ પચી જાય

છે, " પછી ત્રીજે પહોરે પણ તે રોહક પ્રથમની જેમ સુઈ ગયો. રાત્રીએ તેને વચ્ચની આપટ મારી જગાડયો, તે વખતે તેણે ચિંતાનું કારણ પૂછતાં કહ્યું કે, " હે રાજેન્દ્ર ખટાશને દેખી ઉત્તવળ દાદામાંથી પાણી છુટે છે, તેનું શું કારણ હશે ? " રાત્રીએ કહ્યું, " તેનું કારણ તું પોતે જ કહે. " રોહકે કહ્યું, " દાદા દૂધમાંથી ઉત્પન્ન થયેલી છે, તેથી તે ખટાશને જોઈને જળ છોડે છે. " એવી રીતે ચોથે પહોરે પણ રોહકને નિદ્રા આવી. રાત્રીએ તેને શપ્તથી તરછોડીને જગાડયો. પછી ચિંતાનું કારણ પૂછતાં રોહક બોલ્યો, " હે રાત્રી, તમારે કેટલા બાપ છે, ? તે વિષે મને ચિંતા થાય છે. " તે સાંભળી રાત્રી ખેદાતુર થઈ બોલ્યો, " અરે ! આ શું બોલે છે ? " રોહક બોલ્યો, " હે રાત્રી, તમારે પાંચ બાપ છે. જો તમે જોડું માનતા હો, તો તે વિષે તમારી માતા જ પ્રમાણરૂપ છે. " રાત્રીએ પૂછ્યું, તે પિતાઓ કયા ? ત્યારે રોહક બોલ્યો, " પહેલો કુંભાર, બીજો વીંછી, ત્રીજો ધોળી અને ચોથો અશ્વશાળનો પાળક. " પછી રાત્રીએ જઈને પોતાની માતાને પૂછ્યું કે, " મારે કેટલા બાપ છે, તે કહો. " રાત્રીમાતા બંને ઠાને હાથ દઈને બોલી, " વત્સ, તેં આ શું કહ્યું ? જગતમાં માન્ય એવા તારે એક જ પિતા હતા. " માતાએ આ પ્રમાણે કહ્યું, તોપણ રાત્રીએ કદાચક્ર છોડયો નહીં, એટલે તેણીએ તેને કહ્યું કે, " ઋતુસ્નાન કર્યા પછી મને કુંભકાર વિગેરેનું દર્શન થયું હતું. " આ સાંભળી તે અમંત્રકાર પામ્યો. પછી તેણે પુનઃ આવીને રોહકને પૂછ્યું કે, " તેં એ શી રીતે જાણ્યું ? " રોહકે કહ્યું કે, " તમારે ચારે પહોરે મને લાત વિગેરે મારીને જગાડેલો, તે ઉપરથી મેં તે ચારેનું અનુમાન કર્યું. લોકપાળની જેમ ઉત્તમ, સર્વ દિશાઓના સ્વામી અને પૃથ્વી ઉપર પ્રખ્યાત એવા શ્રી જિતશત્રુ રાત્રી તે તમારા પાંચમા પિતા હતા. " રોહકના આ વચન સાંભળી રાત્રીએ તે રોહકને પોતાના સર્વ મંત્રિઓમાં સુખ્ય મંત્રી બનાવ્યો અને રાત્રીની સર્વ ચિંતા તેની ઉપર આરોપિત કરી, મંત્રી રોહકની બુદ્ધિના બળથી તે રાત્રીએ મોટા પ્રેમ રાત્રીએને પણ સહેલાઈથી સાધ્ય કરી લીધા તેથી શૈલ્યના કરતાં પણ બુદ્ધિનું બળ એક છે.

વેશ્યા યમઘંટા કહે છે. " આ દુષ્ટાંત પ્રમાણે કેટલાએક બાળકો પણ બુદ્ધિના બળવાળા થાય છે. તેથી તમારે બાળકમાં સુઘટતા હોય, એમ એકાંતે માનવું નહિ. " આ પ્રમાણે વેશ્યા યમઘંટાના વચન સાંભળી તે ચારે પૂતારાઓ જેવામાં ઉઠીને ચાલતા થયા, તેવામાં જ પેલો પાદુકા કરનારો કારીગર ત્યાં હર્ષ પામતો આવ્યો. યમઘંટાએ પૂર્વની જેમ તેને પૂછ્યું. એટલે તેણે પોતાનો સર્વ વૃત્તાંત કહી સંભળાવ્યો. પછી યમઘંટા બોલી કે, " તને તો લાલ થયો દેખાતો જ નથી. " તે કારીગરે કહ્યું, " મને તો આમાં ઘણો લાલ થયો. કારણ કે, તેનું સર્વસ્વ ગ્રહણ કરવાથી મને તો હર્ષ જ થવાનો. " યમઘંટા બોલી, " તારા જેવા દીનબલિના માણસને આવી વધારે પડતી

વાંછાથી ઉઘટો મૂળમાંથી જ વિનાશ થયો. તેથી રીતે સોમશર્માના પિતાને થયું હતું.” તેણે પુછ્યું, “ તે સોમશર્મા કોણ હતો ? અને તેના પિતાનો મૂળમાંથી નાશ શી રીતે થયો ? ” ચમઘંટા બોલી.—તે દષ્ટાંત કહું તે સાંભળ.

સોમશર્માના પિતાની કથા.

પુર્વે એક મોટા ગામમાં ખુશામતીઆ વચન બોલનારો એક બટુક પ્રાહ્મણ ફરતો હતો. એક વખતે નવા સાથવાના પર્વને દિવસે તેને ઘણો સાથવો પ્રાપ્ત થયો. તે ઘણો સાથવો લઈ સાયંકાળે કોઈ કુભારને ઘેર ગયો. ત્યાં તે સાથવાનો એક ઘડો ભરીને પોતે મુકી ગયો. તેણે સુતા સુતા વિચાર કર્યો કે, “ આટલોજાથો સાથવો વેચીને હું એક કુકડી લઈશ. તે કુકડીને થોડા વખતમાં ઘણાં બચ્ચાંઓ ઉત્પન્ન થશે. પછી તે બચ્ચાંઓ વેચીને એક ગાય લઈશ. તે ગાયને વાછડાંઓ થશે, તે વેચીને એક ઘોડી લઈશ, તે ઘોડીમાંથી મારે ઘણા ઘોડાઓ થશે, પછી તે બધા ઘોડાઓને વેચવાથી મને ઘણું દ્રવ્ય પ્રાપ્ત થશે. તે દ્રવ્યવડે હર્ષ આપે તેવું એક સુંદર ઘર કરાવીશ. પછી શુદ્ધ પ્રાહ્મણના વંશમાં ઉત્પન્ન થયેલી રૂકિમણી નામની કન્યાને પરણી તેણીની સાથે ઉત્સાહથી વિપ-યસુખ ભોજવીશ. ત્યારબાદ કોઈ સારા પુણ્યયોગે મને શ્રેષ્ઠ પુત્ર ઉત્પન્ન થશે. તે પુત્રનું નામ ઉત્સવ સહિત સોમશર્મા પાડીશ. તે કાળે ઘોડાના કંચ-વિકચના વેપારને લઈને મને રાજાનું માન મળશે. તેને લઈને લોકો પણ મારી ભક્તિ કરશે. આવી રીતે બધો કાળ સુખમય થતાં કોઈવાર મારા પ્રિય બાળક સોમશર્માને રોતો ભેઈ હું મારી પ્રિયાને કહીશ કે, અરે આ બાળકને કેમ શેવરાંવે છે ? ત્યારે તેણી મને આ પ્રમાણે કહેશે કે, “ જો એ બાળક તમને બહોલો હોય, તો હાલ તમે જ તેને રાખો.” તેણીના આવા વચન સાંભળી મને જરૂર કોષ ઉત્પન્ન થશે. પછી હું મારી પ્રિયાને પગની પાટુ મારીશ. તે દુષ્ટબુદ્ધિવાળા બટુકે પ્રથમના બધા મનોરથો ચિત્તમાં જ ચિંતવ્યા પણ જે સ્ત્રીને પગની પાટુ મારવાનું હતું, તે તેણે પ્રત્યક્ષ કરી બતાવ્યું, તેથી પેલા સાથવાના ભરેલા ઘડાના સો કડકા થઈ ગયા. તેમાંથી કેટલોએક સાથવો પવને ઉડાડી દીધો. અને કેટલોએક ભસ્મરૂપ થઈ પૃથ્વીની રક્ષા (રાજ) માં પડ્યો. એવી રીતે તેનો બધો સાથવો લોભના મૂળને લીધે સમૂળગો નાશ પામી ગયો. હે કારીગર ! તારી પણ જો બે પાટુકા હવે જવાની જ સમજાજે કારણ કે, તને તે બંને પાટુકા ઉપર ઘણો લોભ થયેલો છે. ”

વેરથા ચમઘંટાનાં આ વચનો સાંભળી તે કારીગર બોલ્યો.—“ જો તે મને ખુશી કરીને મારી પાટુકા લેશે તો મને ઘણો લાભ થશે.” ચમઘંટા બોલી, “ અરે ! તે માણસ હમણા તો તને એક જ વાક્યથી ખુશી કરશે. કારણ કે—હાલ આપણા અન્યાય રાજાને ઘેર પુત્રનો જન્મ થયો છે. એટલે તે માણસ તને એટલું જ પૂછશે કે, “ રાજાને ઘેર

પુત્ર યવાધી તું ખુશી છે કે નહીં ? ” તે વળતે તારે ખુશી જ ગતાવવી પડશે. યમ-
ધંટાના આ વચન સાંભળી તે કારીગર પોતાને ઘેર ગયો. તેવામાં પેલો જુગારી આવ્યો.
યમધંટાએ પુછવાથી તેણે પોતાને વૃત્તાંત જણાવી દીધો. તે સાંભળી યમધંટા બોલી,
“ અરે ! તારી કુરુપુદ્ધિ છે. તોપણ તેં તે માણસને જે દ્રવ્ય આપી દીધું. તે યોગ્ય ન
કયું ” જુગારી બોલ્યો, “ મેં તો તેનું સર્વસ્વ લઈ લેવાનો કોલકરારૂપે કરાવ દ્યો
છે. ” યમધંટા બોલી, “ તે તારું દ્રવ્ય ગયું ચમત્કર. ” જુગારીએ કહ્યું, “ આ સમગ્ર
ભુવનમાં હું કોઈ એવો મનુષ્ય જોતો નથી કે જે મારું દ્રવ્ય લહી શકે. ” યમધંટાએ
કહ્યું, “ અરે ! તું આવો મહાન ગર્વ શામાટે રાજો છે ? આ પૃથ્વી ઉપર જે બુદ્ધિમાન
પુરૂષ છે. તે વિધિ (વિધાતા) ની લક્ષ્મીને પણ લઈ શકે છે. એક સુબુદ્ધિ નામના
પુરૂષે પોતાની બુદ્ધિથી તેવું કામ કયું હતું. ” જુગારીએ પુછ્યું. “ તે સુબુદ્ધિ
કોણ હતો ? ” યમધંટા બોલી.—

સુબુદ્ધિ મંત્રીની કથા.

“ પૃથ્વીભૂપણ નામના નગરમાં પૃથ્વીચંદ્ર નામે એક રાજા હતો. તેને સદ્બુ-
દ્ધિના સમૃદ્ધથી પ્રકાશમાન એવો સુબુદ્ધિ નામે મંત્રી હતો. તે હંમેશાં રાજ્યની ચિંતા
કરનારો અને રાજા તથા પ્રજાને પ્રિય યર્ધપકથો હતો. એક સમયે રાજાને ઘેર પુત્રજન્મ
ધતાં મોટો ઉત્સવ પ્રવર્તી રહ્યા. તે કુમારની પછી (છઠ્ઠી) નું જાગરણ આવતાં, તે મંત્રી
તેનું ભાગ્ય જોવાને ગયો. ત્યાં તાંબુલ આપી અને ધવલ-મંગળ કરી સ્ત્રીવર્ગ સુધ્ધ ગયો,
ત્યારે આકાશમાં આ પ્રમાણે ધ્વનિ થયો. ‘ આ રાજકુમાર કેટલોક કાળ ગયા પછી એક
શિકારી ભીલ થશે અને તે સહા એક જીવને મારી શકશે, ’ આવો ધ્વનિ સાંભળી તે
સુબુદ્ધિમંત્રીએ પોતાના હૃદયમાં ચિંતવ્યું કે, “ આ કુમાર રાજાને ઘેર જન્મ્યો છે,
પણ તે રાજ્યને યોગ્ય દેખાતો નથી. ” તે પછી પુનઃ રાજાને ઘેર બીજો કુમાર જન્મ્યો.
તેની પછીનું જાગરણ આવતાં પણ તે સુબુદ્ધિ મંત્રી રાત્રે ત્યાં હાજર રહ્યો. તે વળતે
તેણે આકાશમાં આ પ્રમાણે ધ્વનિ સાંભળ્યો. “ આ રાજકુમાર કોણી થશે અને તેને ઘેર
સહા એક બળદ રહેશે. ” આવો ધ્વનિ સાંભળી તે મંત્રીએ હૃદયમાં ચિંતવ્યું કે, “ આ
કુમાર પણ ભાગ્યવાન નથી. ” તે પછી એક સમયે રાજાને ત્યાં પુત્રીનો જન્મ થયો.
તેણીના પછીના જાગરણમાં પણ સુબુદ્ધિમંત્રી હાજર રહ્યા. ત્યાં તેણે આ પ્રમાણે આકા-
શમાંથી શબ્દ સાંભળ્યો. “ આ રાજપુત્રી અનુક્રમે વેશ્યા થશે અને તેણીની પાસે પ્રતિ
દિન એક પુરૂષ આવશે. ” આ ધ્વનિ સાંભળી મંત્રીએ મનમાં વિચાર્યું કે, “ જો આવી
રીતે ચર્વની દશા થશે, તો રાજ્યનો ક્ષય થઈ જશે ” આવી ચિંતા કરતો તે મંત્રી
ગંભીરહૃદયે રહ્યો હતો, તેવામાં અકસ્માત્ પરચક ચડી આવ્યું. તે સમયે રાજા પૃથ્વી-

ચંદ્રને સેવકો થોડા હતા, તેથી તે લાંબાકાળ ચુક કરી ધારાતીથન^૧ વશ થઈ એકલો પંચત્વને પ્રાપ્ત થયો. તે કાળે જાને રાજકુમારો મંત્રી અને કેટલાએક નગરજનો જીવ લેધને ચારે દિશામાં નાશી ગયા. તેવામાં ઉચ્છ્રંબળ માણસોએ બાળપણને લીધે રાજપુત્રીને પકડી લીધી અને કોઈ બીજા નગરમાં જઈ બહેરમાર્ગે તેણીને વેચવા મૂકી. અતિ અફળુતરૂપવાળી તે રાજપુત્રીને દેખી એક વેશ્યાએ ઘણું ધન આપી તેણીને આગ્રહથી ખરીદ કરી. પેલા નાશી ગયેલા જાને રાજકુમારો શિકારી અને કોળીના જેવાં કર્મ કરનારા થઈ પડ્યા. માણસો દુઃખે પૂરાય એવું ઉદર ભરવાને માટે શું નથી કરતા ? કહ્યું છે કે “ દુઃખે પૂરાય તેવા ઉદરને પૂરવા માટે માણસ શું શું નથી કરેતો ? તેને માટે તે ગાન છોડી દે છે, શયુને સેવે છે, દીન વચન બોલે છે, કાર્યાકાર્યના વિચાર કરતો નથી, નહારા કામની ઉપેક્ષા કરતો નથી, લાંડાઈ કરે છે અને નાચવાની કળાનો પણ અભ્યાસ કરે છે. ” તે પછી કેટલેક દિવસે મુખુદ્ધિમંત્રીએ પોતાના સર્વ કુટુંબને મેળાવી હૃદયમાં આ પ્રમાણે ચિંતવ્યું કે, “ હવે મારે જાને રાજકુમારો અને રાજકુમારીની શોધ કરવી ઘટે છે અને તેને માટે યોગ્ય ઉપાય લેવો જોઈએ. ” આણું ચિંતવી પોતાના કુટુંબને કોઈ ઉત્તમ નગરમાં રાખી તે શહેરો, ગામડાઓ, દ્રોણી, ખેડૂતોના ગામો અને કસબાઓમાં ફરવા લાગ્યો. એક વખતે તે કોઈ નગરમાં ગયો. ત્યાં જીવંત ધરનાર અને દુર્બળ શરીરવાળા જ્યેષ્ઠ રાજકુમારને દેખી તે સુખી તથા દુઃખી બની ગયો. તે કુમાર પણ તેને જોઈ લજ્જાથી નમ્રમુખ થઈ ગયો. પછી મુખુદ્ધિમંત્રી તેની પાસે આવીને બોલ્યો, “ હે રાજપુત્ર, તમારી આવી દુરાવસ્થા કેમ થઈ ગઈ ? ” તે બોલ્યો, “ દેવયોગે મારી બુદ્ધિ મૂઢ બની ગઈ અને તેથી મેં બીજા બધાં કામ છોડી શિકારીનું કામ કરવા માંડ્યું. દેવ ઘણું બળવાન છે. તેમાં પણ હું હંમેશાં દિવસે એક જીવ મારું છું, બીજો જીવ મારતો નથી. તે કર્મથી મારી આવી વિપત્તિ દુરાવસ્થા થઈ છે. પછી બીજો દિવસે મંત્રી મુખુદ્ધિ તેની આથે બાહેર ગયો. તેવામાં તે રાજકુમાર એક શશલાને જોઈ તેની ઉપર બાણ છોડવાને તૈયાર થયો. મંત્રીએ તેને અટકાવ્યો. તેવામાં અતિ પ્રોઠ એવા હરિણ વિગેરે તેના જોવામાં આવ્યા, એટલે પુનઃ તેમને મારવાને તે તૈયાર થયો. મંત્રીએ તેને ફરી પણ અટકાવ્યો. એવી રીતે જ્યારે જ્યારે તે હિંસા કરવા તૈયાર થતો, ત્યારે ત્યારે મંત્રીએ તેને અટકાવ્યો. એમ કરતાં સંધ્યાકાળ થયો. એટલે ત્યાં એક હાથીઓનું યુથ (ટોળું) આવી ચડ્યું. તે જોઈ મુખુદ્ધિ મંત્રીએ તેને કહ્યું કે, “ આ હાથીઓમાં જે વૃદ્ધ હાથી હોય, તેને પાડી દે. ” તેણે પોતાના અમાત્ય^૨ બાણથી પ્રથમ તે વૃદ્ધ હસ્તીને મારી નાખ્યો. પછી તે હાથીના કુલસથ-

જામાંથી મુક્તાદિજ લઈ તે જાને ઘેર આપ્યા. મુખ્યદિ મંત્રીએ તે મુક્તાદિજોમાંથી એક મુક્તાદિજ વેચ્યું અને તેના દ્રવ્યથી સારું ભોજન અને વસ્ત્રો ખરીદ કર્યાં. બીજે દિવસે પણ તે રાજકુમારે અગાઉની જેમ વૃદ્ધ હાથીને મારી નાખ્યો. પછી મુખ્યદિ મંત્રીએ કહ્યું, “હે વત્સ, હું તારા જાંધુને શોધવા શહેર વિગેરેમાં જાઉં છું, તારું અહિં રહીને હમેશાં તેવા હાથીનો શિકાર કરી નિર્વાહ કરવો.”

પછી મુખ્યદિ મંત્રી પૃથ્વીમાં ફરવા લાગ્યો. ત્યાં કોઈ નગરમાં સાથે એક બળદ રાખી ઘાસને માટે જતાં રસ્તામાં પેલા બીજા રાજકુમારને જોયો. તે પછી વિધિપૂર્વક પરસ્પર વાર્તાલાપ કરી-ઓળખી ઘેર જઈ મુખ્યદિ મંત્રીએ તેને આદરથી આ પ્રમાણે કહ્યું, “વત્સ, આ બળદને વેચી તેના દ્રવ્યથી ઘેર સહિત ભાત-દાળ વિગેરે સારું ભોજન ઘરમાં લાવો.” મંત્રીનું આ વચન સાંભળી રાજકુમારે પોતાના હૃદયમાં આ પ્રમાણે વિચાર્યું. “આ મંત્રી ઉંચી જાતનું ભોજન ખાઈને ક્યાંઈ ચાડ્યો જશે, પણ બળદ વગર મારે શિર બોલે ઉપાડવાનું આવી પડશે. મેહેમાનો પારકી પીડા જાણતા નથી. એ સત્ય છે. કહ્યું છે કે, “ચાર, બાળકો, હજીન, વેદ, ગ્રાહણ, મેહેમાન, નાચનારી, પૂર્ત અને રાજ પારકી પીડા જાણવા નથી.” તથાપિ આ પુરૂષનું વચન મારે ઉલ્લંઘન કરવું ન જોઈએ. કારણ કે, તે એક રીતે શ્રેષ્ઠ મંત્રી છે અને વળી બીજી રીતે આજે મારે ઘેર એ અભ્યાગત (પરેણી-મેહેમાન) થઈને આવેલ છે.” આ પ્રમાણે વિચારી તે રાજકુમારે તેના કહેવા પ્રમાણે બધું કર્યું. એટલે તે બળદ વેચી દીધો. બીજે દિવસે તેજ બળદને પોતાના ઘેર આવેલો જોઈ રાજકુમાર વિસ્મય પામી ગયો. તે મુગ્ધ મુદિવાળા કુમારે મંત્રીને તે વાત જણાવી. એટલે મંત્રીએ કહ્યું કે, “આ બળદને વેચી દો” રાજકુમારે તે પ્રમાણે કર્યું. પછી મંત્રીએ તેને આ પ્રમાણે શિક્ષા આપી, “વત્સ, જે બળદ અહિં આવે તેને તમારે વેચી દેવો.” રાજકુમારે તેમ કરવાનું કબુલ કર્યું.

તે પછી મંત્રી પેલી રાજકુમારીની તપાસ કરવાને ગયો. કોઈ વેશ્યાઓના ઘરની શ્રેણીમાં તે રાજકુમારી તેના ભેવામાં આવી. તેણીનું સ્વરૂપ સારી રીતે જાણી મંત્રીએ કહ્યું, “હે વત્સ, તું કોણ છે અને કોની પુત્રી છે? તેણીએ કહ્યું, “હું રાજાની પુત્રી છું. કોઈ કર્મથીજે શત્રુના સુલોટોએ મને પકડીને વેચતાં આ વેશ્યાઓએ મને હર્ષથી ખરીદી છે, તેથી હું આવી જાની ગઈ છું. તો પણ મને એકજ મહાહર્ભાગી પુરૂષ પ્રાપ્ત થાય છે.” એટલે ‘આ રાજપુત્રી છે.’ એવો નિશ્ચય કરી મુખ્યદિ મંત્રીએ તેને આ પ્રમાણે શિક્ષા આપી. “હે વત્સ, જે પુરૂષ લક્ષદ્રવ્ય આપે ત્યારે ઘરમાં દાળા કરવો.”

આ પ્રમાણે સુખુદ્ધિ મંત્રી પોતાના રાજના ત્રણે સંતાનોની સારી આજીવિકા કરી સુખી થયો.

એક વખતે તે મંત્રી રાત્રે નિદ્રાવશ થઈ સુતો હતો. તેવામાં વિધિએ તેને જાગ્રત કર્યો. તે જાગ્રત થયો તો પણ તેણે જ્યારે કંઈ ઉત્તર ન આપ્યો, ત્યારે વિધિએ કહ્યું, “અરે ! તને હાલ આવી ગાઢ નિદ્રા કેમ આવી છે ?” તે બોલ્યો, “હમણાં હું નિશ્ચિંત હૃદયવાળો થયો છું, તેથી સુઈ ગયો. હે સુંદર, તમે કોણ છો અને શા માટે અહિં આવ્યા છો ?” તેણે કહ્યું, “હે ભદ્ર, મને મહાન વિધાતા સમજી લે. હું અત્યારે તારી પુદ્ધિના બંધનમાંથી મુક્ત થવાને આવ્યો છું.” મંત્રી સુખુદ્ધિ બોલ્યો, “તમારા કહેવા પ્રમાણે મારા રાજના બાળકોને ભલે કૃપા મળે.” વિધિએ કહ્યું, “તે ખરું છે, પણ મારે તેમને માટે હાથી વિગેરે બનાવી દેવાનું શી રીતે કર્યા કરવું ?” મંત્રીએ કહ્યું, જ્યારે તમે જ્યોતે રાજ્ય આપશો, ત્યારે તે સંકટમાંથી તમારા મોક્ષ (છુટકારો) થશે, તે શિવાય કદિ પણ નહીં થાય.” વિધિએ જણાવ્યું, “તું પેલા મોટા રાજકુમારની પાસે જા અને તેને પ્રાપ્ત થયેલા મુક્તાકે-
ળોનો સમૂહ વેચીને તેમાંથી એક સૈન્ય ઉભું કર્ય. હાથી, ઘોડા, રથ અને પેદલ-
એમ ચતુરંગ સેના લઈ તારા નગરમાં લઈ જઈ તે શત્રુઓને સઘ નસાવી મૂકી પુનઃ તારા રાજ્યને શરૂ કર્ય.” વિધિએ કહેલાં આ વચનો સાંભળી મંત્રી સુખુદ્ધિ હૃદયમાં હર્ષ પામ્યો અને તેણે તે પ્રમાણે કરી પુનઃ રાજ્યને પ્રાપ્ત કર્યું. પછી ત્યાં સ્વજન વિગેરે સર્વે એકઠા મળ્યા. તેઓએ મળી રાજના મોટા કુમારનો રાજ્ય ઉપર પટાભિષેક કર્યો. એમ તેણે સુખુદ્ધિ મંત્રીની પુદ્ધિથી લાંબા વખત રાજ્ય કર્યું.

ચમઘંટા કહે છે, “હે જુગારી, એવી રીતે પુદ્ધિમાન પુરૂષો વિધિની લક્ષ્મીને પણ બળાતકારે લઈ શકે છે, તો પછી તું શા હીસાબમાં ? તારું દ્રવ્ય ગયુંજ છે. વળી દેવે તારું એક નેત્ર પહેલાં હરી લીધું છે અને આવી તારી પૂર્તિપુદ્ધિથી તારું બીજું નેત્ર પણ જશે.” જુગારી બોલ્યો, “હવે મારું બીજું નેત્ર શી રીતે જશે ?” ચમઘંટા બોલી, “તે માણસ એમ કહેશે કે, તેં જેવી રીતે મારે ઘેર એક નેત્ર ધરાણું મૂક્યું છે તેવાં બીજાં ઘણાં નેત્રો મારે ત્યાં ધરાણું મૂકાયેલાં છે, તો તારું આ બીજું નેત્ર મને આપ, કે જે હું તેની સાથે તોળી અને મેળવીને તને તારું તે નેત્ર સોંપી દઉં.” તેથી મારે કહેવું પડે છે કે, આ તારી જોડી યોજના વૃથા થવાની છે.” તે પછી ‘વેશ્યા ચમઘંટાની આ પુદ્ધિ સત્ય નથી.’ એમ માનતો તે જુગારી ચાલ્યો ગયો.

તે અરસામાં પેલા ચાર પૂર્તિ વણિકો સત્વર ત્યાં આવ્યા. તેમને પણ ચમઘંટાએ પૂર્વની જેમ પૂછ્યું, એટલે તેઓએ તે સુસાદરની સર્વ હકીકત નિવેદન

કરી. યમઘંટા હૃદયમાં ત્રિચારી તેમની આગળ આ પ્રમાણે બોલી, “તમોએ તમારા ઘરનું સર્વસ્વ હઠ કરીને ફેગટ શુભાવી દીધું.” તેઓ બોલ્યા, “સમુદ્રના જળનું માપ કેાઈ પણ રીતે થઈ શકેજ નહિં. તેથી તે સુસાદરની લક્ષ્મી અમારા ઘરમાં હવે પ્રાપ્ત થવાની સમજ લેજો.” યમઘંટા બોલી, “તે સુસાદર પોતાની બુદ્ધિથી સમુદ્રના જળનું માપ કર્યા શિવાય પણ તમારી લક્ષ્મી લઈ લેશે.” તેઓ બોલ્યા, “એવી તે કેવી બુદ્ધિ હોય ?” યમઘંટા બોલી, “તે માણસ તમને એમ કહેશે કે, ‘મેં પૂર્વે સમુદ્રના જળનું માપ કરવાનું કબુલ કર્યું’ છે પણ તે સાથે નદીના જળનું માપ કરવાની પ્રતિજ્ઞા કરી નથી, તો તમે તમારી શક્તિથી પ્રથમ નદીઓનું જળ ભરું કરી આપો, તે પછી હું કેવળ સમુદ્રના જળનું માપ કરી આપીશ.” તે એમ કહેશે તો તમે નદીઓનું જળ ભરું કરી શકશો નહીં, એટલે સમુદ્રના જળનું માપ કર્યા વગર તે તમારી લક્ષ્મી લઈ લેશે.” તેઓએ કહ્યું, “તે બાલિશ-મૂર્ખ સુસાદર પૂરું બોલી પણ જાણતો નથી, તો તેનામાં એવી સમૃદ્ધિદાયક બુદ્ધિ ક્યાંથી હોય ?” યમઘંટા બોલી, “વિદ્વાન પુરૂષો અતિ વાચાળ માણસની સાથે વાદ-વિવાદ કરતા નથી, પણ તેઓ પોતાની સદ્બુદ્ધિવાળી વાણીથી તે અતિ વાચાળ માણસને પણ સત્વર જીતી લે છે; તેથી તે શ્રીમાન પુરૂષ બુદ્ધિવદે શુદ્ધ એવા થોડા વચનથી તમોને હરાવી દેશે. જેમ એક શેઠાણીએ સોઢીને જીતી લીધી હતી.” તેઓએ પૂછ્યું, “તે શેઠાણી કેાણ હતી અને તેણીએ સોઢીને શી રીતે જીતી લીધી ?” યમઘંટા બોલી, “તે વિષે હું જે કહું, તે સાંભળો:—

શેઠાણી અને સોઢીની કથા.

સુસીમ નામના ગામમાં સદા કર્ણયાચોર અને પાપ ઉપર પ્રીતિવાળી સોઢી નામની એક પ્રચંડ રંડા રહેતી હતી. તેણી કોઈની સાથે કંઈએ થાય, તેમ આજ્ઞતી, બોક્ષતી અને જેતી હતી. કોઈની સાથે કંઈયે કર્યા શિવાય તેણીને અન્ન પચતું નહીં. સ્વગૃહમાં, પરગૃહમાં ત્રિવાટે કે ચોવાટે જે કોઈ મળ્યું, તેની સાથે તેણી હંમેશા અવશ્ય કંઈયે કરતી હતી. આથી તે ગામમાં તે કર્ણયાથીજ પ્રખ્યાત ગણાતી હતી. તેની રાહચથી ભય પામીને તે અપરાધ કરે, તો પણ કોઈ માણસ તેણીને બોલાવતું નહીં. કહ્યું છે કે, “ઉઘમીને દારિદ્ર હોતું નથી, જપ કરનારને પાપ લાગતું નથી, મૌનથી કંઈયે થતો નથી અને જંગલ રહેનારને ભય લાગતો નથી.” તે સોઢીને કંઈયે કર્યા શિવાય બીજે ક્યાંઈ પણ પ્રીતિ થતી નહતી, તેથી તે વઢવાડ કરવાને ઘણીવાર બીજા ગામોમાં પણ જતી હતી. એક વખતે તે દલ્લકારિણી સોઢી એક ખજાદ ઉપર પહોંચી ત્યાંની પરગામ જવાને માટે તેયાર થઈ અને તે વખતે તેણીએ દારીને આ પ્રમાણે આજ્ઞા કરી. “અરે ! દારી, બોજનને માટે એક માણું વડીમાં પાંચ માણા ફૂલ નાખીને તેને

રાંધી નાખ્ય.” આ વખતે પડખે પડોશીને ઘેર કોઈ આ મેહેમાન ઘડને આવી હતી, તે આ કુછાખોર સોદીનું સ્વરૂપ જાણી નહતી, તેથી તે સાંભળીને તેણીએ સોદીને આ પ્રમાણે કહ્યું. “જેન, તમોએ અત્તનો પાક કદિ કયો નહીં હોય અથવા જોયો નહીં હોય, પણ શું કોઈવાર સાંભળ્યો પણ નથી કે જેથી આવું બોલો છો ?” તે મેહેમાન સ્ત્રીના આ વચન સાંભળી સોદીએ દાસીને કહ્યું. “દાસી, હવે બાહેર ગામ વઢવા જવાથી સચું. આપણું કાર્ય અહિંજ સિદ્ધ થયું. તું સત્તર સ્વરૂપ થા અને આ બળદ ઉપર નાખેલું પટ્ટાણ ઉતારી લે.” આ પ્રમાણે કહી તે સોદી ફૂંકડાની જેમ શિખા ઉઠી કરી પ્રહાર કરવા ઉઠળી, દાંત પીચના લાગી, વાલેજીની જેમ કૂર ઢોખાવ કરી લપડાક ઉગામી દોડવા લાગી, ભેંસની જેમ આગળ અને પાછળ વારંવાર જવા લાગી, નૃત્ય કરવામાં આસક્ત એવી નરીની જેમ દોડને હટાવા લાગી, જાણે ડુર્ગધ આવતી હોય તેમ નાસિકા મરડવા લાગી, શિરપર આરેલી કુતરીની જેમ જતલી ચીતકાર સજ્જો કરવા લાગી અને દોડકીની જેમ ઠેકતી ઠેકતી વારંવાર પડવા લાગી. જાણે કરડવા આવેલી સર્પિણી હોય, નખવાળી નકુડી હોય અને જાણે ગાંડી થઈ હોય તેમ તે રૂદ્ધ કરતી અને અફળાતી આ પ્રમાણે બોલી, “અરે રાંડ, શું મારા ઘરની પંચાત મેં તને સોંપી છે ? લોકો પોતાની પંચાત છોડીને બીજાની પંચાતજ કરવા જાય છે. હેરંડે, એરંડાની જેમ લાંબી થઈ પારકા ઘરમાં પેસીને રહી શકતી નથી કે જેથી વૃદ્ધાની જેમ મને પણ શીખામણ આપે છે. જેનું માથું ભાંગ્યું છે. એવી છે ભુંડી રાંડ, તું પંડિતાની જેમ મને શિક્ષા આપે છે, પણ અંદર દ્રીઝ પડવાથી સડી ગયેલી તારી જીભનેજ શિક્ષા આપ્ય. જે તું આવું બોલે છે, તો આજે હું તારું મુખ ભાંગી નાખીશ, દાંત પાડી નાખીશ અને તાળ-વામાંથી જીસ ખેંચી લઈશ. અરે આવળી, પોતાના આત્માને પંડિત માનનારી એવી તે પહેલાં અનેક ભોળા લોકોને તરછોડ્યા હશે, પણ અહિં તો હું સોદી છું. કદિ તે મને જોયેલી નહીં હોય, પણ લોકોની વાર્તાથી મારું નામ પણ શું નથી સાંભળ્યું ? જેથી તું બીજા સામાન્ય માણસની જેમ મને પણ તરછોડવાની ઇચ્છા કરે છે ? દરેક રાફેરે ઘો હોતી નથી, કોઈ ઠેકાણે સર્પ પણ હોય છે.” સોદીનાં આવાં કટુવાક્યોથી તે મેહેમાન સ્ત્રી લય ગામી. તે પછી તે સોદીના પગમાં પડીને તે સ્ત્રી આ પ્રમાણે બોલી, “જેન, મારા આ એક અપરાધ માફ કર્ય, હવે હું આવું કદિ પણ બોલીશ નહિ.” તે વખતે વઢવાડ કન્નારી સોદી કોથથી તે સ્ત્રીને મજબૂત પાટુ મારીને બોલી “અરે લગારા કરનારી રંડ, તું મને જોડેન કહીને કેમ બોલાવે છે ? હું તારા જાપથી ઉત્પન્ન થયેલી છું, એમ તે હાથ શી રીતે જાણ્યું ? તું મને નાગરિકપણની સુખિયી લોકોની

આગળ માની જણી બહેન કહીને બોલાવે છે, પણ પૂતના લક્ષણોથી મેં તને ઓળખી લીધી છે કે તું ગાયના મુખવાળી વાઘેણ છે. તારી જેમ અમો પણ શું દંડ નથી શીખ્યા? અરે મૂઠા, પ્રથમ મને ગાળથી વડીને હવે ખમાવવાને આવે છે, તો તું પહેલાં પાણી પીને પછી ઘર પૂછે છે. ” આવાં મલિન વચનોથી સોદીએ તેણીની સાથે વારંવાર વડવાડ કરવા માંડી. એટલે તે મહેમાન ઓએ પોતાના હૃદયમાં આ પ્રમાણે વિચાર્યું, “ આ સ્ત્રી અમિનો ભડકો ભેડ ભડકેલી ગધેડીની જેમ પ્રવર્તે છે. તે ગધેડી આગળ હાંતથી કરટે છે અને પછવાડે પગથી પાટુ મારે છે. તેથી આ બાઈના મુખમાં તો ને વિદ્વાએ ભરેલું સજગતું ઉંઘારીયું નાખ્યું હોય, તો તેથી તે પ્રથમ બળે અને પછી વિદ્વાથી લીંપાય. આ લાજ વગરની બાઈની સાથે કળયો કરી શકાય તેમ નથી. લોકો ભાંડથી બંડીતા નથી, પણ ભાંડના ચરિત્રથી બંડીવે છે. કળયો સમાવવા માટે આ સ્ત્રીને જે શાંતિનું વચન કહીએ છીએ, તે વચન તો એને ઉલટું તપેલા ધીમાં પાણી નાખ્યા જેવું થાય છે. તેને માટે કહું છે કે, “ કોઈ માણસને જે શાંતિનાં વચનો કહેવામાં આવે, તે તપેલા ધીમાં નાખેલા જગના બિંદુની જેમ ઉલટા કોધને ઉદીપન કરનારાં થાય છે. ” તેથી મુનિની જેમ મૌન ધરીને રહેવું સારું છે. ” આ પ્રમાણે વિચારી તે સ્ત્રી મનમાં કથવાઇને મૌન ધરી બેસી રહી. પેલી સોદી લાંબો વખત કુતરીની જેમ ભસતી ભમતી પોતાની મેળે જાંત ઘડ ગઇ. ઈંધણાં વગરનો અગ્નિ એની મેળેજ શમી જાય છે.

ત્યારથી તે દેશમાં કોઇ પણ તે વડકણી સોદીને બોલાવતું નહીં, તેથી શરીર જાણે કોંચાના^૧ ફળ જગાડ્યા હોય, તેમ તેણીને વડવાડ વિના થેન પડતું નહીં. જાણે અરુચિનો રોગ થયો હોય, તેમ કળ્યાં વિના તેણીને ખોરાકમાં સ્વાદ આવતો નહીં અને જાણે મોટો રોગ થયો હોય, તેમ રાત્રે નિદ્રા પણ આવતી નહીં.

એક વખતે તે સોદી બળદ કપર ચડી મહારાષ્ટ્ર દેશમાં પ્રખ્યાત અને તેણીના સ્વમાવથી અવગણ્યા એવા પ્રતિષ્ઠાનપુરમાં ગઇ. ત્યાં રાજદ્વારમાં બળદને ઘાસ અને જળ મૂકી રાતની પાસે આવી તેણીએ આ પ્રમાણે કહ્યું, “ હું કળ્યાખોર સોદીના નામથી ઓળખાઈ છું. ખીલ સર્વ દેશોમાં ફેલાઈ કરવામાં કુશળ એવા સર્વ જનોને મેં જીતી લીધા છે. હવે આ નગરને વીરક્ષેત્ર જાણીને હું કળયો કરવા આવી છું. તમારા નગરમાં જો કોઇ કળયો કરવામાં મંજિતમાન હોય, તો તે આ મહારાજાનમાં મારી સાથે કળયો કરવા આવે. જો કોઇ તેવું ન હોય, તો તમે બધા ઘસનો આહ્વાન કરી અત્યંત પાણી પીનારા છો, અર્થાત્ પશુ જેવા છો, એમ સમજવું. ” સોદીના આ વચનો સાંભળી

રાજાએ આ પ્રમાણે ચિંતવ્યું, “ આ પ્રતિજ્ઞાનપુરમાં આ વઠકણી સ્ત્રીને યોગ્ય એવું કોઈ હશે ખરું, પણ વઠવાડ કરવા માટે કોઈને કહી શકાય નહીં, તેથી જો નગરમાં પટા વગાડવામાં આવે, તો તેનો શબ્દ સાંભળીને નાટ્યમાં કુશળ એવા નટની જેમ કોઈ પ્રત્યક્ષ થઈ જાહેર આવશે. ” આવું વિચારી રાજાએ આજ્ઞા કરી, એટલે પટલ વાગ્યો અને તે વાગતો વાગતો પુણ્યમિંહ નામના કોઈ વેપારીના દ્વાર આગળ આવ્યો. પટલનો વૃત્તાંત જાણી તે પુણ્યમિંહ વેપારીની પુત્રવધૂએ તરતજ તે પટલનો સ્પર્શ કર્યો. જેથી પટા વગાડનારા પુરૂષોએ તે વાત રાજાને જાહેર કરી. તે સાંભળી રાજા ખુશી થઈ ગયો. તરતજ તેણે પુણ્યમિંહ શેઠને રૂબરૂ બોલાવી મધુર વાણીથી કહ્યું “ શેઠ, તમારી વધૂએ પટલનો સ્પર્શ કર્યો છે. તો તેણીને અહિં વઠવાને માટે બોલાવો. ” પુણ્યમિંહ શેઠે કહ્યું, “ સ્વામી, આ શું કહો છો ? મારી પુત્રવધૂ તો ઉચ્ચ સ્વરે બોલી પણ જાણતી નથી. કોઈએ આપને નિશ્ચે ખોટું જ જાહેર કર્યું છે. ” રાજાએ કહ્યું, “ શેઠ, જો તમોને મારા વચન ઉપર પ્રતીતિ નહોતી, તો હમણાં ઘેર જઈ તમારી પુત્રવધૂને પૂછો અને પછી તેને અહિં લાવો. ” પછી પુણ્યમિંહ શેઠ ઘેર આવ્યો અને તેણે પોતાની પુત્રવધૂને ગળના કહેવા પ્રમાણે પૂછ્યું, “ ત્યારે તેણીએ તે કયું કયું કર્યું. ” તે સાંભળી પુણ્યમિંહ બોલ્યો, “ વત્તે, તેં અનર્થ કરનારા રાજાના પટલનો સ્પર્શ કેમ કર્યો ? ” સ્ત્રીએ કહ્યું, “ એથી જરા પણ અનર્થ થશે નહિ. ” પછી પુણ્યમિંહ શેઠ પોતાની પુત્રવધૂને હાથે ગળમમાં આવ્યો. રાજાએ તેણીને પૂછ્યું કે, “ તું આ કળ્યાણેર સેડીને સાચે વાદથી વડી શકીશ ? ” તે વડી શાંત સ્વરે બોલી, “ મહારાજા, આપ પ્રશ્ન જા. સ્ત્રીને પુછો કે, “ કળ્યાણા કેટલા ભેદ છે અને તે કળ્યાણી ઉત્પત્તિ કેવી રીતે કર છે ? ” પછી રાજાએ તેથી રીતે મોઢીને પૂછ્યું એટલે મોઢી બોલી કે, “ જાત વિશિષ્ટની વાત તો મેં પુરે માલગીજ નથી. હવે હું જાણી ગઈ. હવે જ્યાં તે કળ્યાણ પ્રકારનું વડ તત્ત્વ તેણીની પામે કહેવાયે. ” પછી રાજાએ આજ્ઞા કરી એટલે તે વઠકણીએ કળ

વચ્ચે પાછી પ્રીતિ થાય છે. જો કોઇની સાથે ખેતરમાં અર્ધો ભાગ કરીએ, તો તેમાંથી પાણ્ડુમાસિકી વડવાડ થાય છે. જ્યારે ખેતરમાંથી ધાન્ય સહ લેવામાં આવે ત્યારે પુનઃ ખંતેની વચ્ચે પ્રીતિ થઇ નથ છે. હે રાજ, જો કોઈ કામનો અર્ધો પટ્ટો સાથે લેવામાં આવે, તો તે ખંતેની વચ્ચે જ્યાંયુધી વર્ષ આવે ત્યાંયુધી વાર્ષિકી વડવાડ આવે છે. હે રાજ, ખંતે સપત્ની (શોક્ય) વચ્ચે જે વડવાડ હોય છે, તે યાવજીવિદા-જીવે ત્યાંયુધી આવે તેવી હોય છે.” કજીયાના આ ચાર પ્રકાર સાંભળી રાજ ચમત્કાર પામી ગયો. પછી તે વધુની બુદ્ધિથી રાજ થયેલા તેણે પુણ્યચિંક શેઠનો તેની પુત્રવધૂ સાથે વચ્ચા-કંકારથી અંકેર કરી તેમને ઘેર મોકલ્યા. એમ વધુએ તે ઘાસ તથા પાણી મોટીતાજ ગળા ઉપર મૂકાવ્યાં. પછી રાજએ ને માટીને ખાંધીને પોનાના દેશમાંથી બાહર કાઢી મૂકી. ”

યમધંટા કહે છે “ આ ઉપરથી સમજવાનું છે કે જેમ મોટી વાચાળ હતી, તો પણ તેણીને તે વણિકવધૂએ થોડી વાળીથી જીતી લીધી, તેમ તે મુઆફર તમેને થોડી વાળીથી જીતી લેશે એમાં કોઈ જાનનો સંગય રાખવો નહીં. ” આ પ્રમાણે યમધંટાના વચનો સાંભળી તે ચારે પૂર્ત વણિકો માન સહિત પોતપોતાને ઠેકાણે ચાલતા થયા. કુમાર રત્નચૂડે સ્ત્રીવેશે ગુરૂના વાક્યની જેમ તે બધું હૃદયમાં ધારણ કરી લીધું. પછી રત્નચૂડે ત્યાંથી ઉઠી રત્નધંટા સાથે તેણીને મંદિર આવ્યો અને ત્યાં રત્નધંટાની રજ સહ ને પોનાના સ્થાનમાં આવ્યો. ત્યાં નિશ્ચિંત હૃદયે તેણે નિદ્રા લીધી. પછી પ્રાતઃકાળે પેલા બધા પૂર્તજનો આવ્યા, તેમને રત્નચૂડે આમવાક્યોથી ઘણીવાર સમજાવવા માંડયા; તથાપિ તેઓ સમજ્યા નહીં. એટલે તેઓને સહ રત્નચૂડે રાજસભામાં આવ્યો. રત્નચૂડેને બતીશ સજ્જણવાળો બેઠું રાજ વિરમય પામી ગયો.

પુરૂષનાં બતીશ સજ્જણો.

જે પુરૂષ શરીરે ત્રણ અંગેમાં વિશાળ, ત્રણમાં ગંભીર છ અંગેમાં કીચા, ચારમાં દુકા, સાતમાં ગતો અને પાંચમાં કાંઠો તથા સફમ હોય, તે પુરૂષ બતીશ સજ્જણવાળો રત્નચૂડે ગણાય છે. પુરૂષની છાતી, મુખ અને સસાર-એ ત્રણ વિશાળ હોય તે ગણાય છે. નાભિ, મત્વ અને સ્વર-એ ત્રણ ગંભીર હોય તો ગણાયવા યોગ્ય છે. કંઠ, પૃષ્ઠ, સિંગ અને એ વંધા-એ ચાર જે પુરૂષનાં દુકા હોય, તે પુરૂષ હંમેશા પુત્રવંશ છે. જેમના આંગળીના પર્વ (અક્ષમાત્ર) કેશ, નજ, દાંત અને ત્વચા-એ પાંચ મુક્ત હોય તે મનુષ્યો દીર્ઘજીવી (સાંખી આવરદાવાળા) થાય છે. જે પુરૂષને બે જાનોનો તથા બે નેત્રોનો મધ્યભાગ, બે બુધ (કાય), નાસિકા અને હૃદય-એ

પાંચ લાંબા હોય તે પુરૂષ ઉત્તમ અને ધન્ય ગણાય છે. નાસિકા ધ્રીવા (ટોક), નખ, કાખ, હૃદય અને મુખ-એ છ જેના ઉત્તર હોય, તે મનુષ્ય મદા ઉન્નતિવાળો થાય છે. નેત્રોના ખૂણા જીઝડા તાળવું, નખ, હોઠ અને પગના તળીયા-એ માત રાતા હોય તેો મિત્રિ માટે થાય છે. =

આવા ગરીબ ક્ષત્રણવાળા 'તે રત્નચૂડે રાજની આગળ પેલા મર્વ ધૂત્તજનોની પાસે પોતપોતાનો વૃત્તાંત મૂળથી તે અંત સુધી કહેવરાવી યમવંટા વેસ્યાએ કહેલી મારી યુક્તિથી તેમને જીતી લીધા. પછી મયુદ્રના જળનું માપ કરાવનારા તે ધૂત્ત વણિકોની બધી ક્ષમી તેણે કાઢી લીધી. તે વખતે પેલો જુગારી નાશીને કયાંક ચાલ્યો ગયો. પેલો પાડુકા કબારો કારીગર કે જે ' હું ખુશી છું. ' એમ ઉચ્ચે સ્વરે બ્રાહ્મતાં પણ તે ગ્યામવદન થઈ જેવો ચાલ્યો. તેવોજ ચાલ્યો ગયો. પેલા વહાણની મર્વ વસ્તુ લેનારા ધૂત્ત વણિકો પહેલાં ત્યાં હાજર થયા નહતા, તેમને ગત્તના માણસો મોકલી બ્રાહ્મણના અને પછી તેણે તેમને પોતાની બુદ્ધિવટે હરાવી લીધા. તે વખતે રાજના કહેવાથી આજ સાખ દ્રવ્ય કંઈ તે દયાળુ રત્નચૂડે તેમને મંકટમાથી મુક્ત કર્યા. આથી રાજા જે કે અન્યાય કરવામાં તાપર નહેનારો હતો, તેો પણ તેણે રત્નચૂડેને ઉચ્ચ સ્વરે કહ્યું કે, " તારી વય કરતાં વધારે બુદ્ધિએકં હું તારી ઉપર મંત્રુષ થયો છું, તેથી મારી પાસે કાંઈ પણ તું વગ માગી લે. " રત્નચૂડે બ્રાહ્મણ, " સ્વામી, જે આપ મારી ઉપર ખુશી થયા હો, તેો આ તમારા નગરમાથી ક્ષત્રીના નાશની કારણરૂપ એવી ધ્વનીતિને મત્વર તબથી ઘા. કાણુ કે કહ્યું છે કે, " નીતિ વગરનો ગત્ત, વિનય વગરનો શિષ્ય, શીલ વગરનો યતિ, પ્રથમ વગરનો માધુ, જીવ વગરનો દેહ, પુણ્ય વગરનો જીવ અને દ્રવ્ય વગરનો ગૃહસ્થ કાંઈપણ હીમાળમાં ગણાતો નથી. = જે માણસ ન્યાયથી પ્રવર્તે છે, તેને તિર્થય પણ મહાય આપે છે અને જે કુમારે ચાલે છે, તેને મગે ભાઈ પણ છોટી જે છે. સર્પના મુખમાં રૂધિર હોતું નથી, નિર્જીવ કલેવરમા શબ્દ હોતો નથી અને દુષ્ટ અધિકારીવાળા રાજા અને પ્રજામા દ્રવ્ય હોતું નથી. " આ પ્રમાણે અનેક કવિઓના રચેલા મુવાકયોથી તેણે એવો પ્રતિબોધ આપ્યો કે જેથી ગત્તએ ન્યાય અંગીકાર કરવાનું કબુલ કર્યું. પછી પુનઃ રાજા બ્રાહ્મણ, " કુમાર, મેં જે ન્યાય કંવાનું કબુલ કર્યું, તેથી તો માફજ હિંત થયુ, પરંતુ તારા પોતાના હિંતને માટે કાંઈ કહે. " ત્યારે રત્નચૂડે બ્રાહ્મણ, " જે માફ હિંત કરતું હોય તેો મને આ રણુષંટા વેસ્યા અર્પણ કરો. " પછી રાજાના કહેવાથી તે રણુષંટા વેસ્યા રત્નચૂડની ઉત્તમ પત્ની થઈને રહી.

હવે કુમાર રત્નચૂડે તે નગરીમા રહી યોગજ દિવસોમાં ઘણું દ્રવ્ય ઉપાસન કર્યું. પછી ઘણી વસ્તુઓથી પોતાનું વહાણ ભરી તે કુશળતાથી પોતાની નગરીમા આવી પહોંચ્યો. તે સમયે તેનો પિતા વિગેરે સર્વ સ્વજનવર્ગ અતિ હુર્ આચ્યો. પેલી

વેશ્યા સૌભાગ્યમંજરી પણ હર્ષથી તેને મળવા માટે આવી. તેણીને રત્નચૂડે સત્કારપુર્વક આ પ્રમાણે કહ્યું. “હે ભદ્રે, મેં જે આ ઘણું દ્રવ્ય ઉપાર્જન કર્યું, તેનું કારણ તારું વચન જ છે.” તે વેશ્યા બોલી, “ઉત્તમ શેઠજી, તમારે જે ઘણું દ્રવ્ય ઉપાર્જન કર્યું, તેનું મૂળ કારણ તમારું સહભાગ્ય છે, પણ હવે રાજની આજ્ઞાથી હું તમારી ગૃહિણી થઈશ.” પછી રત્નચૂડે મોટી ભેટ અને જુદીથી રાજને ખુશી કરી દીધી. જેથી રાજાએ તેને મુખ્ય નગરશેઠ બનાવ્યો અને તે સૌભાગ્યમંજરી વેશ્યા તેને અર્પણ કરી.

એક વખતે ચતુર્જાની એવા ધર્મધોષ સૂરિ સાધુઓના પરિવાર સાથે બાહેરના ઉદ્યાનમાં આવી ચડ્યા. ત્યાં રાજા વિગેરે સર્વ જનો તેમને વંદના કરવાને આવ્યા. રત્નાકર શેઠ પણ પોતાના રત્નચૂડ પુત્રને સાથે લઈને ઉદ્યાનમાં ગયો. તેણે વંદના કરી સમય જોઈ ગુરૂને આ પ્રમાણે પુછ્યું, “ભગવન, કયા પુણ્યથી મારે પુત્ર રત્નચૂડ સંકટમાં પડ્યા છતાં તેમાંથી બચીને ઘણી લક્ષ્મી લઈ આવ્યો?” ગુરૂએ ઉત્તર આપ્યો, “શેઠ, તમારા આ ભાગ્યવાન પુત્રને પુર્વભવે કરેલા પુણ્યથી વિપત્તિ પણ સંપત્તિ રૂપ થઈ છે.” રત્નાકર શેઠ બોલ્યો, “હે મૂલ્ય એનો પુર્વભવ કેવો હતો?” આ પ્રમાણે પુછવાથી ગુરૂએ રત્નચૂડકુમારના પુર્વભવની કથા કહેવા માંડી.

રત્નચૂડકુમારના પુર્વભવની કથા.

નંદિયામમાં પૂર્વે એક વૃદ્ધોશી રહેતી હતી તે ઘણીજ ગરીબ ગિયતિની હતી. તેને સ્થાવર નામે એક પુત્ર હતો. એક વખતે દોઈ પર્વનો દિવસ આવ્યો તે વખતે ગામમાં ઘેર ઘેર સારા ભોજન થતાં જોઈ તે સ્થાવરે પોતાની માતા પાસે તેવા ભોજનની માગણી કરી. વૃદ્ધ માતાએ કહ્યું, “વત્સ, દ્રવ્ય વગર સાંઈ ભોજન કયાંથી થાય? તેથી હું પુત્ર, સહા સંતોષ પામીને રહે.” માતાએ આ પ્રમાણે કહ્યું તોપણ બ્રાહ્મણને લઈને તે પુત્રે આમહ કરવા માડ્યો, ત્યારે તે વૃદ્ધ સ્ત્રી રૂઢન કરવા લાગી. કારણ કે, સ્ત્રીઓનો એવા સ્વભાવ હોય છે. તેણીનું રૂઢન સાંભળી બે પડોશીઓ તેની પાસે આવી અને રાવાનું કારણ બતાવી તેઓ બંને પણ દુઃખ પામી, પછી એક પડોશી બોલી, “હે મુલે, મારા ઘરમાં ઉંચી જાતનું અન્ન છે તે તમે ગ્રહણ કરો.” બીજી બોલી, “મારે ઘેર ધાનું ઘી છે, તે રો.” આ પ્રમાણે કહી તેઓ બંને પોતપોતાને ઘેર આવી અને તત્કાળ તેમજે પોતાની જાતે તે બાળકને માટે લાચી જાતું ધાન્ય અને ગ્રેષ્ઠ જાતનું ઘી દર્પથી લાવી આપ્યું. તે જોઈ તે દ્રવ્યના લાભ વગરની વૃદ્ધમાતાનું ચિત્ત જરા હર્ષિત થયું અને તેણીએ પોતાના પુત્રને માટે તેનું પકવાનન ગનાવ્યું. પુત્ર સ્થાવર તે પકવાન જમવાને જેવામાં બેસતો હતો, તેવામાં કેઈ માઓપવામી મુનિ પારણાને માટે તેને ઘેર આવી ચડ્યા તે બાળકે મુનિને જોઈ આ પ્રમાણે હૃદયમાં ચિન્તયું. “અરે! મારે અહીં ભોજન કયાંથી? અને આવા મુનિ પણ કયાંથી?

શુભના વિસ્તારવાળો એવો હું દાતા અને લોભન એ બેનો યોગ પ્રાપ્ત થયો છે, હવે તેની અંદર મારા ચિત્તને સ્તવર બેઠી દઈ. હું આ પાત્રને દાન આપું કે બેથી ત્રણનો યોગ થાય. કારણ કે, દાતા દાન અને પાત્ર-એ ત્રણનો યોગ ઘણો દુર્લભ છે. આપું ચિત્તમાં વિચારી તેણે તે મુનિને નિદાન-નિયાણા રહિત થઈ તે દાન આપી દીધું. મુનિએ તે શુદ્ધ અન્ન જાણી તેના આગ્રહથી ગ્રહણ કરી લીધું. પેટી બે પડોશણોએ ઘી તથા અન્ન દાનના અનુમોદનથી પુણ્ય ઉપાર્જન કર્યું, પણ તે બંનેને એક વખતે જાતિમદ્ થઈ આવ્યો, દાનના પ્રભાવથી તે સ્થાવરના ઘરમાં કાંઈક દ્રવ્ય વિગેરેની પ્રાપ્તિ થઈ આવતાં તેણે ફરીવાર પણ પાત્રદાન આપ્યું હતું. હે રત્નાકરગ્રેહ, પછી તે સ્થાવર આયુષ્યનો ક્ષય થતાં ત્યાંથી સ્થળીને તમારો આ રત્નચૂડ પુત્ર થયો છે. પેલી જે બે પડોશણ સ્ત્રીઓ હતી, તે જાતિમદ્ કરવાં-થી, બે મહાવેશ્યા થઈ છે. પૂર્વના દાનના પુણ્યના પ્રભાવથી તે રત્નચૂડને વિપત્તિનો આગ્રય થતાં પણ સંપત્તિ થઈ છે. ધર્મના માહાત્મ્યી શું થતું નથી? તેને માટે કહ્યું છે કે, “ધર્મથી સારા કુળમાં જન્મ શરીરે આરોગ્ય, સૌભાગ્ય, આયુષ્ય અને બળ પ્રાપ્ત થાય છે, ધર્મથી નિર્મળ યશ, વિદ્યા, અર્થ અને સંપત્તિ થાય છે. ધર્મ મોટા જંગલમાંથી અને મોટા જળમાંથી સદા ખચાવી લે છે. સમ્યક્ પ્રકારે આરાધિતો ધર્મ સ્વર્ગ તથા મોક્ષને આપનાર થાય છે.”

ખીજી રીતે આ રત્નચૂડની કથા ઉપર ઉપનય ઘટાવે છે.

“હે રત્નાકરગ્રેહ, જે આ તમારો પુત્ર રત્નચૂડ છે, તે સંસારી જીવ સમજાવો, જે ઉપદેશ આપનારી વેશ્યા છે, તે સર્વ કર્મોની અંદર પ્રેરણા કરનારી કર્મપ્રકૃતિ સમજાવી. જે રત્નચૂડનું વહાણ ઉપર ચડવું, તે જીવનો ગર્ભાવાસમાં પ્રવેશ જાણવો. જે અનીનિનગરની પ્રાપ્તિ તે હીનકુલમાં જન્મ સમજાવો. જે સર્વસ્વને લઈ લેનારા ચાર ધૂત્ત વણિકો કહ્યા, તે ધર્મરૂપી દ્રવ્યને હરી લેનારા કોષાદિક ચાર કપાયો જાણવા. જે પેલો પાકુ કરનારો કારીગર તે રોગ સમજાવો. જે જુગારી હતો તે દ્રેષ, મમજાવો. જે ચાર વાદ-વિવાદ કરનારા હતા, તે ચાર પ્રકારની વિકૃતિ સમજાવી. જે રાખઘંટા વેશ્યા હતી, તે પોતાની (ભવ્યજીવની) આસી જુદી સમજાવી અને જે ચમઘંટા અક્ષા તે કપટના સ્થાનરૂપ મિથ્યાદષ્ટિ સમજાવી. એવી રીતે એ સર્વ વૃત્તાંત અંતરંગરૂપે પણ સમજાવનારો છે. એ રત્નચૂડરૂપ જીવને વિકટ એવી ચમઘંટા રાખઘંટાની દ્વારા ગંભીરૂપ ગની જે સલામત થઈ હતી, તે પુર્વના પુણ્યના પ્રભાવથીજ થઈ હતી. કારણ કે, જીવને જો અનુકૂલ જુદી ઉત્પન્ન થાય, તો તે મિથ્યાદષ્ટિ હોય; તો પણ પ્રાપ્ત કરીને સમ્યક્દષ્ટિ થઈ જાય છે. તે પછી જીવ તે સર્વ જીવોને જીતી લઈ અને પુનઃ અનંતસૂક્ષ્મી પ્રાપ્ત કરી રત્નચૂડની જેમ વિશ્વમાં સન્માન્ય થઈ

સુખી થાય છે.” આ પ્રમાણે ધર્મધોષ શુદ્ધ પામેથી આ દૃષ્ટાંત મન્ય પ્રકારે સંલગ્ન રત્નાકર શેઠ વિષયભોગ ઉપર વિશ્રુત થઈ ગયો અને તેણે પોતાની, શ્રી મરુત્વતીની સાથે દીક્ષા અંકુષ કરી રત્નચૂડ પણ સમ્યક્ત્વ મૂવ ગૃહસ્થના બાંસ મનો અંકુષ કરી પોતાના જન્મને મક્કળ માનતો ઘેર આવ્યો. ત્યારથી રત્નચૂડ સાંત શ્વેત્રોની અંદર ઘણું દ્રવ્ય વાવતો હુબ્બી તથા દીનજનોને હર્ષથી ઠયા દાન કરવા લાગ્યો. તે બંને વખતે શુદ્ધ આવશ્યક ક્રિયા, ત્રિકાળ દેવપૂજા અને પર્વના દિવસોમાં પૌષધ વિધિવત આચરવા લાગ્યો. તે પ્રતિ વર્ષે મંઘયાત્રા, મંઘભક્તિ અને પ્રાયશ્ચિત્તથી શુદ્ધિ મર્વદા કરતો હતો. એવી રીતે ધર્મ, અર્થ અને કામની આગધના કરતાં તે રત્નચૂડને એક પુત્ર થયો, એટલે અતુર્થવર્ગ-મોક્ષ માધવા માટે તેણે દીક્ષા અંકુષ કરી તે પછી આની રીતે સંયમની આરાધના કરી અને દરિવાદનો અભ્યાસ કરી છેવટે રત્નચૂડમુનિ કાળ કરી સાતમા દેવદોકમાં ધંડના સામાનિક દેવરૂપે ઉત્પન્ન થયા. ત્યાં તેઓ ઉત્કૃષ્ટ ભોજ તથા ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ભોગવી ત્યાંથી ગયવી ઉચ્ચ કુલમા જન્મ પામીને છેવટે મોક્ષે જશે.”

શ્રી બ્રહ્મગુપ્તચરિત્ર પત્રનેન ગળને કહે છે, હે રાગ, મે તને આ અત્રના દાન વિધિ દ્વારાંત આપી દર્શાવ્યું તેમ ખીમ વમતિ વિગેરેના જે દાન છે, તે જિનશ્રામનમા માત્ર પ્રકારના કહેલાં છે. કોઈ ઠેકાણે પાત્રદાન, અભયદાન, ઠયાદાન, કીર્તિદાન કહેલાં છે અને કોઈ ઠેકાણે જ્ઞાનદાન વિગેરે પણ કહેવા છે. તેઓમા અભયદાન અને સ-પાત્ર-દાન આપવાથી મોક્ષ થવાનો મંભવ છે અને અતુર્કપા વિગેરે દાનો પુણું રીતે સ્વર્ગાર્થિ ફળને આપનારા છે.

જેઓએ ‘ઝણુ મત્વ-છેદી નાખ્યું’ એવી વાળી વર્ણોની અંદર મન્ય કરી હતી, જેમનું સુવર્ણુ દાન વિદોનોએ કદપ્રદક્ષ વિગેરેના જેવું પુણું કહેલું છે અને જેમણે માંઈ પણ છેદન કર્યા વગર અદ્ભુત રીતે સકળુનો નાશ કર્યો હો, એવા નિમળા વાણીવાળા શ્રી વિમળનાથ પ્રભુ તમોને નદા હંપને મારે ધાગો.

ઇતિ શ્રી તપોગણુના નાયક શ્રીરત્નાસિંહસૂરિના શિષ્ય ભદ્રારક શ્રી જ્ઞાનભાગરસૂરિના રચેલા શ્રીવિમળનાથ ચરિત્ર મહાકાવ્યનો દાનધર્મધિકારરૂપ પ્રથમ સર્ગ સમાપ્ત.

દ્વિતીય સર્ગ.

(શીલધર્માધિકાર)

પ્રમાણે શ્રીધર્મરૂપી કલ્પવૃક્ષની દાનશાખા કહેવામા આવી, હવે તેની શીલશાખા કહેવામા આવે છે તે માનવો જે મનુષ્યો આ-શ્રયપણે શીલનું પાલન કરે છે, તેમને મુંદરું મુંદરું થાય છે, વિપત્તિઓ સંપત્તિ થઈ જાય છે, શત્રુપક્ષ સ્વજન થઈ રહે છે,

કાનન-જંગલ જન-મનુષ્યોનું સ્થાન થાય છે, દેવતાઓ દેવપણને આપનારા થાય છે. અમુરે. અમુ-પ્રાણ તથા રાજ્ય આપનારી થાય છે, આપદ-શિકારી પ્રાણીઓ સ્વ-પોતાની આપત્તિમા આધારરૂપ થઈ પડે છે પ્રધન-યુદ્ધ પ્રધન-ઉત્કૃષ્ટ ધનને આપનારું થાય છે, પિતૃગૃહ-સ્મશાન પિતૃગૃહ-પિતાના ધનના જેવું થાય છે, વિભાવસુ-અગ્નિ વિભાવસુ થાય છે અને રત્નગર્ભા-પૃથ્વી રત્નગર્ભા-ગ્નને આપનારી બને છે. જેમ નિર્મળ સૂર્ય એકલો જ સર્વ અંધકારના સમૂહનો નાશ કરે છે જેમ શરવીર એકલો રણભૂમિમા રહેલા શત્રુઓના સમૂહને છૂટી લે છે અને જેમ એકલો સિંહ હાથીઓના ટોળાને પુણી રીતે હરાવી દે છે, તેમ નિર્મળ જળ એકલું જ સર્વ કાર્યોને કરનારું થાય છે. તેને માટે કહ્યું છે કે, “ તેજનો પતિ સૂર્ય અને મુશીલ મનુષ્ય-એ બંનેનું તેજ સમાન છે. જે તેજથી બીજા તેજેનું અને અંધકારનું નિમીલન થઈ જાય છે.” પહેલા અહિંસા વ્રતમા લંઘ વગેરેના કાર્યમા છૂટોની હિંમા કંગામા ઢોઢ પ્રકારે મંમતિ આપી છે. બીજા મૃષાવાદ પત્તિયાગમા છવરક્ષા કરવા વિગેરેના કામમા મૃષા બોલવાનું પણ કહ્યું છે. ત્રીજા અદ-તાહાનમા રાજ્યો લઈ લે છે અને આપે છે તેમા શત્રુઓના હૃદયમા તેમને માટે મહાત્વ રહેલું છે. પાયમા અપરિગ્રહવ્રતમા ગૃહસ્થોને પરિગ્રહ ગણવામા એકાંતે નિષેધ કરેલો નથી, તેમ દિશાગમન તથા લોભોપભોગ પણ નિષેધો નથી અને દક્ષિણના રાખવામા અનર્થદંડ પણ અગીકાર કરેલો છે પરંતુ એથા પ્રહ્લવ્રતમાં તો પગ્ગીનો સંગ વિવિધ શાઓમા સર્વ પ્રકારે નિષિદ્ધ કરેલો છે, એથી સર્વ વ્રતોમા ઉત્તમ એવું શીલવ્રત

૧ મુંદર એટલે કામ ૨ વિભાવસુ-લીલજ દાર અથવા વિગેષ કાતિરૂપ દ્રવ્યને આજ્ઞા થાય છે. ૩ આનંદન

આસ્તિક મનુષ્યોએ મહા પાળવાયોગ્ય છે. પિશુન-ચાડીયો મનુષ્ય પણ જો (નારદની પેરે) સુશીલ હોય, તો પરમપદને પામે છે અને ખરાયત્વભાવની ત્રી પાત્રોને મધ્યાત્મી હોય તો તે પરમપદને પામે છે, તેથી સદા શીલનો આશ્રય કરવો. શીલ પાળવાથી પુરૂષો અને સ્ત્રીઓ ¹અકામ-કામરહિત હોય, તોપણ સત્કામ-સારી કામનાઓ યુક્ત થાય છે, ²અપ્રિય હોય તે સપ્રિય થાય છે અને રોગી હોય તે નીરોગી થાય છે. જે શીલ વગરનો હોય તે ³શ્વર હોય તો ૪જી મંદ તેજવાળો થઈ જાય છે, ⁵શંભુ હોય, તોપણ અંગના ભંગવાળો થાય છે ⁶રાજા પણ કલંકિત થઈ જાય છે અને ⁷હરિ પાત્ર કુદૃષ્ટિ-વાળો થાય છે. જેઓ શીલવતીની જેમ સદા હૃદયથી શીલ પાળે છે, તેઓને આલોકમાં કીર્તિ⁸ અને પરલોકમાં સ્વર્ગ⁹ તથા મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય છે. રાજા પદ્મસેને પ્રશ્ન કર્યો, “ ભગ-વન, તે શીલવતી કોણ હતી ? ” ત્યારે ગુરુએ નીચે પ્રમાણે કહ્યું—

શીલવતીની કથા.

દીપકની જેમ ¹સુવૃત્તપાત્રરૂપ એવા શ્રીજંબુદીપમાં ક્ષેત્રના જેવું ભરતક્ષેત્ર આવેલું છે. ક્ષેત્ર જેમ સીરિ-હળવાળા ખેડુત તથા વૃષ-ખળદોથી વિગળિત હોય છે, તેમ ભરતક્ષેત્ર સીરિ-સૂર્ય⁲ જેવા વૃષ-ધર્મથી અથવા ઉત્તમ⁴ પુરૂષોથી વિગળિત છે. ક્ષેત્ર જેમ કૌટુંબિક-કણ્ઠી લોકોથી યુક્ત હોય છે, તેમ ભરતક્ષેત્ર આરા કુટુંબવાળા લોકોથી યુક્ત છે અને ક્ષેત્ર જેમ કૃષિકર્મ⁵ કરનારાને ઉપયોગી હોય છે, તેમ ભરતક્ષેત્ર આઠ પ્રકારના કર્મો કરનારા પ્રાણીઓથી યુક્ત છે. તેવા ભરતક્ષેત્રમાં નંદનવનના જેવું નંદન નામે એક નગર છે. જેમ નંદનવન વિષુધ-દેવતાઓના આધારરૂપ છે, તેમ તે નગર વિષુધ-વિદ્યા-નોને આધારરૂપ હતું. જેમ નંદનવન રંભા સહિત અપ્સરાઓનું સ્થાનરૂપ છે, તેમ તે નગર સરંભા-કદલી સહિત તથા સર્વજન મરોવરોના સ્થાનરૂપ હતું અને નંદનવન જેમ સારી છાયાવાળું છે, તેમ તે નગર સારી કાંતિથી યુક્ત હતું. તે નગરમાં પુત્રાગ-ઉત્તમ પુરૂષો ગર્જેન્દ્રના જેવા ભદ્ર⁶ જાતિના હતા. જેમ ગર્જેન્દ્રો દાનશાલી-મદથી શોભવનારા હોય છે, તેમ તે પુરૂષો દાનકર્મ⁷ કરવાથી શોભતા હતા. પણ તેમાં એટલું આશ્ચર્ય હતું

¹ જેમના કામ-ધર્મોઓ પૂરી ન થાય તેવા અથવા નિ⁸કામ. ² પુરૂષપક્ષે અપ્રિય-પ્રિયા સહિત અને સ્ત્રીપક્ષે પ્રિય સહિત. ૩ શ્વર એટલે-શુભીરપક્ષે, સૂર્ય. ⁴ શંભુ-શંકર. ⁵ મંદ્રપક્ષે રાજા. ⁶ હરિ-વિષ્ણુ અથવા હદ ⁷ દીપકપક્ષે સુવૃત્તપાત્રરૂપ એટલે સારા ગોળાકાર પાત્રરૂપ. જંબુદીપપક્ષે-સુવૃત્ત-સારા આચરણવાળા પુરૂષોના પાત્રરૂપ-સ્થાનરૂપ.

કે, તેમની સ્ત્રીઓ પણ દાનકરા^૧ હતી. તે નંદન નગરમાં અરિદમન નામે રાજા હતો, તે ચંદ્રની જેમ કનકપ્રભ-વિગ્રહવાળો, જગતને પ્રિય અને પ્રેમનું પાત્ર હતો.

તે રાજાનો યથારૂપી રાજવંશ માનસમાં વસતો પણ તે દૂધ અને જળની એકતા કરતો તે ઘટિત નહતું. તેનો પ્રતાપરૂપી સૂર્ય વર્ષાકાળમાં પ્રદીપ્ત થઈ પોતાના કિરણોથી શત્રુઓના નગરમાં રહેલા કીલાલનું શોષણ કરતો, એ આશ્ચર્યની વાત હતી. તે નગરમાં સારી સ્થિતિ જેને પ્રિય છે, એવો રત્નાકર નામે એક શેઠ રહેતો હતો. જે રત્નાકરે વેળા પ્રાપ્ત કરી અવનધનની ઉત્કંઠાનો સારી રીતે આદર ઠર્યો હતો. તે શેઠને લક્ષ્મીના જેવી સ્ત્રી નામે સ્ત્રી હતી. જેમ લક્ષ્મી પ્રદ્યુમ્ન નામના કુમારવડે યુક્ત હોય છે, તેમ તે પ્રદ્યુમ્ન-સુવર્ણ-ધન અથવા સારા વર્ણવડે યુક્ત હતી, લક્ષ્મી જેમ નાલીક-કમળના ગુરૂ-મોટા નિવાસવડે શોભતી હોય છે, તેમ તે નાલીક-ન-અલીક-અસંખ્ય રહિત એવા ગુરૂ સમીપે વાસ કરી શોભતી હતી, અને લક્ષ્મી જેમ જિન-વિધ્યુની ભક્તિ કરવામાં તત્પર હોય છે, તેમ તે જિન ભગવાનની ભક્તિ કરવામાં તત્પર હતી. તે શેઠને શ્રીદેવી પ્રિયા હતી, તેમાં કેઈ જાતનું આશ્ચર્ય માનવાનું નથી, કારણ કે, લક્ષ્મી અંગળ છે, તોપણ તેને વિવિધ જનો ભોગવે છે. પરસ્પર રાગી અને વિયોગ રહિત એવા તે રત્નાકર શેઠ અને શ્રીદેવી શેઠાણી-બંનેને ધર્મ, અર્થ તથા કામને સેવન કરતાં શ્રમને હરનારા શુભ દિવસો નિર્ગમન થતા હતા. એવી રીતે મુખમય અને ધર્મ-મય કેટલોએક સમય ગયા પછી એક વખતે રત્નાકર શેઠ રાત્રે બાહ્યત થઈ આ પ્રમાણે ચિંતન કરવા લાગ્યો:—“મારા વાસસ્થાનમાં ઘણા સેવકો છે, મારી પાસે શોભાના કારણરૂપ લક્ષ્મી છે, મારે શીલગુણવતી પત્ની છે, ઉત્તમ મુખવાળા મારે સ્વજનો છે,

૧ દરતીઓની સ્ત્રીઓ હાથધુઓને દાન-મદ કરતો નથી છતાં પણ તે દાનકરા કહી, તે વિરોધ છે, પણ પુત્રાગ-ઉત્તમ-પુરુષરૂપી ગર્વેદોની સ્ત્રીઓ પણ દાન કરતી હતી, તેથી વિરોધનો પત્તિદાન થાય છે. ૨ ચંદ્ર કનકપ્રભ-મોતેરી પ્રભાવાળા શરીરવાળો, જગતને આલંકાર વિગેરે ધર્મોધી પ્રિય અને પ્રેમપાત્ર હોય છે. ૩ ગળ સુવર્ણકાંતિ શરીરવાળો હતો. ૪ રાજવંશ માનસ રાગેવરમાં રહે છે અને દૂધ તથા જળને ભુદા કરે છે. આ રાજાનો યથારૂપીગવંશ માનસ-હૃદયમાં રહેતો અને દૂધના જેવો ઉત્તમ અને જળના જેવો નિર્મળ હતો. અર્થાત્ તેનું યથા સર્વ જનોના હૃદયમાં રૂપનું અને ઉત્તમ તથા નિર્મળ હતું. ૫ સૂર્ય વર્ષાકાળમાં જાણે હોય છે અને નગરના જળોને શોષતો નથી. અને આ રાજાનો પ્રતાપવાનું સદા પ્રદીપ્ત રહેતો અને કર-કિરણોથી-હાથથી શત્રુઓના પુર-શરીરમાંથી કીલાલ-રૂધિરને શોષી રહેતો હતો. ૬ રત્નાકર-અમુદ્ર વેળા-મયોદાને પ્રાપ્ત કરી વનધન-જળવૃષ્ટિ કરવાની ઉત્કંઠા ધરે છે. આ રત્નાકર શેઠ વેળા-સાગે વખત પ્રાપ્ત કરી અવન-અવરક્ષા માટે ધનવૃષ્ટિ કરવાની ઉત્કંઠા ધરાવતો હતો. ૭ અંગળ-સ્વસારીરે ઉત્પન્ન કરેલી પદ્મે અંગમાંથી ઉત્પન્ન થયેલ પુત્રોપ છે, છતાં લોકો ભોગવે છે એ વિરોધ

સારા નગરમાં મારો વાસ છે, શુષોમાં મારો અભ્યાસ છે અને મોટો ઉદ્યોગ પણ છે, પરંતુ જેમ તેજ વિનાનો રાજા, થી વિનાનું ભોજન નેત્ર વિનાનું મુખ, મંત્રી વિનાનું રાજ્ય રાજા વિના રાજ્યના સાત અંગો, ધર્મ વિના મનુષ્ય, દાન વિના ધન અને શીલ વિના સ્ત્રી શોભે નહીં, તેમ એક પુત્ર વિના મારું કુળ શોભતું નથી. " પ્રભાતકાળે એ રાત્રિની ચિંતાથી સ્થામ મુખવાળા પોતાના સ્વામીને જોઈ પ્રિયા શ્રીદેવીએ પૂછ્યું, " સ્વામી, શું તમારો કોઈ સુવર્ણનો ભંડાર અંગારામય થઈ ગયો છે ? શું તમારા હાથમાંથી અમૂલ્ય અથવા ઘણા મૂલ્યવાંશું રત્ન પડી ગયું છે ? શું ચોપડામાં કોઈનું નામું લખતાં ભૂલી ગયા છો ? શું તમારા હૃદયમાં કોઈ કન્યા વસી છે ? અથવા કોઈ ભતના વ્યવસાયમાં પડ્યા છો ? કે જેને લઈને સ્વચ્છતિમાં વિખ્યાત એવા તમે ચિંતા તુર જની ગયેલા લાગો છો. " પ્રિયાનાં આ વચ્ચેનાં માંલણી રત્નાકર શેઠ બોલ્યો, " ભટ્ટે, મને ચિંતા થવાનું બીજું કંઈ પણ કારણ નથી, પરંતુ મને હાલ મતપુત્રના વિષયની ચિંતા થઈ આવી છે. " તે માંલણી શ્રીદેવી બોલી, " સ્વામિન, એ ચિંતા તો આપણ બંનેને સરખી છે. તો તમે પુત્રની પ્રાપ્તિને માટે કોઈ બીજું કન્યા ચરણો. " તે માંલ જતાંજ કાને હાથ દઈને શેઠે કહ્યું, " હે પાપરહિત પ્રિયા, આ તેં શું કહ્યું ? મારે પુત્ર થાઓ કે ન થાઓ, પણ હું એવું કદિ પણ કરવાનો નથી. " પછી પતિની ચિંતા દૂર કરવા માટે શ્રીદેવી ગદ્ગદ સ્વરે બોલી, " હે નાથ, તમે અજિતસ્વામીની સેવિકારૂપ અજિતબેલા નામની ચક્ષિણીની આરાધના કરો. તે ચક્ષિણી સંતુષ્ટ થઈ આપણને સુખદાયક અને કુળનાયક એવો અદ્ભુત પુત્ર આપશે. કારણ કે, તે ચક્ષિણી અપુત્રને પુત્ર આપનારી, દુઃખી જનોને સુખ આપનારી, આંધળાને આંખ આપનારી અને નિર્ધનને ધન આપનારી છે. " શ્રીદેવીના આ વચ્ચેનાં માંલણી રત્નાકર શેઠે પુર્વ દિગાની સન્મુખ રહી દાતણ કહ્યું, પશ્ચિમ દિશા તરફ રહીને સ્નાન કર્યું અને જાળમાં રહીનેજ પવિત્ર ધાતીયા પહેર્યા પછી પોતાના ઘરમાં જઈ કાળી તરફના ભાગમાં રહેલા અને સ્ત્રીપાંચ શાખા પ્રમાણે ઉંચા પુજેલા દેવમંદિરમાં તે પુર્વાભિમુખે બેઠો. પછી ઉત્તર દિશા તરફ ઘરમાં રહેલી પ્રતિમાઓને આદરથી વિધિપૂર્વક જળવડે તેણે સ્નાન કરાવ્યું. તે પ્રતિમાઓને હૃદય, કંઠ, ઉદર અને લલાટ વિગેરે નવ અંગે ચંદન તથા મુખોવડાતેણે અર્ચા કરી. તે પ્રતિમાના વામભાગે ધૂપ, દક્ષિણભાગે દીપ અને અગ્રભાગે અક્ષત વિગેરે અર્પણ કર્યાં. ચિત્ત, વચ્ચ, વાણી, કાયા, પુબ, ભુમિ અને સ્થિતિની શુદ્ધિ કરી લવ્ય અલંકારો ધારણ કરી તે દેવગૃહ (ચૈત્ય) માં ગયો. ત્યાં ચૈત્ય (પ્રવેશ) દ્વારમાં પ્રથમ નેપેધિદ્રી ક્રિયા કરી તેણે અંદર પ્રવેશ કર્યો. તે મઘ્યે તેણે બીજા કર્મોની ચિંતા છોડી દઈ પ્રાસાદની ચિંતા કરવા માંડી. પછી ગર્ભદ્વાર-ગભારામાં જઈ પુનઃ નેપેધિદ્રી કરી વિધિપૂર્વક જિન પ્રતિમાની હર્ષવડે વિશેષ પૂજા કરી. ત્યાંથી પાછલે પગે ગર્ભગૃહના

દાર આગળ આવી, નેપેધિકી કરી, મઠ' હાય યોગ્યસ્થાને રહી અને યોગમુદ્રા કેરી શ્રી, અજિતબલા યક્ષિણી સહિત શ્રીઅજિતસ્વામીની તેજી નીચે પ્રમાણે સ્તુતિ કરવા માયી—

“ દેવતાઓના ઇદ્રોએ સ્તવેલા, જનમમૂલે માન્ય કરેલા, દિવ્ય પ્રભાવથી, યુક્ત, વિદ્વાનોના વૃદ્ધોએ નમેલા, મહોદયવાલા, પ્રોક્તપ્રભાવથી અદ્ભુત, નિત્યે શોભાયુક્ત, મનુષ્યોએ પૂજેલા, મર્વ દોષોથી ગહિત અને હિતકારી આ શ્રીપ્રાસાદમાં રહેલા મર્વ' શ્રી અજિતસ્વામીને હું સ્તવું છું. કલ્યાણની લક્ષ્મીના સુખને આપનારા, રોગોનો નાશ કરનારા, સદ્બ્રહ્મ (બ્રહ્મચર્ય અથવા તત્ત્વજ્ઞાન) રૂપજ્વલના દ્રહરૂપ, અગણિત હર્વ આપનારા, સમસ્ત પ્રાણીઓના મિત્રરૂપ, યોક્ષના સ્થાનને પ્રાપ્ત કરનારા, અત્યંત મદનો ત્યાગ કરનારા, સ્વભાવથી ઉન્નવળ, મમત્ર આપત્તિઓને હણનારા, શાશ્વત, પૂજ્ય (અહંત) પદને ધરનારા, અજ્ઞાનરૂપ શત્રુને છેદનારા, હૃદ આઠ કર્મેને લેદનારા, સુખની શ્રેણીના મદનરૂપ, કામદેવને પગસ્ત કરનારા, મોહરૂપી ગળેંદ્રને હણવામાં સિંહરૂપ, અમારૂં દ્રવ્યને છોડી દેનારા, મળ્યુંને અટકાવનારા, સંતોષને આરી ગીતે જવાહનારા, અનેક જનોને પ્રસન્ન કરનારા, ગમતારૂપ વૃણોના વનરૂપ, ત્રણ જગતને પવિત્ર કરનારા, અમતને દૂર કરનારા અથવા પાપ ગહિત, અને મંભાગીજીવોનું રક્ષણ કરનારા એવા શ્રી અજિતપ્રભુને હું વંદના કરું છું. અંતગ્ના કામક્રોધાદિ શત્રુઓને જીતનારા, સાતનૃયની પ્રરૂપણા કરનારા, જીવોને અર્થે આપનારા, અપાગ્ધ્ય ધ્યાનને પ્રાપ્ત કરનારા, દયાનો પ્રકાશ કરનારા, મહાજ્ઞાનરૂપી ભાનુનો જોદય કરનારા, કાતિના મમૂહથી અળકતા, શુદ્ધ સિદ્ધાંત રૂપનારા, પુષ્ટ એવા દર્પ-અહંકારને દૂર કરનારા, મર્વ અતિશયવાલા, પ્રસિદ્ધિના સ્થાનરૂપ, વિવિધ વ્યાધિને ટાળનારા, ભવ્ય પ્રાણીઓને આનંદ કરનારા, આશ્રિતોના ભયને હરનારા, વિજ્ઞાનના સમુદ્રરૂપ, પાપોની પ્રવૃત્તિને હરનારા, કલ્યાણના જોદયને ધરનારા, પુણ્યવંત પ્રાણીઓની દક્ષિણે આવનારા, સંભારરૂપી મમુદ્રને તરનારા અને તારનારા, ઉત્કૃષ્ટ દેવલી ભગવાનોમા શ્રેષ્ઠ, ત્રણ વિશ્વ ને પ્રગટ કરનારા, અનેક દેવતાઓએ નમેલા, પીડાઓના સમૂહને હણનારા, ચારે તરફ પ્રસરેલા અજ્ઞાનરૂપ અંધકારને હણવામાં સૂર્યરૂપ, ચંદ્રની કળાની જેમ અળકતા, કલંકરહિત, ઉત્તમ દેવળજ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરનારા, શ્રેષ્ઠ અનંત યાવને ધરનારા, અજિત ભાગનો આશ્રય કરનારા, ઇદ્રોને સારી રીતે પ્રગટ કરનારા, આનંદના મળ-દોષને છોડનારા, યુદ્ધનો નાશ કરનારા, સંપૂર્ણ વિશ્વમાં ઉપમા ગહિત, પ્રાણીઓના ફલને પ્રાપ્ત કરનારા, મામભોજનનો નિષેધ કરનારા, અપાર સુખથી ઉન્નવળ, અખંડ સંસારને ખંડિત કરનારા, મર્વ પ્રકારના કલ્યાણ કરનારા, કલ્યાણકારી નવનવાલા, ક્રોધરૂપી દાળાનગને શાતકરનારા, પુણ્યથી અદ્ભુત શબ્દ બોલનારા, સારા મનુષ્યોને તૃપ્તિ આપનારા, સ્વ-આત્માનો અનુભવ કરનારા, જગત્તા જીવોને નવીન દેખાતા, સર્વ પ્રકારના ગૌરવનો ત્યાગ કરનારા, તીર્થો-

ની ઉત્પત્તિના સ્થાનરૂપ સુર તથા અમુરેએ સ્તવેલા, સદા ઉપદ્રવોનો નાશ કરનારા, સદા હસતે મુખે રહેનારા, ચંદ્ર જેવા મુખવાલા, ધર્મની દેશના આપવામાં સન્મુખ રહેનારા, કામદેવનો ધ્વંસ કરનારા, અરુણોદય જેવા રક્ત નખવાલા, વાણી, બોલવામાં હુમ્મુખ એવા વાહીઓનો નિરોધ કરનારા, સ્યાદાહીઓમાં પ્રમુખ, અર્વાદા ઇદ્રિયોને છતનારા, દેવતાઓ જેની પાસે અત્યંત નમ્રતા કરે છે, તથા કેશરીચિહ્નની પાને ભોંચાટે છે એવા અને યમ તથા વિષમ સ્થિતિવાળા મુખીદુઃખી મહુના મિત્રરૂપ એવા શ્રીજિનેન્દ્ર ભગવાનને હું મુખે મેલું છું. "

આ પ્રમાણે શ્રી જિનેશ્વરની સ્તુતિ કરી અને તેવીજ રીતે યક્ષિણી અજિતભ-લાની પણ સ્તુતિ કરી રત્નાકર શેઠ બે હાથ ભેરી તે દેવીની આગળ આ પ્રમાણે હર્ષથી બોલ્યો; " હે દેવિ, જો તમારા પ્રસાદથી મારે ઘેર પુત્રની ઉત્પત્તિ થશે તો હું મારા મુખથી તે પુત્રનું સુંદર નામ તમારે નામે પાડીશ. તેમ વળી હે કૃપાવતિ, તમારો એક નવીન પ્રાસાદ કરાવીશ અને તેની અંદર હંમેશાં પુણ્ય વગેરેથી તમારી વિવિધ પ્રકારની પૂજા કરીશ, તમારો પ્રાસાદ કરવાથી તમારી શુદ્ધતા (માહાત્મ્ય) સર્વ સ્થળે વધશે નહીં તો પ્રભાવવગરના અમારા યાનેની સાથે તમારો પ્રભાવ પણ-હીન ગણાયો. " એમ કરતાં જિન પૂજના પ્રભાવથી અને તે દેવીના અનુભાવથી તે રત્નાકર શેઠને ઘેર થોડા જ સમયમાં શુભદિવસે પુત્રનો જન્મ થયો. તે મુખશાળી શેઠે પુત્ર જન્મનો ઉત્સવ કર્યો અને દાન તથા મન્માનપૂર્વક પોતાના કુલનો આચાર પણ કર્યો. તે પછી જ્યારે તે પુત્રને હર્ષના સ્થાનરૂપ એવો એક માત્ર થયો એટલે તે પુત્રને લઈ તેણે સરળ હૃદયથી દેવીનું સુંદર વર્ધાપન (વધામણું) કર્યું. ભગવાન જીનેશ્વર અને દેવીની પૂજા કરી તથા સ્વજનવર્ગને સતીપી શેઠે પોતાના પુત્રનું નામ અજિતસેન પાડ્યું. હર્ષના ઉત્કર્ષને ધારણ કરનારા તેણે પોતાના દ્રવ્યનો ખર્ચ કરી એક પ્રાસાદ કરાવ્યો અને તેમાં તે શેઠ હંમેશાં વિધિથી પૂજા કરવા લાગ્યો. ધાવ્યમાતાઓથી પાલન કરાતો અને સર્વ જનોથી લાલન કરાતો પુત્ર અજિતસેન મહાન લાગ્યવાન થઈ માતાપિતાના મનોરથની સાથે વધવા લાગ્યો. જેમ શુકલ પક્ષનો ચંદ્ર નવીન કલા ગ્રહણ કરે, તેમને ઠાકપક્ષને ધારણ કરતો તે છતાં પણ દિવસે દિવસે લબ્ધકલાને ગ્રહણ કરવા લાગ્યો.

અનુકર્યે તે સોભાગ્યના સમૂહથી પ્રકાશમાન એવા ચૌવનવયને પ્રાપ્ત થયો, તે ચૌવનવય પુણ્યવાન અથવા કૃતાર્થ મનુષ્યોનું સ્વાભાવિક દેહલૂપણ કહેવાય છે. પુત્રને તેવા ચૌવનવયવાલો ભેષ ડોટી જનોમાં ચતુર ગણાતો રત્નાકર શેઠ વિચાર કરવા લાગ્યો.

૧ ઠાકપક્ષ-કેશની શોભા-કાનશીવા પક્ષે ઠાક-પક્ષ-કાગડાની પાખો અર્થાત કૃષ્ણપક્ષ અર્થે વિરોધાભાસ અર્પકાર છે શુકલપક્ષ અને ઠાકપક્ષ-કૃષ્ણપક્ષનો યોગ માથે ન હોય, જો વિરોધ.

કે, “હવે આ પૃથ્વી ઉપર પુત્રને યોગ્ય એવી કોઈ ધન્ય કન્યા મળવી જોઈએ. જેણીનું શીળ જાત હોય, સદાચારવડે અતુલ એવું કલ હોય યોગ્યરૂપ હોય, ધર્મકર્મમાં તત્પરતા હોય, વય નથા વિદ્યાનો યોગ હોય, શરીરનું માન ગુણોનું સ્થાનરૂપ હોય, લજ્જા અને વિનયથી નમ્રતા હોય અને વિષદોષ 'વિગેરે'નો ત્યાગ હોય, તેવી કન્યા જો મળે તો તેણીની સાથે 'વિવાહ કરવો ઉત્તમ છે. 'નહીં તો' નિશ્ચે મોરો પુત્રના બંને લવ બગડી જાય તેથી આ પુત્રને માટે મારે નીતિપૂર્વક તેવી મહાગુણી કન્યા કોઈ સ્થળેથી 'શોધી કાઢવી જોઈએ' ” ગ્લાકિર, શેઠ આ પ્રમાણે વિચાર કરતો હતો, તેવામાં એક વલ્લિકનો પુત્ર ત્યા આવી ચડ્યો. તેણે આ પ્રમાણે કહ્યું. ‘શેઠજી, આપની આજ્ઞાથી હું કૃતાંગકા નામની નગરીમાં ગયો હતો ત્યાં હું સ્થિર હૃદયે વેપાર કરતો રહ્યો હતો તેવામાં તે સ્થળે જિનદત્ત નામના એક વેપારીની માથે મારે વેપાર કરવાનો પ્રયત્ન આવ્યો, તેથી કોણવાર તેણે મને લોજન કરવાનું આમંત્રણ કર્યું હતું તેમો ઘેર ગયો ત્યાં એક દિવ્યરૂપવાળી ઉત્તમ કન્યા માગ જોવામાં આવી. તેણીને જોઈ મેં તે શેઠને 'પ્રશ્ન' કે, “આ કોની પુત્રી છે અને તેણીનું શું નામ છે ? ” તે શેઠે જાણ્યો, “આ કન્યા મારી પુત્રી છે. તે મર્વ લક્ષણોથી સુકત છે. પીંગળ, વ્યાકળ, સાહિત્ય, અને અલંકાર વિગેરેમાં તે ઘણી પ્રવીણ છે. ક્ષેત્રસમાપ્તમાં કહેલાં ક્ષેત્ર સંચારિણીનો મંચક, કર્મોની પ્રવૃત્તિના સ્વરૂપ અને ખીન તેને લગતાં માત્રાએ જાણે છે. તે જીવંત નિમિત્તજ્ઞાન અને લોકોએ માનેલી લિખનથી માઠીને પક્ષીઓના શબ્દો આલખવા સુધીની કલાઓ એ જાણે છે એ કુમારી મેરસ્વતીની જેમ હાથમાં પુસ્તક ધરનારી મહા કમળહસ્તા અને વિચાર કરવામાં ચતુર હૃદયવાળી છે. એનું નામ શીલવતી અને એ અર્થથી પણ શીલવતી સતી છે, પરંતુ આ પૃથ્વી ઉપર એને યોગ્ય એવો કોઈ વર માગ જોવામાં આવતો નથી, તેથી માંગ હૃદયમાં ચિંતારૂપી ચિંતા હૃદયમાં બાજી કડે છે, તેના સંતાપથી વસ થયેલો હું હૃદયમાં શાંતિ મેળવી શકતો નથી ”

તે જિનદત્તના આવા વચન સાંભળી એ હૃદયમાં દયા લાવી આ પ્રમાણે કહ્યું, “હે ચતુર શેઠજી, જો બાહુબળ આબૂપણ હોય, તો પછી હાથના આલખણની શી ચિંતા હોય ? તે કહો. ” કૌશુદીની જેમ ચિંતાંશુકા એવી આ પુત્રી રત્નાકર શેઠના

૧ સરસ્વતી હસ્તકમળ-હાથમાં કમળ રાખનારી છે અને આ કુમારી કમળના જેવા કોમળ હાથવાળી છે. ૨ કૌશુદી-અંદકાનિ સિવાયુગ-મિત-કેવળ-અંશુ-કિરણોવાળો હોય મનુષ્યના તાપને પોતાની શીતળતાથી ટાળે છે કન્યાપક્ષે ચિંત-કેવળ-અંશુક-વચ્ચે ધરનારી અને ચિંતાના મંતાપને ટાળનારી યશ.

પુત્રનું પાણિયકણ કરી, હર્ષિત થઈ તમારા સંતાપને દૂર કરશે. ” “ તે રત્નાકર શેઠ કોણ છે ? અને તેનો પ્રખ્યાત પુત્ર કેવો છે ? ” આ પ્રમાણે જિનદત્તના પુછવાથી મેં તેની આગળ બધો વૃત્તાંત, યથાર્થ રીતે નિવેદન કર્યો. ધિષ્ણ્યના મધ્યભાગે રહેલી, સદ્વિતીય અને સ્થિર, જોવી આ કન્યા તે રત્નાકરના પુત્રની સાથે મળીને તમોને સિદ્ધિ-યોગ કરે. ” મારા આ વચન સાંભળી તત્વશુદ્ધિની સંપત્તિઓના ભાંડારરૂપ એવો તે જિનદત્ત શેઠ આદરથી પોતાના હૃદયમાં તે શુભ પરિણામનો આ પ્રમાણે વિચાર કરવા લાગ્યો, “ એ રત્નાકર શેઠનો નિવાસ શહેરમાં છે, તેનું કુળ નિર્મળ છે, તેની પાંચ દ્રવ્ય ધણું છે, તેનું હૃદય ઉત્તમ વિચારો કરવામાં ચતુર છે પોતાની સ્ત્રી તરફ તેની ઉદારતા છે, તેનામાં સંતોષ, ઉત્કૃષ્ટ, કયા અને પદોપકારિપણું રહેલું છે અને તેનો વ્યવહાર શુદ્ધ છે. વળી તેનો કુમાર અજિતસેન યુવાન, સારી ઇદ્રિયોવાળો, અતિ ચતુર, વિવેકી, સ્વભાવે સુશીલ, માતાપિતાવાળો, શ્રીમાન, દેહના દ્રવ્યોથી રહિત, વિદ્યા તથા વિનયથી સંપન્ન, નીતિજ્ઞ અને જે રીતે સકળ શાસ્ત્રમાં જે વરના ઉચ્ચ લક્ષણો કહ્યા છે, તે વડે યુક્ત, શ્રેષ્ઠ અને તે કામદેવના જેવા રૂપવાળો છે, એમ સાંભળવામા આવે છે. કારણ કે કહ્યું છે કે, જેને મારું શરીર શીલ, કુળ, દ્રવ્ય, વય અને વિદ્યા હોય અને જે સનાથ હોય, તેને કન્યા આપવી, અને જે મૂર્ખ, નિર્ધન, દૂર દેગમાં રહેનાર, (લડવૈયો), મોક્ષની ઇચ્છાવાળો, અને કન્યા કરતાં ત્રણગણા વધારે વર્ષની વયનો હોય, તેવા વરને કન્યા આપવી નહિ. ” આ પ્રમાણે હૃદયમાં ચિંતથી જિનદત્ત શેઠ મને વિનયથી કહ્યું, “ભદ્ર, તેં મને હસ્તર એવા ચિંતાના સાગરમાંથી મત્વર પાર ઊતારી દીધો છે. હવે તું મારા પુત્ર જિનશેખરને તે વિવાહ સંબંધ જોડવા માટે સાથે લઈ અવિ-લંબે તારા નગરમાં જા.” પછી હું તે જિનશેખરને સાથે લઈ અહિં આંચો છું. હવે જે આજ્ઞા હોય તે કહો. ”

રત્નાકર શેઠ તેના આ વચન સાંભળી હર્ષિત થઈ આ પ્રમાણે બોલ્યો, “ આ પૃથ્વી-માં તારા જેવા વણિકપુત્રો સારે લાગ્યેજા મળી આવે છે. તને એક કાર્ય કરવા માટે મોકલ્યો હતો. તેમાં તું અનેક કાર્યો કરી આંચો. હવે તારી સાથે આવેલા તે જગતના મિત્ર જેવા શેઠના પુત્ર જિનશેખરને સત્વર અહિં લાવ. વિવાહના કાર્યમાં વિલંબ કરવો.

૧. શોદિપ્તી નક્ષત્ર ધિષ્ણ્ય-નક્ષત્રના મધ્યભાગે રહેલ છે અને તે સ્થિરસ્વભાવી છે તે સદ્વિતીય-દિતીયા-બીજને દિવસે આવે તો સિદ્ધિયોગ થાય છે. કન્યાપક્ષે તે ધિષ્ણ્ય-ગૃહના મધ્યભાગે રહેલ છે અને સ્થિર એટલે દંદ્ય પ્રકૃતિવાળો છે, તે અજિતસેનની સાથે મળે-વિવા-દિત થાય તો તે સદ્વિતીયા-જોડી બની જીનદત્તશેઠના કાર્યની મિદ્ધિનો યોગ ઉત્પન્ન કરે.

૧ એક રીતે સકળ-કલાસહિત અને બીજીતે સકળ-સર્વ પ્રકારે પરિપૂર્ણ. ૨ સનાથ-માર્ગે ધણીવાળો. આદિ માતાપિતાવાળો એમ સમજવું.

તે યુક્ત નથી. ” શેઠના કહેવા ઉપરથી તેણે જિનચેખરને ખોલાવ્યો. એટલે તે ઘરમાં આવ્યો અને યોગ્ય વિનય કરી સારે રથાને બેઠો. રત્નાકર શેઠે હૃદયમાં આનંદ પામી તેને આસન આપવા વિગેરેનું માન આપી જિનદત્ત શેઠના ઘરની કુશળતા પુછી જિન ચેખરે તે બધું કહ્યા પછી પોતાના પિતાએ કહેલી અને માનેલી વિવાહસંજ્ઞાની વાત નિવેદન કરી. તે સાંભળી તરત રત્નાકર શેઠે પોતાના સ્વજનવર્ગને એકઠો કરી તેની સાથે તે વિવાહ સંજ્ઞાની વિચાર કર્યો. પછી સર્વની સંમતિ મેળવ્યા બાદ તેણે ભેટીને પ્રેરણા આપી અને જન્મપત્રી બતાવી તે બંને વરકન્યાના લગ્ન લીધા. સારા આદિત્રવાળો શ્રેષ્ઠ-પુત્ર જિનચેખર પછી પોતાના નગરમાં ગયો અને તે શ્રેષ્ઠ હૃદયવાળા પુત્રે તે બધે વૃત્તાંત પોતાના પિતાને કહી સાંભળાવ્યો. તેનું કહેલું આદરથી સ્પષ્ટ રીતે સાંભળી જિનદત્તશેઠે વ્યથા મને (ઉતાવળે) વિવાહની સર્વ સામગ્રી તૈયાર કરી લીધી. ત્યારે લક્ષ્મણે દિવસ નહક આવ્યો, એટલે રત્નાકર શેઠે જિનદત્તશેઠના નગરમાં (જન લઇને) આવ્યો. સ્વજનોની સાથે વિવાહના સર્વ કામ હર્ષપૂર્વક થયાં લોકોમાં વિવાહનો પ્રસંગ હંમેશાં આનંદ સહિતજ વર્ણવાય છે. પછી રત્નાકરશેઠે, જિનદત્તશેઠે આપેલી અમૃતમાંથી થયેલી લક્ષ્મી (પહેરામણી) ગ્રહણ કરી. તથાપિ તે કળિથી^૧ રહિત થયો એ આશ્ચર્યની વાત છે. એવી રીતે પોતાના પુત્રનો હર્ષ સહિત વિવાહ કરી રત્નાકરશેઠે પોતાના નગરમાં આવ્યો. અને શુભ દિવસે પુત્રને ગૃહપ્રવેશ કરાવ્યો. કુમાર અનિતમેન તે શીલવતી વધની સાથે રહી પૃથ્વીમાં વિઘ્નની^૨ જેમ શેષભોગીથી યુક્ત થઈ રત્નાકરના સ્થાનમાં ગયો, તે તેને સર્વથા ઘટે છે.

પછી રત્નાકરશેઠે પોતાના પુત્ર અનિતમેન ઉપર ઘરના બધા વ્યાપારનો ભાર મૂકી પોતે નીતિનો આશ્રય કરી મનમાં નિશ્ચય રાખી શ્રી જૈનધર્મ આચરવામાં તત્પર બની ગયો. તે એકચિત્તે શ્રી જિનભગવાનનું ધ્યાન કરતો, બે વખત આવશ્યક (પ્રતિકેમણ) ક્રિયા કરતો, ત્રિકાળ જિનપૂજા કરતો, ચતુર્વિંશ ધર્મને આચરતો, પાંચ પ્રકારના શુદ્ધ આચરને પાળતો, પટકાચણવોની રક્ષા કરતો, મારા દ્રવ્યરૂપી જળતા પુરથી સાત દેત્રોને પુરતો, આઠ પ્રકારના મદનો સંગ્રહી હોડતો, નવ તત્વોનો જ્ઞાતા થતો, દશ પ્રકારના યતિ-ધર્મ ઉપર શ્રદ્ધા રાખતો, ચિત્તને સમાધિમાં રાખતો. શ્રાવકની અગીયાર પ્રતીમાને વહન

૧ લક્ષ્મી અમૃતમાંથી ઉત્પન્ન થયેલી કહેવાય છે. પણ ત્યાં લક્ષ્મી હોય, ત્યાં કલિ-કલદ ઉત્પન્ન થાય છે પણ આદિ રત્નાકરશેઠે પહેરામણીની લક્ષ્મી લીધી, તો પણ તે કલદથી ગદિન હતો

૨ વિપ્લુ-જેપ ભોગી-જેપનાગથી યુક્ત થઈ રત્નાકર-અમૃતના સ્થાનમાં ગૃહસ્થ છે કુમાર અનિતમેન જેપભોગી-અવશેષ ભોગનાળા પુ-પોથી નથવા પગથોડી યુક્ત થઈ રત્નાકરનેના ઘરમાં ગૃહેષ છે. તે મર્વ રીતે ઘટે છે.

કરતો, ગૃહસ્થના બાર ત્રતોને અને ધીબા ઉચ્ચ નિયમોને પાળતો (તે રત્નાકરશેઠ) ખરેખર ઉત્તમ શ્રાવક બની ગયો.

એક વખતે રાત્રે કુટુંબ બધું પોતપોતાના કામમાં અતિશય લાગેલું, તે વખતે શીલવતી મધ્યરાત્રે એક ઘડો લઈ કોઈ ઠેકાણે ચાલી ગઈ. ઘણી વેળા સુધી બાહરે રહી તે પાછી પોતાને ઘેર આવી. તે કાળે બહુત થયેલા અને બાહરે દૃષ્ટિ કરનારા રત્નાકર શેઠના તે જોવામાં આવી. તેને જોતાં જ તેણે વિચાર્યું કે, “ આ વધુ કુશીલા-કુશાચારી લાગે છે, માટે તેણીને હવેથી ઘરમાં રાખવી યોગ્ય નથી. કારણકે, કહ્યું છે કે, “કુળને માટે એકનો ત્યાગ કરવો, ગામને અર્થે કુળનો ત્યાગ કરવો, દેશની ખાતર ગામનો ત્યાગ કરવો અને પોતાની ખાતર પૃથ્વીનો ત્યાગ કરવો. ” તેમ વળી આવી હલ્લદી વાત બીજાની આગળ પણ કહી શકાય નહીં. તેને માટે પ્રાચીન ઈવજ્યોએ કહ્યું છે કે, “ દ્રવ્યની તુક-શાની, હૃદયનો પરિતાપ, ઘરમાં બનેલાં નદારાં આચરણ, વંચના-છેતરાણ અને અપમાન, એટલાં વાનાં ખુદ્ધિમાન પુરૂષે પ્રગટ કરવાં નહીં. ” હવે આ વૃત્તાંત પુત્રને જણાવી હું તેણીને ઘરમાંથી બાહરે કઢાવું. ” આ પ્રમાણે વિચારી રત્નાકર શેઠે રાત્રિનો બધો વૃત્તાંત પુત્રને જણાવ્યો. તે સાંભળી શ્રેષ્ઠિપુત્રે આ પ્રમાણે વિચાર્યું, “ જો આ પૃથ્વી ઉપર ચંદ્રની કળામાંથી અંગારાની વૃષ્ટિ થાય, અમૃતમાંથી ઉચ્ચ જેર ઉત્પન્ન થાય, પશ્ચિમ દિશામાં સૂર્યનો હૃદય થાય, સમુદ્ર મર્યાદા મૂકે અને કુલપર્વતોની શ્રેણિ ચલિત થાય તો આ શીલવતી કુશીલ બને. પરંતુ ગુરૂની જેમ આ પિતાનું વચન અમેય (અકળ-ન કળી શકાય એવું) અને ઉહાંધન કરી ન શકાય એવું છે, તેથી હાલ મારે મોન રાખીને રહેવું સુક્ત છે. જો હું આ સ્ત્રીને પક્ષપાત કરીશ, તો મારા પિતા બ્રહ્મ-ને ધારણ કરનારા જોવા અને સ્ત્રીના મુખને જોનારા અર્થાત્ તેણીને વશ થઈ ગયેલો (ખા-યલો) બન્યો. જેમ શીલસેવનથી સુમનસ્-પુષ્પોને ગ્લાનિ થાય છે; પરંતુ સુમનસ્-દે-વતાઓને ગ્લાનિ થતી નથી. તેવી રીતે સુમનસ્-સારા મનવાળા મનુષ્યોને પણ શીલ-થી કયાંઈ ગ્લાનિ થતી નથી જ. સુવર્ણને જેમ તપાવે (તાપ આપે, તો પણ તે પોતાના વાનનો સત્વર આશ્રય કરે છે, તેમ સુવર્ણ-સારા વર્ણ-કુળમાં ઉત્પન્ન થયેલો મનુષ્ય મંસારમાં કષ્ટ-તાપ પામ્યે છતે પોતાના ક્ષમારૂપી સ્વરૂપને પ્રાપ્ત થાય છે. ” આયું વિ-ચારીને કુમાર અજિતસેન માન દરીને રહ્યો. પછી રત્નાકર શેઠ બાહરે ગયો, અને ઘણી-વારે બાહરેથી આવી તેણે પોતાની સ્ત્રીને આ પ્રમાણે કહ્યું, “ પ્રિયે, આજે કૃતાંજલા નગ-રીથી એક માણસ આવ્યો છે, તેણે મને એક હઃશ્રવ સંદેશો કહ્યો. ” સ્ત્રીએ કહ્યું, “ એ કેવો સંદેશો છે ? ” ત્યારે રત્નાકર શેઠે કહ્યું કે, “ જિનદત્ત શેઠને શરીરે મંદવાડ છે અને તેણે પોતાની પુત્રી શીલવતીને બોલાવી છે. ” સ્ત્રીએ કહ્યું, “ ભલે ત્યારે તેમ કરે. ” તે ઉપરથી રત્નાકર શેઠે પુત્રવધૂ શીલવતીને લઈ રાત્રે આવ્યો. શીલવતી તે ક રણ

સમજી ગઇ પરંતુ તે કાંઇ બોલી નહીં. થોડેક દૂર માર્ગે ચાલ્યા પછી રસ્તામાં એક નદી આવી ત્યારે શેઠે વધૂને કહ્યું, “ તમારા પગમાંથી ઉપાન ઉતારી નાખો. ” પણ શીલવતીએ ઉપાન ઉતાર્યો નહીં. તે વખતે રત્નાકર શેઠે ચિંતવ્યું કે “ આ વધૂમાં એક તો કુશીલપણું છે અને વળી અવિનય પણ છે. ” એક તો રાગ કોહી ગઇ અને વળી તેમાં કંચારીઓ પડી. ” એ કહેવત આ વધૂને મારે સત્ય ઠરી. જો હું આ એકલી-ને કાંઇ કહું તો મને લોકાપવાદ લાગે, માટે એના પિતાને ઘેર જઈ હું એને ત્યાં સત્વર મૂકી આવું. ” આવું વિચારી રત્નાકર શેઠ આગળ ચાલ્યો, ત્યાં એક મગનું ખેતર પાંકેલું જોવામાં આવ્યું, તે ખેતરને જોઈ રત્નાકર શેઠે બોલ્યો. “ આ ખેતરમાં ઘણા મૂકા મગ થશે. ” તે સાંભળી શીલવતી બોલી, “ આ મગ જો ખાઈ જવામાં નહીં આવ્યા હોય તો (તેમ) થશે, પરંતુ જો તે ખાઈ જવામાં આવ્યા હશે, તો એ ખેડૂતના ઘરમાં કંઈ આવશે નહીં. ” વધૂનાં આ વચનો સાંભળી રત્નાકર શેઠે ખેડ પામી પોતાના હૃદયમાં વિચાર્યું કે “ આ વધુ પ્રત્યક્ષરીતે ખોટાબોલી છે, હવે તેણીને વધારે શું કહેવું ? ” તે પછી રત્નાકરશેઠ ત્યાંથી આગળ ચાલ્યો, ત્યાં એક સારા નિવાસ સ્થાનોએ સહિત એક નગર જોવામાં આવ્યું. તે જોઈ શેઠે અતિ હર્ષ પામીને કહ્યું કે, “ અહો ! આ નગરમાં ઘણાં લોકો છે. ” શીલવતી બોલી, “ આ તો સ્વન્ય નગર છે. ” તોપણ રત્નાકરશેઠે તેમાં વાસ કરવાને પ્રવેશ કર્યો, પરંતુ તે નગરના લોકોએ તેને ઉતારો આપ્યો નહિ. પછી રત્નાકરશેઠ આગળ ચાલતાં એક ઝાડ નીચે બેઠો અને શીલવતી ખુલ્લી જગ્યામાં દૂર બેઠી. પ્રભાતકાળે ત્યાંથી આગળ ચાલતાં શસ્ત્રોના ધાથી અંકિત થયેલો કોઈ એક પુરુષ રત્નાકરશેઠના જોવામાં આવ્યો. તેને જોઈ શેઠે કહ્યું કે, “ આ કોઈ સુભટ સ્પષ્ટ રીતે ચોર લાગે છે. ” શીલવતીએ કહ્યું, “ એ ચોર (સુભટ) નથી પણ કોઈએ ધાવણ કરેલો છે. ” પછી ત્યાંથી રત્નાકરશેઠે કોઈ એક ગામમાં આવ્યો. ત્યાં થોડાં લોકોને જોઈ શેઠે કહ્યું કે, “ આ ગામ ઉજડ લાગે છે. ” શીલવતી બોલી, “ આ ગામ ઉજડ નથી પણ અહિં સાત પાડો સાથે લોકો વસે છે. ” ત્યાંથી આગળ ચાલતાં શીલવતી રત્નાકરશેઠને તે ગામમાં આવેલા પોતાના મામાને ઘેર લઈ ગઈ. ત્યાં રત્નાકરશેઠે સ્વસ્થપણે રહ્યો અને ત્યાં જમવાને ભોજન મળ્યું. મોશાળના લોકોએ સ્નાન, તથા માન આપવાને શીલવતીને તે દિવસે શેઠી. બીજે દિવસે ચાલતી વેળાએ તેણીને કરંબાનું લાતું આપ્યું. માર્ગમાં કુવા પાસે આવેલા એક વડની પાસે આવી તેણી લાતું ખાવાને બેઠી. તેવામાં વડની ઉપર રહેલો એક કાગડો આ પ્રમાણે બોલ્યો. “ જો તું મને આ કરંબાના લાતામાંથી કાંઈક આપે, તો હું તને દ્રવ્યના લંડારની ભૂમિ બતાવું. ” કાગડાના આ શબ્દો સાંભળી

તે ગુણોના સ્થાનરૂપ શીલવતી આ પ્રમાણે બોલી.—“ જોકે અપરાધને લઈને મને ઘરની બહાર કાઢવામાં આવી, હવે જો હું બીજા અપરાધ કરું તો મારા પિતાના ઘરને પણ મેળવી શકું નહીં. તેથી હું કાગડા, પું મૌન ધરીલે, ફરીવાર બોલીશ નહીં. જ્યાં ગુણ તથા અવગુણનો વિચાર ન હોય, ત્યાં રહેવું ન જોઈએ. કદિ કોઈ કર્મયોગે તેવું સ્થાન મળે, તો ત્યાં મૌન રાખવું વધારે ઓછું છે. કારણકે, તેવા સ્થાનમાં સત્પુરૂષોના ગુણ પણ નિશ્ચય અવગુણરૂપ થઈ જાય છે.” શીલવતીનાં આવાં વચન સાંભળી રત્નાકરશેઠે કહ્યું. “ વધુ, તમે જો શું કહ્યું ? ” “ જે મેં કહ્યું છે, તે સત્યજ છે અને તેવું મારામાં પ્રત્યક્ષ જોવાય છે. ” શીલવતીએ ઉત્તર આપ્યો. વિશેષમાં જણાવ્યું કે, “ શુકપક્ષી વાણી બોલવાના-વઢવાના ગુણથી પાંજરામાં પુરાય છે, રત્નોના ગુણને લઈનેજ રત્નાકર-સમુદ્રતું મંથન દેવતાઓએ પણ કયું હતું, અગર ચંદન સુગંધના ગુણને લઈને અગ્નિને સંતાપ પામે છે, તેજ ગુણને લઈને ચંદનનું વૃક્ષ અતિ છેદન તથા ઘર્ષણ પામે છે અને મુકનાદળ પણ ગુણને લઈનેજ લોકમાં વીંધાય છે, તેવી રીતે પ્રાણી પણ ગુણને લઈને પરાભવ પામે છે. મને પણ જ્ઞાનગુણને લઈનેજ અનાદરપણું પ્રાપ્ત થયું, કારણકે રાત્રે હું સુતી હતી, તેવામાં શીયાળીનો શબ્દ મારા સાંભળવામાં આવ્યો. તેમાં કહ્યું કે, “ નદીમાં એક સુંદર સ્ત્રીનું અલંકાર સ્થિત મુડકું તણાવું જાય છે, તે મુડકું જેથી તેના આભુપણો લઈ, પછી તે મુડકું મને આપો ” આ પ્રમાણે સાંભળી હું ઘડો લઈને ગઈ અને વેગથી મેં તે મુડકાને જેથી તે શબ્દ શીયાળીને આપ્યું અને અલંકારો મેં લઈ લીધા. તે ગુણને લઈને તમારા જેવાએ મને આ સ્થિતિએ પહોંચાડી. વળી આ કાગડો પણ કહે છે કે, “ તમે મારી પાસેથી દશલાખ સુવર્ણનો ભંડાર ગ્રહણ કરો અને આ કરંબો મને આપો. ” તે ઉપરથી હું આ કાગડાને નિવેદન કરું છું કે, “ હું તે સુવર્ણના ભંડારને ગ્રહણ કરીશ નહીં, કારણકે આ શેઠે મને વિનાઅપરાધે સ્થાન-ઘરનો ત્યાગ કરાવ્યો છે. કહ્યું છે કે, “ એકવાર અપરાધ કરનાર સર્વને (સુધારવાના સાધનરૂપ) સ્થાન આપવું. કાંત બીજીવાર પડે છે, ત્યારે તેમને સુખ પણ હોયી દે છે. ” વધુ શીલવતીનાં આવચનો સાંભળી જેનાં અનેક રૂંવાડાં ખડાં થયાં છે એવો તે રત્નાકર શેઠ આ પ્રમાણે બોલ્યો, “ વત્સે, તમે જે રાત્રીનો વૃત્તાંત કહ્યો છે, તે શું સત્ય છે ? ” શીલવતી બોલી, “ હા, તે સત્યજ છે. જો તમે તે માનતા ન હો, તો આ કાગડાના વચનની ખાત્રી કરો, જેથી તમોને પાછળના વૃત્તાંતનો પણ નિશ્ચય થાય. ” પછી રત્નાકર શેઠે તે કાગડાને કરંબો આપ્યો, એટલે તે પક્ષીએ જ્યાં બહાર હતો, તે ભૂમિ ખતાવી. તે પૃથ્વીમાંથી ખોદી કાઢેલો દ્રવ્યનો નિધિ શેઠે હર્ષિત હૃદયે ગ્રહણ કરી લીધો. પછી બધે લક્ષ્મી હોય અથવા ચોતાની કુળદેવી હોય તેવી શીલવતીને માનતો રત્નાકર શેઠ તેણીને સ્થમાં બેસાડી આવતો થયો અને તેણે રત્નામાં પ્રથમનાં સંશયો પૂછ્યા. શીલવતીએ તે બધા સંશયોના મુલાકા આ પ્રમાણે

કર્તા. “ જે ગામમાં આપણુ જાંનેને લોજન વિગેરેની બધી સામગ્રી મળી, તે ગામને ઉજડ કેમ કહી શકાય ? જે ઘાયલ થયેલા પુરૂષને તમે ચોર કહ્યો હતો, તે પુરૂષ કુટાચો-લો હતો. કારણકે જે પુરૂષ લયથી પલાયન કરે છે, તેવા સત્વહીન પુરૂષના પૃષ્ઠ ઉપર પ્રહારો લાગે છે. તેથી તેવો પુરૂષ કુહિત-કટાચોલા કહેવાય છે. જે નગરને મેં ઉજડ કહ્યું હતું, તેનું કારણ તે નગરમાં સ્વજનો ન હોવાનું હતું. જ્યાં કોઈ સ્વજન ન હોય, ત્યાં વાસ કરવો ન જોઈએ. તમે વૃક્ષ નીચે રહ્યા હતા, પણ હાથા પુરૂષે માત્રે વૃક્ષ નીચે રહેવું ન જોઈએ. કારણકે, ત્યાં રહેનારા માણસોને પ્રાચે સર્પ અને ચોર વિગેરેનો ભય ઉત્પન્ન થાય છે. પેલા જેડુતના સંબંધમાં એવું હતું કે, જો જેડુત વધારે આપવાના કરાવથી ધાન્ય લઈને ખેતરમાં વાવે, તો તેનું ખેતર ભક્ષિત થઈ ગયેલું સમજવું. તેમાંથી કાંઈ ધાન્ય ઉત્પન્ન થયેલું માનવું નહિ. પેલી નદીમાં મેં મારી પાડેલા પગમાં-ઉતારી ન હતી, તેનું કારણ એ હતું કે, નદીમાં પગને પીડે તેના કાંટા તથા કાંકરા રહેલા હોય છે.” વધુ શીલવતીના આ ખુલાસા સાંભળી વિદ્વાન રત્નાકર શેઠે આ પ્રમાણે ચિંતવ્યું કે, ‘ વધુ સામાન્ય નથી, પણ માન આપવાને યોગ્ય છે. અને જાણે કોઈ જુદીજ (વિલક્ષણ) ગુણવાળી) થઈ ગઈ હોય તેમ મને ખાત્રી પૂર્વક લાગે છે. ” પછી તે શેઠ ઘરે આવ્યો ત્યાં શીલવતીએ તેને પેલા અલંકારો બતાવ્યા. તે અલંકારો સોનાના જોઈ રત્નાકર શેઠે મધુર અક્ષરે બોલ્યો, “ વત્સે, ચક્રવર્તીને ગંગાનદીની જેમ તું મને સ્વચ્છતાથી પવિત્ર કરનારી અને નવનિધિને આપનારી થઈ છું, પણ તે ગંગાનદી જડ (લ) વાળી છે અને તું જડ રહિત છે, એટલું તારામાં વિશેષ છે. મુમનસ્રથી શોભીતી એવી તું મારા ઘરમાં કલ્પવૃક્ષની જેમ સદા સત્વર ફળ આપનારી થઈ. હવે તું સારા સ્થાનમાં સ્થિર થઈને રહે. હે નિર્દોષ વધુ, અવિચારી કામ કરનારા મેં ઉત્સુકતાને વશ થઈ જે કાંઈ તારી વિરુદ્ધ કયું છે તે ક્ષમા કરજે. ” પછી રત્નાકર શેઠે પોતાની સ્ત્રી અને અગ્નિતસેન પુત્રની આગળ રસ્તામાં જે વૃત્તાંત બનેલો તે કહી સંભળાવ્યો, તે સાંભળી તેઓ જાંને પોતાના હૃદયમાં પરમ આનંદ પામ્યા, વધુના ગુણોથી મનમાં રાજ થયેલા તે સાસુ સસરાએ દ્રવ્યના ભંડારને આપનારી શીલવતીને ઘરની સુખ્ય નાચિકા કરી. તે દ્રાક્ષાની જેમ ઠોમળ, રસવાળો, તાપને વારનારી, સ્વચ્છ અને લઘુ^૨ ફેટાં પણ લોકોને સદા સ્વરચતા આપનારી થઈ પડી. તે પછી કેટલેક દિવસે રત્નાકર શેઠે પોતાનું આયુષ્ય પૂર્ણ કરી વિધિથી અનશન લઈ, ક્ષામણા કરવામાં આદરવંત છતો પંચનમસ્કાર પ્રીતિવાળો થઈ, દેવ તથા ગુરૂનું સ્મરણ કરતો, અને મતોચ્ચાર કરવામાં આવધાન છતો પરમશાંત થઈ સ્વર્ગે ગયો. પતિના વિયોગથી વિધુર થયેલી શ્રીદેવી વિશેષ શ્રેષ્ઠ આચાર-

૧ મુમનસ્ર-સારા મનનથી અને કટપલતાપણે-પુષ્પેથી.

૨ દ્રાક્ષા લઘુ-નાની અને શીલવતી પણ ઘરમાં સર્વથી નાની છે.

વાળી થઇ અને ધર્મ કરી યોગજ દિવસે તેની પાછળ મૃત્યુ પામી. જ્યારે ભોક્તા દીર્ઘ-
નિદ્રાને પામે છે, ત્યારે નિત્યતાથી બ્રહ્મ થયેલી અર્થાત્ અનિત્ય થયેલી શ્ર પદ્મોદને
જલદી પામે, એ સ્ત્રીઓનો સ્વભાવજ છે.

ત્યારથી કુમાર અજિતસેન પણ આ અંતરની અસારતા બાણી હંમેશાં જનધર્મમાં
તત્પર રહી પરમ આવક જન્યો. આ સમયે રાજા અરિદમનના મનમાં વિચાર આવ્યો
કે, આ નગરમાં જે પુરૂષ બુદ્ધિમાન હોય, “તેને હું મારો મુખ્ય મંત્રી બનાવું.” આવી
વિચારી તેણે તેવા પુરૂષની પરીક્ષા કરવા ચૌટાની વચ્ચે એકમોટો ગળેંદ્ર ખાંધી આખા
શહેરમાં આ પ્રમાણે આઘોષણ કરાવી. કે “જે કોઇ ઉત્તમ પુરૂષ આ ગળેંદ્રને તોળી
તેનું માપ સત્વર કરી દે, તે પુરૂષની ઉપર રાજા પોતાના રાજ્યની ચિંતા માનપૂર્વક આ-
રોપણ કરશે-અર્થાત્ તેને પોતાનો મહાન મંત્રી બનાવશે.” આવી ઊદ્ઘોષણનો પટલ
કોઇએ સ્પર્શ્યો નહીં; તેવામાં સ્પષ્ટ બુદ્ધિવાળા અજિતસેને આદરથી તે ગળેંદ્રનું માપ
કરવા કબુલ કયું અને પટલનો સ્પર્શ કર્યો. પછી તેણે તે હાથીને વહાણ ઉપર ચઢાવી
જલની બાહરે રેખા કરી. પછી ગળેંદ્રને વહાણ ઉપરથી ઉતારી લીધા અને તે વહાણમાં
પાપાણો મૂક્યા. પેલી જળમાં કરેલી રેખા પ્રમાણે વહાણ ભુરખું, એટલે તે પાપાણો
લઇ લીધા અને તેઓનો તોલ કરી તે ઉપરથી ગળેંદ્રનું માપ કાઢ્યું અને તે રાજાની
આગળ બહિર કયું. તેથી સંતોષ પામી રાજાએ તે અજિતસેનને પોતાનો મુખ્ય મંત્રી
બનાવ્યો. રાજાએ, સદ્ય ફલ આપવાથી દેવતાઓ કરતાં પણ અધિક લેખાય છે. કુમાર
અજિતસેન મંત્રીશ્વરના બુદ્ધિબળથી રાજા અરિદમને ઘણા અહિ-શત્રુઓનું દમન કરી
રાજાઓના સમૂહમાં પ્રતાપવડે પોતાનું અરિદમન એ નામ સાર્થક કયું.

આ અવસામાં તે દેશની અંદર કોઈગામમાં કોઈએક હર્ષણ ખેડુત રહેતો હતો.
તે શ્રીમંતલોકોના આશ્રયથી પોતાની આજીવિકા ચલાવતો. એક વખતે તે ખેડુત કોઈની
પાસેથી બે સારા બળદો લઈ લાગે વખત ખેતર ખેડીને સંધ્યાકાળે પોતાને ઘેર આવ્યો.
તે બળદોએ સાંભરવા માંડ્યું, એટલે તેમને પેલા તેમના ધનવાન દુષ્ટીને ઘેર તે લઈ
ગયો. તે વખતે તે ધનવાન કોઈ કામમાં વ્યગ્ર રહ્યો લાગેલો જોવામાં આવ્યો, એટલે તે
ખેડુતે તેને જાને બળદો સોંપ્યા નહીં. તે ખેડુતના પાપોના સમુદ્ધથી તેજ ગત્રે ચોરોએ
આવી તે જાને ધોળા બળદો હરી લીધા. પૂર્વના સત્કર્મથી રહિત એવા તે ખેડુતને પેલા
ધનવાન પુરૂષે આવી બળદોને માટે પકડ્યો, તેમાં મોટો કષ્ટો પડ્યો, એટલે તે ગરીબ

૧ શ્રી-લક્ષ્મી જ્યારે તેનો ભોક્તા દીર્ઘનિદ્રા-અર્થ પ્રમાદ-આવસને કરા થાય છે ત્યારે તે
અનિત્ય-અરિયર પતી પદ્મોદ-અન્યજનને પ્રાપ્ત થાય છે. શ્રીદેવીપદ્મે દીર્ઘનિદ્રા-મૃત્યુ પરગેઠ-
સ્વર્ગાદિ સ્ત્રી પણ પામે છે.

જેડુત નાશી ગયો. ગરીબોનું બળ રાજ છે. એમ જાણી તે રાજની પાસે જવા નીકળ્યો. તે રાજ પાસે નંદનગરમાં જતો હતો, તેવામાં કોઈએ રસ્તામાં તેને કહ્યું કે, “આ મારો ઘોડો નાશી જાય છે, તેને લાકડી મારીને પાછો વાળ.” તે સાંભળી તે જેડુતે તે ઘોડા ઉપર લાકડીનો ઘા કર્યો. મર્મસ્થળમાં ઘા લાગવાથી તે ઘોડો તત્કાળ મરી ગયો, તરતજ તે ઘોડાના ઘણીએ પણ તેને વિશ્વપણે પકડયો. પરસ્પર કળયે કરતાં તેમને ઘણી વેળા થઈ ગઈ. પછી તેઓ બધા એક વડના વૃક્ષ નીચે સુઈ ગયા. ત્યાં એક નટલોકોનું અદ્ભુત પેડું આગળથી રહેલું હતું. તે નાટ્ય કરી સુઈ ગયું હતું અને નિદ્રા લેતું હતું. જ્યાં આવવાના શ્રમને લીધે બીજા સર્વને માદ નિદ્રા આવી ગઈ પરંતુ તે જેડુતનું મન ક્રુપા, તૃષ્ણાના દુઃખના ભારથી દુઃખાઈ ગયેલું હોવાથી તેને નિદ્રા આવી નહીં, તેથી તેણે આ પ્રમાણે ચિંતવવા માંડ્યું, “આ જગતમાં નિર્ધન અને મરેલા માણસની વચ્ચે કાંઈ તફાવત નથી. નિર્ધન માણસ જે (કાય) એટલે કરે છે તે પ્રાણવાયુનેજ લઈને તેથી મારા આયુષ્યનો ક્ષયજ થયો છે. વળી ઘણી રીતે અન્યાય કરનાર એવા મને રાજ વિવિધ જાતના કેવા કેવા વધથી હેરાન કરીને મારશે, તે કાંઈ જાણવામાં આવતું નથી, માટે આ વડની શાખા ઉપર મારા શરીરને પાશવડે બાંધી કોઈ પછી શિવાય રક્ષણ વગરના મારા પ્રાણનો હું ત્યાગ કરી દઉં.” આ પ્રમાણે ચિંતવી અવિચારી, બુદ્ધિવગરના તે જેડુતે ગળે ફાંસો નાખ્યો. ત્યાં ભાર લાગવાથી ફાંસાનું વજ્ર તુટી ગયું, તેથી નીચે સુતેલા કોઈ નટની ઉપર તે પડ્યો અને તેથી તે નટ દબાઈને મૃત્યુ પામ્યો. એટલે તત્કાળ તે બીજા ઉગ્રનટોએ તે શરણરહિત નિંદનીય કામ કરનાર અને બંધુ વગરના જેડુતને બાંધી લીધો. પ્રાતઃકાળ થયો એટલે પવન જેમ આકાશના રૂને લઈ જાય તેમ તે વિનીત એવા પણ જેડુતને બળાત્કારે તેઓ રાજની સભામાં લઈ ગયા. તે વખતે બધાએ મળીને પોતપોતાની પ્રખ્યાત બનેલી હૃદયિકત જણાવી, ત્યારે તેમનો વાહ દૂર કરવા માટે રાજાએ મંત્રી અજિતસેનની સામે બોલ્યું. એટલે દુઃખી જનના આધારરૂપ, દયાળુ, પરની પીડાને છેદનારા, વિચારવાળા અને સહાધારી એવા અજિતસેને આ પ્રમાણે ચિંતવ્યું, “જેમ કમડાએ અંધ બનેલા એવા ઘુડપક્ષીને પગે, તેમ અજ્ઞાનરૂપ અંધકારથી અંધ બનેલા આ બીચારા ગરીબ જેડુતને આ ઘણા હોડો પગે છે, એ નહીં છે. દીનવદનવાળા, પાપની શરમના સ્થાનરૂપ અને ક્રુપાથી દુર્બળ પેટવાળા આ માણસની રક્ષા હું હમણાંજ મારી સદ્બુદ્ધિથી કરું.” આવું વિચારી તેણે પ્રથમ પેલા બળદના ધણીને પૂછ્યું. “તે તારા તે બંને બળદો દૃષ્ટિથી જોયા હતા કે નહીં?” તેણે કહ્યું, “હી, એ દૃષ્ટિથી જોયા હતા.” અજિતસેને કહ્યું, “ત્યારે તું તેને દૃષ્ટિ આપી તારા બંને બળદો લઈ બ.” પેલા ઘોડાવાળાને પૂછ્યું કે, “તે આ જેડુતને ‘ઘોડાને માર્ય’ એમ કહ્યું હતું કે નહીં?” તેણે હા કહી એટલે કહ્યું કે,

‘હે માર્ગને જાણનારા, તું તે જેડુતને તારી જીભ આપીને ઘોડો માગી લે.’ પછી પેલા નટ લોકોને કહ્યું કે, “તમારામાં કેઈ આદેશ માણુમ હોય તે ગળે મજાગુત કાંચો ખાંધી આ જેડુતને વડની નીચે સુવારી તેની ઉપર પડે, એટલે તમારું વર લેવાશે અને તમારો સારો યશ કહેવાશે.” આ વચનો સાંભળી તે નટલોકો અને જીજ્ઞાસુ માન મૂકીને પોતાને યોગ્ય સ્થાને આડ્યા ગયા. આવી રીતે જીજ્ઞાસુ પણ ન્યાય ચૂકવતો મંત્રી અનિતસેન રાજ્યની ધુરાને ધારણ કરવા લાગ્યો.

એક વખતે રાજા અરિહમનના રાજ્યની પડોશમાં રથી એવો એક સિંહરથ તામે શત્રુ રાજા હતો. તેની ઉપર રાજા અરિહમન મોટું કટક લઈને આડ્યો. તે વખતે મંત્રી અનિતસેન વિયોગના દુઃખથી ચિંતાતુર થઈ ગયો. તેને ચિંતાતુર બેઠાં સતી શીલવતીએ પુછ્યું, “સ્વામી, તમારા હૃદયમાં શી ચિંતા છે ?” અનિતસેને કહ્યું, “હે પ્રણવદલસે, આજે રાજા નગરમાંથી આલે છે, તો મારે તેની માથે જવું પડશે. હે ભદ્રે, જે હું તને સાથે લઈને જઈ, તો ઘર થયે થઈ જાય અને તને ઘરમાં મૂકીને જઈ, તો મને શાંતિ રહે નહીં. ‘તે એક તરફ નદી અને બીજી તરફ વાઘ’ એના જેવો ન્યાય જાન્યો છે. તેથી જ હું ચિંતાતુર થયો છું. તે શિવાય બીજું કાંઈ પણ કારણ નથી.” પતિનાં આ વચનો સાંભળી શીલવતી બોલી, “સ્વામિન, હું અહિં ઘરમાં રહું, તો ઇચ્છિતફળને આપનારી નિર્વૃત્તિ તમને કેમ ન રહે ?” અનિતસેન બોલ્યો, “હે પ્રિયા, મારા ઘરમાં બીજું કોઈ વૃદ્ધ કે નાનું માણસ નથી, તો તારા જેવી નાની વયની સ્ત્રી દરિદ્ર વિનાશ પામી જાય. કહ્યું છે કે, “જે વૃક્ષા નદીને કાંઠે રક્ષા હોય, જે સ્ત્રી નિરાશ્રય-એકલી રહી હોય અને જે રાજાઓ મંત્રી વગરના હોય, તે લાંબું આયુષ્ય લોગવી શકતા નથી.” હે શુભે જેમ પાકી ગયેલા અન્નને જગડતાં વાર લાગતી નથી, તેમ સ્ત્રીને જગડતાં વખત લાગતી નથી. તેથી સ્ત્રીઓને આ લોક અને પરલોકમાં હાનિ થાય છે અને પુરુષોને ગ્તાનિ થાય છે. એથી કરીને હમણાં મારા મનમાં ચિંતાનો સંતાપ થાય છે.” આ સાંભળી શીલવતી બોલી, “સ્વામી, આ તમારી વાત તફન વૃથા છે. સીતા ગદ્યસના ઘરમાં હતા, ત્યારે ત્યાં તેનો રક્ષક કોણ હતો ? હે પ્રાણનાથ રાજમતી, દમયંતી, મૃગાવતી, કળાવતી, નંદા, ભદ્રા, સુભદ્રા અને મલ્લયસુંદરી એવી અનેક મહાસતીઓ આ પૃથ્વી ઉપર થઈ ગઈ છે. તેમનો રક્ષક કોણ હતો ? તેનો તમે વિચાર કરો. જે સ્ત્રીઓનું મન શુદ્ધ અને વિશેષ પ્રબોધવાળું છે, તેવી સ્ત્રીઓ વિકટ એવા સંકટમાં પણ પોતાના શીલનું પાલન કરે છે અને જે તેઓનું મન અશુદ્ધ હોય છે, તો તેઓ પોતાના શીલનું ખંડન કરી નાખે છે. કારણકે, તે શીલ પાળવું અને ન પાળવું, તેનું મુખ્ય કારણ મન છે.

અને તેમનામાથી કમદેવ ઉત્પન્ન થાય છે ત્રિશૂવને ધાન્ય કળના શકરે પોતના જટામ્બુમાં ગળાને કમલમાં ગમી છે, તોપણ તે વિશ્વના ચગલમાં બંધ છે તેનું કાળુ તે સ્વામીથી નિમ્નગા-નીચી તરફ જનારી છે પ્રદ્યાએ વક્ષીનું સ્થાન કમળ પનાવ્યું અને તે કમળ એક સ્તંભવાળા જળના કિનામાં નાખ્યું અને પોતાના (આ મુખવડે) તેની રક્ષા કરી, તોપણ તે લક્ષ્મી ગમે કમળને છોડી બીજે ચાની બંધ છે તેથી કાહ્યા પુત્રે પો પણ જે સ્તંભ ચગલ હોય તેની રક્ષા શી રીતે કરી શકે ? ”

ગીવતીના આ વચનો સાંભળી અગ્નિસેન બોલ્યો “ પ્રિયે, તે જે હિન કળાની મહામતીઓ કહી, તેઓની સાથે બીજી આજ્ઞા સ્પર્ધા કર, તો તે માનની ગા નિનેજ પામે તે નક્કી સમજવું મુખ પ્રાપ્ત થતા ચણેડી પણ મુવર્ણ આપે તુનનાને પામે છે, પતુ જો તે અગ્નિનો મતાપ પ્રાપ્ત કરે, તો તે ભસ્મ થઈ બંધ ” ગીવતી બોલી, “ હે સ્વામી, તમે જે કહ્યું, તે ઉપમાન છે, પણ જો તેને ઉપમેય સાથે તપાસીએ તો તે અમાન^૧ કહેવાય છે એક તો મારા પિતાએ મને આપેન છે અને બીજી તમે મને આપેન છે એ રીતે અમૂલ્ય વસ્તુનો યોગ સ્વાધી મગના બે રીતે મુવર્ણતા^૨ કહેવી છે જે વિગર્ભા છે જેનું મુખ કાણુ છે, બીજે બધે જેનામાં ગતતા છે અને બાહ્ય વાને માટે વા-તરેની સાથે જેની મગતિ છે, તેવી ચણેડી મારી સમાન હોય શકે નહીં અથાત્ મને ચણેડીની ઉપમા ઘટે નહીં જેમ શંખનાગની ક્ષણામાથી રત્ન લેવાને સમર્થ કોણુ છે ? તેમ માગ અગ્નિ સ્પર્શ કરવાને સમર્થ કોણુ છે ? લક્ષ્મીના લાલવાળા અને મુખ સમૃદ્ધિને અનુભવતા એવા તમારે એ વિગે શરીરને મદા પીડા આપનારી શ્રીકંઠ કરી નહીં હે વિશ્વ મત્પુરૂષ એવા તમને જો મારી વાણી ઉપન વિશ્વામ આવતો ન હોય, તો આ એ- વિશાળ મુખમાળા નકલ કરો જો મત્પુરૂષ અને મુમનમને આશ્રિત એનું માત્ર શીન ગાનિ વગરનું-અણહિન કહેશે, તો આ માગ પશુ ગાનિ

૧ અમાન-માન સહિત અથવા અપ્રમાણ

૨ મુવર્ણ મગેવર્ણ- મ અથવા બીજી જાત દેનાનો વચન એવો છે કે, ૨ પિતા ત કૃત્રી પણ માગ વર્ણ-ક્રિયા કળાળી છુ અને તમાગ તરફથી પણ મારા કળાળી છુ તે બંને રીતે માગમાં મુવર્ણતા છે પમે મુવર્ણ-સેનાપણુ છે તે અમૂલ્ય વસ્તુની મુકેનથી એમને અમૂલ્ય રત્નરૂપ એવા તમારી સાથે જોડાવાથી મારી મુવર્ણતા સર્થ થઈ છે વસ્તુની સાથે મુવર્ણ જડાય છે

૩ ચણેડી-વિગર્ભા-અદ્ય ક્રેવાળી છે તેનું મુખ મળુ છે અને બીજે બધે રાત્રી હોય છે, વાનગ-વાગાઓ જલક ગા-ટાંગાથી પોતાનું કણુ મગાને તેને અગ્નિરૂપ ધારી તેની પામે તાપના આવે છે, પક્ષે જે સ્ત્રી અદ્ય હું યમા વિગર્ભા-ક્રેવા જેવી કાણુ મોટું મનારી અને બીજા ન ની ઉપર રક્ત થઈ પોતાની જાત નાજવાને મગનિ મગાની છે તેની સ્ત્રીના જેવી નથી

વગરની-કરમાયા વગરનીજ તમારા કંઠમાં સદા રહેશે.” આ પ્રમાણે કહી સદા શીશમાં અમ્મજ્ઞાન અને અશીશમાં મ્મજ્ઞાન થનારી તે માળા શીશવતીએ પોતાના સ્વામીન કંઠમાં પહેરાવી દીધી. પછી કંઠમાં રહેલી તે અમ્મજ્ઞાન પુષ્પમાળાથી જેનો દેહ અસંકુત છે એવો મંત્રી અજિતસેન નિશ્ચિંત ઘડિરાત્નની સાથે આલી નીકળ્યો. રાત્ર અરિદમન કેટલેક દિવસે પ્રત્યંત દેશની પાસે આવ્યો. તે દેશમાં ભત્તિ વગેરેનાં પુષ્પો થતાં ન હતાં. એક વખતે મંત્રી અજિતસેનના કંઠમાં અમ્મજ્ઞાન પુષ્પમાળા ભેઈરાત્નએ પુછ્યું, “ મંત્રિન, આ અંધા વિગેરે પુષ્પોની માળા તમે કયાંથી મેળવી ? મેં ઘણી શોધ કરાવી તોપણ આ દેશમાં કોઈ ઠેકાણેથી મને તેવાં પુષ્પો મળ્યા નહીં અને તમારા કંઠમાં તે પુષ્પોની માળા દેખાય છે તેનું શું કાણુ ? ” અજિતસેન બોલ્યો, ‘ રાત્રે, આ દેશમાં આવા ભવ્ય પુષ્પો મળતાં નથી; પરંતુ જ્યારે મેં ઘેરથી પ્રવાણ કર્યું, ને દિવસે મારી પત્નીએ આ પુષ્પો મારા કંઠમાં આરોધ્યાં છે. ” મંત્રિન તે દિવસના પુષ્પો અમ્મજ્ઞાન કેમ રહ્યાં છે ? ” રાત્રએ પુનઃ પ્રશ્ન કર્યો. “ મારી પત્નીના, વિશ્વના મનને હરનારા શીશના પ્રભાવથી તે અમ્મજ્ઞાન રહ્યાં છે. ” અજિતસેને ઉત્તર આપ્યો. આ સાંભળી રાત્રએ વિચાર્યું કે અહા ! જરૂર તે સ્ત્રી દેવતા હોવી જોઈએ, તે મદ્યમાચારણા છે. પરંતુ મુરાર્થ-સ્વર્ગથી દૂર રહેનારી છે. રાત્ર અરિદમનને તેના ઉત્કૃષ્ટ રાત્રપત્ની અંદર એકટો મંત્રિઓ રહેલા છે, પરંતુ તેઓની અંદર આર મંત્રિઓ ચતુર કહેવાતા હતા તે આરમાં જુદેવડે અજિતસેનથી ચડીઆતો પહેલો મંત્રી ક્ર માંકુર, બીજો ક્ષત્રીતાંગદ, ત્રીજો રતિકેલિ અને ચોથો અરોહ હતા. તે વખતે કાર્ય કરનારા રાત્રએ તે આર મંત્રીઓને એકાંતે બોલાવી બંધે પોતે વાલી હોય તેમ આ પ્રમાણે કયું. ‘ આહસિક અને કઠોર એવા હજારો પુરૂષો છે, પરંતુ તેઓ કામદેવતા પ્રસંગમાં આગળાઓ આગળ પણ નિર્બંધ દેખાય છે; આપણા મંત્રી અજિતસેનને એવી પત્ની છે કે જે સ્વાર્થ-સમૂહ વગરની છે, તે છાં તે કામદેવરૂપી યોદ્ધાથી જીતી શકાતી નથી, અહો ! કેવું આશ્ચર્ય ! તે આર મંત્રીઓ બોલ્યા “ કામદેવરૂપી યોદ્ધાથી તે અજિતસેનની સ્ત્રી કેમ ન જીતાય ? જળની અંદર કદિ માછલું રહ્યું હોય તો તેને કાણુ બચી શકે ? તે વિષે પ્રત્યક્ષપ્રમાણ હોય તો અમે માનીએ. જે અનુમાનપ્રમાણ છે, તે પ્રત્યક્ષપ્રમાણને અનુસરીને રહેલું છે, એમ કહેવાય છે. ” તે આર મંત્રીઓનાં આવા વચન સાંભળી વિદ્વાનની શોભાને ધારણ કરનાર અને ગૌરવ-માનના સ્થાનરૂપ એવો રાત્ર આ પ્રમાણે બોલ્યો, “ એ

૧ પ્રત્યંતદેશ-પરોક્ષના દેશ. (નજીકનો દેશ)

૧ જે દેવતા હોય તે ક્ષમાચારણા પૃથ્વી ઉપર ચાલનાર ન હોય અને તે સ્વર્ગથી દૂર ન હોય, પરંતુ આ સ્ત્રી સક્ષમાચારણા-પૃથ્વી ઉપર ચાલનારી પત્ને ક્ષમાના આચરણવાળી છે અને સ્વર્ગથી દૂર રહેનારી છે.

અજિતસેનની ઓનું ક.યાણકારી પ્રત્યક્ષ લક્ષણ એ છે કે, તેણીના શીલના પ્રભાવથી સદા અમૃતન રહેનારી પુષ્પમાળા તે મંત્રી અજિતસેનના મુંઢર કંઠમાં ઉચે પ્રકારે રહેલી દેખાય છે. ” એક દ્રવ્ય તરફની અભિગ્રાપાને લઈને અજિતસેન ઉપર શત્રુભાવ કરનાર તે ચારે મંત્રીઓ બોલી ઉઠ્યા કે, “ શ્રીજિતિની વિપત્તિ કોણ બચી શકે ? ” તે પછી તેઓમાંથી ચોથો અશોક મંત્રી બોલ્યો કે “ આ સ્ફુરિત બુદ્ધિવાળા ત્રણે મંત્રીઓ અહિં રહે અને હું એકલો જવા-આવવાનું કષ્ટ સહન કરીશ. જો કે હું ” અશોક છું. તે છતાં તે જાને રીતે સુખનસૂને ગ્લાનિ પમાડી દઉંશ. માટે તમે મને હવે કરવામાં હિતકારી એવી આજ્ઞા આપો. ” અશોકનાં આ વચ્ચનો માંસળી રાજાએ તે કૌતુક જોવા માટે તેને આજ્ઞા અને દ્રવ્ય જાને આપ્યાં. પછી તે આત્માને વશ રાખનારી શ્રીની તરફ આજ્ઞા અને દ્રવ્ય મેળવી અશોક મંત્રી ત્યાંથી ચાલ્યો. કેટલેક દિવસે લવ્યજનેને આનંદ આપના નંદનનગરમાં આવી પહોંચ્યો. ત્યાં પરિવાર સહિત અને સુતાપથી સુકત થઈ દિવ્ય અક્ષકારો પહેરી અને ઉચી જાતના વસ્ત્રોથી મંડેત થઈ શીલવતીના ઘરની નજીક એક શૂન્ય ઘરમાં તેણે વાસ કર્યો. ત્યાં રહી હમેશાં ગોખ ઉપર યેસી અનુશાસનવાળી દૃષ્ટિથી શીલવતીને જોતો જોતો ઉચે સ્વરે મધુર ગાયન ગાવા લાગ્યો અને

એ નિપિદ્ધ કરેલું પણ તે પોતાનું કાર્ય સિદ્ધ થઈ ચૂક્યું, એમ માનતો અંધની જેમ સત્તર હર્ષને પ્રાપ્ત થયો. પેછી તેણે એક ખુશામત કરનારી દ્વતીને શ્રીજીરાવી શ્રીલવતીની પાસે મોકલી. દ્વતીએ તે પાપ ભરેલી વાત શ્રીલવતીને નિવેદન કરી. તે વાત સાંભળી મતી શ્રીલવતીએ દ્વતીને આ પ્રમાણે કહ્યું—“ગૃહવાસીઓને સમ્યક્ત્વ મૂલ્ય એવા બાર સ્થૂલવ્રતો કહેલાં છે. તે પ્રાણતિપાત વિરતિ પ્રમુખ બધાં બારવ્રતો મેં શ્રીગુરનાં મુખથી શુદ્ધિવડે ગ્રહણ કર્યાં છે. તે વ્રતોમાં બાકીના બીજા વ્રતોનો ભગ થયો હોય તો તેને મારે પ્રતિકાર-ઉપાય છે, પણ જે શીલવ્રતો છે, તેનો ભંગ થાય તો ભાંગેલાં કાચના ઘરાની જેમ તેનું સંધાન થઈ શકતું નથી. તેમાં ખાસ કરીને શેષનાગ જેમ પૃથ્વીને ધારણ કરે છે, તેમ ઓઝોએ તે શીલવ્રત પોતાના અંગવડે સતત ધારણ કરવું જોઈએ. નહીં તો તેમના સર્વ વ્રતોનો નાશ થઈ જાય છે. વળી તે શીલવ્રત સાગવાથી પાપ મેં હું લાગે છે અને તેમ કરવાથી તથા પ્રકારનો કોઈ અર્થ સ્વરતો નથી એવો વોકોના પાઠમાં પ્રવેશ કરીએ અને ત્યાં માસવડે તૃપ્તિ ન થાય તો તે શા કામનું? તેથી હું કંઈ અનર્થ-દંડ કરીશ નહિજ કારણ કે, એવી રીતે જનને વ્રતોનો નાશ થતાં મારાં જનને ભવનો પણ નાશ થઈ જાય ” શ્રીલવતીના આ વચનો સાંભળી તે દ્વતીએ વિચાર્યું કે, ‘જો આ સ્ત્રીને સ્વ દ્રવ્ય અર્પણ કરવામાં આવે તો તે સ્વ-પોતાને એટલે-પોતાની કાયા અર્પણ કરે, ખરી રીતે ઘટે છે કે, ‘ ‘ જે આપીએ, તેજ લઈએ, ’’ આ પ્રમાણે વિચારી દ્વતીએ અશોક મંત્રીની પાસે આવીને તે સર્વ હસ્તીકત જણાવી. માનના ભંડાર-રૂપ એવો અશોક તે સાંભળી પોતાના હૃદયમાં આ પ્રમાણે ચિંતવવા લાગ્યો.

દ્રવ્યથી કામની સિદ્ધિ થવી હોય, તો તેમાં મારે શું તુકથાન છે? એથી કરીને કીર્તિની વૃદ્ધિ થશે અને રાજા વગેરેમાં મારી વિખ્યાતિ થશે. લોકો પોતાના હોડકોડ પૂરા કરવા મારે ધનનો સંવ્યય કરી રાખે છે. જો તેને મારે દ્રવ્યનો ખર્ચ ન થાય, તો તે ધન સંવ્યય ધારણ કરી રાખવો તે હુઃખનું કારણ બને છે. લોકમાં ધર્મ, અર્થ અને કામનો અનુક્રમ છે અને તેમ કરતાં મારે પરક્રમ કહેવાશે કે ધર્મ, અર્થ અને કામને મારે માણુમ પોતાનું માથું પણ આપે છે. ” આ પ્રમાણે વિચારી મંત્રી અશોકે દ્વતીને કહ્યું, “તું તે શ્રીલવતીને સર્વસ્વ અર્પણ કર્યું અને આ ઉપસ્થિત થયેલું પછીનું કાર્ય જે મોટું અને દૃષ્ટાન્ધ્ય છે, તે જાણ્યું. ” અશોકની આવી આજ્ઞા થતાંજ દ્વતી શ્રીલવતી પાસે આવીને બોલી, “તમારે કેટલું દ્રવ્ય લેવાની ખુશી છે? ” શ્રીલવતીએ ઉત્તર આપ્યો, “મારે

૧ અંધને દષ્ટિદાન આ પગથી તે હર્ષ પામે છે

૨ જો સ્વ-દ્રવ્ય આપવામાં આવે તો તે સ્વ-પોતાની કાયા અર્પણ કરે, જે સ્વ આપે તેને સ્વ મરણનું જોઈએ

અર્ધો વાળ દ્રવ્ય જોડો છીએ ” હૃદયમાં ખુશી થઈને તે દેવી તેણીની દ્રવ્યની આશા પૂરી કરવાને અને અશોકની કામખીડા હાવાને મત્વર મત્રીની પાસે આવી અશોકે અચિત્ત એવું તેટલું દ્રવ્ય ચિત્ત મહિત અર્પણ કર્યું શીવવતીએ ખુશી થઈને પોતાને ઘેર માનેલું તે મર્વ દ્રવ્ય મીઠાગી લીટું અને અશોકને કહેલું શું કે, ‘ તારે આજથી પાંચમે દિવસે નાત્રિને પહેલે પહેલે મારે ઘેર આવવું ” તે સહૃદય અશોકે શીવવતી- નું તે વચન વચના રહિત માની ચાર દિવસો દુખથી નિર્ગમન કર્યા તેટલા દિવસોમાં શીવવતીએ પોતાના એક માગ આગ્રહામ પુરો પોની પાને માનને ખડન કરવા માટે એક કુના જેવો ઉડો ખાડો છુપી રીતે ખોલ્યો પછી તેણીએ મુખે તથા નીચે ચાર તરફ વિખાતી એવા તે અધકૂપ જેવા ખડા ઉપર મોની તળાઈવાળો એક પથ્થર મોઠો ચો આ દિવસોની અદ્ય મરી અશોકે પોતાનું હિત સાધવા માટે પોતાના પરિવારને કોઈ ડોડા ડોડા મોકલી દીધો અને પોતે એકલો જોડા જ્યારે પાંચમે દિવસ આ ચો એટલે તે દિવસની નાત્રિને પ્રથમ પહોં જતા અશોક શીવવતીને ઘેર આવ્યો શીવવતીએ પેલા ઘરમાં રહેલી ગચ્છા તેને જાતારી તે અશોક આગ્રહામા પેસી જેવામાં તે શરૂ કર્યો ખેડો કે તુલ્ય તે તળાઈની નાથે જ નીચે ખાડાની અદર પડી ગયો ત્યાં ચેતના મહિત અશોકે પ્રથમ શુન્યપણાનો અનુભવ કરી પછી પોતે મર્વ દ્રવ્ય આમિત થયેનો કે છતાં તે હૃદયમાં આ પ્રમાણે ચિંતનવા લાગ્યો “ આ અશોકે માત્ર સર્વસ્વ વધ લીધું અને મને માગી ગઈ પ્રમાણે આશુ નહીં આતો જ ને હાથ દાકયા અને પહોંવા ગયા તેના જેવું બન્યું, એ કેવા ખેડની વાત ! મૂર્ખાં એવા મેં જળા તરંગે ” પ્રકારની લક્ષ્મીનો નાથ કર્યો અને માગે પોતાનો શત્રુ જની જનસમૂહમાં માડ અશોકે એવું નામ વ્યર્થ કરી દીધું કોઈ પુર્વના કુર્મના વિપાતથી આ લોકમાં તો મેં આ કુલીપાક નન્કના જેવું સ્થાન મેળવ્યું હવે પગલોડમાં શું થશે ? તે હું શું કરી શકું ? આ શીવવતી જિનધર્મમાં તત્પર એની પગમ મહાસતી છે, તે જો મારી ઉપર દોષ દર્શે તો તે મને જન્મ કરી નાખશે ’ આ પ્રમાણે ચિંતવન કરતા અશોકને તે સ્થાને વર્તન જેવા વાળા દિવસો પનાર થવા લાગ્યા હયાળુ શીલવતી તે સ્થળે તેને ખાનાનું પહોંચાડતી હતી, પરંતુ તે ખાવાનું જોઈ માથે બાધેલા શનવ (રામપાત્ર) માં મૂકીને આપતી, પણ પોતાની પ્રમથા નહીં ધનારા અર્થાત્ નિદા કરનારા તેને તે અધકૂપની બાહિર કાઢતી ન હતી

અશોકને ગમે ત્યાં માગ પુરા થયા, એટલે નાત્રિએ પેલા ત્રણે મત્રિઓની આગળ જણાવ્યું કે “ આટલા બધા દિવસ થયા તોપણ અશોક કેમ આવ્યો નહીં ? ” તે

૧ શુન્યપણાનો તુ-જાણનો ૨ દ્રવ્યપ લક્ષ્મી આં સોલાડપ નદની-એમ બે પ્રાણી ૩ અશોક-ગો નિદિત હતો, તે અશોક-ગો મહિત થયો તેથી

સમયે રતિકેલિ-કીડાની કળાવડે ઉદ્ધત અને ઉત્સુક એવો ત્રીજો રતિકેલિ મંત્રી ગર્વથી રાજા પ્રત્યે બોલ્યો “ હે પ્રભુ અશોક એક વૃક્ષ છે તે જાણા ભૂમૃતને આશ્રિત થઈ ઉચ્ચતાને પામેલો છે; પરંતુ તેને એક વૃક્ષા ભાંગી નાખે છે. ખંડિત ઠરેલા સુમનસની ^૩ શ્રીથી વર્જિત થયેલો, શાખા રહિત અને નિષ્ફળ થઈ ગયેલો તે અશોક-વૃક્ષ નાશ પામી જાય તો તે કોના જાળુવામાં આવે ? હે પૃથ્વીપતિ, હવે મને મોકલો, હું સર્વ સમક્ષ તેણીને કામવશ કરી મારા ‘રતિકેલિ એવા નામને સાર્થક કરી બતાવું.’ ” તે પછી ‘પૃથ્વી આજ્ઞાને પ્રવર્ત્તાવનાર રાજા-અરિદમને તેને યોગ્ય દ્રવ્યની સાથે આજ્ઞા આપી, એટલે તે ચપળ મંત્રી ત્યાંથી સત્વર ચાલ્યો, તે પણ પ્રથમની જેમ નગરમાં જઈ ત્યાં રહી આદરથી એક લાખ દ્રવ્ય આપી પેલા ખાડામાં પડ્યો. તે એક તાક દ્રવ્ય આપી ‘વિવક્ષ થઈ ગયો અને શીલવતી ‘સલક્ષ થઈ, તેમાં કાંઈ આશ્ચર્ય પામવાનું નથી, પરંતુ તે બંને મંત્રીઓ પણ વિવક્ષ થઈ ગયા, એ અદ્ભુત વાર્તા છે. મંત્રી અશોક અને રતિકેલિ બંને ખાડામાં પડી ફાગને ચુકી ગયેલા બે ચીત્તાની જેમ પરસ્પર પોતપોતાની વાર્તા કરવા લાગ્યા. મંત્રી રતિકેલિની હકીકત જાણી અશોક મંત્રીને જરા સુખ થયું. કારણ કે તેણે જાણ્યું કે, રતિકેલિનું એક લાખ દ્રવ્ય ગયું છે અને પોતાનું તો અર્ધ લાખ દ્રવ્ય ગયું છે. વળી ‘મારી એક આંખ પુરી અને બીજી આંખ રહી છે. ” એ ન્યાય પ્રમાણે મુખ અશોક મંત્રી પોતાને જરા વિદ્ય રહિત માનવા લાગ્યો. મંત્રી રતિકેલિનો યોગ થવાથી મંત્રી અશોકને બે સુખ થયું; તે ઘટિત છે, પરંતુ મંત્રી રતિકેલિ ‘અશોકથી શોકવાન થયો, તે ઘટિત ન થયું. સતી શીલવતી તે રતિકેલિને પણ પુર્વની રીતિ પ્રમાણે અન્નદાન આપવા લાગી. જેઓ જિનધર્મમાં તત્પર હોય તેમને સર્વ પ્રાણી ઉપર દયાજ હોય છે.

આ તરફ રાજા અરિદમને પુર્વની જેમ ખાકીના બે મંત્રીઓને કહ્યું એટલે ત્રીજો લલિતાંગદ મંત્રી બોલ્યો—“ હે જનાધિપ ! તે રતિકેલિ સ્વભાવથીજ સદા શ્રીને વશ રહેનારો હતો. તે સ્ત્રીએ તેને અવશ્ય પોતાનો દાસ બનાવી દીધો હશે, તેથી તે આપણને ભૂલી ગયો છે. જેઓ શ્રીવશ હોય તેમને આતાપિતાનું સ્મરણ હોતું નથી. હવે હું ત્યાં જાઉં અને પાછો તમારી પાસે કાર્ય કરીને જવદી આવું, માટે મને આજ્ઞા આપો, ” તે પછી રાજાએ મંત્રી લલિતાંગદને કેટલોક દ્રવ્યનો સમૂહ આપીને મોકલ્યો. શીલવતીએ પ્રથમની જેમ તેની પાસેથી દોઢ લાખ દ્રવ્ય લઈને તેને પણ તેજ ખાડામાં

૧ ભૂમૃત એટલે પર્વત મનિપક્ષે ભૂમૃત-રાજા ૨ વશ-સ્ત્રી અને વૃક્ષપક્ષે વશ-દાશિણી.
 ૩ સુમનસ-પુષ્પો અને વિદ્યાનો. ૪ રતિ-વિવક્ષમાં કેલિ-કીડા કરનાર ૫ વિલક્ષ-લક્ષ-જાણ વપરનો પક્ષે વિવક્ષ-વિલક્ષો થઈ ગયો. ૬ શીલવતી સલક્ષ-જાણ દ્રવ્યવાળી ૭ પક્ષે વક્ષ-ધ્યાનવાળી. ૮ વિવક્ષ લાખ વગરના અને વિલક્ષ. ૯ અશોકનો ભોટ; અથા છતાં.

નાખ્યો તેની ગીતે ગાતજે પેના કામાકુર મરીને મોકલ્યો તેને પણ મે લાખ દ્રવ્યનો વ્યય નારી તેવીજ ગીતે ખાડામા નાખ્યો તે ચારે મત્રીઓ મળી તે અધકૂપમા લયા કુળ થડને ગહેવા લાગ્યા

હવે ગાત અન્દિમન પેતાના ગત્રુ મિંહુચ ગાતને છતી મત્રી અન્વિતનેનની માથે પોતાના શ્રેષ્ઠ નગરમા પાછો આ-યો પેના અધકૂપમા પડેલા કામાકુર વિગેરે મત્રીઓએ શીવવતીને જણાવ્યું કે, “ હે મત્રી ઢાંગશુકને આપનાન અહકારને લઇને અમોને મેદના થડ છે આ જગતમા તમાન શીવવતી ઉપા પર્વતને ભેદવાને વળપાણિ ઇંદ્ર પણ પોને શકિતમાન નથી તો પછી અમો શી ગણુનીમા ? હવે અમારી ઉપદેશ દયા કરો, અને ગર્ભાગયના જેવા અને ચોતરફ જળવાળા કુવાડપ આ ખાડામાથી અમોને બાહર કાઢો આજથી અમો તમારી આજ્ઞાને ઉઠાવનાગ જેવડ થઇને નમિશુ, ” શીવવતી બોલી, ‘ અરે મત્રીઓ, બે તમે માગ કહેવા પ્રમાણે કરો, તો હું તમોને બાહર કાઢીગ તે એ કે “ જ્યારે હું કહું ત્યારે તમારે ‘થયુ’ એમ કહેવું ” તેઓએ તેનું વાક્ય ટપુચ કયું, પછી શીવવતીએ પોતાના સ્વામી અન્વિતનેનની આગળ તે મત્રીઓની હાકલ જાહેર કરી અને તેની પાસે પોતને તે આવવા ગાતને આમ નણ કમવ્યુ અહીં શીવવતીએ છુપી ગીતે ભોજનની ઉત્તમ મામત્રી લેયા કરાવી, પછી તે સ્થાને તે બે મત્રીઓને નાગા દના, તે જાને તે ભોજનની મામત્રી ગુપ્ત ગીતે ગણી સુદ્ધિ જાને ગાત અન્દિમન શીવવતીને ઘેર આ-યો ત્યારે તેણીએ આદર-માન આપ્યું, પછી કાપિણ ભોજનની મામત્રી ગાતના નેવામા આવી નહીં તે વખતે ગાતજે ચિતવ્યું કે, “ આ ત્રીએ મને પગિવા મહિન ભોજન કરવા જોવા-યો છે, પણ ભોજનની મામત્રી વિના તેણી માત્ર અપમાન તો નહીં કરે ? નાન આ પ્રમાણે ચિતવતો હતો, તેવામા શીવવતીએ પુષ્પ વિગેરેથી પેના ગર્ભાગયની જૂઠા કરી અને જ્યુ કે “ કેમ ખેડો તમા થડ ? ” પેના ખાડામાથી બારે મત્રીઓ જોવા, “ હા મર્વ મનોડ થડ ગણ છે ” પછી શીવવતીએ પોને તે જોરણમાથી લેયા નેત્ર બાહર લાવી ગાતને જમાડ્યો અને મેનાપતિ મહિન તે ગાતને પુષ્પ તામ્રુન વિગેરેથી મરડા કરી પેનું મત્રીઓ પાસેની લીધેલુ બધું દ્રવ્ય તેને ગર્ભાગય તેને નેત્રાન વિન્મય પાની ગયો અને તેણે ચિત્ત થુ કે, “ જગજર ! આ મત્રી છે જે જેણી દેવતાના માનવ્યધી અદસ્ય ગીતે કાર્ય કરી શકે છે આ મત્રીનું સ્વરૂપ અને અન્તિ વર્તન કયાને ઢોણ સમર્થ છે ? જે ઊના માત્ર વચનથીજ મર્ત મપાદન થાય છે ” આવું ચિતરી ગાતજે શીવવતીને પુછ્યું, ‘ હે મત્રી તમોને આ કેરી મિદિ પ્રસ થડ છે ? ’ શીવવતીએ કહ્યું, “ મે ચાલ થોમ મદાને માટે આપ્યા છે ” નાન જોવા, ત્યારે તે ચલો મને આપો, જેની

મને મનવાંછિત સમૃદ્ધિઓ પ્રાપ્ત થાય. ” ‘કોઇ શુભ મહુર્તમાં તે ચારે યજ્ઞોને તમારે ઘેર મોકલી આપીશ. ” શીલવતીએ ઉત્તર આપ્યો. પછી રાજા અરિદમન પોતાને ઘેર ગયો એટલે બીજે દીવસે શીલવતીએ તે ચારે મંત્રીઓને ખાડાની બહાર કાઢ્યા, પછી તેમને જળથી સ્નાન કરાવી, મુગંધી ચંદન વિગેરેથી ચર્ચિત કરી અને કંડીઆમાં મૂકી વાલિંગોના નાદ સાથે તે રાજાના સ્થાનમાં લઇ ગઇ. રાજાએ તેણી ન માન આપ્યું. પછી એ મહારાજાએ હર્ષથી આખું શોભાના સ્થાનરૂપ તે કંડીઆ માણસો પાસે રસોડામાં મૂકાવ્યા. તે દિવસે રાજાએ રસોડાને રસોડું કરવાની ના કહી અને જ્યારે લોજનની વેળા થઇ એટલે રાજા જમવાને આંખે. તે કંડીયાની પુષ્પ વિગેરેથી પૂજા કરી રાજાએ પૂછ્યું કે—“રસોડું તોયાર થઇ ?” તેઓએ કંડીયામાથી “થઇ” એમ કહ્યું, પણ રસોડું જોવામાં આવી નહીં. તેથી રાજાએ ચિંતવ્યું કે, “તે શીલવતીના વચનથી આ યજ્ઞોએ સ્વર્ગ પ્રકારની રસોડું આપી હતી, પરંતુ તેઓ હમણાં મને કેમ આપતા નથી ? માટે આ કંડીયાના દ્વાર ઉઘાડી તે યજ્ઞની સમીપ પ્રત્યક્ષ રીતે પૂછું કે, “તેમણે શીલવતીને રસોડું આપી અને મને તે કેમ ન આપી ?” આખું ચિંતયી રાજાએ તે કંડીઆ પુછા કર્યો, તેવામાં જેમના અંગ ઉપર અસ્થિ-ચર્મ અવરોધ રહ્યું હતું અને જેમની આકૃતિ ઘણી શ્રીમત્ત દેખાતી હતી તેવા તે રાક્ષસના જેવા ચારે જણા જોવામાં આવ્યા. તત્કાલ રાજાએ પોતાના માણસોને કહ્યું કે—

“આ પ્રત્યક્ષ રાક્ષસોને મારી નાખો, નહીં તો તેઓ આપણે અવસ્થ નાશ કરશે.” રાજાના આ વચન સાંભળી તેઓ લમણીત થઇને નમ્રપણે બોલ્યા કે, “અમે શાક્ષાત્ રાક્ષસ નથી, પણ કામાંકુર વિગેરે તમારા મંત્રીઓ છીએ.” રાજાએ આશ્ચર્ય પામી પૂછ્યું, “તમારી આવી અવસ્થા કેમ થઇ ?” તેઓએ શીલવતીએ કહેલો પૂર્વ વૃત્તાંત રાજાને કહી સંભળાવ્યો. તત્કાલ રાજાએ શીલવતીને મંદહાસ્યપૂર્વક આ પ્રમાણે ઉચ્ચે સ્વરે કહ્યું કે—“હે ભદ્રે ! લોકમાં વિદ્વાનો કહે છે કે, ‘શ્રી અગળ છે.’ તે કથન તમે આ સગળ પુરોહિતે છતી લઈ મિથ્યા કરી બતાવ્યું. પ્રાથે કરીને બુદ્ધિ સર્વના કરતાં મોટી છે, એમ વિદ્વાનો કહે છે. તમે સંતોષ અને તોપવાડા છો, છતાં વામ-વિપમબુદ્ધિના સ્વભાવને લઇને આ ચારે પુરોહિત ધન અકણ કર્યું, તેનું શું કારણ છે ? તે કહો.” શીલવતી બોલી, “રાજેન્દ્ર, તમારો આ ચારે નિર્ધન પુરોહિતે ઘણું દ્રવ્ય આપ્યું તેથી તેઓ મદભરેલા અને ઘણાં અનર્થોને કરનારા થઈ પડ્યા. અધમ પુરોહિતો પોતાની બુદ્ધિથી દ્રવ્યવડે અનર્થ સાધે છે, મધ્ય પુરોહિતો અર્થનેજ સાધે છે અને ઉત્તમ પુરોહિતો પરમાર્થને સાધે છે. આ ચારેનો મદ હરવાને અને માંડ શીલ સાચવી રાખવાને મેં મારી બુદ્ધિથી તેઓના અનર્થના મૂલરૂપ ધનને લઈ લીધું.” શીલવતીના

આ વચન સાંભળી રાજા બોલ્યો. “હે ક્ષમાનિધિ, આતો મેંજ તમારી ઉપર અનર્થ કર્યો, તે મારો અપરાધ ક્ષમા કરો.” શીલવતી બોલી. “હે નરધીશ ! આ તમારો અપરાધ નથી, તેમ આ મંત્રીઓનો પણ અપરાધ નથી; કારણ કે સંસારી જીવોજ એવા હોય છે. અંતરના છ શત્રુઓના વર્ગમાં કામને પ્રથમ માનેલો છે; કારણ કે તેને લઈને બીજા ક્રોધ વિગેરે ઉત્પન્ન થાય છે. કહ્યું છે કે, કામ, ક્રોધ, લોભ, માન, હર્ષ ને મદ એ અંતરના છ શત્રુઓનો જે વર્ગ છે, તેનો ત્યાગ કરવાથી માણસ મુખી થાય છે. જે બાહ્યના શત્રુઓ છે તેનાથી એ અંતરના શત્રુઓ બચવાનું છે. ઈચ્છાકરણમાં પણ બહિરંગ વિધિથી અંતરંગ વિધિ બચવાનું છે. એમ કહ્યું છે કે ધર્મથી અર્થ દ્રવ્ય નામનો પુત્ર ઉત્પન્ન થાય અને તે અર્થ દ્રવ્યના મૂલ્યમાંથી કામરૂપી પુત્ર ઉત્પન્ન થાય છે તે કામને લઈને તેનો પિતા અર્થ દ્રવ્ય ક્ષય પામે છે અને પછી તેનો પિતામહ પિતાનો પિતા ધર્મ પણ ક્ષય પામે છે. પુરૂષ સ્વદ્વારા (સ્ત્રી)સંતોષી થવાથી શુદ્ધ ને સૌને બચાવનાર યાચ છે અને પરસ્ત્રામાં પ્રીતિ વાસો થવાથી તે આ વિશ્વની અંદર નિર્ધન, નિર્જળ અને રતિ વગરનો થઈ રહે છે.” ઇત્યાદિ વિવિધ વાક્યો વડે શીલવતીએ રાજા અરિહમન અને તે ચાર મંત્રીઓને પ્રતિ-બોધ આપી ઉત્કૃષ્ટ એવી શીલવ્રતની સંપત્તિને પ્રાપ્ત કરન રા કરી દીધા. તે પછી કામાંકુર વિગેરે તે મંત્રીઓએ શીલવતીને કહ્યું કે, “તમેએ અમોને ધર્મદાન આપ્યું છે, તેથી તમે આજથી અમારા ગુરૂણી છો. પાપાણુના જેવા અમોને ઉચ્ચે પ્રકારે સંતાપ કર્યા શિવાય અમારી અત્યંત રૂઢ્યાણુતા અને વિશ્વમાં શૃંગારતા ક્યાંથી પ્રાપ્ત થાય ?” પછી રાજાએ તે વખતે પોતાની બહેનની જેમ શીલવતીને માન આપી અને વસ્ત્ર અલંકારોથી સત્કાર કરી તેણીને ઘેર પહોંચાડી.

રાજા અરિહમન વિગેરે લોકો પોતપોતાના ધર્મમાં તત્પર થઈ વર્તતા હતા, તેવામાં દમઘોષ નામના સૂરિ ઘણાં સાધુઓના પરિવાર સાથે ત્યાં આવી અડચા. તે બગર જાણી રાજા, ચાર મંત્રીઓ, મંત્રેરાજ અજિતસેન અને શીલવતી સતી તે સર્વ શ્રીગુરૂને વંદના કરવાને ગયા ગુરૂએ હિતકારી અને નિર્મલ એવો ધર્મોપદેશ આપ્યો. પછી રાજાએ કર-કમળની અંજલિ ભેડી આ પ્રમાણે કહ્યું. “આ શીલવતી વામા^૩ છતાં પોતે ચીલવાતી

કેમ થઈ ? તેમજ તે જુદિવાલી પ્રમદા^૧ છે, છતાં પ્રમદ-જિત્કૃષ્ણ મદધી યુક્ત કેમ નથી ? ” ગુરૂ બોલ્યા, “ રાજ્ય, આ શીશવતીને પૂર્વભવે શીગનો આશ્રય કરેલો, તેથી આ ભવમાં પણ તેણીએ શીશની લીલા ધારણ કરી છે. ” રાજ્ય બોલ્યો, “ ભગ-વન્, આ શીશવતીનો પૂર્વભવ કેવો હતો ? ” ઘણા અંકુષ-વિકુષ્ણને બાળનારા ગુરૂ બોલ્યા, “ કુશપુર નામના એક શ્રેષ્ઠ નગરમાં વિદુર નામે એક રાજા હતો, તે પ્રદરની પ્રાપ્તિમાં પણ અંદર અને સુંદર દેહને ધારણ કરનાર હતો, તે નગ-રમાં પાપકર્મ કરવામાં મંદ, સુખની લાસાવાલો, મૂર્ખપણને ત્યજનારો અને પુણ્યની ક્ષમીના કલશરૂપ સુલસ નામે ગ્રાવક રહેતો હતો. તેને સુયશા નામે એક સ્ત્રી હતી. તે સ્કુરણાય માન યશવાલી, પતિને વશ રહેનારી વતિથી હાથ-ણીને છતનારી અને સુંદર સ્ત્રીઓના વર્ગમાં શિરોમણિરૂપ હતી. તેને ઘેર સ્વભાવ-ધી રૂચિના પાત્ર રૂપ, અને દયાધર્મમાં તત્પર એવો દુર્ગમ નામે એક સેવક હતો તેની પત્નીનું નામ દુર્ગિલા હતું, એક વખતે પયુપણપર્વમાં સુયશા શ્રાવિકાએ દુર્ગિલાને સાથે લઈ સાધ્વીની સમીપે પૌષધવ્રત ગ્રહણ કર્યું. ત્યાં ઉત્સવ થતો એઈ દુર્ગિલાએ અંદન નામની પ્રવર્તિનીને પૂછ્યું કે, “ આજે કયું પર્વ છે ? ” પ્રવર્તિનીએ તે ભદ્રિક સ્ત્રીને કહ્યું, “ જેમ દેવોમાં સર્વજ્ઞ પ્રભુ, અક્ષરોમાં ઊં ધાર, જ્ઞાનમાં અભયજ્ઞાન, ગુણોમાં વિનય, તીર્થોમાં શત્રુજય, ઋતોમાં પ્રહસ્યય, નિયમોમાં સંતોષ સર્વ તપમાં શમ, તત્વોમાં સદર્શન, અને મંત્રોમાં પરમેષ્ઠિમંત્ર-નવકારમંત્ર ઉત્તમ કહેલ છે, તેવી રીતે પર્વોની અંદર પયુપણ પર્વ મોટું કહેલું છે. આ પયુપણ પર્વમાં જિનાસ્રયમાં કે પોતાના ઘરે અષ્ટાન્કિક ઉત્સવ કરવો, નિર્ભય જીવદયા કરવી, પ્રહસ્યય પાળવું, ક્રોધની સાથે કલહ કરવો નહિ, કુકર્મવાલા વ્યાપારો છોડી દેવા, અમારી પ્રવ્રત્ત વવી, યથાશક્તિ તપસ્યા કરવી, વિવિધ બતના અભિશંકો લેવા, જે વખત પ્રતિક્રમણ કરવું, ત્રિકાલ દેવપૂજા કરવી, પાંચ દિવસોમાં આદરથી કંઠપસૂગ સાંભળવું, ભાવના સહિત જિત્તમ પ્રભાવનાઓ કરવી, અષ્ટમ તપ કરવું અને શ્રી જિનેશ્વરનું ધ્યાન ધરવું તેમાં આજનો મુખ્ય અદ્ભુત દિવસ છે, તેને માટે તો શું કહેવું ? ” દુર્ગિલા બોલી, “ જો આજે પ્રાતઃકાલે દાતણ કર્યું છે, તે છતાં જો ઉપવાસ થતો હોય તો અને કરાવો. ” પ્રવર્તિની બોલ્યા, “ તે સચિત્ત જલવટે દાતણ કર્યું છે, તેથી તને ઉપવાસ કંઠપતો નથી, પરંતુ તારે આજે એકાસણ કરવું અને નિર્ભય શીશ પાળવું. ” આ સાંભળી

૧ જે પ્રમદા પ્રકૃષ્ણ મદવાલી હોય તે પ્રમદ-પ્રકૃષ્ણમદથી રહિત ન હોય-એ વિરોધ.

૨ પ્રદર એટલે કૃષ્ણ ભય, તેની પ્રાપ્તિમાં અંદર-ભય વગરનો અને સુંદર દેહ વાલો હતો. અહિં વિરોધભાસ લેતાં પ્રદર-રોગની પ્રાપ્તિમાં પણ અદર-દર વગરનો અને સુંદર દેહ વાલો હતો.

તેણીએ શીવનું પરચખાણ લીધું અને તે પ્રમાણે આદર્યું. તે પછી દુર્ગિદા તે સાધ્વીના સંગથી પરપુરૂષને વર્જિત કરનાર અને પર્વ દિવસે સ્વપતિના ત્યાગરૂપ શીળ-અત્યંત વિધિપૂર્વક પાવવા લાગી એક વખતે તેણીએ પોતાના પતિ દુર્ગમની આગળ તે નિયમ વિધે નિવેદન કર્યું, તેથી તેણે પણ મનમા મનુષ્ય થઈને સાધુનીપાસે જઈ તે વ્રત ગ્રહણ કર્યું. તે બંને સીપુરૂષ બીજાનું અગ્રિય તથા ભયને હરણ કરનારા અને સમ્યક્ત્વધારી થઈ અનુક્રમે આયુષ્ય પૂર્ણ કરી સૌધર્મ દેવલોકમા પરમ મુખી દેવતા થયા. તે દુર્ગમનો જીવ સાવર્મદેવલોકમાથી આવીને આ અજિતનેન થયો છે અને દુર્ગિદાનો જીવ ત્યાથી આવીને આ મતી શીલવતી થયેલ છે. તેણીએ પર્વને દિવસે વિશેષ જ્ઞાનભક્તિ કરી હતી, તેથી તે આ શીલવતી જ્ઞાન તથા વિજ્ઞાનનું પાત્ર બની. ” શુરના મુખથી આ વૃત્તાત સાંભળી અજિતનેન અને શીલવતીને તત્કાલ ઉંઠા પ્રકાશનું જાતિ સ્મગ્ણ થઈ આવ્યું અને તેથી શુરએ જે પ્રમાણે કહ્યું, તે પ્રમાણે તે કાલે તેમના ભેવામા પ્રત્યક્ષ આવ્યું. શુર બોલ્યા, ‘ જે શીવ દેશવિરતિથી પાવવામા આવ્યું હોય, તે પણ અહિં શુભકારી થયું, તો જો તે મર્વ વિનિતિથી (સર્વથા) પાવવામા આવે તો તેનું ઉત્તમ કલ્પ થાય ? ’ જગત્ તત્કાલ એકાગ્ર બુદ્ધિવાળા ઉત્તમવાણીવાળા અને ગૃહસ્થપતિના જેવા તે શુરને તે બંને કંપતીએ કહ્યું, ‘ ભગવન, અમેને શિક્ષા સ પ્રાપ્ત (એટલે) આપે કહી તેવી યથાર્થ દીક્ષા આપો કે જેથી બ્રહ્મચર્યની નવશુષ્પિને ધાગણ કરનાર પરમ બ્રહ્મચર્ય અમે મર્વથા પામીએ. ” પછી શુરએ તે બંનેને દીક્ષા આપી અને ગળ અશિદ્ધમને તથા કામાકુર વિગેરે મંગીએએ તે વખતે સ્વદારા સંતોષપ્રત ગ્રહણ કર્યું. પાત્ર પ્રકારના આચારને જાણનારા, પાત્ર અભિતિને આશ્રિત થયેલા અને પંચમહાવ્રતના આધારરૂપ થયેલા તે અજિતનેન અને શીલવતી બંનેએ વ્રતનું પાલન કર્યું. બ્રહ્મચર્યને વિશેષપણે ધાગણ કરતા તેઓ બંને મૃત્યુ પામીને જ્ઞાન મહિત માથેજ બ્રહ્મદેવલોકમા ગયા (ઉત્પન્ન થયા) તે બંનેનું પુણ્ય પણ અધિક છે, તે કારણને લઈને તેઓ બંને બ્રહ્મદેવલોકમા નિયત થયા. વળી તેઓ બંનેને બ્રહ્મચર્ય મહા પ્રિય હતું, તેથી તેમણે તે બ્રહ્મલોકમાજ વાસ કર્યો કાન્થકે, માણસને ધર્મિષ્ઠ સ્થાન પ્રાપ્ત થયા પછી તે ત્યાથી એક પગલું પણ આગળ ચાલતો નથી તે બ્રહ્મલોકમા સુખને અનુભવ કરી ત્યાથી ચ્યવી પુન મનુષ્ય જન્મ પામી અને કર્મોના ક્ષય કરી તે અજિતનેન અને શીલવતી બંને શાશ્વત બ્રહ્મ-મોક્ષપદને પામશે ”

“ આ પ્રમાણે જાણે પ્રકારે શીલવ્રત પાલીને અનેક વિવેકી મનુષ્યો સ્વર્ગ તથા

+ પરપુરૂષ ત્યાગ અને સ્વપતિ સંતોષરૂપ નત કાયમને માટે અને પર્વદિવસે સ્વપતિ સાથે પણ નિયમ ભોગનો ત્યાગ કરવારૂપ નત આદરથી લઈ તેને યથાર્થ રીતે તેમણે પાળેનું મહત્ત્વ છે, એ વાત ત્યાર પછીની લખીકન ઉપગ્રંથો સમજાય છે તેના પાંતેએ પણ એવુંજ વ્રત આચર્યું છે

કર્તા હોય તોપણ જો જીવ આદરથી દુષ્કર તપ આચરે છે, તો તે નિર્ભાગ્યની જેમ ઉચ્ચ પ્રકારના સુખોને લોગવે છે. ”

આ વખતે રાજા પદ્મસેને પ્રશ્ન કર્યો કે, “ તે નિર્ભાગ્ય કોણ હતો ? તેણે કેવું તપ કર્યું હતું ? અને તે કેવી રીતે સુખ પામ્યો ? ” શ્રી બ્રહ્મશ્રુત શરૂ થોડ્યા—

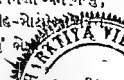
ૐ
નિર્ભાગ્યની કથા.
ૐ

અહિં ઘાતકી ખંડમાં પ્રાગ્વિદેહ નામે (પૂર્વમહાવિદેહ) ક્ષેત્રના આશુપણ્ડરૂપ અચ્યના નામે એક ગામ છે, તેમાં સિંહ નામે એક તે ગ્રામની પૃથિતાકરનાર—નાયક હતો તેને શીલ વિગેરે ગુણોથી શોભતી સિંહલા નામે પત્ની હતી. તે સિંહને સુખરૂપી જળનીનીકના જેવો ઘણો કાળ ગયો નહીં તેટલામાં તો તેને દુર્ભાગ્ય થોડે તેની પત્ની સગર્ભા થઈ; ત્યાં કોઈ નહારા કર્મથોડે શત્રુઓએ આવી તે બાળકના પિતાને મારી નાખ્યો અને તેના ધરની સારરૂપ વસ્તુઓને હરી લીધી. આ બનાવથી સિંહલા નહારી સ્થિતિમાં આવી ગઈ. દુઃખ આપવાથી વિકરાળ એવો સમય આવતાં સિંહલાને પુત્ર જનમ્યો. તે સમયે વિવેકી લોકોએ વિખવાદથી વિચાર કર્યો કે, “ આ પુત્ર ગર્ભમાં આવતાંજ તેનો પિતા દ્રવ્ય સાથે વિનાશ પામ્યો, તેથી કલ્યાણના વિસ્તારને છોડાવનારા આ પુત્રનું નામ નિર્ભાગ્ય રાખો. ” તેવા વિપ્રમ નામથી તે લોકોમાં પ્રખ્યાત થયો. માતા સિંહલા લોક નીતિને લઇને તે પુત્રને ઉછેરવા લાગી. ને બાળક નિર્ભાગ્યને હવે રહિત આઠમું વર્ષ બેઠું, ત્યારે તેની માતા મૃત્યુ પામી ગઈ. પછી તે બાળક પોતાના પ્રાણુનું શુભરાત કરવા ૨ માર્ગ રહિત શિક્ષા માગવા લાગ્યો. અભાગ્યથોડે ગુણોના સમૂહથી રહિત એવા તેને ગામમાં કોઈપણ શિક્ષા આપતું ન હતું તેથી તે કંગાળ તે ગામમાંથી નીકળી પૃથ્વી ઉપર ભ્રમવા લાગ્યો. કોઈ દેવગ્રામ નામના ગામમાં આવી ચડતાં તે તેના પિતાના દત્ત નામના કોઈ મિત્રના બેવામાં આવ્યો. તેણે તેને કહ્યું કે, “ તું સારા આચરણથી મારે ઘેર રહી આ મારી ભેંસોને ચાર અને તારા પૂર્વના દુસ્તર દુઃખને અટકાવ. ” તે દત્તના ગોરસનું

૧ ચિંતા કરનાર—સંભાળ રાખનાર—રક્ષણ કરનાર.

૨ માર્ગ રહિત એટલે ઉન્માર્ગે, અથવા જ્યાં મને લાંબી.

૩ ગોરસ—ગો—વાણીનો રસ પ્રાપ્ત કરી દુર્ભાગ્યે પોતાનું કૃષ્ણત્વ—દુઃખની કાલાશ છોડી દીધી અને તેણે ગોપાલપણું—ચાચભેંસોને પાલન કરવાપણું પ્રાપ્ત કર્યું, અર્થાત તે ગોપાલ બન્યો. ગોરસ—ગાયનું દૂધ દહીં વિગેરેનું પાન કરવાથી સરીરની કાલાશ દૂર થઈ જાય છે. તેમ નિર્ભાગ્યને બન્યું, વિશેષપણે ગોરસનું પાન કરે તે કૃષ્ણરૂપતાને છોડી ગોપાલ નામ ધારણ કરે. શરૂનેદ—મોડેનેદ—મોડેનેદ સાથે રનેદ પ્રીતિ પક્ષગ્રસ્ત—વધારે, રનેદ—દુષ્ટ દહી પ્રચુખ રિનગ્ધ—રસકસવાણું

પાન કરી તે દુર્ભાગ્યે પોતાનું કૃષ્ણત્વ છોડી દીધું, તથાપિ તેણે ગોપાસ પણું મેલવ્યું, તેનું કારણ શુદ્ધ સ્નેહજ છે.

એક વખતે દ્વરથી ચોરોએ આવી તે નિર્ભાગ્યને લોંસોની સાથે પકડયો અને લીલી વાધરીથી તેને બાંધી એક વૃક્ષ નીચે સુકી દીધો. ત્યાં તે ક્ષુધા, તૃષ્ણા અને લયથી આકુલ-વ્યાકુલ થઈ સાત રાત્રિ સુધી રહ્યો. પછી ભવિતવ્યતાને યોગે તેને શરીરે બાંધેલી વાધરી-ને કોઈ શીયાળ આવીને ખાઈ ગયું, એટલે તે બે પ્રકારે મૃતકલ-મોકલો થઈ ગયો. પછી ત્યાંથી છુટીને ગામમાં આવ્યો. ત્યાં પોતાના હૃદયમાં રહેલો ચોરોનો વૃત્તાંત દત્તને નિવેદન કર્યો. પછી મનોહર વર્ષાકાલ આવ્યો, એટલે દત્તે તે નિર્ભાગ્યની પાસે ઘાસની એતી કરાવી, પણ તે સમયે વરસાદ જ આવ્યો નહીં, એટલે પૃથ્વીપર ઘાસ પણ થયું નહીં. એક વખતે દત્તે તેને કપાસ લેવાને માટે કેલ સાસ શહેરમાં મોકલ્યો, ત્યાંથી પાછા વસતાં વિકટ ભાગે અસિ લાગવાથી તેનું ગાડું જ ખસી ગયું. પછી તે નિર્ભાગ્ય કેટલેક દિવસે દત્તની પાસે આવ્યો. ફરીવાર દત્તે તેને દ્રવ્ય આપીને સમુદ્ર ભાગે મોકલ્યો. પ્રમાદને લઈને તેનું વહાણ સમુદ્રની અંદર લાંગી ગયું. ત્યાં એક વહાણનું પાટીયું મેલવી સાત દિવસે તે સમુદ્રને કાંઠે આવી પહોંચ્યો. જ્યારે તેલ સાંઠો થયો, એટલે તે અનુક્રમે ત્યાંથી વ્યાઘ્રનગરમાં આવી પહોંચ્યો. ત્યાં રાત્રે કોઈ નિર્જન દેવાલયમાં સુઈ રહ્યો. તે અરસામાં શરીરની શોભાથી સુંદર એવા તે નગરના વ્યાઘ્રદમન રાજાને અતુલ્ય રસવાલા વંધનગરના સમરસેન રાજાની સાથે વિશ્વહ આલસો હતો, તેથી તકાર-ક્ષક-પોલીસ લોકોએ તે સુતેલા નિર્ભાગ્યની ઊપર એક હેડની થંકા લાવી તેને પકડી લીધો. રાજાની આજ્ઞાથી તેઓએ તેને ખસાતકારે કારાગૃહમાં નાખ્યો. તે નિરપરાધી હતો તોપણ મજબુત બેડીઓથી તેના પગ બાંધ્યા. ત્યાં તે એક વર્ષ સુધી રહ્યો. કારાગૃહમાં તેને કોઈવાર માસે કે પખવાડીએ આહાર મલતો, તેથી તે સુવા જેવો થઈ ગયો. કારાગૃહના ચોદીદારે તેને મરી ગયેલો જાણી સ્થળાને લાવીને સુકી ગયા. ત્યાં શીતળ પવનને લઈને તેનામાં જરા ચેતન આવ્યું. દેવયોગે તેને કરંભાથી ભરેલું એક રામપાત્ર મળી ગયું. તેનો આહાર કરી તે ત્યાંથી આગલ આલસો થયો. ભાગમાં આસતા તેને વિચાર આવ્યો કે, “ જ્યારે હું ગર્ભમાં હતો ત્યારે મારા પિતા પૂર્વે મૃત્યુ પામ્યા અને ઘરમાં થી ગયું ધન નાશ પામ્યું, બાલ્યવયમાં જ મારી માતા મરી ગઈ, વડી મારા પિતાના મિત્રે મને જે જે ઉદ્યોગ કરાવ્યો, તે તે મારો ઉદ્યોગ નિષ્ફલ થયો. જે ઉદ્યોગથી સર્વેને સંપત્તિઓ ધાય છે, તે જિવોગથી મને જિલટી વિપત્તિ થઈ આવી. જેને અમૃત વિપરૂપ થઈ જાય, તેને માટે બીજો શો જિપાય ? આ લોકમાં ઘણા માણસો હજારો માણસોના પેટ ભરનારા હોય છે, ત્યારે મારું એકનું પેટ ભરવામાં પણ વિધિએ મને વંચિત રાખ્યો.

કેટલાએક દિવ્ય અસ્ત્રકાર પહેરનારા અને સુંદર આકૃતિવાળા ઉત્તમ પુરૂષો આલોકમાં રહેલા છે ત્યારે મને નિરાધાર અને અપાર કારાગાર વિગેરેની ખીડા થઈ પડી છે. હવે ધર્મ, અર્થ અને કામથી રહિત એવા આ જીવિતથી સચુ, તેથી હું કંઈ ઊપાય કરીને મારા પ્રાણનો ત્યાગ કરી દઉં ” આપ્રમાણે માર્ગમાં વિચાર કરતો નિર્ભાગ્ય આવતો હતો, ત્યાં આગળ એક મહાન પર્વત આવ્યો. તે બેઈ ભૂગુપાત^૧ કરવા મટે તે પર્વત ઊપર પોતે ચડ્યો. તેવામાં સુગંધિ પવન વાયો, સુગંધી જલની અને પુષ્પોની વૃદ્ધિ થઈ અને ચેદ-વન્ધા ઊડતાં બેવામાં આવ્યાં. તેજ સમયે ઉત્તમ વૃક્ષોવાળા મહાન પર્વત ઉપર આકાશના ગહ્વરમાંથી હુંડુંભિને ધ્વનિ સંભળાયો. તરતજ તે વિરમય પામી બેવામાં ત્યાંથી આગળ ચાલે છે તેવામાં કમળ ઉપર ભેડેલા, દેવ દાનવોંએ સેવેલા અને સાધુઓના સમુદાય પરિવારવડે યુક્ત એવા શ્રીમાનદેવ કેવલી મુનિને તેણે અવલોકયા. કેવલી તેને બેઈ આ પ્રમાણે બોલ્યા, “ અરે ! તું હુંબને લઇને મરવાને ઇચ્છે છે, પરંતુ પાપથી ઉત્પન્ન થયેલું આ હુંબ તો તારે મૃત્યુ વશ થયા છતાં પણ રહેવાતું છે. તે જહલુદ્ધિથી પૂર્વે મુનિને દાનાંતરાય કર્મ કયું હતું, તેથી તે લાંભાતરાય નિકાશિત બાંધેલું છે તેને લઇને તને કોઈ પણ ઠેકાણે પણ લાભ થશે નહીં. ” કેવલીના આવા વચન સાંભળી તે હર્ષાગ્ય બોલ્યો. “ ભગવન, “ મારો પૂર્વભવ કહો ” કેવલી બોલ્યા, “ પુષ્કરાર્ધ દ્વીપના ભરત ક્ષેત્રમાં રથપુર નામે નગર છે, તે નગરમાં ચંદ્રાપીઠ નામે રાજા હતો. તેને તે સમયે જગદ્રથ નામે સમાન વચનો મિત્ર હતો. તે જગદ્રથ મિથ્યા દૃષ્ટિ કુશાસ્ત્રના સમૂહમાં કુશળ અને અકુશળનો આશ્રિત હતો. એક વખતે તે ઉદ્યાનમાં ગયો ત્યાં ધર્મેશ્વર નામના ઉત્તમ સૂરિને બેઈ તેમને ઉપહાસથી પ્રણામ કરીને કહ્યું કે, ‘ મને કંઈક મર્મનો ઉપદેશ કરો. ’ શુરૂ બોલ્યા, “ મનુષ્યોએ કુર્લભ એવું મનુષ્યત્વ મેલવીને શુભવાસનામાં તત્પર રહી દેવ, શુરૂ અને ધર્મના તત્ત્વ ઉપર શ્રદ્ધા રાખવી તેમાં સર્વજ્ઞ, સર્વ પૂજિત, અદાર દોષોથી રહિત અને અતિશયોના સમૂહથી યુક્ત એવા શ્રી વીતરાગને દેવ સમજવા, જે પુરૂષો ભક્તિથી શ્રીજિનેશ્વરને નમે છે અને શક્તિથી તેમની પૂજા કરે છે, તેઓ દેવપાળની જેમ અદ્ભુત કલ્યાણ પ્રાપ્ત કરે છે. ”

દેવપાળની કથા.

જંબુદ્વીપમાં આવેલા ભરત ક્ષેત્રના મધ્યમખંડની અંદર હસ્તી અને અશ્વોથી વિરાજિત એવું હસ્તિનાપુર નામે નગર છે, તેમાં સિંહના જેવો બલવાન સિંહરથ નામે હતો. તે નગરમાં જિનદત્ત નામે એક ભાવિક શ્રાવક હતો તેને ઘેર દેવપાળ નામે એક ગોવાળ રહેતો હતો તે ભદ્રિક સ્વભાવનો હતો. એક વખતે વર્ષાકાલ આવતાં દેવપાળ

ગાયોને લઈને એક ઘાટા વનમાં ગયો. તે વખતે નદીના પ્રવાહવડે મોટા વિકટ કાઠો પડી ગયો. તેમાંથી યુગાદિદેવની પ્રભાવિક પ્રતિમા પ્રગટ થઈ. તે પ્રતિમા ને જોઈ દેવપાળ હર્ષ પામ્યો અને તત્કાલ તે પ્રતિમાને જલવડે સ્નાન કરાવી તેણે મૃત્તિકાનું એક કૌચ પીઠ કરી તેની ઉપર તેને સ્થાપિત કરી પછી સુગંધી પુષ્પ, પત્ર વિગેરેથી આદર સાથે તે પ્રતિમાની તેણે પૂજા કરી, તે વખતે તેણે ચિંતયું કે, “ હું દેવો ધન્ય કે જેને શ્રી-અરિહંત પ્રમુખે પોતાની મેલે દર્શન આપ્યું! જોકે મારી પાસે કંઈ દ્રવ્ય નથી પરંતુ હું ચિત્તને સ્થિર કરી મારી શક્તિ પ્રમાણે તેમની પૂજા કરું ” ત્યારથી તે દેવપાળ પ્રતિમાની ભક્તિમાંથી પૂજન કરીનેજ સદા ખાનપાન વિગેરે લેતો હતો, તે શિવાય કદિપણ લેતો નહિ.

એક વખતે સાત દિવસ અને રાત્રિ સુધી સતત વૃષ્ટિ થઈ. તેને લઈને દેવપાળ નદીને સામે કાંઠે જઈ શક્યો નહિ. તે પ્રભુની પૂજા કર્યા વિના કદિપણ ભોજન કરતો નહી તેથી તેના શેઠ જિનદત્તે તેને પુછ્યું કે, “ તું ભોજન કેમ કરતો નથી ? દેવપાસે કહ્યું ” “ દેવપૂજા કર્યા વિના હું ભોજન કરતો નથી, ” શેઠે કહ્યું, “ કહે, તે ત્હારા દેવ દેવા છે ? ” તેણે ઉત્તર આપ્યો, “ શેઠજી, જેવા તમારા દેવ છે તેવાજ તે મારા દેવ છે પણ તે નદીને સામે કાંઠે છે. ” “ તે દેવની પ્રાપ્તિ તને શી રીતે થઈ ? ” શેઠે પુછ્યું, એટલે તેણે તે દેવની ઉત્પત્તિની વાત કહી અને પોતાનો નિશ્ચય પણ જણાવ્યો. શેઠ બોલ્યા, “ જો તારે નિયમ હોય તો તું અહિં રહેલા દેવની પૂજા કર ! તેની પુજા કરવાથી તે દેવની પૂજા થયેલી નિશ્ચે ગણાયે, ” દેવપાસે બોલ્યો, “ જે માણસ ભોજન કરે તેજ તૃપ્ત થાય, તેના ભોજનથી બીજા તૃપ્ત થાય નહી, તેથી હું તો તે દેવની પૂજા કર્યા શિવાય નિશ્ચે જમવાનો નથી ” આ પ્રમાણે આઠમે દિવસ થયે એટલે નદીના જલનું પુર ઉતરી ગયું ત્યારે દેવપાસે સામે કાંઠે ગયો અને તેણે પુષ્પોથી તે જિન પ્રતિમા પૂજા કરી તથા અત્યંત પ્રણામ કરી હર્ષથી તે પ્રભુના સ્તુતિ કરી. તે સમયે તે પ્રભુના અધિષ્ઠાયક દેવે આકાશમાં રહીને કહ્યું કે, “ તું ઇચ્છીત વર માગ્ય, ” દેવપાસે કહ્યું, “ મને રાજ્ય આપો, ” અધિષ્ઠાયક દેવે કહ્યું, “ તારી ઇચ્છા પ્રમાણે થયે. ” તે પછી થોડેજ દિવસે સિંહરથ રાજ અપુત્રીઓ મરણ પામ્યો. તે રાજ્યના મંત્રીઓએ પાંચ દિવ્ય કર્ષો, તે તે પાંચ દિવ્યો નગરની વચ્ચે ફરીને અનુક્રમે નગરની બાહરે આગ્યા, જ્યાં પેલો દેવપાસે ગોવાલ વડની છાયા નીચે સુખનિદ્રાથી સુતો હતો. ત્યાં તે પાંચે દિવ્ય ગયા ત્યાં હસ્તીએ શબ્દ કર્યો, ‘અમ્મે હેપારવ કર્યો, જે આમરો ચલાયમાન થયા અને છત્ર અધર ઉભુ થયું. પછી હાથીએ કલશથી દેવપાસને ન્હરાવી પોતાના સ્કંધ ઉપર બેસાર્યો એટલે મંત્રીઓ આભૂષણોથી વિભૂષિત કર્યો પછી નીતિને જાણનારા વિવેકી એવા મંત્રીઓ તેને સેના સાથે નગરમાં લઈ ગયા અને વિધિથી તેના પદાભિષેક કર્યો. તે દેવપાસના મિત્ર એવા બીજા ગોવાલો તત્કાલ તેના દંડ તથા કાંબળ વિગેરે લઈ જિનદત્તને સોંપી દીધા હવે

તે રાજ્યના સીમાડાના રાજાઓ, સામંતો અને ખીજાઓ ગોવાણરૂપે અવજ્ઞા કરી, તે દેવપાળની આજ્ઞાને માનતા ન હતા, તેણે જિનદત્તશેઠને યોગાવે, તે પણ ગર્વથી તેની પાસે આવ્યો નહીં, આથી રાજા દેવપાલે વિચાર કર્યો કે, “આજ્ઞા આજ્ઞા વિના રાજ્ય હંમેશાં નિષ્ફળ છે, તો પછી હું પૂર્વે જેવો ગોવાળ હતો, તેવો હમણા પણ ગોવાળજ છું. આજ્ઞા આજ્ઞાવી એજ વિશેષ છે, તો પછી આવું રાજ્ય શા કામનું? માટે જેણે મને રાજ્ય આપ્યું છે, તેની આગળ જઈ હું તેને વિરૂપિ કદં કે આ રાજ્યની સાંભળ તે પોતેજ કરી લે.” આ પ્રમાણે વિચારી તે શ્રી આદિનાથ પ્રભુની પાસે જઈ તેમની પૂજા અને નમન કરી તેણે આ પ્રમાણે વિરૂપિ કરી. “હે પ્રભુ, તમે મને આજ્ઞા આજ્ઞા તેવા ઐશ્વર્ય-નું વરદાન આપો, નહીં તો તમે આપેલું આ પોતાનું વરદાન પાછું લઈ લ્યો. કારણ કે, આજ્ઞા સિવાય હાથી તથા ઘોડા વિગેરેનું આ રાજ્ય મને એક નાટકના રાજ્ય જેવું થયું છે.” દેવપાલ ગોવાળનું આવું વચન સાંભળીને પેલા ધ્યંતરે આકાશમાં રહીને કહ્યું કે, “હે ગોવાળ, તું જેદ પામીશ નહીં, નિર્ભયપણે રાજ્ય કર્યું. એક માટીનો શ્રેષ્ઠ હસ્તી કરાવી તેને આખા નગરમાં ફેરવી રાજ્યપાટિકામાં રાખજે, મારા પ્રસાદથી તે હસ્તી તારા મનની ઈચ્છા પ્રમાણે કરશે, અને તેને જોઈને તે સીમાડાના રાજા વિગેરે તારું કહ્યું કરશે.” અધિષ્ઠાયક દેવનો આ વચનો સાંભળી તે દેવપાળ સુખ પામતો પોતાને ઘેર ગયો, પછી કુંભારોને યોગાવી તેઓ હસ્તી બનાવાને તેણે આજ્ઞા આપી. તે કુંભારોએ તે રાજાને માટે તેવો મોટો હાતી કરવા માંડ્યો તે સાંભળી પેલા મંડલિક વિગેરે રાજાઓ વિશેષ હાસ્ય કરવા લાગ્યા અને કહેવા લાગ્યા કે, “આ ખરેખર ગોવાળજ લાગે છે, જે પોતાના પૂર્વના આજ્ઞાને લઈને એક માટીનો હસ્તી બનાવી રાજપાટ કરવાની ઈચ્છા રાખે છે.” કુંભારોએ માટીનો હસ્તી કરી પકાવ્યો, પછી તેને ચિત્રકારોની પાસે ચીતરાવ્યો અને પછી લોકો પાસે તે ઉપર ત્રિપદી વિગેરેનું કામ કરાવ્યું, તે સિવાય (રાજ્યના) ખીજા હસ્તી-ઓ તૈયાર કરાવ્યા, ઘોડાઓ ઉપર પણ નંખાવ્યા, સર્વ સુભદ્રોને નાજી કરાવ્યા અને રથો પણ તૈયાર કરાવ્યા. પછી પેલા જિનદત્ત શેઠને યોગાવી છલ તથા બળને વશ થઈ તેને વેશ સ્વયં પોતાના જેવો કરાવ્યો, પછી શુભમુહૂર્તે રાજા દેવપાલે ‘રાજપાટિકા’ કરી. તે અપૂર્વ કૌતુક જોવાને સર્વ બાલુએથી જનસમૂહ એકઠો થયો, અને તે જોઈને વિરમય પામી ગયો. લોકોએ રાજાને જોઈ ચિંતવ્યું કે “શું આ વિષ્ણુ પોતે આવ્યા છે? અથવા દેવ કે કોઈ વિદ્યાધર આવ્યો છે?” એવી રીતે આવતા રાજાને ઠેકાણે ઠેકાણે સાંઠ નાટક અને પગલે પગલે માંગસિક ઉપચારો તથા વાલ્મીકી વાગવા લાગ્યા, તે જોઈ સર્વ સામંતો ચમત્કાર પામી ગયા અને ક્રમને જલ્પનારા તે શ્રેષ્ઠ રાજાના જાને ચરણમાં નમી

પડયા, પછી રાજ મહેલના દ્વાર આગળ આવ્યો ત્યારે તેણે જિનદત્તશેઠને અંકુશ આપીને કહ્યું કે, “આ હસ્તીને તેને સ્થાન લઈ જાઓ.” તે મૃત્તિકાના હાથીએ ડગલું ભર્યું નહિ, એટલે તેને પગવડે સંજ્ઞા કરી તોપણ તે આવ્યો નહીં, એટલે તેની ઉપર અંકુશ નો ધા ફેર્યો તે ધાને લઈને તે હાથીના કુંભસથળના બે ભાગ ચઢી ગયા, આથી શ્રેષ્ઠી ઉપહાસ્યનું સ્થાન થયો અને તેનો અહંકાર ઉતરી ગયો. ત્યારથી માંડીને સર્વ રાજવર્ગ શોકરહિત થઈ તેની આજ્ઞાને દેવની ચેષાની જેમ મસ્તક પર ઉઠાવવા લાગ્યો, અને રાજાઓએ દ્રવ્ય સાથે પોતપોતાની ઘણી કન્યાઓ તેને આપી. રાજા દેવપાલે પછી શ્રી યુગાદિ ભગવાનનો પ્રાસાદ કરાવ્યો, અને તેની અંદર નિત્યે જિનપૂજા કરવાને, પૂર્વનું પાપ હરવાને અને નવું સુખ્ય મેળવવાને માટે તે જનસમૂહની સાથે જવા લાગ્યો.

એક વખતે દેવપાળ જિનપૂજા કરી પોતાની પટરાણી સાથે ગેલેરીમાં પ્રથમસાપૂર્વક બેઠો હતો, તેવામાં તેની પટરાણી ક્ષણમાં મૂર્છા પામી. શ્રીતળ ઉપચારોથી તેણીનામાં ચિત્તન્ય આવ્યું, એટલે તે નીચે પ્રમાણે પદ બોલી—

“અહિં વિં પત્ની નહિં, જજ્ઞતોઽ ન વુદ્ધા દત્તવ ।

જો ટ ઇત્તક વાદી યદ્, અજ્ઞવિં સાઠ અવત્થ ॥૧॥”

“જેની સાથે મારે પૂર્વે પતિનો સંબંધ હતો તે આ મનુર (દરિદ્ર માણસ) છે અને તેની અદ્યપિ એજ દરિદ્ર અવસ્થા વર્તે છે. એટલે જંગમમાં નહીં પ્રાપ્ત થયા છતાં તેના નિર્મળ જળમાં હાથ પણ પલાળ્યા નહિ.”

આ ગાથા સાંભળી રાજા બોલ્યો, “પ્રિયા, તેં એ શું કહ્યું?” તેણી બોલી “આજે આ પુરૂષને જોઈને મને જાતિસ્મરણ થઈ આવ્યું છે,” “પૂર્વભવે કઈ જાતિ હતી?” રાજાએ પૂછ્યું, ત્યારે તે બોલી, “હિરાજન, પૂર્વે આ નગરમાં હું અને બીજો જે આ પુરૂષ વૃક્ષની છાયા નીચે બેઠો છે, તે અમો મને કાઢના ભારા ઉપાડનારા ગરીબ માણસો હતા. અમો બંને જણા આ નગરની નજીક રહેતા હતા. આ દેકાણે કાઢનો ભારો છોડી દઈ વિશ્રાંતિને માટે ધરામાં સ્નાન કરી કમળ પ્રમુખ લઈ મેં શ્રી ભગવાનની પૂજા કરી અને મેં ઘણું કહ્યું તોપણ આ પુરૂષે પ્રમાદથી જિનપૂજા કરી નહીં. પછી આયુષ્યનો ક્ષય થતાં મૃત્યુ પામીને હું રાજકુળમાં પુત્રીરૂપે અવતરી અને આ તમારી પત્ની થઈ છું. અને તે આ પુરૂષ હજી પણ તેવીજ સ્થિતિમાં રહ્યો છે. તેથી આ લોકમાં મનુષ્યોને ધર્મ સિનાય દુઃખનો ક્ષય થતો નથી.” પછી શ્રેષ્ઠ વિચારવાલા રાજાએ તે પડેલા ગરીબ પુરૂષ ને બોલાવી પૂછ્યું, એટલે તે પુરૂષે તે પ્રમાણે બધો પૂર્વ વૃત્તાંત કહી સંભળાવ્યો તે સાંભળી રાજા દેવપાલે વિચાર્યું કે “જેમ મને આ લોકમાં જિનપૂજનું ફળ મળ્યું છે, તેમ આ રાણીને પૂર્વજન્મમાં કરેલી જિનપૂજનું ફલ મળ્યું છે. અજ્ઞાની અને વિરોધે કરીને નિર્ધન એવા

અમો જાનેએ પૂર્વે અત્તપ જોવી પણ જે દ્રવ્ય પૂજા કરી હતી, તે અમો જાનેને ગત્ય આપનારી થઈ, તો જે પ્રાસ પુરૂષો આ લોકમા ઉત્કૃષ્ટ જોવી દ્રવ્ય પૂજા કરે છે તેઓ સુખ વડે મુંઢ જોવા અચ્યુત દેવલોકને પામે છે ત્યાથી સ્વયીને તે લોકો આર્થદેશ વિગેરેની સામગ્રી પ્રાપ્ત કરી અને બીજા કાર્યોના ને મિદ્ધ કરી છેવટે ગુણી બની મિદ્ધિને પામે છે તેઓ ચોથે, પાંચમે છઠ્ઠે, અથવા માત્રમે ભવે સિદ્ધ થાય છે, તેઓ આ લોકમા છેવટે આઠમા ભવનું ઉત્કર્ષન કરતા નથી, મર્ત્યા અંતર્મુદ્ધર્ત મુખી કરેલી ભાવપૂજા વડે તેજ ભવે નિદ્ધિની પ્રાપ્તિ થાય છે, તેમા કોઈ જાતનો અશય નથી જે મનુષ્ય હૃદયમા સર્વજનું ધ્યાન કરે છે, તે સર્વજ થાય છે, અને જે પુરૂષ હૃદયમા વીતગગનુ ધ્યાન કરે છે તે વીતગગ થાય છે, જે જિનપણું મેળવવાને માટે જિનનું ધ્યાન કરે છે તેનું કહેણુ જુ ? 'પુરૂષોત્તમ પણ નિત્યે મૃત્યુનો ભરતેઠ કંવાને તેનું ધ્યાન કરે છે જે 'સાક્ષ' છતે જિનનું ધ્યાન કરે તે અક્ષરપદને-મોક્ષને પામેજ, તેને માટે આ લોક કે પરલોકમા કાઈ આશ્ચર્ય પામવાનુ નથી તે વિશે સામજો ઢે, જિન અર્થા-પૂજાને કરનારો 'ગોપાળ પોતાના ગોપાળપણાને ત્યાગ કરતા છતા પણ સર્વ શુભ-અર્થને આપનારા જોવા ભિચ્ચ 'ગોપાળ પદના આશ્રય કરજ 'ત્રિવિષ્ટપ પ્રભુ ૭૫ 'વિષ્ટપપ્રભુની પૂજા કરતા અક્ષર (અક્ષય-અખંડ) પદને ઉપાર્જન કરના થાય, તેમા કાંઈપણ આશ્ચર્ય નથી 'જિન અમ ખરૂંપી છે, છતા કોઈ ગીતે અરૂંપી પણ કહે વાય છે, અને મર્વગ-અઘલે બપાપક છે છતા તે લોકાંને પ્રાપ્ત થયેલા કહેવાય છે 'સ્ફટિક મણિની જેમ તે જિન ભગવાન સ્વભાવથી નિર્મળ છે, પ-તુ મગને લઈને તે તેવા સ્વરૂપતાને પામે છે અત્મા પણ જલની પેઠે સ્વચ્છ છે, છતા જળના કાઢવને લઈ ને 'ગોત્રના આધાર પણાને પ્રાપ્ત થઈ કલુપતાને પામે છે, પણ તે '૧૦ કંતઠચૂર્ણની જેમ શ્રી જિનભગવાનને પ્રાપ્ત કરી પાછો પોતાના શુદ્ધ સ્વભાવને પ્રાપ્ત કરે છે તેથી હે ભવ્ય જનો, સદા શ્રી જિનભગવાનનું ધ્યાન કરે જે મનુષ્યો સિદ્ધ થયા છે, સિદ્ધ થાય છે, અને હવે સિદ્ધ થવાના છે, તે સર્વે મનુષ્યો શ્રી વીતરાગ પ્રભુના અપરિમિત ધ્યાનની ધુનને ધાગણુ કરનારા હોય છે " આ પ્રમાણે દેવતાત્વ મમજુ

૧ પરુષોત્તમ-પુરૂષોમા ઉત્તમ પક્ષે વિષ્ણુ ૨ માક્ષર એટલે વિદ્વાન ૩ અહો ગોપાળ-દેવપળ અથવા પક્ષે વિષ્ણુ તે પોતાના ગોપાળપણાને ત્યાગ કરીને ગોપાલ-ગો-વાણીનાપાલ-પ્રરૂપણા કરનાર એવા પદ્મજાના પદને આશ્રય કરેજ ૪ ગો=પૃથ્વી તેનું પાનન કરનાર રાગપણાના પદ, ૫ ત્રિવિષ્ટપ પ્રભુ-ત્રણેકના રવામી-વિષ્ણુપ ૭૫ ૬ વિષ્ટપપ્રભુ-જગત્પતિ જિનભગવાન ૭ જિન-આત્મા ૮ જેમ સ્ફટિકમણિમા જુદા જુદા રંગના પ્રતિબિંબ પડવાથી તે જુદા જુદા રંગનો જણાય છે, પણ વસ્તુતાએ પોતે શુદ્ધસ્વરૂપી ઢે, તે પ્રમાણે આત્મા સમજ્યે ૯ ગોત્રપરિત અથવા ગોત્રપૃથ્વી ૧૦ કંત ઠચૂર્ણ નાખવાથી જેમ જન શુદ્ધ થઈ જાય છે, તેવીરિતે આત્મા શ્રીજિનેશ્વરના ધ્યાનથી શુદ્ધ થાય ઢે

રોથી તેના મૂલ દ્રવ્યનો ક્ષય થઈ ગયો. પછી તે ખીજની પાસેથી નિષ્કપટપણે બ્યાળે દ્રવ્ય લઈ ગંગા નદીને કાઠે ગયો અને તે કાંઠાને તેણે આદરથી તે લોકો પાસે ખોદાવ્યો. તેમાં પણ દ્રવ્યની તુકચાની થઈ તે કાંઠામાંથી એક કાણી કોડી પણ નીકલી નહીં. આથી તે મુગ્ધ વિવ્રજો થઈને પોતાને ઘેર આડ્યો ગયો. ત્યારથી કોઈ તેની આરા માનતું નહીં; તેમજ તેને ધન અને માન પણ આપતું નહીં. તેથી તે અત્યંત દુઃખી થઈ ગયો, પછી તે ખોદાવુર થઈ પોતાના પિતાના સોમ નામના મિત્રના ઉત્તમ નગરમાં આવ્યો. સોમ તેને દુઃખી અને નહારી સ્થિતિમાં આવી પડેલો જોઈ આ પ્રમાણે કોમળતાથી બોલ્યો, “હે તુલ્ય બુદ્ધિ વત્સ, તારા ચિત્તમાં શેનો ચિંતા છે? અથવા તારા ધનનો ક્ષય થઈ ગયો છે કે જેથી તું વિવ્રજો દેખાય છે?” મુગ્ધે પછી પોતાનો વિષમ વૃત્તાંત કહી સંભળાવ્યો. તે સાંભળી સોમ બોલ્યો “અરે તું તારા પિતાની વાણીનું ખરું તત્ત્વ સમજ્યો નથી, જે તેણે તને મિદાત્ત જમવાનું કહેલું, તે દ્રવ્યની જે આવક હોય તે ખાવાની સમજવી. જે સુખે સુધ રહેવાનું કહેલું, તે જે વેરી વગર સુવાનું તે સુખે સુવાનું સમજવું. જે આપેલું ધન માગવું નહીં, તે જે દ્રવ્ય વધારે કીંમતનું ધરાવેલું લઈને ખીજને ધીરવામાં આવે તેવું દ્રવ્ય આપીને માગવું નહીં એમ સમજવું. જે વધૂસહિત સ્ત્રીને મારવાનું કહેલું, તે બ્યારે સ્ત્રી વધૂ સાથે હોય ત્યારે તેને મારવી પણ વધૂને મારવી નહીં. ચર્મની વાડ કરવાનું કહેલું, તે સ્વજનોને પાસે રાખવા એમ સમજવું. જે ગામેગામ ઘર કરવાનું કહેલું, તે દરેક ગામે કોઈની સાથે મિત્રતા કરવી કે જેથી તે મિત્રતા પોતાના ઘરની જેમ સુખદાયક થઈ પડે. બ્યારે દ્રવ્ય ખૂટે ત્યારે ગંગાને તળીએ ખોદવાનું જે કહેલું. તે તારે ઘેર જે ગંગાના જેવી ઉત્તવળ થોડી છે, તેની નીચે ધનનો ભંડાર છે તે સમજવું.” આ પ્રમાણે પોતાના પિતાના મિત્ર સોમનાં વચન સાંભળી તે મુગ્ધ ઘેર ગયો, અને તેણે તે ઠંકાણે પૃથ્વી ખોદી તેમાંથી લાખ મુવર્ણ નીકળ્યું, તે મેળવી મુગ્ધ ફરી પાછો ધનવાન થઈ ગયો.

ગુરુ કહે છે, હે જગદ્ગર, જે સોમના કહેવા પ્રમાણે બધું કરવાથી તે મુગ્ધ સદા સુખી થયો તે કથા કહેવામાં આવી. તે કથાનો ઊપનય આ પ્રમાણે છે તે સાંભળ-“જે મુગ્ધ કહેવામાં આવ્યો તે પુષ્ટ જડતાવાલો જીવ સમજવો. જે પદ્મથેટી તે શાસ્ત્રોનો સમૂહ જાણવો અને જે સોમ હતો તે સુગુરુ જાણવો. જે મિદાત્ત ભોજન તે રૂચીથી સન્દર્ભનું સેવન સમજવું. જે આપેલું માગવું નહીં, તેને નિર્લય સંભળ-યતિએ ઊપદેશ આપીને કાંઈપણ (દ્રવ્યાદિ) માગવું નહીં અને ગૃહસ્થે દાન આપીને જલ્દલામાં કશું પાછું લેવું નહિ કે માગવું નહિ. જે મનુષ્યો અંતરના કામકોષાદિ શંત્રઓનો જય કરી સમયે સુખે છે તે સુખશયન સમજવું અથવા સુનિની જે યોગનિદ્રા તે સુખશયન સમજવું. જે વધૂસહિત સ્ત્રીને મારવી, તે આ ક્ષમાસહિત શરીરની મૂર્તિને તપરૂપી અગ્નિથી તપાવવી.

એમ જાણવું. જે ઘરના રક્ષણ માટે અર્ચન થવા વાડ કહી તે તત્ત્વના નિશ્ચયનું રક્ષણ કરનારી વ્યવહારવૃત્તિ સમજવી. જે ગામેગામ સ્થિતિ કરવા માટે ઘર કરવાનું કહ્યું, તે પ્રત્યેક ધ્યેય વસ્તુમાં આત્માને સ્થિર કરવાનું સમજવું. જ્યારે નિરધનપણું આવે ત્યારે ગંગાને તળીઓ જે ખોદવાનું કહ્યું, તે જ્યારે દુર્ઘટ અર્થે આવી પડે ત્યારે અતિ બુદ્ધિથી અર્થનો સંચય કરવો એમ સમજવું. આ પ્રમાણે મુગ્ધ બુદ્ધિવાલો પણ સંસારી જીવ જે ગુરૂના કહેવા પ્રમાણે કરે, તે તે આલોક તથા પરલોકમાં પવિત્રાત્મા થઈ સદા મુખી થાય.

દેવ તત્ત્વ મુજેય છે, કારણ કે, તે દેવ એક સર્વજ્ઞ છે. અને ગુરૂતત્ત્વ અનેક વેપને ધારણ કરનાર હોવાથી જાણવું દુર્ઘટ છે, તેથી અહિં ગુરૂગ્રંથ કાંઈક સ્વરૂપ કહેવામાં આવે છે. ગુરૂ તદ્દન ગુરૂ વગરનો સારો પણ તે કુગુરૂવાલો સારો નહિ. જે દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભાવ, વ્યવહાર નિશ્ચય, ઊત્સર્ગ, અપવાદ, આવક અને ખર્ચ જાણે છે, જે શુદ્ધ પંચ મહાવ્રતધારી, પાંચ સમિતિને ધારણ કરનાર, પાંચ પ્રકારના આચારને પાળનાર અને ત્રણ ગુણોથી વિરાજીત છે, જે સ્થિર, કપાયોથી મુક્ત, રાગદ્વેષ રહિત, અભિપ્રાયધારી ધીર, અપ્રમાદી અને હિતકારી છે, જે હંમેશાં ઊપદેશ આપવામાં તત્પર, સિદ્ધાંતરૂપ સુદ્રના પારગામી, અન્ય શાસ્ત્રના જ્ઞાતા અને બુદ્ધિની વૃદ્ધિથી મુક્ત છે, જેનું વચન શ્રદ્ધા કરવા યોગ્ય છે, જે સૌમ્ય, અવસરના જાણુ ગુણોવાડે અગ્રિત, વક્તા, સ્મરણ શક્તિવાલો અને એકવાર જોયેલાને ઓળખી લેનાર છે, જે સ્મરણ વિગેરેથી મુક્ત, કૃતજ્ઞ કેમળ વાણી બોલનાર, ચતુર, પૂર્ણ એવી પાંચ ઇદ્રિયોના આધારરૂપ, વિચારો જાણનાર, અને નિર્ભય છે, અને જે ગંભીર, અપ્રતિશ્રાવી, ખાહેરના સંગને છોડાવનાર, અંચકાર, દયાળુ, યુક્તિમાન અને વિષયોમાં વિરક્ત છે. ઇત્યાદિ ગુણોથી મુક્ત, સર્વ પ્રકારના કદાચલોથી રહિત અને તત્ત્વજ્ઞ એવા ગુરૂને સ્વહિતને ઇચ્છનાર ગુરૂઓએ આનંદથી સેવવા. આ પ્રમાણે ગુરૂતત્ત્વ સમજવું. એવી રીતે મેં તમોને દ્રષ્ટાંત સાથે કાંઈક ગુરૂતત્ત્વ કહ્યું છે. હવે દયામૂલ એવા ધર્મ તત્ત્વનું સ્થૂલ સ્વરૂપ કહું, તે સાંભળો. ઊચ્ચ પ્રકારના મુખના કારણરૂપ એવા જીવદયામય ધર્મને આચરતો જીવ અમરસિંહની જેમ જે પ્રકારનું શિવ-કદયાણ પ્રાપ્ત કરે છે.

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX
X દયામૂળ ધર્મ તત્ત્વનું સ્વરૂપ. X
XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

જંબૂદ્વીપમાં આવેલા ભરતક્ષેત્રના મધ્યભાગે રહેલું અને અમરપુરીના જેવું અમરસિંહની કથા. સુંદર અમરપુર નામે નગર છે. તે નગરમાં મુગ્ધીવ નામે રાજા હતો. તે રાજાને જુદી જુદી રાણીમાં ઊત્પન્ન

૧ કોષપણ આલેખનાત્મક સંબંધી શબ્દ વાત જેમની પામેથી બહાર નીકળી ન જાય એવા ગંભીર-સાવધાન.

થયેલા અમરસિંહ અને અમરસિંહ નામના બે કુમારો હતા. રાજા સુગ્રીવ પરલોકવાસી થતાં તેનો જ્યેષ્ઠ પુત્ર અમરસિંહ રાજ થયો. પણ તે શિકારના વ્યસનને લઈને તે રાજ્યનું કાર્ય કરતો ન હતો. ખીજો કુમાર અમરસિંહ દયા તથા દાક્ષિણ્યવાદો, અને પરોપકાર કરવામાં તત્પર રહી પોતાનો કાલ નિર્ગમન કરતો હતો. એક વખતે અમરસિંહ લોકોની સાથે જિયાનમાં કીડા કરવાને ગયો, તેવામાં કેઇ પ્રાહ્મણે લાવેલો બકરો તેના જોવામાં આવ્યો. પોતાની ભાષામાં બે બે કરતો તે દીનમુખવાદો બકરો જોઇ શુભોદી જિત્તમ એવા અમરસિંહે તેને પ્રાહ્મણ પાસેથી છોડાવ્યો. તોપણ તે બકરો પ્રથમની જેમ બે બે કરવા લાગ્યો, ત્યારે કુમારે તે પ્રાહ્મણને પુછ્યું કે ‘તું આ બકરાને ક્યાં લઈ જાય છે?’ પ્રાહ્મણે જિત્તર આપ્યો કે, ‘આ બકરાને યજ્ઞના કામ માટે લઈ જાઉં છું.’ “તે યજ્ઞ કરવાથી તને શું ફલ મળશે?” કુમારે પૂછ્યું “તે યજ્ઞ કરવાથી મને સ્વર્ગ મળશે.” પ્રાહ્મણે તેમ જિત્તર આપ્યો. તે સાંભળી રાજપુત્ર પુનઃ જોડ્યો, “જો જીવવધ કરવાથી સ્વર્ગ મળે, તો પછી કેવું કામ કરવાથી નરક મળે?” પ્રાહ્મણે કહ્યું—“વેદમાં કહેલી હિંસા સ્વર્ગને માટેજ થાય છે.” આ અરસામાં કેઇ એક મુનિ ત્યાં આવી ગયા. મુનિને દેખી અમરસિંહ કહ્યું, “હે મુનિરાજ, અમારે બંનેને વાદ થયો છે, તેનો નિર્ણય આપ કરશો.” પ્રાહ્મણ જોડ્યો, “તે બરાબર છે, બેની વચ્ચે થયેલા વાદને ત્રીજો માણસજ પતાવી શકે છે, પણ જો આ બકરો પોતેજ એકાણી આવે તેવું જ્ઞાન મારી અગળ કહેશે તોજ તે પતી શકશે.” પછી તે જ્ઞાની મુનિએ પ્રતિબેધ આપવાની ઇચ્છાથી તે બકરાનો પૂર્વ ભવ જાણી લઈ તેને આ પ્રમાણે કહ્યું, “અરે ! તે જ ખાડા જોદાવ્યા હતા, વૃક્ષો પણ તે જ રોપાવ્યા હતા અને ‘યજ્ઞ કરવાથી સ્વર્ગ મળે છે.’ એ પણ તે જ કહ્યું હતું. હવે અત્યારે શું જોઈને તું બે બે કરે છે?” તે મુનિના આવા આ વચ્ચનો સાંભળી તે બકરો મૌન ધરીને રહ્યો. તે જોઇ અમરસિંહ જોડ્યો કે, “તમારા વચ્ચથી આ બકરો મૌન ધારીને કેમ રહ્યો?” અનગાર જોડ્યા, “હે રાજકુમાર, આ બકરો આજ પ્રાહ્મણનો ઝડપશર્મા નામે પિતા હતો, તેણે આ સરોવર જોદાવ્યું હતું. તેની પાળ જિપર વૃક્ષો રોપાવ્યા હતા અને યજ્ઞો પ્રદેશ્યા હતા. તે અધમ મૃત્યું પામીને આ બકરો થયો છે. તેમણે પૂર્વે યજ્ઞમાં બકરો માર્યો હતો, તેથી તે પોતાના કહેલા કર્મથી અપરાધી થઈ પાંચ વખત આવી રીતે બકરે થયો છે. આ છઠ્ઠા ભવમાં અકામ નિર્જરા થવાથી તેને જાતિ સ્મરણ થઈ આવ્યું છે, તેથી હજીવડે દગ્ધ થયેલો તે આ પોતાના પુત્રને કહે છે કે, ‘હે પુત્ર, તું મને શા માટે મારે છે? હું તારો પિતા છું, જો તને પ્રતીતિ ન આવતી હોય, તો તારી પરોક્ષ જમીનમાં દાટેલો દ્રવ્યનો નિધિ તને બતાવું.’” મુનિના આ વચ્ચ સાંભળી તે પ્રાહ્મણ જોડ્યો, “જો તમે કહો છો, તે સત્ય

હોય તો હું આજથી હિંસા છોડી દઉં અને તમારો શ્રાવક થઈ જઈ.” પ્રાદ્યુના આ વચન સાંભળી મુનિએ તે બકરાને જોદેશીને કહ્યું, “હે પશુ, તું તે દ્રવ્યનો ભંડાર બતાવ અને આ સંસારસાગરમાંથી તારા પુત્રની રક્ષા કર.” આ સાંભળી તે બકરે ત્યાંથી ચાલીને તે દ્રવ્યના નિધિની ભૂમિ ખતાવી. તેમાંથી નીકળેલા નિધાનને જોઈ તે પ્રાદ્યુ દયાળુ શ્રાવક બની ગયો. હવે તે બકરે પછી અનશન મત લઈ મૃત્યુ પામીને દેવ થયો. પછી તે અમરસિંહ કુમારનું સતત હિત કરવાને તેના સાંનિધ્યમાં આવવા લાગ્યો.

એક વખતે તે દેવતાએ રાત્રે આવી કુમાર અમરસિંહને કહ્યું કે, “તારો બંધુ અમરસિંહ તને મારી નાખવાના ઉપાયો ચિંતવે છે. તેથી તું આ નગરને છોડી બીજે સ્થળે ચાલ્યો જા. સમય આવ્યે તને રાત્ર્ય મલશે, પણ અત્યારે તારે રહેવું ધટિત નથી. હું તારા તે બંધુનો નિશ્ચય કરી તને રાત્ર્ય ઉપર ખેંચાડીશ, પરંતુ વિરેશ જવામાં તને લાલ અને પ્રતિષ્ઠા મલશે.” તે દેવતાના આવા વચન સાંભળી કુમાર અમરસિંહ તેજ વખતે વિમળ નામના એક મંત્રીના પુત્રને સાથે લઈ કુંડિન નગરમાં ચાલ્યો ગયો. તે સમયે ત્યાં કુંડિનપુરમાં અશિવરૂપ રાગચાળાની ભિત્તિ થયેલી, તેની શાંતિ કરવાને ભાતુ નામનો ત્યાનો રાજા દેવતાની આગળ બકરાં અને પાડાની હિંસા કરાવતો હતો તે જોઈ અમરસિંહ તે હિંસકોની આગળ આવી આ પ્રમાણે કહ્યું કે, “અરે ! તમે જીવોને મારો નહીં.” તે હિંસકો બોલ્યા, “અમે તારા વચનથી બંધ રહેવાના નથી, કારણ કે, અમેને એવી રાજાની આજ્ઞા છે.” આ પ્રમાણે કહી તેઓ હિંસા કરવાને પ્રવૃત્ત થયા, તેવામાં પેલા બકરારૂપ દેવતાએ તત્કાળ તે બધાને સ્તંભિત કરી દીધા, પછી તે વૃત્તાંત તે નગરના રાજા ભાતુની આગળ નિવેદન કરવામાં આવ્યો, એટલે રાજા ભાતુ પોતે આશ્ચર્ય પામીને તે દેવાલયમાં આવ્યો, ત્યાં દેવકુમારના જેવા અમરસિંહ કુમારને જોઈ તે વિરમય પામી ગયો. કુમારે રાજાને પ્રણામ કરીને કહ્યું, “આ પશુઓ શામાટે મારવામાં આવે છે ?” રાજાએ ઉત્તર આપ્યો કે, “રાજાની શાંતિને માટે” કુમાર બોલ્યો, “જીવહિંસા કરવાથી શાંતિ શી રીતે થાય ? શાંતિ માટે તો તમે જીવ દયા કરો.” રાજાએ કહ્યું “જે આ દેવતા પોતે મને તેવી પ્રરૂપણા કરે તો હું તમારા કહેવા પ્રમાણે આ હિંસા છોડીને જીવદયા કરું.” રાજાના આવા વચન સાંભળી અમરસિંહ કુમારે કહ્યું, “કોઈ એક કુમારીકાને સત્વર અહિં લાવો, હું તેણીની પાસે તે પ્રમાણે બોલાવું.” તત્કાળ રાજાએ એક કુમારીકા બોલાવી મંગાવી. પછી કુમારે તેણીને મંડળમાં સ્થાપિત કરી મંત્રના પ્રભાવથી તે કુમારીકા આ પ્રમાણે બોલી, “જેના મનમાં કલહસીની જેમ જીવરક્ષા રહેલી હોય તેના ચરણના પ્રસાદન જલથી અહિં શાંતિ થઈ જશે.” તે સાંભળી રાજા બોલ્યો, “તેવો ઉગ્ર્ય પુરૂષ કેવી રીતે બળ્યો ?”

કુમારે કહ્યું. “ સમસ્યાના પદ ઉપરથી હૃદયનો આશય જાણી શકાય છે; તેથી તમે સર્વે દર્શનવાદીઓને બે લાવો; પછી તેમ આપણે સમસ્યાનું પદ આપી પરીક્ષા કરીએ. ” પછી રાજ્યએ તત્કાળ માણસો મોકલી સર્વે દર્શનીઓને બોલાવ્યા કુમાર અમરસિંહે તેઓની આગળ સમસ્યાના બે પદો નીચે પ્રમાણે કહ્યા.

“ પુરા ભ્રમન્ત્યા અપિ વારવધ્વાઃ સ-કુણ્ડલં વા વદનં ન વેતિ । ”

“ કેઈ વારાંગના આગળજ ફરતી હતી, તોપણ તેણીનું જ વદન કુંડળવાળું છે કે નહિ ? તે જાણવામાં આવ્યું નહીં. ”

આ વાક્ય સાંભળીને કેઈ વિદ્વાને તે સમસ્યા નીચે પ્રમાણે પૂછી કરી.

“ ચત્તુર્નિવિપ્તં રત્નમંદલેઽસ્યા રત્નૈવ ન જ્ઞાતમિદં હિ સમ્યક્ । ”

તે વારાંગનાના રત્નમંડળ ઉપર તેણે પોતાના ચક્ષુ સ્થાપિત કરેલા તેથી પોતાની આગળ ફરતી એવી વારાંગનાનું વદન કુંડળવાળું છે કે નથી તે સારી રીતે તેણે જાણ્યું નહીં. ” યીજ્ઞ અન્યદર્શનીઓએ તે રાજકુમારની આગળ તેવી રીતે શ્રૃંગારક સ વિરાજિત એવી તે સમસ્યા રચના આદેશથી કહી સંભળાવી આ વખતે કેાઈ ભવિતવ્યતાના યોગે પેલા યજ્ઞરતા પૂર્વે ભવને જાણનારા દયાળુ ઉત્તમ સુનિ ત્યાં આવી ચડ્યા. અમરસિંહ કુમારે તેમની આગળ તે સમસ્યાનાં પદ પૂછ્યાં, એટલે સમતાડેપી અમૃતના સાગરમાં કીડા કરવામાં ગળેંદ્ર સમાન તે મહાસુનિએ તે સમસ્યાની પૂર્તિ નીચે પ્રમાણે કહી સંભળાવી.

“ મોર્ગેઽત્ર તુ સ્થાવર જીવરક્ષાં વ્યાહિત્તં દિત્તેન મયા ન દદમ્ ।

પુરો ભ્રમન્ત્યા અપિ વારવધ્વાઃ સ-કુણ્ડલં વા વદનં ન વેતિ ॥૧૧॥ ”

“ આ માર્ગમાં સ્થાવર જીવોની રક્ષા કરવામાં મારે હૃદય એવું આતુર હતું, કે જેથી મારી આગળ ફરતી એવી વારાંગનાનું વદન કુંડળવાળું છે કે નહીં, તે મારા જીવામાં આવી શક્યું નહીં ” આ સાંભળી કુમારે કહ્યું, “ હે રાજા, આ સુનિના ચરણના ધોવણ-જળથી રોગની શાંતિ થશે, તેમાં સંશય નથી. ” પછી તે જાનુ રાજ્યએ પોતાની જાતે તે સાધુને ઉત્તમ આસન ઉપર બેસાડી તેના બંને ચરણ પ્રાસુક જળથી ધોયા. જાનુના કર્કશર્પથી સાધુનું ચરણકમળ જે લક્ષ્મીવાળું થયું, તે ઘટે છે, પરંતુ તે ઉપર જળનું સિંચન થતાં પણ તે પંક-કાદવને હરતાડે ન થયું, તે ઘટતું નથી. તે જળના યો

૧ જાનુ સૂર્યના કર્કશર્પથી-કિરણોના સ્પર્શથી કમળ લક્ષ્મી (શોભા) વાળું થાય, તે ઘટિત છે. પરંતુ તે જળના સિંચનથી કમળ કાદવને હરતાડે ન થયું. પક્ષે જાનુ રાજના કર્કશર્પથી-હરતરપર્શથી સુનિનું ચરણકમળ સુશોભિત બન્યું અને તે ચરણપંદ-પ પરિહિત છે, એટલે તેથી જળવડે પંકને ધોવાનું કાંઈ હણજ નહીં.

ગથી ભાનુના ધાંને દર-હાથ દૃતાર્થ થયા, પરંતુ તે રાજના કરો અન્ય કોઈના સંતાપને હરનારા ન થયા. તેનું શું કારણ ? પછી તે જળના સિંચનથી તત્કાળ નગરમાં રોગની શાંતિ થઇ ગઇ. તે જોઇ રાજાએ વિરમય પાર્શ્વને પૂછ્યું કે, “ આ રાજકુમાર કોણ છે ? ” તે સમયે મંત્રિપુત્ર વિમળે કુમાર અમરસિંહનો કુળ, નામ વિગેરે બધાં વૃત્તાંત રાજની આગળ કહી સંભળાવ્યો. તે સાંભળી ભાનુ રાજાએ કુમાર અમરસિંહને સન્માનપૂર્વક પોતાની કેનકાવતી નામે પુત્રી અને અર્ધું રાજ્ય અર્પણ કર્યું.

કેટલોએક કાળ સર્વ સુખમય ગયા પછી અમરપુર નગરમાંથી આવેલ કેટલા-એક પુરોહિતે કુમાર અમરસિંહને ખબર આપ્યા કે, “ દેવ, તમે નગરમાંથી ગયા પછી પાપદિંના વ્યસનથી વ્યાપ્ત થયેલા એવા રાજા અમરસિંહે લોકોને શરૂથી ઉત્પન્ન થયેલી પીડાની ચિન્તા-દરકાર કરી નહિ, તેથી શત્રુઓના હિપ્તવધી લોકો દુઃખી થય, તે જોઇ મંત્રીઓની આથે શુભ પરિણામનો વિચાર કરી સેનાપતિએ મૃગયા કરવા ગયેલા તે રાજાને મૃગના પહાનાથી બાણનો ધા કરીને મારી નાખ્યો છે. વ્યસન અનર્થ કરનાર છે. હે પ્રભુ, હવે તમે સત્વર આવો, રાજ્યનો સ્વીકાર કરો, લોકોને પાળો અને હુદ્દ લોકોનો નિઘ્રહ કરો. ” તેઓનાં આવાં વચન સાંભળી કુમાર અમરસિંહ રાજા ભાનુની આગળ તે હકીકત નિવેદન કરી અતુરંગ સેના આથે લઈ હાથથી પોતાના નગરમાં આવી પહોંચ્યો. સ્ત્રીમકાન્ત ગુણલાલા અને નીતિભાગે આજનારા કુમાર અમરસિંહને સેનાપતિ વિગેરે મંત્રીઓએ રાજ્ય હિપ્ત અભિષેક કર્યો. દયાના રૂપે દેવે અમરસિંહ વયમાં નાનો હતો, તોપણ તેને રાજ્ય મળ્યું અને માટા સમરસિંહને જીવલિંગને લીધે શરીરનો હથ થઇ ગયો. રાજા અમરસિંહે રાજ્ય મેળવી પોતાના દેશમાં દયાધર્મ પ્રવર્ત્યાવ્યો, તેથી તેને રાજ્ય તથા પ્રબળી આળાદિ થઇ અને તેનો મહીમા અદ્ભુત થયો. પેલા દેવતાના સાનિધ્યથી રાજા અમરસિંહ ચિરકાલ રાજ્ય લક્ષ્મી ભોગવી છેવટે પોતાના પુત્રને રાજ્ય આપી દીક્ષા ગ્રહણ કરી નિર્ભય હૃદયવાળા તે અમરસિંહ મુનિ સ્વર્ રીતે દયા પાળી અંતે કેવળજ્ઞાન મેળવી અવ્યય-આવનારી એવા મોક્ષને પ્રાપ્ત થયા.

જે સદ્ગુણિમાન મનુષ્ય આ પૃથ્વીમાં સમ્યક્ પ્રકારે જીવદયા પાળે, જે અન્યને પીડા કરવા મૃયાવાદ બોલે નહિ, અદત્તાદાન (ચોરી) કરે નહીં, બ્રહ્મચર્ય ધારણ કરે, પોતાના ભાવથી પરિચલું પરિણામ કરે, કિંસ્વરિતિ, ભોગોપભોગનું માન, અનર્થદંટની વિરતિ અને સામાયિક ક્ષત ગ્રહણ કરે, હંમેશાં જીવદક્ષાથી દેશાવકાશિક, પાપધત્ત,

૧ રાજા જે પ્રભુ હિપ્ત કર નાખે છે, તે જેમ જેમ વધારે પ્રમાણમાં હોય છે, તેમ તેમ તે સંતાપને હરનારા થતા નથી, પણ સંતાપમાં વધારો કરનાર થાય છે, તે પુક્ત છે.

૨ હુદ્દનો નિઘ્રહ કરવાવડે ભીમ અને સંજ્ઞનો હિપ્ત અનુદ્ધ કરવાવડે કાન્ત.

અને અતિથિ સંવિભાગ વ્રત ધારણ કરે, આ પૃથ્વીમાં જીવદયા એ ધર્મરૂપી કલ્પવૃક્ષનું મૂળ છે. જો તે મૂળ હોય, તોજ તે વૃક્ષની શાખાઓ ટકી શકે છે અને તે મૂળ નષ્ટ થઈ જાય તો તે (ધર્મરૂપી કલ્પવૃક્ષ) ટકી શકતું નથી. જે પાપ પાપબુદ્ધિથી કરવામાં આવ્યું હોય, તેની શુદ્ધિ થઈ શકે છે, પરંતુ જે પાપ ધર્મબુદ્ધિથી કરવામાં આવ્યું હોય, તેની શુદ્ધિ થતીજ નથી. તેથી સર્વ દર્શનોએ માનેલો અને સર્વ સુખોને આપનારો દયાધર્મ તત્ત્વજ્ઞ પુરૂષે હંમેશાં હર્ષથી કરવો જોઈએ. જે મનુષ્ય તે ધર્મનો એક એક ભાગ જાહેર કરે છે, તેને આલોક તથા પરલોકમાં સુખ મહિત શિવ-શ્રદ્યાણને પ્રાપ્ત થાય છે. એ પ્રમાણે ધર્મતત્ત્વ કહેવામાં આવ્યું.

આ પ્રમાણે શુદ્ધે કહેલા જેવ, શુદ્ધ અને ધર્મના તત્ત્વો સાંભળી તે જગદ્ગુરુ જિજ્ઞાસુ વધારે મત્સર-દ્વેષવાળો થયો. જે ચોર હોય તેને ચંદ્રની કાંતિ રૂચતી નથી.

એક વખતે તેણે ચંદ્રાપીઠ રાજાને કહ્યું કે, “ પોત ના મતનેજ સ્થાપન કરનારા આ લોકો પોતાના મતમાં ઉદ્ધત થઈ બીજાઓના દર્શનને માનતા નથી. તેઓને માટે બીજું શું કરવું? ફક્ત તેઓનો ખોરાક ખંધ કરે એટલે તેઓ પોતાનો દેશ છોડીને બીજે ક્યાંઈ ચાલ્યા જશે.” તે રાજાનો માનિતો હતો, તેથી તેના કહેવા પ્રમાણે તત્કાળ રાજાએ જિજ્ઞાસુકારે હઠ કરી પટલ વગરાવી પોતાના દેશમાં તેમનો ખોરાક ખંધ કરાવ્યો. આથી તે કાળે મહવડે ઉદ્ધત એવા તે રાજાએ સાધુઓને લિસાદાનનો અંતરાય કરવાવડે લાલાંતરાચતું નિખિડ કર્મ શાંધ્યું.

એક વખતે જેનો જિપાય કરનાર વેદ કાવી શકે નહીં તેવો ગૂઢ વિસૂચિકા (જાડા) નો દોષ થઈ આવ્યો. તેથી તે રાજા પંચત્વને પામી પહેલી નારકીમાં ગયો. ત્યાંથી નીકળી સરીસૃપ-(સાપ) થઈ બીજી નારકીમાં ગયો. ત્યાંથી પક્ષી થઈને ત્રીજી નારકીમાં ગયો. ત્યાંથી સિંહ થઈને ચોથી નારકીમાં ગયો. ત્યાંથી સર્પ થઈને પાંચમી નારકીમાં ગયો. ત્યાંથી નીકળી તે સ્ત્રી થઈ છઠ્ઠી નારકીમાં ગયો અને ત્યાંથી મત્સ્ય થઈ સતતમી નારકીમાં ગયો. ત્યાંથી એકેન્દ્રિય વિગેરેમાં ઘણા ભવેની અંદર જ્ઞાન તથા વિજ્ઞાન રહિત ભ્રમતાં ભ્રમતાં તેણે નિરંતર દેહનાં ફરજ મૂકી કર્યાં. એવી રીતે સર્વ રથને કુદા અને વૃષાના હુગથી યુક્ત એવા અને જીવનને ધારણ કરતો નારકી તથા તિર્થંત્રોમાં વિવિધ

પ્રમુખ કર્મોના ક્ષય થઈ જાય, તેમાં કંઈ આશ્ચર્ય નથી. હે નિર્ભાગ્ય, તારું કર્મ અનંત ભવે વેદાય તેવું કઠોર છે, તેથી જો તું દુરતપ એવું તપ તપીશ, તો આ ભવનાંજ તારી શુદ્ધિ થઈ જશે. ” નિર્ભાગ્યે મુનિને કહ્યું, “ જો હું દીક્ષાને લાયક હોઉં, તો મને દીક્ષા આપો કે, જે દીક્ષાને લઈને હું દિવ્ય પ્રકારે તપ કરીશ. ” પછી નિર્ભાગ્યને યોગ્ય જાણી મુનિએ તેને દીક્ષા આપી અને શિક્ષા પણ આપી. દીક્ષા આપતી વખતે તેણે આ પ્રમાણે અભિશ્રવણ કરીયો, “ આજથી મારે મારે મારે આહાર કરવો, પરંતુ હું બીજા સાધુને અર્થે સદા ભિક્ષા લેવાને જઇશ. ” આ પ્રમાણે એક લાખ વર્ષ સુધી દીક્ષા તથા અભિશ્રવણને પાળી અતિ સમાધિથી મૃત્યુ પામી તે નિર્ભાગ્ય સ્વહસ્તાર દેવલોકમાં ગયો, ત્યાં ઉત્કૃષ્ઠ સ્થિતિમાં રહી અને તેવી જાતના ભોગ ભોગવી, આયુષ્યનો ક્ષય થતાં ત્યાંથી ચતુર્વીને પ્રતિદિન પુરના રાજા મલયકેતુની પ્રિય રાણી સતી સુવિલાસવતીના ગર્ભમાં તે ભાગ્યયોગે પુત્રપણે ઉત્પન્ન થયો. તે વખતે રાણી સુવિલાસવતીએ હર્ષથી અપરિમિત પ્રમાણવાળો પૂર્ણ કલશ મુખમાં પ્રવેશ કરતો સ્વપ્નમાં જોયો, તેજ વખતે પૂર્વ પુરુષોએ રાજેલાં અને કોટી રત્નોથી ભરેલાં આઠ મહાનિધાન પ્રગટ થયાં. અનુક્રમે સુવિલાસવતીએ શત્રુઓને નિવારનારા પુત્રને જન્મ આપ્યો. તે સમયે હર્ષથી વિવિધ જાતના મહોત્સવો વિધિપૂર્વક કરવામાં આવ્યા. માતાપિતાએ સ્વપ્નને અનુસારે સર્વ સ્વજનોના સમૂહને સંતોષી તે પુત્રનું નામ પૂર્ણકલશ પાડ્યું. શુકલપક્ષના ચંદ્રની જેમ તે પૂર્ણકલશ નેત્રોને આનંદ આપતો દિવસે દિવસે તાપને હરનારી કળાની વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યો. અનુક્રમે તે પદાક્રમ, ઔદાર્ય અને ગાંભીર્ય શુભને વસવાના સ્થાનરૂપ અને સુવર્ણ જનને હર્ષદાયક એવું શુભ યૌવનવય પામ્યો.

એક વખતે સુવાન પૂર્ણકલશ પોતાના ભવનમાં રહ્યો હતો, તેવામાં પ્રતિહારે નિવેદન કરેલો કેઈ મુદ્ધિમાન પુરુષ ત્યાં આવ્યો. તે પ્રણામ કરી યોગ્ય સ્થાને બેઠો. પછી કુમારે તેને પૂછ્યું કે, “ તમે કયાંથી આવો છો ? અને અહિં આવવાનું શું કારણ છે ? ” તે બોલ્યો, “ વૃદ્ધોથી સુશોભિત એવી શ્રાવસ્તી નામે નગરી છે તેમાં શ્રીગિનભગવાનમાં ભક્તિવાળો જિનદત્ત નામે શ્રાવક રહે છે. તે જિનદત્તનો મિત્રસેન નામે હું મિત્ર છું. અને હું તેજ નગરીનો રહેવાશી છું. એક વખતે દિવ્ય સુગંધના સમૂહથી પ્રકાશતા તે જિનદત્તને દેખી મેં તેને પૂછ્યું કે, “ આવો દિવ્ય સુગંધ તને કયાંથી પ્રાપ્ત થયો ? ” તેણે કહ્યું, “ સર્વાનુભૂતિ નામનો એક યક્ષ મારો મિત્ર છે, તેણે મને આકાશગામિની વિદ્યા આપી છે, તે વિદ્યાના બળથી શાશ્વત એવા નંદીચરાર્દિ તીર્થમાં હું જઈ છું. ત્યાં દેવતાઓ પણ આવે છે. ત્યાં દિવ્ય પૂજના હિપહારથી હું સુવાસિત અંગવાળો

૧ જેમ ચંદ્ર તાપને હરનારી કળાની વૃદ્ધિ પામે છે. તેમ આ પૂર્ણકલશ પરિતાપને હરનારી કલાગામિની વૃદ્ધિને પામ્યો હતો.

થાઉં છું, તેને લીધે મારામાં આવેા દિવ્ય સુગંધ રહેલો છે.” પછી મેં તેને કહ્યું કે, “તું મને તે મંત્ર આપ, કે જેથી ભુવનને વિષે અદ્ભુત એવી પુષ્કરદ્વીપમાં જવા આવવાની શક્તિઓ મને પ્રાપ્ત થાય.” તત્કાળ તેણે મને મંત્ર આપ્યો. મેં તે મંત્રની પૂર્વ સેવા કરી છે, હવે હું તેની ઉત્તર સેવા કરવા ધારું છું, પણ તેમાં મને સહાય કરનાર કોઈ નથી. ળત્રીશ લક્ષ્મણો, પરાક્રમથી પ્રકાશિત, સાહસી બળવાન અને મોટા ભયથી નહીં ડરનારો કેહો વિદ્વાન, ધીર, વીર અને ગંભીર હૃદયવાળો પુરૂષ જે મને સહાય કરે, તો તે મંત્ર સિદ્ધ થાય.” આ સાંભળી કુમારે કહ્યું, “હું તારો જિત્તરસાધક થાઉં. તું તારું કાર્ય ભત્વર કર. તને તેમાં વિઘ્ન થશે નહિં.” પછી કૃષ્ણચતુર્દશીને દિવસે મોટો જીપશ્વર (સરસામાન) લઈ તે કુમારની સાથે રાત્રે સ્મશાનમાં ગયો. માધકે એક મંડળ આજેખયું અને તેની પુષ્પોથી પૂજા કરી. પછી તે કુમાર મંડળને ગ્રહણ કરી ધીર હૃદયે રહ્યો. પછી ત્યાં એક ક્ષતવગરનું શબ લાવી તેના સુખમાં અગ્નિ સળગાવી તે સાધક હૃષીકેશ મંત્ર લાવી આહુતિ આપવા લાગ્યો. તે વખતે ભૂતોએ આવી કલકલ શબ્દ કર્યો, વેતાળોએ નૃત્ય કરવા માંડ્યું અને રાક્ષસોએ હસવા માંડ્યું, છતાં પણ તે સાધક શોભ પામ્યો નહીં. પછી તે શબ બેઠું થઈ પોતાની કાખમાં સાધકને લઈ દૂર આત્યું, કુમાર પણ તેની પાછળ આવ્યો; તથાપિ તે શબે સાધકને છોડ્યો નહીં; એટલે કુમારે શબ તરફ હાક મારી. તેથી તે શબ સાધકને સુકી થઈને પડી ગયું. તે વખતે સર્વાતુભૂતિ યક્ષ પ્રત્યક્ષ થઈ કુમાર પ્રત્યે બોલ્યો, “હું તારા માહસથી સંતુષ્ઠ થયો છું,” કુમારે કહ્યું, ‘જો તું મારી ઉપર સંતુષ્ઠ થયો હોય તો આ સાધક નામનું ઇન્દ્રિયત પૂર્ણ કર.’ યક્ષે કહ્યું, “તે સાધકમાં યોગ્યતા નથી, હું તારો આદેશ કરનાર થઈશ, પણ આ માધકનો નહીં થાઉં. તેને તારી સ્ત્રીપ રાખવો એટલે તે સદા સુખી થશે.” આ પ્રમાણે કહી તે યક્ષ બંનેને તત્કાળ હરવીના ત્કંધ, જીપર બેસાર્યા, અને કહ્યું કે, “હું કુમારેન્દ્ર અક્ષય એવા વિદર્ભદેશમાં કુંડિનપુર નગર છે, તેમાં પોતાના દેશની ભૂમિને તંત્રથી રક્ષણ કરનાર દમિતારિ નામે રાજા છે. તે રાજાને કમળાક્ષદમીના જેવી હર્ષદાયક કમળાદેવી નામે રાણી છે અને મંત્રતંત્રમાં અતુર, એવો જ્ઞાનગર્ભ નામે મંત્રી છે. જિનશાસનના ભક્ત રાજા દમિતારિએ એક વખતે સુનિચંદ્ર ગુરૂની પાસે ભાવસહિત સમ્યક્ત્વ ગ્રહણ કર્યું. કેટલેકકાળે તેની રાણી કમળાદેવી સગર્ભા થઈ અને કોઈ વિષમલાગ્યે રાજાને રોગ જીત્વન થઈ આવ્યો. તે રાજાને મૃત્યુ વખતે કોઈ અધર્મ કર્મના યોગે સમ્યક્ત્વને દૂષિત કરનારો ચંકાકળાનો દોષ થઈ આવ્યો. તેથી તે યક્ષ થયો. અહો! અન્યથા (જો સમકિત દૂષિત-મલીન ન થયું હોય) તો જ્ઞાન્યથી પણ સાધર્મદેવલોકમાં ગ્રાવકનો સુખદાયક ઉત્પાત થાય. અર્થાત્ શુદ્ધ સમકિતવંત વધારે નહિ તો સાધર્મદેવલોકમાં તો ઉત્પન્ન થાયજ; પછી મંત્રીઓએ

સગર્ભા કમળાદેવીને પુત્ર થયો, એવી શુદ્ધિથી તેણીને રાજ્યનો ભાર સોંપ્યો. તથાપિ પુત્ર થયો નહીં, પરંતુ પુત્રી થઈ, આથી તે રાણી અતિ દુઃખ પામી. મંત્રીએ તેણીને ધીરજ આપી કહ્યું કે, “ હે રાજપ્રિયા, તમે જેદ કરશો નહિ, એમ કરવાથી આ પ્રખ્યાત અને હિતકારી રાજ્ય ચાલ્યું જશે. માટે તમે આ પુત્રીને પુત્રનો વેપ પહેરાવી પાલન કરો. ” પછી મંત્રીએ આખા શહેરમાં પુત્રજન્મનો ઉત્સવ કયો. તે પુત્રનું નામ કામસેન પાડ્યું અને અનુક્રમે વધવા લાગ્યો. તે દમિતારિ રાજના શુભરૂપે હું યક્ષ થયો છું અને મેં અવધિજ્ઞાનથી બંધું બેસ્યું છે હવે તે રાજકન્યા હમણાં છુપાવી શકાય નહિ તેવા ઊત્કૃષ્ટ યૌવનવયને પ્રાપ્ત થઈ છે. હે મહાશય. તું હમણાં ત્યાં જા અને તે રાજકન્યાનું પાણિગ્રહણ કર, અને ત્યાંનું મહાગાન્ય લોગવ. ” કુમારે તેમ કરવાને કબુલ કર્યું એટલે તે યક્ષ આદ્યથી પેતાના હાથમાં અંકુશ લઈ તે ગજેન્દ્રને આકાશમાં ચલાવ્યો. કુંડિનપુત્રની પાસેના ઉદ્યાનમાં આવીને સાધક સહિત કુમારને સત્વર હાથી ઊપરથી ઊતાર્યા પછી તે યક્ષ રૂપને ફેરવે તેવી વિદ્યા આપી આ પ્રભાણે કહ્યું, “ હે કુમાર, જીનું રૂપ લઈ તે કુંવારી કન્યાને અવરજ પાળી લે. ” પછી કુમારે વિદ્યાના પ્રભાવથી કન્યાનું રૂપ ધારણ કર્યું. અને યક્ષે હાથી, ઘોડા વિગેરેનું વંકિય મેન્ય ઉછું કર્યું. પછી યક્ષે સાધકને ઘરાબર શીખવી રાજગર્ભા મંત્રીની પાસે મોકલ્યો. તેણે આવી મંત્રીને આ પ્રભાણે કહ્યું, “ હે મનિવ, સિંહલદ્વીપના રાજાએ પેતાની પૂર્ણકલ્પશી નામની સ્વયંવર કન્યા કામસેન કુમારને માટે મોકલી છે, તો તે જાનેના જેવી રીતે ન્યાય સહિત વિવાહ થાય, તેવી સર્વ પ્રકારની ઊત્તમ સામગ્રી સત્વર તૈયાર કરો. ” મંત્રીએ તેનું સર્વ વચન તેની આગળ સ્વીકાર્યું, પછી તેને વિદાય કરી પોતે રાણીની પાસે આવ્યો, અને સ્વયંવર થઈ આવેલી કન્યાને સર્વ વૃત્તાંત રાણીને નિવેદન કર્યો. તે સારણી રાણી દણિજ જેદાતુર બની ગઈ. તત્કાળ મંત્રીએ કહ્યું, “ હે નૃપવલ્લભે, તમે હાલ જેદ કરશો નહિ, હમણાં આવ્યો વખત પસાર કરી દેવો. કારણથી આવી પટેહ આ પાણિગ્રહણનું કામ કરાવી દેવું, પછી હું મારી શુદ્ધિના જળથી સમયને ઊચિત એવી બધી ક્રિયા કરીશ. જો આપણે હમણાં આ રાજકુમારીની હકીકત પ્રગટ કરીએ તો આપણા શત્રુઓ આપણને ઉપદ્રવ કરવા તૈયાર થાય અને તે અન્યાયી લોકો આપણે ગ્રાસ કરી જાય. ” આ પ્રભાણે દહી તેણે કામસેનને એકાંતે બોલાવીને સૂચવ્યું કે, “ વત્સે, તારે પુરૂષનો વેપ પહેરીને રાજકન્યાને પરણવી. ” મંત્રીનું આ પરિણામે સુંદર એવું વચન સાંભળી કામસેનએ તે નિર્લયપણે સ્વીકાર્યું. પછી મંત્રીએ વિવાહોત્સવ કરવા માંડ્યો. તે સાધકે આ સર્વ વૃત્તાંત યક્ષની આગળ નિવેદન કર્યો, એટલે યક્ષે વિવાહની સર્વ ઉત્તમ સામગ્રી તૈયાર કરી દીધી. તે કૃતજ્ઞ-મંત્રીએ નગરમાં ઘાયાને માટે વિધિ-પૂર્વક ઉંચી જાતના મંડપ વિગેરે રચાવ્યા. જ્યારે હસ્તમેળાપનો સમય આવ્યો, ત્યારે

કામસેને પુરૂષના હાથ ઉપરથી તે કન્યા કાણુવારમાં પુરૂષ રૂપે બાણી લીધી. પૂર્ણકલશી તો યજ્ઞના પ્રસાદથી પહેલેથીજ તે કન્યાનું સર્વ સ્વરૂપ બાણી હતી, તેથી તેને ચિંતા શેની હોય ? વિવાહ થઈ રહ્યા પછી પુણ્યવડે પ્રાઠ એવા વસ્ત્રધૂને હાથી ઉપર બેસી માર્ગે આજ્ઞતાં બેઠું લોકો પોતાના હૃદયમાં આ પ્રમાણે ચિંતવવા લાગ્યા, ‘ જે સ્ત્રી છે, તે રૂપાકાર છે અને જે વર છે, તે વનિતાકાર છે, તેથી રૂપના કારણરૂપ એવું આ અંસાર-નાટક બાણવામાં આવતું નથી.’ વળી કોઈએ કહ્યું કે, “ આ વનિતા નથી પરંતુ દેવ છે, તે આ સ્વેચ્છાથી આવું રૂપ લઈ અહિં કીડા દરવાને આવેલ છે. ” બીજાએ કહ્યું, “ આ શ્રીમાન દાનવ તો નહીં હોય, એની કીડાને કાણુ બાણી શકે ? તે આ પુરૂષને લઈને ક્યાંય આવી જાય છે. ” આ પ્રમાણે લોકો વાતો કરતા હતા, તેવામાં કુલક્રમથી આવ્યો આવતો આવ્યાર કરવામાં તરફ અને ઘણા મુખના સમૂહથી સુક્ત એવા તે ખને પોતાના મહેલમાં આવી પહોંચ્યા. આજો દિવસ મોટા મુખમાં પસાર કરી પછી મંત્રી તથા સેનાપતિ વિગેરે સેવકોના સમૂહને નિદાય કરી કુમાર પૂર્ણકલશ હાસ્ય કરીને બોલ્યો, ‘ હે મુખે, આટલા દિવસ મુખી મુખ્ય બુદ્ધિવાળા ભોળા લોકોને તેં છેતર્યા છે, પરંતુ જે હજી અતુરજન છે, તે બીજાથી છેતરી શકાતો નથી. માટે હવે પુરૂષનો વેશ છોડી દે અને મને સ્તવર સજી લે. ” તે સાંભળી કામાતુર એવી કામસેના બોલી, “ ત્યારે તમે પણ સ્ત્રીનો વેષ છોડી દો અને મારી ઉપર અમૃતનું સિંચન કરો. ” કુમાર પૂર્ણકલશ વિરમય પામીને બોલ્યો, હે ભદ્રે, હે મૃગાક્ષિ, હે જ્ઞાનધરે, કહે, હું પુરૂષ છું, એમ તેં શી રીતે બાણી ? ” કામસેના બોલી, “ ત્યારે તમે પૂર્વે વિવાહમાં મારી સાથે કરસ્પર્શ કરેલો ત્યારે એ બાણી લીધું હતું કે તમે પુરૂષ છો. તે સાંભળી કુમારે ચિંતવ્યું કે “ આ જાણ છે, હતાં ઘણી વિદુષી છે. ” પછી કામસેના બોલી, “ તમે મને સ્ત્રી તરીકે શી રીતે બાણી ? ” કુમારે કહ્યું, “ તે તારો સર્વ વૃત્તાંત મને યક્ષે કહ્યા હતા. ” પછી તે ખનેએ પોતપોતાનો વેષ હર્ષથી અંગીકાર કર્યો અને ખને પરસ્પર રૂપ જોઈને જન્મની સફળતા ગાનવા લાગ્યા. તેમણે વિવિધ જાતના સુખોથી તે રાત્રિ આનંદમય કરી. પછી પ્રભાતકાળે કામસેનાએ કુમારને આ પ્રમાણે કહ્યું, “ સ્વામી, ફરીવાર તમારું ઉત્તમ સ્ત્રીરૂપ ગનાવીશ. હું મારી માતાની પાસે જઈ. આ સર્વ વૃત્તાંત તેણીને જણાવું. ” પછી કુમારે તેમ કહ્યું. એટલે કામસેના પોતે સ્ત્રીવેષ સાથે પોતાની માતા પાસે આવી. તેણીને સ્ત્રીવેષવાળી જોઈ માતા અત્યંત ચમત્કાર પામી ગઈ. પછી

“ વત્સે, પહેલાં તે જે કહ્યું હતું, તે તો અત્યારે દેખાતું નથી. ” પછી રાજપુત્રીના કહેવાથી પૂર્ણકલશકુમારે પોતાનું ખરું રૂપ પ્રગટ કર્યું તે જોઈ રાજપત્ની હર્ષથી ઉત્કંઠાવાળી બની ગઈ. તેણીએ મંત્રીને કહ્યું, “ હે વિદ્વાન, જુવો, શું આ આશ્ચર્યની વાત નથી ? ” તે સાંભળી ઉત્તમ શાસ્ત્રોમાં ચતુર જોવો મંત્રી જોડ્યો, “ હે દેવી, તેમાં આશ્ચર્યની વાત શી છે ? ધર્મથી શું ન થાય ? ધર્મથી કલ્યાણને પ્રાપ્ત થનારા મનુષ્યોને પૃથ્વી દ્રવ્યના ભંડારવાળી થાય છે, સર્વ રાજ્ય સ્વરાજ્યના જેવું બને છે, દેવતાઓ હંમેશા સેવક થઈને રહે છે, દેવો મનુષ્યના જેવા થઈ જાય છે, હુકળ સુકાળ થઈ જાય છે. હર્ગમ સુગમ થઈ પડે છે, ખંડ-વન અખંડ નગર રૂપ થાય છે. હર્ગમ સમજન થઈ જાય છે, વિદેશ સ્વદેશના જેવો બને છે, વિષમ સુસમ બને છે, રોગ ભોગપણને પામે છે, હઃખ સારા સુખરૂપ બની જાય છે, કાલક્રંત જેર અમૃત થઈ જાય છે, સંકટ લક્ષ્મીનું નિકટ બની જાય છે, નિધન-મૃત્યુ અથવા નિર્ધનતા ધનિકતા રૂપે થાય છે, પરલોક સ્વલોકની પેઠે થઈ પડે છે, લક્ષ્મી હંમેશાં લક્ષ્મી (શોભા) આપનારી થાય છે શાન્દા-સન્નિવતી-દેવવણી શાન્દા-સારને આપનારી થાય છે અને પોતે કરેલ સુકૃત વધી જાય છે. ” આ સમયે પેલો યક્ષ તે ગણી વિગેરેની આગળ પ્રગટ થઈને જોડ્યો, “ હું પૂર્વે દમિતારિ રાજા હતો, મેં શંકાર્દ દોષથી સમ્યક્ત્વની જરા વિરાધના કરી હતી. તે સમ્યક્ત્વની શુદ્ધિ વિના ખીજો ધર્મ માન્ય થતો નથી. તે જોઈને લઈને હું આ યક્ષ થયો છું, તેથી વિશે ? હંમેશાં શુદ્ધ સમ્યક્ત્વ ધારણ કરવું અને તેમાં શંકા વિગેરે મોટા દોષો કરવા નહીં. મેં આટલો વખત રાજ્યને સહાય આપવા રૂપ હિત કરેલું છે. છેવટ પ્રતિધાનપુરના સ્વામીપણાથી સુશોભિત શ્રી મલ્લયકેતુ રાજાનો આ કુમાર રાજ્યની રક્ષા કરવા માટે કામસેનાના વિવાહ અર્થે (તમને) અર્પણ કર્યો છે. આ પૂર્ણકલશ નામના કુમારનો રાજ્યાલિપેક કરી તમે આદરથી તેની આજ્ઞા માનજો. ” યક્ષનાં આ વચનો સર્વેએ અંગીકાર કર્યાં, પછી યક્ષે કંઠર્પના જેવા દેહવાળા તે કુમારને અતિ હર્ષથી કહ્યું, “ હે પૂર્ણકલશ, સદ્ગત પત્ર ચુકળ, ધનરસનું પાત્ર સુમનસ્ સહિત અને અર્થ આપનાર જોવો તું જય પામ. ધર્મથી તારા કાર્યની સિદ્ધિ થશે તેમાં કોઈ જાતનો સંશય રાખીશ નહિ, તોપણ કોઈવાર કર્તાવ્ય કરવાની ઇચ્છા થાય, તો મને અવસરે સંભારજો. ” આ પ્રમાણે કહી તે ધૈર્યવાન યક્ષ પોતાના સ્થાનમાં આડ્યો ગયો. દેવતાઓ અને દાનવો મનુષ્યની સમીપે ઘણીવાર સુધી રહેતા નથી. પછી સેનાપતિ અને

૧ પૂર્ણકલશ સદ્ગત-સાગે ગોળાકાર, પત્ર ચુકત-પક્ષિવાદી ચુકત, ધનરસ-જળનું પાત્ર અને સુમનસ્ પુષ્પોથી ચુકત હોય છે અને તે અર્થ-દ્રવ્યને આપનાર છે કુમાર પૂર્ણકલશ સદ્ગત-માગ આચરણવાલો, પત્ર-વાહને ચુકત ધનરસ-ગાનનું પાત્ર અને સુમનસ્-વિદ્યાનેની સાથે સાથે રહેનાર અને અર્થ સંધક હતો.

મંત્રી વિગેરેએ તે કુમારનો પટ્ટાભિષેક કર્યો, નીતિને જાણનાર અને શૂરવીર એવા પુરૂષને કયો મનુષ્ય રાજા ન બનાવે ? પછી કુમારે પેલા સાધક ચિત્રમેનને હર્ષથી એક દેશનો સ્વામી બનાવ્યો. કારણ કે, સત્પુરૂષો પોતાના આશ્રિતજન ઉપર વાતસલ્ય ધરનારા હોય છે. જ્ઞાનગર્ભ મંત્રીએ તે જોઈને પોતાની પુત્રી ચિત્રમેનની સાથે પરણાવી. રાજાનો માનીતો થયેલો પુરૂષ લોકોથી પૂજાય છે. રાજા પૂર્ણકલ્પ શુભચાતુર્ભાંગી પુણ્યથી રાજ્યને પ્રાપ્ત કરી હંમેશા નરલ હૃદયે પવિત્ર પુણ્ય આચરવા લાગ્યો. તે સમય પ્રમાણે વિરોધ ન આવે તેવી રીતે સદા ધર્મ, અર્થ અને કામને સાધતો, તેમાં આશ્ચર્ય નથી, કારણ કે, રાજધર્મ એવોજ છે. તે અપૂર્વ-ઉત્કૃષ્ટ (અકિત)માં ઉત્કૃષ્ટ, મધ્યમમાં મધ્યમ અને જઘન્યમાં જઘન્ય આદર રાખતો હતો કારણ કે તે કમવેત્તા હતો. તે લક્ષ્મીએ શુકત હતો છતાં પણ જ્વિનધર્મને છોડતો નહીં, તે આશ્ચર્ય હતું. પરંતુ તેથી પણ વધારે આશ્ચર્ય એ હતું કે તે જ્વનાર્દન ન હતો. તે રાજા પોતાના રાજધર્મથી જ્વિનધર્મને સદા ઉત્તમ માનતો. તેથી તે જ્વિનધર્મનું કાર્ય કર્યા પછી રાજધર્મનું કાર્ય કરતો હતો. એવી રીતે ગૃહસ્થ ધર્મથી વૃક્ષનું સરસ ફલ થઈ જાય છે એવા તે રાજાને રાજ્યના સર્વ અંગોની પુષ્ટિ થઈ અને પછી તેના અંગજનનો ઉદય થયો. કામસેના રાણીથી વીરસેન નામે સદ્ગુણિ પુત્ર ઉત્પન્ન થયો. તે અનેક લોકોએ નમેલો અને વિવેકી પુરૂષોને માનનીય થયો.

એક વખતે કુમાર પૂર્ણકલ્પે પોતાના મિત્ર મિત્રસેનને કહ્યું કે, “હમણાં મારા હૃદયમાં આ પૃથ્વીનું કૌતુક જોવાનો વિચાર થયો છે.” તેણે મિત્રરૂપે રાજાને જણાવ્યું. “હે વિભો, ભલે જેવી તમારી ઇચ્છા, પરંતુ પેલા યક્ષના સાનિધ્યથી આપણે જઈએ.” તેના વચન ઉપરથી ગજાએ તે યક્ષનું સ્મરણ કર્યું, એટલે તે મનનની સાથેજ શબ્દવારમાં આવીને ઊભો રહ્યો. દેવતા વિલંબ કરતા નથી. ગજાએ તે યક્ષની આગળ પોતાની ખરી હકીકત કહી, એટલે યક્ષે કહ્યું કે, “તમે બંને મત્વર ગર્જેન્દ્ર ઉપર ચડી જાઓ, પછી તે કુમાર પૂર્ણકલ્પ અને સાધક બંને યક્ષના સાનિધ્યથી સાદુઓમાં ઉત્તમ બની યક્ષના ગર્જેન્દ્ર ઉપર ચડી આકાશ માર્ગે ચાલ્યા. વિવિધ દેવોથી ભરપૂર એવી પૃથ્વીને વિલોકતાં તે બંને કાચનના સમૂહથી વિરાજમાન એવા કાંચનપુરમાં અત્યંત રહ્યાં ત્યાં કાંચનપુર ઉત્તમ એવા આશ્ચર્યોને ધારણ કરતું હતું: સુવર્ણના કિલ્લેથી સુશોભિત હતું, અ-

સાદોના સમૂહથી વ્યાપ્ત હતું, હવેલીઓની ઘેણીવટે યુક્ત હતું. હુકાનોની પંક્તિમાં રહેલી સારી વસ્તુઓથી ભરપૂર હતું, નાટક તથા રમતગમતોથી યુક્ત હતું, ધર્મી ધનિક લોકોના આવસો ત્યાં આવેલા હતા અને તે ધનધાન્યથી પુર્ણ હતું. તે નગર વ્યાકરણના જેવું ખરાબર દેખાતું હતું. જેમ વ્યાકરણ ચતુષ્ક^૧ વડે યુક્ત હોય છે, તેમ તે ચતુષ્ક—ચાર સ્તંભવાલા મંડપોથી યુક્ત હતું, જેમ વ્યાકરણ ઉત્સર્ગ^૨ તથા અપવાદ વિધિવડે ઉન્નત હોય છે, તેમ તે નગર ઉત્સર્ગ—ત્યાગ કરવાના અપવાદની વિધિથી ઉન્નત હતું. જેમ વ્યાકરણ આખ્યાત^૩ કૃત્ય, અને તદ્વિતના પ્રત્યયો અને વર્ણો—અક્ષરોથી યુક્ત હોય છે, તેમ તે નગર વિખ્યાત એવા કૃત્ય—કાર્યોને કરનારા, અને તદ્વિન—તેના હિતની પ્રતીતિ—ખાત્રી આપનારા એવા વર્ણ—ચારે વર્ણના લોકોથી યુક્ત હતું. વ્યાકરણ જેમ શુણ્ણ તથા વૃદ્ધિથી યુક્ત હોય છે, તેમ તે નગર શુણ્ણવૃદ્ધિ—શુણ્ણોની વૃદ્ધિવાળું હતું. ૫૨^૪ વ્યાકરણ જેમ ઊપસર્ગ^૫, નિપાત, ન્યાસ અને લોપવાલું હોય છે, તેમ તે નગર ઊપસર્ગ—ઊપદ્રવ, નિપાત—પકડવું અને ન્યાસલોપ—થાપણનું ઝાળવણું. તેટલાથી વર્જિત હતું. આવું નગર જેમ કુમાર હર્ષથી પ્રકાશમાન થઈ ગયો અને તેણે યક્ષને કહ્યું કે, ‘જ્યા સહિત એવું આ નગર અમોને દર્શાવો.’ પછી યક્ષે ગર્જના સ્કંધ ઊપરથી તે જાનેને ઉતાર્યા અને કહ્યું કે, ‘જ્યારે કામ પડે ત્યારે અને યાદ કરજો.’ તે અને પછી નગરમાં પેઠા અને આખો દિવસ ફરીને તેમણે દષ્ટિને સુખ આપે તેવા વિવિધ કૌતુકો જોયાં. જ્યારે સૂર્ય અસ્ત થયો, ત્યારે વાણંતવડે ગાણ બેઠેલા કામદેવના મંદિરમાં જઈ તેઓ જાનેને સુધ ગયા.

આ અરસામાં તે કાંચનપુરમાં સૂરસેન નામે રાજા તે વિશાળ રાજ્ય ચલાવતો હતો. તેને વસંતશ્રી નામે શણી હતી. તેણીના ઉદરથી રતિના જેવી પ્રીતિવાળી અને કળાકેલિમાં પ્રેમવાળી મદનશ્રી નામે ઉત્તમ પુત્રી થઈ હતી. લતાની જેમ ફળદાયક અને સુખસંપત્તિથી યુક્ત એવી કામલતા નામે એક સેનાપતિની પુત્રી તે મદનશ્રીની ગ્રામી હતી. બીજના ચંદ્રની કલાની જેમ નિર્મલ અને લોકોએ પૂજેલી શશિકલા નામે મંત્રીનીપુત્રી તેની બીજ સખી હતી. જાણે જંગમ એવી મધુ-વસંતની શ્રી શોભા હોય

૧ વ્યાકરણમાં ચતુષ્ક પ્રત્યય દર્શક છે. ૨ વ્યાકરણમાં ઉત્સર્ગ અને અપવાદ વિધિ આવે છે. ૩ આખ્યાત—ધાતુ પ્રક્રિયા, કૃત્ય—કૃદંત પ્રક્રિયા, અને તદ્વિત પ્રક્રિયા આવે છે. ૪ વ્યાકરણમાં ૨૧૨૦ શુણ્ણ તથા વૃદ્ધિ થાય છે. તે નગરના લોકોમાં શુણ્ણોની વૃદ્ધિ થતી હતી. ૫ વ્યાકરણમાં ઉપસર્ગો, નિપાત, ન્યાસ અને વર્ણ વિગેરેના લોપ થાય છે. તે નગરમાં લોકોમાં ઊપસર્ગ—ઉપદ્રવ, નિપાત—પકડવું; અને ન્યાસલોપ—થાપણનું ઝાળવણું થઈ નહીં. વ્યાકરણમાં અને તે નગરમાં તેટલો નફાવત હતો.

તેથી મુમનોભૂ અને રોકોકિલ્લસ્વરથી વિરાજત એવી નગરશેઠની મધુશ્રી નામની પુત્રી તેણીની ત્રીજી સખી હતી. પુણ્ય-પવિત્ર એવા અંગના અવયવોથી સુંદર એવી તે ચારે સખીઓ વિદ્યાતાએ દેવગતિમાંથી સાર વસ્તુ લઈને નિર્માણ કરેલી હતી. ત્યાં વિદ્યાનંદન નામે એક ચતુર બુદ્ધિવાલો શિક્ષક હતો, તે લોકોમાં પ્રથમ તથા કદ્યાણ કરનારો હોઈ પોતાનું નામ પ્રમાણે ગુણ ધરાવતો હતો. મૂર્તિમાન ચાર પ્રકારની બુદ્ધિના જેવી તે ચારે સખીઓ સમય પ્રમાણે તે વિદ્યાનંદન શિક્ષકની પાસે નિષ્કપટપણે કલાઓનો અભ્યાસ કરતી હતી. તે નગરમાં ઘણો ધનવાન સાગરદત્ત નામે એક સાર્થવાહ હતો. તેને રૂપ તથા લાવણ્યનું પાત્રરૂપ, યુવાન, કુલીન, વિદ્વાન ધનવાન, મુલાગી અને સુખી એવો સમુદ્રદત્ત નામે પુત્ર હતો. તે કળાઓનો અભ્યાસ કરવા તત્પર બની તે ચારેનો સંહ્યાથી હતો. હંમેશના સહવાસથી, એક વિદ્યાગુરૂના અને સરખા સ્વભાવના યોગથી સમુદ્રદત્ત જીવર તે ચારે બાળાઓનો વિશેષ રાગ થયો. એક વખતે તે ચારે બાલકોએ વિચાર કર્યો કે, “આપણામાં ગળીના રંગની જેમ પરસ્પર ઉંચી જાતનો ભરપુર દનેહ જામી ગયો છે. જો આપણા પિતાઓ પોતાની બુદ્ધિ પ્રમાણે આપણો વિવાહ જુદા જુદા નગરીમાં કરશે, તો આપણને વિયોગ થશે. તેથી આપણે બધી રૂપ, ગુણ અને સદ્વિદ્યા તરિદે સરખા ગુણોથી ભલતા એવા સમુદ્રદત્તનું પાણિગ્રહણ કરીએ.” આવું વિચારી તેમણે સમુદ્રદત્તને કહ્યું કે, “તમારે સાચંકાલે કામદેવના મંદિરમાં આવી અવરથ વ્યમારૂં પાણિગ્રહણ કરવું” કહ્યુંમાં અમૃત જેવું તે કન્યાઓનું આ વચન સાંભળી હૃદય અને કાનમાં ફળંજ એવો સમુદ્રદત્ત ખુશી થઈ ગયો અને તેણે તે કાલે તેમનું તે વચન સ્વીકારી લીધું. આ સમયે દેવયોગે કુરંગ નામનો એક સેવક ત્યાં હાજર હતો, તેણે આ બધું સાંભળી લીધું અને તત્કાળ તેણે જઈને તેના પિતા સાગરદત્તને તે હકીકત કહી દીધી. જ્યારે સંધ્યાકાળ થયો એટલે રાજ કન્યા મદનશ્રી ભવના ચોક્કીદારોની નજર ચૂકવી, એક ચતુર દાસીને સાથે લઈ, અને વિવાહની બધી ઉત્તમ સામગ્રી ગ્રહણ કરી પેલા કામદેવના પ્રાસાદમાં આવી. એવી રીતે પેલી ચારે કન્યાઓ પણ જ્યાં કુમાર પૂર્ણ-કલશ સાધકની સાથે સુખે સુખો હતો ત્યાં હર્ષભર આવી. પ્રથમ તેઓએ પુષ્પોથી કામદેવની પૂજા કરી જે કામદેવ અનંગ છે, છતાંપણ સેવા કરવાથી અંગ-સંતતિને આપે છે.

અહિં શ્રેષ્ઠી સાગરદત્તે વિચાર્યું કે, “જો મારો પુત્ર સમુદ્રદત્ત જો સર્વ કન્યાઓને

૧ વસંતકાળની શીપક્ષે મુમનોભૂ એટલે પુષ્પોને જીતપત્ર કરનારી અને રાજકન્યાપક્ષે મુમનોભૂ-સાગ મનની બૃગિરૂપ. ૨ વસંતશ્રી કોકિલાના સ્વરથી વિરાજિત અને રાજપુત્રી કોકિલાના જેવા સ્વરવાળી (તેમજ કામદેવથી વિરજિત એવો પણ અર્થ થયે છે) ૩ કામદેવ-અનંગ-અંગ વગરનો છે, છતાં પણ તે અંગ-પુત્રની સંતતિને આપનાર છે

પરણશે, તો તેથી મારે અનર્થ ઉત્પન્ન થશે. કદિ તે નાની વયનો છે, તેને લઈ ને સમ-
જીવીથી માઝું વચન નહીં માને, તો પછી હું વેગથી બેઢની યુક્તિથી તેને આ કાર્ય
કરતો અટકાવું.” આણું વિચારી સાગરદત્તે તેને કોઈ કામનું બહાનું બતાવી ઘરની
અંદર મોકલ્યો. પછી તરત તે ઘરને તાળું ફટ દીધું અને તેના મનની ઇચ્છા તોડી પાડી.
અહિં કામદેવના મંદિરમાં તે પ્રયાંસનીય એવી સર્વ બાલાઓએ તે સમુદ્રદત્તને ઘણે
વખત અવલોક્યો, પરંતુ પૂર્વના કારણને લઈને તે જોવામાં આવ્યો નહીં.

સમુદ્રમાં મણિની ઇચ્છા રાખનારને જેમ શિંતામણિ મલી આવે, તેમ સમુદ્રદત્ત-
ની શોધ કરતી તે બાળ એને પેલો ઇંદ પૂર્ણકલશ કુમાર મલી આવ્યો. તેને જોઈ મહ-
નશ્રી તરત બોલી કે, ‘શું આ કામદેવ છે ?’ ત્યારે કામવ્રતા બોલી, “કામદેવ તો અનંગ
છે અને આતો સુંદર અંગવાલો છે” શશિકળા બોલી, “જરૂર આ પુરૂષોત્તમ-વિષ્ણુજ
છે, પણ વિષ્ણુ તો જનાર્દન-લોક પીડક છે અને આતો કોઈ જનોને કોઈ આનંદ આપ-
નાર છે.” મધુશ્રી બોલી, “જરૂર આ શંકરજ છે, પરંતુ હે સખી, તે શંકર વિરૂ-
પાક્ષ છે અને આતો કમળલોચન છે.” મહનશ્રી બોલી, “ત્યારે આને ઇંદ બાણી લ્યો.
જોકે તે ઇંદ કામરૂપી છે, પણ હજાર નેત્રોથી દ્વિપિત છે. તો પછી બીજા સર્વેને માન્ય
એવો આ અન્ય પુરૂષ છે, એમ મને કહો. પણ આ પુરૂષ આપણા શ્રેષ્ઠ આનંદની ઇચ્છા
કરતો નથી.” તે બાલાઓના આવા વચનો સાંભળી તેમની શંકાને દૂર કરવા પેલો
સાધક બોલ્યો, “આ કામદેવ વિગેરે માંહેલો કાંઈ નથી પરંતુ તે પ્રતિપાનપુરના રાજા
શ્રીમલ્લયકેતુનાં પવિત્ર પુણ્યની ભૂમિરૂપ અને સ્ત્રીઓના કામ તથા અર્થને કરનાર
પૂર્ણકલશ નામે પુત્ર છે.” આ સાંભળી તે સર્વ ઉત્તમ કન્યાઓ વિરમય પામી ગઈ
અને પરસ્પર કહેવા લાગી કે, “સંતુષ્ટ થયેલા આ કામદેવે આપણને આવો સ્વામી
આપ્યો છે.” પછી સર્વેએ મલીને સાધકને કહ્યું કે, “આ વરને સત્વર બ્રત કરો,
કારણકે, અત્યારે વરવાને ચોગ્ય એવો શ્રમય છે.” પછી સાધકે તે કુમારને ઊઠાડ્યો. તે
બાલાઓને જોઈ પૂર્ણકલશે સાધકને કહ્યું, અરે ભાઈ ! શું આ પાતાલની નાગકન્યા-
ઓ છે ? અથવા વિદ્યાધરની સ્ત્રીઓ છે ? કે મુરારંગનાઓ છે ? તે કાંઈ બરાબર સમજાતું
નથી.” કુમારના આ શબ્દો સાંભળી રાજપુત્રીની વિચિત્રક્ષણા નામે દાસી બોલી, “હે
સુંદર એવા વિઠલપના ભાષણો કરવાથી બસ થયું. જે ખરી હકીકત છે, તે સાંભળો. આ
પહેલી અનુપમ કન્યા છે, તે સૂરસેન રાજની પુત્રી છે. બીજી સેનાપતિની પુત્રી છે,
ત્રીજી મંત્રીની પુત્રી છે અને આ ચોથી નગરજોદની પુત્રી છે. આ ત્યારે આપને વરવાને

૧ તેના પિતા સાગરદત્તે ઘરમાં તાળું પામી પ્રયો છે તે કારણને લઈને. ૨ વિરૂપાક્ષ-ત્રણ
નેત્રોને લઈને શંકર વિરૂપ નેત્રવાળા છે.

આવેલી છે. હમણા ગુલ લગ્ન છે તેથી એ ચારેનું સત્ત્વર આદરથી પાણિગ્રહણ કરો. ” પછી તેણીના કહેવાથી કુમાર પૂર્ણકલશે કામદેવની સમીપે જઈને ગાંધવ વિવાહ વડે તેમનું પાણિગ્રહણ કર્યું. તે પછી મહનશ્રી વિગેરે સર્વ જાલાઓએ કુમાર પૂર્ણકલશને આ પ્રમાણે કહ્યું, “ સ્વામિન, તમે આ જગતના દેશોમાં ફરવાને માટે અતિ આદર અને ઇચ્છાવાળા છો, તથાપિ તમારે પોતાના માણસોની વિશેષપણે સંભાળ લેવી જોઈએ. હે પ્રભો, કમલિનીની શોભા જલ વગર હોતી નથી. કહ્યું છે કે, “ અનાથ સ્ત્રીઓને તેમનો જાંધુ પણ પગલવ ને માટે થઈ પડે છે. સૂર્યનો ઊદય ન થતાં જલમાંથી થયેલી કમલિનીને જલમાંથી થયેલા અંદ્ર જાંધુ છતાં પણ તેમના પગલવને માટે થઈ પડે છે. ” આ પ્રમાણે કહી તે બધી પોત પોતાને સ્થાને ચાલી ગઈ અને પૂર્ણકલશ કુમાર પોતાના મિત્ર ચિત્રસેન સાથેકની સાથે ત્યાં શાંતિથી રહ્યા.

આ અવસરે એવું બન્યું કે, એક ગજેન્દ્ર ખીલો ઉઘેડીને છુટો થઈ નગરના પ્રાસાદો અને વિવિધ જાતની હવેલીઓ પાડવા લાગ્યો. અને તે ક્રોધથી યોધાઓને પણ મારવા લાગ્યો તો પછી ખીજાઓની શી વાત કરવી ? તે ભદ્રજાતિના ગજેન્દ્રોને પણ ગણકારતો ન હતો. એ ગજેન્દ્ર સ્વભાવથી તોફાની હતા. તેમ છુટો થવાથી અને મદ્યથી ઉત્કૃષ્ટ (ઉન્મત્ત ગાંડો) બનવાથી તે વધારે તોફાની થયા હતા. તે સાથે તે રાજાને પ્રિય હતા. તે ગજેન્દ્રના નઠાર કામોને લઈને તેની નિંદા થઈ, તેમાં કાંઈ આશ્ચર્ય ન હતું. આ પૃથ્વીમાં ‘માતા’ગોની નિશ્ચે એવીજ રીતે નિંદા થાય છે. આ બનાવ જોઈ રાજાએ બહિર કરાવ્યું કે ‘ જે પુરૂષ આ ગજેન્દ્રને વશ કરે, તેને ઇંછા પ્રમાણે ધનની સાથે હું મારી પુત્રી મહનશ્રી આપીશ. ” રાજાની આ બહિરાત સાંભળી મહાવતો ક્ષત્રિયકુમારો અને વિવિધ જાતના યોધાઓ હથીઆરો ઊગામી ક્રોધથી તે ગજેન્દ્રને વશ કરવાને દોડવા લાગ્યા પરંતુ એકાં તે ગજેન્દ્રને વશ કરી શક્યું નહિ. તેથી રાજા અને સર્વ લોકો ક્રોધી થવા લાગ્યા. આ સમયે કુમાર પૂર્ણકલશ તે ગજેન્દ્રનો ચપ્પ સાંભળી રૂદ્રપણાથી તેજના પુંજથી વ્યાપ્ત છતાં સત્ત્વર ત્યાં આવ્યો. ગજશિક્ષાને વિશેષ જાણનારા તે કુમારે તે ગજેન્દ્રને ઘણીવાર મુઠ્ઠી મગાડ્યો. પછી પ્રજાને મારનારો અને પર્વતના જેવો તેને વશ કરી લીધો. પછી શુદ્ધ બુદ્ધિવાલા તે કુમારે તે ગજેન્દ્રને વેગથી જાંધન સ્થાનમાં લાવી ખીલે જાંધી દીધો. તેથી શોક રહિત થયેલા લોકોએ તે વાત રાજાની આગળ નિવેદન કરી.

આ તરફ પ્રાતઃકાલ થયો, એટલે રાણીએ પોતાની પુત્રી મહનશ્રીને વિવાહના ઉપરકર વાળી જોઈને પૂછ્યું, “ વત્સે, આ શું થયું ? ” મહનશ્રી લલચી મૌન ધરીને રહી. કારણકે, ‘ માનં સર્વાર્થસાધનમ્ ’ “ મૌન ચરણુ, એ સર્વ અર્થને

સાધનારૂં છે. ” તે બાળવાને અતિ આતુર થયેલી માતાની આગળ વિચક્ષણ દાસીએ તે બધો વૃત્તાંત માંડ માંડ નિવેદન કર્યો. પછી રાણી - વિચક્ષણને લઈ રાજની પાસે આવી અને તેણીએ તે રાત્રિનો બધો વૃત્તાંત વિધિપૂર્વક રાજને કહી સંભળાવ્યો. તે સાંભળી રાજ બોલ્યો, “ પહેલેથી મારો મનોરથ પણ એવો હતો કે, હું તે કુમારને રાજપુત્રી આપીશ. પરંતુ ભિક્ષુકોને વશ થઈને મારાથી એવો કરાવ થઈ ગયો છે કે, ‘ જે પુરૂષ ગર્ભદ્રોને વશ કરે, તેને પુત્રી આપવી. ’ હવે અંગીકાર કરેલી તે પ્રતિજ્ઞા હું કેવી રીતે પૂરી કરીશ શકીશ ? કારણ કે પુરૂષોની વાણી ચિંતિત કાર્યથી પણ વધારે ગણેલી છે, આ પ્રમાણે રાજ ચિંતા કરતો હતો. તેવામાં યેષ પરાક્રમવાદો કુમાર રાજના આંગણમાં આવ્યો; તે કુમારને જોઈને રાજ હૃદયમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે, “ રૂપવાન વિનયી દક્ષ અને બહોંતર કલાઓને ધારણ કરનાર આ ઉત્તમ નર કોણ હશે ? ” તે વખતે સુકિતવાલા વચન બોલવામાં વિચક્ષણ એવી વિચક્ષણ બોલી. “ તેજ આ આપના જમાઈ પરાક્રમી શ્રી પુણ્ડલિકકુમાર ” તે સાંભળી મંત્રીઓ બોલ્યા. “ એ સત્ય છે, બુદ્ધો આ કુમારના શરીર ઉપર વિવાહનું ચિન્હ દર્શનીય દેખાય છે. ” તે સાંભળી રાજએ કહ્યું કે, ‘ આ બહુ સારું થયું, મારી પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ થઈ અને મને ઇચ્છિત જમાઈ પણ પ્રાપ્ત થયો. ’ પછી રાજએ કેટલાએક પર્ગણાં સામે જઈ પ્રણામ કરીને રહેલા તે કુમારને ભેટી આસન ઉપર બેસાડ્યો. પછી રાજએ દેહ તથા ઘરની કુશળતા પછી કહ્યું કે, “ અમારું ઘર હતું તે છતાં તમે અતુલ્ય એવા દેવાલયમાં કેમ સુધ ગયા ? હે પ્રાણ, તમે જે તમારું આગમન જણાવ્યું નહિ, તે સર્વ કલાઓને બાળનારા મહાન પુરૂષોનો સ્વભાવજ છે. સૂર્ય ન્યારે જિહ્વ પામે છે ત્યારે તે શું બીજાઓને પોતાનો જિહ્વ જણાવે છે ? પરંતુ તે પોતાના કિરણોથી બીજાઓના તેજનો નાશ કરે છે. વરસાદ ન્યારે આવે છે, ત્યારે તે શું બીજાઓને કહે છે ? પરંતુ પોતાના અમૃતજલવડે બીજાના સંતાપનો નાશ કરે છે. સિંહ ન્યારે આવે છે ત્યારે તે શું બીજાઓને જણાવે છે ? પરંતુ તે પોતાના પરાક્રમેથી મહીમત-પર્વતો અને રાજાઓનાં ગર્ભદ્રોને ત્રાસ આપે છે. ચંદ્ર ન્યારે જિહ્વ પામે છે, ત્યારે તે શું બીજાઓને ભંડેર કરે છે ? પરંતુ તે પોતાના વિશ્વમાં દેખાતા કિરણોથી અંધકારના સમૂહને દૂર કરે છે. ” કુમાર પૂર્ણકળશ બોલ્યો, “ હે સ્વામી, આ વક્રગતિએ ચાલનાર નાગને મેં સ્તંભિત કરી દીધો, તેનું કારણ સાક્ષાત્ નરેન્દ્રજ છે. જે રજ સૂર્યનાં સાક્ષાત્ મોઢાને વસુરહિત કરી દે છે, તે મહાબળનોજ

૧ નાગ એટલે દાસી અને બીજે પક્ષે નાગ એટલે સર્પ-દાસી ઉન્નતપણે વક્રગતિ વાલો અને સર્પ સ્વભાવે વક્રગતિએ ચાલનારો છે. કુમાર રાજને કહે છે કે, મેં જે આ દાસીને વશ કર્યો, તેનું કારણ આપ નરેન્દ્ર છે. સર્પપક્ષે-નરેન્દ્ર એટલે ગારૂડી. ૨ વસુ-તેજથી રહિત પક્ષે વસુ-ધનથી રહિત.

પ્રભાવ જાણ્યો. ” રાજાએ કહ્યું, “ કમળિની જે હંસનો અંગીકાર કરવા આદર કરે છે, તેનું કારણ શું પિતા છે ? તેમાં તો પ્રીતિજ પ્રમાણરૂપ છે. બાંધુપણમાં પણ સુખ્ય કારણ પ્રીતિજ છે. કુમુદ ને બીજા ઘણાં સહજ બાંધુઓ છે, પણ કુમુદ બાંધવતો અંદર કહેવાય છે; પરંતુ માત્ર નિમિત્ત કારણરૂપે હું વિવાહ કરું છું. કારણકે, ‘ગુરૂએ આપેલી પુત્રી અને વિદ્યા સદા શુભદાયક થાય છે. ” આ પ્રમાણે કહી રાજાએ સર્વ જનની સાક્ષીએ પોશ ક, હસ્તી, ઘોડા અને રત્ન સહિત પોતાની પુત્રી કુમાર પૂર્ણકલશને આપી. તે બખર જાણી સારા સુખવાલા સેનાપતિ વિગેરેએ પણ પોતપોતાની પુત્રીઓ સુવર્ણ તથા વંશ સહિત તે કુમારને તરત અર્પણ કરી. રાજાએ સર્વ વસ્તુઓથી પૂર્ણ કરી સાતમાળનો એક ઉત્તમ મહેલ તેને વાસ કરવા માટે સન્માન પૂર્વક અર્પણ કર્યો. આર પ્રકારની બુદ્ધિનો નિધિરૂપ કુમાર પૂર્ણકલશ દુઃખ રહિત અને સ્વસ્થ મનવાલો થઇ તે આરે પ્રિયારોની સાથે ત્યાં રહેવા લાગ્યો.

એક વખતે રાજા સૂરએને આકાશમાં વાદલ જોયું. તે કોઇ ઠેકાણે સિંહરના રંગ જેવું, કોઇ ઠેકાણે નીલમણિ જેવું, કોઇ ઠેકાણે સોનેરીરંગનું, કોઇ ઠેકાણે શુકલપક્ષીના પીછા જેવું, કોઇ ઠેકાણે રક્તિકના જેવું અને કોઇ ઠેકાણે ગર્જના સાથે વિધુતની કાંતિવાળું જોવામાં આવ્યું. તે જોઇ વિસ્મયથી નેત્રનો વિકાસ કરતો જેવામાં તે જીવે છે, તેવામાં તો પ્રચંડ પવન વડે આકાશના રૂની જેમ તે વીખરાઇ ગયેલું માલમ પડ્યું. તત્કાલ રાજા સૂરએને વિચાર્યું, “ કે જેવી રીતે આ ગેધમંડળ નાશવંત છે, તેવી રીતે પ્રંથ, શરીર અને સ્ત્રી વિગેરે બધું નાશવંત છે. મારી નગરી હરિશ્ચંદ્રની નગરીની જેમ ચાલી જવાની છે. મારા સ્વજનો નાટકમાં લાવવામાં આવેલા અનેક રૂપી પાત્રોના જેવા છે. મારું કટક-સેન્ય કાંટાવાલા સ્થાનના જેવું છે. મારું મંદિર યમરાજના મંદિરના જેવું ભયંકર છે. આ સ્થિતિ ક્ષતિના જેવી છે. આ કમળા-લક્ષ્મી કમળમાંથી ઉત્પન્ન થયેલી છે અને કમળને આશ્રિત છે, તે કમળમાં પણ જે રિચર રહેતી નથી, તો પછી ખીણ કેને અસંકૃત કરીને રિચર રહે ? કામના આરામ વડે સુંદર એવી તે સ્ત્રી તો કામનેજ અનુસરનારી છે, નહિતો તે કામ-ધન્યાઓમાંજ આરામ કરનારી થાય છે. તેથી સ્ત્રીની પકડ મુડકેલીથી છોડી શકાય તેવી છે. સંપત્તિઓનો અને સ્ત્રીઓનો ત્યાજ કરવો સારો છે અને આ પૃથ્વી જાપર જે ભોગ છે, તે સ્થોળના જેવાજ છે, તેનાથી સ્પર્શ થયેલો પુરૂષ પોતે શિષ્ટ હોય તો પણ તે કદનેજ પામે છે, જેઓ આ લોકમાં યુદ્ધ કરીને શત્રુઓનો નિઘ્ર કરે છે, તેઓએ બીજાઓનો આર મેલવ્યો પણ તેમના પ્રધાન પુરૂષ (પુ-

૧ વિલાપણે ગુર-શિક્ષક, કન્યાપણે ગુર-પિતા અથવા વડિલ. ૨ ક્ષિતિ-પૃથ્વી. ૩ ક્ષનિ-ક્ષય.

૪ જોગ-સર્પની કણા.

રૂપાર્થ-ધર્મ) નો ક્ષય થાય છે. તેથી જો મને હમણાંજ ધર્મને કરનારી શુરની પ્રાપ્તિ થઈ આવે, તો હું આ રાજ્યનો બાર છોડી દઈ મમ્યક પ્રકારે અંચમનો આશ્રય કરું. ” આ પ્રમાણે રાજ સૂરસેન વિચાર કરતો હતો, તેવામાં ઉદ્યાનપાલે આવી પ્રશ્નનચંદ્ર સૂરીશ્વરના આવવાના ખબર આપ્યા. તરતજ રાજ તે ઉદ્યાનપાલને અપરિમિત યોગ્ય દાન આપી વાહન ઉપર બેસી અસહ્ય (ભારે) સેનાને સાથે લઈ તે શુરને વંદના કરવા ચાલી નીકળ્યો. તે સૂરીશ્વરને વિધિપૂર્વક વંદના કરી રાજ પોતાને યોગ્ય એવા સ્થાને સાવધાન થઈ બેઠો એટલે શુરે આ પ્રમાણે દેશના આપવા માંડી. “ હે રાજન, આ ભરતક્ષેત્રમાં બધા મલીને બત્રીશ હજાર દેશો છે, તેઓમાં સાડી પચીસ આર્થ દેશ છે. અંગ, બંગ (બંગાળ) કલિંગ, કોશળ, જાંગળ, કુરુ, પંચાળ, (પંજાબ) મગધ, સિંધુ, કાશી, ભંગી કુણ્ડલક, દશાણ, લાટ, સંટલ, વત્સ, અશ્વ, વયરાટક, મુરાખે, (સોરઠ,) મલય, ચેદી, સૂરસેન, વિદેહ, વત્સ, કુશાર્ત અને અર્ધો કેરલ-એમ સાડીપચીસ આર્થ-દેશ વિદ્વાનોએ જાણી લેવા. તે સાડીપચીસ દેશોમાંજ ત્રિપદિશલાકા પુરૂષો જન્મે છે. તેવા દેશોમાં રતના જેવું હલ્લ માનુષ્ય જન્મ પ્રાપ્ત કરીને જેઓ પ્રમાદ કરે છે, તેઓ એક વિષ્ણુશર્મા બ્રાહ્મણની જેમ દુઃખી થાય છે.

વિષ્ણુશર્મા બ્રાહ્મણની કથા.

પ્રતિધાનપુરમાં વિષ્ણુશર્મા નામે એક બ્રાહ્મણ હતો. તેને શીલવતું લાલન-પાલન દરવામાં ઇચ્છાવાદી શીલવતી નામે પત્ની હતી. તે વિષ્ણુશર્મા ચૌદ વિદ્યા જાણનાર હતો, તોપણ તે લક્ષ્મીથી રહિત હતો, પ્રાચે કરીને જ્યાં વિદ્યા હોય, ત્યાં લક્ષ્મી હોતી નથી. તેને માટે કહ્યું છે કે, “ લક્ષ્મી જલ જંતુઓના ભંડાર રૂપ એવા સસુદ્રનું એક મત્સ્ય છે, એમ કહિવામાં કોઈ ભતનો વિવાદજ નથી, કારણ કે, જેમ મત્સ્ય ધીવરદીમંદોથી ખડીવે છે અને જડ-જલમાં ડુબી જાય છે તેમ લક્ષ્મી પણ ધીવર-વિદ્વાનોથી ખડીવે છે અને જડ પુરૂષોમાં ડુબી જાય છે-મમ રહે છે. વળી કહ્યું છે કે, “ હે રાજન, જેમ મૃગલી શુણી-પાશધરનારા માણસને દેખી પોતાને બંધન થવાની શંકાથી દ્રર દ્રર નાશી જાય છે, તેમ લક્ષ્મી શુણી માણસને દેખી પોતાને બંધન થવાની શંકાથી દ્રર દ્રર નાશી જાય છે. બ્રાહ્મણ વિષ્ણુશર્મા અને શીલવતી તે બંનેને દારિદ્ર્ય તો એક હતુંજ, પણ તેમાં વળી તેમને ઘણી દીકરીઓ થઈ તે દાહેલા ઉપર ફાંસેલા થવાના જેવું બન્યું હતું.

એક વખતે ઘણી કન્યાઓથી અને દ્રવ્યના અભાવથી દુઃખી થયેલી પ્રિયા શીલવતીએ મધુર વચનોથી પોતાના પતિને આ પ્રમાણે કહ્યું, “ ગૃહસ્થ ધનવાન અને સુનિ નિર્ધન હોય તો એ બંને પૂજવા લાયક છે, પણ જો તેથી ઉલટું હોય એટલે ગૃહસ્થ નિર્ધન અને

મુનિ ધનવાન હોય, તો તે જાનેની માન્યતા લોકોમાં થતી નથી. વિષ્ણુપદનો આશ્રય કરનાર, સત્યકેનો જંધુરૂપ અને શર એવો મિત્ર જો વસ્તુ રહિત હોય, તો તેને માર્ગે આલ્પનારો માણસ પણ માન આપતો નથી તો પછી બીજો કોણ માન આપે ? કેકાશાદ્ય એવો પુરૂષ જદ્દમુદ્ધિ હોય, તોપણ તે પૃથ્વીનો સ્વામી થાય છે. હથીઆરો ઘણાં હોય, પણ પૃથ્વી તો ખડ્ડનીજ છે. આગળ તો આપણુ જાનેને ગમે તે (સાધન) વડે સંતોષ હતો; પરંતુ હવે તો વિધિયોગે સદા મનને પીડા આપનારી કન્યાઓ થઈ પડી. હે સ્વામી હવે વિચાર કરો આટલી બધી આ કન્યાઓના વિવાહ, આભરણુ અને પોષણુ દ્રવ્ય વગર શી રીતે થઈ શકશે ? ” પ્રિયા શીલવતીના આ વચન સાંભળી તે શુદ્ધ ભુદ્ધિવાળા વિષ્ણુશર્માએ મનમાં વિચાર્યું કે, “ આ પ્રિયા જે કહે છે, તે સર્વ સત્ય છે; કાંણુકે, આ પૃથ્વીમાં માયા થકી પણ દારિદ્ર (અધિક) લેખાય છે. એ નિશ્ચય છે, અને તેનાથી મક્કિનતા અધિક થાય છે, જેથી સ્વજન પણ તેનો સ્પર્શ કરતો નથી; તેથી હું વિવિધ ઉદ્યમ કરી અને દેશાંતર જઈ ઘણું ધન લઈ આવુ અને મનોરથ પૂરા કરું.” આલું મનમાં ઘણીવાર ચિંતવી તે એક દિશા તરફ ચાલ્યો અને તે પોતાની નિર્દોષ વિદ્યા વડે ઉત્તમ જનોને સંતોષ આપવા લાગ્યો. તેણે રાજાઓને રાજ કરવા માંડયા, પણ કોઈ ઠેકાણેથી દ્રવ્ય માત્ર થયું નહિ. પછી તેણે કોઈ એક વૃદ્ધ બ્રાહ્મણને પૂછ્યું કે, “ અરે ભાઈ, દ્રવ્ય કયાં છે ? ” તે વૃદ્ધ બ્રાહ્મણ બોલ્યો, રત્નોની ખાણરૂપ એવા રત્નકીપમાં રત્નવતી દેવી છે. તેણીની સેવા કરવાથી તે મત્ત કરનારા સત્પુરુષોને રત્ન આપે છે.” વૃદ્ધ ન આ વચન ઉપરથી જ્યાં તે રત્નોની ખાણની દેવી હતા, ત્યાં તે ગયો અને તેણે તેની વિધિપૂર્વક આદરથી આરાધના કરવા માંડી. શરીર ઉપર ઉત્તરાસંગ વન્ન રાખી સારા પવિત્ર વસ્ત્રો પહેરી સુંદર ચંદનના લેપથી અને પૂર્ણ ખીલેલાં સારાં પુષ્પો તથા ઉત્તમ કમ-

૧ આદિ મિત્રનો અર્થ સૂર્ય અને સ્નેહી થાય છે. મિત્ર વિષ્ણુપદ-આકાશનો આશ્રય કરનાર છે. સત્યકે-મારા ચક્રવાક પક્ષીઓનો જંધુરૂપ છે અને તેનું નામ મૂર છે. નેવસુ-કિન્નરોથી રહિત હોય, તો માર્ગે આલ્પનારો મુસાફર પણ તેને ગણતો નથી. મિત્ર-સ્નેહી વિષ્ણુપદનો આશ્રિત એટલે સંપન્ન હોય, સત્યકે-સારા પુરુષોના ચક્ર-સમૂહનો જંધુરૂપ હોય અને શરવીર હોય, પણ જો તે વસ્તુ-ધનથી રહિત હોય તો તેને કોઈ માન આપવું નથી.

૨ કેકાશાદ્ય-એટલે ધનવાન એવા પુરૂષ જદ્દમુદ્ધિ-એટલે બાધી મુદી રાજનાર-લોભી હોય તો પણ તે પૃથ્વીનો ધણી થાય છે. પક્ષે કેકાશાદ્ય-મ્યાનવાળો અને જદ્દમુદ્ધિ-મૂંડવાળો ખડ્ડ જેના લાથમા છે, એવો પુરૂષ પૃથ્વીનો સ્વામી થાય છે.

૩ માતંગ એટલે લક્ષ્મીની તાણુ-ચુનતા. પક્ષે માતંગ એટલે ચંડાળ કરતા પણ દારિદ્ર વધારે ખરાબ છે કેમકે નિર્ધનને સ્વજનો પણ સ્પર્શતા નથી સ્વજનો તેનાથી અળગા રહે છે.

જોથી તેની પૂજા કરી અને નમસ્કાર કરી તે અંજલિ જોડી આ પ્રમાણે બોલ્યો, “હે રત્નોને આપનારા દેવી, દારિદ્ર્ય રૂપ સમુદ્રમાંથી મને તારી દ્યો. ” આ પ્રમાણે એકવીસ દિવસ સુધી સેવા કરતાં તે વિષ્ણુશર્માને દેવીએ પ્રત્યક્ષ થઇ એક સાથે કહ્યું, “તેં પૂર્વે કાંઈપણ સુકૃત કર્યું નથી, તેથી તને ધન કયાંથી મળે ? માટે તું મારા મંદિરમાંથી ચાલ્યો જા. નહીં તો હું તને સમુદ્રમાં ફેંકી દઈશ. ” દેવીનાં આવાં વચન સાંભળી તે ખેદાતુર થઈને બોલ્યો, “જો સુકૃતધર્મ કરવાથી મને ધનની પ્રાપ્તિ થતી હોય, તો પછી તારી સેવા કરવાનું ફક્ત શું ? જો રોગી પથ્ય પાળવાથી નીરોગી બનતો હોય, તો પછી તેમાં વેદની વિદ્યા શી કહેવાય ? જ્ઞાનદષ્ટિવાળા પુરૂષને સૂર્યના પ્રકાશની શી જરૂર છે ? ચિંતામણિ વિગેરે અથેતન પદાર્થો પણ ચિંતિત અર્થ ને આપનારા છે તે કેવા સારા ગણાય ? તમે વિષ્ણુ (દેવ અને જ્ઞાની) છો, છતાં પણ મારી ઇચ્છા પ્રમાણે કેમ આપતા નથી ? ” તે સાંભળીને દેવી બોલ્યાં, “અરે ! તે ચેતના વગરના ચિંતામણિ વિગેરે મત્સ્ય-રૂપેનાં વાંછિત આપે છે પણ તે ચેતાવી શકતા નથી. તેમજ ઉત્તર પરિણામ જાણી શકતા નથી અને જે વિષ્ણુ-વિદ્યાનું દેવતાઓ છે, તેઓ પોતાનું અને પરતું હિત સારી રીતે જાણી શકે છે, તેથી હું તને કાંઈ પણ આપતી નથી. ” તે બ્રાહ્મણે કહ્યું, “દેવી, મારું ઉત્તર પરિણામ કેવું છે ? તે મને હમણાં જ કહી આપો. ” દેવી બોલ્યાં, “હું તને જે આપીશ, તે તારી પાસે રહી શકશે નહીં. ” બ્રાહ્મણે કહ્યું, “હે દેવી, તેમાં તમારે શા માટે ચિંતા રાખવી ? મને ઇચ્છિત વસ્તુ આપો, જો પાછળથી તે બધું હું સુમાવીશ, તો પછી તેમાં તમારો હોય નથી. ” પછી દેવીએ તેને ચિંતામણિ આપ્યો. તે વિદ્યાનું બ્રાહ્મણે તેથી હૃદયમાં સંતોષ પામીને પારણું કર્યું. તે પછી વિષ્ણુશર્મા વહાણમાં બેસી તે સુંદર મણિ સાથે લઈ પોતાના નગરમાં સત્વર જવાની ઇચ્છાથી જળ-માર્ગે ચાલ્યો. એક વખતે પૂર્ણિમાની રાત્રે આકાશમાં ચંદ્રને જોઈ તેણે વિચાર કર્યો કે, “આ મારો મણિ વધારે પ્રકાશ માન છે કે ચંદ્ર વધારે પ્રકાશમાન છે ? તેથી હું તે મણિને ચંદ્રની સાથે સરખાવી જોઈ મારા મનને સંતોષ કરું. અર્થે કાર્ય મુખે સધાય એમ હોય છતાં અહીં કયો માણસ પોતાના હૃદયમાં સંશયને ધારણ કરે ? ” એવું ચિંતવી સમુદ્રના જળમાં ત્યાં ચંદ્રનું પ્રતિબિંબ પડેલું છે, ત્યાં તે જટયુદ્ધિ બ્રાહ્મણે મહેજે (વગર મહેનતે) ચિંતામણિરત્ન યુક્ત પોતાનો હાથ કર્યો ત્યાં ચંદ્રના બિંબમાં કલંક અને પોતાનો મણિ નિષ્કલંક જોઈ તે ખુશી થઈ ગયો, પરંતુ તેણે હૃદયમાં કાંઈ વિચાર્યું નહીં, તેવામાં પ્રમાદને લઈને તે મણિ તેના હાથમાંથી સમુદ્રની અંદર પડી ગયો. તેથી તત્કાળ પોતે અથેતન થઈને વહાણમાં મૂર્છિત થઈ પડ્યો. આ વખતે વહાણના સ્વામીએ તેને કહ્યું કે, “અરે ! કહે, તને આ શું થયું ? ” પછી તેણે અંતઃકરણને અત્યંત ભેદી નાખે તેવો સ્વપ્નમાં તેને જણાવ્યો. તે સાંભળી તે વહાણપતિએ પો-

તાના પરિવારને જાણાવ્યું કે, “ સમુદ્રમાંથી આશ્ચર્યકારી એવો વડવાશિનો મોટો સંતાપ ઉત્પન્ન થઈ આવે છે.”

આ કથાનો ઉપનય.

પ્રસન્નચંદ્રસૂરિ કહે છે, હે રાજેન્દ્ર, તમે સાવધાનપણે આ કથાનો પરમાર્થ (ઉપનય) સાંભળો. જે વિષ્ણુશર્મા બ્રાહ્મણ કહેલો છે, તે આ સંસારી જીવ સમજવો. તેની જે શીલવતી સ્ત્રી તે ભુદ્ધિ સમજવી. જે રત્નદ્વીપ તે અદ્વીદ્વીપ બાણવો. જે પેલો વૃદ્ધ બ્રાહ્મણ ઉપદેશ આપનાર મળ્યો હતો, તે ગુરુ સમજવા. જે રત્નસુરી દેવી તે શુભ કર્મની પ્રકૃતિ જાણવી અને જે ચિંતામણિ તે મનુષ્ય ભવ જાણવો. આ સંસાર તે સમુદ્ર સમજવો. જેમ પ્રમાદથી હાથમાં ગ્રહણ કરેલો ચિંતામણિ ચાડ્યો ગયો, એવી રીતે બ્રાહ્મણોના મનુષ્ય ભવ પ્રમાદથી ચાડ્યો જાય છે. તે પુનઃ મળવો દુર્લભ થઈ પડે છે. હે રાજા જેઓ ચૌદ પૂર્વધારી હોય, પણ જો તેઓ પ્રમાદને વશ થાય છે, તો તેઓ અનંતકાલ સુધી નિગોદમાં રહે છે. એવી રીતે અનેક મનઃપર્થવ જ્ઞાન સહિત જીવો (પ્રમાદવશે પતિત થયેલા) અતત અદ્ધમ નિગોદમાં ગ્રાસ થાય છે, તો પછી જાદીના વિષે તો કહેવુંજ શું ? તેથી પ્રમાદને છોડી દઈ સ્ત્રી જિનભગવાને કહેલા ધર્મનું આચરણ કરો. બ્રાહ્મણો વૃદ્ધાવસ્થામાં દીક્ષાને યોગ્ય નથી તેને માટે કહ્યું છે કે, “જાગદ, નપુસક, વૃદ્ધ, (પુરુષાર્થહિન-બાંધેલો) જડ, ભૂંગિત (ખોડવાગો) રોગી, રાજદ્રોહી, ચોર, આંધળો, કામ કરનાર (મજૂર) ગાડો, મૂર્ખ, હુક, બંધનમાં પડેલો, સેવક, કરજદાર, અને શૈલ્યનિર્દેહક એ અઠાર પ્રકારના પુરુષો દીક્ષાને યોગ્ય નથી. અને ઉપર કહેલા અઠાર પ્રકારની, નાના છોકરાવાળી અને ગર્ભિણી એમ વીશ પ્રકારની સ્ત્રી દીક્ષાને યોગ્ય નથી. ત્રીજા વેદવાદા નપુસકને દીક્ષા કોઈ વખતે આપવાની કહી છે, પણ તે કારણને લઈને પણ આપી શકાતી નથી. હે રાજા, તમે સંયમને પ્રાપ્ત કરી મોક્ષ માર્ગને પ્રાપ્ત કરો. તિર્થંચો પણ નિયમવાળા હોય, તો દેવલોકે જાય છે. કારણકે, દેવ અને નારકીને મનુષ્ય તથા તિર્થંચગતિ પ્રાપ્ત થાય છે. તિર્થંચો મોક્ષ શિવાયની ચાર ગતિને પ્રાપ્ત કરે છે. અને મનુષ્યો પાંચ ગતિને પ્રાપ્ત કરે છે. સર્વથી ઉત્તમ એવા મનુષ્યો મોક્ષ ઉત્પન્ન કરે છે. એને તે મોક્ષ વિના મનુષ્યો દીનજનમાં પગુઓથી પણ હલકા કહેવાય છે. હે રાજા, તમે આ મધ્યમ વયમા જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર પ્રાપ્ત કરો, કારણકે, તે આમથી પ્રાપ્ત થવી દુર્લભ છે.”

સૂરિવરનો આ ઉપદેશ સાંભળી રાજાએ ઘેર આવી કુમાર પૂર્ણકદશને બાળાકારે રાજ્ય આપી ગુરૂની પાસે ઉત્તમ પ્રકારે દીક્ષા ગ્રહણ કરી. તે અવસરે પૂર્ણકદશે ગુરૂને નિવેદન કર્યું કે, ‘ જો હું યોગ્ય હોઉં તો મને ગૃહસ્થના બાર મતો પૂર્ણ રીતે આપો.’

શુર યોદ્યા, ‘ જોન સિદ્ધાંતમાં શ્રાવકના એકવીશ ગુણો કહેલા છે, તે ગુણોથી યુગ્મ એવો પુરૂષ ધર્મને યોગ્ય થાય છે. જે શુદ્ધ-હૃલકો ન હોય, રૂપવાન, ઔમ્ય, વિનયી, પાપથી ડરનાર, અકુર, ટકતારહિત, મધ્યસ્થ, ગુણરાગી, દીર્ઘદર્શી, લક્ષ ખાંધનાર, કૃતસ, બીજાનું હિત કરવામાં આદરવાળો, (સુ)દાક્ષિણ્યવાન, વિશેષજ્ઞાતા, દયાળુ, સારી કથા કરનાર, (સુ)પદ્યયુગ્મ, લગ્નવાન, વૃક્ષલગ્ન અને લોકપ્રિય-એ એકવીશ ગુણવાલો પુરૂષ ધર્મને યોગ્ય થાય છે, તેઓમાંથી સાત આઠ ગુણવાળો હોય, તો તે પણ આમાન્ય રીતે ધર્મને યોગ્ય થઈ શકે છે. હે રાજા, તમે તો તેવા અનેક ગુણોના નિવાસસ્થાન છો, તો તમારામાં ધર્મની યો ચતા કેમ ન હોઈ શકે ? ” આ પ્રમાણે કહી શુરેએ તે કાળે તેને શ્રાવકનો ધર્મ આપ્યો. પછી રાજા મૂરસેને યુનીશ્વર થઈ શુરની આથે વિહાર કર્યો અને પૂર્ણકલશે ગુણોથી ઉપાર્જન કરેલું રાજ્ય કરવા માંડ્યું. અનુક્રમે પ્રિય રાણી મહનશ્રોના ઉદરથી ભાગ્યસંપત્તિને ધારણ કરનાર મહનવર્મા નામે એક મુખ્ય કુમાર ઉત્પન્ન થયો.

એક વખતે કુંડિન નગરમાંથી માણસો ત્યાં આવ્યા અને તેમણે રાજા શ્રી પૂર્ણકલશને નમસ્કાર કરી આ પ્રમાણે વિરસિ કરી, “ હે દેવ દેવપુરના સ્વામી નરસિંહ રાજાએ હઠ કરી જ્ઞાનગર્ભ મંત્રીને કહેવરાવ્યું છે કે, “ તું છળ કરીને દેટલોક વખત કન્યાને પુત્રનો વેષ પહેરાવી રાજ્ય કરાવ્યું, પણ તે મારા જાણવામાં આવ્યું નહિ હમણાં કેઈ પૃથ્વીમાં કામદેવ જેવા કુમારની પાસે તે કન્યા થકી પુત્ર ઉત્પન્ન કરાવી તું તેની પાસે રાજ્ય કરાવે છે. તે શી વાત કહેવાય ? હવેથી જો તું રાજ્યનો ભાર રાજવાને ઇચ્છતો હો તો તું મને હંડ આપ અથવા યુદ્ધ કરવાને રણભૂમિમાં આવ. ” તે લોકોના આવાં વચન સાંભળી મંત્રીએ જવાબ આપ્યો, “ હે દૂત તારે તારા સ્વામીને આવી રીતે કહેવું કે, “ તે’ દમિતારિ રાજાની પાસે તે વખતે હંડ માગ્યો નહીં અને હવે હંડ લેવાની ઇચ્છા કેમ કરે છે ? તું જાણકતું રાજ્ય જાણીને હવે જે હંડ લેવાની ઇચ્છા કરે છે, તેથી તું નરસિંહ નથી, પણ નરન્ધાન છે. ” આ પ્રમાણે કહીને મંત્રીએ તે દૂતને સ્વસ્થાને મોકલ્યો છે. પછી મંત્રી જ્ઞાનગર્ભે હિતને માટે અમેને અહિં મોકલ્યા છે. હવે એ પછી રાજ્યના રક્ષણને માટે આપજ પ્રમાણ રૂપ છો-આપની જે ઇચ્છા હોય તેમ કરો. ” કુમાર પૂર્ણકલશે કહ્યું, “ તમે ચત્વર જાઓ અને તમારે મંત્રી જ્ઞાનગર્ભને કહેવું કે, “ કોઈનો ભય રાજાઓ નહિ હું જલકી રાત્રીને શિક્ષા આપીને ત્યાં આવીશ. ” તેનું આ વચન સાંભળી તેઓ નિર્ભય થઈ પોતાના નગર તરફ ચાલી નીકળ્યા. પછી કુમાર પૂર્ણકલશે ત્યાં રાજ્યની સારી વ્યવસ્થા કરી સર્વ સંપત્તિને આપનારા પેલા સર્વોત્કૃષ્ટ ધક્કાનું સ્મરણ કર્યું. તત્કાળ તે યક્ષ ત્યાં આવ્યો અને તેને પોતાના ગળેંદ્ર ઉપર ચઢાવી જ્યાં નરસિંહ રાજા એન્ય સાથે રહ્યો હતો, ત્યાં પહોંચાડ્યો. આ તરફ પેલા દૂતનો સંદેશો સાંભળી નરસિંહ રાજા પ્રથમથીજ

પોતાના નગરમાંથી નીકળી કુંદિનપુર તરફ પ્રયાણ કરતો હતો. ગજેન્દ્ર ઊપર રહેલા પૂર્ણકલ્પશને આકાશમાંજે આવતો જોઈ રાજા નરસિંહ પોતાના મનમાં આશ્ચર્ય પામી વિચાર કરવા લાગ્યો કે, “શું આ ઐરાવત હાથી ઊપર ઈન્દ્ર પોતે આવે છે ? કે દેવદાસ વિદ્યાધર આવે છે ? મનુષ્યની શક્તિ આવી હોય નહિં.” આ પ્રમાણે તે રાજા ચિંતવતો હતો, ત્યાં તો કુમાર પૂર્ણકલ્પશ તેની સમીપે આવી પહોંચ્યો. તેને જોતાંજ તે નરસિંહ હતો, છતાં પણ તે કાળે તે કાર્યમૂઢ બની ગયો. કુમાર પૂર્ણકલ્પશ બોલ્યો, “તું જે ભુજાના બળથી જ્ઞાનગર્ભ મંત્રીની પાસે દંડ માગે છે તે તારી ભુજાનું બળ મને હમણાંજ બતાવ્યું. જે મારો સેવક હોય, તેનો હું સદા પૂર્ણકલ્પશરૂપ પૂર્ણકલ્પશ કુમાર છું, પરંતુ જે મારો શત્રુ છે, તેનો તો હું કુમાર-નહારી રીતે મારનારો છું.” આવા વચન સાંભળી રાજા નરસિંહ પોતાના ઉઝ સુભટોને કહ્યું કે, “અરે ! આ નરાધમ રૂઢપનો નિઝાદ કરો, નિઝાદ કરો.” રાજાનું આ વચન સાંભળી તે ઉઝ સુભટો હાથમાં હથીયારોનો સમૂહ લઈ ‘મારો, મારો’ જોમ બોલતાં યુદ્ધ કરવા ઉભા થયા. તે વખતે પેલા યદ્ધ જાણે ચિત્રમાં આજેજેલા હોય તેમ તેઓને સ્તંભિત કરી દીધા. નિર્ભય મનુષ્યોની વાંછા ક્યાંથી પૂરી થાય ? તે કાળે રાજા નરસિંહ છતાં પણ એવો યદ્ધ ગયો કે તે સ્તંભને ભેદીને શત્રુનો નાશ કરી શક્યો નહીં. તે સમયે કુમાર બોલ્યો “અરે ? તું શા માટે ચિંતા કરે છે ? આ બીજા સેવકોની શું જરૂર છે ? આપણે જનેજ સામસામા યુદ્ધ કરીશું.” તે સાંભળી રાજાએ મનમાં ચિંતવ્યું કે, “આ કુમારે મને યુદ્ધ કરવા બોલાવ્યો, તે છતાં જો હું યુદ્ધ નહીં કરું, તો મારું નરસિંહ જો નામ મિથ્યા થયે, તેથી મારે યુદ્ધ કરવું જોઈએ.” આવું ચિંતવી નહ બુદ્ધિ તે રાજાએ કુમારની સાથે લાંબો વખત અઘડિત સંગ્રામ કર્યો અને સાથે શુભસામ પણ અઘડિત કર્યો. પછી કુમારે તે રાજાને અતિ ખેદ પમાડી એક બાલકની જેમ બાંધી લીધો. તે કાલે પેલા યદ્ધ મારા વડા સાથે ‘કુન્દિન’ની વૃદ્ધિ કરી. પછી જાણ સુભટોને જુદા કર્યા એટલે તેઓ કુમાર પૂર્ણકલ્પશને શરણે આવ્યા અને રાજા નરસિંહ પણ તેને શરણુ ધર્મ ગયો. રાજાને તેણે બંધનમાંથી છોડ્યો એટલે દિવસે ઘુડપણીની જેમ તે નીચું ચુપ કરી ઉભો રહ્યો. તે જોઈ કુમાર પૂર્ણકલ્પશ બોલ્યો, “નરસિંહ, તારો રણમાં પરાજય થયો, તેને માટે તું ખેદ કરીશ નહીં. સિંહિકાનો યુગ દ્રુત મસ્તકરૂપે છે, છતાં તે શું લોકોથી પૂન્યતો નથી ? તું રાજ્ય કર્યું, પ્રજાનું રક્ષણ કર્યું અને આદરથી તારા સ્થાનમાં આવ્યો બા.” આ પ્રમાણે કહી અત્યંત પામેલો રાજા નરસિંહ બોલ્યો, “મને રણનો ભંગ થયો તેને માટે શરમ લાગ-

૧ નરસિંહ-પૂર્ણકલ્પશ હતો, છતાં પણ કાંઈ પણ કામ ન સૂઝે, તેવો મૂઢ બની ગયો.

૨ વિપ્લવા નરસિંહ અવતારે રાજાને દિવસે ઘુડપણીની જેમ તે નીચું ચુપ કરી ઉભો રહ્યો. તે જોઈ કુમાર પૂર્ણકલ્પશ બોલ્યો, “નરસિંહ, તારો રણમાં પરાજય થયો, તેને માટે તું ખેદ કરીશ નહીં. સિંહિકાનો યુગ દ્રુત મસ્તકરૂપે છે, છતાં તે શું લોકોથી પૂન્યતો નથી ? તું રાજ્ય કર્યું, પ્રજાનું રક્ષણ કર્યું અને આદરથી તારા સ્થાનમાં આવ્યો બા.” આ પ્રમાણે કહી અત્યંત પામેલો રાજા નરસિંહ બોલ્યો, “મને રણનો ભંગ થયો તેને માટે શરમ લાગ-

પંચમભુપાલુ નામનો તપ કર્યો. એક પડવે બે બીજ અને ત્રણ ત્રીજ અને બંને પળવાડીઆની બીજ પંદર પૂર્ણિમા સુધીની તિથિઓના ઉપવાસોવડે તેમણે મુખસંપત્તિ નામનો તપ કર્યો. એ તપને લોકો વૃદ્ધવૃક્ષોપવાસના નામથી કહે છે. કેવલી ભગવંતોને નવ પદ્મ હોય છે. તે પ્રત્યેક પદ્મે આઠ ઔપવસો કરવા વડે તેમણે પદ્મોત્તર નામનો તપ કર્યો. જેમનું ભવિષ્યમાં ભદ્ર-કલ્યાણ થવાનું છે એવા તે સંયમીએ પંચોત્તર ઔપવસ અને પચવીશ પારણાવડે ભદ્ર નામનો તપ કર્યો. એકસો છનુ ઉપવાસ અને ઓગણપચાસ પારણાથી તેમણે મહાભદ્ર નામનો તપ કર્યો. એકસે પંચોત્તર ઉપવાસ અને પચવીશ પારણાથી તેમણે ભદ્રોત્તર નામનો તપ કર્યો. ત્રણબોને બાણું ઉપવાસ અને ઓગણપચાસ પારણાથી તેમણે સર્વતોભદ્ર નામનો તપ કર્યો. એકાંતજ સાત્રીશ ઉપવાસ અને આદિ અને અંતમાં અઠ્ઠમ કરી તેમણે ધર્મચક્રવાળ નામનો તપ કર્યો. તેમણે મોક્ષના મુખની ઇચ્છાથી છનુ ઉપવાસ અને ચોસઠ પારણાવડે વર્ગતપ કર્યો. આદિ તથા અંતે અઠ્ઠમ કરી એકાંતરે સાઠ ઉપવાસ કરવાથી તેમણે ધર્મચતુર્થ નામનો તપ કર્યો. આરસોને સાત ઉપવાસ અને તોતેર પારણાથી તેમણે ગુણુરત્નસંવત્સર નામનો તપ કર્યો. એકઔપચાસ દિવસના ઉપવાસ અને તેત્રીશ પારણા વડે તેમણે લઘુસિંહનીકિડીત નામે તપ કર્યો. આરસોસત્તાણું ઉપવાસ અને એકસઠ પારણાવડે તેમણે મહાસિંહનીકિડીત નામે તપ કર્યો. તે શિવાય આબેલ, વર્દમાન, એકાવળી, કનકાવલી, ન્યૂનોદર (જિણોદરી) અને પ્રતર વિગેરે તપ તેમણે આચર્યો હતા. તે પછી આયુધ્યનો ક્ષય થતાં તે મુનિએ સર્વાર્થ સિદ્ધિવિમાનમાં બધ ત્યાં તેત્રીશ સાગરોપમ સુધી મહાસુખ સંપાદન કર્યું. તે પછી મહાવિદેહ ક્ષેત્રની અંદર નિર્મલ અને અનુપમ એવા કુલમાં જન્મ લઈ, દીક્ષા ગ્રહણ કરી અને ભિત્તમ તપથી કર્મનો ક્ષય કરી તે શુદ્ધ હૃદયવાદા મુનિ અનંત ચતુષ્પદને મિદ્ધ કરી, સિદ્ધના એકત્રીશ શુણ્ઘોએ મુક્ત થઈ અને કર્મોથી મુક્ત થઈ સિદ્ધિને પામશે. હે રાજા, એવી રીતે યતના કરવામાં તપર એવા જીવો અનેક પ્રકારના તપ વડે સર્વાર્થસિદ્ધિ વિમાનને પ્રાપ્ત કરી સિદ્ધિને પામે છે.

વિદ્વાન પુરૂષો જેઓ અલંત નિર્વિપથી છે છતાં પણ તેમને વિચિત્રા પ્રભુ કહે છે, જેઓ નિર્ગુણતાને પ્રાપ્ત થએલ છે, છતાં પણ તેમને સચુણ કહે છે, જેઓ કુણ છે છતાં, પણ અકુણ્ય કહે છે અને જેઓ સદા તપથી મુક્ત છે છતાં પણ તેમને કોઈ તપસ્વી^૨ કહેતું નથી, એ આશ્ચર્યની વાત છે, તેવા જ્ઞાનાદિ રત્નોની બાણુ રૂપ શ્રી વિમળનાથ પ્રભુને હું પ્રણામ કરું છું.

શ્રીતપા ગંગા નાયક ભટ્ટારક શ્રી રત્નસિંહ સૂરિના શિષ્ય ભટ્ટારક શ્રી જ્ઞાનભાગર સૂરિના રચેલા શ્રી વિમળનાથ ચરિત્ર રૂપ મહાકાવ્યનો શીલ તથા તપના અધિકારના વર્ણન કરવા રૂપ આ બીજો સર્ગસમાપ્ત થયો.

ત્રતીય સર્ગ.

ભાવાધિકાર.

હાથમૂરિ કહે છે હે શુભ પદ્મનેન, મેં તમેને શ્રી ધર્મદેવી
કંઈપદ્મની ત્રીજી તંપ તાનની સાખા કહી. હવે તેની ચાથી ભાવ
નામની વિશાળ સાખારૂપ સાખા કહું, તે સાંભળો. કેવળ દાન, શીલ
અને તપથી મનુષ્યોને કેવળ જ્ઞાન થતું નથી, પરંતુ ભાવ નામની એ-
કલી સાખાથીજ અત્યંત મહાત્મ શિવભક્તિ-ભોક્ષ મેળવવાની શક્તિ
પ્રાપ્તિ થાય છે. જેમ નીરંગી ભાલુસને રૂચી પ્રમાણે ઘણું અન્ન મેળવ

વાથી પુષ્ટિ થાય છે, તેવી રીતે ધર્મની અંદર પલ્લુ માત્રાહિન એવા પુરૂષને તે ભાવની સા-
ખાથી ધર્મની પુષ્ટિ થાય છે. જ-માણસમાં મહો બીજા સ્થાનોમાં રહ્યા હોય, તો પલ્લુ તે તે
ભાવની રાશિનું ફલ આપે છે, પરંતુ જો તેઓ વડે કે અતિચારને પામ્યા હોય તો તે ફળ
આપના નથી. હે જનો જેમ રસોઈ સવણ નાળવાથી રસવાળી થાય છે, જેમ લોભન
થી વડે સ્વર્ગ શક્તિ-તાકાત આપનાર થાય છે, જેમ વજ્રમાં પટવાસ (પટાપાંદડી)
નાખવાથીજ તેનો આરો રંગ દેખાય છે, અને જેમ મુળને ભાવના અપવાથી તે રસિકોને
પ્રિય થઈ પડે છે, તેમ મર્વ મુલુવાળો ધર્મભાવનાથી અપૂર્ણ બને છે, તેથી હે ભગ્યે,
તમે મર્વદા ભાવપુત્ર એવા ધર્મનું આચરણ કરો. દાન વિગેરે ધર્મની માથે જો ભાવના
હોય, તો તે 'ભાવનું હાતું નેવેત્રે કહું' તેના જેવું થાય છે, અને તે મોતું અને મુગધ
મન્યાના જેવું છે, જ્ઞાનનું દાન કરવું, તે અનેક મુલોના સ્થાનરૂપ છે, પણ જો તે ગારી
રીતે વિચાર્યા વગર બીજાને આપવામાં આવે તો તે શુભ મળાતું નથી, એ કયાદાન કરવું
તે શુભને આપનાર છે, પરંતુ તે કવિયુગમાં ઘણું દુષ્કર છે, દોરણકે, કવિયુગમાં જાધા
પ્રાણીઓ આરંભમાં તત્પર હોય છે. વળી દ્રવ્યનો વ્યય કરી ધર્મોપદાન દાન કરવાનું
કહું છે, પરંતુ તેમાં પલ્લુ કાળ તથા પાત્ર વિગેરેનો યોગ થવો ફલભ છે. ધર્મની ત્રીજી

૧ માત્રાહિનનો અર્થ નરિંગી પદ્મે આધારી માત્રાથી રૂપિત એમ થાય છે અને ધર્મ
પદ્મે પરિણામ રૂપિત એમ થાય છે. ૨. કહેવાનો અર્થ એવો છે કે, જન્મવદે ભાવના તેજ
તોજ ક્ષણ આપે છે તેમ ભાવ હોય તોજ ધર્મનું ફળ મળે છે.

શાળા જે શીલ છે, તે સુખિરૂપી લક્ષ્મીની લીલાવાણું છે, પરંતુ તેનું પાલન કરવું ઘણું મુશ્કેલ છે, કારણકે, તે શીતલ બ્રહ્મચર્યની નવ સુસિન્ધો-વાડ કહેલી છે. ધર્મની ત્રીજી શાળા જે તપ છે, તે આ સંસારના સંતાપરૂપ તડકામાં છાયાદાર વૃક્ષના જેવું છે. પરંતુ તેની અંદર જિહ્વા-ઈન્દ્રિયનો જય કરવો સુગમ માન્યો નથી. તેથી હે ભગ્યે, તમે સુખથી સેવી શકાય એવી તે ધર્મની ચોથી શાળારૂપ ભાવનાને ધારણ કરો. જેમી કરીને ચંદ્રોદરની જેમ થોડા વખતમાં જ સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય.

ચંદ્રોદરની કથા.

લંકાના જેવી હરતીપુરી નામે એક નગરી છે. જેમ લંકા સુવર્ણમય હતી, તેમ તે સુવર્ણ-સારા ચારે વર્ણોના લોકોથી વ્યાપ્ત હતી જેમ લંકા યક્ષ, રાક્ષસોથી વ્યાપ્ત હતી, તેમ તે નગરી સુવ્યવર્તનનોથી ભરપૂર હતી જેમ લંકા મંદોદરી-રાવણની સ્ત્રીના વાત્સલ્યનાવાળી હતી, તેમ તે મંદોદરી-કૃષ્ણ ઉદરવાળી સ્ત્રીઓના વાસથી સુજ્ઞાત હતી. તે નગરીમાં વિશ્વમાં વિખ્યાત રામના જેવો રામ નામે રાજા હતો. રામ જેમ ક્ષમા પ્રભ-પૃથ્વીની પ્રભાના પતિ હતા તેમ તે ક્ષમા અને પ્રભનો સ્વામી હતો. રામ જેમ ચિત્તાનંદી-ચિત્ત એત-અભાવને અથવા ચિત્તને આનંદ આપનારા હતા, તેમ તે ચિત્તને આનંદ આપનારો હતો. રામ જેમ કુશળવર્દિત-કૃષ્ણ તથા લવ નામના પુત્રોથી સમૃદ્ધિમાન થયેલા હતા, તેમ તે કુશળતાભરે વૃદ્ધિ પામેલો હતો. તે રાજા ભીષ્મ એવા સંગ્રામની અંદર શત્રુઓમાં અણવ ને અણવવાળા અને સહવને અણવરહિત કરતો, તે આશ્ચર્યની વાર્તા હતી. તે રાજાને જયની સેનાની જેમ જયાવળી નામે રાણી હતી. જેમ જયની સેના અખંડઓમાં ક્રીડા કરનારી હોય છે, તેમ તે રાણી અખંડ જલના સરોવરમાં ક્રીડા કરનારી હતી. જેમ જયની સેના ધનવંહન-ધણાં વાહનોથી સુજ્ઞાત હોય છે, તેમ તે રાણી પશુ ધણાં અશ્વાદિ વાહનોથી સુજ્ઞાત હતી અને જેમ જયસેના જયવતી હોય છે, તેમ તે પશુ સહ જય પામનારી હતી.

એક વખતે તે રાણી જયાવળી કોઈ કામનાને માટે થોડો પરિવાર લઈ પોતાના પતિ વગર કામદેવની પૂજા કરવા માટે વનમાં ગઈ ત્યાં પુષ્પોથી કામદેવને પૂજી પોતાના કામદેવરૂપી સ્વામીનાં દર્શન કરવા ઉત્સુક હૃદયે વેગથી પાછી વળી. તેવામાં માર્ગે ઘણાં જાન્યંઓ સાથે લઈ અગળ ફરતી એક કુકડી તેણીને દૃષ્ટિએ પડી. તેણીને જોતાં જ તે

+ તે રાજાના તાપ-પ્રતાપથી જેમના હોસ-પ્રાણ જડી ગયા હોય અને દીનપણે તેના શરણે આવે છે-તેની આણુ માને છે, તેને તે અભય આપી ઉદરે છે અને જે અનેરા અભિમાનયુક્ત બની તેનાથી વિપુષ્પતા-વિપક્ષતા-સન્નિતા ધારે છે તેમના પરાભવ કરી તેમને યશમાન-કિર્તિરૂપ પ્રાણુરહિત કરે છે અથવા તો તેમને યમના અતિથિ બનાવે છે અથોત્ અભિમાની શત્રુઓનું અભિમાન ગાળી નાંખે છે.

માનરહિત અને સરલતાવાળી રાણી જયાવળી પોતાના હૃદયમાં ચિંતવવા લાગી કે,
 “ અહો ! આ વનની અસાન ઝોવી કુકડીને પણ ધન્ય છે કે જેણી આ સંસારરૂપી
 વૃક્ષની સફળતા કરનારા પોતાનાં છવતાં બચ્ચાંઓને સદા સ્નેહ ભરેલી દૃષ્ટિથી હર્ષ
 સહિત જુવે છે. વળી જેણી પોતાના બે ચરણોવડે પૃથ્વીને આદરથી ઉખેડી પાછળ
 અને પડખે રહેલાં તે બચ્ચાંઓને કણ વિગેરે ખવરાવે છે, અને હું સૌભાગ્યની શ્રેણીથી
 સુકત છતાં કેવી મંદભાગ્યવાળી કે જે નેત્રોને આનંદ આપનારા પુત્રને જોવી નથી. હું
 જીર્ણા વૃક્ષની જેમ કુલીન છતાં પણ કળ (સંતાન) રહિત છું અને તે જીવ તે પુષ્પ-
 વતી થઈ રાજાને લોગદાયક છે અને હું પુષ્પવતી છતાં લોગદાયક (પુગવતી) થઈ
 શકતી નથી. જેમ રાજાહુંસે સેવન કરેલી અને કાઢવમાંથી થયેલી પશ્મિની રાજા-ચંદ્રનો
 પ્રસાદ પ્રાપ્ત કરતાં પણ મુખથી મુખવિકાસ કરતી નથી, તેમ હું રાજારૂપી હુંસે રેવેલી
 છું અને મારી ઉપર રાજાનો પ્રસાદ છે, છતાં પણ મુખથી મુખવિકાસ કરતી નથી.
 પૃથ્વી ઉપર શ્યામ ઝોવી પણ રાત્રિ રાજા-ચંદ્રનો પ્રસાદ મેળવી નિર્મળ થઈ જાય છે,
 પરંતુ જ્યારે તેજ રાત્રિને અંધકાર પ્રાપ્ત થાય છે, ત્યારે તે કોઈવાર કૃષ્ણતા-કાળાશવાળી
 બની જાય છે. ” આ પ્રમાણે વિચારી તે રાણી જયાવળી નિસ્તેજ બનીને એક મોટા
 અગ્નિવૃક્ષની છાયાને પ્રાપ્ત કરી પાપને લઈ નિરાશ થઈને બેઠી. શ્વાસોશ્વાસને રૂંધતી અને
 પોતાના આત્માના સ્વરૂપને વિખરીતપણે ચિંતવતી તે વિયોગવાળી થઈ વનવાસમાં રહી.

અહિં મનેહર અને રાણી રામ રાજા તેણીના વિયોગથી આતુર થઈ સલા
 વિસર્જન કરી તત્કાળ અંતઃપુરમાં આવ્યો. ત્યાં જેમ જીવ વગરનું શરીર હોય અને
 સ્વચ્છ વગરનું નગર હોય તેવું રાણી જયાવળી વગરનું અંતઃપુર તે માનવા લાગ્યો.
 અંતઃપુરના રક્ષક નાજર લોકોએ રાજાને રાણીનો વૃત્તાંત જણાવ્યો, એટલે પોતાની
 પ્રિયાને મેળવવાને માટે તત્ત્વ સક્રમ થઈ તે કમદેવના મંદિર પ્રત્યે ગાર્યો. ત્યાં રસ્તામાં
 આંગાના વૃક્ષ નીચે બેઠેલી પોતાની પ્રિયાને દીન થયેલી જોઈ તે પણ તેણીના જેવાજ
 અન્ન હૃદયવાળો થઈ ગયો. રાજા પાસે આવેલો પણ તે પ્રાણ સ્ત્રીના જાણવામાં આવ્યો
 નહીં. કારણકે, તે વખતે તેણી ચિંતવન દરવામાં આચક્ર થઈ રહી હતી. રાજા હજી-
 વારે રિશર થઈને પોતાની પ્રિયા પ્રત્યે બોલ્યો, “ ભદ્રે ! આજે તને આણું અભદ્ર શું થયું
 છે ? કે જેથી તું જીવી તરેહનીજ થઈ ગઈ છે. ” આ આંસળી રાણી ભાનમાં આવી
 અને જેવામાં જાયે જીવે છે તેવામાં તેણીએ તે દયાળુ રાજાને જોયો, તત્કાલ તેણીએ
 આ પ્રમાણે વિચાર્યું, “ અરે મારા સ્વામી પ્રત્યક્ષ આવ્યા, તોપણ મેં તેમને યોગ્ય (ઉચિત
 સત્કાર-વિનયાદિ) કાંઈ કયું નહીં. આ તો એક તરફ માગ ઉપરથી પડતું થયું અને

પ્રીતિ તરફથી મસ્તક ઉપર લાકડીનો પ્રહાર પડ્યો, તેના જેવું થયું. ” આપું વિદ્યાપું
 પણ શરમને લીધે તેણીએ તે હિત કાર્ય કરવામાં તત્પર એવા રાજાને બહુ ઇતી તેને
 આદર કર્યો નહિ. રાજાએ વિશેષ ક્રોધતાવાળી વાણીથી તેને બોલાવી, ‘ હે કુશલે,
 તારા શરીરમાં શું અકુશળ છે ? તારા પિયરમાં કાંઈ અમંગળ તો બન્યું નથી ? હે
 ભદ્રે, સર્વ રીતે તને કલ્યાણ છે ? તેમ મેં પણ તારો અપરાધ કર્યો નથી ? હે મનોહરે,
 વિપત્તિને કરનારી કેઈ સપત્ની પણ તારે નથી તે છતાં તારામાં જે મોટું દુઃખ પ્રત્યક્ષ
 દેખાય છે, તેનું કારણ હું જોઈ શકતો નથી. હે માનિની, તેથી તું જે હોય તે કંઈ દે. ”
 રાજાનાં આવાં વચન સાંભળી સખીઓથી ચારે તરફ વીંટાએલી તે રાણી રાજાનો સંતાપ
 શાંત કરવા માટે ધારાગૃહ (જળવૃદ્ધિ) કરતી હોય તેમ અત્યંત ગાંઠે રૂદન કરવા લાગી. પછી
 સ્વચ્છ હૃદયવાળા રાજાએ પોતાના બે હાથે કરી તેણીનાં બંને નેત્રો છુટી તેણીના દુઃખે
 દુઃખી થઈ ફરીવાર પૂછ્યું, એટલે ધૈર્યને ધારણ કરી અને પોતાનો આકાર ગોપવી તેણી
 બોલી, “સ્વામી, હું પુત્ર રહિત છું. તેજ મને મોટું દુઃખ છે, ” રાજા બે થયો, “ હે દેવી,
 એ મહાત્મ ભગ્ન દુઃખ મારા હૃદયમાં પણ સદયની જેમ સદા ખટકે છે, પરંતુ આ
 પૃથ્વીમાં કયા જીવનું એવું લાગ્ય હોય કે જે બંને રીતે સદય અને પ્રિય એવો તારો
 પુત્ર થઈ અવતરે ? હે ભદ્રે, તે છતાં તું ખેદ કરીશ નહિ, વિવિધ એવા ફંસા તપ
 વડે તારે પુત્ર થઈ શકશે. પ્રાણીઓના તપ કરવાથી નિકાશિત એવા અંતરાય કર્મો પણ
 ક્ષય પામી જાય છે. તો પછી બીજાં કર્મો ક્ષય થાય તેમાં શું કહેવું ? ” આ વખતે તે
 આશ્વ્રક્ષના શિખર ઉપર બેઠેલા એક શુકપક્ષી આ પ્રમાણે બોલ્યો, ‘ હે નૃપપ્રિયે,
 ધીરજ રાખ, તારે પુત્રની હિત્વત્તિ થશે. ” સાંઝે અને શ્રવણને મુખકારી તે શુકપક્ષી
 આ વચન સાંભળી તેઓ બંનેના હૃદય હર્ષિત થઈ ગયાં અને તેઓ હિત્વક બની ગયાં.
 તેઓ બંને આકાશ તરફ શુકપક્ષીને જેતા હતા, તેવામાં આકાશની અંદર વિચરતા,
 ક્ષમા વિગેરે દશ પ્રકારના ધર્મને ધારણ કરનારા, ભવ્યજનોને તારનારા અને વિસ્મરણ
 થયેલા શ્રવણને સ્મરણ કરાવનારા વિનયધર નામના એક ચારણ શ્રમણમુનિ તરત
 તેમના બેવામાં આવ્યા. તે ક્ષમાધારી મુનિ ક્ષણમાં પૃથ્વી ઉપર રિયત થયા, એટલે રા-
 જાએ તેમને ત્રણ પ્રદક્ષિણ કરી વંદના કરી. તે મુનિએ હર્ષાંતિને જોઈને રાજાની
 આશિષ આપી, પછી રાજા અંજલિ બેઠી આ પ્રમાણે બોલ્યો, “ભગવાન, આજે તમારા
 સમાગમથી આ મારી પૃથ્વી ઉત્સવવાળી થઈ, માંઝે દેશમંડળ પૃથ્વીના કુંડલરૂપ થયું,
 મારી પુરી ધર્મરૂપી રાજાની સુશીલ અંતઃપુરીના જેવી થઈ, મારો જન્મ લાગ્યતા
 જન્મરૂપ થયો, આ વર્ષ હર્ષદાયક થયું, આ માત્ર રમણીય રમા-લક્ષ્મીના વાસરૂપ થયો,
 આજથી મારા દુઃખનો અદ્યુત નાશ થયો, આ પખવાડીયું થનુને નાશ કરનાર થયું,

આ દિવસ ધર્મથી પ્રકાશમાન થયો, આ પહોર કામ-ઈચ્છા પૂરવાથી મુંઢર બન્યો, અને આ ક્ષણ પણ ક્ષણ-ઉત્સવ આપનાર થયો, કારણ કે સાધુ 'પુરૂષોત્તમ' દર્શન મનુષ્યોને ભાગ્ય યોગેજ થાય છે. હે પ્રભુ, મિત્ર-સર્યનો જિદ્દ થાય તોપણ અંધ મનુષ્યને તેનાં કર્મને લીધે છાંવસતું દર્શન થતું જ નથી. કૃષ્ણ તથા પત્રોને આપનાર વસંત ઋતુ આવે તોપણ કેરડાના વૃક્ષને પુષ્પો આવ્યા છતાં પણ પત્રો આવતાં નથી. સર્વ પ્રકારના ધાન્યોનો જીપકાર કરનાર વરસાદ આવતાં પણ જવાસાના ઝાડ સમાને-લજનારા થયા; છતાં પણ હુલોચે સુકાઈ જાય છે. હે દયાનિધિ, તેવી રીતે તમારું અગમન થતાં પણ મારું દુઃખ ન જાય, તેમાં મારા કર્મનોજ દોષ છે, બીજા કોઈનો દોષ નથી. તથાપિ આંખમ્મ લોકોની વચ્ચે ગંગા નદી આવી મળી, તો ને સર્વના પાપને હણનારી થતી નથી; પણ તે સર્વના સંતાપને તો હણનારી થાય છે." આ વચ્ચેના સાંભળો મુનિ બોલ્યા, "હે પ્રાણ, ચિરકાળ ધ્યાનરસવાળા તારા હૃદયમાં જે સંતાપ થાય છે, તેને માટે મને કોતુહલ થાય છે. કળાઓના કલાપવટે સુકત અને ગોસ્વામી એવા રાજરૂપ તમારામાં આવી ઉંચા પ્રકારની અને વામપણુને અનુચરનારી ચોટી મલિનતા હોય એ આશ્ચર્યની વાત છે. શુદ્ધપક્ષના જિદ્દયના અધ્યક્ષરૂપ એવા હે રાજા, તમારા ગોભરવડે સર્વ પ્રાણીઓનો સંતાપ નાશ પામે છે, તો આ શું બન્યું? તે તમારા હૃદયની વાત જણાવો." રાજા બોલ્યો, "લગવન, મને દુઃખ થવાનું કારણ મારી અપુત્રતા છે, કારણ કે, લોકિક આગમમાં કહ્યું છે કે, "જે અપુત્ર હોય તેમની સારી ગતિ થતી નથી." મહાવ્રતધારીઓમાં સુગટરૂપ એવા મુનિ બોલ્યા, "હે રાજા, બેદાતુર થઈશ નહીં. તને લાગેલો બધો મેલ ચાલ્યો જશે, તે વિષે અંતઃકરણને કોમળ કરે તેણે એક દષ્ટાંત સાંભળ —

રાગી પુરૂષોને આનંદ આપનારું દુરપાર નામે એક નગર છે. કવીન્દ્રશે જેના જૂમરિગૃહ (કોંવરા) ને અધોલોક પાતાળ કહે છે, શિરોગૃહ-અમાલીને ઉર્ધ્વલોક કહે છે અને મધ્ય ભૂમી-વચલા માળને-મધ્યલોક કહે છે. સર્વ જીવનને વશ કરનાર અને ભવનમાં હૃદય પામેલો ઉગ્રશાસન નામે વિખ્યાત રાજા તે નગરનું પાલન કરતો હતો. બહુ તે સંતુષ્ટ થતો હોય તેમ તેણે સુમનસને ઉચ્ચપદ અર્પણ કર્યું

૧ ગોરૂપ મી-પૃથ્વીના ગ્વામી પક્ષે જલના ગ્વામી.

૨ ગોભર-વાણીનો અમૂલ અને જળનો સમૂહ.

૩ ત્યારે તે સંતુષ્ટ થતો ત્યારે સુમનસ-દેવતાને પક્ષે વિદાનોને ઉચ્ચપદ આપતો અને ત્યારે તે કષ્ટ થતો ત્યારે દિગ્વિહ-સર્પોને પક્ષે હુન્ન્યા પુરૂષોને અધઃધ્યાન-પાતાળ અને પરીનીચ ગ્વાન આપતો હતો (નિગ્રહ કરતો હતો).

હતું અને બધે રૂઢ થતો હોય તેમ દિગ્વિહારને અધઃસ્થાન અર્પણ કર્યું હતું. તે રાજા ઉચ્ચસેનને વિશ્વમાં વિખ્યાત એવો શુદ્ધધર્મુદિધ નામે એક મંત્રી હતો. તે તેના નગરના અપાર મહાન વ્યાપારના ભારથી પ્રકાશમાન હતો. રાજાની આજ્ઞાથી નગરમાં સર્વ તરફ ફરતા એવા તે મંત્રીને ઐક્ય કરનાર પુરુષાશ્રય નામે એક મિત્ર મળી આવ્યો. તે નિર્મળ એવા સંવરથી તે શુદ્ધધર્મુદિધના મોટા સંતાપને વારતો, પરંતુ પોતાના સંતાપને કદિ પણ વારતો નહીં. તે શુદ્ધ યોગવટે તેની દુઃખદાયક જડતાને હર્ષથી હરી લેતો. પરંતુ જેનું મન મોહથી મોહિત થયેલું છે, એવો તે પોતાની જડતાને હરતો નહીં. તે સારાશુભવાળા,^૧ સત્સ્વેતાંબરી અને સ્વસ્થ એવા ઉત્તમ નાનાંબર-વિવિધ વસ્ત્ર ધરનારા ધર્મશુદ્ધઓની સાથે તેનો નિત્ય સંગમ કરાવતો અને પોતે સ્વેતાંબર-મુનિઓની સાથે પણ સંગમ કરતો નહીં. તે સદા શુદ્ધી ઉત્પન્ન થયેલા સારા વાસથી તેને આદરપૂર્વક સુવાસિત કરતો, પરંતુ ગંધરહિત અને પ્રકૃતિમાં આસક્ત એવા પોતાના આત્માને સુવાસિત કરતો નહિં. તે વિશુદ્ધ, અને અર્થની સિદ્ધિને આપનારા સુવર્ણથી તેને વિભૂષિત કરતો, પરંતુ પોતે તે આભૂષણમાં વિચક્ષણ છતાં પોતાના રૂપને વિરૂપ રૂપ-રહિત રાખતો હતો. તે તેને અનિત્ય છતાં પણ પોતાના ચિત્તમાં માનપૂર્વક નિત્યરૂપે ચિંતવતો, પરંતુ ભાવયતિરૂપે પોતાના આત્માને તેવો ભાવતો નહિં. તે પરમ હર્ષથી સુમનસવટ^૨ તેની પૂજા કરતો, પરંતુ તે કામચુક્ર છતાં એક પણ સુમનસથી પોતાને પૂજતો નહિં. તે સારા મુખને પ્રિય લાગે તેવા સદસ, સન્મોહક^૩ અને બહુ^૪ ધાન્યવટે

૧ ધર્મશુદ્ધ પક્ષે સારા શુભવાળા, સારા મુખને બાળનારા અને વિવિધ વસ્ત્ર ધરનારા એટલે સ્વેતાંબરી, રક્તાંબરી, પીતાંબરી વિગેરે ધર્મશુદ્ધઓની સાથે તેનો સમાગમ કરાવતો અને પોતે સ્વેતાંબરી શુદ્ધઓનો સમાગમ કરતો નહીં. બીજે પક્ષે તે સારા શુભ-દોરાવાળા, અને સારા મુત્ર-સૂતરવાળા વિવિધ-અંબર વસ્ત્રોનો યોગ ટરાવતો અને પોતે સ્વેતવસ્ત્રોનો પણ યોગ કરતો નહોતો.

૨ ધર્મશુદ્ધ પક્ષે સદા-હર્મેશા શુદ્ધે નાખેલા સુવાસ-વાસક્ષેપથી તેને સુવાસીત કરતો અને પોતે ગંધરહિત અને પ્રકૃતિ-માયાના પદાર્થોમાં આસક્ત રહી સુવાસિત થતો નહોતો, પક્ષે સદા હર્મેશા-અશુદ્ધ-ચંદનથી ઉત્પન્ન થયેલા સારા વાસ-સુગંધથી તેને સુવાસિત કરતો અને પોતે ગંધરહિત એટલે ગર્વરહિત થઈ સુવાસિત થતો નહોતો.

૩ સુવર્ણપક્ષે વિશુદ્ધ ગોખા, અર્થ-દ્રવ્યની સિદ્ધિને આપનારા અર્થોત્તમ મૂલ્ય ઉપજતે તેવા અને સુવર્ણ એટલે સારા વર્ણો પક્ષે વિશુદ્ધ-વ્યાકરણ શુદ્ધ, અર્થની સિદ્ધિ એટલે સારા અધવાળા શબ્દોના અક્ષરો તેને સમજાવતો.

૪ સુમનસ-પુષ્પો અને વિહારો.

૫ સન્મોહક-સારા લાડુ પક્ષે સત્પુરુષોને આનંદ આપનારા.

૬ બહુ ધાન્ય-બહુધા-બહુ પ્રકારે-અન્ય-બીજા બહુ-રૂપાં ધાન્યો.

તેને આમજનની પંક્તિમાં યોજતો, પરંતુ પોતે રૂચિવાળો છતાં તેની અંદર પોતે યોજતો નહિં. તે લખ્ધવર્ણ^૧ એવા તેના શરીરમાં અંગરાગવડે ઉચ્ચી જાતના વર્ણોની યોજના કરતો, પરંતુ પોતાના આત્માને વર્ણ વગરના અને સારાવર્ણ-અક્ષરના જ્ઞાનવાળા કદી-ઓથી રહિત રાખી તેમાં તેવી યોજના કરતો નહિં. તે સદાપત્ન,^૨ અને ધનસાર એવા ચિત્રો તેની શય્યામાં હર્ષથી ધારણ કરાવતો, પરંતુ પોતાની શય્યામાં કદિ પણ ધારણ કરતો નહિં. તે સુખદાયક, શુદ્ધ, કાષ્ટ સહિત, પલંગવાળા અને લાગે દીવાવાળા સારા મંદિરમાં તેને રાખતો, પરંતુ પોતે રહેતો નહીં. તે કાંતાના રાગને લઈને તેને તેવો યોગ મેળવી આપતો, પરંતુ પોતે પોતાને માટે તેવો યોગ મેળવતો નહિં. તેનામાં તો તેનો અભાવજ જોવામાં આવતો હતો. તે અંધકારને હરે તેવા મોટા મૂલ્યવાળા રત્નોના સમૂહથી તેને મિથ્યા^૩ અલંકૃત કરતો, પણ શુદ્ધ એ આપેલા જ્ઞાનદર્શન અને ચારિત્રરૂપી ત્રણ રત્નોથી તેને અલંકૃત કરતો નહીં, તેમ પોતાને પણ તેવી રીતે અલંકૃત કરતો નહીં. તે ગોરસવડે^૪ તેના અંગો તથા ઉપાંગોનું સતત પોષણ કરતો, પણ તે વડે પોતાના અંગો તથા ઉપાંગોનું પોષણ કરતો નહિં. તેથી તે લોકોમાં દુર્ગંધ થતો હતો. તે લલ્લજથી દૂર રહેલા અને વિદ્યાથી પૂર્ણ થયેલા એવા તેને સારાપણથી જોતો, પરંતુ પોતાના મલિન આત્માને તેવી દૃષ્ટિથી જોતો નહિં. તે સચુણ^૫ એવા સારા મુક્તાદિજોથી તેને આનંદનો યોગ કરી આપતો, પરંતુ પ્રમાદ અને પ્રમદાથી મુક્ત એવા પોતાના આત્માને તેવો યોગ ન કરતો. આ પ્રમાણે તે મંત્રી મોહને લઈને તે જળવડે પવિત્ર એવા પ્રાદ્મણ મિત્રનું વિવિધ પ્રકારનું હિત કરતો હતો. તે મિત્ર પણ તે મંત્રીને પોતાના પદ ઉપર સ્થાપિત કરી અહર્નિશ પોતાને હાથે તેને લોજનાદિક ખવરાવતો હતો. તેમજ તે તેની ઉપર પ્રેમના સમૂહને દર્શાવવા સાથેજ શયન કરતો, સુખ દુઃખ સ્વપ્ન રીતે લોગવતો જાગતો અને જતો આવતો હતો. એવી રીતે નિત્ય આસક્ત રહેનારા તે મિત્રને જોઈ લોકોએ તેનું નામ નિત્યમિત્ર પાકી દીધું.

એક વખતે વિશ્વહિત નામનો કોઈ પુરૂષ તેને મળી આવ્યો. શુદ્ધબુદ્ધિને આપનારા તે પુરૂષે તેને પ્રલામ કર્યો. પછી શાળા વિશ્વહિતે વિચાર્યું કે, “આ માણસ મારું”

૧ લખ્ધવર્ણ એટલે શરીરના ઉંચા વર્ણવાળા પક્ષે લખ્ધવર્ણ એટલે કીર્તિમાન.

૨ સદા-આપત્ત-આપતિમાંથી જાવાનાર પક્ષે સદા પત્રવાળા ધનસાર-ધણું શ્રેષ્ઠ, પક્ષે ધનસાર કપૂર.

૩ મિથ્યાત્વથી મુક્ત કરતો.

૪ ગોરસ એટલે ગાયના દૂધ દહીં વિગેરે રસ પક્ષે ગોરસ-એટલે ઉપદેશ વામુની રસ.

૫ સચુણ-ચુણવાળા સ-મૌકિતક-સતપુરૂષરૂપી મોતીના યોગ કરી આનંદ આપતો પક્ષે સચુણ એટલે દોરીવાળા મોતીના હાર પહેરાવી આનંદ આપતો.

પર્યંત માને કે ન માને તેણે હું. તો તેને શુદ્ધશુદ્ધ આપે તેવું વચન કહેવાનોજ. "આવું ચિંતવી વિશ્વહિત બોલ્યો," ભદ્ર, જે તારો આ મિત્ર છે, તે કોઈને પણ માન્ય કરવા યોગ્ય નથી. તું તેની ઉપર જેવો રાગી છે, તેવો તે તારી ઉપર રાગી નથી. આ અંદર તદ્દન અશુદ્ધ છે અને બાહ્યર શુદ્ધ દેખાય છે, તે તેનો સત્કાર કરેલો છે, પણ તેનો કદિ પણ વિશ્વાસ કરીશ નહીં. જો તું તેને 'સોજન આપીશ નહીં' અને તેને રનાન કરાવીશ નહીં, તો તે તારો નિર્મળ કાર્યભાર 'કરશે' નહીં. હે વિદ્વાન આ તારો મિત્ર વિધુર છે. મારે તું તેને છોડી કોઈ ખીજ ઉત્તમ મિત્રને ક્યં, કે જે મિત્ર તને કંઈમાં સહાય કરે. "આ પ્રમાણે તે હિતકારી વિશ્વહિત પુરૂષનાં નહીં છે તરે તેનાં 'બધાં' વચનો સાંભળી તેને કાંઈક ભાન આવ્યું અને નત્કાસ તેણે વિચાર્યું કે, "આ વિશ્વહિત જે કાંઈ કહ્યું, તે સાચું જણાય છે. તેથી હવે હું કૃતસ નામનો કોઈ યોગ્ય મિત્ર કરું." આવું ચિંતવી તેણે કૃતસ નામનો મિત્ર કર્યો. તે મિત્રન યોગ્ય ભક્તિ બતાવી મંત્રી દરેક પર્વને દિવસે આવી અન્ન તથા તાંબુલ 'વિગેરેથી અંતોષ આપવા લાગ્યો, તે જોઈ બધા લોક તેને પર્વમિત્રના નામથી ઓકળવા લાગ્યા, કરણ કે, લોકોનો એવો સ્વભાવ છે કે જેવું નજરે દેખે તેવું કહે.

આ પ્રમાણે શુદ્ધ શુદ્ધ નિત્યમિત્ર તથા પર્વમિત્રની સાથે રહેલો હતો, તેને જોઈ લક્ષ્મીના સ્થાનરૂપ અને 'યથાર્થ' નામવાલો વિશ્વહિત તેની પ્રત્યે બોલ્યો, "હે મિત્ર, આ તમારો જે પર્વમિત્ર છે, તમારા હુંબનો જરા ભાગીદાર બને છે, પરંતુ તેવા મિત્રને હું તમારો સારી રીતે હિતકારી કહી શકતો નથી. જે મિત્ર સર્વ હુંબનો હરનારો, ચિત્ત મુખનો કરનારો અને નમસ્કાર, સ્તુતિ અને સંજતિથી મંત્રુષ રહેનારો હોય, તેવા મિત્ર ઉત્તમ શુદ્ધિવાલો અને હિતકારી છે, એમ માનું છું." વિશ્વહિતનાં આવાં વચન સાંભળી મંત્રી શુદ્ધશુદ્ધિ આ પ્રમાણે બોલ્યો "ત્યારે એવો વિશ્વહિત મિત્ર આ સંસારમાં કયાં - મલી, શક્ય છે ?" વિશ્વહિત બોલ્યો, "તેવો એક લોકનાથ નામનો મિત્ર કોઈ મારા સ્થાનમાં રહેલો છે, તેનું જરા સ્પર્શ કરું તે સાંભળે અને તંમારા સંશયોને દૂર કરે જેનું મુખ અચ્ચગ્જ્ઞાનથી ઉભવળ છે, ફોની દષ્ટિ સૌમ્ય છે, જેનું હૃદય સરલ છે, જે સદાચરણથી યુક્ત છે, જે ખીચ કામ કરવામાં વિરક્ત છે, જે સદા વિવજનના આધારરૂપ છે અને જે અંગ તથા ઉપાંગમાં પ્રતિષ્ઠિત છે, તેવો કોઈ સારા હૃદયવાળો મિત્ર તમારે કરવો."

વિશ્વહિતનાં આવાં વચન સાંભળી શુદ્ધ શુદ્ધિ મંત્રી બોલ્યો, "એવો કોઈ પુરૂષને હું કોઈવાર નિભાવ્યંમાં જોઈ છું, કોઈવાર ઉપાશ્રયમાં જોઈ છું અને કોઈવાર સત્પુરૂષોના ઘરમાં જોઈ છું. પરંતુ તેવા ઉત્તમ પુરૂષને જોઈ હું નાથી જાઉં છું. હવે

તમારા કહેવાથી હું તેના પરિણામને મંજૂર કરું.” પછી તે કેળવવાર પોતાના સ્થાનમાં, કેળવવાર રસ્તામાં અને કેળવવાર અપરિમિત એવા તેના સ્થાનમાં જઈ તે તેને નમસ્કાર કરવા લાગ્યો. તેને તેમ કરતાં જોઈ લોકો તેને પ્રણામભિન્ન કહેવા લાગ્યા. તે પણ મનમાં સંતુષ્ટ થઈ તેને મનવાંછિત આપવા લાગ્યો. આ પ્રમાણે મંત્રી શુદ્ધપુદ્ધિ તે ત્રણે મિત્રોની સાથે રહી ઉચ્ચશાસન સંભાળના સર્વ વ્યાપારના ભારને કેટલોક કાલ ધારણ કરવા લાગ્યો.

એકવાખતે મંત્રિરાજ પોતાના નિત્યમિત્રની સાથે એક શય્યામાં નિદ્રા લઈ જેવામાં જાગત થઈને બેઠો થયો, તેવામાં સર્વ તરફ સર્વને હાંટનારા, સ્વામીએ પ્રેરેલા અને કાળપુરુષના જેવા દુષ્ટ યોદ્ધાઓ હુથીયાર ઉગામી આવતા તેના જેવામાં આવ્યા. તેમને જોઈ મંત્રીએ કહ્યું “ તમે અહિં શાભાટે આવ્યા છો ? ” તેઓએ જવાબ આપ્યો કે, ‘ અમે તમારા સ્વામી ઉચ્ચશાસનની આજ્ઞાથી અહિં આવ્યા છીએ. અને હિંસા કાર્યને કરનારા એવા તને આજે અમે તત્કાળ કુવામાં નાખવાના છીએ. ” તે યોદ્ધાઓના આવા વચન સાંભળી મંત્રી બેઠ્યો, ‘ મારો એવો કથો અપરાધ છે ? ’ તેઓએ કહ્યું, ‘ તમારો જો અપરાધ છે, એ વાત રાજા ઉચ્ચશાસન જાણે. અમે કાંઈપણ જાણતા નથી, અમારે તો તેમનો કઠોર આદેશ કરવાનો છે. ” તે સાંભળી મંત્રી શુદ્ધપુદ્ધિએ પોતાના પેદા નિત્યમિત્રને કહ્યું. હે ઈષ્ટ મિત્ર, મારી ઉપર રાજા ઉચ્ચશાસન ક્રોધ પામેલા છે, તો હું ઉઠી આપણે ક્યાંઈ એવે રથને આજ્યા જઈએ, કે જ્યાં રહેવાથી મને તેનો ભય લાગે નહીં. જેમ અંધકાર યવાથી લોકો સૂર્યનું અવલોકન કરવા ઇચ્છે છે, તેમ જ્યારે કદ આવી પડે છે, ત્યારે માણસ પોતાના મિત્રના મુખનું અવલોકન કરે છે. હાતારની પરીક્ષા દુષ્કાળમાં થાય છે, મિયાની પરીક્ષા નિર્ધનપણામાં થાય છે, સુભટની પરીક્ષા રણસંઘામમાં થાય છે અને મિત્રની પરીક્ષા વિપત્તિમાં થાય છે. જલથી પરિપૂર્ણ એવા સરોવરની જેમ જ્યારે સમૃદ્ધિ હોય છે, ત્યારે સઘળું સરખું લાગે છે, પણ તે સરોવર જ્યારે સૂકાય છે, ત્યારે જેમ ઊંચું અને નીચું વર્તી શકે છે. તેમ જ્યારે નિર્ધનતા આવે છે, ત્યારે પોતાનો અને પારકાનો ભેદ દેખાઈ આવે છે. હે મિત્ર ! પિતા, માતા, પુત્ર, ભાઈ અને સન્નિમિત્રી પણ મેં તને વધારે રાખ્યો છે-પાડ્યો છે તો આ વખતે હે ડાહ્યા અને જગત્પ્રિય મિત્ર, દુર્વાર એવા રાજા ઉચ્ચશાસનના ભયથી એકવાર હું અને યજ્ઞાત્મારે બચાવી લે. ” મંત્રીએ આ પ્રમાણે કહ્યું, તો પણ તે નિત્યમિત્રે તેનું વચન સાંભળ્યું નહીં તેમ નેત્રોથી તેની સામું જોયું નહિ. તે પડે છે હોતો તો પણ તેને ઓઠ-ખતો ન હોય તેમ રહ્યો. પછી સર્વ સરળ અને વિદ્વાન લોકોએ તેને માંડ માંડ સમજાવ્યો, એટલે તે નિત્યમિત્રે મંદ થઈ ગયેલા મંત્રીને આ પ્રમાણે કહ્યું, “ આપણે બંનેનો સંગ કેવી રીતે છે ? તે સમજ, હું મંત્રી છું અને હું પ્રકૃતિ રૂપ છું. કર્મનો કર્તા

અને લોકતા તું પોતેજ છે, માટે તેં પોતે કરેલા કર્મને તું પોતેજ ભોગવ્ય. તેં જે અન્નપાન વિગેરે મને આપ્યું છે, તે જેમ લોકો પોતાના માતાપિતાને સંતોષવા અર્થે બીજાને સાડું ભોજન આપે, તેમ તારા પોતાના હિતની ખાતર આપ્યું છે. સંયોગના સંબંધમાં જે કર્તા હોય તેજ કર્મનું ફલ ભોગવે છે, બાકી ઇષ્ટજનોને તો કેવળ ચિંતાનેજ સંતાપ થાય છે. જે હાથ અન્યાય કરે તેજ હાથ તે અન્યાયને સહન કરે છે. જે ચરણ અન્યાય કરે, તે ચરણજ અન્યાયને સહન કરે છે. મારી આગળ આ વાત જો તેં પહેલાં કહી હોત તો હું જળવટે ચરણ વિગેરેથી તે રાજ પાસેથી તારા છુટકો કરતે, પણ હવે મારાથી કાંઈ થઇ શકે નહીં. તેથી તારે માફ પડ્યું છોડી દેવું, નહીં તો તું હુબ્બી થઇશ.” નિત્યમિત્રનાં આવાં વચન સાંભળી તે શુદ્ધબુદ્ધિ મંત્રીએ રૂદન કરવા માંડ્યું. તેવામાં ત્યાં પેલો પર્વમિત્ર સત્વર આવ્યો. તેણે તેને હુબ્બી જોયો. મંત્રીએ તે પર્વમિત્રની આગળ પોતાનો સર્વ વૃત્તાંત નિવેદન કર્યો, તે સાંભળી પર્વમિત્ર બોલ્યો, “હે વયસ્થ, તું ભય પામીશ નહીં, હું સર્વસ્વ અર્પણ કરીને પણ તારી રક્ષા વેગથી કરીશ.” આ પ્રમાણે કહી તેને સ્વસ્થ કર્યો. જોટલે તે ક્ષણવાર નિર્ભય થઇને રહ્યો. તેવામાં પેલા નિત્યમિત્રે આવી ગળે પકડી તેને બાહર મઢ્યો, જોટલે રાજ ઉગ્રશાસનના હુકમ કરવાળા તે સેવકોએ તે મંત્રીને હાથે પકડી લીધા. તે ભેધ પેલા પર્વમિત્રે તેના સત્કાર કર્યો અને તે રાજના સેવકોને કહ્યું કે, “તમે ક્યાલુ થઈ તેને ઠેકાણે મને લઇ જાઓ.” તે પર્વમિત્રનું વચન માન્યું નહીં અને તે રાજસેવકો તેને લઇ ગયા. તેથી તે પર્વમિત્ર હુબ્બી થયો અને પેલો નિત્યમિત્ર બાણે દીકરીનો વિવાહ કરીને નીરાંતે મુતો હોય તેમ નિશ્ચિંત બની ગયો. પછી રાજસેવકો તે દીન એવા શુદ્ધબુદ્ધિ મંત્રીને એક કુવાની પાસે લઇ ગયા. તે કુવો જોતાંજ તે ભયભીત થઈ મનમાં જેઈ પામી વિચારવા લાગ્યો, “અરે ! પેલા વિશ્વહિતે મને વિશ્વને હિતકારી વચન કહ્યું હતું કે, હુબ્બને વખતે લોકનાથ પુરૂષ ઘણી માનસિક પીડામાંથી તારી રક્ષા કરશે. અત્યારે મને એવાજ હુસહકાળ પ્રાપ્ત થયો છે, તેથી હવે મને તે ભગવાન લોકનાથજ શરણુ રૂપ થાએ.” આ પ્રમાણે તે મંત્રી શુદ્ધબુદ્ધિ ચિંતવતો હતો, તેવામાં તે લોકનાથની આજ્ઞાથી ચંદ્રહાસ ખડ્ગને ધારણ કરનારા કેટલાએક પુરૂષો ઉચ્ચ દિશામાંથી આવી પહોંચ્યા તેમણે તે મંત્રીની સગીચે આવીને પેલા ઉગ્રશાસન રાજના યોદ્ધાઓને હઠથી કહ્યું કે, “આ પુરૂષને છોડી દો તમે હથીઆરો ઉગામી અહિં શા માટે રહ્યા છો ? અથવા અમારી સાથે સુદ્ધ કરો. અમે સત્પુરૂષોએ માનેલા લોકનાથના પુરૂષો છીએ આ મંત્રીને લેવાને અને તેનું રક્ષણ કરવાને આજ્ઞા છીએ.” આવાં વચનો સાંભળી તે રાજના યોદ્ધાઓ દોષાંત આડંબરને વશ થઈ પૃથ્વીને ચારે તરફ ધ્રુવવર્તાં ધ્રુવવર્તાં સુદ્ધ કરવા સાથે ધમ્મી આવ્યા, પેલા લોકનાથના સુભટોએ જળવટે તેઓમાંથી કેટલાએકને પૃથ્વી ઉપર પાડી નાખ્યા, કેટલા-

એકને હઠથી લોટાવી દીધા, અને કેટલાએકને દીન બનાવી દીધા, પછી તત્કાળ કેટલાએક નાશી ગયા, કેટલાએક ચઝો છોડી દીધા, કેટલાએક અધોગુણ કરીને રહ્યા અને કેટલાએક પ્રવાળુ કરી ગયા; પછી તેઓ મંત્રીની પાસે આવી આ પ્રમાણે બોલ્યા, “મંત્રિન તમોને તમારો પ્રણામભિન્ન સત્વર બોલાવે છે.” કાનમાં અમૃત રેડવા જેવું આ વચન સાંભળી તે મંત્રી ઘણો હર્ષપાળો અને (દિવ્ય-દેવતાઈ) સુખવાદો થઈ ગયો. પછી તેઓ તે મંત્રીને તેના સ્થાનમાંથી લઈને એક સર્વોગસુંદર નામના પ્રાસાદમાં હર્ષથી લઈ ગયા; તે પ્રાસાદ દિવ્ય હલોયથી યુક્ત હતો, તેની જુભિ સુવર્ણમય હતી તેમાં ઉંચી જાતની દિવાલો રહેલી હતી. સર્વ પ્રકારની વસ્તુઓથી તે વિભૂષિત હતો અને તેમાં ઉંચા સ્તંભોની શોભા દેખાતી હતી. તે પ્રાસાદની અંદર તેણે પોતાના પ્રણામભિન્ન લોકનાથને જોયાં તેમના મસ્તકપર ચંદ્રમંડળના જેવું સુંદર છત્ર હતું, સ્વર્ગગંગાના જેવા આમર વીંજતા હતા, નક્ષત્રમાળાના હારથી તે અંકિત હતા, સુવર્ણના ઉત્તમ આસન પર તે બેઠા હતા. સુર, અસુર અને મનુષ્યો તેમની સ્તુતિ કરતા હતા, છતાં પણ અહંકારથી રહિત હતા. તેઓ કેટલાએકને પૃથ્વી ઉપર અનેક ઠેાઠી ગમે રત્નો આપતા હતા, કેટલાએકને સુવર્ણના સમૂહ, કેટલાએકને ગજેન્દ્રોની લક્ષ્મી, (રૂડો-મનગમતો) કેટલાએકને સંગંધ, કેટલાએકને અશ્વોના સમૂહ, કેટલાએકને વિશાળ આવાસો અને કેટલાએકને વસ્ત્રોનો જથ્થો આપતા હતા. તે લોકનાથને જોતાંજ તે મંત્રીનું હૃદય જાણે સુધાસિંધુમાં મગ્ન થઈ ગયું હોય તેમ જાની ગયું અને તેણે પોતાના પ્રથમના પાપના સંતાપને શાંત કરી દીધા, અને મોટા પ્રણામથી તે મહાચામને નમન કર્યું. તે પ્રણામ મિત્રે તેને બેઠો કરી સુંદર આસનપર બેસાડ્યો, બ્યારે મંત્રી શુદ્ધજુદિ સ્વસ્થ થયો, એટલે તેણે તેને હુબ્બી થવાનું કારણ પૂછ્યું: મંત્રીએ જિજ્ઞાસન રાજાનો ભય પ્રકાશિત કર્યો, તે સાંભળી પ્રણામ મિત્ર લોકનાથે કહ્યું, “ભદ્ર, મને આશ્રિત થયેલા એવા તને હવે કેમ જાનના જય નથી. સૂર્યને આશ્રિત થયેલા પ્રાણીને કદિપણ અંધકારનો ભય હોતો નથી. ‘મેં પ્રણામ કર્યો શિવાયનું બીજું કાંઈપણ કાર્ય આ મિત્રનું કયું’ નથી, તેથી તે મારું કાર્ય શું કરશે” એવો વિચાર તારે મનમાં લાવવો નહિ; જે ઉત્તમ પુરૂષો છે, તે પ્રણામ કરવાથી પણ સદા હર્ષિત થાય છે. કારણકે, તેઓમાં સર્વ પ્રકારની સંપત્તિના હિતુરૂપ સ્તોષ રહેલો છે. હું જીવતાં તને સર્વાર્થની ત્રિદિ આપીશ અને મૃત્યુ પામતાં વિશેષ પણે સદા અમૃત-મોક્ષ આપીશ. આ મારું વચન તારે સત્ય માનવું. તું મોટી પાસે મુજો રહે અને મન વાંછિત અર્થ માગી લે. કારણકે, કલ્પવૃક્ષ વિગેરે તો મારે ઘેર કામ કરનારા સેવક રૂપે છે. જો તારા મનને સન્નિવ ગમતું હોય અથવા વાસુદેવ પદં, ચક્રવર્તિ-પાત્રું કે ઇંદ્રપદ્મું ગમતું હોય તો તે કહે તને જે ઇંદ્ર હોય તે હું તને આપું.” આ પ્રમાણે પ્રણામભિન્ન લોકનાથના વચનરૂપ અમૃતનું પાન કરી તાપ રહિત થયેલો તે મંત્રી

બોલ્યો કે, ‘ એ સર્વમાં રાજ ઉગ્રશાસનની કોઈપણ આજ્ઞા પ્રવેશ છે ? ’ તેણે કહ્યું, “ ત્યારે હું પ્રમાદી થાઉં છું, ત્યારે તે મારી મમ્યગ દષ્ટિને છેતરી માણસને પોતાનો સેવક બનાવી દે છે. ” શુદ્ધયુદ્ધિ બોલ્યો, જો તેમ હોયતો અહિં સુખ છતાં પણ હું રહીશ નહિં, ત્યાં તે ઉગ્રશાસનનું નામ પણ ન હોય તેવે ઠેકાણે મને લઈ જાઓ. ” લોકનાથે કહ્યું, “ ફક્ત એક મ્થાન સિવાય બીજે સર્વ સ્થાને કોઈ કોઈવાર તેનો ભય તો છે. ” મંત્રી બોલ્યો, “ હે પ્રભુ તેવા કોઈ પ્રધાન એવા મહાસ્થાનમાં મને લઈ જાઓ. કે, ત્યાં હું તમારા પ્રસાદથી નિર્ભય થઈને રહું. ” લોકનાથે કહ્યું, “ તે મહાસ્થાન નિર્વૃત્તિપુરી છે. ત્યાં મારી સાથે ચાલ. હું તને પ્રથસ્તપુરીનું દ્વાર બતાવું. પરંતુ તેના માર્ગમાં બસતો દાવાનળ આવે છે, તેમાં જો તું પ્રવેશ કરીશ તો પછી હું તારો રક્ષક થઈ શકીશ નહિં. તેની આગળ એક ધર્મ છે, તે વિધ્યાચળની જેમ વધતો જાય છે જો ત્યાં તું લાંબો કાળ રહીશ તો પછી નગરીમાં જઈ શકીશ નહિં. તેથી તારે જલદી તે ઉપરથી ઉતરી જવું. તેની આગળ એક વાસની બળી છે, તેનો માર્ગ આઠો અવળો ગુપ્ત (અ) સરળ છે, તેથી તારે તે ક્ષણમાંજ આગળગવી. તેની આગળ એક ખાઈ આવે છે, તે ખાઈ આગળ લઘુ છે અને પાછળથી મોટી છે. તેની સમીપે એક વિપ્ર (મનોરથ ભટ્ટ વસે) છે, તે કહે છે કે, “ આ ખાઈને બરીને આગળ ચાલો. ” પરંતુ તું જો હિંતને ધ્યેય તો હો તો તે વિપ્રનું વચન માન્યા વગર તારે આગળ ચાલવું, નહીં તો તારો બધો જન્મ ચાલ્યો જશે, તોપણ તે ખાઈ પુરાશે નહિં. તે ઠેકાણે તારે ક્ષુધા અને તૃષ્ણાની પીડા સહન કરવી પણ ત્યાં રહેલાં પક્ષવૃક્ષો ખાવા નહીં અને સ્વાદિષ્ટ જલ પીવું નહિં. કાર્યને બહુનારા એવા તારે ત્યાં સ્વાદરહિત અને નીરસ એવાં ફળ તથા જલ લઈ સહા પ્રાણવૃત્તિ કરવી. ત્યાં બાવીશ ચોર રહેલા છે, તેઓથી યતનવડે ચેતતા રહેવું, નહિં તો પ્રથમ મેળવેશું તારું સર્વસ્વ તે ગ્રહણ કરી લેશે. ત્યાં એક વાધ અને એક સિંહ એમ બે પ્રાણીઓ છે, તેમનાથી તારે સાવધાન અને શુભધ્યાન રાખીને દૂર રહેવું. ” લોકનાથના આ વચનો તે મંત્રીએ કળુલ કર્યા પછી તેને તે શુભ સ્થાનમાં લઈ જવામાં આવ્યો. જે સ્થાનને પ્રાપ્ત કરી શુદ્ધયુદ્ધિ મંત્રી સદા સુખમય બનીને રહ્યો, પછી તે સવ્ય પ્રાણીઓને મનવાંછિત ફલ આપનારો લોકનાથ પણ પોતે લોકોને મોક્ષની પ્રાપ્તિ કરવાને માટે પોતાના સ્થાનમાં ચાલ્યો ગયો.

(મુનિ કહે છે) હે રાજન, જો લોકનાથ નિર્ધન જનોને ધન આપનાર, સંતાનરહિત જનોને સંતાન આપનાર, અને આ વિશ્વનો નાથક છે. તે રાજ્યના અર્થીઓને રાજ્ય આપનાર, દુઃખી જનોના દુઃખનો નાશ કરનાર, દુર્ભાગીને સુભાગી બનાવનાર અને લોકોને તારનારો છે. સૂર્યની જેમ કાક વક્ષીઓના તાપની પેરે તે લોકોના સંતાપને હરનારો, સદ્ગુણોને વધારનારો અને કોટી લોકોએ નમેલો છે. વળી તે ઇષ્ટ કરનાર, કષ્ટ હરનાર

અને પડતા પુરૂષોનો ઉદ્ધાર કરનાર છે. તેવા તે લોકનાથની તું પણ આરાધના કર્યું કે જેથી તને સર્વ પ્રકારની સિદ્ધિઓ પ્રાપ્ત થશે. ” તે સાંભળી રાજાએ પ્રશ્ન કર્યો, હે મુનિ તે લોકનાથ કેણુ છે ? તેમણું અપૂર્વ જોણું બધું પૂર્વ સ્વરૂપ મને કહી સંભળાવો, કે જેથી હું પશ્ચાત્તાપનો ભાર છોડીને પછી તે સ્વામીની સેવા કરું. સ્વરૂપ જાણ્યા વગર સેવા કરી શકાતી તથી. ” મુનિ બોલ્યા, “ હે ચતુર રાજા, મેં જે કથા કહી છે, તેનો તું અંતરંગ બુદ્ધિથી વિચાર કરજે.

કથાનો બિપનય ઘટાવે છે.

હે રાજા, જે દૂરપાર નામનું નગર કહ્યું, તે આ અપાર સંસાર સમજવો. ઉત્કૃષ્ટ આજ્ઞાવાળો જે ઉચ્ચશાસન રાજા કહેા તે કુર્મખંધ સમજવો. જે શુદ્ધબુદ્ધિ મંત્રી તે આત્મા-જીવ જાણવો. તેનો જે નિત્યમિત્ર તે શરીર સમજવું. જે પર્વમિત્ર તે માતા-પિતા અને પ્રિય સ્ત્રી વિગેરે સ્વજનવર્ગ સમજવો. જે વિશ્વહિત નામનો પુરૂષ તે ઉચ્ચ પ્રકારનો ગુરૂનો ઉપદેશ સમજવો. જેની શિક્ષાથી પ્રણામ નામનો મિત્ર આદરવાલો થયો હતો. જે લોકનાથ તે લોકોનું પાલન કરવાથી ધર્મ સમજવો. જેને માત્ર પ્રણામ કરવાથી તે ઉત્તમ મનવાણા પ્રાણીઓને ઇચ્છિત ફલ આપે છે. જે પેલા યોધાઓ આઘ્યા હતા, તેઓ દુષ્કર્મથી પ્રેરાએલા રોગના રાશિ જાણવા. તેમણે શ્રદ્ધા કરેલા જીવનું રક્ષણ દૈહ કદિ પણ કરી શકતો નથી. તે જીવ તેમાંજ સપડાઈને રહે છે, એક પગલું પણ ચાલી શકતો નથી. તે જીવ તેમાંજ સપડાઈને રહે છે, તે વખતે તેનો સ્વજન પોકારથી રૂવે છે પણ તેની રક્ષા કરવાને સમર્થ થઈ શકતો નથી. જે કુવો કહેા તે નરક સમજવું, જે ખીજા પુરૂષો જાગ્યાવાને આઘ્યા હતા. તેઓ સુકૃતના અધ્યવસાય સમજવા. જે ધર્મનું શુભસ્થાન તે વિવેક સમજવો. મુખનો નાશ કરનારા કર્મો પુરૂષોને નરકની સમીપ લઈ લય છે, છતાં પણ સ્મરણ કરેલા સુકૃતના અધ્યવસાયરૂપી યોધાઓ તેમણું રક્ષણ કરે છે. તે શુદ્ધબુદ્ધિરૂપ જીવને દ્રષ્ટિના દાનથી જે કેટલોક કાળ સુખે રાખ્યો હતો, તે સમ્યક્ત્વના દાનથી ઔધર્મ વગેરે દેવલોકોમાં તેની સ્થિતિ સમજવી. પછી જે તેને માર્ગવડે નિર્વૃત્તિ પુરીમાં પહોંચાડયો, તે યતિ ધર્મના માર્ગવડે પાંચમી ગતિમાં ગયો, એમ સમજવું. જે તે માર્ગે દાવાનળ કહેવામાં આઘ્યો, તે કાષ, પર્વત કહેા તે અહંકાર અને વાંસની જાળ કહી તે દુઃખ શ્રેણીને આપવામાં સમર્થ એવી માયા સમજવી. જે જાણ કહેવામાં આવી તે પૂરણ (લાલ) થી ભરેલો છતાં દુઃખે પુરાય તેવો લોભ સમજવો અને જે દિન કહેા તે મનોરથ હતો, એમ વિદાને સદા સમજવું. હે રાજા, જે સ્વાદિષ્ટ ફલો અને મધુર જલ કહેા હતા, તે અશુદ્ધ અન્નપાન સમજવાં. જે જાવીશ ચોરો કહેવામાં

૧ રોગોવડે ઘેરાયેલા જીવને શરીર ઉલટું પીડાકારી બને છે. સદાયકારી યજ્ઞ શકવું નથી.

આવ્યા, તે ણાવીશ પરિપહો બંધુવા. જે બે વાઘ અને સિંહ કહ્યા તે રાગ અને દ્રેષ સમ-
જવા. જે નીરસ કહ્યું તે કદપ-અન્ન (પ્રાસુક અને નિર્દોષ ભોજન) સમજવું. દેહને
અભાવ થવાથી શિવ-કલ્યાણરૂપ થવાય છે. તે પછી જરા, વ્યાધિ, મરણ લય, પરા-
લય અને માનસિક પીડાથી ઉત્પન્ન થયેલી ણાધા યતી નથી ફક્ત પ્રભામ કરવાથી
જેણે આત્મ સુખ બનાવી આપ્યું, તેવો લોકનાથ રૂપ ધર્મ જે સર્વથા આરાધ્યો હોય,
તો આ લોકમાં શું ન આપે ?” આ સાંભળી રાજા બોલ્યો, હે સાધુ, પ્રિયા સહિત
એવા મને તમે ધર્મધ્યાનની શિક્ષા આપો કે જેથી હું તેને આદરથી કરું.

મુનિ વિચાર કરીને બોલ્યા, “ હે રાજા, આ સંસારમાં સારૂરૂપ એવા ધર્મ-
ધર્મના હજારો ઉદાર પ્રકારો છે, તેઓની અંદર પંચપરમેષ્ઠી પ્રત્યે નમસ્કારનો પ્રકાર
સર્વથી સુગમ અને ઉત્કૃષ્ટ છે. તે નમસ્કાર મંત્ર આ લોક તથા પરલોકમાં ઇચ્છિત ફલ
આપનાર અને સર્વ મંત્રોનો નાથકરૂપ છે; તે મંત્રથી સર્વ વિપત્તિઓ લય પામી
જાય છે. સર્વસંપત્તિઓ પ્રાપ્ત થાય છે અને અંતરાયો ક્ષય પામી જાય છે, તેમાં કોઈ જાતની
પ્રાંતિ નથી. હે સુંદર, તું પ્રિયા સાથે તે પંચનમસ્કાર મંત્રનું આદરથી સ્મરણ કર્યું કે
જેથી પાપને હરનારો તે મંત્ર તને પ્રિય વસ્તુઓ આપે. પ્રથમ પવિત્ર થઈને પવિત્ર સ્થા-
નમાં સ્થિર આસન ઉપર બેસવું. અંગને ઘોઘેલાં વસ્ત્રોથી ઢાંકવું અને પૂર્વ અથવા
ઉત્તર તરફ મુખ રાખવું. જાને હોઠ લેગા રાખી અને પોતાના નેત્રો નાસીકાના અગ્ર
ઉપર ઠરાવી પ્રમાદ રહિત થઈ મોન ધરી દાંત વડે દાંતનો સ્પર્શ કર્યા શિવાય આંગ-
ળીના અગ્ર ભાગને, મેઝના ઉદ્ધંધનને અને આત્મ તથા રૌદ્ર ધ્યાનને છોડી મુખુદિ
પર્યંતે તે મંત્રનો જપ કરવો. તે મંત્રનું પ્રથમપદ સ્વેત છે, ત્રીજું પદ કુંડમવર્ણી છે,
ત્રીજું પદ સુવર્ણ રંગી છે, ચોથું પદ નીલરંગનું છે, અને પાંચમું પદ કૃષ્ણવર્ણી છે. શાં-
તિક પૌષ્ટિકના કાર્યમાં સ્વેતવર્ણી પદ, વશીકરણ તથા આકર્ષણમાં રક્તવર્ણી, સ્તંભ-
નમાં પીતલવર્ણી, મોક્ષને અર્થે બ્યોમ-આકાશ રૂપ નીલવર્ણી અને ઉચ્ચાટનના કામ વખ-
તે કૃષ્ણવર્ણી પદ ધ્યાવા. અને તે તે વર્ણની જપમાળા વસાદિકની સાથે ગ્રહણ કરવી એવી
રીતે પાંચ પ્રકારનું ધ્યાન એ મંત્રમાં દર્શાવેલું છે, હે રાજા. તે જેવો અવસર હોય તે પ્રમાણે
તારે તેનું ધ્યાન કરવું. જો કદિ જપમાળા ન હોય તો નંદાવત્ વિગેરેથી નવકાર મંત્ર
ગણવો પણ તે ગણવાનો નિશ્ચય છોડી દેવો નહા. જ્યને આપનારા તે નવકાર મંત્રના
જપથી સંગ્રામ, સમુદ્ર, જંગલ, શાકિની, ભૂત, સર્પ, સિંહ, વાઘ, અગ્નિ, વ્યાધિ, અ-
સમાધિ, શત્રુસમુહ, વિકાર, અને દારિદ્રથી ઉત્પન્ન થયેલો આ લોકનો લય પ્રાપ્ત થતો

૧ નખ અઠકાડ્યા વગર અને મેઝનું ઉદ્ધંધન કર્યો વગર શુદ્ધભાવથી સૂત્રની નવશરવાળી
વડે જપ કરી શકાય. તેમજ હલકામાં નવપદની સ્થાપના કરીને તેમાં સ્થિર દ્રષ્ટિ રાખીને પણ
કરી શકાય છે.

નથી. જો પુરૂષ એ મંત્રનો એક અક્ષર પણ એકાગ્રહપણે ધ્યાવે, તો તે સાત સાગરો-
પમના આયુષ્યનો નાશ કરી શકે છે. વળી તે સુખદિપુરૂષ મનમાં શ્રદ્ધા લાવી નવકાર
મંત્ર પેઢી એક સમગ્ર પદ્મવે પચાશ સાગરોપમનું અને સમગ્ર-સંપૂર્ણ નવકારમંત્રવડે
તો તે પાંચસો સાગરોપમનું આયુષ્ય શીઘ્ર નાશ કરી શકે છે.

આ પ્રમાણે કહી તે મુનિ, રાજા અને રાણીને તે પંચપરમેષ્ઠી મંત્ર અને તેનો
વિધિ બતાવી આદ્યા ગયા અને પછી રાજા પોતાને ઘેર આન્યો. મુનિએ કહેલા પવિત્રનું
મંત્રનું સ્મરણ કરતાં તે રાજારાણીનું દુહ અંતરાય કર્મ અત્યંત હલકું થઈ ગયું. તે
પવિત્ર રાજાને નવકાર મંત્રના પ્રભાવથી અને સાતમ્યભાવથી (તેમાં સાતે ધાત રંગાઈ
જવાથી તેમાં શ્રદ્ધા પરિણતિ ભગવાથી) રાજ્યની વૃદ્ધિ, કાર્યની મિદ્ધિ અને સર્વ દિશા-
ઓમાં પ્રસિદ્ધિ થઈ ગઈ.

એક વખતે રાત્રે રાજા ભગ્નત થઈ આ પ્રમાણે ચિંતવવા લાગ્યો-“ મારે નવકાર
મંત્રના પ્રભાવથી સર્વ શુભ થયું, પરંતુ સો વરદાનની પ્રાપ્તિરૂપ મારે કાર્ય હજી સિદ્ધ
થયું નથી. તે કાર્ય હજી પણ મને સંતાપકારી અને દુઃખકારી લાગે છે ” રાજા આ
પ્રમાણે ચિંતવતો હતો, તેવામાં દેવયોગે ભોગસહિત (સ્વહિતકારી અને ચક્રાર)
રાણી સ્વપ્નામાં ત્રાસ (ભય-કલંક) રહિત એવા પૂર્ણચંદ્રનું પાન કરી ગઈ.
જે પુત્રને માટે આ સનાતન નવકાર મંત્રનું સ્મરણ કરે છે, તે સ્વપ્નામાં
(પણ) સમજાના ચિહ્ન-હ-લક્ષણ આ કલંક સહિત ચંદ્રનું પાન કરતો નથી +
રાણીએ અમૃતના જેવી વાણીથી તે સ્વપ્નાની વાર્તા રાજાને કહી “જેવું ભોજન તેવોજ
જોડકાર આવે છે ” રાણીનો પરિતાપ જે ચંદ્રના પાનથી શાંત થઈ ગયો, તે ઘટે છે,
પણ રાજાને માટે તે આશ્ચર્યની વાત છે. અથવા તે જાનેની એકતા છે. જેની અગળા સ્ત્રી
પણ રાજાને ગળી જાય છે. તો પછી તે રાજા અખંડ નિશ્ચિંત કેમ ન રહે? આ પ્રમાણે
ચિંતાના સંતાપથી યુક્ત થયેલી રાણીને રાજાએ હર્ષથી કહ્યું “ ભદ્ર! તને રાજા-ચંદ્રની
જેમ કલા કલાપથી યુક્ત એવો પુત્ર થશે. હે ભાગિની સ્વપ્નામાં જો સ્ત્રી લીંગ જોવામાં
આવે, તો પ્રાચે કરીને સ્ત્રી અવતરે છે, પુલિંગ જોવામાં આવે તો પુરૂષ અવતરે છે અને
નપુસક લિંગ જોવામાં આવે તો નપુંસક અવતરે છે. જો શુભ સ્વપ્ન જુએ તો ભવ્ય પુત્ર
થાય અને અશુભ સ્વપ્ન જુએ તો તેથી વિપરીત પુત્ર થાય છે, તને શુભ સ્વપ્ન થયું છે,
તેથી તારે સારો પુત્ર થશે, તેમાં કેઈ ભતનો સંશય નથી ” રાજાના આવાં વચન સાં-

૧ નરક નીચ ગતિ મંત્રથી. + પણ કલંકરહિત ચંદ્રનું પાન કરે એવો અર્થ-“ મુનિ નિ-
કળનો જણાય છે. ૧ રાણીએ અમૃતમય ચંદ્રનું પાન કર્યું હતું, તેથી તેણીની વાણી અમૃતના
જેવી નીકળે. ૨ ચંદ્રના ચોમથી પરિતાપ શાંત થઈ જાય છે. રાજાનો અર્થ ચંદ્ર થાય છે ત્યારે
રાણી ચંદ્ર રાજાને પી ગઈ અને રાજા શાંત થયો, તે આશ્ચર્યની વાત છે. ૩ રાજા એટલે ચંદ્ર.

ભળી રાણી એવું થાઓ ! (આપનું વચન પ્રમાણ) એમ કહી પોતાના આવાસમાં ચાલી ગઈ. તે રાજા અને રાણી બંનેને પ્રત્યક્ષજાત્રી થયાથી તેઓ પછી હંમેશા હર્ષથી નવકાર મંત્રનું સ્મરણ કરવા લાગ્યા.

હવે જ્યારે ગર્ભને ત્રીજો માંસ બેઠો, ત્યારે રાણીને એક મનોહર દોહડું ઉત્પન્ન થયો જેવો પૃથ્વીમાં કંદ હોય તેવોજ અંકુર ઉત્પન્ન થાય છે. રાજાએ તે દોહડું પૂરો કર્યો અને દુધપ્રત્યોગ શૂરો કર્યો. પછી સ્વેચ્છા પ્રમાણે (સાનુકુળ) આહાર વિહારના સુખોથી ગાંભીની પુષ્ટિ થવા લાગી, લક્ષ્મીને આપનારો પૂર્ણ કાલ પ્રાપ્ત થયો. ત્યારે જેમ પૃથ્વીમાં પૂર્ણચંદ્રને જન્મ આવે, તેમ રાણીએ નેત્રોને આનંદ આપનારા ઉત્તમ અદ્ભુત કુમારને જન્મ આપ્યો. જે માણસે આ પુત્ર જન્મની વધામણી રાખેને કહી, તે માણસને રાજાએ હર્ષથી અધિક દાન આપ્યું. સર્વ પ્રકારનો પોતાનો કુલાચાર વિધિપૂર્વક કર્યા પછી જ્યારે સૂતક નિવૃત્ત થયું એટલે સર્વ સ્વજનોના સમૂહને જમાડી અને વસ્ત્ર વિગેરેથી તેમનો સત્કાર કરી, કાર્યને બાણનારા રાજાએ સ્વમને અનુસારે તે કુમારનું નામ ચંદ્રોદર પાડ્યું. ચંદ્રોદર જ્યારે આઠ વર્ષનો થયો, ત્યારે રાજાએ તેને કલાચાર્યને સોંપી દીધો. અનુક્રમે ચંદ્રોદર આ પ્રમાણે બોંતેર કલાઓ શીખ્યો. ૧ લેખન, ૨ ગણિત, ૩ ગીત, ૪ નૃત્ય, ૫ વાદ્ય. ૬ રસાયન, ૭ જ્યોતિષ, ૮ ધર્મ, ૯ છંદ, ૧૦ નિરૂપત, (શબ્દ ંયુત્પત્તિ) ૧૧ ગાર્હ, ૧૨ સ્મૃતિ, ૧૩ વ્યાકરણ, ૧૪ કાલ્યાયન, ૧૫ શિક્ષા, ૧૬ વિજ્ઞાન (સાયન્સ) ૧૭ આગમ, ૧૮ કાવ્ય, ૧૯ અલંકાર, ૨૦ હાસ્ય, ૨૧ સંસ્કૃત, ૨૨ પ્રાકૃત, ૨૩ વિધિ, ૨૪ વેદ, ૨૫ ઇતિહાસ, ૨૬ પુરાણ, ૨૭ અમરી કલા, ૨૮ એયરી કલા, ૨૯ પૈશાચિક ભાષા, ૩૦ અપભ્રંશ, ૩૧ નખથી કોરવાની કલા, ૩૨ ખંતકોતરવાની કલા, ૩૩ મંત્ર, ૩૪ યંત્ર, ૩૫ રસ, ૩૬ સ્વમ, ૩૭ વેદક, ૩૮ વિષપરીક્ષા, ૩૯ નાય, ૪૦ ગંધ પરીક્ષા, ૪૧ વાદ કરવાની કલા, ૪૨ શકુન બાણવાની કલા, ૪૩ ધુત્ત વિદ્યા, ૪૪ વશીકરણ, ૪૫ જુગાર, ૪૬ ચિત્ર, ૪૭ કાષ્ટની કાંરીઝરી, ૪૮ ચર્મની કૃતિ, ૪૯ પાપાણુની કૃતિ, ૫૦ ક્ષાતુક્રિયા, ૫૧ આલેખવાની કલા, ૫૨ કાંચની કલા, ૫૩ હાથી ઉપર ચઢવાની કલા, ૫૪ ઘોડા પર ચઢવાની કલા, અને હાથી ઘોડાની શિક્ષા, ૫૫ દેશ ભાષા બાણવાની કલા, ૫૬ સિદ્ધાંત, ૫૭ કેવલિવિધિ, ૫૮ યંત્રથી રસોઇ કરવાની કલા, ૫૯ પાતાળ સિદ્ધિ, ૬૦ વેદકની સિદ્ધિ, ૬૧ ઈંદ્રજાળ, ૬૨ હથીચારનો અભ્યાસ ૬૩ મહેલ બનાવવાની કલા અને લક્ષણનું જ્ઞાન ૬૪ રત્ન પરિક્ષા, ૬૫ નિષેદુ-ઔપધ કોશ, ૬૬ કાષ્ટની યોજના કરવાની કલા, ૬૭ પ્રયોગના ઉપાયો બાણવાની કલા, ૬૮ કપટ કલા, ૬૯ દર્શનનો સંસ્કાર, ૭૦ વૃક્ષોની ચિકિત્સા, ૭૧ સર્વકારિણી કલા અને ૭૨ સામુદ્રિક, આ પ્રમાણે સર્વ કલાઓની કૌશલના મંદિર રૂપ, સુંદર આકૃતિવાળો અને રતિની પ્રીતિવાલો તે ચંદ્રોદર રતિ પ્રીતિવાળા કામદેવના જેવો ચોક્કસ હતો, જે ચંદ્રોદરનો જીવ લેખશાળામાં જતાં વિભધાચાર્ય થાય

તે ઘટે છે. પરંતુ તે કલાવાન થયો, એટલું આશ્ચર્ય છે. કુમારના કલાચાર્ય ઉત્તમ બ્રાહ્મણને રાત્રીએ મંડળ (દેશ)ના દાનથી એવો સંકાર કર્યો કે જેથી તે નામથી અને ધામથી ખરેખર કલાચાર્ય બની ગયો હતો.

એક વળતે રાત્રીએ જેલું બલ અનેકમાં પ્રવર્તે છે એવા પોતાના મતિસારે નામના મંત્રીને તે કુમાર હિતશિક્ષાને માટે સોંપી દીધો. તે બુદ્ધિમાન મંત્રીએ સંપૂર્ણરૂપે પૂર્ણ માનવા યોગ્ય અને કામદેવના જેવા સુંદર એવા તે કુમારને આ પ્રમાણે કહ્યું. “હે ઉત્તમ બુદ્ધિવાદા વત્સ, હું તને ઉચ્ચ શિક્ષા આપું છું. તે શિક્ષા ગરસ્વતીની એક લેખશાળા કહેવાય છે. અથવા તને શિક્ષા આપવી તે પૂર્ણ અંદરે કલા આપવા જેવું, સુધર્મને તેજ આપવા જેવું અને દેવ શુદ્ધ જૃહસ્પતિને શિક્ષણ આપવા જેવું છે; તથાપી વિદ્વાન અને માની એવા પુરૂષોએ રાજાની આજ્ઞા ગાન્ય કરવી જોઈએ, એમ ધારીને હું તને જે કાંઈ કહું, તે તારે હિતરૂપે ધારણ કરવું. હે વત્સ, ચિંતામણિ રત્નના જેવું આ મનુષ્ય જન્મ પ્રાપ્ત કરીને તું નિશ્ચિંત રહીશ નહિ. તે રત્નમાંથી ચિંતિત પદાર્થને શોધી લેજે. ઘણા પુરૂષો અજ્ઞને મૃત્તિકા તથા સુવર્ણરૂપે વર્ણવે છે, તેવા અજ્ઞમાંથી શરીર બનેલું છે, તેથી તે શરીર તત્સમાન મૃત્તિકા તથા સુવર્ણ મગાન છે, જેઓના મૃત્તિકા રૂપ શરીર છે, તે મૃત્તિકા વગેરેમાં જાય છે અને જેમના શરીર સુવર્ણરૂપ છે, તેઓ સુવર્ણરૂપણને પામે છે. હે કુમાર તું પૂર્ણ કલાધારી થયો છે, તો હવે તારે સુવૃતપણું ધારણ કરવું અને ઉત્તમરૂં પ્રદણ નિવારવું. કારણ કે, તે તેના કલંકરૂપ છે. ઉત્તમ પુરૂષો શુદ્ધપામેથી સૂત્ર મેલવી પોતાના યૌવન વયના કર્મને આધે છે, પરંતુ સ્ત્રીરૂપ પ્રાપ્તનાં વનને સાધતા નથી. જેઓ તંત્રને પ્રાપ્ત કરી (ગામ-વિદ્યા પ્રાપ્ત કરી) માન ધરીને તે માનનો નાશ કરતા નથી, તે પુરૂષ વિષયોમાં રહીને અને પ્રમાદમાં પડીને હાય પામી જાય છે. ૧ બુધ, શુક્ર, કવિ, વક્ર, કલાવાન અને શૂર એવો પણ પુરૂષ વાર્ણના મંગથી ૧નીએ જાય છે અને અસ્ત પામી જાય છે. તો પછી જીવનની શી વાત કરવી ? જે આ લક્ષ્મીરૂપો રમોડ છે, તે અંગને પુષ્ટિ આપનારી માનેલી છે, પરંતુ તે ભોગવવાથી-ખાવાથી ચેતન્યને આપનારી થતી નથી. કારણ કે, તે જ્ઞાનરૂપમાંથી ઉત્પન્ન થયેલી છે. ઉચ્ચવાદા પુરૂષનું દીર્ઘ એવું ગામ મનુષ્યોને જીતી લે છે, પરંતુ પ્રમદાને

૧ સંદ્રૂપ થયો છે. ૨ સુવૃત એટલે માઁ વર્તન ચંદ્રપક્ષે માર્ગે જોળ આક્રમિ. ૩ નમ-અજ્ઞાનનું પ્રદણ ન કમ્પુ ચંદ્રપક્ષે નમ-સાંનુ પ્રદણ ન કરવું. ૪ બુધ ગ્રહો પક્ષે સુધગદ. ૫ - મોટા પક્ષે સુગ્રહ કવિ-કવિના કરનાર પક્ષે શુક્ર, વક્ર, વાકો પક્ષે મંગલપ્રદ, કલાવાન-કલાવ - પક્ષે ચંદ્ર, શુક્ર ગુનીર પક્ષે ચર્મ. ૫ વાર્ણ-મદિગ પક્ષે પશ્ચિમ દિશા નીચ ગ્રહો થઈ ને ૭ માર્ગ એટલે વિ નદિન પક્ષે અમુક.

અને પ્રમાદને વશ થયેલા પુરૂષનું તે શાસ્ત્ર તેવું થતું નથી. ક્રોધ વિગેરે યોદ્ધાઓ બાહેર અથવા રણભૂમિમાં રાખવા ભેધાએ. જે તેઓ અંતઃપુરમાં (હૃદયની અંદર) યેમી ગયા, તે તેઓ વિપરીત કાર્ય કરે છે, હે વત્સ! તું શુર-વડિલોની આગળ નમ્ર થઈને રહેજે કે જેથી તારી શુરતા થશે, કારણ કે, જે સ્તમ્ભ (અક્ષક) રહે છે, તે છંદના અક્ષરની જેમ આ પૃથ્વી ઉપર લઘુતાને પામે છે. જે પ્રાણી પોતાને ઇવન આપનાર માણસને નમન કરતો નથી, તે સરોવરની પાળ ઉપર રહેલા વૃક્ષની જેમ અધો-મુખ થઈને નરકમાં પડે છે. તું હંમેશાં સમુદ્ર થઈને રહેજે. કારણ કે, તું લક્ષ્મીનો જનક ઉત્પાદક છે. ભુદિમાન હોય, પણ જે તે અમુદ્ર-પુદ્રારકિત હોય તો તે લક્ષ્મીને ઉત્પન્ન કરનાર થતો નથી. (હું 'ઉત્તમપુરૂષ છું') એવું તું સમજીશ નહીં, તેમ વિશ્વાસ રાખીશ નહીં. પરંતુ પરની અપેક્ષાએ તું મધ્યમ પુરૂષ થઈને રહેજે. જે તારા વચનને આગળ કરવાની તારી ઇચ્છા હોય, તો તું મનોહર ભાષણ કહેવામાં આગળ પડજે, પણ બીજાની આગળ તેમ કરીશ નહીં. ' હું આ વિશ્વમાં સલક્ષણ છું ' એવો ગર્વ છોડી દેજે. કારણ કે, એક અરિષ્ટ પદવડે તે યજ્ઞ નિષ્ફળ થઈ જાય છે. જે તારી ઇચ્છા આત્મને પદ એટલે તારે પોતાને માટે પદ કારણ કરવાની હોય તો તું સુકર્મભાવનો આશ્રય કરજે. નહીં તો કર્ત્ત્વ્ય પરમૈપદ-એટલે બીજાને માટે પદ આપનાર થઈ પડશે જ્યારે ઉપસર્ગ આવે છે, ત્યારે પ્રાયે કરીને ધાતુઓ સ્વાર્થસાધક થતા નથી. તેથી એ ધાતુઓ વડે પ્રથમ સત્ક્રિયા સાધી લેજે. ૧૪ લક્ષણમાં જે હસ્વ હોય, તેને દીર્ઘસ્વથી હસ્વપણું થાય છે. તે બેઠને તેની

૧ શુરતા-મોટાઈ. ૨ છંદો અક્ષર સ્તમ્ભ એટલે પદને અતે હોય તો શુર જનાં લઘુ મણાય છે. ૩ સરોવરની પાળના વૃક્ષને ઇવન આપનાર જગ છે ઇવનનો અર્થ જળ અને જલિન થાય છે. ૪ સમુદ્ર-મુદ્રા જાપ ચારિત્ર-સદર્શન સદિન પક્ષે સાગર. ૫ મુદ્રા છાપ-રહિત હોય તે નાનું સાણતું નથી પક્ષે સદર્શન રહિત. ૬ વ્યાકરણમાં પહેલો પુરૂષ પક્ષે જિતમ પ્રકારનો પુરૂષ ૭ વ્યાકરણમાં બીજો પુરૂષ તે મધ્યમ પુરૂષ પક્ષે સાધારણ પુરૂષ. ૮ મત્રકણુ-વ્યાકરણ બહેમો અથવા સારા લક્ષણવાળો. ૯ અરિષ્ટપદના ગેગમી લક્ષણો નિષ્ફળ થઈ જાય છે. વ્યાકરણમાં પણ અરિષ્ટપદ અશુદ્ધપદ આવવાથી વાક્ય નિષ્ફળ થઈ જાય છે. ૧૦ આત્મનેપદ વ્યાકરણ-પક્ષે આર્ત્તમેપદ ધાતુ. ૧૧ સુકર્મભાવ-સારા કર્મ કરવાપણું પક્ષે વ્યાકરણમાં કર્મ વિભક્તિ. ૧૨ વ્યાકરણ પક્ષે પરમૈપદી ધાતુ. ૧૩ ધાતુનો આગળ ઉપસર્ગ ભાગવાથી તેના અર્થમાં ફેરફાર થઈ જાય છે. પક્ષે ઉપસર્ગ અંતરાય પીડા આવવાથી શરીરની ધાતુઓ બગડે છે. તેથી તે વડે સત્ક્રિયા કરી તેની પક્ષે સત્ક્રિયા ક્રિયાપદનો અર્થ. ૧૪ લક્ષણમાં વ્યાકરણમાં જે હસ્વ સ્વર હોય તેમ દીર્ઘસ્વ દીર્ઘ કરવાના યુગ્મી હસ્વપણું થાય છે, પક્ષે તું ધર્મ કાર્પના ; લક્ષણમાં

પ્રાપ્તિને માટે તું ધર્મ કર્મમાં તેવો ચર્ચા નહિ, જે સ્વરહીન હોય તે સર્વત્ર આગળ જવાથી પછે-પાછળ ઘેરણા કરનારાઓમાં ક્યારેક શુન્યતાને પ્રાપ્ત થાય છે. તું વૃદ્ધિવડે મંડુતાને પ્રાપ્ત કરી હૃદયમાં મ્હાન લાવીશ નહીં. કારણ કે, વ્યાકરણ વિગેરે-માં વૃદ્ધિથી ગુણની હાનિ થાય છે. અંત્ય વર્ણ પછી જો પદસ્થ હોય તો તે ગુરૂતાને પામે છે અને તે અંત્ય વગરનો હોય તો અર્થવાન છતાં પણ તે નામ માત્ર કહેવાય છે, પાશ્ચાત્યને ગુરૂતા આપવાને તું વર્ણ સંયોગને સેવજે. સ્વરવાલો પછી એકલો જેમ ગાયનને ગૌરવ આપી શકતો નથી, તેમ તે બીજાને ગૌરવ આપી શકતો નથી. હે વત્સ, તું તારા લક્ષણમાં સમાન પુરુષોની સાથે તારી એકતા જોઈને પરનો લોપ કરી એક દીર્ઘતા કરીશ નહીં. જો તારી ઇચ્છા કાર્યની સિદ્ધિ કરવાની હોય, તો કૃત્ય પ્રત્યય ધારણ કરજે, કારણ કે, કૃત અને તદ્દિત વડે તે સિદ્ધિ થવાની છે, બીજાથી થવાની નથી. હે વત્સ, નામ રક્ષાને માટે સારી રીતે વિભક્તિનો ત્યાગ કરીશ નહિ. એ વિભક્તિથી સુશબ્દોને પદની પ્રાપ્તિ થાય છે. “જે સર્વ સાલકાર છું. એથી મારે જીવંદવૃત્ત વિગેરે સદ્ગુણોની શી જરૂર છે ?” એમ તારે ચિંતવવું નહિ. કારણ કે, સર્વ પ્રકારનું સાહિત્ય સર્વગુણવાળું કહેવું છે. હે વત્સ, તું તારા હાથમાં સ્થાન વગરનું પણ ખર્જ રાખજે. કારણ તે બીજાને લક્ષી અર્પવામાં આકાર રહિત નહિ થાય. જે પોતાના વેરીઓને ભય આપે છે. પોતાના સ્વામીને ગુણ કરે છે અને વિચલ-ચુલ્લમાં પૃથ્થ આપે છે, તેને ધર્મમાં જોડજે. “જો પક્ષ મારો છે, તેથી હું સદા પક્ષવાલો છું” એમ હર્ષ

૧ સ્વરહીન-સ્વર વગરનો વર્ણ શુન્ય ધર્મ બધ છે. પક્ષે છંદોના સ્વર વગરનો ધર્મ શુન્ય ધર્મ નહિ. ૨ વ્યાકરણમાં જે સ્વરની વૃદ્ધિ થાય છે. તેને ગુણ થતો નથી પક્ષે છંદો-વ્યાકરણથી માન કરીશ નહીં, નહીં તો તારા ગુણની હાનિ ધર્મ જશે. ૩ પિંગળમાં એવો નિયમ છે કે જે પદને અતિ અક્ષર આવ્યો હોય તે હસ્ત જતાં ગુરૂ ગણાય છે. પક્ષે છંદોના જોડો રહીશ પણ જો પદસ્થ પદનીમાં દશે તો તારા ગૌરવ થશે. ૪ પિંગળમાં જોડા પાસેનો હસ્ત અક્ષર પણ ગુરૂ ગણાય છે. તે પ્રમાણે ઉપદેશ પક્ષે પાશ્ચાત્ય-પાછળ રહેલાને ગુરૂતા આપવાને માટે વર્ણ સંયોગ-કૃત્ય વર્ણનો મમાગમ કરજે. ૫ વ્યાકરણમાં સમાન સ્વરની સાથે પરસ્પર એક દીર્ઘતા થાય છે, ત્યાં એકનો લોપ થાય છે ઉપદેશ પક્ષે તું તારી સમાન એવા લોકોની માથે એકતા કરજે. પણ કોઈનો લોપ-અલોપ કરીશ નહિ. ૬ કૃત પ્રત્યય-પાશ્ચાત્યના કૃદંત પ્રત્યય પક્ષે કૃત્ય-કાર્ય ઉપર પ્રત્યય-વશાસ રાખજે ૭ કૃત-કૃદંત, પક્ષે કરેલ ૮ તદ્દિત પ્રત્યયપક્ષે તેનું દિન ૯ વ્યાકરણમાં વિભક્તિ લગાડવાથી નામની રક્ષા થાય છે. અને વિભક્તિથી-શબ્દોની પદનના પડે છે. પક્ષે સાધુ પુરુષોની વિભક્તિ-વિશેષભક્તિ એકની નહિ, તેનાથી સારા શબ્દો વ.સા-મધુરભાષી એવા પુરુષોને સારા પદની પ્રાપ્તિ થાય છે. ૧૦ સાલકાર-અર્થકારે સદિન પક્ષે અર્થકારે મદિન. ૧૧ જીવંદવૃત્ત-સારા જીવંદવૃત્ત, પક્ષે જીવંદ-સ્વભાવ-દૃષ્ટ-સદાચરણ વિગેરે ગુણો. ૧૨ ગતકાશ મ્હાન વગરનું પક્ષે ધનકાશે સદિન.

કઠીન નહિં કાન્ધુ ઠ, તે એ વિપક્ષ-અવળો પક્ષ થઈ જાય તો તે વિપરીત બની જાય છે. “ હું ક્ષમામૃત છું, તેથી મને વિપયોથી શું થવાનું છે ? ” એવું ચિંતવન કઠીન નહિ કેમકે, શ્રીઓને નેત્રોના વિષયમાં લેવાથી તે વિષયોનો વસ્તો મળે છે. એમ કહેવાય છે હે વત્સ, “ તું ક્ષમામૃતના પદને યોગ્ય છે તેથી તું ગુરુગુણો મંપાદન કરજે, તારે શક્તિ વડે અંગ ઉપાયથી પોતાની જાતે મદા જગત્ત્વ કરવી મદ્ગુહિવાયા પુરૂષે જો પીજે માણ્ય પોતાનો ગુણ અહુલ કરે તો હર્ષ કરવો નહિ, તેમ દોષ અહુલ કરે તો દ્રેષ કવો નહિ, કાન્ધુકે, “સ્થિતિ અને પ્રસ્થિતિની ઇચ્છારાખવી હું મદ્ગુહિવં એવું માન કદિપણ કરીશ નહિ. “અક્ષરોને પણ સ્વરૂપથી એવી રીતે દેન્દ્રાર થઈ જાય છે. તું જો એવો થઈ જઈશ, તો પછી તને તત્વોનો નિર્ણય થઈ શકશે નહિ. “બાળદો પણ પ્રાણાયામની કલાની પ્રતીક્ષા કરતા નથી. હે ભટ્ટ, ગુરુએ કહેલા પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ એ બે પ્રમાણોને તું મદા માન્ય કરજે, જેથી તું મમદર્શી થઈ શકીશ. તું શ્લોકના કતોની જેમ “વ-લ્લવિભક્તિ, યતિસદ્ગુણ, ગુરુ અને લઘુને યથાયોગ્ય પદમા સ્થાપન કરજે. હે વત્સ, તારે સદા ન્યાયમાર્ગે રહેવું, ઉત્તમ મનવાલા પાત્રને દાન આપવું, દેવતત્ત્વનું હર્ષથી ધ્યાન કરવું, શ્રીગુરના વર્ણનનું ગાન કરવું; સદા વ્યમનનો ત્યાગ કરવો, સિદ્ધાતના મદ-અનનું પાન કરવું, ગુરુએ કહેલા તત્ત્વને માનવું, જે જીતવા યોગ્ય હોય તેને જીતી લેવું, પરોપકાર કરવો, પાપમાં હર્ષ ન કરવો, પોતાના અભિગ્રહનું રમગણ કરવું, ધર્મને જાણે પ્રકારે ધાવણ કરવો સામ્રાજ્ય ચિંતવન મદા કરવું, મિત્રના હૃદયને હેતરવું નહિ, મમય પ્રમાણે સુવું, કુટુંબને જમાડવું, ઉતાવળથી કાર્ય કરવું નહિ, ગુરના વચનને હૃદયમા ધાવણ કરવું, કુકર્મને અટકાવવું, પોતાન સુરૂત્યથી હ જ મમુદ્રને તગી જવું, દુષ્ટનો મંગ છોડવો, કુકર્મ કરનારનો તિરસ્કાર કરવો, ગુણ મમૂહ મેદવવો, મનનો મેલ ધોઈ નાખવો, લીધેલું વત પાળવું, શરીરનું ખટું લાલન કરવું નહિ, સ્વી

જ્ઞાપક ક્ષમામૃત એટલે ગમ પક્ષે મુનિ મુનિ ક્ષમાધારી છે પણ જે વિવેકી તરફ પ્રવર્તે તો તે બ્રહ્મ થઈ જાય છે મળ પણ જે વિવેકી તરફ પ્રવર્તે તો તે રામચન્દ્ર થઈ જાય છે, ૨ ક્ષમામૃત ગમ અને મુનિ-રામ પક્ષે ગુરુગુણો એટલે મોટા ગુણો અને મુનિ પક્ષે ગુરના ગુણો ૩ અંગ-શરીર અથવા મળ્યના અંગ-મુનિ પક્ષે આગમ ૪ રામ પક્ષે ગણ રક્ષા એટલે સમૂહની રક્ષા મુનિ પક્ષે પોતાના સમૂહ અમુલ્ય મંથેડાની રક્ષા ૫ સ્થિતિ પ્રત્યિનિ એટલે ગેરુ અને ચાત્યા ૪૮ ૬ અશ્વમેધ પશુ વ્યાક્રાણના નિયમોથી કેન્દ્રા થયા કહે છે ૭ બાળકને પ્રાણાયામની કલા ન્યાયાનિક રીતે હોય છે ૮ શ્લોકનો વર્તો જદના નિયમ પ્રમાણે વર્ણ-અન્ન, વિભક્તિ, યનિ-વિગમ વિગેરે ગુણોને મને ગુર તથા જહુ અંગેને તેના યોગ્ય પદમા ગોઠવે છે તેમ અદિ એવો મોધ આપે છે કે, ૯ વર્ણ-લાલણાદિના નિભક્તિ-નિભાગ પ્રમાણે તેમની મારે વર્તજે યનિ સદ્ગુણ-એટલે મુનિઓના મદ્ગુણો જળી તેમજ ગુર મોગ અને લઘુ-નાનાને નેમને વાયક એના પદમા ગળજે—(યથોચિત માચાજે)

કારણ નિયમથી ચલિત થવું નહિ, ચરણવટે નિર્માલ્યનો સ્પર્શ કરવો નહિ, ધર્મનું કાર્ય છોડવું નહિ, સ્વજનની સાથે યોજન કરવું, મનને ક્રોધમાં ભેડવું નહિ અને પોતાના આત્માનું હિત કરવું. હે કાલ્યા વત્સ, કાગી, સ્પર્શ, વેશ્યા, હર્જન, શત્રુ, રોગ, જલ અને અગ્નિનો વિશ્વાસ કરીશ નહિ. બ્રાહ્મણ સ્ત્રી, ગાય, ખાસ, વૃદ્ધ, તપસ્વી શરણે આવેલ રોગી અને શસ્ત્ર વગરના માણસને મારીશ નહિ. તું કદી કાનનો કાચો ધગ્ગશ નહિ, તેમ વિશ્વાસઘાતી પણ ધઇશ નહિ, શુભો મેળવવામાં સંતુષ્ટ ન થજે અને કેવળ બહિર્મુખ ધઇશ નહિ. સત્સંગ-વાલો પોતાની સ્ત્રીમાં કામદેવ જેવો, નિર્વિકારી અંગ ધરનારો પુરુષ પુણ્યવાન હોય છે અને એવો પુરુષ સારી પ્રતિષ્ઠાને પામે છે. જે સુકૃત-પુણ્ય રૂપી વૃક્ષના કથારા રૂપ ન્યાય માર્ગમાં હંસ જેવો અને શત્રુ વર્ગમાં વિકરાળ હોય, તે રાજા વર્ણન કરવા યોગ્ય થાય છે. જે કૃતજ્ઞ સર્વજ્ઞ, પ્રભુને પૂજનાર, વિશેષ જાણનાર, વિવેકી, પોતાની પ્રતિષ્ઠાને પાળનાર અને વિદ્વાન હોય, તે પુરુષ ધન્ય ગણાય છે. જે રાજા રાજનીતિ રૂપ હતાના અંકુર રૂપ, મિત્ર જનને આનંદ આપનાર, જ્ઞાનને ફેરવનાર, પાપ કરવામાં મંદ રહેનાર અને આડંબર રહિત હોય, તે સારો રાજા ગણાય છે. ઔઢાર્ય, ધર્મ, ગાંભીર્ય, શૌર્ય અને વીર્ય વિગેરે જે બીજા શુભો આ જગતમાં વિખ્યાત છે, તે શુભોથી તું વિખ્યાત થજે.”

આ પ્રમાણે મંત્રીના વચનની સુકૃતથી (આતુરીથી-કુશળતાથી) કુમાર ચંદ્રોદર પ્રસન્ન થઇ ગયો; પછી તે સારી વયમાં રહીને પોતાની યુવાવસ્થાનો સમય પસાર કરવા લાગ્યો.

એકવખતે રાજા સભામાં બેઠો હતો અને રાજકુમાર ચંદ્રોદર તેની પાસે રહ્યો હતો, તે વખતે પ્રતિહારે આવી રાજાને આ પ્રમાણે કહ્યું, “સ્વામી, શ્રી કાંપિલ્યપુરના રાજા રત્નસેનનો એક દૂત આવ્યો છે, તેને બાહર રોક્યો છે. તેને માટે શી આજ્ઞા છે? તે કહો.” રાજાએ કહ્યું, “તેને અંદર પ્રવેશ કરાવ્ય.” પછી તેણે તે દૂતને અંદર પ્રવેશ કરાવ્યો, એટલે દૂતે રાજાની પાસે આવી પ્રણામ કર્યો. રાજાએ પૂછ્યું, “હે દૂત, રાજા રત્નસેનના કુશળ સમાચાર આપ. પોતાના હિતને ઇચ્છનારા તે રાજાએ તને શા માટે અહિં મોકલ્યો છે?” દૂતે બોલ્યો, “તમારા મિત્ર રત્નસેનને કુશળ છે. જે કારણે તેમણે મને મોકલ્યો છે તે સાંભળો. “રાજા રત્નસેનને રત્નમુંદરી નામે રાણી છે, તેણીની કુશિથી કલાવતી નામે પુત્રી ઉત્પન્ન થઇ છે. એક વખતે તે કલાવતી સભાની અંદર રાજાની પાસે આવી હતી. તેણીને યોગ્ય જોઈને રાજાએ મંત્રીઓને પૂછ્યું કે, “આ કુમારીને માટે યોગ્ય વર કોણ છે?” મંત્રી વિગેરે વિચાર કરી જેવામાં કાંઈક કહેતા હતા. તેવામાં તે કુમારી બોલી કે, “મારે વિવાહ કરાવવો નથી.” તે સાંભળી રાજા ચિંતાતુર

ળની ગયો, તેણે કહ્યું, " હે વત્સે, તું વિવાહ કરાવવામાં વિમુખ કેમ થાય છે ? મને તેનું કારણ સત્વર કહે; જો તું તારા અહિંના-પિયરના સ્વજન વર્ગને છોડી દેવા ઇચ્છતી ન હો, તો હું તને ગમતા એવા પુરૂષને અહિં મેળવી આપું. પુરૂષ અવિવાહિત રહ્યા શકે છે પણ સ્ત્રી અવિવાહિત રહ્યા શકતી નથી, તેથી હે ધન્યે, તું સ્વજનોને રાજ કરનારા વિવાહને કબ્જા કર્ય." રાજાએ આ પ્રમાણે કહ્યું, તો પણ તે ગુણવંતી પુત્રી કલાવતી કાંઈપણ બોલી નહિ. એક વખતે તેણીની માતા રત્નચુંદરીએ તેણીને એકાંતે પૂછ્યું, ત્યારે તેણીએ પોતાના હૃદયમાં રહેલા વિચારને અમૃત જેવી વાણીથી જણાવ્યો, " માતા, વિવાહની વાત કોને ન ગમે ? પણ મારે માટે જે કારણ છે, તે સાંભલ્ય. જે પુરૂષ રાધાવેષ કરી શકે તેવો હોય, અને એકજ પત્નીમાં પ્રેમી રહે તેવો હોય, તેવા પુરૂષને હું વર કરવાને ઇચ્છું છું. તે સિવાય કદિ ઈંદ્ર હોય તો પણ હું તેને વર કરવા ઇચ્છતી નથી. એવી જાતના વિદ્વાન અને પ્રૌઢ પુરૂષ ઉપર મારું મન રૂથે છે, પરંતુ તેવો કોઈ પુરૂષ હું જોતી નથી, એટલે હું સંતોષ ધરીને બેઠી છું." પુત્રી કલાવતીનો આ વિચાર રાણી રત્નચુંદરીએ રાજાને જણાવ્યો, તે ઉપરથી રાજરત્નસેન જરા ખુશી થયો અને ચેતનાવાળો બન્યો. પછી તેણે પોતાના ચિત્તમાં લાંબો કાળ વિચાર કર્યો કે, " સદ્ગુણિવાળો ચંદ્રોદર કુમાર રાધાવેષની કૃતિને સારી રીતે જાણે છે, તેના જેવો કોઈ સદાચારવાળો કુમાર આ પૃથ્વી ઉપર બીજો નથી, તથાપિ સ્વયંવરની અંદર બીજા પ્રવીણ રાજકુમારો બેઠા હોય, તે વખતે રાધાવેષને સાધવાથી કુમાર ચંદ્રોદરની પ્રતિષ્ઠા થાઓ." આવું વિચારી રાજાએ સુવિચારી હોઠોની સાથે એકમત થઈ રાજકુમારોને બોલાવાને સર્વ સ્થળે ઘણા ફતો મોકલ્યા છે. અને મને ભેટ સાથે આપની પાસે મિત્રગુણિથી મોકલ્યો છે. તેથી કામદેવને જીતનારા એવા આપના કુમારને જલદી ત્યાં મોકલો." ફતના આ વચન સાંભળી રાજા હર્ષનો જિત્કર્ષ પામી ગયો, અને તરતજ તેણે લાંબો દક્ષપુરૂષોમાં શિરામણિરૂપ એવા ચંદ્રોદર કુમારને આજ્ઞા કરી. રાધાવેષ કરી પાણિચહણ કરવામાં ઉત્કંઠાવાલો પણ પિતાના વચનથી જરા શરમાયેલો ચંદ્રોદર કુમાર એન્ય સાથે ચાલી નીકળ્યો. અનુક્રમે ઉત્તમ દ્રવ્યના સમૂહથી ભારે એવી પૃથ્વીને જોળાંજતો નિર્વિદ્ધે કાંપિદ્ય નગરીની સગીરે આવી પહોંચ્યો. રાજ રત્નસેન પોતે દૂર સામે આવી, અને આદરથી માન આપી કુમારને વરની યોગ્યતા પ્રમાણે માન આપ્યું. ઈંદ્રના જેવા પરાક્રમવાલા બીજા પણ રાજપુત્રે. ફતોના બોલાવવાથી મંદસહિત (હર્ષ પ્રકર્ષ પુર્વક) ત્યાં આવી પહોંચ્યા. રાજાએ કલશોની શ્રેણીથી યુક્ત અને તોરણમાલાએ સુશોભિત એવોએક મંડપ આદરથી કરાવ્યો. તે મંડપની અંદર ઉદાર, શૃંગાર કરેલા જલવાલા અને મનોહર કોઠી ગમે કુમારો આવી શુભ આસન ઉપર બેઠા, તેમની વચ્ચે રહેલો અનેક કલાવાલો ચંદ્રોદર કુમાર ચંદ્રની

જેમ શોભવા લાગ્યો અને બીજા કુમારો તેની દ્રુતા તારાઓની જેમ પ્રકાશવા લાગ્યા, તે મંડપમાં એક ચંત્ર શલ્યગારીને રાખવામાં આવ્યું હતું. તેના બે ચક્રો બનાવેલા હતા, તે ચક્રોને આઠ આરા હતા અને તે સ્તંભની સાથે બાંધ્યા હતા, તે વામ દક્ષિણ દ્રુતા હતા, તેની ઉપર એક ભમતી કાષ્ઠની પૂતળી રાખવામાં આવી હતી. તેની નીચે એક તેમનું ઘણું મોટું પાત્ર રાખવામાં આવ્યું હતું. તે પછી રાત્રની આરાથી પ્રતિહાર તે કુમારોની આગળ પોતાનો હાથ ઉઠાવી કરી આ પ્રમાણે સ્ફુટ અક્ષરોએ બોલ્યો; “આ આકાશમાર્ગે” બે ચક્રો છે, તેની અંદર બાણ દેવકીને નીચે તેલની અંદર પ્રતિબિંબિત થયેલી પુતળી તરફ દૃષ્ટિ રાખી તે પુતળીના કાળા નેત્રની કીકીને જે લેદશે, તે અમારી કન્યાને વંશે.” પ્રતિહારનાં આ વચનો સાંભળી ‘હું’ પહેલો થાઉં, હું’ પહેલો થાઉં’ એમ કરતાં કેટલાએક કુમારો બેઠા થયા અને કેટલાએક આસન ઉપર રહીને તે રાધાવેધના ચંત્રને જોવા લાગ્યા. તેઓમાંથી એક રાજપુત્ર ઉતાવળે પગળે સત્તર ચંત્રની પાસે આવ્યો અને તેણે આકાશમાર્ગે બાણ છોડ્યું. તે શુભ વગરનું માર્ગેણ લક્ષને ચુકેલું જોઈ, સ્થુલ લક્ષવાલો તે કુમાર વિલક્ષ (લોકો) થયો, પણ સ્પૃહા-વાંછારહિત બની ગયો. તે કીક ન થયું, બીજો કોઈ કુમાર બાણ છોડતી વખતે હર્ષવાલો થયો પણ ન્યારે તે બાણ આકાશમાં આવ્યું ગયું, તે જોઈને તે પછી ખેદાતુર બની ગયો. કોઈ કુમાર ચક્રને વીધાયેલું સાંભળી જીર્ણમુખ થયો, પરંતુ તે બાણ આકાશ તરફ ગયેલું જાણીને તે પછી નમ્રમુખ-નીચું મોઢું કરીને બેઠો રહ્યો. શિલીમુખ બીજો સ્થળે ગયા પછી સન્ન-તિવું સુમન ઉત્તવળ હતું, છતાં કૃષ્ણપણને પ્રાપ્ત થયું; એ લોકોને આશ્ચર્યકારી લાગ્યું. કોઈ કુમાર પોતાનું બાણ જરા ચક્રને લાગ્યું પણ તે સ્થળે થયેલું જોઈ પોતે ક્ષાત્રધર્મને અશ્રય કરનારા હતા, છતાં સ્થળે બની ગયો. કોઈ પોતાના સ્થાન ઉપરથી ઉઠ્યોજ નહિ, કોઈ એ કહ્યું કે; મારામાં ચાતુર્ય નથી’ અને કોઈએ કહ્યું કે ‘હું’ તો ફક્ત જોવાને આવ્યો છું. કાંઈ લોભથી આવ્યો નથી, આવી રીતે કેટલાએક કુમારો ખેદ પામીને બેસી ગયા, તે વખતે રાજા રત્નસેને આવી ઉત્તમ એવા ચંદ્રોદર કુમારને કહ્યું, “હું સત્ પુરૂષોને ઇષ્ટ અને સારી પ્રતિષ્ઠાવાળા કુમાર, આ બધા રાજકુમારો પોતાના ગુરૂની સાક્ષીએ બધી કલાઓ શીખ્યા છે, પરંતુ તે કલાઓનો તેમને અભ્યાસ નથી,

૧ માર્ગેણ એટલે બાણ અને વાયક. બાણ શુભ-પણે વગરનું લક્ષ-નિશાન ચુકે છે, અને શુભ વગરનો વાયક પણ લક્ષ ચુકે છે. તે જોઈને સ્થળે લક્ષવાળો પુરૂષ વિલક્ષ-વિલખો બની જાય છે. ૨ શિલીમુખ એટલે બાણ અને ભમરો સન્નતિ એટલે સારી જાનનો પુરૂષપક્ષે સારી જાતિ-લુપ્ત સુમન એટલે સારું મન અને પક્ષે પુષ્પ જેમ સારી જાતિના પુષ્પ ગ્રંથથી ભરેલો બીજો રથે ચાલે; જાય, સારે પુષ્પ કૃષ્ણ-કાળું-નિરતેજ બની જાય છે, તેમ ને બાણ વ્યર્થ થવાથી તે સારી જાતિના કમારને મન ગોભ પામી ગયું.

તેથી તે કલાઓ નકામી થઈ ગઈ છે. માટે તમે ઉભા ચાઓ અને નેત્રોને આનંદ આપનારી આ રાધાવેધની કલા દર્શાવો.” આ વચનો સાંભળી સ્થિર તેજવાદો, અસાધારણ ક્રાંતિયુક્ત અને શ્રમને, જીતનારો કુમાર ચંદ્રોદર ઉત્સુક થયો નહિ, અને અભિમાની બન્યો નહિ. તે તરતજ આસન ઉપરથી ઉભો થયો, ધનુષ્ય અને ભાથું લઈ યંત્રની પાસે આવી તે ચંદ્રોદર કુમારે નિર્ભય યદને હપ્તથી રાધાવેધ કરી દીધો. તે પછી રાજ રત્નસેને મનોહર હૃદયવાદા તે કુમારને સર્વ પરિવાર સાથે ઉત્તમ પૂર્વક નગરની અંદર પ્રવેશ કરાવ્યો. રાત્રનું સર્વ કુટુંબ વિવાહ વિધિની ઇચ્છાથી હર્ષાકુળ બની ગયું, પરંતુ રાજકન્યાનું મુખ શ્યામવર્ણી થઈ ગયું, તે જોઈ રાજાએ કહ્યું. “વત્સે, આજ પૂર્ણિમાને ઠેકાણે અમાવાસ્યા કેમ દેખાય છે? સર્વ કંપોને નાશ કરનારી તારી પ્રતિજ્ઞા જેણે પૂરી કરી છે, તે આ ધન્ય ચંદ્રોદર કુમાર છે, તે કુમાર સૌજન્ય શુણ્ણુ પાત્ર, પરાધિકારી, કલાવાન, સુરૂપી, કુલીન, ધનવાન, પરાક્રમી, નીતિમાન, સૌમ્ય, વિદ્યાવાન, અને વિનયી છે. હે શુભે, તેવો પ્રિય મળતાં તારા મુખ ઉપર શ્યામતા કેમ રહે? જો તારા હૃદયમાં સપત્ની થવાની શંકા રહેતી હોય, તો તે વિષે ચિંતા કરવી નહીં, કારણકે, આ કુમાર પુણ્યવાન છે.” રાજતા આ વચનો સાંભળી તે કન્યા બોલી, ‘મને સપત્નીની ચિંતા થતી નથી, પરંતુ મારી પ્રતિજ્ઞા પુરી થઈ નહીં, તેની ચિંતા થાય છે. મારા હૃદયમાં જે રાધાવેધની પ્રતિજ્ઞા છે, તે રાધાવેધ જુદોજ છે.” તે સાંભળી તેણીની માતા રત્નમંજરી વિસ્મય પામીને બોલી-“પુત્રી તે જુદીથી કલ્પેલો તે રાધાવેધ કેવો છે?” તેણી બોલી-“તે રાધાવેધ અંતરંગ (અંતરનો) અને સિદ્ધિને આપવામાં કારણરૂપ છે. સાંભળો, તે રાધાવેધમાં સત્કર્મ અને દુષ્કર્મ રૂપી બે ચક્રો છે. તે વિવેકીપુરૂષે બાણવા યોગ્ય છે. આ સદ્ધિ અને સંહારને બજનાર તે હનીયારૂપી તેમાં આરા છે. જે સદ્ધિરૂપી આરા છે. તે શુભે વેદનીય છે, અને જે સંહાર રૂપી આરા છે, તે દુઃખે વેદનીય છે. તેમાં સદેહના સમૂહરૂપ યંત્રની સાથે સૂક્ષ્મ લક્ષ્યરૂપે પરતત્વ રહેલું છે. જે પુરૂષ વિચાર રૂપી બાણ વડે તે લક્ષ્યને ભેદી શકે તે મારો પ્રિય છે. બાહરના રાધાવેધને કરનારા તો ઘણા પુરૂષો છે, તેમની સાથે મારું પ્રયોજન નથી.”

આ પ્રમાણે મહેલના ગોળ ઉપર રહેલ તે બંને માતા અને પુત્રી વાર્તા કરતાં હતાં, તેવામાં તે રાજમાર્ગે આવ્યો જતો કેઈ પુરૂષ આ પ્રમાણે શ્લોક બોલ્યો-“રાજપુત્રીનો શુદ્ધ અને પ્રિય એવો આ રાધાવેધ ચંદ્રોદર કુમાર બાણ છે. બીજો કેઈ બાણતો નથી. જો નિશ્ચય છે,” આ ઉપયુક્તિ જેવો શ્લોક સાંભળી રાણી રત્નમંજરી અને રાજપુત્રીએ હપ્તથી તે ગોળની બાજીમાંથી દ્રષ્ટિ નાંખી. ત્યાં માર્ગમાં પાંદોળનના પૂંઠ સાથે ચંદ્રોદર કુમારને જોતો જોયો. રૂપ વિગેરેથી પોતાની પુત્રીની સાથે તેની સર્વ દીતે

સમાનતા જોઈ રાણી ખુશી થઈ અને એક દાસીને આજ્ઞા કરી કે, ‘જા, તે કયાં જાય છે, તે જોઈ આવ્ય.’ રાણીના કહેવાથી તે દાસી ત્યાં ગઈ અને તેના વચ્ચે રહેલા એક પુરૂષને તેણીએ પૂછ્યું કે, “ આ રાજકુમાર હમણાં ત્યાં રસ્તે કયાં જાય છે ? ” તે પુરૂષ બોલ્યો: “ મંત્રીશરેમાં શિરોમણિરૂપ એવાં મતિસાર મંત્રીના કહેવાથી આ કુમાર નગગ્ના એત્યમાં દેવ પૂજા કરવા માટે જાય છે, ” શુદ્ધ, ઉત્તમ. પુણ્ય ઉપર રૂચિવાળા, પવિત્ર, કલાકલાપથી યુક્ત અને શ્વેત અશ્વ ઉપર વિરાજમાન એવા ચંદ્રોદર કુમારને જોઈ મહેલના અગ્રભાગ ઉપર રહેલી રાજકુમારી હર્ષભરિત થઈ તેનું પાણીચક્ર કરવાને તત્પર થઈ, તે ઘટિત છે. તે પછી જેણીનું હૃદય હર્ષના ભારથી વ્યાપ્ત થયેલું છે, એવી રાણી રાજાની પાસે આવી અને તેણીએ તે વૃત્તાંત રાજાને જણાવ્યો. તે સાંભળી રાજાએ ચિંતિતું કે, “ ચંદ્રોદર કુમારે જે પુત્રીની પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ કરી, તે ભાવતું હવું અને વેધ બતાવું, ઈ-ધમાં સાકરપટ્ટી અને ખીચડીમાં ઘી ઢાલાયા જેવું મારે બન્યું. હવે હું તે બંનેનો કુલની રીત પ્રમાણે વિવાહ કરું. ” તે પછી વિચારને જાણનારા રાજાએ સમગ્ર સ્વજનોને બોલાવી વૃદ્ધોના વચનથી વિવાહના વિધિનો આરંભ કર્યો. વાવા વાગવા લાગ્યા, નદો ગીત તથા નૃત્ય કરવા વાગ્યા અને પરમ હર્ષથી બંદીજનો (બિરુદાવળી) બોલવા લાગ્યા. તે સમયે લગ્નગથી અવનત-નીચે જોઈ રહેલા અને સ્વજનોએ સન્મુખ કરેલા વર કન્યાની તારામિત્રી થઈ, જોડલામાં મોટો કોલાહલ થઈ રહ્યો. તે કોલાહલ સાંભળી રાજા અને કુમાર ચંદ્રોદર પણ ચારે તરફ દિશાઓમાં દૃષ્ટિ ફેરવવા લાગ્યા. તેવામાં એક પુરૂષે આવી આ પ્રમાણે કહ્યું, “ હે સ્વામિન, સાત સ્થાનોમાંથી ઝરતા મહા જલના ઝરાઓથી યુક્ત, પર્વતના ખંડ જેવા મોટા કુંભસ્થળથી વિરાજમાન, શિલાઓના જેવા અગ તથા પડખા વાળો અને દૃખજુ વર્ણનો એક વિદ્યાયળના જેવો ગજેન્દ્ર અહીં આવ્યો છે. આચાર દાંત-વાહો અને જેની આસપાસ ભમરાઓ શુંભરવ કરી રહ્યા છે એવો જે ગજેન્દ્ર લોકોને ભય ઉપજાવે છે. તે ગંધ હસ્તીના ભયથી આપણી ગજશાલામાં રહેલા હસ્તીઓ આ-લાન-સ્થંભ ઉખેડીને પલાયન કરી ગયા છે. જાણે સાત અશ્વવાલા સૂર્યને આક્રમે અશ્વ અર્પણ કરતો હોય તેમ પ્રગટ ^૧ દાન-મદથી વિરાજમાન એવી સુંદવાહો થઈ આપણા અશ્વને ઉછાળે છે, હે સ્વામી, જેમ છુટ પડી સૂર્યને જોઈ શકે નહીં, તેમ કોઈ પણ તે હાથીને જોવાને સમર્થ થતો નથી. આપ હવે શું જોઈને બેસી રહ્યા છો ? તે ગજેન્દ્ર હમણાંજ અહીં આવ્યો. ” તે પુરૂષ આ પ્રમાણે કહેતો હતો, તેવામાં તો તે ગજેન્દ્ર ત્યાં આવી પહોંચ્યો તથા કુમાર ચંદ્રોદર અને રાજાએ (સેવકે) જેવો કહેલ, તેની પણ વધારે

૧ જે પોતાને હાથે ભારે-ઉત્તમ દાન આપે તે અશ્વનુ (પણ) દાન આપી શકે છે હસ્તી પક્ષે દાન એટલે મહા.

(મહોન્મત્ત થયેલ) તેને જોયો. રાબના સૈન્યને દળી નાખતો, લોકોમાં કલહ ઉપજાવતો અને પેદાળની પંક્તિને તોડી પાડતો તે ગજેન્દ્રને જોઈને રાજાએ આ પ્રમાણે કહ્યું. “ પ્ર-
ભાઓના સમૂહને પીડનારા આ અદ્ભુત ગજેન્દ્રને પોતાના ભુજાળથી વશ કરી શકે
તેવો કેઈ ક્ષત્રિયથી થયેલો પુરૂષ છે ? ” આ પ્રમાણે કહી રાજા જે જે ક્ષત્રિયના મુખ
ઉપર પોતાનાં નેત્રો નાખતો, તે તે ક્ષત્રિયનર ધૈર્ય છોડીને નીચું મુખ કરવા લાગ્યા. તે
કાલે પણા લોકોને મારતા તે ઉન્મત્ત ગજેન્દ્રને જોઈ રાજાએ નિવાર્યો છતાં કુમાર ચંદ્રોદર
પરમ ક્ષાત્ર તેજને ધાવ્યુ કરતો આદરથી ગજાન્યાની સાથે ખાંધેલી છેડાછેડી છોડી દઈ
તે ગજેન્દ્રની સામે આવ્યો. તેણે પ્રથમ કાનમાં ભ્રમ લાગે તેવો સિંહનાદ કર્યો. તે સાં-
ભળી તે ગજેન્દ્ર પણ ક્ષણવાર ભયાકુલ બની ભ્રમો રહ્યો, પછી જ્યારે તેણે પોતાની
આગળ મનુષ્યને જોયો એટલે કોપથી ઉદ્ભવ થઈ પોતાના વેગથી પૃથ્વીને કંપાવતો તે
ગજેન્દ્ર કુમાર તરફ દોડી આવ્યો. ગજેન્દ્ર ડાબી તરફ વેગથી વળી શકતો નથી, એમ
જાણી તે બલવાન કુમાર તે ભાગ તરફ આશ્રય કરી ઉભો રહ્યો. સ્વળાળથી અને છ-
ળથી ફૂંટ છૂતી શકાય છે, તે પ્રમાણે ચંદ્રોદર કુમારે તે ભયંકર ગજેન્દ્રને તાણે કરી લીધો
ગળારોહણની કલામાં ચતુર જોવો કુમાર તે ગજેન્દ્ર ઉપર ચડી ગયો. તે જોઈ સમગ્ર સં-
જવગં હર્ષિત થઈ ગયો. તેવામાં તે ગજેન્દ્ર પક્ષીની જેમ તે કુમારને લઈ આકાશમાં
ઉડ્યો. તે જોઈ લોકોના નેત્રો વિસ્મય પામી ગયાં. મદના જલને ચોતરફ વર્ષાવતો ગ-
જનાના સમૂહથી ગાજતો અને અને કુમારની કાંતિરૂપ વિદ્યતને ધારણ કરતો તે ગજેન્દ્ર
મેઘની જેમ આકાશમાં આલવા લાગ્યો. જ્યારે કુમાર ચોટાનું ઉલ્લંઘન કરી ગયો, એટલે
કલાવતી ચિતવવા લાગી કે “ હું મંદ ભાગ્યવાળી આવા પતિને ચોગ્ય થઈ નહીં. મારા
હાથમાંથી ચિંતામણિ ચાલ્યો ગયો, આંગણમાંથી કદમ્બવૃક્ષ ગયું, ઘરમાંથી કામકૂલ ગયો
અને મુખમાં આવેલો કેળીયો પડી ગયો. હું અનંત પાપવાળી કયાં ? અને પુરૂષથી
ઉત્પન્ન થયેલ તે પ્રભુ કયાં ? મારો તેવા પુરૂષની સાથે સંગમ કયાંથી થાય ? કારણકે,
પુરૂષ અને પાપને વંર છે, પૂર્વે વિદ્વાનોએ મને માતંગગતિ રૂપે વર્ણવેલી હતી, તેથી
મારા હાથના સ્પર્શથી મારા પતિ માતંગની સંગતિવાળા બની ગયા. પશ્ચિની ખરેખર
પંકજ-કાદવમાંથી થયેલી છે, તે ઇન-સૂર્યના ચક્રગોચર થવાથી શુભ દિવસે
પ્રકાશને પામે છે પરંતુ તે દોષોદયમાં પ્રકાશને પામતી નથી, પૂર્વે લલાટના

૧ માતંગગતિ એટલે ગજામિત્રી-દાથીના-જેવી આલવાળા પક્ષે માતંગ-ચંદ્રગતી ગતિ-
વાળી, તેથી મારા કરસ્પર્શથી આ કુમાર માતંગ સંગતિ-ચંદ્રગતી સંગતિવાળા થયા. ૨ ચક્રગોચર-હસ્તગોચર પક્ષે કિરણગોચર. ઇન-સૂર્ય પક્ષે
ઇન-સ્વામી. ૩ દોષોદય-દોષનો ઉદય પક્ષે દોષા-રાગનો ઉદય. કહેવાનો આરામ એવો છે કે,
પશ્ચિની-(લક્ષ્મી) પંકજ-(પાપરૂપ) કાદવમાંથી પેદા થયેલી છે, પણ તે ધર્મરૂપ સૂર્યના કિરણના
સંગથી શુભ દિવસે પ્રકાશ પામે છે, પણ દોષોદયમાં-પાપરૂપ રાત્રિના ઉદયમાં પ્રકાશને પામતી નથી.

અક્ષર (વિધિ) યોગથી હું વર્ણિની વર્ણવાલી કહેવાતી હતી, તે અત્યારે તેનાં વિપરીતપણાથી અવર્ણનીયપણાને પ્રાપ્ત થઇ છું. વિવેકી પુરૂષે મત્સ્યની પાસેથી તેનું એક સ્વભાવિક શિક્ષણ લેવા યોગ્ય છે કે જે મત્સ્ય પોતાનું પાણી ગયા પછી જીવિતનો ત્યાગ કરી દે છે. અર્થાત્ માણસ પોતાનું પાણી જિતરી ગયા પછી જીવવું ન જોઇએ. ‘આ સ્ત્રી અકર્મી’ છે એમ મન લોકે કહેશે. કારણ કે એ સ્ત્રી હસ્તના સંયોગથી તેણીને પતિ ઘણો દુઃખી થઈ ગયો. વળી વિરહરૂપી અગ્નિ નારકીનાં ઉષ્ણ પ્રદેશના જેવો કહેલો છે. તેની આગળ ચિતાનો અગ્નિ તો સાક્ષાત્ શીતળ અને સુખકારી છે. માટે તે મારા અવર્ણવાદને અને વિરહના દુઃખને છેદવાને હું ચિતાગ્નિમાં પ્રવેશ કરીશ, હું લઘુતાને સહન કરીશ નહિ.” આ પ્રમાણે હૃદયમાં ચિંતવી તેણીએ પોતાની માતા પાસે તે વિચાર જણાવ્યો. માતાએ કહ્યું, જેવી તારી બુદ્ધિ થઇ છે, તેવીજ મારી બુદ્ધિ છે. તે વિચાર રાજાએ અને રાજવર્ગે પણ અંગીકાર કર્યો. તે જોઈ નગરના સર્વ લોકોએ પણ તે પ્રમાણે કબુલ કર્યું. લોકમાં કહેવત છે કે, “આ વિશ્વમાં સર્વ વિદ્વાનોની એજ બુદ્ધિ થાય છે,” તે કહેવત આ નગરમાં સત્ય થઈ. પછી લોકોએ તરતજ પોતપોતાની ચિતા કરવા માટે ઠેકાણે ઠેકાણે પૃથ્વીના અખંડ ખંડો ખડગના આકર્ષણથી જુદા જુદા કર્યા. શત્રુ અને મિત્ર સહિત સર્વ જનસમૂહે સુવર્ણના મૂલ્ય વાલા ઉત્તમ કાષ્ઠોથી ત્યાં ચિતાઓ ખડકી. પછી બધા લોકો ઘાસના યુક્તમાં અગ્નિને નાખી સુખના પવનથી આદર પૂર્વક તેને સજાગવવા લાગ્યા, પરંતુ તે શોકાતુર એવા સર્વેના અગ્નિમાંથી જવાલા પ્રગટી નહિ તેથી રાજા વિગેરે સર્વે ‘આનું શું કારણ હશે’ એમ વિચારમાં પડી ગયા, તેવામાં રાજકુમારી કલાવતીએ દિશાઓમાં પોતાની દૃષ્ટિ નાંખી, તેવામાં કાયોત્સર્ગે રહેલા એક શાંત મુનિ તેણીનાં જોવામાં આવ્યા. તરતજ તેણીએ ‘ચિંતવ્યું કે “આ મુનિના પ્રભાવથીજ અગ્નિ સજાગતો નહીં” હોય. માટે એ મુનિને નમસ્કાર કરી હું મારા જન્મને સંકેત કરું.” આ પ્રમાણે ચિંતવી રાજપુત્રી રાજા વિગેરે લોકોની સાથે ત્યાં ગઈ અને મુનિને નમન કરી અવસરને યોગ્ય એવું વચન બોલી. “હે દયાનિધે; તમે તમારા તપથી આ બદ્ધતા અગ્નિનો રોધ શા માટે કર્યો છે ? હાલ દુઃખી થયેલા આ સર્વ જનને શું તમે બાણુતા નથી ?” તે ઉત્તમ મુનિ કાયોત્સર્ગ પા- રીને આ પ્રમાણે બોલ્યા—“ભદ્રે, તું તત્વને બાણુનારી છે છતાં સુખાના જેવી કેમ દેખાય છે ? જીવને ભૃગુપાત, આગ્ન, ક્રુધા, તૃષ્ણા કંઠપાશ અને જલ વિગેરેથી મૃત્યુ પામવું, નૈનાગમમાં નિષિધ છે. એથી ઉત્પન્ન થયેલા મરણોપદે પુણ્યવાપ્ત મનુષ્યને પણ લોકોમાં અવગતિનાં જેવી વ્યંતરોની ગતિ પ્રાપ્ત થાય છે. વિદ્વાનોએ સર્વ ઠેકાણે આત્મહન્યાનો

નિષેધ કરલો છે હમણાં જે આ કરવામાં આવે છે, તે અદ્વૈતદ્વિતી રહિત છે. તેથી તું કદાચક હોડી દે અને જિનધર્મનું પાલન કર્યું. જેથી તને આ લોક તથા પરલોકમાં અદ્વૈત સુખ પ્રાપ્ત થાય.” મુનિનાં આવાં વચન સાંભળી રાજકન્યા બોલી, “મુનિ, મને દીક્ષા આપો કે જેથી મને આ સંસારમાં ઉભય લોકમાંથી બ્રહ્મતા પ્રાપ્ત થાય નહિ.” મુનિએ કહ્યું, “ભદ્રે, તારે હજુ યોગ ફલવાળું સુખદાયક કર્મ લોગવનું વધારે બાકી છે, તેથી તારે દીક્ષા લેવી ઉચિત નથી. તું ગૃહસ્થાવાસમાંજ રહીને શાસનની પ્રભાવિકા થઈશ. જે પુરૂષને માટે તે આ આરંભ કરેલો છે, તે પુરૂષ થોથે દિવસે આવશે.” આ સમયે રાજાએ પૂછ્યું, “ભગવન, તે ચંદ્રાદર કુમારને કોણ લઈ ગયેલ છે અને તે શી રીતે આવશે ?” મુનિ બોલ્યા—“વૈતાલ્ય પર્વત ઉપર મલ્લિકા નામે એક નગરી છે. તેમાં ઉત્તમ વિદ્યાઓમાં કુશળ એવો રત્નાંગદ નામે ગણ છે. તે રાજાને દીક્ષાવતી નામે રાણી છે. તેણીના ઉદરમાંથી ઉત્પન્ન થયેલી તેને રૂદ્ધિમણી નામે એક કન્યા છે. ગણકાલે તે રાજકન્યાને યોગ્ય વયની બેઠ રાજા રત્નાંગદે પોતાના સલાસદોને કહ્યું કે, “આ કન્યાને યોગ્ય એવો કોઈ વર છે કે નહીં ? તે કહો.” ત્યારે તેઓએ જણાવ્યું કે, “હાલ કાંપિલ્ય નગરમાં શ્રીરામ રાજાનો ચંદ્રાદર નામનો કુમાર છે તે આ કન્યાથી ચડીઆતો છે. તેમનાં આવાં વચન સાંભળી તે રત્નાંગદ રાજાએ પોતાની પુત્રીના વિવાહને માટે તારા જમાણને ગજેન્દ્રના રૂપવાદા એક વિદ્યાધરની પાસે હરણ કરાવ્યો છે. હૃદયમાં આનંદ પામતા એવા તે વિદ્યાધર રાજાએ તે ચંદ્રાદર કુમારને વિવાહને અર્થે આમંત્રણ કર્યું. તે વખતે સ્વભાવથી સંતુષ્ટ રહેનારો અને કામદેવના જેવો સુંદર એવો તે કુમાર મુનિની જેમ સાર અને ઉદાર વચન બોલ્યો, + ‘ત્રીના યોગથી જે પાણ્ડિપીઠન-પાણ્ડિગ્રહણ થાય છે, તે પુરૂષોને પ્રાણ્ડિપીઠન-પ્રાણ્ડિને પીડા કરવારૂપ થાય છે, તેથી હું તે પાણ્ડિગ્રહણ કરીશ નહિ, ગૃહસ્થ પુરૂષથી એક સ્ત્રી વિના કદિ પણ ગૃહ-કાર્ય કરી શકાય નહીં. કારણ કે, ગૃહિણી એજ ઘર કહેવાય છે. ઇન્દ્ર પણ એક પત્નીવ્રતને લઈને મહાવ્રતી કહેવાયો છે, તે જ્યારે બીજી સ્ત્રીમાં આસક્ત થયો એટલે તે મહાનટ કહેવાયો. અતુર, અને વિવેકને બાણનારી એવી પુરૂષને જો એક જ સ્ત્રી હોય તો પછી મનોહર એવી બીજી સ્ત્રીની જરૂર છે ? જ્યારે પુરૂષ અદ્વિતીય-એકલો હોય, ત્યારે તે ચંદ્રની જેમ વૃદ્ધિ પામે છે અને જો તે સદ્વિતીય થાય છે, ત્યારે તે

+ ગૃહસ્થ પુરૂષ એકસો એકજ કન્યા સાથે જોગ (લગ્ન કરી) શુકલપક્ષના પીઞ્જના ચંદ્ર-માની પેરે વૃષ્ઠિ પામતો જાય છે પરંતુ એક કન્યાનો મયોગ છતાં એટલે જોડેયું છતાં લોભ-વશે જો પુરૂષ બીજી કન્યા સાથે લગ્ન કરે, તો તે શુકલપક્ષના ચંદ્રની જેમ દિન દિન ક્ષીણ થતો જાય છે. ૧ ઇન્દ્ર એટલે શંકર તે મહાનટ કરવાય છે. ૨ એક સ્ત્રીનો યોગ-મયોગ-સંયોગ છતાં અન્ય જ સંખ્યાતે જે સંયોગ કરવો.

અધિક ક્ષય પામે છે. બે સ્ત્રીઓ, માર્ગમાં લીધેલું ખેતર, વિરોધ, શત્રુતા કરવી, નકારા મિત્રો કરવા અને અણબૂંધમાં ભોજન કરવું એ પાંચ દોષ પોતાનાજ કરેલા હોય છે. જે પુરૂષ બે સ્ત્રી વાલો હોય, તે કુટ-ખોટું જાપણ કરવાને લઈને સાક્ષી ગણાતો નથી, તો પછી રાજકુલમાં તેવું પાણિગ્રહણનું કામ શા માટે કરવું ?” પછી વિદ્યાધર અંજલિ બેડી વિનયથી બોલ્યો—“હે રાજકુમાર ! મહારાજ પુરૂષો ખીજની પ્રાર્થનાનો ભંગ કરતા નથી. મારી પુત્રી કુમુદિની જેમ તમારા સુંદર કરવું ગ્રહણ કરીને અત્યંત હર્ષવાળી થશે. તેથી સત્વર તમે આ કન્યાનું પાણિગ્રહણ સારી રીતે કરો. જેથી પછી સ્વચ્છ (રૂડ) આશય વાળી આ કન્યાનું કોઈ અનેરી સ્ત્રી નામ ન હે-પરાભવ ન કરે.

આવાં વિવિધ વાક્યોથી આગ્રહ કરી તે વિદ્યાધરે તે કુમારને વિનાહિત કર્યો છે. તે હવે અહિં સ્ત્રી સહિત આવશે. અનર્થદંડમાંથી રક્ષા કરવાને માટેજ મેં આ અગ્નિને અટકાવ્યો છે. હે રાજન, તેથી શોક છોડીને હયામય ધર્મનું પાલન કર્યું” આ પ્રમાણે કહી તે જંગમ તીર્થરૂપ મુનિ આકાશ માર્ગે બોલ્યા ગયા. પછી રાજ વિગેરે સર્વ મંત્રિસહિત લોકો ત્યાં જ રહ્યા હતા. “અરો રાજકુમાર ચંદ્રોદરને લઈને જ નગરમાં જઈશું, તે સિવાય નહીં જઈએ,” એમ નિશ્ચય કરી કાર્ય સમૂહને છોડી દઈ તેઓ ત્યાં જ પકાવ નાખીને રહ્યા.

જ્યારે એકો દિવસ આવ્યો, ત્યારે પણ કુમાર આકાશમાંથી આવ્યો નહીં એટલે તે લોકો શોકાતુર થઈ પરસ્પર આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા—“અરે ! ભાઈઓ, તે માયાવી મુનિએ આપણુ સર્વને છેત્ર્યાં છે, માટે ફરીવાર ચિંતાઓ કરો કે જેથી હુંજ ભવામાં આવે નહિ” તેઓનો પુનઃ તેવો ઉદયમ જોઈ રાજકુમારીએ તે લોકોને કહ્યું કે, “કલ્પાંત કાલે પણ તે મુનિનું સર્વ વચન ફેરે-ફારફેર થાય નહીં.” આવી રીતે ધીરજ આપેલા તે લોકો રાજકુમારીના વચન ઉપર દૃઢ થઈને રહ્યા અને પ્રધાન વિગેરે તો રાત્રે પણ સાવધાન થઈને જાગવા લાગ્યા. જ્યારે આશા રહિત નિશા થઈ તેવામાં આકાશમાં કોઈ બે પુરૂષોનો મોટો અવાજ આ પ્રમાણે સાંભળવામાં આવ્યો તેઓમાંથી એક જ બોલ્યો “અરે ! આ મારી ઇચ્છિત કન્યાને પરણી તું કયાં બાંધ છે ? હું તારી પાસેથી તેણીને ખલાતકારે લઈશ પૃથ્વી વીર પુરૂષોને લોભ્ય છે” ત્યારે બીજો બોલ્યો, “હું તેણીને પરણ્યો છું તેને ખેંચી લેવાને તું કેમ મચ્છે છે ? તું સત્વર મારી પાસે આવ્ય એટલે તારૂં મસ્તક છેદી નાંખું” આ સાંભળી તે લોકોના ચિત્ત સંબ્રાંતે થઈ ગયા, આકાશમાં દૃષ્ટિ ફેરવવા લાગ્યા અને કાલને દુસ્સહ લાગે તેવા તેમના ખડગોના ખટકારા આકાશમાં સાંભળવા લાગ્યા તે સાંભળી લોકો બોલવા લાગ્યા કે, “આ પુરૂષોમાં આપણા કુમાર

હશે નહીં અને જો તે હોય તો તેનો જય થાઓ કે જેથી સર્વ પ્રાણીઓને સુખ થાય ” આ પ્રમાણે સર્વ લોક કહેતા હતા તેવામાં કિરણના સમૂહથી દિશાઓને પ્રકાશમાન કરતો ઠોધ પ્રાણ રહિત પુરૂષ આકાશમાંથી પડ્યો “ હે નાથ, ચંચળ જીવિતનો ત્યાગ કરી તમે દેવાંગનાને વર્ષા હશે પરંતુ તમારા વિના હું ઉચ્ચ દુઃખને શ્રી રીતે સહન કરી શકીશ ? ” આ પ્રમાણે આકાશમાં વિલાપ કરતી ઠોધ સ્ત્રીનું રૂદન સાંભળી ગાંધા લોકો શોકાકુલ બની ગયા પછી રાજાએ દીપક મંગાવી તે પડેલા પુરૂષને મૃત્યુ પામેલો જોયો તે કુમાર ચંદ્રાદરને ઝોળાળી તેણે રૂદન કરવા માડ્યું, રાજકુમારી પણ કુમારને મૃત્યુ પામેલો જાણી ઘણી શોકાતુર બની ગઈ, અને તેણી સેવકોની પાસે ચિંતા પ્રવેશની સામગ્રી કરાવા લાગી. રાજા રાણી અને સર્વ લોકો પણ તે કર્મ કરવા લાગ્યા પછી રાજકુમારી કુમારને ચિંતામાં આરોપણ કરી સ્નાન કરી, આરાધનાનો વિધિકરી અને પંચ નમસ્કારતું સ્મરણ કરીએવામાં અંપાપાત રવા જાય છે, તેવામાં કુમારે આકાશમાંથી આવી પોતાની પ્રિયાને કહ્યું ‘ સાહસ કર્યું નહીં સ્થિર થા, કારણ કે સ્થિરતાવાદમાં લક્ષ્મી નો સંભવ છે. ’ પછી સર્વ લોકોની સાથે રાજકુમારીએ ઉચ્ચ જોયું ત્યાં ઉત્તમ પરાક્રમવાદા કુમારને ઘણા હર્ષથી જોયો ને કુમાર વિમાનમાંથી તરત ઉતરી અભિવ્યારી થયો. રાજા તેને જોઈ સપરિવાર હર્ષિત વદન બની ગયો. રાજકુમાર રાજાને નમી સારા સ્થાન ઉપર બેઠો પછી રાજાએ નજરે જોયેલો આકાશના યુદ્ધ વિષે સારી રીતે પૂછ્યું એટલે કુમાર બોલ્યો, “ ઠોધ દુષ્ટ દેવીએ ઠરેલું તે છળ હશે. ” આ પ્રમાણે તેઓ ભાષણ કરતા હતા તેવામાં પેલું મુહૂર્ત આકાશમાં ઉડીને આવી ગયું તે સમયે સર્વ લોકોને અને કુમારને પુર્નજન્મ પ્રાપ્ત થયો, તેજ વખતે મોટો ઉત્સવ થયો અને સર્વ લોકોનો નગરમાં સુખરૂપ પ્રવેશ થયો; તેમાં પરણીને આવેલા રાજકુમારનો તો વિશેષ સુખરૂપ પ્રવેશ થયો. રાજા એ હર્ષથી વિવાહના કરતા પણ અધિક ઉત્સવ કરી રાજકુમારને લક્ષ્મી થી યુક્ત એવું એક જિત્તમ મંદિર આપ્યું. રાજકુમારને ત્યાં પોતાના ધરના કરતા અધિક સુખ હતું છતાં પણ તેને રહેન પડતું ન હતું કારણ કે મહાન પુરૂષોને સસરાને ઘેર વસવું એ શોભા માટે થતું નથી.

એક વખતે માતાપિતાના ચરણ કમળમાં ભ્રમરૂપ એવા કુમારે હર્ષથી પોતાના વતન તરફ આહવાને માટે રાજાની આજ્ઞા માગી ત્યારે કાર્યને બાણનારા રાજાએ તેને વધુ સહિત જવા માટે આજ્ઞા આપી અને તેજ સમયે હર્ષથી હાથી, ઘોડા વિગેરે કુમારને અર્પણ કર્યા; પોતાની પુત્રીને વસ્ત્રાભરણથી સન્માન કરી રાજાએ આ પ્રમાણે કહ્યું, “ વત્સે તારે કંઠિપણ જિન ભગવાનનું ધ્યાન છોડવું નહિ. દાન પૂર્વક ભોજન કરવું, અમરૂપ એવા અતંતકાય વિગેરેનો ત્યાગ કરવો, ન્યાયથી મેળવેલું થણું દ્રવ્ય સાત દોઢામાં વાપરવું. રૂએ તેટલું વખતસર ભોજન કરવું,

સ્વાભાવિક રીતે હૃદયના કારણરૂપ એવો આયજનનો સંસર્ગ રાખવો. પ્રહાયર્થરૂપી રાજના રક્ષણ માટે કિલ્લો બનાવવા નકારી સ્ત્રીઓનો સંગ કરવો નહિ, સદા સમકિત ધારણ કરવું, કુકર્મ વર્જી દેવું કેાધને નિષ્ક્રમ કરવો, અને સપત્નીજન (શોક) ઉપર મત્સર કરવો નહિ.” આ પ્રમાણે રાજની વિવિધ શિક્ષા સાંભળી રાજપુત્રી બોલી. “ તાત, આપે કહેલ સર્વ નિર્દોષ શિક્ષણ મેં સાંભળ્યું, પરંતુ પ્રાચે કરીને અખળાને બુદ્ધિ હોતી નથી, તેમાં વળી ખાતાના હૃદયમાં તો તે વિશેષણપણે હોતી નથી, માટે યથાર્થ નામવાળા ધર્મરૂચિ નામે જે આપણા મંત્રી છે, તેમને મારી સાથે મોકલો કે જે મને સદા ધર્મનો ઉપદેશ કરે.” આ સાંભળી રાજાએ વિચાર્યું કે, “પુત્રીનું આ વચન ઘણું સુંદર છે. પરંતુ મારે રાજકુમારને તે કહેવું જોઈએ.” આ પ્રમાણે વિચારી રાજાએ કુમારને કહ્યું. “ રાજકુમાર, આ મારો મંત્રી ધર્મરૂચિ સદા પ્રહાર્યારી અને ધર્મનો ઉપદેશક છે, તેથી તમારી આજ્ઞાથી હું તેને મારી પુત્રીની સાથે મોકલું છું.” કુમારે તેનો સ્વીકાર કર્યો, એટલે તે મંત્રી કુમારની સાથે ચાલી નીકળ્યો. રાજકુમાર એન્યની સાથે કેટલેક દિવસે પોતાના નગરમાં આવી પહોંચ્યો. તેના પિતાએ, હુકમથી રહીત એવા પુત્રને બે સ્ત્રીઓ સાથે આવેલો જાણી અતિ હર્ષથી તેના પ્રવેશોત્સવ કર્યો. પછી રાજાશમે કુમાર ચંદ્રાદરની ઉપર રાજ્યનો મોટો બોલો મુકી પોતે શુરની પાસે દીક્ષા ગ્રહણ કરી. પછી શુભોત્તમી રાજ થયેલો તે ચંદ્રાદર રાજ રાજ્યની ચિંતા મંત્રીની ઉપર આરોપણ કરી પોતે પવિત્ર રાજપુત્રી ઉપર અનુશંગી થઈને રહ્યા. પેલી વિદ્યાધરની પુત્રીને તો દૃષ્ટિથી પણ જોતો નથી, આ ખબર જાણી રાજપુત્રી કલાવતીએ પોતાના હૃદયમાં ચિંતવ્યું કે, “ એ વિદ્યાધરની પુત્રી મારી બહેન છે. વળી તે કુલીન અને પરણીને આવેલી છે, તેથી ન્યાયમાર્ગે જોતાં તે તેણીનું અપમાન થાય, તે યુક્ત નથી. રાજાને અંતઃપુરમાં એટલી રાણીઓ હોય, તેઓને વારા પ્રમાણે માન આપવું જોઈએ. તેમનું જીલ્લંધન કરવું ન જોઈએ, એવી મચીદા છે. આ પ્રમાણે થાય તોજ ન્યાય કહેવાય નહીં તો અન્યાય કહેવાય. હું રાજાને સમજાવું, કે જેથી મારા સ્વામી રાજાને પાપ ન લાગે.” આ પ્રમાણે ચિંતવી એક સમયે અવસરનો લાગ આવ્યો, એટલે કલાવતીએ કોમળ વાણીથી કહ્યું, સ્વામી, રામરાજાની ઉપમાનું સર્વ સ્વયં કીર્તન થાય છે. તમે તે રામરાજાના સ્થાન ઉપર બેઠા છો અને શુભ કર્મથી ઉત્તમ છો, તથાપિ અજ્ઞાનથી મૂઠ એવી મારે આપને કાંઈક પૂછવાનું છે.” રાજા બોલ્યો—“ ભદ્રે, જે ઈચ્છા હોય તે પુછીશી પૂછો. તે બોલી “ પ્રભો, રાજાને ઘણી રાણીઓ હોય છે, તો તેઓની ગતિ વારા પ્રમાણે હોય કે રાજાની સ્વેચ્છા પ્રમાણે હોય ? રાજાએ કહ્યું, “ તેની ગતિ વારા પ્રમાણે થાય, એવો સહજ ન્યાય કહેલો છે. વળી વિશેષપણાને લઈને તેના અનેક પ્રકાર પણ છે. તે આવક અને ખર્ચનો વિચાર કરી વિવેકી

પુરૂષે પોતાની મેલેજ બાળી લેવા.” પછી રાજપુત્રી બોલી-“ પ્રયો, આ મારી બહેન જે વિદ્યાધરની પુત્રી છે, તે કુલીન અને ગુણવતી છે. તેણીને વારો કેમ મળતો નથી ?” તે સાંભળી રાજ બોલ્યો-“ ભદ્રે. તું ભદ્રિક હૃદયની છે. અને ગુણરહિત છવોમાં પણ ગુણ બેનારી છે. જેમ જરફ ખાહેરથી શીતલ છે, પણ તે અંદર દાહ કરનાર છે, તેવી રીતની એ વિદ્યાધરની પુત્રી છે, માટે હું તેણીને ભજતો નથી, હે વિચક્ષણ વનિત, તારે પણ તેણીનો સંગ દાસીની જેમ ખાહેરથી કરવો, પણ કદિ અંતરથી કરવો નહિ. જે માણસ ઉત્તમ જનોની સાથે સંગતિ, પંડિતોની સાથે વાર્તાલાપ અને નિર્લોભી-ઉદાર જનોની સાથે મેત્રી કરે, તે હુઃખી થતો નથી. જે અવંશ-સારા વંશ વગરનો હોય પણ જો તે શુણ્ણની પ્રાપ્તિ કરે છે, તો તે પૃથ્વી ઉપર ધર્મપણાને પ્રાપ્ત થાય છે અને સુવંશ-સારા વંશવાળો હોય પણ જો તે ગુણરહિત રહે છે, તો તે દંડપણાને પામે છે. શેરીનું જલ ગંગા સંગથી મહાદેવને પણ માન્ય થાય છે અને દ્રુધ મંદિરાના પાત્રના સંસર્ગથી લોકોમાં માન્ય થતું નથી.” રાજ ચંદ્રેદરના આવાં વચન સાંભળી રાણી કલાવતી બોલી “સ્વામી ગમે તેવી તે પણ તમારા આશ્રયથી મારે માન્ય છે. કાણી દષ્ટિ આંખ પણ ખીજી નિર્મળ આંખના આશ્રયથી માનનીય થાય છે. ચંદ્ર દોષાકર છે અને વાંકા શરીરવાલો, પરંતુ શંકરે પોતાના મસ્તક ઉપર ધર્યો છે. તેથી જે પોતાનું આશ્રિત થયું હોય, તેના દોષનો વિચાર ન કરવો જોઈએ. માટે હે દેવ, હવે પ્રસન્ન થઈને તેણીને વારો આપો.” રાજ ચંદ્રેદર બોલ્યો-“અરે, તું હજી સર્પને પોતાનું દ્રુધ પાય છે.” પછી તેણીના વચનથી રાજ ચંદ્રેદરે રૂચિ સિવાય તે વિદ્યાધર પુત્રીને વારો આપ્યો, કારણ કે પવિત્ર-આચરણુવડે તે કલાવતી રાણીનું વચન ઉત્તેજન કરી શકાય તેમ ન હતું. જ્યારે વિદ્યાધર પુત્રી રૂકિમણીને વારો હતો, તે રાત્રે કલાવતી શ્રી જિન ભગવાનનું ધ્યાન ધરી બેઠી અને જરાપણ ક્રોધ લાગ્યા વગર દેવલોકથી પણ અધિક સુખ માનવા લાગી !

રાણી કલાવતી મંત્રી ધર્મરૂચિની સાથે સંતોષના પોષણવાળી ઘણ, ધર્મ સંજ્ઞાથી વિચાર અહર્નિશ કરતી હતી. વિધિને બાળુનારી તે રાણી સમ્યક્ત્વ મૂળ અને શુણ્ણના સ્થાનરૂપ ઉત્તમ શ્રાવક ધર્મના કર્મને વિશેષ આદરથી કરતી હતી. આશ્રયવયથી બ્રહ્મચારી, છઠ્ઠ તથા અઠ્ઠમ તપ કરવામાં તત્પર, દશ પ્રકારના ધર્મમાં રૂચિવાળો, અને સદા શુદ્ધ એવો ધર્મરૂચિ મંત્રી રાજપુત્રી કલાવતીનું પોતાની પુત્રીની જેમ ગહુ માન કરતો હતો. કારણ કે, સમ્યક્ત્વધારી મનુષ્યોને પોતાના સાધર્મીજંધુ જંધુથી પણ અધિક

* ગુણ એટલે સારા ગુણ અને પક્ષે દોરી.
૧ સારા વાંસને, જે ગુણ-દોરી ખાંધવામાં આવે તો તે મનુષ્યના ધર્મવાળો થાય છે. નહીંતો તે દંડ-આકરીરૂપે વપરાય છે. ૨ દોષામર-દોષોની ખાબરૂપ પક્ષે દોષા-સાગિને કર કરનાર.

થાય છે. એવી રીતે ચૈતનાવાલી કલાવતી હંમેશાં પોતાના ચિત્તમાં એવું ચિંતવતી કે, “જો મારા પતિ રૂકિમણી ઉપર પ્રેમ કરે, તો વધારે આરું, કારણ કે, પછી હું સદા અહર્નિશ સમાહિત (શાંત) થઈને ધર્મજ આચરું.” આ પ્રમાણે ચિંતવતી કલાવતી પોતાનો સમય નિર્ગમન કરતી હતી.

વિદ્યાધરની પુત્રી રૂકિમણી કે જે મુખે મીઠી અને અંતરમાં દ્રેષી હતી, તેણી પોતાના હૃદયમાં એવું ચિંતવતી કે, “અપત્તિના શરણરૂપ એવું મારી સપત્ની કલાવતીનું ગરણુ ક્યારે થશે.” આણું ચિંતવન કરતી રૂકિમણી રતિ કુખમાં પણ દુઃખ પામતી નહારા વિચારોથી વિકરાણ એવો કાલ નિર્ગમન કરતી હતી.

એક વખતે રાજ ચંદ્રોદ્ધર તેણીને વારે તેણીના ઘરમાં આવ્યો હતો. તે વખતે ગોખની બળીથી ધર્મરૂચિ મંત્રીને દેખી તે આ પ્રમાણે હર્ષથી બોલ્યો—“આ સમગ્ર વિશ્વમાં ઘણા માણસો ધર્મધ્યાન રૂપી ધનવાણ હશે પરંતુ મંત્રી ધર્મરૂચિના જેવો તો કોઈ જોવામાં આવતો નથી.” આ વચન સાંભળી રૂકિમણીએ પોતાનો સખીઓના મુખ સામે જોઈ નીચે મુખે હાસ્ય કયું, તરતજ તેથી રાજને શંકા ઉત્પન્ન થઈ. તે સર્વ સ્ત્રીઓના મુખનો વિકાર જોઈ ઉત્તમ ભુદ્ધિવાણ રાજએ કહ્યું કે, “શુ તે ધર્મરૂચિના ધર્મનો લોખ તમારા જોવામાં આવ્યો છે ?” તેઓમાંથી એક તરત બોલી, “જો ધર્મરૂચિની ધર્મમાં કેવી સારી રૂચિ છે, તે જોઈ છે.” તમારા પટરાણી કલાવતીને, મુખે (મુખથી તો) પુત્રી કહે છે, પણ તે મંત્રીનું ચિત્ત જુદીજ રીતનું છે. આ પ્રમાણે તેણી કહેતી હતી, તેવામાં રૂકિમણીએ તે સખીને બ્રહ્મટીનો ઈસારો કરી અટકાવી દીધી. સ્ત્રીઓનું—કપટ ઉત્કટ હોય છે, રાજ બોલ્યો. અહો ! તે મંત્રી ઉપર આવો દોષનો લેશ જે પ્રગટ કર્યો, એતો શંકાતુર હૃદયવાણ માણસોને અમૃતમાં વિષની શંકા પેદા કરવા જેવું છે. “તેવામાં શેષથી હોઠને ફરકાવતી રૂકિમણી બોલી—“જે જેમાં લીન થયો હોય તે તેમાં જ સીધુ થાય” એવી લોકવાણી સત્ય છે. જે પુરૂષ જેમાં આસક્ત થયો હોય, તે પુરૂષ તેમાં ગુણજ ભુવે છે. વાઘણ પોતાના ડુન્ને સૌમ્ય અને ભદ્રિક માને છે. આ માત્રી સખીએ જે કહ્યું છે, તે તમને તરત જ બતાવું, પરંતુ તેથી તમારો કલાવતી ઉપરનો ઘણા ગગ નિષ્ફલ થઈ જાય.” રાજ બોલ્યો; “જો તારું કહેવું સુકત હશે, તો હું તેણીને તેનું ફલ બતાવી આપીશ.” રૂકિમણી બોલી. “તો આજેજ સાયંકાળે તે બન્નેની ચેષ્ટા જોવી.” આ પ્રમાણે કહી તે છલ કરવામાં તત્પર બની. હવે મુખ ભુદ્ધિવાદી રાણી કલાવતી એ સંધ્યા વખતે વિધિથી શ્રી અરિહંતની પૂજા કરી ધર્મરૂચિ મંત્રીની પાસે પોતાના કેશનો અંબોઠો બંધાવ્યો, રાણી રૂકિમણીએ તે રાજને ગોખની બળીમાંથી બતાવ્યું. તે જોતાંજ રાજ હાલુમાં કોંધાંધ થઈ ગયો. અને

તરત જ તેણે ખડ્ગ જેથી રાણી કલાવતીના ચોટલાને અને મંત્રી ધર્મરૂચિનેા જાને હાથને વિચાર કર્યા વગર છેદી નાખ્યા. “યહી અરે! રાણી તું સતીપણુના છળથી અને અરે મંત્રી, તું ધર્મના છળથી મારા ઘરને પાપમાલ કરે છે.” જોગ કહેતો કહેતો રાજા બહાર નીકળી ગયો. તે વખતે ચિંતાના સંતાપથી ભરેલી કલાવતી પોતાના ચિત્તમાં ચિંતવવા લાગી કે ‘મેં પૂર્વે કરેલું કઠોર કર્મ ઉદય આવ્યું, કલેશની જેમ દુઃખથી સંચિત ક-રેલા આ મારા ક્રેશ સ્વામીએ તરત છેદી નાખ્યા, તે તો બહું સારું થયું’, પરંતુ મારા નિર્મલ અને અતુલ એવા કુલને આ પતિએ જે મિથ્યા કલંકિત થયું, તે દુઃખ મને ખટકે છે. વળી આ ક્ષમાજીત-રાજા છતાં તેણે સાધુ એવા ધર્મરૂચિના કરતું જે છેદન થયું, તેથી મારું ચિત્ત ચિતાની જેમ બળે છે. આ મંત્રી ધર્મરૂચિ સદાચારી, શુદ્ધધારી, નિરંતર નિર્વિકારી, સુવિચારી, પૃથ્વીમાં સારરૂપી અને મૂર્તિમાન ધર્મના જેવા છે તે-ઓને જે આંકલંક લાગ્યું, તે ધર્મને જ કલંક લાગ્યું છે. મનુષ્યોને જિનધર્મની હી-લના કરવાથી અનંત સંસારપણું પ્રાપ્ત થાય છે. જગતમાં મનુષ્યો અજ્ઞાનથી અંધ છે, અને દેવો દુષ્ટ હૃદયવાલા છે, પરંતુ જે દેવતાઓ છે, તેજ ક્રકત વિનાતા છે. તો હ-મણા આ જિનશાસનનો અધિષ્ઠાતા અને પાલક કેઇ દેવ હશે કે નહીં, કે જેણે આવીને આ કષ્ટવાદા પુરૂષની રક્ષા કરી નહીં. વિવેકી મનુષ્યોને સર્વ પાપોને હરનારા શ્રી સર્વજ દેવ તો સુકિતને માટે સેવ્ય છે અને જાદીના બધા દેવો આ લોકના કાપને માટે માન્ય છે. તે દેવતાઓ પરમ ધર્મને ધારણ કરનારા આ મંત્રીને જો સહાય નહીં કરે, તો પછી આ પૃથ્વી ઉપર પ્રભુની ભકિત અને તેમની શક્તિ પ્રગટ નહીં થાય.” આ પ્રમાણે ધ-ર્મના હિતવાળી અને ધ્યાન રૂપી ધનવાળી કલાવતી ચિંતવતી હતી, તેવામાં તેણીએ પોતાની દૃષ્ટિએ અતિ સ્ફુરણાયમાન એવું એક તેજ જોયું. તે જોઈ આ શું હશે? એમ તે નૃપકાંતા સંભ્રાંત થઈ ગઈ. પેલો ધર્મરૂચિ મંત્રી તો ધર્મકર્મમાં વિશેષ સજ્જ થઈ બેઠો. તે વખતે તરત દિવ્યરૂપને ધારણ કરનાર દેવતાએ પ્રત્યક્ષ થઈ કલાવતીને કહ્યું, “વત્સે તું આ માટે સંગમ કરે છે? શ્રી જિનશાસનના દેવતાઓ મોટા પ્રભાવવાદા છે અને તેઓ પ્રગટ થયેલા જિન ભકતોની સાંનિધ્યમાં આવે છે. (સહાય કરે છે) જિન ભકિતમાં પરાયણ અને જિન ભકતોના ચોક તથા સંતાપને હરનારી હું પદ્માવતી નામે દેવી છું, સાંનિધ્યમાં રહીને તમારા શાસનની પ્રભાવના કરવાને સમીપ આવી છું. હું એવો ચત્ત કરીશ કે જેથી તમારા જાનેના શાસનનું ઉત્તમ મહત્ત્વ ત્રણ લોકમાં તરફાલ જણાઈ આવશે.” આ પ્રમાણેનાં વચનોથી, તેમના હૃદયના મલને ફાલન કરતી અને તેમના દુઃખને હરનારી તે દયાથી ઉલ્લસવળ એવી દેવી અંતર્ધાન (અલોપ) થઈ ગઈ, આ સમયે દેવયોગે રાજા ચત્રોદરને ભોગ રહિત અને પ્રાણને હરી લે તેવી અકસ્માત્ પીડા થઈ આવી. તે કાલે આયુર્વેદને

જાણનારા એવા વિવિધ જાતના વૈદ્યો ખાત્રીવાલા ઔષધો વડે તેની વિધિ, વૈક ચિકિત્સા કરવા લાગ્યા. ઇંદ્રને પણ આકર્ષવાને સમર્થ એવા મંત્ર ચંત્ર અને તંત્ર, ને જાણનારા ચતુર માંત્રિકો પણ તેનો ઉપચાર કરવા લાગ્યા. નિમિત્તિઆએ પણ પગલે પગલે પોતાનું નિમિત્ત દર્શાવતા મંત્રપૂર્વક ગ્રહશાંતિનો પ્રયોગ સત્ય રીતે કરવા લાગ્યા તોપણ ત્યાં અહોરાત્ર ખુંખારવ થવા લાગ્યો. મંત્રી વિગેરે બધા દુઃખી બની ગયા અને રાજાને વિશેષ પીડા થવા લાગી. આ સમયે સર્વ મંત્રીઓએ એકઠા મળી હૃદયમાં ચિંતાવ્યું. કે, “વાત, કફ અને પિત્તને શમાવનારા ઔષધોથી ઉલટી વધારે પીડા થાય છે અને મંત્ર વિગેરેથી પણ શાંતિ થતી નથી, તેથી આ કોઈ સાધ્ય વ્યાધિ નથી, પણ દેવતાઓએ કરેલી પીડા છે. તો દેવતાઓએ કરેલી પીડા દેવતાઓથી જ શમી જાય છે. શોરાએ પકડેલી વસ્તુ ઘોડાથી જ ચક્ષિત થઈ શકે છે.” આનું વિચારી તેઓ બોલ્યા, “હે સર્વ દેવતાઓ તમે સાંભળો, જેનાથી આ રોગ જાય તેવું હિત કહો.” તે વખતે પેલી શાસન દેવી પદ્માવતી તે મંત્રીઓની આગળ આકાશમાં અદૃશ્ય રૂપે રહી જાણે સ્વરે બોલી “જે સ્ત્રી મન, વચન અને કાયાથી શુદ્ધ રીલ ધારણ કરતી હોય, તેવી પ્રશંસનીય સ્ત્રીના કેશના સ્નાન જલપડે જિનપૂજામાં તત્પર નિષ્કપટ બ્રહ્મચર્ય પાલનારા પુરૂષને હાથે રાજાને સ્નાન કરાવે તો રોગની શાંતિ થઈ જાય,” તે સાંભળી મંત્રીઓએ શહેરમાં રહેનારા સર્વ સતીસ્ત્રીઓના વર્ગને અને બ્રહ્મચર્યવાલા પુરૂષોના સમૂહને તરત બોલાવ્યો. પછી તેમણે રાજાના શરીર ઉપર બ્રહ્મચારી પુરૂષને હાથે સતી સ્ત્રીના કેશના સ્નાનજળનું ઘણીવાર સિંચન કરાવ્યું, પણ તેથી તો ઉલટી રાજાને નારકીના જેવી વેદના થવા માંડી, તેથી તે મંત્રીઓના હૃદયમાં ક્ષણવાર વિશેષ ચિંતા થઈ. પછી તેઓમાં કેટલાએક મંત્રીઓ બોલી ઉઠ્યા કે, “આકાશવાણી મિથ્યા થઈ કારણ કે, રાજાનો દોષ હમણાં શમ્યો નહીં.” તે વખતે તેમની આગળ સર્વ મંત્રીઓમાં મોટો જિનદાસ નામનો મંત્રી ચતુર વાણીથી બોલ્યો કે, “આકાશવાણી મિથ્યા થતી નથી, પરંતુ મહાસતી સ્ત્રીઓ અને બાહ્યવચથી બ્રહ્મચર્ય પાલનારા તથા જિનપૂજા કરનારા પુરૂષો ઘણા થોડા છે, તેથી આ રોગનું ઉપશમન થતું નથી.” પછી તેણે ક્ષણવાર વિચારીને કહ્યું. “હાથમાં ચિંતામણિ રહ્યો છે, અને ઘરને આંગણે કામધેનુ છે, તે છતાં આપણે બાહર શોધવા જવું, એ કેવું કહેવાય ? આપણા ઘરમાં જ પટરાણી કલાવતી અને મંત્રી ધર્મરૂચિ રહેલા છે, તે છતાં શહેરમાંથી બીજી સતી સ્ત્રી અને બ્રહ્મચારી પુરૂષને શામાટે લાવવા બેઠાએ ?” મંત્રીનાં આ વચન સાંભળી રાજા બોલી ઉઠ્યો. “તેમનું તો નામજ લેશે નહિં. કારણકે, તે બંનેનું ચરિત્ર એવું સારું નથી. બાહર દ્રષ્ટિ ઉપર અમૃતને ઝરતો ચંદ્ર બાણ્યો પણ તે ઘરની અંદર કરને ઉજી સ્પર્શ કરનારો પ્રદીપ્ત-અગ્નિ જેવો જણાયો છે.” આ વખતે વિવેકી અને લાજો દસપુરૂષોના શિરો-

મણિરૂપ એવા મંત્રી જિનદાસે રાજાની સમીપે આવી નિવેદન કર્યું. “રાજા, અંદ્ર અઘાપિ અમૃતમય છે અને અગ્નિદાહ કરનાર છે. તેઓને વિપરીત કહો નહીં કવીશ્વરો જે પ્રતીતિ-ખાત્રી કરવી તેને જ્ઞાનના સારરૂપ કહે છે, તો તે આજે તરત પ્રાપ્ત થયેલ છે, કારણ કે, આકાશવાણી પણ એવીજ છે. જો તે રાણી કલાવતી અને મંત્રી ધર્મરૂચિ બંને સાચા હશે, તો તમને રોગની શાંતિ થઈ જશે; નહિં તો તેથી વિપરીત-અશાંતિ થશે. તે આપણને હમણાંજ જણાઈ આવશે.” રાજા બોલ્યો. “મેં રાણીનો દેશપાશ અને મંત્રી ધર્મરૂચિના બંને હાથ છેદી નાખ્યા છે. તો હવે સત્ય-અનત્યની પરીક્ષા શી રીતે થશે ?” આ સાંભળી મંત્રી બોલ્યો. “અરે રાજા, તમે જો શું કર્યું ? અવિચારીપણે જે કરાય છે, તે સાડું ગણાવું નથી. તમારા અંગમાં જે આ ખીડા થઈ છે તે જોઈ કમંઘી થઈ છે. ઈચ્છાંતિ ઉઘ્ર એવા પુણ્ય તથા પાપનું ફળ આ લોકમાન્ય મળે છે. હવે ‘ગૃધ્રી ઉપર લપરી ગયેલા પગનું અવલંબન પૃથ્વીજ છે.’ એ ન્યાય પ્રમાણે તમારો વ્યાધિંએ બંનેથીજ આવ્યો જશે. છેદન કરતાં બાકી રહેલા તે ગાણીના કેશના દુઃખ હારી શાન્તિ-જળથી અને તે મંત્રીના છેદેલા એવા પણ બંને હાથથી તમારું શ્રેય (સુખ શાન્તિ) કરવા માટે હું ચત્ન કરીશ.” આ પ્રમાણે કવી એવડો દુઃખી થયેલો તે શુભનામ મંત્રી રાણી કલાવતીની પાસે જઈ અંજલિ જોડી બોલ્યો. “દેવી, પોતાના તમોશુભમય દોષને લીધે રાજા વેગથી ઘણી ખીડા પામ્યા છે. તથાપિ તમે તમારા શુભથી તેમને સાબ કરો. અહો ! દેવી, તમારા શીળનું માહાત્મ્ય કેવું મોટું છે, કે જેથી તમારા મરતક ઉપર આ નવો કેશપાશ દેખાય છે. મનુષ્યોને શીળથી અગ્નિ જલ થઈ બળ છે. સર્પ રજજીના જેવો થાય છે, મલક્ટ વિષ અમૃતના જેવું થાય છે અને યતુ મિત્ર બની બળ છે. હે પ્રભાવના ગૃહરૂપદેવી, તમારા શાંતિજળના જેવા કેશજલથી રાજાનો રોગ હંમણાં જ દૂર થઈ જાયો.” પછી તે મંત્રી જલ લાવી તે વડે કેશ ધોઈ, તે જલ સુવર્ણના કલશમાં મૂકી ધર્મરૂચિ મંત્રીની પાસે આવ્યો. ત્યાં તેના બંને હાથ અક્ષત અને પૂર્વના છેદેલા હાથ પડેલા જોઈ તે હર્ષથી બોલ્યો-“અહો ! તમારું શીળ દેવોને પણ હલંલ છે, સારા ભાવથી ભિત્ત થયેલો તમારો દેવપૂજાનો પ્રભાવ અફલુત છે, જેથી સુવર્ણ પુરૂષની જેમ તમારા છેદાયેલા બંને હાથ નવા થઈ ગયા. સત્પુરૂષો બિપકાર કરવામાં અને અસત્પુરૂષો અપકાર કરવામાં તત્પર હોય છે. તે સત્પુરૂષોના દ્વેષાત રૂપે અંદન, અગર, કપૂર અને શેલડી છે. હે સ્વચ્છ હૃદય વાલા પુરૂષ, તમે વિદ્વાન છો, તેથી રાજાની પાસે આવો અને તે ‘દેખાકર છે છતાં તેનું’ ‘તમોગ્રહથી હમણાંજ રક્ષણ કરો.” આ સાંભળી મંત્રી ધર્મરૂચિ સત્વર ઉઠીને રાજાની પાસે આવ્યો અને તેણે પોતા-

૧ દેખાકર-દોષોની ખાણરૂપ પહે દોષા-રાત્રિને કરનાર ચંદ્ર ૨ તમોગ્રહ એટલે અદાન રૂપ તમ-અધિકારનો મહ-મહણ પહે તમોગ્રહ એટલે ગદ્.

ના હાથથી તે અમૃત રૂપ જલવડે રાજના સંતાપને 'છેત્રી નાંખ્યો. રાજ પરિતાપ રહિત થયો છતાં પણ તે પશ્ચાન્નાપમાં પરાયણ થઈ ગયો. રૂચિથી ધર્મરૂચિને ખમાવી તે આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરવા લાગ્યો— 'હે મંત્રિન, કાતાને મોઢું કલંક આપનારા અને પવિત્ર એવા ધર્મરૂચિ મંત્રોને દોષ દૃષ્ટિથી દોષ રૂપે જોનારા આ અંદ્રોદરને ઝોલખી લ્યો. આ કર્મથી મારું મુખ્ય ઉપમાન સત્ત્વર ચાલ્યું ગયું છે, તેથી સારે દિવસે પણ મને સૂર્યથી અધિક તાપ થયો છે. " રાજના આવા વચન સાંભળી મંત્રી બોલ્યો " રાજ, સંતાપ કરે નહીં. હે ઈશ, રાજ તો લોકોના કર સમૂહને છેદે છે પણ તે દેવતાને લઈને પાછા સુકર સારા કર થાય છે. તપન-અગ્નિમાંથી ઉત્પન્ન થયેલો સંતાપ મનુષ્યોની જડતાને હરનારો થાય છે. " પછી રાજ રૂકિમણીની સાથે સતી કલાવતી રાણીને ઘેર ગયો અને મોટી ભક્તિથી નમી પડ્યો સતી કલાવતીએ વિનયથી પૂછ કરી. તે અધિક શરમાઈને જાણે પૃથ્વીમાં પ્રવેશ કરવાની ઇચ્છાથી આદર વડે માર્ગ માગતો હોય, તેમ નીચું મુખ કરી ઉભો રહ્યો. રાજને તેવી સ્થિતિમાં રહેલો જોઈ ગૌરવતું સ્થાન રૂપ રાણી કલાવતી બોલી. " સ્વામી, જેવી રીતે તમે આ રાણી રૂકિમણીના પતિ છો, તેવાજ મારા પતિ છો. તેથી હે પ્રભુ, તમને પ્રણામ કરી રહેલી-એવી મને પણ જીવોક્ષમાના અધિપતિ સદાસમતા ધરનારા હોય છે. " રાણી કલાવતીના આવા વચન સાંભળી રાજ બોલ્યો. " હું વિચાર જાણનારો છું, છતાં પણ અવિચારી કામ કરવાને લઈને હું મારા સારા નામને નાશ કરનારો થયો છું. તમારા ૧ ભદ્રાકરણથી મારામાં પતિ પછું ઘટતું નથી પણ નાપિત પણું ઘટે છે અને ૨ ક્ષ-માધીશપણું ઘટતું નથી " આ વખતે મંત્રીએ કહ્યું. " જો રાજ હૃદયથીજ કલાવતીની પરીક્ષા ન કરે તો પછી બીજો કોણ કરે ? " લક્ષણવાલા આ કલાવતી અને ધર્મરૂચિએ પૂર્વે ઉત્સર્ગને છાડીને બલવાન એવો અપવાદ વિધિ સેવ્યો છે. તેથી તમોએ તેને તે અપવાદ આપ્યો હતો, શાસ્ત્રમાં સમાન શીલવાલાની સાથે સંસર્ગ કરવોએ ઉત્તમ કહેલો છે તેથી યોગની જેમ આ તમારો યોગ મહાન-આનંદને કરનારો થાઓ " પછી રૂકિમણી

૧ કર સમૂહ એટલે રાજ્ય તરફથી લેવાતા કરનો સમૂહ પણે કર સમૂહ-હાથનો સમૂહ ૨ દેવતાના પ્રસાદથી પાછા સારા કર-દાન મળે છે. ૩ જડતા એટલે જડપણું પણે દાદથી થયેલી જડતા. ૪ ક્ષમા મારી આપનાર સ્વામી પણે-પૃથ્વીના સ્વામી. ૫ ભદ્રાકરણ એટલે ભદ્ર-કલ્યાણનું અકરણ-ન કરવું પણે ભદ્રાકરણ એટલે હળમત કરી નાખવી. ૬ નાપિતપણું હળમપણું રાજનો કહેવાનો આશય એવો છે કે મેં તમારું અભદ્ર-અકલ્યાણ કર્યું છે. તેથી હું પતિ નથી પણ નાપિત હળમતા જેવો છું. ૭ ક્ષમા એટલે મારી અને પણે પૃથ્વી. ૮ જો કલાવતી સ્ત્રી હોય તેની પરીક્ષા સખજ કરે છે બીજો ન કરે. ૯ લક્ષણ-વ્યાકરણ પણે સારા ગુણો વ્યાકર-ણમાં બિતર્ક અને અપવાદ વિધિ છે તેમાં અપવાદ વિધિ બલવાન છે.

કલાવતીના ખંને ચરણમાં પડી નેગમાં અશુભાવી સર્વની સમક્ષ આ પ્રમાણે બોલી
 " હે દેવી 'હે' મેં મારે માટે જલાહારે તમારા પતિનું હૃદય કરાવ્યું, આકાશમાં સુદ
 કરાવ્યું અને તેનું સુહૃદં જતાવ્યું હતું. તમારૂં મૃત્યુ કરવા માટેજ એ બધું કરવામાં
 આવ્યું હતું. અને હમણા આ પાપનું કારણરૂપ એવું મિથ્યા કલંક આપ્યું. આવી રીતે
 તમારી ઉપર જે મેં હંમેશા વિરૂપ ચિંતવન કર્યું છે. હે હિતકારી મહાસતી દયાલાવી
 તેની મને ક્ષમા આપશે ? " પછી કલાવતી બોલી "બહેન તેમાં તારો કોઈ પણ દોષ
 નથી. સર્વ પ્રાણી પોતાના કર્મનું ફળ ભોગવે છે બીજે તો તેમાં માત્ર નિમિત્તરૂપ થાય.
 તે વખતે પુનઃ તેનું ન બને તેમ નિઃશય્ય શુણના કારણરૂપ એવું મિથ્યા દુષ્ટત તે સર્વ
 એ આદરથી આપ્યું. એમ સર્વ પોતપોતાની સ્થિતિ પ્રમાણે ગર્વ રહિત અને ઉત્તમ
 સુખવાલા થઈ કાલ નિર્ગમન કરવા લાગ્યા.

એક વખતે જ્ઞાનથી સુકત એવા ધર્મધોષ નામના આચાર્ય ધણા શિષ્યોના પ-
 રિવાર સાથે ઉદ્યાનમાં આવી ચડ્યા. તે બળર ઉદ્યાનપાળ પાસેથી બાણી રાજા ચંદ્રાદર
 તે ઉદ્યાનપાળને દ્રવ્ય આપી શિક્ષકામાં બેસી શુરને વાંદવા-પૂજવાને માટે આવ્યો. ત્યાં
 શુરને વિધિથી વંદના કરી રાજા આસન ઉપર બેઠો, એટલે શુરે એ બંધનનના હૃદયને
 હર્ષ આપનારી દેશના આ પ્રમાણે આપી—

ત્યાંસુધી ભાવનાને અનુસરી છોવા " દ્રવ્યને અનુસારે દાન, ચિત્તને અનુસારે
 શીળ, બુદ્ધિને અનુસારે શાસ્ત્ર અને કાયાને અનુસારે તપ આચરે છે, ત્યાંસુધી તેઓ
 હર્ષથી સુખદાયક એવા ધર્મ કર્મ ને કપટ વિના કરી શકે છે. ત્યાં બીજી શક્તિ ન હોય
 તો કેવળ ભાવનાજ કરવી તે ઉપર બળદેવ ઋષિ અને રથકારના દૃષ્ટાંતો પ્રખ્યાત છે.
 જે વચનની વ્રાત્તથી અને લોકોની સ્તુતિથી જે ભાવ (જનો) દર્શાવે છે, તે ભાવ
 (પ્રમાણે) શક્તિ છતાં ન કરી શકે તો તે ભાવ સચો કહેવાતો નથી.

ક્ષિતિપ્રનિષિત નગરમાં ધન નામે એક ગ્રેષ્ઠી હતો. તેની પાસે દ્રવ્યના સમૂહ
 હતા, છતાં તેનામાં દાન કરવાનો ગુણ ન હતો. તેને વિવેકી, ઉદાર સાતિમાં શૃંગારરૂપ,
 શ્વભાવે રાજ્યના આધાર રૂપ એવા ધનદન વિગેરે પુત્રો હતા, પરંતુ તેઓ પોતાના
 પિતાના ભયથી ગરીબોને દાન અને ઉત્તમ જનોને માન આપી શકતા ન હતા. કારણ કે,
 પુત્રો ચાર પ્રકારના હોય છે. કેટલાએક પુત્રો પિતાથી ચડીઆતા હોય છે, કેટલા એક
 પિતાના જેવા હોય છે, કેટલાએક પિતાથી ઉતરતા હલકા હોય છે અને કેટલાએક કુ-
 લમાં અંગારા રૂપ હોય છે. એવી રીતે શિષ્યો પણ ચાર પ્રકારના થાય છે.

એક વખતે કેઈ શુણવાન શુર આવી ચડ્યા, ત્યારે તે પુત્રોએ વિચાર્યું કે, " આ-
 પણે હમણાં પિતાને શુરની પાસે મોકલીએ; કે જેથી શુરના ઉપદેશનું વચન સાંભળી

તેમનામાં દ્રવ્ય ખર્ચવાની બુદ્ધિ ઉત્પન્ન થાય. કારણ કે, પૃથ્વીમાં ગુરુઓનું વચન ગ્રાહ્ય થાય છે. જલ સ્વભાવે સદા નીચે ભાગે જાય છે, પણ જો ગુણવાર્ણ પાત્ર હોય તો તે જલને ક્યારેક ઉંચે લઈ જાય છે. "આવું વિચારી તે પુત્રો એ પોતાના પિતાના કોઈ મિત્રને કહ્યું કે, "તમે અમારા પિતાને ગુરુ પાસે લઈ જાઓ કે જેથી ગુરુનું વચન સાંભળી તેમને પ્રતિભાષ થાય." પછી તે મિત્ર ધનશ્રેણીને લઈ ગુરુની પાસે લઈ ગયો. ત્યાં ધનશ્રેણી સ્પર્શને નમસ્કાર કરી બેઠો, એટલે ગુરુએ ઉપદેશ આપવા માંડ્યો. વિદ્વાનોએ ગુરુ ગોમાં એ ઉપદેશ આપવાનો ગુણ સુખ્ય કહેલો છે. ગુરુ બોલ્યા "હાતા કદિ પાપ કર્તા હોય, તો પણ તેની નારકી ગતિ થતી નથી, કારણ કે દાનનું ફલ જે લોગ, તે નારકીમાં હોતું નથી. શીલને પાત્રનારો પ્રાણી તિય"ય અને નારકી ગતિમાં જતો નથી, તપસ્યા કરનારો મનુષ્ય રાજા થાય છે અથવા દેવલોકે જાય છે અને ભાવના ભાવનારો મનુષ્ય ભવ સંસારનો નાશ કરે છે." ગુરુનો આ વો ઉપદેશ સાંભળી ધનશ્રેણી પોતાને ઘેર આવ્યો. તે શેઠે પોતાના મનમાં વિચાર કર્યો કે, 'દાન કરવામાં દ્રવ્યનો ખર્ચ થાય છે, શીળ પાળવામાં ઝીના સંગનો લાગ કરવો પડે છે અને તપ કરવામાં રસના રાગને છોડવો પડે છે, તેથી સુગમ અને ઉત્તમ એવી ભાવના ભાવું કે જેથી મને સુખે મોક્ષપદનો સમાગમ થાય." તે પછી રાત્રે નીતિમાન પુત્રોએ આવી પિતાને પૂછ્યું કે, "તાત તમે સુખને આપનારો ધર્મ કેવો સાંભડ્યો?" ધનશ્રેણી બોલ્યો, 'મેં પ્રીતિપૂર્વક ધર્મનું પાન કર્યું છે. હે વત્સો, હવે આપણે શુભ દિવસે સાધર્મિકવાત્સલ્ય કરવાનું છે, તેમાં ઘણા વાત્સલ્યથી સ્વજનોનો સમૂહ એકઠો કરવાનો છે. તો કંબિકાથી ચક્રિ આતા અમે માપથી સાત મૂડા જેટલા કોમલ ખાજ કરાવો. લોકોના ચિત્તને મોહ આનંદ આપનારા અને રૂચિને પ્રેરનારા મેઢા સિંહકેશરીઆ લાડુ તરત બનાવો, ખીજા સુખ્ય અને પ્રસિદ્ધ એવા સાતજાતના પકવાનો હર્ષથી કરાવો. ખજુર, ખારેક, દ્રાક્ષ, નાળીએરના શેણી ખંધ ફેલો, રસ ભરેલી કેરીઓ કેલાંનો સમૂહ, સુગંધીશાળ, મગની છડી દાળ. જાત જાતના શાક, ચીકણા દહીં, વિચિત્ર પાન સોપારી અને અનેક જાતના રેશમી વસ્ત્રો સાધર્મીજનને માટે લાવો. ગુરુઓ તથા સંઘની પૂજા માટે ભૈરવી પ્રમુખ વસ્ત્રો અને સુગંધી ઘી સત્વર મંગાવો." આ પ્રમાણે પુત્રોને વિવિધ શિક્ષા આપી તે શ્રેષ્ઠી નિદ્રાવશ થઈ ગયો. પછી બધા પુત્રોએ વિચાર્યું કે, "ગુરુની વાણી કેવી શુભકારી છે? આપણા પિતાએ જે પૂર્વે સાંભળેલું અને ગુરુના સુખથી અપૂર્વ સાંભળેલું તે ગૃહસ્થને ઘટે તેવું આજે પિતાના સુખમાંથી બાહર નીકળી આવ્યું છે. હવે આ ધર્મના કાર્યમાં વિસ્તાર માટે વિલંબ કરવો ઘટિત નથી. વિલંબ થવાથી બાહુબલ પોતાના પિતા ઋણલદેવ પ્રભુને વંદના કરી શક્યો ન હતો.

માટે આપણે આવતી કાલેજ હર્ષથી સંઘનું વાતસલ્ય કરીએ. જેઓ માતા-પિતાના મનોરથ પૂરે છે, તેઓજ ખરા પુત્રો કહેવાય છે.” આવું વિચાર્યા પછી તેઓએ સત્વર સ્વેજનોને બોલાવી સામગ્રી તૈયાર કરાવા માંડી. તે કોઠાહલ સાંભળી પિતા ધનગ્રેષ્ઠી બગી ઉઠયો તેણે બલ્લુ કે, મારા ઘરમાં ધાડ આવી તેથી પોતાના ઇષ્ટથી રહિત એવો તે ગ્રેષ્ઠી અતિ પોકાર કરવા લાગ્યો. તે સાંભળી પુત્રો દોડી આવ્યા અને પુછવા લાગ્યા કે, “ પિતાજી, તમને શું થયું ? ” શેઠે કહ્યું, “ હમણા આ ઘરમાં કોઠાહલ શેનો થાય છે ? ” સત્પર્યોએ માનેલા અને ભક્તિવાદી પુત્રો પિતાની પાસે કહેવા લાગ્યા કે, “ અમે સંઘવાતસલ્યના કાર્યને માટે આરંભ કરીએ છીએ.” ધનગ્રેષ્ઠી બોલ્યો અરે પુત્રો કદાચ આપનાર દ્રવ્યનો ખર્ચ કરવો નહીં, પરંતુ ફક્ત તેની ભાવનાજ ભાવવી. મારી દાનની વાતો તો તમારે સાંભળવીજ નહીં. આ સર્વ લોકોને બાહેર કાઢી મૂકો નહીં તો માફ ધન-ભાગ્ય વિગેરે ફેાગટ ચાલ્યા જશે. અથવા કહ્યો કરશે. ” શેઠના આવા વચનો સાંભળી સર્વ સ્વજનો તત્કાળ પોતપોતાને સ્થાને ચાલ્યા ગયા, અને તે પુત્રો પણ નિરાશ થઈને પોતાના ઘરમાં સૂઈ ગયા. જે આ ધનગ્રેષ્ઠીએ સાધર્મિઓની ભક્તિરૂપ કથા કરી તે ખરી ભાવના સમજવી નહીં; શક્તિ છતાં જે કરવામાં આવે તે ભાવના ગણાયજ નહિ. શક્તિ હોય તો સત્કર્મનું સેવન કરવું. અને શક્તિ ન હોયતો શુભ ભાવનાનું ચિંતન કરવું, તેનેજ સાચામાં ભાવના કહેલી છે. પછી કલાવતીએ અવસર જાણી શુરને પુછ્યું કે, “ હે પ્રભુ કયા કર્મથી મારા કેશપાશનો છેદ થયો ? અને મંત્રી ધર્મરૂચિના હાથ અપરાધ વિના કેમ કપાયા ? તેમજ અમારી ઉપર રૂકિમ-છીનો દ્રેષ શા માટે થયો ? ” શુરે બોલ્યા-હે ભદ્રે, પરિપાકને પામેલા પોતાના કરેલા કર્મનું શુભાશુભ ફલ સર્વ પ્રાણીઓ ભોગવે છે. આ સંસાર સમુદ્રમાં ધર્મમાં તત્પર રહેનારા છતાં પણ તમારા જાનેનું પુવે જે કર્મ અત્યંત બનેલું તે તમે જાને સાંભળો—

શ્રીપુરંબરમાં જિતશત્રુ નામે રાજા હતો, તેને પ્રશંસનીય ગુણોના પાત્ર રૂપ ધારિણી નામે રાણી હતી. તે રાણીના સ્વરૂપથી રંજિત થયેલો તે જિતશત્રુ રાજા ખીલ કોઇપણ રાજકન્યાને ભજતો નહીં, તે રાણીમાંજ પુણું પ્રેમને વહન કરતો હતો. એક વખતે કોઈ નિર્દોષ એવીદાસી તરફ રાજાએ સ્નેહ દષ્ટિથી જોયું, તે જોતાંજ રાણી ધારિણીને રોષ ઉત્પન્ન થઈ આવ્યો. તેણીને દત્ત નામના કોઈ નાજરની સાથે પ્રીતિ હતી તેથી તેની મારફત એક નાપિતને બોલાવ્યો ને તે દાસીની કેશવેણી છેદવાને માટે કહેવામાં આવ્યું. નાપિતે કહ્યું કે, “ રામની આજ્ઞા વિના હું છેલ્લી ચકીશ નહીં. ” ત્યારે તે દત્ત નાજર બોલ્યો “ તું આ કાર્ય કર્યું. જો નહીં કરે તો હું તારા હાથ કાપી નાખીશ. પછી નાપિતે તે કામ કયું. તે દાસી તે વખતે ઘણીજ દુઃખી થઈ ગઈ. ત્યાં તેણીને રસક કોણ હોય ? પાછળથી આ બખર રાજાને પડી, એટલે તેણે આવી પોતાની સ્ત્રીને

આ પ્રમાણે સદ્ગુહિવાળો રાજા ચંદ્રેશ્વર તત્વરૂપી અમૃતનું પાન કરી, ગુરૂને આદરથી નમી, પોતાના સ્થાનમાં જઈ, આનંદથી પ્રિયા વિગેરેમાંથી પ્રેમ છોડી દઈ અને પોતાના પુત્રને રાજ્ય આપી પોતે ધ્યાન વિધિ કરી નિયમોના આદરથી સુંદર ખની સં-ચરનો આચાર પાળવામાં લીન થઈ ગયો. શુભ-આસન ઉપર પોતાના અંગને ધારણ કરી પ્રાણાયામમાં તત્પર ખની, પ્રત્યાહારથી નિર્વિકારી થઈ ધારણને ધારણને કરવામાં સમ-થ થયો. પછી શુકલધ્યાનને કરનારો જો રાજા સમાધિના ભારથી પ્રકાશમાન થઈ જોકાંત પ્રાપ્ત કરી આ પ્રમાણે ભાવના ભાવવા લાગ્યો-

સ્મૃત્તનવાલો:-કુકડો ખાંચવચમાં અરિહ-નઠારાનો સંસર્ગ કરે છે, પછી જ્યારે તે સપક્ષ-પાંખોવાળો થાય છે, ત્યારે તે સંગ છોડીને વનવાસ કરે છે. આ ^૧ હંસ જડ બુ-દ્ધિવાળો ખની નિત્યે માનસનું વૃથા રેવન કરે છે, કે જેને લઈને તે રજસૂને ભજનારો થાય છે, કારણ કે તે માનસમાં પંકજ-કમળોની શ્રેણીઓ રહેલી છે. હે હંસ, જડ જ-ળના સમૂહવાસી એવા તે માનસરૂપ માનસનો તું ત્યાગ કર્યું, કે જેનાથી તારા દેહ-પં-કનો નાશ થઈ જશે. જ્યારે ^૨ મેઘ-જલ આવે, ત્યારે માનસ મલિન થાય છે, તેથી ત્યાં રહેલી વસ્તુ લોહાથી સારી રીતે બાળી ચકાતી નથી. ^૩ ધન-મેઘમાંથી નીકળેલા ^૪ તમની અંદર રિયતિ કરનારા એવા મેં પોતાનીજ જાતે સુદિવસે પણ ધિક્કાર ભરેલું. ^૫ દુર્દિન-પણું કયું છે. હે આત્મા, લોહીને હાથ કરાવે તેવા નટ સમાન સમગ્રવેષોને ગ્રહણ કરવાનું તું શા માટે ^૬ રાખે છે? હવે તો તું તારા સ્વરૂપને ભજ. આ દેહ કાકપક્ષને ધારણ કરનારો છે. અને તું હંસ પોતે નીરંજન છે, તો નીચના સંગના દોષથી તું શા માટે મૃત્યુ પામે છે? કેટલાંએક કર્મ જ્યોતિરૂપ છે અને કેટલાંએક મળરૂપ છે. અને તું નીરજ અને નિર્મળ રૂપવાળો છે. તો અહો, તું એવા કર્મોની સાથે કેમ મળી જાય છે?

૧ હંસ એટલે હંસ પક્ષી અને પક્ષે આત્મા. હંસ-આત્મા જડગુહિવાળો અને હંમ પરી જડ-જળની ગુહિવાળો ખની માનસ એટલે આત્માપક્ષે મન અને હંસ પક્ષે સરોવર હંસપક્ષી પંકજ-કાદવમાંથી થયેલા કમળોની શ્રેણીને લઈને સરોવરમાં રજસ-રજવાળો થાય છે અને આત્મા માનસ-મનમાં કર્મરૂપ પંક-મળને લઈને રજસ-રજગુણવાળો થાય છે.

૨ મેઘજળ-વાદળાનું જલ ચડી આવે ત્યારે માનસ સરોવર મલિન થાય છે અને ગે-મારા-અધ-પાપ કર્મનું જલ ચડી આવે ત્યારે મન મલિન થઈ જાય છે.

૩ ધન-ધાટા મેઘ-મારા પાપ કર્મમાંથી નીકળેલા.

૪ તમ એટલે અધિકાર પક્ષે અજ્ઞાન.

૫ દુર્દિન એટલે વાદળાથી છવાયેલો દિવસ. (પક્ષે દુર્ભાગ્ય).

૬ અર્થાત્ આત્મા-જીવે અનેક યોગિમાં અવતાર લેવા રૂપ વેણી કાઢ્યા છે

૭ કાકપક્ષી એટલે કાગડાની પાંખ પક્ષે દેશના કાનરીઆ.

અરે આત્મા, તું મારી સમીપ રહેલો છે. છતાં મેં તને ઝોળખ્યો નહીં, પણ હવે આ-
પણ બંનેની એકતા થઈ છે, તો હવે તું મારી પાસેથી કેમ જાય છે ? જ્યારે રૂપમાં
રૂપનો પ્રવેશ થાય છે અને પોતાનામાં જીવ-આત્માનું દર્શન થાય છે, ત્યારે ચિત્ત અને
આત્માના સ્વરૂપનો એક ^૧ શેષ થઈ જાય છે. ” આ પ્રમાણે ભાવથી પ્રકાશમાન એવો
ચંદ્રોદર રાજા ઉજ્જવળ એવા કેવળજ્ઞાનને પ્રાપ્ત થયો, તે સમયે નજીકના દેવતાઓએ તેને
મુનિવેશ અર્પણ કર્યો અને કેવળજ્ઞાનનો મહિમા કહી સુવર્ણનું કમળ ધરાવ્યું, તે ક-
મળ ઉપર બેસી કેવળી ચંદ્રોદર મુનિએ વિધિથી દેશના આપી. તેથી અનેક મનુષ્યો
પ્રકાશમાન થઈ માર્ગાનુમારી થઈ ગયા. રાણી કળાવતી, મંત્રી ધર્મદ્વિષિ તથા જિનદાસ
અને બીજા ધન્ય લોકોએ હર્ષથી તપસ્યા ગ્રહણ કરી. ઘણા લોકો દેશવિરતિને અને
શીલઓ સમ્યક્ત્વને પ્રાપ્ત થયા પછી તે ચંદ્રોદર કેવળીએ વિહાર કરી ધર્મની પ્રભાવના
કરી; છેવટે અનશન લઈ દેહનો ત્યાગ કરી તે ચંદ્રોદર કેવળી આ પૃથ્વી ઉપર શુદ્ધા-
ત્મા થઈ સિદ્ધિને પ્રાપ્ત થયા.

બ્રહ્મગુપ્તિ કહે છે, હે રાજા પદ્મસેન, એવી રીતે ભાવનાને ભાવનારા અનેક જીવો
સુખદાયક મોક્ષપદને પામ્યા છે અને બીજાઓ પામશે તેથી તમે ભાવના ભાવો. હે રાજા
એવી રીતે શ્રી ધર્મદ્વિષી કલ્પવૃક્ષની સર્વ વિશ્વને છાયા કરનારી ચોથી ભાવના રૂપી ઉત્તમ
મહાશાખા મેં તમને કહી. જે ચારે શાખાઓમાં તું યથાયોગ પ્રમાણે સ્થિતિ કર્યું કે જેથી
તારા જન્મમાં તને આ સંસારનો સંતાપ થાય નહીં. ” આ (પ્રકારની દેશના) સાંભળી રાજા
પદ્મસેન ગૌરવતાથી ગુરૂ પ્રત્યે બોલ્યો. “ ભગવન, તમારા વચનનું યથા વિધિ આરાધન
કરવાથી દેવતાઓ પણ નમસ્કાર કરે છે. હવે વિચાર કરવામાં ચતુર હૃદયવાળા આપ મને
આ સંસારમાં જે ધર્મની યોગ્યતા હોય તેનો ઉપદેશ આપો. ” ગુરૂ બોલ્યા. “ હે પૃથ્વી-
પતિ, આ ઉજ્જવળ એવા મનુષ્યભવમાં પાપનો નાશ કરનારી સર્વ ધર્મોની યોગ્યતા
રહેલી છે તેમાં તમારા જેવા સદ્ગુણી સમ્યગ્દષ્ટિ પુરૂષોની વિશેષ યોગ્યતા છે, પરંતુ
જનુકેમે ચડવાથી પડી જવાય નહિ, માટે પ્રથમ તમે શ્રાવક ધર્મનું પાલન કરો. પછી
વિક્ષતાવાળી દીક્ષા ગ્રહણ કરજો ” આ પ્રમાણે કહી તે દયાળુ રાજાને ગુરૂએ આદરથી
સમ્યક્ત્વ સહિત હિતકારી એવી દેશવિરતિનું જ્ઞાન આપ્યું. રાજા પદ્મસેન સુદર્શનવટે
યુક્ત અને સારા સુણવાળો જિનધર્મને પ્રાપ્ત કરી ઘણા ખુશી થઈ ગયો એ વાત છે.
પછી રાજા પોતાના સ્થાનમાં ગયો અને ગુરૂએ પણ વિહાર કર્યો.

૧ એકશેષ-એકરૂપ.

૨ સુદર્શન-સાર દર્શન-સમ્યગ્દર્શન પણ સુદર્શન ચક્ર.

૩ સુણ-સારા ગુણ પણ મારી દોરી.

જ્ઞાનવાન રાજા પદ્મસેને પોતાના હૃદયમાં આ પ્રમાણે વિચાર્યું “ ગાયો ન્યારે
 ગોચરમાં જાય, ત્યારે તે પોતાની રૂચિ પ્રમાણે સરસ અને નીરસ જોવું વિવિધ પ્રકારનું
 યોગ્ય ઘાસ ઘણું ખાય છે, પછી તે પોતાના સ્થાનમાં આવી જે પોતે પોતાની શક્તિ
 પ્રમાણે પ્રાપ્ત કર્યું હોય તે પોતાના સંવરની વૃદ્ધિને માટે લાંબા વખત સુધી વાગોળે છે
 અને તેમાંથી થયેલા ગોરસ વડે સર્વ પ્રાણીઓના સંતાપને હરે છે. અને તેમના અંગ
 -ઉપાંગને અહિં પુષ્ટિ આપે છે. તેવી રીતે જે મનુષ્ય ગુરૂ પાસેથી પ્રાપ્ત થયેલા યાત્રાની
 પોતાની પુદ્ધિના ગુણોથી વિચારણા કરતો નથી તે મનુષ્ય તે પશુઓના કરતાં પણ પશુ-
 હક્ક છે. ” આતું ચિંતવી તે સદ્ગુણવાળા રાજાએ ગુરૂએ કહેલા ઉપદેશના વચનને
 હૃદયમાં વિચાર કરી સુક્તિરૂપી વધૂના હાર જેવા મોટા જિન વિહારે-મંદિરે કરાવ્યાં
 અને પાપ કર્મનો નાશ કરનારી અને લોકોના તાંપને કરનારી શ્રી જિન ભગવાનની
 સુવર્ણવર્ણી ઉત્તમ પ્રતિમાઓ કરાવી. તે કૃતાર્થ રાજાએ ઉત્તમ સિદ્ધાંતનાં પુસ્તકો
 અને સારાં શાસ્ત્રો ઉપકાર કરવાને માટે સારા દ્રવ્યો-પદાર્થોથી લખાવ્યા. તે ક્ષમાત્રુત
 એવા રાજાએ નિરપરાધી ત્રસ જીવોને ત્રાસ મટાડવાનું જે કાર્ય કર્યું, તેમાં
 જરાપણ આશ્ચર્ય પામવાનું નથી. તેણે સાધુ સાધ્વીઓને કલ્પતા સારાં અનેક વસ્ત્રો,
 પાત્રો અને અન્ન પાણી આપવા માંડ્યાં. તેણે સારી શ્રદ્ધાવાળા શ્રાવકો અને શ્રાવિકાઓનું
 વાત્સલ્ય રાજ્યભાગ છોડી દહને કરવા માંડ્યું. ફીન વિગેરે લોકોને કીર્તિ કરનારૂં ચોચ
 જ્ઞાન નિદાન-નીયાણા વગરનું કર્યું. તે સ્વહાર સંતોષ વ્રત, યથાશક્તિ (ગાર પ્રકારનું)
 તપ આચરવાપૂર્વક ગાર પ્રકારની ભાવના ભાવવા લાગ્યો. ત્રિકાસ જિનપૂજન કરનાર
 અને શુદ્ધ સમ્યક્ત્વને ધારણ કરનારા તે રાજાએ પહેલી દર્શન પ્રતિમા એક માસે કરી.
 અણુવ્રતને ધારણ કરનારા અને દયારૂપ ધર્મની સાથે જોડાયેલા તે રાજાએ સર્વ વિધિએ
 સુકત થઈ બે માસ વડે બીજી પ્રતિમા કરી. સમય પ્રમાણે છ-આવશ્યક ક્રિયા કરનારા
 તે રાજાએ ત્રણ માસ વડે ત્રીજી પ્રતિમા વહી, અને તેથી તે જન્મની સ્ફળતા માનવા
 લાગ્યો. અતુર રાજાએ ચાર પર્વના દિવસોમાં અહોરાત્ર સર્વ રીતે પૌપથ લઈ ચાર માસ
 વડે ચોથી પ્રતિમા વહન કરી. ચાર પ્રકારના ઉપસર્ગો પ્રાપ્ત થતાં પણ અડગ રહેનારા
 તે રાજાએ સમાધિથી પાંચ માસવડે પાંચમી પ્રતિમા વહન કરી. તેણે બ્રહ્મચર્યમાં તપસ
 રહી છ માસ વડે છઠ્ઠી પ્રતિમા વહન કરી. સચિત્તનો ત્યાગ કરી સાત માસ વડે તેણે
 સાતમી પ્રતિમા વહન કરી. પોતાની બંતે સર્વ આરંભનો ત્યાગ કરી તેણે આઠમી આઠમા
 માસવડે પ્રતિમા વહન કરી. તે આરંભનો બીજાઓ પાસે ત્યાગ કરાવી નવ માસ વડે તેણે
 નવમી પ્રતિમા વહન કરી. ઉદેશીને કરેલું પ્રાસુક લોભન પણ છોડી દઈ તેણે પાછળના વિધિ
 સાથે દશ માસ વડે દશમી પ્રતિમા વહન કરી. સારા સાધુની જેમ સર્વ સંગ છોડી દઈ
 સાધુના લિંગ ધારણ કરી લેવાય કરી ફક્ત પાંચ ગ્રામ આહાર લઈ તેણે અગીયારમી પ્ર

તિમા વહન કરી. આ પ્રમાણે અગીયાર પ્રતિમાઓનું વહન કરી જેવી રાજ પદ્મસેનની ઇચ્છા દીક્ષા લેવાની થઈ, તેવામાં દેવયોગે ગુરૂ બ્રહ્મશુભ સૂરિ આવી ચડ્યા. ઊદ્યાનપાળ પામેથી તે ખબર જાણી રાજ હર્ષથી ગુરૂ પાસે ગયો અને વિધિથી તે વંદનીય ગુરૂને વંદના કરી તેણે આ પ્રમાણે વિરસિ કરી. “હે ક્ષમાપતિ, સુખના ખોટા આભાસ રૂપ એવા ગૃહાવાસ ઉપર મને નિવેદ ઉત્પન્ન થયો છે, માટે સુખ ધર્મના કારણ રૂપ એવું અન ગારપણું મને આપો.” ગુરૂ બોલ્યા— “મહાભાગ, તું પ્રથમ દશ કન્યાઓને પરણીશ અને તે કન્યાઓમાં તારો પ્રેમબંધ થશે, ત્યારે હું તને દીક્ષા આપીશ, તે શિવાય નહિ આપું.” તે સાંભળી રાજ વિચારમાં પડી ગયો કે, “ગુરૂએ આ શું કહ્યું? સાધુઓને આણું વાક્ય કહેવું ઘટિત નથી, કારણ કે તેઓ તો વાદ નિવારણ કરીને નિવૃત્તિ માર્ગે જ ચાલનારા છે.” આ પ્રમાણે વિવિધ વિચારો કરી રાજએ ગુરૂને કહ્યું, “હું આગળ પરણેલી સ્ત્રીઓને છોડી દેવા ઇચ્છું છું, તો ફરી ખીજ સ્ત્રીઓને કેમ પરણું?” ગુરૂ બોલ્યા. “રાજા, એ ચેતના સહિત દશ કન્યાઓ તારે હાથ આવી હશે, તોજ તારી દીક્ષા સફલ થશે. ગળ એ મારા કહેવાનો ભાવાર્થ કહું તે સાંભળ જે જાણવાથીજ માણસ શરીરે પણ સુખી થાય છે. પુણ્ય કર્મથી એવા આ મનુષ્ય ક્ષેત્ર રૂપી શરીરમાં જેમાં રત્નોએ અંધકારનો નાશ કરેલો છે. એવું સ્વાંત-હૃદય નામે એક નગર છે તે સ્વાંત-હૃદય રૂપ નગરમાં રૂચિર-અધ્યવસાય-શુભાધ્યવસાય નામે એક લોકસમૂહને પ્રિય એવો રાજ છે. તે રાજને ઘણી પ્રિય સ્ત્રીઓ છે, તેઓની માથે તે અનુક્રમે કીડા કરે છે. તેઓમાં શાંતિ નામની એક સ્ત્રી છે, તેણીને ક્ષમા નામે પુત્રી છે, ખીજ રૂચિ નામની સ્ત્રી છે. તેણીને દયા નામે પુત્રી છે. ત્રીજ વિનયતા નામે સ્ત્રી છે, તેને મૃદુતા નામે કન્યા છે. ચોથી સમતા નામે સ્ત્રી છે, તેણીને સત્યતા નામે પુત્રી છે. પાંચમી શુદ્ધતા નામે સ્ત્રી છે, તેણીને ઋણુતા નામે કન્યા છે. છઠી પાપહીનતા નામે સ્ત્રી છે, તેણીને અવરતા નામે પુત્રી છે. સાતમી નીરાગતા નામે સ્ત્રી છે, તેણીને બ્રહ્મરતિ નામે કન્યા છે. આઠમી નિર્લોભતા નામે સ્ત્રી છે, તેણીને સુકૃતતા નામે કન્યા છે. નવમી પ્રજ્ઞા નામે સ્ત્રી છે, તેણીને વિદ્યા નામે પુત્રી છે. અને દશમી વિરતિ નામે સ્ત્રી છે, તેણીને નિરીહતા નામે કન્યા છે. હેરાજ, જો તારા હૃદયમાં હમણાં દીક્ષા લેવાની અભિલાષા હોય તો તું એ દશ કન્યાઓનું પાણિગ્રહણ કર્યું.” આ સાંભળી રાજ બોલ્યો— “હે શ્રીગુરુ! તમારા પ્રચાદથી મેં તે કન્યાઓનાં સ્થાન અને તેમના માતાપિતાના નામ જાણ્યાં છે, હવે મને તે કન્યાઓની પ્રસિદ્ધિ ઉપાય કહો, અને તેમનો પ્રભાવ કહો. જેથી હું તમારા પ્રચાદથી વિપાદ ગહિત થાઉં.” ગુરૂ બોલ્યા, “રાજ, તારે તે કન્યાઓના પિતાને પ્રથમ તારા હૃદયરૂપી નગરમાં રાખવો, એટલાથી સંતુષ્ટ થઈને તે તને વાંછિત રૂપ આપશે વળી વિવાહના કામમાં પુરો સ્વભાવથીજ

સીના કહ્યા પ્રમાણે આગનારા થાય છે, તેથી તારે પ્રથમ તે કન્યાઓની માતાઓને વશ કરી લેવી. તેઓમાં સારી ક્ષમાને ધગ્ગનારા એવા તારે પ્રથમ જે શાંતિ નામની માતા છે, તેણીનું તો સહા માન કરવું. સર્વ સાથે સારી મેત્રી કરવી, પરાલભ સહન કરવો, અપકાર કરનાર શત્રુને પણ ઉપકારી તરીકે ચિંતવવો, કારણ કે, તે કમોનો ક્ષય કરવામાં સહાય રૂપ છે. કેળની ઉપર કોપ કરવો નહિ. કમોને દોષ આપવો, મત્સરનું મહાન કરવું/સહઅમલ પ્રમુખ મુનિઓનું હૃદયમાં ચિંતવન કરવું, નરકાદિકની ખીડાને શિથળ કરવાની ચીવટ રાખવી, અને પોતાનું મર્કટના જેવું સંચળ મન સ્થિર કરવું. આ પ્રમાણે હંમેશાં કરવાથી તારા એ શુભોવડે જેણીનું હૃદય આકર્ષાયું છે એવી શાંતિ નામની કન્યા તારી સમીપે સ્વયંવરા થઇને આવશે. સારી કથાકથી કન્યાને ઇચ્છતા એવા તારે પવિત્ર એવી રૂચિને સહા માન્ય કરવી. પાપી એવા પરોપતાપને વિશેષપણે ઓડી દેવો. મિથ્યાત્વીનાં શાસ્ત્રો કદીપણ કાને સાંભળવા નહિ. મન, વચન અને કાયાથી પટકાય છવની વિરાધના કરવી નહિ./ અભક્ષ્ય-અનંતમય વિગેરે પદાર્થોનો વિશેષપણે ત્યાગ કરવો. સર્વ પ્રાણીઓને હૃદયમાં આત્મવત્ ચિંતવવા પરોપકાર કરવો. આરંભને આદરપૂર્વક વળવો, પાપ કમોમા પ્રયંત એવો અનર્થ દંડ ઓડી દેવો. સહા પાંચ સમિતિ અને ત્રણ સુમિત્ર પાલન કરવું. બીજાનું દુઃખ જોઇને કદિ પણ હસવું નહિ. આ પ્રમાણે નિત્ય કરવાથી તારા તે શુભોવડે જેણીનું હૃદય આકર્ષાયું છે એવી દમ્બા નામની કન્યા તારી સમીપે સ્વયંવરા થઇને આવશે. મૃદુલીંગની ઇચ્છા રાખનારા એવા તારે સહા ચિન્મયતાને માન આપવું. તેમાં વિદ્વાનોએ પ્રિકારેલો અનાય અને અસાર એવો અહંકાર નવારવો. જે પ્રાણી વિગેરે વર્ણોમાંથી થયેલી જાતિમાં જન્મ થયો હોય, તો તે ઉચ્ચ જાતિનો મદ કરવો નહિ. કારણ કે, દેવતા અભાવથી પૂર્વે સર્વ એક વર્ણ હતા. તેને માટે બીજે ક્યોને લખ્યું છે કે “હિ શુધિષ્ઠિર રાજ, પ્રથમ આ સર્વ એક વર્ણવાળું હતું. ક્રિયા કરના વિભાગથી ચારે વર્ણોની વ્યવસ્થા થઇ છે. પ્રણયર્થવટે પ્રાણી થયા છે. હાથમાં હથી-ચારા રાખવાથી ક્ષત્રિયો થયા છે. વેપારથી વૈશ્યો થયા છે. અને પ્રેમણ-સેવા કરવાથી શૂદ્રો થયા છે. પ્રથમ જન્મવડે શૂદ્ર ઉત્પન્ન થાય છે. પછી સંસ્કાર કરવાથી દ્વિજ કહેવાય છે. બંધારે તે વેદ લાભે ત્યારે વિષ કહેવાય છે. અને પ્રહારને બાળે ત્યારે પ્રાણી કહેવાય છે. જે શ્રીમાળી-ઉપદેશ વિગેરે જે જાતિઓ થઈ છે તે તે તે આમના નામ ઉપરથી થઈ છે. એમ વિદ્વાનોએ સહા બાણી લેવું. કદિ તે જાતિ ઉચ્ચ માતાથી ઉત્પન્ન થયેલી હોય, તોપણ મદ કરવો યોગ્ય નથી. કારણ કે, તે જાતિમાંથી ઉત્પન્ન થયેલા સર્વે સમાનશીલ હોતા નથી. તે વિષે લખ્યું છે કે, એકજ ઉદરમાંથી ઉત્પન્ન થયેલા અને એકજ નક્ષત્રમાં જન્મેલા મનુષ્યો ભોરડીના કાંટાની જેમ સમાન શીખવાતા હોતા નથી. કુરાળ પુરોહોએ કુલનો મદ પણ ન કરવો જોઈએ. કારણ કે જાતિ અને કુળની સ્થાપના પાપવાટથી થ-

થેલી છે. કદિ તે કુળ ભ્રમ્ય પિતાથી પ્રાપ્ત થયું હોય, તો પણ તેનો મદ કરવો ભયિત નથી. જોરડીના કાંટાની જેમ સર્વે સમાનશીલ હોતા નથી. બુદ્ધિમાન પુરૂષે લાભનો મદ પણ કરવો નહીં, કારણકે, લાભાંતરાય કર્મ શ્રી જિન ભગવાનને પણ છાડી શકતું નથી. જ્યારે લાભાંતરાય કર્મનો ક્ષય થાય ત્યારે ઘણું ધન પ્રાપ્ત થાય છે અને જ્યારે તેનો ઉદય થાય છે ત્યારે ધનવાનને ધન મળતું નથી. બુદ્ધિમાન પુરૂષે ઐશ્વર્યનો મદ પણ કરવો નહિ. આ પૃથ્વી ઉપર રાજા પણ મુજની જેમ રાંક બની જાય છે. આ લોકમાં બાહુબલિ વિગેરેના ઉગ્ર જળનો વિચાર કરી બુદ્ધિમાન પુરૂષે બલનો મદ કરવો કરવો નહિ. સનતકુમાર વિગેરેના રૂપની અનિત્યતા સાંભળી બુદ્ધિમાન પુરૂષે આલોકમાં રૂપનો મદ કરવો નહિ. શ્રી વીર પ્રભુના નંદન ભવતું ભ્રમ્ય તપ સાંભળીને બુદ્ધિમાન પુરૂષે તપનો મદ કરવો નહી, બુદ્ધિમાન પુરૂષે શુત-શાસ્ત્રજ્ઞાનનો મદ કરવો નહિ, કારણ કે ચૌદ પૂર્વીઓ પણ પ્રમાદથી પતિત થઈ જાય છે. મનુષ્યોના સર્વ મદો શુત-શાસ્ત્રવડે છુટાય છે, તે શાસ્ત્રવડેજ જે મદ કરે છે, તેને અમૃતમાંથી વિષ ઉત્પન્ન થવા જેવું થાય છે. તે આઠ મદમાં પ્રાણી જે જે મદ કરે છે, તેને બીજા ભવમાં તે તે વસ્તુની હિનતા પ્રાપ્ત થાય છે, તેથી એ આઠ મદનો ત્યાગ કરવો, તત્ત્વોનો વિચાર કરવો, અરિહંત વિગેરે દશ (પદ) નો સદા હૃદયથી વિનય કરવો. પોતાના હૃદયને નવનીતના પિંડના જેવું મૃદુ કરવું અને લઘુ વયવાળા પાસેથી પણ હૃદયેશ વિનયપૂર્વક જ્ઞાન સંપાદન કરવું, એવી રીતે નિત્ય કરવાથી તારા તે શુભોએ જેણીનું હૃદય આકર્ષ્યું છે, એવી મૃદુતા નામે ઈન્ધ્રા સ્વર્ગવરા અષ્ટ તારી પાસે આવશે. સત્યતાને ઇચ્છનારા એવા તારે સદા સમતાનું સેવન કરવું. કાષ, લોભ, ભય, અને હાસ્યનો ચત્રથી ત્યાગ કરવો. જેનાથી બીજાને દુઃખ થાય, જેથી વાણી કઠોર ગણાય, જેથી નિંદા અને પિશુનતા (ચાડી ચૂગલી) થાય તેવું વચન બોલવું નહિ. વિચક્ષણ પુરૂષે સત્યામૃષા-સાચી ખોટી, અસત્ય, બીજાનો ઘાત કરનારી વસ્તુ અને મર્મ

(૭)

હે રાજા, બ્રહ્મરતિ નામની કન્યાને અર્ધે તું તારા ચિત્તમાં નીરાગતાને ધારણ કર્યું.
 દેવ, મનુષ્ય અને તિર્યચની ઓળોને માતા સમાન ગણુજે. ઓળોના વાસ સ્થળમાં રહેવું નહી, બી સંજાંથી કયા કરવી નહિ, ઓળોની બેઠક સેવવી નહિ, તેમની ઇંદ્રિયોને જોવી નહિ, દીવાલનાં આંતરમાં રહેલા ગૃહસ્થોનાં જોડવાને જોવા નહીં, અને મનમાં કદિ પણ સર્વ રતિનું ગુણ ચિંતવવું નહિ. પ્રણીત આહારનો તેમજ અતિશય આહારનો ત્યાગ કરવો અને શરીરની અધિક ચોલાને યતનથી છોડી દેવી-આ પ્રમાણે નિત્યે કરવાથી તારા ગુણોથી જેલીનું હૃદય આકર્ષાયું છે એવી બ્રહ્મરતિ નામની કન્યા તારી પાસે સ્વયંવરા થઇને આવશે. સુકતતાને ઇચ્છનારા એવા તારે નિર્દોષતાનું, સેવન કરવું. હૃદયમાં વિવેક ધારણ કરવો, અનાયનનો સંજમ છોડી દેવો, ખાદ્ય અને આભ્યંતર એવા બે પ્રકારના પરિશુદ્ધી પોતાના આત્માને જુદા કરવો, સ્વભાવવડે પ્રાચીનપરિશુદ્ધની તુષ્ણા સમાવી દેવી, ખાઉં અંદર અનામકત એવું અંતઃકરણ રાખવું, કમળની જેમ નિર્લેપ રહેવું અને શિષ્યાચારમાં તત્પર રહેવું. હે ચતુરરાજા, આ દેહ વિગેરે સર્વ પુદ્ગલ વસ્તુઓ સંજાંથી આત્માને ચોક્કસ એવી અનિત્યતાનું ચિંતવન કરવું. એવી રીતે નિત્ય કરવાથી તારા ગુણોથી જેલીનું હૃદય આકર્ષાયું છે, એવી સુકતતા નામની કન્યા તારી સમીપે સ્વયંવરા થઇને આવશે. વિવિધાની ઇચ્છા રાખતા એવા તારે મરા શરીરનું સદા આરાધન કરવું, સદા શાન્તોભ્યાસ કરવો, પ્રમાદને વારવો-ટાળવો, જ્ઞાન અને જ્ઞાનવાળાઓની હર્ષથી ભક્તિ કરવી. સદા ચાતુરનું સ્મરણ કરવું અને સદ્ગુણના વચન સાંભળવા, એ પ્રમાણે કરવાથી તારા સદ્ગુણોથી જેલીનું હૃદય આકર્ષાયું છે. એવી વિદ્યા કન્યા સ્વયંવરા થઇ તારી પાસે વેળાથી આવશે. નીરીહતા નામની કન્યા ને માટે તું લોભનો ત્યાગ કર. તારા હૃદયમાં સર્વ વસ્તુઓના સ્વરૂપનો વિચાર કર. આ દેહ કુઞ્ઞના ઉપલોગને માટે છે, ધન ધનનું કારણ છે, ઇચ્છા હૃદયને તાપ આપનારી છે. જન્મ મૃત્યુનું કારણ છે, મિયાનો-અંગ-અથવા પ્રિય વસ્તુઓનો સંગ વિયોગ માટે છે, સંગ્રહ કલેશને માટે યાય છે અને ભોગનો અભિગ્રાપ રોગને માટે યાય છે, તેથી તે જોની-અંદર પ્રીતિને છોડીદે, મમત્વને છોડી દેનારા એવા તારી પાસે તારા ગુણોથી આકર્ષાજોલી નીરીહતા નામની કન્યા સત્વર આવશે. આ પ્રમાણે ગુણો વચ્ચેન સાંભળી રાજા બોલ્યો “ ભગવન્ સર્વજનોને સુખ કરવાને માટે કન્યાનો મેળાપ શરૂ (ગોર) ન કરાવે છે, તો તમે મને દીક્ષા રૂપી કન્યા આપશો એટલે શુભ પરિણામ રૂપી રાજ પોતેજ પોતાની એ બધી કન્યાઓ મને આપશે, માટે આપ શુભ લક્ષમાં દીક્ષા આપો અને કૃપા કરો. ધર્મના કાર્યમાં વિલંબ કરવો સુકત નથી. ” પછી ગુરૂએ દીક્ષિત કરેલો તે રાજા પદ્મસેન મનુષ્યના પુરુષાર્થોદિ ગુણોથી સુકત થઇ મોહ કર્મથી સુકત થઇ ગયો ત્યારે ગુરૂ બોલ્યા “ હે શુનિ, તારે હવે માતાની સેવા કરવી માતા,

શિવાય આ લોકમાં અને પરલોકમાં ચરણ ન રહે. પ્રાચે કરીને કન્યા પરણ્યા પછી પુત્રો સહાય કરનારી માતાને માનતા નથી એમ કહેવાય છે. માનાના ચિત્ત-નગરમાં મોઢ રાજા રાજ્ય કરે છે, તે બહુ કાલે આવેલા સેવકોને જોઈ રોષ પામે છે. પછી તેમને ક-મંડૂપી સેવકોની ખાસે મળમૂત્ર વિગેરેથી ભરેલા ગર્ભંડૂપી કારાગૃહમાં નીચાં મુખ અને ઉચા પગ રજાવી કેદ કરાવે છે, પછી મોઢના વિરોધ વિના પોતાના આહારમાંથી તે માતા તેમનું પોષણ કરે છે અને પોતાની સાથે સુત્રાડે છે તથા જગાડે છે. જ્યારે તેઓ-ને જુદી ઉત્પન્ન થાય છે, ત્યારે તેઓ મસ્તક ઉપર બે હાથ જોડી હુન્પી થઈ મોઢરાજા-ને આ પ્રમાણે ઉચે સ્વરે વિનંતિ કરે છે—“હે રાજા, અમે અજ્ઞાનથી અંધ અને સ-હગતિથી રહિત છીએ. અમે જ્યાં રહીશું, ત્યાં તમારી આજ્ઞાને તાબે થઈને રહીશું.” તેમની આ વિનંતિ સાંભળી તે રાજા જ્ઞાન થઈ તેમને તે ગર્ભંડૂપી કારાગૃહમાંથી છોડે છે. મુક્તિપાત્ર-રક્ષકોએ હાથમાં પકડેલા તેઓ તે વખતે નિર્ગંધ થઈ રોવા લાગે છે, પછી દયાળુ હૃદયવાલી એ માતા તેમને સુવર્ણ વિગેરે આપી તેઓને મુક્ત કરે છે, પછી તેઓ પોતાને ઘેર આજ્ઞા બદલે છે. દેખાઈજાઈ જવાથી કોઈ તેમને ઓઢખતું નથી, તેથી તેમને પાણી કે ભોજન કાંઈ આપવામાં આવતું નથી તે કાળે તેમને છુપા તૃપાથી પીડિત એના જોઈ તે માતા તેમને દૂધ પાચે છે અને વિદ્યા વિગેરેથી અંગે લીંપાએલા તેમને યુગ લાંબા શિવાય સાફ કરે છે. જો તેઓ અભરથ પાચે છે, તો તેમને વારે છે અને યોગ્યમાર્ગે ચલાવે છે, સારાં વસ્ત્રાભરણોથી નિત્ય શણ-ગારે છે અને તેમના શરીરનું પોષણ કરાવે છે. પતિના આદરથી તેમને નીચાળે ભણવા મોકલે છે અને દ્રવ્યનો સારો ખર્ચ કરી તેમને વિધિથી પગણાવે છે, પછી જ્યારે કન્યા આવે છે, ત્યારે તે પુત્રો રાગની પીડા થયા શિવાય તે માતાનું નામ પણ લેતા નથી, ખીજું વધારે શું કહેવું? હે રાજા, એક કન્યા આવતાં આવું થાય છે, તો પછી જો દશ કન્યાઓ આવે, તો તેની શી વાન કરવી? પરંતુ તું આ વિશ્વમા ઉત્તમ છે, માટે તે દશ કન્યાઓનું સદા આશયન કર્યું” તે સાંભળી વિશ્વમય પામેલો રાજા શુરપત્યે બો-લ્યો—“ભગવન, માતૃભક્તિ ગૃહસ્થોને કરવી ઘટે છે. કાંઈ યોગીઓને કરવી ઘટતી નથી. લોકગ્રાસમાં બ્રહ્માણી પ્રમુખ માત્ર માતાઓ કહેલી છે. તેમજ મિત્રપત્ની વિગેરે પાંચ માતાઓ કહેલી છે. એટલે માત્ર અને પાંચ માતાઓ કહી છે. તે માતાઓની ભ-ક્તિમાં મારું મન છે, પરંતુ તે સાત અને પાંચ માતાઓ મારે પૂરતી છે, તથાપિ શુર-નું વચન ઉલ્લંઘન કરવાને હું સમર્થ નથી કંપવૃક્ષના જેવા શુરુઓ તત્ત્વને કહે છે, તો મન કદિપત્ર એવા તે અર્થને સ્પષ્ટ કરવા અને તેના તત્ત્વાર્થ હમણાં જ કહો” સિદ્ધા-

તના રહસ્યને જાણનારા ગુરૂ બોલ્યા. “ હે રાજ, અંગને પુષ્ટિ આપનારી આઠ માતાઓ સાધુઓને માનનીય છે. ” રાજાએ પૂછ્યું, “ તે આઠ માતાઓ કઈ ? ” ત્યારે ગુરૂ બોલ્યા “ હે રાજ, પાંચ સમિતિ અને ત્રણ ગુપ્તિ-એ આઠ (પ્રવચન) માતાઓ છે. તેઓ ચારિત્રરૂપી ગાત્રની પોષક અને રક્ષક છે. મુનિઓએ સેવન કરેલી તે માતાઓ અતિ મોક્ષદાયકને આપનારી થાય છે. જેની ભુમિના ભાગને સૂર્યના કિરણોનો સ્પર્શ થયો છે અને જેની ઉપર લોકો આવે છે, એવા માર્ગમાં યુગમાત્ર (ધુન્ધરી અમાલ) દષ્ટિ રાખી પોતાના નેત્રો વડે પગલે પગલે ભુગિ-માર્ગ શોધતા આવધાન બ્હી જે મુનિ મોન ધરીને ચાલે છે, તેવી પહેલી ઇર્થા સમિતિ જંતુઓનું રક્ષણ કરનારી છે, તેથી સાધુએ તેની સમિતિને ભજવી જોઈએ. જે મુનિ એ ગુદ્ધ ઇર્થા-સમિતિને પાલે છે, તેની પ્રથમ વરદત્તની જેમ ઇંદ્ર પણ દેવતાઓની આગળ કરે છે.

વરદત્તની કથા.

પૂર્વે સ્વચ્છ એવા ગચ્છમાં વરદત્ત નામે એક મુનીશ્વર હતા. તે ગુરૂભક્તિવાદી મુનિ મનુષ્યઃજન્મના સાગરૂપ નિરતિચાર ચારિત્રને પરમ ભક્તિથી પાળતા હતા, તેમાં ખાસ કરીને તે કૃતાર્થ મુનિ જીવરક્ષાને માટે પહેલી ઇર્થાસમિતિ વિશેષે પાળતા હતા એક વખતે હીનકર્મ રહિત એવો સૌધર્મેન્દ્ર સભામાં બેઠો હતો, તેણે અવધિજ્ઞાનથી જ્ઞાનપ્રદીપ તરફ અવલોકન કર્યું; તેવામાં ઇર્થા સમિતિવાળા મહામુનિ વરદત્તને જોઈ તેણે ત્યાં બેઠા બેઠાં તેને નમસ્કાર કર્યો. તે જોઈ વિસ્મય પામેલા સર્વ દેવતાઓએ કહ્યું. “ સ્વામિન, હમણાં આપે કેને નમસ્કાર કર્યો ? ” ઇંદ્ર બોલ્યો, “ હે દેવતાઓ, જે પ્રશંસનીય બુદ્ધિવાલાની સર્વ રાજાઓ સેવા કરે છે, તેવા વરદત્ત નામે એક મુનિ પૃથ્વી ઉપર રહેલા છે, તે ચારિત્રશુભના ગૌરવવાદી, ઇર્થાસમિતિવડે યુક્ત અને હૃદયના રૂપી સત્યથી યુક્ત છે, તેમના શુભો પૂજનીય છે, તેથી તેઓ મારે પણ માનનીય છે, અને તેઓ ત્યાં ભુમિ ઉપર રહ્યા છતાં હું અહિંથી તેમને નમસ્કાર કરું છું. જે પોતાના જીવિતનો ત્યાગ કરે પણ ઉત્તમ એવી ઇર્થાસમિતિને ત્યાગ ન કરે, તેવા પોતાના કર્મથી નિર્દોષ એવા સાધુ કેને વંદનીય ન હોય ? ” ઇંદ્રનાં આવાં વચન સાંભળી સમ્યક્ત્વને ધારણ કરનારા દેવતાઓએ પણ તે વરદત્ત મુનિને ઇંદ્રની જેમ મન, વચન અને કાયાવડે વંદના કરી. આ વખતે કોઈ એક મિથ્યા દષ્ટિ દેવ હતો, તેણે જિનના ધર્મ વચનની જેમ ઇંદ્રના તે વચનને સત્ય માન્યું નહિ. તેણે ચિંતવ્યું કે “ આ લોકમાં પોતાનું જીવિત કેને છાંડી નથી ? જે જીવિતને માટે મનુષ્યો માન છોડીને શું નથી કરતા ? આ પૃથ્વી ઉપર કોઈપણ જીવને જેનાથી કદિપણ તુલિયતી નથી, તેવા જીવિતને ક્રીટ, પતંગ વિગેરે જંતુઓને માટે કોણ છોડી દે ? આ પૃથ્વી લોકમાં રહેલા સર્વ ગ્રાણીઓના ગ્રાણ, ધન, જીવિત, સ્ત્રી અને આહારના કર્મોનો

અંદર ચાલ્યા ગયા છે, ચાલ્યા જવાના છે અને ચાલ્યા બધ છે. જેઓ સ્વામી થઈ બેઠા છે, તેઓ મરણ મુજબ બોલે છે; પરંતુ હૃદયમાં બીજાની શંકાને કદિ પણ લેવતા નથી.” આ પ્રમાણે તે મિથ્યાત્વી દેવ ચિંતવતો હતો, તેને ઇંદ્રે કહ્યું. “જો તારા હૃદયમાં શંકા હોય, તો તું પૃથ્વી ઉપર જરૂર જા. જો તારા હૃદયમાં ખેદ થતો હોય, તો જે કાર્યભૂત અને ભવિષ્યજ્ઞ હોય તે સંજોગથી તો વિચારણા-મીમાંસા કરી શકાય. પણ જે કાર્ય પ્રત્યક્ષ હોય, તેમાં શો વિસંવાદ વિરોધ કરવાનો હોય? (તેમ છતાં) તું જઈને તે સુનિનો પરીક્ષા કર્ય અને તારા મનમાં ધીરજ ધાર્ય (સમાધાન કરીને મનને સંતોષ આપ) જો પોતાનું સુવર્ણ ચોખ્ખું હોય, તો પછી પરીક્ષકનો ભય હોતો નથી.” ઇંદ્રનાં આવાં વચન સાંભળી તે દેવ જ્યાં ક્ષાંતિ વિગેરે દશ પ્રકારના ધર્મના ધારક અને જનતારક વરદત્ત સુનિ રહ્યા હતા ત્યાં આવ્યો. તે વખતે વરદત્ત સુનિ ઠંડે જતા હતા, ત્યાં તે દેવતાએ માર્ગમાં માખીઓના જેવી વેક્રિય દેડકીઓ ઉત્પન્ન કરી, અને તેમની પાછળ આદરથી મદજરતો, સૂંઢ ઉછાળતો અને ગાંતઘી પવનને છતી લે તેઓ એક દુષ્ટ હાથી વિકુન્ઠ્યો.” હે યતિ, સત્વર ભાગીજા, અને તારા જીવિતનું રક્ષણ કર. જો આ તારી પાછળ ચમરાજના જેવો હાથી આવે છે.” આ પ્રમાણે બોલતા હોકસમૂહને પણ બનાવ્યો. દેવતાઓને કાર્યની સિદ્ધિ મનથીજ થાય છે. તે વરદત્ત સુનિએ સિંહાવલોકનથી પણ પછવાડે ભેયું નહીં. તે ચતુર સુનિ ઉપયોગ રાખી ધર્માસ્રમિતિએ ચાલવા લાગ્યા. તે સુનિએ હૃદયમાં ચિંતવ્યું કે, “આ કોષ પામેલો હાથી મને એકને મારશે અને જો હું દોડીને ચાલું તો ઘણાં જીવોનો નાશ કરું તેથી મારા એકનું રક્ષણ કરવાને હું ઘણા જીવોને મારીશ નહિં. આ પૃથ્વી ઉપર સર્વ પ્રાણીઓને જીવિત બહાલું હોય છે. તેને માટે કહ્યું છે કે, અપવિત્ર-વિદ્યામાં રહેલા શ્રીયને અને સ્વર્ગમાં રહેલા ઇંદ્રને જીવવાની આકાંક્ષા સરખીજ હોય છે અને તે જાનેને મૃત્યુનો ભય પણ સરખોજ હોય છે. ધર્મા (સમિતિ) ને પાળનાં મને જે થવાનું હોય તે ભલે થાય. ધર્મવાદા ઉત્તમ પુરૂષને જીવિત અને મૃત્યુ સરખા હોય છે.” આ પ્રમાણે ચિંતવતા તે સુનિ જેવામાં હળવે હળવે જતા હતા તેવામાં પેલા હાથીએ દોડીને તેમને મુંઢવતી પકડેલા. પછી તેમને આકાશમાં દૂર ઉઠાડ્યા. તે વખતે નીચે પડતાં તેમણે વિચાર્યું કે, “મને ધિષ્ઠાર છે કે, મારા શરીર નીચે દેડકીઓ કચરાઈને મરી જશે. અસ્તિત્વવાદી સુનિએ સર્વથા નિત્યે જીવદયા પાળવી જોઈએ, એક સૂક્ષ્મ પણ જીવની હિંસા ન કરવી જોઈએ તો પછી પંચેન્દ્રિય જીવોની હિંસા શી રીતે થાય? ગૃહસ્થ ગ્રાવકો પણ નિરપગધી ત્રણ જીવોને હલુતા નથી તો પછી હું સુનિ થઈ બાલુતાં છતાં જો તેવા જીવોને હલું તો મારો જન્મ, દીક્ષા અને તેવી ગિણા સાક્ષાત્ નિષ્ફળ થઈ જાય, તેમજ હું શાશ્વ લઈશો તે પણ તેની માફક વૃથા થાય.” આ પ્રમાણે ચિંતવતા

સુનને જ્ઞાનથી જાણી લઇને દેવતાએ પડતા ઝીલી લીધા. અને પોતાનું કંઈપણ કયું. તેણે સુનને નમી આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરી. “હે મહાસુનિ, હું ધર્મના એ તમને, તમારા ગોત્રને અને માતાપિતાને ધન્ય છે. વળી અમારા સ્વામી હિન્દુ દેવસમાન તમારી પ્રમંથા કરે છે, તો ખીજાઓનું શું કહેવું? આ યતિધર્મના બહુમાન અને જયવત છે.” ઇત્યાદિ વચનોથી સ્તુતિ કરી તે દેવતાએ કહ્યું કે “ઉપયોગ સદીત એ તમે કાંઈપણ ઇચ્છત વર માંગી લ્યો.” વરદત્ત સુનિ બોલ્યા—“હે સુરેન્દ્ર, તમે વિચાર કરો કે, સર્વ સંગનો ત્યાગ કરનારા એવા મને ગમે તેવો શ્રેષ્ઠ વર શું કરમનો છે?” દેવ બોલ્યો,—“દેવનું દર્શન નિષ્કલ્પ થતું નથી, માટે તમે મારી પાસેથી કાંઈ ઉત્તમ વર જલદી માગી લ્યો.” સુનિ બોલ્યા,—“હે દેવ, જો તમારે વર આપવાનો આશય હોય, તો હું એવો વર માગું છું કે, તમે મિથ્યાત્વને છોડી મર્યદાત્વનો આશ્રય કરો. કારણકે તમે ત્રણ જગતમાં વિબુધના નામથી પ્રસિદ્ધ છો.” સુનિના આ વચનથી તે દેવતાએ પોતાના હૃદયમાં મર્યદાત્વને ધારણ કયું અને સુનિને તેમના બે ચરણમાં વળગી અભાવ્યા. પછી તે દેવે રાજ છોડી સ્વર્ગમાં જઈ તે સુનીશ્વરનું સર્વ ચરિત્ર મહર્ષિ થઈ ઇન્દ્રને નિવેદન કયું.”

આ પ્રમાણે સર્વ સ્થળે સમતાયુક્ત અને શુભ ધ્યાનરૂપી જલ્દથી મિત્રાન થયેલા તે વરદત્ત સુનિએ ઇત્રાદિક દેવોએ વંદના કર્યા છતાં પણ મદન કર્યો. હિન્દુશ્વર, તેવી રીતે તમારે પણ ઇર્ષ્યાસમિતિ પાળવી, કે જેથી આ લોક તથા પરલોકમાં સમાન નિર્મલ કરમાં કલ્યાણ પ્રાપ્ત થાય. જે જરૂરી કાર્યને વખતે નિર્દોષ ભાષા બોલે; સુવિચારવાન થઈ કારણ વગર મૌન ધરી નહિ, ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, રાગ, દેવ અને લેખથી થયેલી અને વાચાળતા, હાસ્ય અને નિંદાથી યુક્ત એવી ભાષા જરૂરી કાર્યમાં પાત્ર બોલે નહિ, તેવી ઉત્તમ-ખીજી ભાષા સમિતિ પોતાના વાચ્યયમ નામને મત્ય કરનારા સાધુએ સદા પાળવી જોઈએ, અને શ્રીજિન ભગવાનની કહેલી વાણીનું જ લાક્ષણિક ગુણ કરવું જોઈએ. સારી બુદ્ધિવાલા સુનિએ લોકસ્થિતિને અને જિન અવચનને વિરોધ ન આવે એવું વચન સંગત માધુની જેમ બોલવું જોઈએ.

સંગત સાધુની કથા.

કોઈ એક ગુણવાતા ગણુ-જરૂની અંદર આગમના સમૂહને જાણનારા અને ખીજી ભાષા સમિતિથી પ્રકાશમાન એવા સંગત નામે માધુ હતા. સ્વીકાર કરેલાને પાળવામાં પર્વતથી પણ ધીર એવા તે સંગત સુનિ પોતાના સુરની સાથે વિદાર કરતા કરતા કોઈ નગરમાં આવ્યા. ત્યાં સુરેએ જ્ઞાનથી અણધાર્યું કે, “કેટલાએક દિવસોમાં આ નગરમાં સર્પથી પણ મહાજલ્દ એવું પરચકર આવશે. તે આ નગરને તોડશે નહી, પણ તેનાથી ૧ વાણીને નિયમમા રાખનાર ૨ યત્રુ લેખ.

માટે રોધ થઈ પડશે, માટે અહીં કેટલાએક દિવસ સુધી રહેવું જિજ્ઞાસુ નથી.” આવી જાણી તે ગુરૂ ગ્વાનપ્રમુખ મુનિઓની વેયાવચ્ચના કામને માટે સંગતમુનિને ત્યાં મૂકી પાતે અન્યસ્થાને વિહાર કરી ગયા. તે પછી કેટલેક દિવસે તે નગર બિપર થયું સૈન્ય ચડી આવ્યું તેથી જવા આવવાનો નિર્દેશ થતાં લોકોને દુઃખ ઉત્પન્ન થયું, ત્યાં પથ્ય વિગેરેનો અભાવ થવાથી રોગી મુનિને સીદાતા જોઈ તે સંગત મુનિ ખોજે દિવસે બાહર સૈન્યનો સમૂહ પડેલો છતાં માંડમાડ તે નગરમાંથી નીકળી ભિક્ષા માટે ફરવા લાગ્યા. તેવામાં તે મુનિ સેનાપતિની દૃષ્ટિને પડી ગયા. સેનાપતિએ પૂછ્યું કે, “તમે એકાદી ક્યાંથી આવો છો?” મુનિ જોડ્યા, “હું નગરમાંથી આવું છું.” સેનાપતિ જોડ્યો, “સાધો, ગળતો શો અભિપ્રાય છે? તે કહો.” મુનિએ ઉત્તર આપ્યો કે, “મુનિઓ રાજની વાર્તા કરતા નથી. તેણે કહ્યું, ‘ત્યારે ત્યાંના લોકોનો અભિપ્રાય શો છે? તે કહો, કે જેથી અમે તેને અનુસાર કાર્ય કરીએ.’” મુનિ જોડ્યા, “લોકોનો અભિપ્રાય કાણ જાણી શકે? કારણ કે, ‘મુ’ડે મુ’ડે (મસ્તકે મસ્તકે) જુદી જુદી બુદ્ધિ હોય છે, એમ શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે. હે સેનાપતિ જેમ-તું ચિત્ત કેવળ શાસ્ત્રની સાથે બંધાયેલું છે અને જેઓ વાચ્યંબ કહેવાય છે, તેવા અમારે કાંઈપણ સાંભળવાનો અને કહેવાનો અધિકાર નથી.” સેનાપતિએ ફરીવાર પૂછ્યું, “આ નગરમાં વસનાર રાજને હાથીઓ, રથો, ઘોડાઓ અને પેદલ કેટલાં છે?” મુનિ જોડ્યા “સેનાપતિ, હું તે બગબગ જાણતો નથી, જો હું તેમની સંખ્યા કહું તો મારી ભાષા સ્તયામૃષા (સાચીખોટી) થાય.” સેનાપતિ જોડ્યો—“અરે મુનિ, તમે આ પૃથ્વી ઉપર અર્વંજના પુત્ર તરીકે પ્રખ્યાત છો, તેથી અમેને કહો કે, કેટલે દિવસે આ મારો જય થશે? મુનિ જોડ્યા—“દીક્ષા વિગેરે લેનારા યતિનું નિમિત્તાંગ-જર્યાતિપતું જ્ઞાન ઘણું અનર્થોને આપનારા એવા સંસારને અર્થે ન હોયું જોઈએ.” તે સાંભળી તે સેનાપતિ અંતરમાં તો ખુશી થયો, પણ બાહરથી કોપને ધારણ કરીને જોડ્યો—“અરે! તું કાંઈ હેડે છે; તે વેપ જાહેલો કરેને અહિં ક્યાંથી આવ્યો છે? અમારા રાજના મંત્ર-વિચારેને જાણનારા લાખો રૂપવાલા છીએ.” મુનિ જોડ્યા—“અમારું હુકમરૂપી રાજના મર્મને પ્રકાશ કરનારા છીએ. આ લોકમાં જે ઉત્તમ પુરૂષ છે, તે અસત્ય વચન પ્રોત્તો નથી, તે શુદ્ધ અને સત્ય વચનને જ માને છે. આ લોકમાં કોઈ, જે જાણવાલો સર્પ અને સર્વલક્ષી અગ્નિ પણ સદા સત્યને માને છે, તો પછી બીજા પ્રાણીઓની શી વાત કરવી? જેનાથી પોતાને અને પરને જરા કલેશ થાય અને કલુષો પણ થાય, તેનું પર-ને પીડાકારી વચન મુનિઓ બોલતા નથી.” પછીઆ પ્રમાણે બીજી શુદ્ધ ભાષા સમિતિને પાઠનારા તે સંગતમુનિને સેનાપતિએ માન આપ્યું અને તેમની પાંચેથી આહુત

ધર્મ સ્વીકાર્યો. આ પ્રમાણે તમારે જીજ્ઞાસાપ્રસંગિ વિવેકથી ધારણ કરવી, જેથી આ લોક તથા પરલોકમાં તમારી પૂજ્યતા થાય.

ત્રીજી એપણા સમિતિ છે. આહાર, ઉપધિ અને શય્યા વિગેરે ને ઉદ્ગમ, બાલપાદન અને એપણા-ઇચ્છાના દોષથી રહિત શ્રદ્ધા કરે, તે મુનિને ત્રીજી એપણા સમિતિ હોય છે. તે આ પ્રમાણે. જે શુદ્ધસ્થા પદ્મ જીવનિકાચને હુણી સાધુને માટે અશ્વન વિગેરે કરે, તે આધાકર્મી કહેવાય છે. અથવા સર્વ લિહુકોને દાન આપવાને અર્થે જે કરવામાં આવે, તે શુદ્ધજુદ્ધિવાસા યતિઓએ ઔદેશિક કહેવું છે. જે સાધુને અર્થે અને પોતાના ઘરને અર્થે કરવામાં આવે, તે આધાકર્મીના અવયવ સાગવાળું પૂતિકર્મ કહેવાય છે. તેને મિથ્ય કહે છે. જે સાધુ નિમિત્તે જુદું રાખે, તે સ્થાપના કહેવાય છે. જે શુદ્ધે આબ્યા છતાં કે અણુ આબ્યા છતાં પહેલા (આગળથી) શ્રાવક વિશેષ (આહારાદિકની તૈયારી) કરે તે પ્રાભુતિકા કહેવાય છે અને જે આપવાનું (અંધારમાંથી અજ્ઞાનામાં કાઢી) પ્રકટ કરે, તે પ્રાદુઃકાર કહેવાય છે. જે સાધુને માટે મૃદ્ય આપીને લેવામાં આવે તે ક્રીતદોષવાળું કહેવાય છે અને જે સાધુને માટે ઉધારે લાવવામાં આવે, તે પ્રાભુત્ય દોષવાળું કહેવાય છે. જે અદક્ષાગદલી કોઈ પાસેથી લઈ આપવામાં આવે, તે પરિવર્તિત કહેવાય છે અને જે ઉગ્રાથયમાં લાવીને આપવામાં આવે, તે અભ્યાદૃત કહેવાય છે, જે રૂપા કે ઘડાનું દ્વાર ઉઘાડીને આપે તે ઉદ્દમિત્ત દોષવાળું કહેવાય છે. તે દોષ સાધુઓને વર્જિત છે. માત્ર વિગેરે ઉપરથી જે ઉતાવળું, તે માલોપહૃત કહેવાય છે. એવક વિગેરેની પાસે આદાણેલું (જેશવરીથી ખુંચવી લીધેલું) તે ઉચ્છિન્ન કહેવાય છે. સર્વ સામાન્યવસ્તુ એકલોજ આપ મુળત્યારીથી આપે નિસ્પૃષ્ઠ કહેવાય છે. કારણકે, સર્વની સંમતિથી આપેલું અન્નાદિ શાસ્ત્રમાં શુદ્ધ કહેલું છે. જે પ્રથમ પોતાના ઘરને માટે અને પછી મુનિ વિગેરેને માટે કાંઈક અન્નાદિ ઉમેરવામાં આવે, તે અધ્યત્વપૂર્વક કહેવાય છે. આ પ્રમાણે સોળ ઉદ્ગમ દોષ કહેલા તે શુદ્ધસ્થાનને આશ્રિત દોષ છે અને હવે બીજા સોળ ઉપાદન દોષ કહેલા છે, તે મુનિને આશ્રિત કહેલા છે. જે ઘરના બાલકોને રમણીને લેવું, તે ધાત્રીદોષ કહેવાય છે. સદેશા લઈ જવા લાવવાથી ગ્રેષ્ઠકર્મ કરવાથી લેવું તે દૂતિ દોષ કહેવાય છે. લોકોને નિમિત્ત અંગ ભેટિય કળાદિ જણાવીને લેવું તે પાપના સંતાપને કરનાર નિમિત્તદોષ કહેવાય છે. જે લોકો ભલિ વિગેરેના મદવાગા હોય, તેમને તેમની ઉચ્ચભલિ દલીને જે પોતાની લિશ્ઠા મેળવવી તે આજીવિકા દોષ કહેવાય છે. જેઓ અન્ય દર્શનના ભક્તો હોય, તેમની આગળ પોતે તે દર્શનનો ભક્ત છે, એમ જણાવી જે સાધુ અન્ન વિગેરે મેળવે છે, તે વનીપક દોષ કહેવાય છે. રોગ વિગેરેના ઉપાય બતાવીને જે પિંડ દેવો તે ચિકિત્સાપિંડ કહેવાય છે. કેધ, માન, માયા અને લોભના દોષથી જે લેવું

તે તે તામના દોષો કહેવાય છે. દાન આપ્યા પહેલાં અથવા દાન આપ્યા પછી જે દાતાની સ્તુતિ કરી સાધુ વસ્તુને ગ્રહણ કરે, તે સંસ્તવ દોષ કહેવાય છે. જે વિદ્યા ભણાવીને ગ્રહણ કરે તે વિદ્યાપિંડ કહેવાય છે, અને જે મંત્રવડે ગ્રહણ કરે, તે મંત્રપિંડ કહેવાય છે. જે નેત્રોમાં અંજન વિગેરે લગાડી ગ્રહણ કરે, તે ચૂર્ણદોષ કહેવાય છે અને જે પગે લેપ વિગેરે લગાડી ગ્રહણ કરે, તે સ્પર્શદોષ કહેવાય છે. જે સાધુ મુલીયાં વિગેરે આપી અન્ન પ્રમુખનો સંચય કરે, તે મુલકર્મ દોષ કહેવાય છે. સંવેગી મુનિઓ તે દોષને પાપનું કારણ કહે છે. આ પ્રમાણે ગવેષણાના બધા મળીને બત્રીસ દોષ કહેલા છે. તેમજ ગ્રહણેષણાના દશ દોષ સાધુ અને ગૃહસ્થ એ ઉભયથી ઉત્પન્ન થતા કહેલા છે. જે આહારાદિ શુદ્ધ હોય પણ જો તે આધાકર્મોદિ દોષની શંકાથી ગ્રહણ કરવામાં આવે તો તે મુનિની એપણા અભિતિમાં શંકિતદોષ કહેવાય છે. જે આહારાદિ વસ્તુ લોક તથા આગમે નિર્દેશી વસ્તુઓથી ખરડાયેલી હોય તેવી આપવામાં આવે તો હે મુનિ, તેને સ્પૃશિત દોષ જાણી લેજો; જે પૃથ્વી પ્રમુખ ઉપર મુકેલું હોય તે નિશ્ચિન્ન કહેવાય છે. એમ વિચારજો, જે સચિત વસ્તુઓથી ઢાંકેલું હોય તે ચિહ્નિત કહેવાય છે, તે હિતકારી નથી. તેમજ જે સચિત્તની અંદર બીજું યાચોગ્ય અશનાદિક ખાનપાનાદિક નાખી પછી તે ખાત્રવડે આપે તે સંકૃત કહેવાય છે. વૃદ્ધ, અંધ, મત્ત, રોગી, નપુંસક અને છેદાયેલા હાથ પગવાળો, ખાતો, પીંજતો તથા છ કાયનો સ્પર્શ કરતો દાતા વર્જ્યો. ખાંડતી, વાળતી, દાણા દળતી, ગર્ભિણી, અને નાના બાળકવાળી વિગેરે (દાતા) બીને પણ વર્જ્યી. વિવેકી મુનિએ બીજા પણ દાતાના દોષો પોતાની મેલે જાણી લેવા, તેમાં અચિત્ત, મિથ્ય અને ઉન્મિથ્ય આહારાદિ પ્રયત્નથી વર્જિત કરવું. જે દાન વિગેરે વેલા-વગરનું હોય, તે અપરિણુત કહેવાય છે અને જે દહીં વિગેરેના લેપવાહુ હોય તેને શ્રીજિનભગવાને લિપ્ત કહેલું છે. સારા વિવેકી મુનિઓએ તે આહારાદિ ઓઘથી (સામાન્ય રીતે, ખાસ કારણ વિશેષ વગર) ગ્રહણ કરવું નહિ, જે પૃથ્વી ઉપર ઘેરતાં ઘેરતાં આપવામાં આવે, તે છર્દિત કહેવાય છે. આ પ્રમાણે ગૃહસ્થ તથા સાધુને આશ્રીને દશ દોષ કહેલા છે અને હવે ગ્રાસ-એષણાથી ઉત્પન્ન થનારા પાંચ દોષ સાંભળો. જે ઘી તથા ખાંડ સાથે ભેળવીને ક્ષીર-દૂધાદિક સ્વાદિષ્ટ કરવામાં આવે, તે રસ તથા ગોરમ્મથી ચયેલી સ્પર્શજના કહેવાય છે, અપ્રમાણ એવું આહારાદિ અનિવાર અને ઘન એવા બે પ્રકારનું છે. જે વારંવાર ખાવામાં આવે, તે અનિવારક કહેવાય છે. જે એકજ વેળાએ બત્રીસ કોળીઆથી અધિક ખાવામાં આવે તે ઘન કહેવાય છે. એમ સિદ્ધાંત-અભ્યારના વિદ્વાનોએ કહેલું છે. જેટલો આહાર કરવાથી પોતાના ઉત્તમ મંચમનો નિર્વાહ ચાલે, તેટલા પ્રમાણનો આહાર જિનભગવાને સાધુઓને માટે કહેલો છે. (વધારાનો આહાર પ્રમાણુતિગિકત જાણવો.) જે આહારાદિ રાગથી કરવામાં

આવે, તે સુનિને અંગાર દોષ કહેવાય છે અને જે આહારાદિક સુનિઓના દેપથી કરવામાં આવે, તે સુનિઓને ધૂમ્ર દોષ કહેવાય છે. સુધાની પીડા સમાવાને પ્રાણ, શુભધ્યાન અને સંયમની રક્ષા માટે, ઈર્વાસમિતિ સાચવવાને માટે અને શુભાદિકતું વૈયાવચ્ચ કરવા માટે-એ જ દોષોથી જે પ્રામુક ભોજન કરવામાં આવે, તે સકારણ બાળતું, બાકીનું બધું અકારણ છે. મોહના ઉદયમાં, રોગમાં, ઉપદ્રવમાં, જીવરક્ષામાં, તપમાં અને અંતકાલે શરીર છોડવામાં (અનશન આદરતાં) ભોજન છાંટી દેવું. આ પ્રમાણે સુકતાલીશ દુષ્ટ દોષથી રહિત, સખ્યાતર આહાર વિગેરેથી વર્જિત એવું અન્નાદિ જે સાધુ વાપરે છે તે હોકમાં એપલ્લાસમિતિને સદા પાળનારો છે અને તે શિવાયતું જે વાપરે છે, તે સાધુ વિરાધક છે. અટવી, રોગ તથા હુકાળના લય વિગેરેમાં તેઓની અંતઃકદિ અતિચાર હોય છે, તો તેની આલોચના કરવાથી (જાની શુર મુખે આલોચણ લેવાથી) પવિત્ર થવાય છે. જલ, અન્ન, ખાદ્ય કે સ્વાદ્યજે સચિત્ત હોય, તો તે ધનશર્માની જેમ પ્રાણનો અંત થાય, તો પણ સુનિ ગ્રહણ કરતા નથી.

ધનશર્માની કથા.

ઉજ્જયિની નગરીમાં પૂર્વે ધનમિત્ર નામે એક શ્રીમાદ ઉત્તમ વણિક રહેતો હતો. તેને શત્રુઓથી રહિત એવો ધનશર્મા નામે પુત્ર હતો. એક વખતે શુરની પાસેથી આ સંસારને અસાર બાળી તે સન્કર્મથી પ્રખ્યાત થયેલા ધનમિત્રે પોતાના પુત્ર ધનશર્માની સાથે દીક્ષા લીધી. એક સમયે તે સાધુ ધનમિત્ર પુત્ર સહિત ગચ્છની સાથે લયંકર ગ્રીષ્મઋતુમાં પૃથ્વી ઉપર વિહાર કરતા કરતા કેઇ અટવીમા તેઓ આવી પડ્યા, ત્યાં સર્વ સાધુઓ સુધા તથા તૃપાથી આકુલવ્યાકુળ થઈ ગયા. તેઓમાં સર્વથી લઘુ ધનશર્મા વિશેષ પીડા પ્રાપ્તવા લાગ્યો, તૃપાને લઇને તેનો કંઈ સુકાર્થ ગયો. તે રસ્તામાં આલી શક્યો નહિ, તેથી તે પાઠળ ગંડી આસવા લાગ્યો. તેનો પિતા ધનમિત્ર પુત્રના મોહથી તેની સાથે રહ્યો. તે સુદૃઢક સુનિ જેમ મંદમંદ ચલિ તેમ તેનો પિતા તેની આગળ આસતો, કારણ કે, તેને તે પુત્ર પ્રાણથી પણ વધારે વદ્વલ હતો. તેવામાં નિર્મળ જળવાળી એક નદી રસ્તામાં આવી. જેમ રોગી અમૃતના સંચયને ભેઈ પુરી થાય, તેમ સાધુ તે નદીને ભેઈ પુરી થયો. સુનિ ધનમિત્રે કહ્યું, ‘વત્ત જલ પી, કે જેથી તારા પ્રાણ ગયે, અને હમણાજ તું સુનિઓના માથમા આસવાને સમર્થ થઈ શકે.’ આ પ્રમાણે કહી સુનિ ધનમિત્ર નદીને પેલે પાળ જઈ ઝાડની જોથે છુપાઈ રહ્યા. કારણ કે જેથી પોતાનો પુત્ર સુનિ ધનશર્મા નદીનું જળ પીતાં શરમાય નહિ. પછી સુનિ ધનશર્મા નદીમાં પેઠો અને અંજલિમા જળ લીધું, તેવામાં તેને આ પ્રમાણે વિગાર આવ્યો-“આ જળના એક ગિંદુમા બિન્દુશરદેવે કહેલા અમંખ્યાતા જીવો સદા હોય છે અને તેમા ઘણા ત્રમ જીવો પ્રત્યક્ષ ગયા છે હે જીવ, તું હાલ પ્રાણાનિપાત વિગ્નિનું ત્રમ

લઈ તારા એક જીવને માટે તે અસંખ્યાતા જીવોનું કેમ મારે છે ? અરે આત્મા આવું અકૃત્ય-નહીં કામ કરવાથી કંઈ કલ્પાંત સુધી જીવાતું નથી અને ગ્રહણ કરેલા વ્રતનું ખંડન કરવાથી કલ્પાંત તો થાયજ છે. મારા સ્નેહમૂલક પિતા જો કે જલ પીવાની આજ્ઞા આપે છે પરંતુ સર્વજનું વચન ઉલ્લંઘન કરવું નહિ.” આ પ્રમાણે ભાવના ભાવી મુનિ ધનશર્માએ અજલીમાથી જળ છોડી દીધું અને પછી તે નદીને બીજે તીરે ગયા. ત્યાં દાણ વારમાં તે પ્રાણ સુકત થઈ ગયા. શુભ ભાવને લઈને તે વૈમાનિક દેવના થયા. સુહૃદ્ ભાવમાં અવધિજ્ઞાનથી પૂર્વ ભવ બાળી તેણે પોતાના હૃદયમાં વિચાર્યું કે, “મુનિઓને મારા ભરણથી ખેદ ન થાયો” આવો વિચાર કરી તેણે પોતાના શરીરમાં અધિવાસ કર્યો, તત્કાલ શીઘ્ર ગતિથી તેણે ચાલવા માંડ્યું. આ પુત્રે પાણી પીધું, એમ માનતા મુનિ ધનમિત્રને તેથી ઘણું સુખ ઉત્પન્ન થયું. પછી હુધા તથા તૃપાથી પોલિત જોવા બીજા મુનિઓને બાળી તેણે ઠેકાણે ઠેકાણે વેક્રિય ગોકુલ બનાવી દીધાં. પરમ-ખરા અર્ધને નહિ બાળનારા તે મુનિઓએ તે ગોકુલમાંથી છાત્ર બહારી તેનું સારી રીતે પાન કર્યું. સત્પુરૂષો સરળ બુદ્ધિવાદા હોય છે. પછી પોતાનું સ્વરૂપ આલખાવવાને તે દેવતાએ કોઈ સાધુની ઉપધિ નજીકના ગોકુલમાં બુદ્ધાવી દીધી. તે મુનિ જ્યારે ગામ તરફ ગયા; ત્યારે તેણે મુનિઓની આગળ જણાવ્યું કે, “આ નજીકના ગોકુલમાં મારી ઉપધિ પડી રહી છે, તેથી હું તે લઈ આવું ત્યાં સુધી તમે અહિં મારી રાંદ બુજો” આ પ્રમણે કહી તે ગોકુલમાં ગયો, ત્યાં પોતાની ફક્ત ઉપધિ જોવામાં આવી પણ ગોકુલ જોવામાં આવ્યું નહિ તેણે આવી તે ખગર મુનિઓને કહ્યા ત્યારે તેઓએ તે ગોકુલ દેવતાએ નિર્માણ કરેલું બાળી મિથ્યા હુકું થ કર્યું, પછી પેલા ધનશર્મા દેવતાએ પ્રગટ થઈ પોતાના પિતા શિવાય બીજા મુનિઓને ભાવના સુકત થઈ વિચિત્રવંદ વંદના કરી, તે વગતે તે ઉત્તમ આધુઓએ ખૂંટ્યું કે, “તમે કોણ છો ?” ત્યારે તેણે કહ્યું કે; “હું છુલ્લક ધનશર્મા મુનિ છું.” તમોએ હમણાં આ તમાના પોતાના પિતાને વંદના કેમ ન કરી ?” મુનિઓએ પ્રશ્ન કર્યો. તેણે કહ્યું, “આ મારા પિતાએ અને પૂર્વે પાપ બુદ્ધિ આપી હતી તેથી અહિંસા વ્રતનું ખંડન કરનારા તે પિતાને મેં વંદના ન કરી” “એમ શી રીતે બન્યું ?” મુનિઓએ પુનઃ પ્રશ્ન કર્યો એટલે તેણે પોતાના પિતા અને પોતાના અંગ-ધમાં પ્રથમ જે હકીકત બનેલી તે બધી કહી સંભળાવી. તે સમયે ધનમિત્ર મુનિ બોલ્યા, “હે મુનિ, મારું મિથ્યા હુકું હો અને જે મેં સિદ્ધાંતની વિરૂદ્ધ કર્યું, તે શમા કરો” દેવતાએ કહ્યું, “હવેથી જ શ્રી જિન ભગવાને કહેલું હોય, તે સગથી કે દેવથી તમારે વિશ્વાધનું નહીં, કારણ કે તે અનંત સંચારનું કારણ થાય છે.” પછી ધનશર્મા દેવ ખામણા પૂર્વક મુનિઓને નમી સ્વર્ગલોકમાં ચાલ્યો ગયો. હે મુનિ, એવી રીતે તમારે

કદિપણ અપ્રાસુક આહારાદિ ગ્રહણ કરવા નહિ. એ યજ્ઞસમિતિ વાલા મુનિ ધર્મરૂચિ નામના મુનિની જેમ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને લાવ વડે વિરૂદ્ધ એવું અશનાદિ ગ્રહણ કરતા નથી.

ધર્મરૂચિ મુનિની કથા.

કોઈએક ગચ્છમાં નામથી અને ગુણથી ધર્મરૂચિ નામના મુનિ હતા. તેમનું હૃદય સદાચરનો વિચાર કરવામાં ચતુર હતું. તેઓ શ્રીમન્નતુમાં અદ્ભુત વિગેરે તપ કરી અભિગ્રહને ગ્રહણ કરવામાં આદરવાલા થઈ અને ઇન્દ્રિયોના જય કરી પરિપહોના સમૂહથી પોતાના આત્માને આતાપના આપતા હતા. એક વખતે ળીજે ગામ વિહાર કરી જતા એવા તેઓ કોઈ જંગલમાં આવી ચડ્યા. ત્યાં ક્રુધા અને તૃપાની આધારી તેમના પ્રાણ કંઈ આવી ગયા. આ વખતે તે જંગલમાં કોઈ વ્યંતરી વનદેવીએ બે વક્રિય પુરૂષો ઉત્પન્ન કર્યા. તેઓમાં એકના હાથમાં કાંઈથી ભરેલું તુંગડું 'વિકુન્થુ', તે પુરૂષે ળીજ પુરૂષને કહ્યું, "અરે ભાઈ, આ કાંઈ પીજ " "હું તૃપાતુર નથી" એમ તેણે જવાબ આપ્યો. પછી તે બોલ્યો, "આ કાંઈનો ભાર કોણ ઉપારશે ?" ત્યારે પેલાએ કહ્યું 'આ સાધુને આપીદે અથવા જમીન ઉપર દે'છી દે, મારે કસોવાર તે કાંઈનું કાંઈ કામ નથી." તે સાંભળી તેણે ધર્મરૂચિ મુનિને કહ્યું, "જો તમારે કામ હોય તો આ કાંઈ લ્યો. આ તૃપ (છાદલા) નું પાણી છે, જેથી તમારે છોડી દીધેલા ભિક્ષાના આહાર જેવું થયો." પછી તે મુનિએ તેને ઉપયોગ આપી જોઈ તે કેવું દ્રવ્ય છે, તેનો વિચાર કર્યો. તત્કાળ મુનિએ વિચાર્યું કે, "આ કાંઈમાં સુશયો આવે છે, તેથી તે કાંઈ નથી વળી શ્રીમન્નતુમાં પ્રુષ્ણિકા વંશર આણું કાંઈક મલલું મુરકેલ છે." આણું વિચારી તેણે તે ખંને પુરૂષોનું દ્રષ્ટિથી આદર પૂર્વક અવલોકન કર્યું. ત્યાં તે ખંને નરે 'અનિમેષ દ્રષ્ટિવાલા અને જેમના ચરણ જમીનને લાગેલા નથી એવા જોવામાં આવ્યા. તે ઉપરથી અભ્યાસી હૃત વિગેરે દોષનો મુનિને ભય લાગ્યો. એટલે તે તેમણે ગ્રહણ કર્યું નહિ. તે સમયે તે વ્યંતરી પ્રત્યક્ષ થઈ અને તેણીએ મુનિને કહ્યું કે, "જેણે પિપાસાનો પરીવહ છાત્યો છે, એવા તમને કંઈ છે." આ પ્રમાણે મુનિની સ્તુતિ કરી અને નમસ્કાર કરી તે દેવી અદૃશ્ય થઈ ગઈ, પછી તે ધર્મરૂચિ મુનિ અહંકાર રહિત થઈ પૃથ્વી ઉપર વિહાર કરવા લાગ્યા. હે વિચક્ષણમુનિ, આવી રીતે તમારે એપણા સમિતિ પાળવી કે જેથી શુદ્ધ આહારના સેવનથી તમારી કાયાની શુદ્ધિ થાય.

જે વસ્તુદ્રષ્ટિથી જોઈને અને પછી રજોહરણ વિગેરેથી પુણને લેવામાં આવે અને ગુરુવામાં આવે, તે ત્રીજી આદાનસમિતિ કહેવાય છે. તે આદાનસમિતિને 'ગંધી' પણ

વાથી જેવા હોય થાય છે, તેમ તેને પાળવાથી તેવા ગુણ થાય છે, તે સોમિલાર્યના કષ્ટાંત ઉપરથી સાધુએ તરતજ જાણી લેવું જોઈએ.

સોમિલાર્યની કથા.

પૂર્વે કોઈએક નગરમાં સોમિલાર્ય નામના બ્રાહ્મણે પોતાના પાપની શુદ્ધિને માટે ગુરૂની સમીપે દીક્ષા ગ્રહણ કરી. એક વખતે તેના આચાર્યગુરૂની વિહાર કરવાની ઈચ્છા થઈ આવતાં તેમણે સોમિલાર્યને કહ્યું કે, “ પાત્રાં-ઉપકરણો સત્વર બાંધી તૈયાર કરીલે,” તે સોમિલાર્ય મુનિએ ગુરૂના કહેવા પ્રમાણે કરી લીધું. તેવામાં કોઈ કાર્યને લઈને ગુરૂ રોકાઈ ગયા. પછી જ્યારે પૌરૂષી (પોરસી) આવી એટલે ગુરૂએ તે મુનિને તરત કહ્યું કે, “હમણા વિધિથી તે પાત્ર ઉપકરણો વિગેરેની યથાવધિ-અનુનાયિક એવી પ્રતિજ્ઞાના ક્ષરીવાર કર્યું. તે પ્રતિજ્ઞાનાનો વિધિ આ પ્રમાણે કરવાનો છે. વસ્ત્રની પ્રતિજ્ઞાનામાં એક દૃષ્ટિએ નવ પ્રતિજ્ઞાના છે. તે આઞોટક પ્રઞોટક અને પુરિમ-

ખળડતો સ્ત્રીકું (જાળીની ગાંઠ) છોડવા લાગ્યો અને નાક મરડવા લાગ્યો. તેવામાં શાસ-
નદેવીએ તે પદાર્થોમાં એક વૈકલ્પિક સર્પ નાખી દીધો. તેને જોતાંજ તે મુનિ સંબ્રમ પામી
ગુરૂના શરણે આવ્યો. તેણે પોતાના પ્રગટ અપરાધને આદર પૂર્વક ખમાવા માંડ્યો. તે
સમયે ગુરૂએ પણ પ્રગટ થઈ તેને ઠપકો આપ્યો. પછી સચેત્રને પ્રાપ્ત થયેલા તે સોમિ-
લાય મુનિએ ગુરૂને આદરથી જણાવ્યું કે, “ ભગવન્, હવે આવથી હું પ્રમાદ કરીશ
નહિં. આપની પાસે જે સાધુઓ આવશે, તેમના દાંડાને હું અડધું કરીશ અને આસન
આપીશ. ” પછી સોમિલાય મુનિ આચાર્યની પાસે જે ઘણાં સાધુઓ આવે તેમની
સન્મુખ જવા લાગ્યો અને તેમના ચણેને પુંજવા લાગ્યો. તેમના દાંડાને લઈ, નીચે
તથાઉપર પુંજ સારે રથાને મુકવા લાગ્યો અને પોતે મનમાં કુંઝ કંટાળો લાગ્યા
વગર તેમને માત્ર આપવા લાગ્યો. ત્યારે ઋણહિત પુણ્યવાન સાધુઓનો ગણ જંગલમાં
આવ્યો હોય, તો ત્યાં પણ તે નિત્ય વિનય કરતો અને આદાનસમિતિ પાળતો હતો.
કૃતાર્થ સોમિલાય મુનિ તે સમિતિના પ્રભાવથી કર્મનો ક્ષય કરી, કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી
સોશને પ્રાપ્ત થયા. એવી રીતે હે મુનિ, તમે પણ તે સદા ચોથી સમિતિને ધારણ કરી
કે જેથી કર્મથી મુક્ત થઈ શકો.

જે ઠલ્લો (વડીનીતિ), મૂત્ર (લઘુનીતિ), અને અર્નેષણીય (સંદોષ-અકલ્પ્ય),
આહાર વિગેરે જ્ઞાનીએ ખતાવેલા નિર્દોષ સ્થાનમાં પરઠવે તે પાંચમી ઉત્સર્ગ સમિતિ
કહેવાય છે. ત્યાં લોકોની આવબવ ન હોય, કોઈ જીવે તેવું ન હોય, સ્ત્રી, નપુસક અને
પશુથી જે વર્જિત હોય, અને જે નિહંવ, છાયાવાળું અને દર રાઈડા વગરનું શુદ્ધ
સ્થાન હોય, તેવા સ્થાનમાં દિશા, ગામ, સૂર્ય અને પવનને સન્મુખ વળેને અને અવર્થ-
ક (ભૂમિ) ની અનુસા લઈને સંકુલિમુનિએ ઠલ્લો કરવો જોઈએ. જે મુનિએ પાંચમી
સમિતિને ઉત્કૃષ્ટ શક્તિવટ અદા પાલે છે. તે ધર્મરૂચિ મુનિની જેમ સંયમની શુદ્ધિ-
વાલો થાય છે.

ધર્મરૂચિ મુનિની કથા.

કોઈ એક ગરુડમાં મૂલ શુણ તથા ઉત્તર શુણથી આગળી થયેલા અને સિદ્ધાંતે
ભાગુવામાં હોયોગી રહેનારા ધર્મરૂચિ નામે એક પવિત્ર મુનિ હતા. એક વખતે સંધ્યા-
કાલે સ્વાધ્યાય કરવામાં વ્યગ્ર હૃદયને લઈને તેમનથી મૂત્ર કરવાની ભૂમિને લગતું
સ્પર્શિલ શોધી શકાયું નહીં, તેથી તેમનું પેટ રચુલ થઈ ગયું અને કુદિમાં શુલ્ક ઉત્પન્ન
થઈ આવ્યું. તે ગ્રમયે શીતકાળમાં હાજરતા વેગને ધારણ કરવાથી તે મુનિ આકુલ-
વ્યાકુલ જની ગયા. તદાપિ તે ભવલીરૂ મુનિ ચરીર ચિંતા કરતાં નથી. અહો! મેં
પર્વત કંડપાંતકાલે પણ પોતાની મર્યાદા છોડતો નથી વિશેષમાં તે મુનિએ ઉલટો પોતાના
આત્માને ઉપદેશ આપવા માંડ્યો. વિચારવાન મનુષ્ય સિદ્ધલોકને ઉચિત જ કાર્ય કરે.

“અરે હવે, તું આ સંસારમાં પ્રમાદને લઈને નવાનવા લવમાં લંબ્યો છે, છતાં તું તેથી થાકી ગયો નથી કે હમણાં પણ તેલુંજ કરે છે? બ્યારે તું આ કલ્પા-ભાગના નિરોધથી આકુલ-બ્યાકુલ બની ગયો, તો પછી એ તારી ગતિ નિગોદમાં થશે, તો ત્યાં તે નિગોદનું દુઃખ શી રીતે ચઢી શકીશ?” આ પ્રમાણે ભાવના કરતાં તે મુનિને બાણી કોઈ દેવતાએ તેની પીડા સત્વર નાશ કરવાને પુલ્લુ પ્રલાત, બનાવી દીધું. પછી તે મુનિએ સ્થંડિલની પ્રતિલેખના કરી જેવામાં મુત્રોત્સર્ગની ક્રિયા કરી રહ્યા, તેવામાં સ્વાભાવિક રીતે પાછું અંધકાર થઈ ગયું. તેથી તેમણે તે દેવની માયા બાણી મિથ્યા હુધ્ધત આપ્યું, અને દેવતાએ પ્રલય સંનિધ્ય કયું, છતાં પણ તેણે ગર્વ કર્યો, નહિ. હે મુનિ, આ પ્રમાણે તમારે પાંચમી સમિતિ ધારણ કરવી કે, જેથી ઉત્તમ એવા મુનિને તત્કાળ સંસારનો ક્ષય થઈ બચ.

વિકલ્પની કલ્પનાથી મુક્ત અને સમતાદરથી અમૃતથી સિંચિત થયેલાં જે મુનિ રહે, તેને કુશળ પુરુષોએ મનોરુચિ કહેલી છે. કોપરહિત પુરુષોના મુગટરૂપ અને શ્રદ્ધાને ધારણ કરનારો કોઈ આવક જિનદાસની જેમ બાધાઓથી પરાલવ પામ્યા છતાં પણ એ મનોરુચિને ધારણ કરી રાખે છે.

લોગવીને છોડી દીધી છે, આ જાને પણ તેઓ માંહેલી એક બીજી ગણી લેને વિદ્વાનો-
એ શાસ્ત્રમાં સ્ત્રીઓને આવીજ કહેલી છે. લીંગડા પોતાની કટુતા દર્શાવે, તેમાં આશ્ચર્ય
શું ! જેમ જલનીચી (જમીન) તરફ જાય છે, સર્પ વક્રગતિએ આવે છે અને અગ્નિ
તાપ કરનાર હોય છે, તેવી રીતે લોકોમાં વામા-સ્ત્રીઓ પણ વામા વિપમજ હોય છે. જો,
તું તારા નીચગામી ચિત્તને એવી બાળતમાં વ્યાપાર કરાવીશ, તો તે ચિત્ત તને જરૂર
અનર્થજ કરાવશે. જેવાં કર્મો બીજાને માણુમ કરે છે, તેવાંજ કર્મો મનવરે કરીનેજ
(અનેરે) પાંધે છે; અહો ! ચેતન ! તેથી તું તારા ચળ-અસ્થિર ચિત્તને સ્થિર કર્ય.
સુખ અને દુઃખ ચિત્તને આધીન છે. ચિત્તનો વ્યાપાર કરતાં તે સુખ દુઃખ પ્રવર્તે છે
અને ચિત્તનો નિરોધ કરવાથી તે સુખ દુઃખનો રોધ થાય છે, માટે ચિત્તનો રોધ કરો.
તે પૂર્વે નરકમાં અનંતગણી પીડાઓ ભોગવી છે, તેમાં તને એક નિમેષ માત્રપણ
સુખ થયું નથી. આ મન તો પાપ કરીને ફર ચાલ્યું જશે, પછી ખરી રીતે તું
એકલો આ દુઃખને સહન કરીશ. ” આ પ્રમાણે ભાવના લાવતો જિનદાસ
મૃત્યુ પામીને વિષ્ણુવાત દીર્ઘવાલો વૈમાનિક દેવતા થયો. અહિં જ્યારે પોતાના
સ્વામીનો ફેહ પૃથ્વી ઉપર પડેલો જોયો, એટલે તે સ્ત્રી સંપ્રમ પામી ગઈ. પછી
એ બધો વૃત્તાંત જાણવામાં આવતા તેણીના હૃદયમાં ખેદ ઉત્પન્ન થઈ આવ્યો.
આ વખતે જિનદાસ દેવરૂપે અવધિજ્ઞાનથી પોતાની સ્ત્રીની સ્થિતિ જાણી ત્યાં આવ્યો
અને તેણીને અને પેલા પરપુરુષને પ્રતિજોષ આપી દીક્ષા અપાવી. દ્વંધ શેઠડીનો
રસ અને જલની જેમ સ્વભાવે શીતળ એવા સત્પુરુષો કોઈ તાપિત (પી-
ડિત) થયા હોય, છતાં વિક્રિયા (રોધ) કરતા નથી. અન્યતા અપરાધને પ્રગટ બાણ્યા છતાં
ગૃહસ્થો પણ જો એવી રીતે મનનો (અત્યંત) નિગ્રહ કરી શકે છે, તો પછી મુનિઓની
શી સ્તુતિ કરવી ?

જે સતત મૌન ધારણ કરે અથવા વાણીની વૃત્તિનો મંચર કરે, તે માધુ જિન
શાસનમાં વાગ્ગુપ્તિ-વચન ગુપ્તિનો ધારક કહેવાય છે.

આ વખતે પદ્મસેન મુનિએ પ્રશ્ન કર્યો કે, “ ભાગ્યસમિતિ અને વાગ્ગુપ્તિ-સી
ળનેમાં શો તફાવત છે ? તે (કૃપા કરી) કહો. ” શુર જોડ્યા, - “ જે માધુ ભાગ્ય સમિતિ
વાલો હોય તે વાગ્ગુપ્તિ વાલો અવશ્ય હોય છે, પણ જે વાગ્ગુપ્તિવાલો હોય, તે ભાગ્ય
સમિતિવાલો હોય વા ન હોય. કુશળ-હકાપણ લયુ જયગ્રાધુક્ત વચન ઉચ્ચરનો મુનિ
વચન ગુપ્તિવંત કહેવાય, પરંતુ કેવળ મૌનધારી રહેનાર (તથા પ્રકારના લક્ષ વગર)
ભાગ્યસમિતિને પામી ન ગકે, એટલો તફાવત છે. જે મુનિ ગુણુદત્ત સાધુની જેમ વાગ્-
ગુપ્તિને ધારણ કરે છે, તે મુનિની આજ્ઞાને ચોરલોકો પશુ મરનકપ્ત ઉઠાવે છે

ગુણદત્ત સાધુની કથા.

કોઈ એક નગરમાં સારીજ્ઞાતિની વિખ્યાતિવાલો અને ગુણોની શ્રેણીથી વિભૂષિત ગુણદત્ત નામે એક કુમાર હતો. એક વખતે તે 'વિયોગ રહિત હતો, છતાં પણ પુણ્યના પ્રસાદથી 'યોગનો કાચપુરૂષ ગુરૂના ઉત્તમ સંયોગ થઈ આવ્યો તેથી તે ગુણદત્ત કુમારે સંસાર, વશવ, ચતુર માતાપિતા, અને ઉત્તમ સ્વજન વર્ગને છોડી દઈ તે ગુરૂ પાસે મન ગ્રહણ કર્યું. અનુક્રમે તે ગીતાર્થ થયો. એક વખતે પરમાર્થ (પરોપકાર) કરવાની ઈચ્છાથી સ્વજનોને બોધ આપવા તે માર્ગે વિહાર કરતો હતો, તેવામાં કોઈવાર અનેક ઉત્તમ શહેરીઓને હાંટનારા, કુર હૃદયવાદા, અન્યાયી અને સ્વેચ્છા પ્રમાણે આહાર કરનારા મ્લેચ્છ ચોરો તેને મળ્યા. તે મુનિને નિર્મથ ધારીને તેમણે છોડી મુક્યા. પરંતુ તેઓમાંથી એક મુખ્યચોરે કહ્યું કે 'આ માર્ગે ચોરો છે' એમ તમારે કોઈને કહેવું નહિ. મુનિએ તે કબૂલ કર્યું. પછી તેઓ કેટલેક માર્ગે ચાલ્યા, ત્યાં પોતાનો માતા પિતા વિગેરે સર્વ સ્વજનવર્ગ યાત્રા કરવાને માટે નીકળેલો તે તેમને સામે મળ્યો. તે ભક્તિમાન સ્વજનોએ વિનંતિ કરી મુનિને પાછા વાડ્યાએટલે તેઓ તેમની સાથે માર્ગે પાછા ચાલવા લાગ્યા. તેવામાં પેલા ચોરાએ આવી તેમને પકડ્યા અને તેમનું સર્વસ્વ હુટી લીધું. તેમની સાથે ગ્રામ્યોમાં શિરામણિરૂપ તે મુનિને જોયા, એટલે ચોરો બોલ્યા કે, "આપણે જે મુનિને છોડી મુકેલો તેજ મુનિ આ છે. તેણે આપણા ભયથી આ કોઈને આપણી વાત જણાવી નથી." ચોરોનાં આ વચન સાંભળી સર્વની સાથે પકડાએલી તે મુનિની માતાએ ક્રોધ પામી તે ચોરોની સેનાના સ્વામીને કહ્યું, "તમે મને સત્વર છરી આપો, જેનાથી હું મારા પેટને ચીરી તેના બે ભાગ કરું." ચોરપતિએ કહ્યું, "શા કારણથી એમ કરે છે?" મુનિની માતા બોલી, "જેને મેં નવમાસ પેટમાં રાખ્યો, તે આ પુત્ર કુપુત્ર થયો, માટે તેને ધારણ કરનાર પેટને મારે ચીરી નાખવું જોઈએ." "તે કુપુત્ર શી રીતે થયો?" ચોરપતિએ ફરીથી પૂછ્યું. મુનિની માતા બોલી— "તે તમારે અહિં રહેલા છે, એવું પેાતે બોલતો હતો, છતાં તેણે અમોને તે વાત કહી નહી, તેથી એ મારો કુપુત્ર છે." તે સાંભળી ચોરપતિએ મુનિને કહ્યું, "જો આ તારી માતા હતી, તો તે તેણીને અમારા ખબર કેમ ન આપ્યા? શું તે અમારા ભયને લઈને નથી આપ્યા કે?" મુનિ બોલ્યા— "ધર્મ કર્મ કરતાં શ્રી વીતરાગ પ્રભુના વચનનું ખંડન થઈ જાય તે શિવાય વધારે આકરો બીજો ભય મને લાગતો નથી. વાણીને નિયમમાં રાખનારા મુનિઓને સિદ્ધાંતમાં જે વાગશુભિ કરવા કહેલું છે, તે વાગશુભિ સર્વજ્ઞ પ્રભુની આજ્ઞાને પાળનારા સર્વ યતિઓએ પાળવી જોઈએ. જે સર્વ બે

૧ મંસારપક્ષે (કુટુંબ-લક્ષ્મી પ્રમુખના) વિયોગ રહિત-સંયોગી હતો.

૨ યોગ એટલે મન, વચન અને કાયાના યોગને સંધવાનું કારણ સંયમ.

જે ગુરૂપો રાજાદારી અને પ્રવ દર્શનવાળા હોય છે તે ઉત્તરકાષ્ઠને ભરે છે, પણ અપર ખીલ પૂર્વાશને ભજતા નથી. જે વિશ્વમાં કશિ ધર્મને પણ દર્શણને છોડતા નથી, તે કામાધારી થઇ વૃદ્ધિ પામતા નથી. પણ અંદર આરો અને હૃદયની બનક થાય છે. જે વળુ જગતના જીવોની જેમ માફ તાફ કરતો નથી—સમસ્તવત્ર સમજાવને ધારણ કરે છે. તેવા (સમભાવી) નું * દર્શન થતાં લોકો આત્માને સારી રીતે બળુ નાશ થાય છે, એ આશ્ચર્યની વાત છે. જે આ લોકમાં મુકિતને શ્રેયે નહીં તેને પરલોકમાં તે મુકિત ત્રયાંથી હોય ? દારણ દે, લોકે સ્વપન કરેલી વામા પરલોકમાં સર્વ રહેનારી થાય છે. હે ગુનિ, અહિં તું * કામાભૂત થયો છે તો હવે આતુલ્ય એવી રીતે ધારણ કર્યું. ઐગોત્રના અર્થને ધારણ કરનારા સાધુઓનું પદ ઉચ્ચ છે. વિક્રમ દોરવામાં આવે, તે ભોક્ષમાર્ગમાં વિક્રમરૂપ બને છે, તેથી તે વિક્રમ મ્ વચન અને કાયાના યોગમાં યોજી જિન નામને અર્થે (નિરાશી ભાવે નિરૂપદાણે) કરવો. હે ગુનિ, દ્રવ્ય વિગેરેનો પ્રતિબંધ છોડી તમારે વિહાર કર્યા કરવો. કાફલું, પ્રતિબંધ રાખવાથી શરીરને કલેશ થાય છે અને પાપનો લેશ પ્રાપ્ત થાય છે. ઉત્કૃષ્ટ ગુણોમાં અને ખીલના ગુણોમાં મત્સર કર્યો નહીં. તેમ સ્વગુણ-આત્માના ગુણોને અને પોતાના ગુણોને ઉત્કર્ષ જણાવ્યો નહિ.” આ પ્રમાણે ગુરૂનાં વચનોને શ્રદ્ધા કરી તે પદસેન ગુનિએ થોડા દિવસોમાં પાઠથી અને અર્થથી સ્વં ત્રિજ્ઞાંતનું અલોકન કર્યું. તે

ઃયાળુ હૃદયવાળા મુનિએ પોતાના પૂર્વના કુંઠમનો દાય કરવાને ચાહ્યું, પણ અને અષ્ટમ વિગેરે શુદ્ધ વિવિધ તપ કરવા માંડ્યું. જે પોતાનો દેહ ઉપસર્ગોને સહન કરી શકે એવો કરે છે, તેને કુંઠ થતું નથી. ખરી વાત છે કે ઉઘાડું મુખ સદા શીત વિગેરેને સહન કરી શકે છે. તે મુનિએ ક્ષુધા, તૃષ્ણા, શીત, ઉષ્ણતા, દંશ, અવેશ, અરતિ, ત્રી, નિપદા, અસત્કાર, અજ્ઞાન, સમ્યક્ત્વ, ચાતના, તૃણસ્પર્શ, વધ, આક્રોશ, રોગ, લોભ, મદ્દ, શય્યા અને પ્રજ્ઞા એમ બાવીશ પરીપહોને સહન કરવા માંડ્યા. આત્મસંવેદનીય,—પોતે અનુભવે તેવા દેવ તિર્થંચ અને મનુષ્યે કરેલા ચાર પ્રકારના ઉપસર્ગો તેણે પોતાના હિતને માટે સહન કર્યાં.

એક વખતે વિવેકથી શુદ્ધની આજ્ઞા લઈ ગળુમાંથી જુદા નીકળી તેમણે સાધુઓની આ પ્રમાણે પ્રતિમા વહન કરી—અશન તથા પાનવડે એક એક ઝદત્તિને ગ્રહણ કરતા તે મુનિએ એક માસ મુધો પહેરી પ્રતિમા વહન કરી, ગચ્છમાં આવ્યા પછી એવી રીતે માસની દત્તિને વધારતાં વધારતાં સાતમાસ વડે સાતમી પ્રતિમા વહન કરી. પછી એકાંતશોભિવાસ, આંગેત્તના પારણા વડે પાન (જળ) સ્પર્શિત ગામની બાહરે ઉત્તાન રાચન કરી નિશ્ચળ રહી સાત દિવસ મુધો ઉપસર્ગોને સહન કરતાં આઠમી પ્રતિમા વહન કરી પછી તે ગચ્છી ગચ્છમાં આવ્યા. પછી એવી રીતે મોટા કપોવાળા મુનિએ ઉત્કટિકાસને રહી વિધિપૂર્વક સાત દિવસવડે નવમી પ્રતિમા કરી, એજાનકા ઉપર રહી વિરાસને ધ્યાનમાં નિશ્ચલ બની સાતદિવસે દશમી પ્રતિમા વહન કરી. પછી અહોરાત્ર બાહરે રહી પણ (છટ્ટ) તપ કરી જે ભુજાઓ લંબાત્રી રાખી અગિયારમી પ્રતિમા વહન કરી. પછી અષ્ટમ કરી હાથ લંબાત્રી રાખી ધ્યાનમાં લીન થઈ અને પોતાની દૃષ્ટિ શિદ્ધ-શિક્ષા તરફ રાખી એક રાત્રિની બારમી પ્રતિમા વહન કરી.

પછી એક સમયે તેણે પોતાના હૃદયને શુભ વાસના ભાવનાથી વાસિત કરી શુદ્ધ વિધિપૂર્વક વૈશ્ય સ્થાનકનો આ પ્રમાણે આરાધના કરી. નામ, સ્થાપના, દ્રવ્ય અને ભાવના ભેદવાળા શ્રી અર્ચિત પ્રભુની નમસ્કાર, તથા સ્તવન વિગેરેથી તેણે હૃદયથી ભક્તિ કરી. એકત્રીશ શુભોના આધારરૂપ, નિરંજન, નિરાકાર, સર્વમાત્ર અને અસામાત્ર એવા સિદ્ધ ભગવંતોને પોતાના હૃદયમાં ધારણ કર્યા. તે ચતુર મુનિએ ચતુર્વિધ સંઘની સન્માન, દાન, વિનય અને વિવિધ પ્રકારના સેવનથી પૂજા કરી. આશાતનાના ત્યાગથી, આજ્ઞાના પાલનથી, બહુ માન અને નિઃસ્પૃહભાવથી તેણે શુદ્ધભક્તિ કરી. સંયમ-આચારને ધારણ કરનારા વયોવૃદ્ધ મહર્ષિઓની વિશ્રામણા વિગેરેથી તેણે શુશ્રૂષા કરી. વિશુદ્ધબુદ્ધિવાળા તે મુનિએ દાદશાંગીને ધારણ કરનારા વિદ્વાન ઉપાધ્યાય વિગેરે વર્ગોની

x એક સમયે અષ્ટ-એક ધારથી જે અસ કે જગ મળે તે તેની એક દત્તિ લેખાય ન્દાય તે પછી તે પ્રમાણમાં વધારે દોષ કે અસ્ય કચ્છમાત્ર કે મિંદુમાત્ર અસ્ય દોષ.

વિગેષપણે ભક્તિ કરી. છઠ્ઠ-આઠમ વિગેરે તપ તપતાં દેહને ધારણ કરવા પારણ કરનારા તપસ્વીઓનું તેણે અઘા વાતસંઘ્ય કયું. તે ઉત્તમ મુનિએ પૂર્વે ભણેલા પ્રખ્યાત શાસ્ત્રની વિચારણા કરી જ્ઞાનનો ઉપયોગ કર્યો. મોડુથી સ્થિત કર્મોનો ક્ષય કરનાર અને મોક્ષ આપનાર એવા તત્ત્વશ્રદ્ધારૂપ લક્ષણવાળા મમ્મસત્ત્વમા પોતાનું મન નિશ્ચય કયું. પ્રત ધારી પુરૂષોનો સર્વ શુભોના મૂલરૂપ એવો વિનય કરી તેણે લોહોમા વિશેષ મક રવ પ્રાપ્ત કયું. કર્મોનો ક્ષય કરનાર અને મમાર આગમ્યાથી તાત્કાલ આવશ્યક કર્મોના અતિચાનનો તેમણે ત્યાગ કર્યો. ચિત્તરૂપી પશુને બાધનાના ખીવારૂપ, વિવેકી પુરૂષોએ માનેલા અને ધર્મના આરૂપ એવા ગીગ બિપર તે અગ્રાની મુનિએ ખરી દૃઢતા ધારણ કરી એક લવ પ્રમાણુ ક્ષણના પચ કાળમા પ્રમાદગ્રહિત થઈતેણે પોતાના હૃદયને ધ્યાન વધાનમા મદા તત્પર ગણ્યું. ક્રોધ અને લોભનો ત્યાગ કરી અને મમતા છોડી કર્મોનો ક્ષય કરનાર બાળ પ્રકારનું તપ કયું. આની શુદ્ધિવાળા તે મુનિએ પોતાની લખિધથી જે કાષ્ટનિવિધ વચ્ચે, અન્ન તથા પાત્રાદિ પ્રાપ્ત થતું, તે હર્ષથી અન્માનપૂર્વક આધુઓને અર્પણ કરી દીધું. અતુલ્ય વાતસંઘ્યના ભારથી પ્રકાશમાન એવા તે મુનિએ બાળ, ગ્વાન અને તપસ્વી મુનિઓની વેચાવચ્ચ પોતાની નિર્મળ ઇચ્છાથી કરી. જે પ્રકાશની ઉપાધિ વાળી ઉપધિનો ત્યાગ કરી સમાધિ કરી અને તે સાક્ષાત્ અમામાધિવાળા પદ-શત્રુ ઉપર પણ કરી ખતાવી. તેણે શુરનો વિનય કરી આરી શુદ્ધિવડે શ્રવણ તથા અધ્યયન કરી અપૂર્વ જ્ઞાન સંપાદન કયું. જ્ઞાનના અતિચારનો ત્યાગ પશ્ચિહા કરી, જ્ઞાનની ઉન્નતિ કરી, ખીજને પકન દગવીને પણ જ્ઞાનની ભક્તિ કરી ઉત્તમ વ્યાખ્યાનો આપી, અન્ય મતના વાદીઓને જીતીને, તે વિજ્ઞાની મુનિ શામનના પ્રભાવક થયા હતા આ પ્રમાણે વીશ સ્થાનકો સેવવાથી કર્મરૂપી-રોગના ઔષધરૂપ એવું તીર્થંજી નામકર્મ તેણે ઉપાર્જન કયું. પછી વિધિપૂર્વક વિશેષ સંલેખના કરી આધુધ્યને અત સમયે તેમણે આ પ્રમાણે આગધના કરી-“ જનસમૂહે સ્તવેલા અને શુકલ ધ્યાન રૂપી ધનવાળા અતીત, અના ગત અને વર્તમાન એવા પ્રધાન જિન ભગવંતોનું મારે શણુ હજો મર્વજનોએ માનેલા, યોગિઓએ નમેલા, ધ્યાનથી ગમ્ય અને શુણેથી રમણીય એવા મનાતન પ્રસિદ્ધ સિદ્ધ ભગવંતોનું મારે શણુ હજો જેઓ વાણીને નિયમમા રાખનારા, અને સંયમને પાલનારા અનેક પ્રકારના નિયમધારી મુનિઓ છે, તેમનું માગે શરણુ હજો. કલ્યાણના હેતુરૂપ, દયામય, નયમય અને શ્રી જિનભગવાને કહેલો પ્રખ્યાત ધર્મ અત્યારે મારે શણુરૂપ હજો (ચતુ શરણુ) જે દાલ વિગેરે આઠ અતિચારો જ્ઞાનમા થયા હોય, તે મર્વમા મન, વચન અને કાયાથી મારું મિથ્યા દુષ્ટિત હજો દર્શનમા રૂંકા વિગેરે આઠ અતિચારો લાગ્યા હોય, તે મર્વમાં મન, વચન અને કાયાથી મારું મિથ્યા દુષ્ટિત હજો ચારિત્રમા પ્રવચન માનને અનુમરતા જે આઠ અતિચારો લાગ્યા હોય તે મર્વમા મન,

વચન અને કાયાથી મારું મિથ્યા હુકૃત હતો. પૃથ્વી વિગેરે જે એકેન્દ્રિય જીવો મારાથી હજુયા હોય, તે સર્વમાં મન, વચન અને કાયાથી મારું મિથ્યા હુકૃત હતો. કૃમિ, શંખ, છીપ વિગેરે જે બે ઇન્દ્રિય જીવો મારાથી હજુયા હોય, તે સર્વમાં મન, વચન અને કાયાથી મારું મિથ્યા હુકૃત હતો. લીંબ, માકડ અને જૂ વિગેરે જે તેઇન્દ્રિય જીવો મારાથી હજુયા હોય, તે સર્વમાં મન, વચન અને કાયાથી મારું મિથ્યા હુકૃત હતો. માખી, લમણ અને ચતંગ વિગેરે જે ચાર ઇન્દ્રિયવાળા જીવો મારાથી હજુયા હોય, તે સર્વમાં મન, વચન અને કાયાથી મારું મિથ્યા હુકૃત હતો. જળ, સ્થળ અને આકાશચારી જે પંચેન્દ્રિય જીવો મારાથી હજુયા હોય, તે સર્વમાં મન, વચન અને કાયાથી મારું મિથ્યા હુકૃત હતો. કોષ, લોહ, લય અને હાસ્યને વશ થઈ મારાથી જે મિથ્યા વાક્ય બોલાયું હોય, તે સર્વમાં મન, વચન અને કાયાથી મારું મિથ્યા હુકૃત હતો. ડોટી ભવોમાં કપટ કરીને જે મેં પાંડુ ઘણું ધન લીધું હોય, તે સર્વમાં મન, વચન અને કાયાથી મારું મિથ્યા હુકૃત હતો. અનંત ભવોમાં તિયંચ, દેવ અને મનુષ્ય સંબંધી જે મેં મૈથુન સેવ્યું હોય, તે સર્વમાં મન, વચન અને કાયાથી મારું મિથ્યા હુકૃત હતો. મેં પૂર્વે પ્રત્યેક ભવમાં ધન, ધાન્ય અને સુવર્ણ વિગેરેમાં મમત્વ કયું હોય, તે સર્વમાં મન, વચન અને કાયાથી મારું મિથ્યા હુકૃત હતો. ગૃહસ્થપણમાં પહેલા અણુમતને આશ્રીને વધ કરવા વિગેરે જે અતિચારો મારાથી થયા હોય, તે સર્વમાં મન, વચન અને કાયાથી મારું મિથ્યા હુકૃત હતો. બીજા અણુમતને આશ્રીને રહેલા મિથ્યા-ઉપદેશ પ્રમુખ જે અતિચારો મારાથી થયા હોય, તે સર્વમાં મન, વચન અને કાયાથી મારું મિથ્યા હુકૃત હતો. ત્રાજ અણુમતને આશ્રીને જે ચોરીથી લાવવાના પ્રયોગ વિગેરે અતિચારો મારાથી થયા હોય, તે સર્વમાં મન, વચન અને કાયાથી મારું મિથ્યા હુકૃત હતો. ચોથા અણુમતના જે અપરિગ્રહીત કન્યાદિક (વિધવા-વેશ્યા) ઇત્થર-અદ્વકાળ માટે રખાયત પ્રત્યે ગમન-વિષય સેવન વિગેરે અતિચારો મારાથી થયા હોય, તે સર્વમાં મન, વચન અને કાયાથી મારું મિથ્યા હુકૃત હતો. પાંચમા અણુમતના બધન વિગેરેથી ધન પ્રમુખ નવવિધિ પરિગ્રહ સંબંધી જે અતિચારો અને લાગ્યા હોય, તે સર્વમાં મન, વચન અને કાયાથી મારું મિથ્યા હુકૃત હતો. છઠ્ઠા અણુમતના દિશા પ્રમાણનું વિરમરણ પ્રમુખ જે અતિચારો મારાથી થયા હોય, તે સર્વમાં મન, વચન અને કાયાથી મારું મિથ્યા હુકૃત હતો. સાતમા અણુમતમાં લોજનથી કે કર્મથી જે અતિચારો મારાથી થયા હોય, તે સર્વમાં મારું મિથ્યા હુકૃત હતો. આઠમા અણુમતમાં અધિકરણ તથા ચોજના વિગેરે જે અતિચારો થયા હોય, તે સર્વમાં મારું મિથ્યા હુકૃત હતો. નવમા અણુમતમાં મનનું નહાડું ચિંતવન વિગેરે જે અતિચારો મારાથી થયા હોય, તે સર્વમાં મારું મિથ્યા હુકૃત હતો. દશમાં મતમાં પ્રેયણ પ્રયોગ

વિગેરે જે અતિચારો લાગ્યા હોય, તે સર્વમાં મારું મિથ્યા હુકુંત હજો. અગીયારના આણુવતમાં તપાસ કર્યા વગર મળ ઉત્સર્ગ કરવા વિગેરે જે અતિચારો થયા હોય, તે સર્વમાં મારું મિથ્યા હુકુંત હજો. અને બારમા આણુવતમાં સ્થિત વસ્તુ શેષણ કરવા વિગેરે જે અતિચારો લાગ્યા હોય, તે સર્વમાં મારું મિથ્યા હુકુંત હજો. ત્રાંત્રભોજન વિરમણ વિગેરે નિયમોની અંદર જે કાંઈ મારી સ્ખલના થઈ હોય, તેમાં મિથ્યાહુકુંત હજો. બાદ્ય અને અંતરંગ મળી બાર પ્રકારના તપને શક્તિ છતાં મેં કયું ન હોય તે વિષે મારું મિથ્યા હુકુંત હજો. મોક્ષના માર્ગને સાધનાત્ત યોગોમાં જે મેં મારા વીધને સતત ફેરવ્યું ન હોય, તે વિષે મારું મિથ્યા હુકુંત હજો. શ્રી ગુરૂના મુખથી મેં જે મતો અંગીકાર કરેલા છે, તે મતોનો મારે ફરીવાર અંગીકાર હજો. જે પ્રાણીઓને મેં પૂર્વે પીડા કરી હોય, તે સર્વ પ્રાણીઓ મને ઇમા આપો અને તે ઘણા પ્રાણીઓની સાથે મારી સદા મેત્રી રહો. પ્રાણાતિપાત, અસત્ય, અદત્તાદાન, મેથુન, પરિગ્રહ, ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, રાગ, દ્વેષ, કેલહ, અભ્યાષ્યાન, (બીજાપર આળ ચડાવવું.) પરપરિવાદ, રતિ અરતિ; માયા-મૃધાવાદ, ને મિથ્યાદર્શન-શબ્દ એ અદાર પાપસ્યાનોનો મારે સદા ત્યાગ હજો. તેમાં હાલ તો વિશેષ ત્યાગ હજો. સ્વર્ગ તથા મોક્ષને આપનાર શ્રી જિન ધર્મનો માર્ગ દાંકી દઈ જે કુમાર્ગ પ્રગટ કરવામાં આવ્યો તેની હું હંમણું આત્મસાક્ષી એ નિંદા ગર્હા કરું છું. જે મેં દેવની મોક્ષાશી આશંકતાથી હુકુંત કયું હોય અને ગુરૂના તેત્રીશ આશાતનાથી હુકુંત કયું હોય તે મારું હુકુંત મિથ્યા હજો. જે દેવદ્રવ્ય, ગુરૂદ્રવ્ય અને સાધારણ દ્રવ્યનું ભક્ષણ થતાં ઉપેક્ષા કરી હોય તે મારું હુકુંત મિથ્યા હજો. સામર્થ્ય છતાં અર્થને હારી જઈ શાસનની નિંદા કરનારાઓને મેં વાર્યા ન હોય તે મારું હુકુંત મિથ્યા હજો. મેં ધર્મમાં ઉદય કર્યો ન હોય અને પાપમાં ઉદય પ્રગટ કર્યો હોય, અથવા પાપના સાધન મેલ્યાં હોય, તે મારું હુકુંત મિથ્યા હજો. મેં મિથ્યાત્વથી મોહિત થઈ આ લોક અને પરલોકમાં કૃતીય કરેલું હોય; તે મારું હુકુંત મિથ્યા હજો. જે અભક્ષ્ય-અનંતકાય પ્રમુખ અને નહીં કદ્યે ગોનું અન્ન કે જલ મેં પૂર્વે ભક્ષણ કયું હોય, તેનું મારે મિથ્યા હુકુંત હજો. પૃથ્વીકાયમાં આવીને ઠેકા ઠે લોહારૂપે થઈ મેં જે જીવોના સમૂહને હુન્ની કર્યા હોય, તે મારે મિથ્યા હુકુંત હજો. અપકાયમાં આવીને પાણીના પુરરૂપે થઈ જે જીવોના સમૂહને હુન્ની કર્યા હોય, તે મારે મિથ્યા હુકુંત હજો; અગ્નિકાયમાં આવીને અત્રપાક તથા દાવાનળ રૂપે થઈ જે જીવોના સમૂહને હુન્ની કર્યા હોય, તે મારે મિથ્યા હુકુંત હજો. વાયુકાયમાં આવીને વટોળીયા કે અંબાવાદરૂપે થઈ જે જે જીવોના સમૂહને હુન્ની કર્યા હોય, તે મારે મિથ્યા હુકુંત હજો. વનસ્પતિકાયમાં આવીને ધનુચ્ચના ઢંઢ કે બાણરૂપે થઈ જે જીવોના સમૂહને મેં હુન્ની કર્યા હોય, તે મારે મિથ્યા હુકુંત હજો. વિકલોદ્રિયોના જીવોમાં પ્રમણ કરતાં મેં

જે જીવોના સમુહને દુઃખી કર્યા હોય, તે મારે મિથ્યા હુકૃત હજો. પંચેન્દ્રિય જલચર પ્રાણીઓના લવમાં ભ્રમણ કરતાં મેં જે જીવોના સમુહને દુઃખી કર્યા હોય, તે મારે મિથ્યા હુકૃત હજો. પંચેન્દ્રિય સ્થળચર પ્રાણીઓના લવમાં ભ્રમણ કરતાં મેં જે જીવોના સમુહને દુઃખી કર્યા હોય, તે મારે મિથ્યા હુકૃત હજો. પંચેન્દ્રિય-આકાશચારી જીવોના લવમાં ભ્રમણ કરતાં મેં જે જીવોના સમુહને દુઃખી કર્યા હોય, તે મારે મિથ્યા હુકૃત હજો. પંદર કર્મભુમિના અને ત્રીશ અકર્મભુમિના લવમાં ભ્રમણ કરતાં મેં જે જીવોના સમુહને દુઃખી કર્યા હોય, તે મારે મિથ્યા હુકૃત હજો. અંતરદ્વેષના મનુષ્યોના અને વ્યતર, અમુર તથા કુદ્દેવના લવમાં ભ્રમણ કરતાં મેં જે જીવોના સમુહને દુઃખી કર્યા હોય, તે મારે મિથ્યા હુકૃત હજો. દુઃખથી પીડિત એવા નારકીના લવમાં ભ્રમણ કરતાં મેં જે જીવોના સમુહને દુઃખી કર્યા હોય, તેની હું ગઈ કદં છું. પુર્વે જો મેં સાતજોત્રોમાં દ્રવ્યનું બીજ ત્રણ પ્રકારના કરણયોગે વાળ્યું હોય, તેની અનુમોદના કરં છું. પુર્વે જો મેં જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્રનું ત્રણ પ્રકારના કરણયોગે પાલન કર્યું હોય તેની હું અનુમોદના કરં છું. સામાયિક વિગેરેના વિધિથી ત્રણ પ્રકારના કરણયોગે જો મેં આવશ્યક કર્યું હોય, તેની હું અનુમોદના કરં છું. પુર્વે મેં જે શ્રીદેવ તથા ગુરૂની ભક્તિ ત્રણ પ્રકારના કરણયોગે આદરથી કરી હોય, તેની હું અનુમોદના કરં છું. જે મારા શરીરવડે ત્રણ પ્રકારના કરણયોગે શ્રીજિન પૂજા અને જિનચેત્યો થયા હોય, તેની હું અનુમોદના કરં છું. મારે આલ્સતાં ધાકી ગયેલા સંધને મારી વાચુરૂપ કાયાથી ત્રણ પ્રકારના કરણયોગે જે કાંઈ સુખ થયું હોય, તેની હું અનુમોદના કરં છું. મારી વનસ્પતિ કાયાવડે ત્રણ પ્રકારના કરણયોગે શ્રીજિનપૂજા થઈ હોય તેની હું અનુમોદના કરં છું. મારી ત્રસરૂપ કાયાથી ત્રણ પ્રકારના કરણયોગે જે કાંઈ જિનધર્મનો ઉપકાર થયો હોય તેની હું અનુમોદના કરં છું. જેના ભોજન કરવાથી કોઈને ક્યારે પણ તૃપ્તિ થતી નથી, તેવા અતુલિધ આહારનો હું સંવર કરં છું. ઉત્તમ ચારિત્ર, દાન, શીળ, તપ અને બીજાં જે કાંઈ શુભ કર્મ જેના વિના નિષ્ફલ થઈ જાય છે, તેવો તે શુભ ભાવ મને પ્રાપ્ત થાઓ. જેનાથી સર્વ પાપોનો ક્ષય થાય અને મંગળનો સંચય થાય, તેવા નવકારમંત્રનું ધ્યાન મને હમણાંજ પ્રાપ્ત થાઓ.”

આ પ્રમાણે ધર્મ ધ્યાનમાં તત્પર એવા તે પદ્મસેનમુનિ આયુધ્યનો ક્ષય થતાં મૃત્યુ પામીને સ્વહસ્તાર દેવલોકમાં ઈદ્રસામાનિક દેવનારૂપે ઉત્પન્ન થયા. ત્યાં પહેલા (સમચતુરસ્ર) સંસ્થાનમાં રહી પર્યાપ્તપણે પદ શરીરવાલા બની (યૌવન) વયમાં આવેલા પુરૂષના જેવા થઈ રહ્યા. પછી અંતર્યુદ્ધમાં શત્રુના આચ્છાદન છોડી દઈ ઘણાં આભુ-પણાથી વિભૂષિત; સુગંધી શ્વાસ વાલો અને સાત ધાતુઓથી વર્જિત એવો તે દેવ પ્રગટ

+ મન વચન અને કાયાના ચોગવડે કરણ, કરાવણું અને અનુમોદણું થયું હોય.

થઈ આવ્યો, તે સમયે દેવો તથા દેવીઓનો ગજુ જય જય શબ્દ બોલતો ત્યાં આવ્યો. અને બેકર બેડી તે આ પ્રમાણે વાણી બોલ્યો-“સ્વામી, તમે પૂર્વજન્મના કયા પુણ્યથી દેવશુદ્ધિવડે સર્વ વાણીના સમૂહને બાળનારા દેવતારૂપે આ દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થયા? અવધિરાનથી બાણી તે દેવતાઓ ચરિત્રવડે ઉપાર્જન કરેલું પૂર્વનું સર્વ પુણ્ય તેમની આગળ કહી આપ્યું. પછી તે દિવ્ય પલંગમાંથી બેડી દેવદેવીઓની સાથે ગીત તથા નૃત્યને વિનોદ કરતા ક્રીડા વાપી (વાપી)માં ગયા. તે વાપિકામાં સ્નાન કરી પોતાના સ્થાત્રમાં આવી શાશ્વત આહુતની પૂજા કરી. પછી તે દેવતાઓ વિધિ યુક્ત ઉત્તમ પુસ્તકો વાંચ્યાં. ત્યારબાદ મનવાંછિત સિદ્ધિવાદા તે દેવતાઓ ગિંહાસન ઉપર બેઠી નાટક વિગેરેનું અવલોકન કર્યું. પછી દેવીઓને સાથે લહી તેમણે કોઈવાર જિનયાત્રામાં, કોઈવાર નંદનવનમાં અને કોઈ વાર રમણીય વાપિકાઓમાં ફરવા માંડ્યું. એવી રીતે ઇંદ્રના જેવા તે દેવતાઓ નવનવા દેવલોકના સુખને સેવતાં કેટલોએક કાળ નિર્ગમન કર્યો. દેવતાઓ આ પૃથ્વી ઉપર ગમન-આગમન વિગેરે જે કાર્ય કરે છે, તે ઉત્તર વેદિક્યરૂપથીજ કરે છે. તેઓને કેશ વિગેરે કરવાનું કાર્ય કદાચિન્ સંભવે છે, પરંતુ કેશ તથા અસ્થિ (હાડ) વિગેરે તેમને સ્વાભાવિક હોતા નથી.

જેઓ પૂર્વે સંસારને પ્રાપ્ત કરી ચરિત્રના લજ્જનથી અંગે સુંદર અને ઉત્તમ દેવતારૂપે થયા હતા, અને જેઓ જિનાગમમાં વિદ્વાન્ અને ઉત્તમ ભાવનાવાળા ગ્રન્થા હતા. તેવા ગુણોની પ્રાપ્તિમાં સ્વામી રૂપ એવા રૂપાદિકવડે પ્રભાવના કરનારા અને વિશાળ લક્ષ્મીવાળા જગત્રણુ શ્રી વિમળનાથ સ્વામી તમોને મંગળ આપેા.

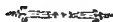
ઇતિ શ્રી તપોગણુના નાયકે શ્રી રત્નસિંહસૂરિના શિષ્ય ભટ્ટારક

શ્રી જ્ઞાનસાગરસૂરિએ રચેલા શ્રી વિમળનાથ ચરિત્ર મહા

કાવ્યનો શ્રી વિમળનાથ પ્રણુના પૂર્વભવના વર્ણનરૂપ

ત્રીજો સર્ગ સંપૂર્ણ થયો.

તૃતીય સર્ગ-સમાપ્ત.

ચતુથ સર્ગ.

૨૧

રાખની^૧ જેમ સુવર્ણગોત્રની શોભાથી ભરપૂર, મંડલ લક્ષ્મીથી યુક્ત અને છાયા સહિત એવો જંબૂદ્વીપ શોભી રહ્યો છે. એ દ્વીપની અંદર આવેલા ૧૫૮ વર્ષધર પર્વતોને સિદ્ધાંતમાં કુશલ એવા પંડિતો પ્રૌઢ દક્ષાધર, બહુ આયુષ્યવાલા અને શાશ્વત કહે છે, એ આશ્ચર્યની વાત છે. તે અતિશય લઘુ છતાં લક્ષ યોજનના પ્રમાણથી વિભૂષિત છે, અને સદા વૃત્તના યોગથી પોતાની જાતના દ્વીપોમાં મુખ્યપણાને પ્રાપ્ત થયો છે. તે જંબૂદ્વીપમાં સન્માર્ગે આલનારાઓને નેત્રરૂપ એવું ભારતક્ષેત્ર આવેલું છે, જેની અંદરનો આ મધ્યખંડ તેના નેત્રની ભિન્નમ કીક્રીના જેવો દેખાય છે. તેની વચ્ચે પડીને વૈતાલ્ય પર્વતે જેને બે ખંડવાલું કરેલ છે, જે અખંડ લક્ષ્મીથી મંડિત અને ખુદ્ધિવડે પંડિત છે. હિમાલયથી વહન કરનારી અને ધન્ય એવી ગંગા તથા યમુના નદીએ પોતાના જલના સંગ્રહથી તે ભરતક્ષેત્ર પ્રત્યેક ત્રણ ખંડવાળું બનેલું છે. જેની અંદર પદ્મદ્રુમાં થયેલી નવીન પદ્મિનીના જેવી નિર્મલ ગંગા આવેલી છે, જે ગંગાએ મહેશના મસ્તકને વિભૂષિત કરેલું છે. એ ગંગાનો પ્રભાવ સાંભળો-^૨જેના નપુંસક ગાં-

૧ રાખ પહે સુવર્ણ-કૃત્ય જાતિ અને ગોત્ર-ભિન્નકુલની શોભાથી ભરપૂર હોય છે; મંડલ લક્ષ્મી-દેશમંડલની લક્ષ્મીથી યુક્ત અને છાયાએ યુક્ત હોય છે. તેવી રીતે જંબૂદ્વીપ સુવર્ણગોત્ર-સુવર્ણના (મેર) પર્વતની શોભાવડે ભરપૂર અને મંડલલક્ષ્મી તથા છાયાથી યુક્ત છે. ૨ પદ્મ વર્ષધર-એટલે જ (ક્ષેત્ર મર્ષાદા કરનારા) પર્વતો પ્રૌઢ મોટી દક્ષા-પૃથ્વીને ધરનારા અને શાશ્વત હોય છે. ૩ પદ્મ વર્ષધર-૭ વર્ષને ધારણ કરનારા ૭ વર્ષના હોય તે પ્રૌઢ-દક્ષામયુક્તને ધારણ કરનારા બહુ આયુષ્યવાલા-શાશ્વત કેમ હોઈ શકે? એ આશ્ચર્ય. ૪ લઘુ-નાનો હોય તે લક્ષ યોજનના પ્રમાણવાયો કેમ હોય? એ વિરાધ. ૫ વૃત્ત-માર્ગ આવરણ પહે વૃત્ત-ગોળાકાર જે સારા આવરણવાળો હોય, તે પોતાની જાતમાં મુખ્ય થાય છે. ૬ અર્થાત્ જેમાં ભુદ્ધિમાન પંડિતો રહેલા છે. ૭ ગંગા નદી પદ્મિનીના જેવી નિર્મલ જળગણા છે અને તે શંકરના મસ્તક ઉપર રહેલી છે. પદ્મિની પણ મહેશ-મદાન-ધન-પુરુષના મસ્તક ઉપર રહે છે. ૮ ગાગ્રેય-એ ગંગાના પુત્ર ભીષ્મપિતા તેમણે નપુંસકના જેવું અફગર્થ ત્રવ વીડું દત્તું છતાં પણ તે ગંગાનો પ્રભાવ પુત્ર થવામાં કારણરૂપ અને છે.

ગેય પુત્ર સર્વેનારચિત્તને હરે છે. છતાં એ પુત્રના કારણરૂપ છે. શિવ-શકર તથા
માધવ-વિષ્ણુથી પ્રસિદ્ધિ એવી યમુના નદી કૃષ્ણવર્ણવાળી છે, તેથી તે નીચ કૃષ્ણગથી
મૂર્તિન થઇને સાગર પ્રત્યે ગમન કરનારી છે. શત્રુઓનો વર્ગ જેનો દંડ કરી શક્યો
નથી એવા મધ્યગંડમાં કાંપિલ્યપુર નામે એક નગર આવેલું છે; તે શુભોનો આદર
કરનાર અને સારી ઉપાસના કરનારા લોકોના સ્થાનરૂપ છે જે નગર શૂર સહિત,
જંગમગંડગથી મંડિત; પુષ્પાશ્રિત, સુરાચાર્ય, તથા કવિના ધામથી વિભૂષિત, શન-
સ્થર અપિવરે સંયુક્ત, સર્વદ્રવ્ય યુક્ત અને અનંત એવું ગ્રોભે છે, પરંતુ કઠિપણ
શૂન્ય રહેતું નથી જે કાંપિલ્ય નગરમાં રહેલા તાર અને સસાર આગાર-ગૃહોને
જેમ શું દિવસે પણ શુભ-આકારવાલા તારાઓ રહેતા હતા ? અને રાત્રે તે શૂન્ય-આ-
દરવાળા ચરરૂપે દેખાતા હતા ? જે નગરમાં ૧૨ વંશની વૃદ્ધિ, સુમનસનો વિવિધ
વર્ણમય સમૂહ અને બાહર તથા અંદર સુંદર ૧૪ પદ્માકરવાળી પૃથ્વી હતી.

તેવાં તે કાંપિલ્ય નગરમાં કૃતવર્મા નામે રાજા હતો. તે ઘણાં સુખવાલો, શુભ
કર્મ કરનારો, શત્રુઓના મર્મને બળુનારો, જિનધર્મમાં આદરવાલો અને સારી બુદ્ધિવાલો
હતા. જે ૧ શબ્દ સમિતિ પ્રધાન છતાં પણ સદા અદ્ય થઈ ધર્મધુરાથી વ્યવેલા ૧ સપક્ષ
૧ ભાગજીને; શત્રુના નગરમાં મોકલતો હતો. અને તે શત્રુઓ પોતાના હૃદયમાં સંસ્કા
થયેલા તે ભાગજીને સત્વર ધારણ કરતા, તોપણ તેઓના ૧૮ ગુણને કઠિપણ ગ્રહણ કરતા
નહતા પરંતુ તેઓ તેની જીભના બળતું રણભૂમિમાં વર્ણન કરતા હતા એવો તે કૃત-
વર્મા રાજા આ પૃથ્વી ઉપર વર્મ-કવચને ચારણ કરનારો હતો.

૧ યમુના નદીમાં શંકર તથા ત્રિષ્ણુનું સ્થાન નથી, અને નીચા-કુ-પૃથ્વીના ક્ષંગી મર્મિન
થઈને તે સાગર પ્રત્યે ગમન કરનારી છે. જે શ્રી શિવ કલ્યાણની મા-લક્ષ્મીના ધવ-સ્વામીથી
રહિત હોય, તે શ્રી નીચ પુણના સંગથી મલિન થઈ પગપુણની સાથે ગમન કરનારી થાય છે.
૨ શૂ-શરવીર પુણ પક્ષે શૂ-સર્પ. ૩ જંગમગંડ-જંગલ પક્ષે આનંદ તથા ગંગગથી મંડિત
પક્ષે; રાતા રંગવાલા મંગળ ગૃહથી મંડિત. ૪ પુષ્પ-વિહારોથી આશ્રિત, પક્ષે પુષ્પમદથી
આશ્રિત. ૫ સુર-દેવ-આચાર્યો તથા કવિઓના ધામથી વિભૂષિત પક્ષે સુરાચાર્ય-ગૃદસ્પતિ,
કવિ-શુકના ધામથી વિભૂષિત. ૬ શનસ્થર-દલવે દલવે-દયોપચિદ્ગથી ચાલનારા મુનિઓથી યુક્ત
પક્ષે શનસ્થરમદ. ૭ અનંત-અંતરહિત. ૮ શૂન્ય-ખાલી પક્ષે આકાશ. ૯ તાર-ગોટા પક્ષે તારા.
૧૦ સસાર-સારવાલા-આગાર-ધરો. ૧૧ શુભ-આકારવાલા-છુપાવેલો કરનારા ચર ખાતમીદારો.
૧૨ વંશ-કુલ પક્ષે વંશની વૃદ્ધિ. ૧૩ સુમનસ-ગદાનો પક્ષે પ્રખ્યા-તેમનો વિવિધવર્ણ-રંગમય
સમૂહ. પક્ષે પદ્માકર દાનિય વિગેરેવર્ણ. ૧૪ પદ્માકર-પદ્માની ખાણ પક્ષે સરોવર. ૧૫ તે સર્ગિત
પાલનારો હતા. અદ્ય નિર્દય-પક્ષેઆધિક લાભવાલો. ૧૬ સપક્ષ-પાંખોવાલા પક્ષે સદાવાલા.
૧૭ ભાગજી-ખાજી પક્ષે ચાગડો. ૧૮ ગુણ પક્ષે દોરી.

તે આ પૃથ્વી ઉપર પ્રતાપસહિત 'ઈન-સ્વામી થઈ રાજ્ય કરતો હતો, તોપણ સર્વ લોકોને તેની છાયા હતી, એ આશ્ચર્યની વાત હતી કામને આદર આપનારા તે રાજાને 'સુતારા, ઉત્તમ 'નક્ષત્રમાળાથી શરીરને મંડન કરનારી શ્યામા નામે રાણી હતી તે 'પ્રાણીની જેમ પ્રદક્ષિણકૃત હતી, લક્ષ્મીની જેમ 'જિનપ્રિય હતી, 'સીતાની જેમ રામને અભિરામ હતી 'શિવાની જેમ શિવમાર્ગે ચાલનારી હતી, કુંતીની જેમ 'સધર્મપુત્રા હતી રૌદ્રિણીની જેમ 'વિદ્યુમા તત્પર હતી અને દમયતીની જેમ 'નહારી સ્થિતિમા પણ જે પ્રિય (અ) નળને સંગત થઈને રહેલી હતી

હવે પદ્મસેન ગળનો જીવ સુખથી સારરૂપ એવા સહસ્રાર દેવલોકમા લાભુ' જીવિત લોગવીને વશાળ માસની શુકલ ધારશ તીથી કે જે અતિથિ અભ્યાગતોનું માન કરવાને યોગ્ય છે, તે દિવસે ચંદ્ર જિત્તરાષ્ટ્રાદી નક્ષત્રમા આવતા ત્યાંથી અચવીને અવધિ જ્ઞાન વડે લક્ષ્મીના ભવન રૂપ એણે પોતાનું અવલુ માની મતિ વિગેરે ત્રણજ્ઞાનવડે શુકત ધર્મ શ્યામા રાણીની કુક્ષિમા અવતર્યો જેમા સુગંધી દ્રવ્યોથી સારો પવન આવતા હતો, એવા વાસજીવનમા તલાઈ વિગેરેથી સજ્જ કરેલી સુખશય્યામા તે શ્યામા દેવી સુતા હતા તે નાત્રિને સમયે આધિ તથા વ્યાધિથી રહિત એવા શ્યામાદેવીએ ગળેદ્ર વિગેરે ચૌદ શુભ સ્વપ્નમા જોયા તેજ વખતે આસન ચક્ષિત થવાથી આલસ રહિત થઈને ઇન્દ્રે ત્યા આવ્યા અને ગર્ભમા આવેલા જનપ્રભુને નમસ્કાર કરી તેઓ આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા—“ હે પ્રભુ, અન્યના જીભ દેવતાઓ પૃથ્વીમા કોઈ સ્થળે ભલે હોય, પરંતુ દેવાધિદેવપણાથી તો તમેજ અમારા દેવ થવાને યોગ્ય છો. જેમ મેઘમ ડહમ રહેલો સૂર્ય અધકારને હણે છે તેમ ગર્ભની અંદર રહેલા તમે પણ ત્રણ જગતમા પ્રસરેલા અધકારને હણો છો, જેમ પૃથ્વીની અંદર રહેલ નિધાન દ્રવ્યની સમૃદ્ધિને આપનાર હોય છે, તેમ તમે ગર્ભની અંદર રહેલા છો, છતાં પણ તેની વૃદ્ધિને કળાસ છો હે સ્વામી, અમે દેવતાઓની એક એવી

૧ ઇન-સૂર્ય હોય ત્યાં જાવા હોવી ન જોઈએ, છતાં જાવા હતી એ વિરોધ ૨ સુતારા-સારી-તાત્ર-ક્રીડાઓવાળી પક્ષે ગારા તારાવાળી ૩ નક્ષત્રમાળા-તારાઓની ઘેણી પક્ષે નક્ષત્રમાળા એક નાતનું આબૂપણ ૪ જેમ પ્રાણી પ્રાણ સાથે શુકત હોય છે, તેમ તે ગણી પ્રાણગાન અથવા શીળથી શુકત હતી ૫ જેમ લક્ષ્મી જિન-વિષ્ણુને પ્રિય છે, તેમ તેણીને શ્રી જિનશ્રગવાન પ્રિય હતો. ૬ સીતા ગમને પ્રિય છે, તેમ તે રામા-સ્ત્રીઓમા અભિરામ-એક અથવા રામા શોભાવડે મંદર હતી ૭ શિવા પાર્વતી શકરને માર્ગે અનુસરી ચાલનારી છે તેમને શિવ-કવ્યાલુને માર્ગે ચાલનારી હતી ૮ કુંતી ધર્મપુત્ર-મુધિકરે સહિત છે, તે રાણી સધર્મ-સાધવની બુદ્ધિપુત્રવાળી અથવા ધર્મપુત્રવાળી હતી ૯ વિદ્યુ-ચક્ર. ૧૦ જેમ દમયતી નહારી સ્થિતિમા નલરાજ સાથે રહી હતી તેમ તે નહારી સ્થિતિમા અનન-અગ્નિ સાથે રહી તેની હતી

રીતિ ચાહે છે કે, જ્યારે અમો દેવલોકમાંથી સમાધિ વટે અહિં આવીએ છીએ, ત્યારે તે દેવલોકમાં અમારાં ત્રણે જ્ઞાનને મૂકીને આ ભૂમિ ઉપર આવીએ છીએ અને બલવડે શોભતા એવા તમે તો તે ત્રણે જ્ઞાનને અહિં સાથે લાવ્યા છો; તોપણ અમો તેની ઇર્ષ્યા કરતા નથી. પરંતુ અમોએ હૃદયમાં ચિંતવ્યુ છે કે, “જે પ્રભુ-સમર્થ પુરૂષો ઠરે, તે બધું જાપ્ય-સમજવા લાયકજ છે.” એ વાત તો એક તરફ રહી, પરંતુ તમેએ અમારા આસનોને હમણાં ચલાયમાન કર્યો, તે દેવી રીતે ? તે ઉપરથી તમારું બલ વચનથી કહી શકાય નહીં તેવું છે; અર્થાત્તજે તમારું બલ વચનથી કહી શકાય નહીં તેવું ન હોય; તો તમે અમારા આસનોને ચલાયમાન કેમ કરી શકો ? હે સુંદર સ્વર-વાદા, પ્રભુ, તોપણ તમે પુરૂષ રૂપે થઈ બાહેર પ્રગટ થાઓ. સમ્યગદૃષ્ટિના બલથી અમોએ તમેને જાણી લીધા છે. હે મોક્ષદાયક પ્રભુ, જ્યાં સુધી તમે અમોને દેવજ્ઞાન આપશે નહિં, ત્યાંસુધી અમો તમારું પકડ્યું છોડીશું નહિ. જેઓ ન્યાયમાં પ્રવૃત્તિ કરનારા છે, તેઓ તમારા યોગ્ય સેવક જેવા છે, તેથી તેઓની વાણીની વૃત્તિ આ પૃથ્વીમાં એવીજ હોય છે.” આ પ્રમાણે સર્વ આરંભને છોડનારા શ્રી જગત્પતિને વિજ્ઞાપિ કરી, પછી તે ચતુર ઇંદ્રોએ ક્યામાદેવીને પ્રણામ કરી આ પ્રમાણે ઉંચે સ્વરે કહ્યું, “શુભ વચન બોલનારા અને ગર્ભમાં રત્નને ધારણ કરનારા હે દેવિ, અમો તમને નમસ્કાર કરીએ છીએ. કારણ કે, રોહણગિરિ રત્નગર્ભ હોવાથી સર્વ પર્વતોમાં માન્ય ગણાય છે. જેમ લોકોમાં સૂર્યને જન્મ આપનારી પૂર્વાદિશા પૂજ્યતાને પામી છે, કલ્પદ્રુમવડે અતુંદ્ય એવી ભૂમિ જેમ દેવતાઓને સેવવા યોગ્ય થઈ છે અને જેના ગર્ભમાં મુકતા (મોતી) છે એવી છીપને જેમ લોકો ચત્રથી રાખે છે, તેમ તમે ગર્ભના પ્રભાવથી લોકમાં સર્વોત્તમ થયેલા છો. હે દેવી, તમેને આવેલા પહેલા અજેંદ્રના સ્વપ્નથી તમારા પુત્ર રાજા-માન્ય, સદા ઉત્તમ, રેણુગતિ અને વૈદાનકર થશે. બીજા વૃષભના સ્વપ્નથી તમારા પુત્ર માર્ગગામી રક્ષાભારનો ઉદ્ધાર કરનારા, અતુલબળથી ઉન્નવળ, અને શુભ દર્શન વાલા થશે. ત્રીજા સિંહના સ્વપ્નથી તમારા પુત્ર અનેક રેણુઓને છો-

૧ અજેંદ્ર રાજાઓને જેમ માન્ય છે, તેમ તમારા પુત્ર સર્વરાજાઓને માન્ય થશે. ૨ અજેંદ્ર ભદ્ર જાતિ-કુટુંબ જાતિ હોય છે, તેમ તમારા પુત્ર ભદ્રિકાત્મકિના થશે. ૩ અજેંદ્ર દાનપદને કરનાર હોય છે. તેમ તમારા પુત્ર દાનકર-દાન આપનારા થશે. ૪ વૃષભ બળદ માર્ગયાથી-માર્ગે ચાલનાર હોય છે. તેમ તમારા પુત્ર માર્ગનુસારી થશે. ૫ બળદ પહેલે ક્ષમા-પૃથ્વીના ભારને વહન કરનાર અર્થાત્ત જીખાનાર અને પ્રભુ પહેલે ક્ષમા ગ્રહના ભારથી પ્રાણીઓનો ઉદ્ધાર કરનાર ૬ સિંહ પહેલે અનેક અજેંદ્રોની રાજ-વેણીને છતનારા પ્રભુ પહેલે અનેક પર-રાજાઓની આજિ-રંભ ભૂમિમાં વિજય મેળવનાર.

તનાર, ^૧ વનસેવી, સાહસમાં ^૨ અગ્રણી અને ^૩ સહાય રહિત કાર્યને કરનારા થશે. ચોથા લક્ષ્મીને અભિષેક કરવાના સ્વપ્નને જોવાથી તમારા પુત્ર આ પૃથ્વી ઉપર લક્ષ્મી રૂપ અથવા સર્વને સન્માન કરવા લાયક અને ^૪ સન્નદન થશે. પાંચમાં પુષ્પમાલાના સ્વપ્નના દર્શનથી તમારા પુત્ર ^૫ શુભસંસર્ગવટે બદ્ધાત્મા, ^૬ ગંધર્વધુર બંધક અને ^૭ સ્વવાસથી આવાસને વાસિત કરનારા થશે. છઠ્ઠા ચંદ્ર દર્શનના સ્વપ્નથી તમારા પુત્ર ^૮ ગોસમૂહથી વિશ્વના સંતાપને હરનારા ^૯ સંયોગી જનને સુખ આપનારા અને ^{૧૦} કલા-કલાપથી યુક્ત થશે. સાતમા સૂર્યદર્શનના સ્વપ્નથી તમારા પુત્ર ^{૧૧} પંકહર્તા, ^{૧૨} માર્ગદર્શક સમ્યગ્ દષ્ટિને રૂચિ આપનાર અને અન્ય લોકોને ^{૧૩} દુર્નિરીક્ષ થશે. આઠમા દેવજ દર્શનના સ્વપ્નથી ^{૧૪} રત્ન કોટેશ્વરના ધામરૂપ વંશનાં અગ્રભાગે તમારા પુત્ર પ્રાસાદના ધ્વજની જેમ ચડશે. નવમા કુંભદર્શનના સ્વપ્નથી તમારા પુત્ર ^{૧૫} સુવૃત્તવટે શોભનારા, ^{૧૬} સુમનમ્ની ઔણીથી સુશોભિત શરીરવાળા અને ^{૧૭} અમૃતથી અન્યને તૃપ્ત કરનારા થશે.

૧ સિંહ પક્ષે વન-જંગલમાં વાસ કરનાર પ્રભુ પક્ષે પશુ જંગલમાં વાસ કરનાર. ૨ અગ્રણી-સુખ. ૩ કોઈની સહાય વગર કાર્ય સાધનાર. ૪ સન્નદન સત્પુરોને આનંદ આપનાર અને સત્પુત્ર. ૫ પુષ્પમાલા પક્ષે શુભ-દોરાના સંસર્ગથી ગદ્દાત્મા એટલે જેનું સ્વરૂપ બંધાએલું છે અને પુત્ર પક્ષે શુભોગી જેમનો આત્મા બંધાએલો છે, ૬ પુષ્પમાલા પક્ષે ગંધ સુગંધ વડે બધુર ભિન્નતપણે બંધક-બંધવાસી પુત્ર પક્ષે ગંધ ગર્વથી બધુર-ભિન્ન એવા પુરોને બંધક-અટકાવનાર ૭ પુષ્પમાલા પક્ષે સ્વવાસથી પોતાની ખુશખોશી આવાસ ગૃહને વાસિત-ખુશખોશાર કરનાર પુત્ર પક્ષે સ્વવાસથી-પોતાના વાસથી નિવાસથી આવાસ-ગૃહને વાસિત વાસનાયુક્ત કરનારા. ૮ ચંદ્ર પક્ષે ગોસમૂહ-કિરણોના સમૂહથી વિધના સંતાપને હરનાર પુત્ર પક્ષે ગો-અમૂહ વાણીના સમૂહથી-દેશનાથી વિધ સંતાપને હરનાર.

૯ ચંદ્ર પક્ષે સંયોગી-સંયોગવાદા સર્વ પદાર્થોને સુખ આપનાર પુત્ર પક્ષે સંયોગી-સમ્યગ્ યોગવાદા (સ્વજનાદિને તેમજ) મહાત્માઓને સુખ આપનાર. ૧૦ ચંદ્ર પક્ષે કલાકલાપ કલાસમૂહ-પુત્ર પક્ષે વિવિધકલાઓનો સમૂહ. ૧૧ સૂર્ય પક્ષે-પંક-કાદવને હરનાર. પુત્ર પક્ષે પંક-પાપરૂપ કાદવને હરનાર. ૧૨ સૂર્ય પક્ષે-માર્ગદર્શક-મહાશયી માર્ગ દર્શાવનાર, પુત્ર પક્ષે માર્ગ-ધર્મમાર્ગ દર્શાવનાર. ૧૩ સૂર્ય પક્ષે સમ્યગ્-સારી રીતે દષ્ટિને રૂચિ-ક્રાંતિ આપનારા પુત્ર પક્ષે સમ્યગ્ દષ્ટિ-સમ્યગ્ દર્શન વાતાને રૂચિ ઉપજાવનારા. ૧૪ સૂર્ય-દુર્નિરીક્ષ-કુન્ને જોઈ શકાય તેવા પુત્ર પક્ષે તેજવડે ઊરકેલીથી જોઈ શકાય નેવા. ૧૫ ચંદ્ર પક્ષે રત્નકોટીશ્વર-કોટી રત્નોના સ્વામીના ધામ-રૂપ-ગૃહરૂપ. એવા વંશ-વાંસ પક્ષે વંશ-કુલ. ૧૬ કુંભ પક્ષે સુવૃત્ત-સારા ગોળ-આકારથી શોભનાર. પુત્ર પક્ષે સુગત-શુભ આચરણથી શોભનાર. ૧૭ કુંભ પક્ષે સુમનસ-પુષ્પોની ઔણીથી સુશોભિત સ્વરૂપવાલો પુત્ર પક્ષે-સુમનસ દેવ અથવા પદ્માનોની ઔણીથી સુશોભિત શરીરવાલો. ૧૮ કુંભ પક્ષે અમૃતથી અન્ય બીજને તૃપ્ત કરનાર. પુત્ર પક્ષે અમૃત-મોહથી અન્ય-જીવોને તૃપ્ત કરનાર અથવા જ્ઞાનરૂપી અમૃતથી તૃપ્ત કરનાર.

દશમા પદ્મચરિત્રના સ્વપ્નના દર્શનથી તમ્બરા પુત્ર અનેક ^૧ સુવચસ્ર ને સંતોષ કરનારા, ^૨ કમલાવલિથી શોભતા અને ^૩ તાપને હરનારા થશે. અગીયારમા સમુદ્રદર્શનના સ્વપ્નથી તમારા પુત્ર 'ધીવરપુરુષોને સતત એવવા યોગ્ય; રત્નોના સ્થાનરૂપ. અપરિમિત પ્રમાણવાલા, અને સદા ^૪ વિદ્યુમાં પ્રીતિવાલા થશે. બારમા વિમાનદર્શનના સ્વપ્નથી તમારા પુત્ર દેવતાઓના નૃત્ય તથા ગીતથી શુકત અને ઇંદ્રોના સાંનિધ્યવાલા થશે. તેરમા રત્નરાશિના સ્વપ્નના દર્શનથી તે અનેક વર્ણવાલા રત્નોથી શુકત ચિંતિત અર્થને આપનારા નાયકરૂપ થશે. અને ચૌદમા અગ્નિના સ્વપ્ન દર્શનથી તમારા પુત્ર ^૫ પ્રતાપથી હિંસાઓના સમૂહને આક્રમણ કરનારા, દેવતાઓના પ્રમુખ, પવિત્ર. ^૬ જડતાને હરનારા અને શુદ્ધિ કરનારા થશે.

આ પ્રમાણે રથામાદેવીને કહી અને જિન ભગવાનને નમી તે ઇંદ્રો નંદીશ્વર (દીપે) ગયા અને ત્યાં અઠાઇઉત્સવ કરી પોતપોતાના સ્થાનમાં આઠ્યા ગયા. પછી રથામા દેવીએ પોતાના પતિ-રાજા પાસે જઈ તે સ્વપ્નની વાત કહી. જે સાંભળી રાજા હર્ષના ભારથી પ્રિયા પ્રત્યે બોલ્યો "દેવી, તમે જે સ્વપ્નો જોયાં છે, તે શુભ અને ઉત્તમ પુત્રને આપનારા છે. તે વિષે મેં પૂર્વે શાસ્ત્રમાંથી સાંભળ્યું છે. દેવે આપણુ ધર્મને સર્વ પ્રકારની સંપત્તિ થશે, કઠિપણુ વિપત્તિ થશે નહીં. પુત્રની ઉત્પત્તિ થશે, શુદ્ધ ઉપર ભક્તિ થશે, સર્વજન સેવક બનશે, રાજ્યની વૃદ્ધિ થશે, ઉત્કૃષ્ઠ શુદ્ધિ પ્રાપ્ત થશે, કાર્યસિદ્ધિ થશે, સર્વ લોકોમાં પ્રસિદ્ધિ થશે અને ઉત્તમ વસ્તુની સમૃદ્ધિ મલશે." ઇંદ્રોના કહેવાથી પ્રથમથી જો અર્થ તે બાળુનારી રાજપત્ની રથામાદેવીને પતિના આ વચનથી બમણો હર્ષ પ્રાપ્ત થયો. જ્યારે સુંદર પ્રભાત કાલ થયો, એટલે સર્વ કાર્ય સમૂહ કર્યા પછી રાજાએ માણસો મોકલી સ્વપ્નના લક્ષણોને બાળુનારા વિદ્વાનોને બોલાવ્યા. પોતાની રાણીને રાત્રીપમાં પડદામાં ગળી પ્રથમથી ગોઠવી રાખેલા આસનો ઉપર તે સ્વપ્નપાઠકોને અનુક્રમે બેસારી અને તેમની આગળ ફલ પુષ્પનો સમૂહ મૂકી રાજા આ પ્રમાણે બોલ્યો-
 "હે વિદ્વાનો! મારી રાણીએ ગળેંદ્ર વિગેરે ચૌદ સ્વપ્નો સ્પષ્ટ રીતે જોયા છે, તો તેઓનું મને શું ફલ પ્રાપ્ત થશે? તે નિવેદન કરો." તે સાંભળીને તે શાસ્ત્ર ડોવિદો પર સ્પષ્ટ વિચાર કરવા લાગ્યા. જ્યારે તેનો ખરો અર્થ સમજવામાં આવ્યો, ત્યારે તેઓમા

૧ પદ્મચરિત્ર પર અનેક સુવચસ્ર-સારા પદ્ધતિઓને સંતોષ કરનારા. પુનપદ્ધતિ અનેક સારી વચવાલા-યુવાન પુરુષોને સંતોષ કરનારા. ૨ પદ્મચરિત્ર પર કમલાવલિ-કમળ શ્રેણીથી શોભતા. પુનપદ્ધતિ કમળાવલિ-લક્ષ્મીની શ્રેણીથી શોભતા. ૩ તાપ-ચરિત્ર પર સંસારનો તાપ ૪ સમુદ્રપદ્ધતિ ધીવર એટલે દીગર પુરુષો અને પુનપદ્ધતિ શુદ્ધિમાન પુરુષો. ૫ સમુદ્રપદ્ધતિ વિદ્યુ-ચક્ર અને પુનપદ્ધતિ વિધિક્રિયા ૬ અગ્નિપદ્ધતિ પ્રતાપ-શ્રેણી તાપ અને પુનપદ્ધતિ પ્રતાપ-તેજ ૭ અગ્નિ ચક્રે જડતા એટલે ટાઢથી અકડાવું તે અને પુનપદ્ધતિ જડતા જડપણું.

મુખ્ય એવો એક દક્ષ પુરૂષ બોલ્યો—“રાજન, દેવીએ એ સ્વાનો સ્પષ્ટ રીતે જોયાં છે, તેથી તમારો પુત્ર તીર્થ” કર થશે. જો તે સ્વાનો સ્પષ્ટ જોવામાં ન આવ્યા હોય તો ચક્ર-વર્તી થાય છે. સાત સ્વાનો જોવામાં આવે તો વાચુદેવ થાય છે, ચાર સ્વાનો જોવામાં આવે તો બલદેવ થાય છે. અને એક સ્વાન જોવામાં આવે તો રાજા થાય છે.” તેમના આ વચનો સાંભળી રાજા પરિવાર સાથે સંતુષ્ટ થયો. તેણે શરીરમાં રેશમાં રૂપ કવચ ધારણ કર્યું અને હર્ષાશ્રુના ભારથી તે પ્રકાશમાન થઈ રહ્યો. પછી વશ્ર વિગેરેના શિરપાવથી સંતે.પ પમાડી તે સ્વપ્રવાચકોને તેમને ઘેર મોકલ્યા અને પછી તેણે મહારાણીને તે સર્વ વૃત્તાંત જણાવ્યો, તેથી તેણીના હૃદયમાં નિશ્ચય થયો. પછી હર્ષથી પુષ્ટ થયેલી શ્યામાદેવીએ બે હાથ જોડી રાજાને કહ્યું. “સ્વામી, કદ્યાણના વિસ્તારને કરનાર મારે તીર્થ” કર પુત્રજ થાઓ.” સંતાનના વાક્યની સંતતિથી મુખમાં નિમગ્ન રહેનારા અને અધિક અધિક હર્ષને ધારણ કરનારા તે બંને દંપતીને દિવસો વેગથી પ્રસાર થવા લાગ્યા. તે ગર્ભના પ્રભાવથી રાજાના નગરમાં, અંતઃપુરમાં, અને સ્વદેશમાં અને પરદેશમાં આધિ, બ્યાધિ કે પીડાની વાત રહીજ નહિ. તે સમયે ઇંદ્રની આજ્ઞાથી પવિત્ર કાર્ય કરનારા ઉત્તમ વાચુકુમાર દેવતાઓ હર્ષથી શ્યામાદેવીના મહેલના આંગણને સાફસુદ કરવા લાગ્યા, મેઘકુમાર દેવતાઓ મુર્ગધિ જલથી સિંચન કરવા લાગ્યા, છ ઋતુઓની દેવીઓ મુકર કુસુમના સમૂહની વૃદ્ધિ કરવા લાગી. બ્યંતરદેવીઓ તેમના શરીરની શુદ્ધિ કરવા લાગી અને બ્યોતિષ્કદેવીઓ શ્યામાદેવીને રત્નમય ઢર્પણ દેખાડવા લાગી. જ્યારે જિનરાજ પ્રભુ શ્યામાદેવીના ઉદરે અવતર્યા, ત્યારે સર્વ લોકોને રાજપણું પ્રગટ થઇ આવ્યું અને ઋતુરાજ વમન્ત પ્રસરવા લાગ્યો, પ્રભુ ભૂલોકમાં આવતાં સર્વ વૃક્ષો યોગ્યતા પ્રમાણે ખીલી મનુષ્યોને પુષ્પો, ફુલો અને પત્રો આપવા લાગ્યાં, સમુદ્ર જિનપ્રભુનું સામીપ્ય પ્રાપ્ત કર્યા છતાં પણ શ્રીભઋતુ આવતાં રાજપ્રસાદ મેળવી વેળા મર્યાદા મૂકવા લાગ્યા, પરંતુ શ્યામાદેવી એ સ્વામા છતાં પણ ધર્મ કર્મ કરવામાં મર્યાદા ઇચ્છી નહીં, પરંતુ ઉલટી તેણીને તે ઉપર (વિશેષ) શ્રદ્ધા થઇ. બાહેરના પ્રગટ જિન ભગવાન અને અંદર-ગર્ભગત જિનભગવાનની અંદર મહત્ અંતર હોય છે. કારણકે સામાન્ય કેવળી અને જિનેશ્વર ભગવાન એ બે વચ્ચે અતિશય વડે મોટું અંતર તફાવત હોય છે.) અશ્વાઠ માસ અર્ધો જતાં ત્રીજે માસે શ્યામાદેવીને જગત્ પૂર્વિત એવો સુકૃતનો દોહદ ઉત્પન્ન થઇ આવ્યો. તે બિપરથી અઘાપિ પણ શ્રીઓમાં ઘણી ધર્મશ્રદ્ધા જોવામાં આવે છે. જેમાં મહાજન પ્રવર્તે તે માર્ગ કહેવાય છે જેમ જિનદષ્ટિ વડે જિત્તમ ગ્રાવકોનો અને અંતરદષ્ટિવડે સત્પુરૂષોનો પ્રસરેલો તાપ શમી જાય છે.

તેમ વર્ષાઋતુ આવતા મેઘ વૃષ્ટિવટે ગ્રીષ્મઋતુનો પ્રચરેલો તાપ શમી ગયો. ૧૬૧ ઋતુવાલા ધનમેધને ઘણા જનોને તૃપ્ત કરતો જોઈ દાનરહિત જોવો સૂર્ય શાંત થઈ ગયો. શ્રી જિનપ્રભુને નિષ્પાપ બાણી અને પોતાને અગસ્ત્યમુનિએ અંજલિમાં પીવાએલો. બાણી સમુદ્રે જલના ગર્વથી ઊત્પન્ન થયેલી પોતાની ૧૬૨ જલોલતા છોડી દીધી. તે સમયે શ્યામાદેવીના સ્ત્રીમંતનું કામ કરવાને શરદઋતુ હંસક સહિત શુકપક્ષીની પંકિતની સુંદર તોરણમાળાને લઈ હરપંથી સત્વર ત્યાં આવી પહોંચી. જિનમાતાનાં તે ભવ્ય અને નવીન સ્ત્રીમંતોત્સવ થતાં અગ્નિએ પણ પોતાની શ્યામતા હરપંથી છોડી દીધી. સર્વદા પ્રભુ ગર્ભમાં આવતાં પૃથ્વી ઊપર ૧૬૩ પંકનો નાશ થઈ ગયો. ૧૬૪ દુર્દિનનો પ્રસવ થઈ ગયો અને ૧૬૫ સંવિચાર પણ થવા લાગ્યો; તે સમયે શ્રી સર્વ હિંતકારી પ્રભુના પ્રસાદથી સર્વ પૃથ્વી ખીલી રહી, ૧૬૬ ઋષિગણનો ઉદય થયો અને ધાન્ય હલારગણું ઊત્પન્ન થયું. અગાર-ધર વગરના અનગાર-મુનિઓનો પણ વિહાર હેમંતઋતુમાં થાય છે, તો દેહના ગર્ભ રૂપી ઘરમાં રહેલા પ્રભુના તે વિહારની સિદ્ધિ કેમ ન થાય ? સૂર્ય પણ ૧૬૭ પર્વણીને દિવસે પોતાને તમથી ઓસેલો જોઈને અને શ્રી જિન પ્રભુને સદા તમને હણુનારા જોઈને તે કાલે મંદતેજવાલો બની ગયો એ સમયે અનેક શ્લેષો દૃષ્ટિની પુષ્ટિને કરનારા થયા તો સર્વજ્ઞ પ્રભુના એ જન્મ પ્રસંગે તેમનું પોષણ થાય, એમાં શું કહેવું ? “ અમારા સમયમાં પ્રભુનું ગર્ભાધાન થયું, જન્મસ્નાત્રને મહોત્સવ થયો અને પ્રભુની માતા અમારા નામની સાથે મલતા છે. ” આહું વિચારી શાંતિઓએ “ પ્રૌઢતા ધારણ કરી. અહો થોડા સુખમાં પણ પ્રમદાઓની વૃદ્ધિ થાય એ સંભવિત છે. તે સમયે ૧૦ જડા(લા)શયો પણ પ્રભુને લઈને ૧૧નીચો માર્ગ છોડી ખરફ રૂપ બની પૃથ્વીમાં સ્થિર થઈ ગયા. તે કાલે જડતા

૧ મેઘ બન ઘણો અથવા ઘાટા રસવાલો છે અને જરૂર દાન કરી ધણા પ્રાણીઓને તૃપ્ત કરનારા છે. એવું જોઈ દાનગુણ વગરનો સૂર્ય શાંત થઈ ગયો. દાતાને દેખી અદાતા શાંત થઈ જાય છે. ૨ ઉલ્લેલતા-અપલતા ઉજાગળાપણું પડે ઉંચા મોઝાને ઉજાગળાપણું. ૩ અર્થોત્ અગ્નિ ઉજવળતાથી જ્વલિત થવા લાગ્યો. ૪ પંક કાઢવ પડે પાપ. ૫ દુર્દિન વાદળાથી છવાંએલો દિવસ પડે નહારે દિવસ તે શુભ નિર્મલ બની ગયો. ૬ દંભ વિચાર-દંસપક્ષીનો સંચાર શરદઋતુમાં દંસ પક્ષીઓ પાછા પ્રગટ થાય છે પહેલે દંસ-આતમાના જીવનો વિચાર. ૭ ઋષિગણ મુનિગણ પડે તારણણ. ૮ સૂર્ય પર્વણી-અમાવાસ્યાને તમ-રાહુથી ઝોસો થાય છે. અર્થોત્ સૂર્ય અદલ્ય વખતે તેમ બને છે અને પ્રભુતો સદા તમ-અત્રાન-અધકારને હણુનારા છે તે જોઈ સૂર્ય મંદ પડી ગયો. હેમતઋતુમાં સૂર્યનું તેજ મંદ થાય છે. ૯ અર્થોત્ હેમંતમાં રાત્રિઓ મોટી થઈ. રાત્રિનું નામ પણ રયામા છે, તેથી તે શ્યામાદેવીને મલતા નામવાળી છે. ૧૦ જડાશય-જડ-આશય હલવાલા મનુષ્યોએ અર્થ ખીન્ને પડે લેવો. ૧૧ નીચો માર્ગ જલાશય પડે નીચે માર્ગે જવું તે અને ખીન્ને પડે જીવ રહેતે ચાલવું તે.

થયા છતાં પણ જીવોન પવિત્ર રૂચિ યતી હતી. તેનું કારણ જિનભગવાનનું સંસારને નિવારનાર જન્મજ છે, એમ હું માનું છું. તે સમયે વૃદ્ધ સોજોએ આવી કિતકારી આહાર, આચ્છાદન, આસન અને માંચડાથી સર્વ ઋતુઓમાં તે ગર્ભનું જે પથ્ય હતું તે કયું. આઠ માસ અને એકવીશ દિવસો વ્યતિત થયા પછી માથ માસની શુકલ તૃતીયાને દિવસે રાત્રે શુભ સમયે ચંદ્ર હિતરાલાદ્રપદ નક્ષત્રમાં આવતાં અને બીજા ગ્રહો ઉચ્ચ સ્થાનમાં રહેતા સ્થાભાદેવીએ વગહના ચિહ્નવાલા સુવર્ણના જેવી કાંતિ ધરનારા, ત્રણ જ્ઞાનવાલા, ધીર, સમૃદ્ધથી પણ ગંભીર અને તેજના પુંજથી વિરાજીત એવા પુત્રન જન્મ આવ્યો. તે સમયે વિખ્યાત જગત્પ્રભુનો જન્મ થતાં દિશાઓ આકાશની સાથે પ્રકાશવાળી અને કાશકાના પુષ્પોના જેવી ઉજ્જવળ બની ગઈ. શણવાર નારકીઓને પણ સુખ યથું; પૃથ્વી ઉચ્છ્વાસવાળી (અંકુરિત) બની ગઈ. જલ નિર્મલ થયું, અગ્નિની જ્વાલા દક્ષિણ તરફ બલવા લાગી, વાયુ સુગંધી વાવા લાગ્યો અને વૃક્ષો પુષ્પિત થઈ ગયાં. આ પૃથ્વી ઉપર શ્રી જિન ભગવાનનું મહાત્મ્ય સદા અચિંત્યજ હોય છે. આકાશમાં ગંભીર ધ્વનિવાલા ડુંડુલિ (દિવવાજીત્રો) વાગવા લાગ્યાં. સુગંધી જલ તથા પુષ્પોની વૃષ્ટિ થવા માંડી.

એવે સમયે આસન કેપવાથી અવધિજ્ઞાનનો ઉપયોગ જેમણે કર્યો છે એવી શુભ હૃદયવાલી દિક્કુમારીઓ સત્વર પોતપોતાના સ્થાનમાંથી સત્વર ત્યાં આવી. લોગંકરા, લોગવતી, સુલોગા, લોગમાલિની, સુવત્સા, વત્સમિત્રા, પુષ્પમાલા અને અનિન્દિતા એ આઠ અધોલોક વસી દિક્કુમારિકાઓ સૂતિકાગૃહમાં આવી ત્યાં તેમણે જિનપ્રભુને, અને તેમની માતાને નમસ્કાર કરી કહ્યું કે, “ જગત્માતા, તમારે બહીષ્ણું નહીં. અમે પ્રભુનો જન્મોત્સવ કરવા આવ્યા છીએ ” આ પ્રમાણે કહી તે સૂતિકાગૃહની વ્યારે તરફ એક ચોજન સુધી ભૂમિને સારાવાયુથી શોષી તેમની સમીપે આસન કરી, જિન પ્રભુના ગીત ગાવામાં તત્પર થઈને રહી. તે પછી પ્રયાણ કરવાના આદરથી સુંદર એવી ઉચ્ચેન્દ્રલોકમાં રહેનારી આઠ દિક્કુમારીઓ ભુવનપતિ-જિન પ્રભુના ભુવનમાં આવી. તેઓના નામ મેઘંકરા, મેઘવતી, સુમેઘા, મેઘમાલિની, તોયધારા, વિચિત્રા, વારિષેણા અને બલાહકા એવાં હતાં, તેઓએ જિનને અને જિનમાતાને પ્રણામ કરી ચોજન સુધીની પૃથ્વી ઉપર સુગંધી જલવડે સિંચન કરી પુષ્પોની વૃષ્ટિ કરી. સર્વજ્ઞને અને તેમની માતાને નમસ્કાર કરવો, પોતાનું કામ પ્રગટ કરવું, ગીતગોન કરવું, અને પછી (પોત પોતાની દિશામાં મર્યાદાસર ઉભા) રહેવું એ દિક્કુમારી-

ઓનો વિધિ હોય છે. તે પછી પૂર્વરૂચક પર્વતના સ્થાનમાંથી આઠ દિક્કુમારીઓ દર્પણ લઇને આવી, ત્યાં આવી પોતાનો આચાર સાચવી તે સુંદરીઓ પોતાની દશા તરફ ડભી રહી. નંદા, ઉત્તરાનંદા, આનંદા, નંદિવર્ધના, વિજયા, વૈજયતી, જયંતી અને અપરાજિતા એવા તેમનાં નામ હતાં. દક્ષિણરૂચકમાંથી વિધિને જાણ નારી અને મર્યાદાવાળી આઠ દિક્કુમારીઓ હાથમાં બારીઓ લઇને આવી. સુપ્રહારા, સુપ્રદત્તા, સપ્રભુદા યશોધરા, લક્ષ્મીવતી, શેષવતી, ચિત્રગુપ્તા, અને વસુધરા એવા તેમનાં નામ હતાં. મહામારી, આધિ, અને વ્યાધિથી રક્ષણ કરનારી આઠ દિક્કુમારી હાથમાં પાખા લઇને પશ્ચિમરૂચકમાંથી આવી. ઇલાદેવી, સુરાદેવી, પૃથિવી, પદ્મવતી, એકનાસા, નવચિકા, સીતા અને ભદ્રા-એવાં તેમનાં નામ હતાં. ઉત્તર વૈકિયને કરનારી આઠ દિક્કુમારીઓ હાથમાં ચામર લઇને ઉત્તરરૂચકમાંથી આવી, તેઓ જિન અને જિનમાતાને મસ્તક કરી પોતાની દિશામાં ડભી રહી. અક્ષયુક્તા, મિથ્યકેશી, પુંડરીકા, વાણી, હાસા, સર્વપ્રભા, શ્રી અને હ્રી-એવાં તેમનાં નામ હતાં. ચિત્રકનકા, સુતેરા, ચિત્રા અને સૌત્રામણી નામની ચાર દિક્કુમારી-હાથમાં દીપક લઈ વિદિરૂચકમાંથી આવી. રૂપાસિકા, સુરૂપા, રૂપા અને રૂપકાવતી નામની ચાર દિક્કુમારીઓ મધ્યરૂચકમાંથી આવી. તેઓએ ચાર આંગળ છોડી પ્રભુનું નાભિનાળ છેદી પૃથ્વીમાં ખાડો ખોદીને તેની અંદર પધરાવ્યું. પછી તે ઉત્તમ ખાડાને દિવ્ય રત્નોથી પૂરી, તે ઉપર પીઠિકા બાંધી તેમાં દ્રાવણ અકૃષ્ણ આરોપત કર્યાં. પછી સૂતિકાગૃહથી પૂર્વ દક્ષિણ અને ઉત્તર દિશાઓમાં ત્રણ કદલીગૃહ બનાવી તેની અંદર ચોરસ શાળામાં સિંહાસનો ગોઠવ્યાં. પછી તે કુમારીઓએ શ્રી જિન ભગવાનને અને તેમની માતાને દક્ષિણ તરફના ઘરમાં લઈ જઈ ત્યાં ચતુઃશાલ ભરે રહેલા રત્નમય સિંહાસન ઉપર સ્થાપિત કર્યાં. ત્યાં દિવ્ય તેલથી ચોલી ઉદ્ઘર્તન કરી તરતજ તેમને પૂર્વદિશાના કદલીગૃહમાં લાવી, ત્યાં પાદપીઠ-બાજેઠ-વાજા ભવ્ય સિંહાસન ઉપર બેસારી બનેને નિર્મલ જલથી સ્નાન કરાવી વિભૂષિત કર્યાં. પછી તેમને ઉત્તરના દિવ્યરત્નવાલા ચતુઃશાલના પીઠ ઉપર લાવી શુદ્ધ હિમાચલ સંબંધી ગોશીર્ષ અંદન આલિયોગિક દેવતાઓની પાસે મંગાવીને મથન કરેલા ચરણિના કામના અગ્નિથી તે ગો-અંદન બાલી તે બંનેના હાથમાં (તેની) રક્ષાપોટલિકા બાંધી, પછી ‘તમે પર્વતના જેવા (દૃઢ આયુષ્યવાલા થાઓ)’ એમ પ્રભુના કાનમાં કહી બે પાપાણુના ગોળાને અન્યે અન્ય અફલાવ્યા. ત્યારબાદ જિનભગવાનને અને તેમની માતાને સૂતિકાગૃહમાં લઈ જઈ તે દિક્કુમારીઓ શ્રી અરિહંત પ્રભુના ઘણાં ગુણોને ગાતી ગાતી તેમની આસપાસ ડભી રહી. આ સમયે પ્રભુ પૃથ્વી ઉપર પધારતાં સર્વ ઇંદ્રોના અચળ આસનો એકી વખતે અ-હાયમાન થયાં. તત્કાલ અવધિજ્ઞાનથી પ્રભુનો જન્મ જાણી તે સર્વે ઘણાં આનંદથી પુષ્ટ

બની ગયા, અને સુંદર આદરથી પ્રભુના જન્મની દિશા તરફ સાત-આઠ પગલાં ચાલી નમન કરી અને પ્રભુની સ્તુતિ કરી પોતપોતાના આસનો તરફ પાછા આવ્યા. પછી સૌધર્મ ઇંદ્રે પોતાના સેનાપતિ નેગમેષી દેવને બોલાવીને કહ્યું કે, “ સર્વ દેવતાઓને બોલાવ્ય. ” પછી ઇંદ્રની આજ્ઞાથી તે નેગમેષી દેવતાએ નામથી અને અર્થથી યોગ્ય એવી મુઘોયા નામની એક યોજન પ્રમાણુવાટી ઘંટાને ત્રણવાર વગાડી. તેની સાથેજ એકે હાથા બત્રીશ લાખ વિમાનોની અંદર ઘંટાઓના પ્રતિ ધ્વનિઓ થઈ રહ્યા. તે સાંભળી સર્વ દેવતાઓ તત્કાલ સાવધાન થઈ ગયા. જ્યારે તે ઘંટાઓનો નાદ વિશ્રાંત થયો, ત્યારે સેનાપતિ નેગમેષીએ આ પ્રમાણે કહ્યું. “ હે દેવતાઓ, આજે શુભપર્વનો દિવસ છે, કારણકે શ્રી જિન ભગવાનનો જન્મ થયો છે. તેથી ઇંદ્ર પોતે ત્યાં જવાના છે, માટે તમે પણ સત્વર બેસો. ” સેનાપતિનાં આ વચન સાંભળી સર્વે સમ્યક્ત્વધારી દેવતાઓ દ્વિ-કાંતિને ધારણ કરતાં તત્કાળ હૃષીથી ગમન કરવા માટે સાવધન થઈ ગયા. કેટલા-એક ઇંદ્રની આજ્ઞાના બલથી, કેટલાએક વચનના બલથી, કેટલાએક તે મહોત્સવ જોવાની ઇચ્છાથી અને કેટલાએક પોતાની સ્ત્રીના વશથી-એમ સર્વ દેવતાઓ (અતિત્વરા-શુકત) સર્વ રીતે વિવિધ વાહનોને લઈ ત્યાં જવાને ભિત્તુક બની ગયા. તે કાલે ઇંદ્રની આજ્ઞાથી પાલકે નામના દેવતાએ પાંચસો યોજન ઉંચું, લાખ યોજન વિસ્તારવાળું, અનેક સ્તંભવાહુ, વાગતી ધુધરીઓથી ચોભતું, અને તોરણની શ્રેણીથી વિરાજમાન પાલકે નામનું એક પ્રધાન વિમાન બનાવ્યું. તેની અંદર સૌધર્મેંદ્રને માટે પાદપીઠ, ઉલ્લોચ અને રત્નમય પીઠિકાએ સજ્જિત એવું એક રમણીય સિંહાસન બનાવ્યું. ઇંદ્રના સરખા દેવતાઓ, દેવીઓ, સલાસદો અને અંગરક્ષકોને માટે બીજા ઘણાં પીઠ-આસનો ત્યાં નિર્માણ કર્યા. પછી સ્થિત કરનાર સૌધર્મ ઇંદ્ર પરિવાર સાથે પોતાને યોગ્ય આસને બેઠા. તે કાલે દેવતાઓએ ગાયન કરવા માંડ્યું. પછી પ્રયાણ કરવામાં ચતુર એવો ઇંદ્ર બત્રીશ લાખ વિમાનવાસી દેવતાઓથી વીંટાઈને હિત્તર દિશાને માર્ગે તિરછો ચાલી અસંખ્ય દ્વીપોતું ઉલ્લંઘનકરી નંદીશ્વર દ્વીપમાં આવ્યો અને તે (સદ્) વાસના શુકત સૌધર્મેંદ્રે ત્યાં પોતાનું વિમાન સંક્ષિપ્ત કર્યું. પછી સર્વ દ્વીપોને ઓલંગી નગરમાં જઈ તેણે પ્રભુના જન્મગૃહને હંચે પ્રકારે ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરી. તે ગૃહની ઈશાન દિશામાં પોતાનું વિમાન રાખી પોતે સૂતિકાગૃહમાં ગયો અને ત્યાં જિનભગવાનને અને તેમની માતાને નમસ્કાર કરી આ પ્રમાણે બોલ્યો “ માતા, તમારે, ભય રાખવો નહીં, અમંગળ દૂર કરવું, તમારા પુત્રનો જન્મોત્સવ કરવાને માટે હું અહિં આવ્યો છું. ” પછી શ્યામાદેવીને અવરુદ્ધાપિની નિદ્રા આપી તે ભક્તિ કરવામાં ચતુર એવો ઇંદ્ર પોતાના પાંચ સ્વરૂપ બતાવ્યાં. માતા પાસે અન્ય પ્રતિબિંબ (પ્રભુ તુલ્ય પ્રતિમા) સ્થાપન કરી પોતાની એક મૂર્તિએ ગોશીર્ષ અંદનવાલા બંને હાથમાં પ્રભુને ગ્રહણ કર્યાં. એક મૂ-

તિ'એ છત્ર, જે મૂર્તિઓએ જે ચામર અને એક મૂર્તિ'એ દુષ્ટોને નિવારનાર વળ લીધું. પછી બીજા દેવતાઓના સમૂહે યુક્ત થઈ જિનશાસનનો ભક્ત એવો તે ઇંદ્ર વિધિપૂર્વક પ્રભુને મેરૂપર્વત ઉપર લઈ ગયો. તે પર્વતની શ્રલિકાની દક્ષિણ તરફ આવેલા પાંદુક નામતા વનમાં અતિપાંદુકબલા નામની ધ્રુવેત ઠાંતિવાલી શિલા ઉપર આવ્યો. ત્યાં સ્નાન કરવાને ચોથાએ જોવા સિંહાસન ઉપર તે ઇંદ્ર પ્રભુને ઉત્સર્ગમાં રાખી તરત પૂર્વાશિષુએ બેઠો. તે વખતે જેના હાથમાં ત્રિશૂલ છે, જેને વૃષભનું વાહન છે અને પુષ્પક નામના અતિમૌઢ પ્રમાણુવાલા વિમાન-ઉપર જે રહેલો છે એવો ઇશાન-ઈંદ્ર અઠ્યાવીશ લાખ વિમાન વાસી ઉત્કૃષ્ટદેવતાઓની સાથે બીજા કંઈપમાંથી ઉતરી તિસ્થા દક્ષિણ દિશાને માર્ગે નંદીશ્વર દ્વીપમાં આવી ત્યાં પોતાના વિમાનને, સંક્ષિપ્ત કરી ધણા પરિવાર સહિત તે મેરૂપર્વત ઉપર આવ્યો. બાર લાખ વિમાનોના શ્રેષ્ઠ દેવતાઓથી વીંટાએલો સ્તનત્કુમાર ઇંદ્ર સુભન નામના રૂઠા વિમાનમાં આવ્યો. આઠ લાખ વિમાન પતિ દેવતાઓથી પરિવૃત્ત થયેલો માર્કેંદ્ર ઇંદ્ર શ્રીવત્સ નામના વિમાનમાં બેસી પ્રભુની સમીપે આવ્યો. ચાર લાખ વિમાનિક દેવતાઓએ યુક્ત થઈ બ્રહ્મદેવલોકને. પતિ ઇંદ્ર નંદાવર્ત વિમાનમાં બેસીને પ્રભુની પાસે આવ્યો, પચાસ હજાર વિમાનપતિ દેવતાઓની સાથે લાંતરુ ઇંદ્ર કામગવ નામના વિમાનમાં બેસીને ત્યાં આવ્યો. આવીશ હજાર વિમાનવાસી દેવતાઓની સાથે શુક્રપતિ પ્રીતિગવ વિમાનમાં બેસીને હર્ષથી ત્યાં આવ્યો. છ હજાર વિમાનવાસી દેવોની સાથે સહસ્ત્રાર દેવલોકને. ઇંદ્ર મનોરમ નામના વિમાનમાં બેસીને ત્યાં આવ્યો. આનત-પ્રાણુત પતિ ઇંદ્ર ચારસો વિમાનવાસી દેવતાઓની સાથે વિમલ નામના વિમાનમાં બેસી હર્ષપૂર્વક ત્યાં આવ્યો. આરણ્યુત પતિ ઇંદ્ર ત્રણસો વિમાનવાસી દેવતાઓની સાથે સર્વતોમદ્ર નામના વિમાનમાં બેસીને ત્યાં આવ્યો.

આ સમયે રત્નપ્રભા નામની પૃથ્વીમાં ઘણી સંખ્યાએ વસનારા ભવનપતિ અને વ્યંતરેંદ્રોનાં આત્મનો કંપાયમાન થયાં. અવધિજ્ઞાનથી જાણી તેઓના ચામર અને બક્ષિ નામના બે ઇંદ્રો, ધરણેંદ્ર અને ભૂતાનંદ નામે બે નાગેંદ્રો, વેણુદારી અને વેણુદેવ નામે બે સુપર્ણોના ઇંદ્રો, હરિ અને હરિસેન નામે બે વિદ્યુત્કુમારોના ઇંદ્રો, અગ્નિ-માણુવ અને અગ્નિશિખ નામે બે અગ્નિકુમારોના ઇંદ્રો, પૂર્ણ અને વસિષ્ઠ નામે બે દ્વીપકુમારોના ઇંદ્રો, જલકાંત અને જલપ્રભ નામે બે ઉદયિકુમારોના ઇંદ્રો, અમિત અને અમિતવાહન નામે બે દિક્કુમારોના ઇંદ્રો, વેલંબ અને પ્રસંજન નામે બે વાયુકુમારોના ઇંદ્રો, મહાધોષ અને સુધોષ નામે બે સ્તનિતકુમારોના ઇંદ્રો, કાલ અને મહાકાલ નામે બે વ્યંતરોના ઇંદ્રો, સુરૂપ અને પ્રતિરૂપ નામે બે ભૂતોના ઇંદ્રો, માણિષદ્ર અને પૂર્ણભદ્ર નામે બે યક્ષોના ઇંદ્રો, લીમ અને

મહાલીમ નામે જે રાક્ષસોના ઇંદ્રો, કિંપુરૂપ અને કિન્નર નામે જે કિન્નરોના ઇંદ્રો, મહાપુરૂષ અને સ્તુતપુરૂષ નામે જે કિંપુરૂષોના ઇંદ્રો, અતિકાય અને મહાકાય નામે જે મહોરગ ગણના ઇંદ્રો, અને ગીતયશા અને ગીતરતિ નામે જે ગંધર્વોના ઇંદ્રો, ત્યાં આવી પહોંચ્યા. અગ્રજ્ઞસિ (અણુપત્ની) અને પંચગ્રજ્ઞસિ (પણુપત્ની) વિગેરે અપર અદ્વિતીયોના સોળ ઇંદ્રો પણ ત્યાં આવી પહોંચ્યા. તેમાં સ્પર્નિહિત અને સમાનિક નામે જે અગ્રજ્ઞસિ (અણુપત્ની) ના ઇંદ્રો, હરિધાતા અને વિધાતા નામે જે પંચગ્રજ્ઞસિ (પણુપત્ની) ના ઇંદ્રો, વૃષિ અને કૃષિપાળ નામે જે ઋષિવાહિતિ કના ઇંદ્રો, ઇન્દ્ર અને મહેન્દ્ર નામે જે પૂતવાહિતિકના ઇંદ્રો, સુવત્સ અને વિશાળક નામે જે હંદિતિકના ઇંદ્રો, હાસ અને હાસરતિ નામે જે મહાકંદિતિકના ઇંદ્રો, દ્યૈત અને મહાદ્યૈત નામે જે કુષ્માંડોના ઇંદ્રો, પંચક અને પંચકપતિ નામે જે પંચકોના ઇંદ્રો, અને અસંખ્ય ચંદ્ર સૂર્ય બ્યોતિષ્કોના જે ઇંદ્રો-એમ સર્વ મળીને ચોશઠ ઇંદ્રો તે વખતે મેરૂપર્વત ઉપર એકઠા મળ્યા. તે પ્રત્યેકના સેવક દેવતા-ઓએ સુવર્ણના, રૂપાના, રત્નમય, સુવર્ણમણિમય, સુવર્ણરૂપ તથા મણિમય અને મણિમાંથી બનાવેલા, મણિરૂપ અને સુવર્ણમાંથી બનાવેલા અને મૃત્તિકામાંથી બનાવેલા યોગ્ય પ્રમાણુ ઉન્મુખ (ઉંચા નાળવાવાળા) પ્રત્યેક એક હબ્બરને આઠ કલશો ઇંદ્રની આજ્ઞાથી ઉત્તમ પુદ્ગલો અકલ્પ કરીને વિકુર્ચ્યા. અવિરત પુરૂષોત્ત્વ એજ ઉત્તમ કૃણ છે. પછી કિન્નરો મધુરસ્વરે ગીતગાન કરતાં, અપરિમિત દેવ તથા દેવીઓના ગણો નૃત્ય કરતાં, નાદસહિત વાજીંગો વાગતાં, હિતમ સુર-અસુરો ચામરો વીંજતાં, મંગલ પાઠકો સુરવરે મંગળપાઠ કરતાં અને ચારણ-શ્રમણો ભાવથી સ્તુતિ કરતા અન્યુતેંદ્ર બીજા બાશઠ ઇંદ્રોએ યુક્ત થઈ અને દેવગણોથી વીંટાઈ હૃદયસાથે પ્રભુને વિધિથી સ્નાત્ર ગ્રણિપેક કર્યો. પછી તેણે ચંદન ચર્ચી સુગંધી પુષ્પોથી પ્રભુની પરમ ભક્તિ અને શક્તિવડે પૂજા કરી. પ્રથમ ઇંદ્રે પોતે પ્રભુને સ્નાન અને પૂજન કર્યા નહી, તેને માટે પોતે સુકૃત કથું નથી, એમ તેણે માન્યું નહી. પછી સૌધર્મેન્દ્રની જેમ ઇશાનેન્દ્રે પોતાનાં પાંચ રૂપ કર્યાં. એક રૂપે પ્રભુને ઉત્સંગમાં લઈ ઉત્તમ. સિંહાસન ઉપર બેઠો. બીજે રૂપે છત્ર અને બીજા જે રૂપે જે ચામર ધારણ કર્યાં. પછી એક રૂપે પુણ્યરૂપી વૃક્ષના મૂલરૂપ એવું ત્રિશલ ઉછાલવા માંડ્યું. પછી સદ્ગુણિદ્રવાળા સૌધર્મેન્દ્રે તેની ચારે દિશાઓમાં બાજે મૂર્તિમાન વૃષ-ધર્મ હોય તેવા મૃત્યંકાંત મણિમય ચાર વૃષલો બનાવ્યા. તેમનાં શીંગડાંમાંથી નીકળતી આઠ જળધારાઓવડે તેણે કલ્યાણલક્ષ્મી પાત્રરૂપ પ્રભુને સ્નાન કરાવ્યું. પછી શ્રીજંડચંદન અને પુષ્પ વિગેરેથી પ્રભુની પૂજા કરી, મણિમય બાજેઠ ઉપર રૂપાના અક્ષતવડે અષ્ટમંગલ આજેખ્યા. પછી પ્રભુ પાસે કર્પૂર તથા અગરચંદનથી મિશ્ર-એવો ધૂપ કરી ઉંચે પ્રકારે આરતી તથા મંગળાદીપ

ઠરી કલ્યાણ કરનારી અને તંદ્રાને છોડાવનારી યોગમુદ્રા રચી, તે માયારહિત ઈંદ્રે આ પ્રમાણે પ્રભુની સ્તુતિ કરી. " કલ્યાણને આપનારા લક્ષ્મીથી વિભૂષિત કલ્યાણકેષવે સુશોભિત, 'કલ્યાણરૂપ વર્ણવાળા અને કલ્યાણપદને આપનારા તમોને હું સ્તવું છું. હે પ્રભુ, તમારું નવીન સ્તવન કરનાર યુધ્ધજન કે ગ્રાહીનો પુત્ર ભલે હોય, પરંતુ તે જે સુરૂતાને પામે છે, તે ઘણું આશ્ચર્યકારી છે. જગતના પ્રભુ અને શંભુ એવા તમોને જાણીને હું આશ્ચિત થયો છું, તથાપિ હું ખીનજોથી જે હરાઈજઈ છું તેવું કારણ તમારી જાણેલા છે. હે સ્વામિન, જે વિધિએ મારા શરીરને હજાર નેત્રવાળું બનાવ્યું, તે વિધિ ઘણી સારી શુદ્ધિવાદો છે, નહીંતો તમારું આ સુંદરરૂપ હું શી રીતે નીરખી શકત ? પરંતુ તે વિધિએ મને તમારી સ્તુતિ કરવાને સમર્થ એવા 'શતમખ' ને ગદ્ગદે શતમુખ ન બનાવ્યો, તેથી તે વિધિ 'જડજથી ઉત્પન્ન થયેલો છે, એમ હું માનું છું. તમારો જન્મોત્સવ પ્રાપ્ત કરી પૂર્વે હું વર્ણવી 'અર્જુન' હતો, પરંતુ અત્યારે આ પૂજા કરવાને વખતે તે હું હજાર હાથને ધારણ કરનારો નથી, હે સ્વામી, તમારા કલ્યાણક પ્રસંગે 'શિવ કલ્યાણની ઇચ્છાથી આવેલો હું' આ વખતે ગંગાજલને ધારણ

૧ કલ્યાણ એટલે સુવર્ણ.

૨ સૂરતા-ભારેપણું પહે સૂરપદ.

૩ શંભુ-એટલે સુખ કરનાર જે સુખ કરનાર હોય તેનો આશ્રય લેનાર ખીનજોથી કરી શકાય નહીં.

૪ 'શતમખ' એ ઈંદ્રનું નામ છે. તેણે સો વાર મખ-નિન પૂજારૂપ યજ્ઞ કરેલ, તે જીપરથી તે નામ પડ્યું છે. અન્યમતવાલાએ મખનો અર્થ યજ્ઞ કરે છે. શતમુખ એટલે સો મુખવાદો.

૫ વિધિ-મહા જડજ-જડજ-કમળમાંથી ઉત્પન્ન થયેલ છે. હ અને લ અક્ષર સરખાં ગણાય છે; તે જીપરથી 'જડજ' પદ હોઈ શકે. જે જડજમાંથી ઉત્પન્ન થાય, તે જડજ હોય તેથી શતમખને બદલે શતમુખ નામ આપ્યું નહીં. વિધિ-એટલે કર્મપણ થાય છે. જૈનમત પ્રમાણે સૃષ્ટિકર્તા વિધિ-મહા હોઈ શકે નહીં. તેથી લૌકિકપક્ષે તે અર્થ ઘટાડી શકાય.

૬ અર્જુન-એટલે સ્વેત પક્ષે પાંડવ અર્જુન વર્ણથી રંગથી અને ગતિથી હું પહેલાં અર્જુન હતો પણ અત્યારે હું તમારી પૂજા વખતે હજાર હાથને ધારણ કરનારો નથી, એટલી દીલગીરી મૂલમાં 'દા સદ્ભર' એવું પદ છે, તેનો એવો અર્થ પણ થાય કે, હું તમારી પૂજા કરવાથી હજાર હોયવાલો રહ્યો નથી.

૭ સિવ એટલે કલ્યાણ પક્ષે શિવ-મહાદેવ જે મહાદેવ યત્રાની ઇચ્છા કરે, તે ગંગાજલને ધારણ કરે અને ધનવાદન થાય. ઈંદ્ર પક્ષે-ઈંદ્ર શિવ-કલ્યાણની ઇચ્છાથી આવેલો છે. તે સ્નાત્રને માટે ગંગાજલને ધારણ કરનારો છે અને ત્રણ પ્રકારે ધનવાદન થયો છે એક પ્રકાર ધન વર્ણવાદનવાલો બીજો પ્રકાર ધન-મેધ વાનવાલો અને ત્રીજો પ્રકાર તેવું ધનવાદન નામ છે તે.

કરી ત્રણ પ્રકારે ઘન વાહન થયો છું, તમોને ક્ષમાધરના સ્વામી માની હું વસહને આશ્રિત થયો, પણ તમોએ અમારા અચલને લક્ષ્મીશ કર્યો અને ઉચે પ્રકારે તેનું શિર દળાવી દીધું, તેથી હવે ઘણો લાભો પ્રસાદ કરો, અને તેથી તે પર્વત સુવર્ણ દંડનો દાતા અને રાજાઓએ અને સાધુજનોએ નમેલો અને સ્તવેલો છે, હે પ્રભુ, તમારા જન્મોત્સવને પ્રાપ્ત કરી આ ક્ષણુદા મોગણી થયેલી છે. અને આ સંસારના દાનથી તે રાત્રિનું દોષા એવું જે નામ છે, તે તમોને શું ઇષ્ટ નથી થયું ? સ્વભાવી પુણ્યરૂપ એવું આ જલ તમારા સંગથી વર્ણને પ્રાપ્ત થયું છે, તે તમારા સુવર્ણ સારાવર્ણવાદા અંગના સંયોગથી કોને પવિત્ર ન કરે અર્થાત્ સર્વને પવિત્રજ કરે છે.”

આ પ્રમાણે શ્રી વિમળનાથ પ્રભુને સ્નાત્ર કરવાને અવસરે ઇંદ્રે કરેલી સ્તુતિ જે મનુષ્ય લાણે છે, તે મનુષ્ય સત્પુરુષોને સેવવા યોગ્ય થાય છે.

આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરી સૌધર્મેન્દ્ર પૂર્વની જેમ પાંચ રૂપ કરી પ્રભુને લઈ સૂતિકા-ગૃહમાં આવ્યો, ત્યાં શ્યામાદેવીની અવસ્થાપિની નિદ્રા અને પ્રભુની પ્રતિકૃતિને દ્વર કરી શ્યામાદેવીના અંગને સુખ આપનારા તે પ્રભુને તેમની પડખે મૂક્યા. પછી તે ભક્તિ કરનારા ઇંદ્રે જિનપ્રભુને ઓશીકે જે દિવ્ય વસ્ત્રો અને કુંડળ મૂક્યા અને પ્રભુના અંશુકામાં અમૃત મૂક્યું. પછી ઇંદ્રની પ્રેરણાથી કુબેરે તે રાજના ઘરમાં પ્રાતઃકાલે સોના, રૂપા અને રત્ન વિગેરેની વૃષ્ટિ કરી. ઇંદ્રના આદેશથી આભિયોગિક દેવતાઓએ ચારે પ્રકારના નિકાયોમાં આ પ્રમાણે આઘોષણ કરી—“ જે કોઈ આ જિન ભગવાન અને તેમની માતાનું પોતાના હૃદયમાં અશુભ ચિંતવશે, તેના મસ્તકના સાત કંકરા થઈ જશે. ” તે પછી ઇંદ્ર ત્યાં ધાત્રીકર્મ કરવા માટે પાંચ અપસરાઓને રાખી પોતે નંદીશ્વરની યાત્રા કરી પોતાને સ્થાને આવ્યો ગયો. બીજા પણ ઇંદ્રે મેરૂપર્વતથીજ નંદીશ્વર દ્વીપમા ગયા અને ત્યાં અકૂંઠાં ઊત્સવ કરી પોતપોતાને સ્થાને આવ્યા ગયા. તે સમયે સર્વ દિક્કુમા-

૧ ક્ષમાધર ક્ષમાધારી મુનિઓના સ્વામી માનીને વરાહ જીતમ અહંભાવને આશ્રિત થયો અને તમેએ અમારા અચળ મેરૂ પર્વતને જાતે પધારી સદ્ગીશ-શોભાને ધણી બનાવ્યો અને તેના શિર ઉપર ચડી બેઠા હવે તેની ઉપર પ્રસાદ કરો. કૃપા કરો મેરૂ પર્વત સુવર્ણનો દાતા છો અને તમારા પધારવાથી રાજાઓ અને સાધુ પુરોએ તે નમેલો છે અને સ્તવેલો છે, પક્ષે અન્યમતીઓના વરાહ-અવતારનો અર્થ પણ નીકલે છે જે વિષ્ણુને ક્ષમાધર-રોપનાગના સ્વામી માનીને વરાહનો આશ્રય કર્યો, પણ તે વિષ્ણુએ વરાહને લક્ષ્મીપતિ બનાવ્યો અને તેનું મસ્તક દળાવી દીધું. તે વરાહ અચળ-ન ચલાયમાન થાય તેવા મજાનૂત છો અને સુવર્ણ દંડનો દાતા અને રાજાઓ અને સાધુ પુરોએ નમેલો તથા સ્તવેલો છે. ૨ ક્ષણુદા એટલે રાત્રિ પક્ષે ક્ષણુ-ઉત્સવ આપનારી. ૩ પ્રભુને સંસારમા લાવનારી તેથી સંસાર આપનારી કહી છે ૪ વર્ણ એટલે રંગ-સોનેરી રંગ

રીઝોએ પોત-પોતાનું કામ હાથમાં લઈ ઘરને ચોગ્ય એવું પ્રભુના જન્મ સંબંધી કાર્ય કર્યું અને ઇદ્રાદિક દેવતાઓએ બાહરે ઉત્સવ કર્યા તે ઉપરથી પુત્ર જન્મનો બધો વ્યવહાર અદ્યાપિ લોકોમાં પ્રવર્તે છે તેમ વળી સૌધર્મોદ્રની જેમ જેને જેવો અધિકાર તે પ્રમાણે તે કાલે ચત્વર આવીને ગમનાગમન કરે છે.

જ્યારે મુખકારી પ્રાતઃકાલ થયો એટલે સ્વામાદેવી પોતાના કામદેવ જેવાં સુંદર પુત્રને જોઈ એટલા બધા ખુશી થયા કે તે પુત્ર વગરના સ્વર્ગને એક તૃણના જેવું પણ ગણતા નહીં. સ્વામા પુત્રના મુખરૂપી ચંદ્રને જોઈને ઘણીજ ઉજ્જવળ થઈ. તે ઘટિતજ થયું, પરંતુ મિત્રના ઉદયમાં તે તેજસ્વી હતા. તે ઘટિત ન હતું. સ્વામાદેવીનો પરિવાર પણ તે શિવ-કલ્યાણયુક્ત પુત્રને જોઈ ગીતગાન વિગેરેથી હર્ષનો કોલાહલ કરવા લાગ્યો. તે પછી તે પરિવારે આહુપુર્વિકાથી ઘણો હર્ષ પામી રાજાને પુત્રજન્મના વૃત્તાંતની વધામણી આપી. રાજાએ આ પહેલો અને આ પછીનો-એમ ક્રમ રાખ્યા શિવાય પોતાની રૂચિ પ્રમાણે દ્રવ્યની વૃદ્ધિ કરી. રાજાનો એવોજ ધર્મ છે, “આ દયાળુ પ્રભુ પ્રાણીઓને સંસારરૂપી કારાગૃહમધી છોડાવશે.” એમ ધારી રાજાએ કારાગૃહમાંથી કેદીઓને છોડી મૂક્યા. જ્યોત્સવદિન જાણી બારણે ધોંસરું (શકટ-મુશલ) વિગેરે ઉંચા કરી દીધા. તોરણ શ્રેણી બાંધવામાં આવી અને હર્ષના સ્થાનરૂપ મોતીઓના ચોક પુરવામાં આવ્યા, સ્વસ્તિકોની શ્રેણી રચવામાં આવી. રાજાએ ગીતગાન, દાન, સ્વજનવર્ગનું સન્માન અને હર્ષપ્રવાન લોજન દાન કરાવ્યા તે વખતે સુંદર વચ્ચના પોળાકથી ભરેલા અને પુષ્પોથી યુક્ત એવા ગોળ-અક્ષતપાત્રો રાજમંદિરમાં આવવા લાગ્યા. એવો કુસાચાર કર્યા પછી જ્યારે સૂતક નિવૃત્ત થયું એટલે:રાજાએ સ્વજનોના સમુહનું સન્માન કરી તેમની આગળ આ પ્રમાણે કહ્યું. “જ્યારે આ કુમાર ગર્ભમાં હતો, ત્યારે તેની માતાની ખુદિ નિર્મળ થઈ હતી, તે ઉપરથી આ પુત્રનું નામ વિમળ પાડવામાં આવે છે. ક્ષમાધરના સમૂહને સ્વામી અને હુદિપુદિવાલો આ બાલક પયોધરનું પય પીતો (સ્તનપાન કરતો) નથી, તેનું

૧ પક્ષે સ્વામા એટલે રાત્રિ ચંદ્રના દર્શનથી ભિન્ન થાય એ ઘટિત છે. પણ તે ચંદ્ર મિત્ર સૂર્યના જિદ્ય વખતે તેજસ્વી રહે એ અઘટિત છે. આ પ્રભુરૂપી ચંદ્ર મિત્રોના જિદ્યથી પણ તેજસ્વી હતો.

૨ ‘હું પહેલો જાઉં, હું પહેલો જાઉં’ એમ કરવું તે.

૩ ક્ષમાધર-પર્વતોના સમૂહનો સ્વામી-મહાન પર્વત હુદિપુદિ કરનાર છે અને તે જે પયોધર નેવનું પય-જલ પીતો નથી તેનું કાણુ ધાત્રી પૃથ્વીનો દોષ છે એટલે તે પર્વતની એવી પૃથ્વી છે, કે જે નેવનું પાણી પીતી નથી. પ્રભુ પહે-ક્ષમાધર-મુનિઓના સ્વામી-પરે:ધર-સ્તનનું પય-દ્રવ્ય.

કારણ ધાત્રાનો દોષ છે. તે પ્રભુ ઈંદ્રના અંશમાંથી અમૃત પીવે છે, તેથી વિચારે ને જાણનારા અને સદ્જ્ઞાનમય ચિત્તવાણા વિક્રાનો તેને 'અમૃત રૂપ કહો. હું' તો તે સર્વજ્ઞ પ્રભુના મુખને અમૃતનો કુંડ કહું છું, કારણ, તે પ્રભુ રૂપ વિગેરેમાં આવીને ઉભટા તે અમૃતનું પાન કરે છે. જો કદિ લગવાનું સો વર્ષ સુધી વ્યાખ્યાન કરે, તો ત્યાંસુધી તેના ધોતાને કુધા તથા તૃપ્તિ પીડાનું દુઃખ લાગે નહીં, તેવી તે સર્વજ્ઞ મુખની વાણી તેમાં પ્રમાણ રૂપ છે, તે ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે જો તે મુખમાં અમૃત ન હોય, તો તેવી વાણી શી રીતે હોઈ શકે ? બીજાઓના મુખમાં પણ સદા અમૃત રહે છે, જેના રસથી દાદર વિગેરે રોગોનો ઉપશમ થાય છે, આ પૃથ્વીમાં પશુઓની જાતમાં પણ અમૃત છે, તેઓની જીભ જ્યારે તેમના દેહ જીર્ણ લાગે છે, ત્યારે તેમના રોગની શાંતિ પ્રત્યક્ષ દેખાય છે. વળી જિન લગવાનોએ લક્ષ્મીના શુદ્ધ રૂપ પોતાના મુખમાં અંશુકો નાખેલા તે ઉપરથી બાલ્યવયમાં બાલકોનો તેવો સ્વભાવ અદ્યાપિ લોકમાં પ્રવર્તે છે. જેમની કાયા નિરોગી અને પક્ષીના-મળ વિગેરેથી રહિત હોય છે, જેમનો શ્વાસ મુર્ગધી હોય છે, જેમનાં રૂધિર-માંસ શ્વેત રંગના હોય છે અને જેમના આહાર-શનિહારનો વિધિ (અર્થ અશુભાગાને) સમીપમાં જોવામાં આવતો નથી તેવા જગત્પતિ જિન પ્રભુને તે ચાર અતિશયો સહલાવી (જન્મથીજ) હોય છે. લોકોમાં કહેવત છે કે, 'જે બાંધી મુઠી રાખે તેને લાખોનો લાલ થાય છે.' તે ઉપરથીજ પ્રભુ બાલ્યવયમાં તે લાલ મેળવવાને માટે બાંધેલી મુઠી રાખતા હતા. વળી તે ગર્ભયોગીંદ્ર પ્રભુને યોગીઓ અદૃશ્ય થઈ પૂછે છે કે, 'હે પ્રભુ, સુકિતનું મુખ ક્યાં છે ?' ત્યારે પ્રભુ કહે છે કે, "તે સુકિતનું મુખ મારી મુઠીમાં છે." તેમજ તે યોગીઓ તે સર્વ હિતકારી પ્રભુને કહે છે કે, "ત્યારે તે સુકિતનું મુખ અમોને આપો." ત્યારે પ્રભુ બાલસ્વભાવને લઈને તેમને અંશુકો બતાવે છે, પછી તેઓ રોષ લાડીને બલ્લાટકારે પ્રભુના અંશુકને કદિ ચોગી નાખે, તેથી પ્રભુ તે અંશુકો વારંવાર પોતાના મુખમાં નાખે છે. અથવા મોહરૂપી મહા જે આ ત્રણ જગતને દુઃખી કરી રહ્યો છે. તેને જોઈ પ્રભુ મુદિત અને લાતથી તેને મારવા ધસે છે. કારણ કે પોતે જિન લગવાનું છે. જ્યારે પ્રભુના હાથ પગ તે મોહરૂપી મહાની સાથે યુદ્ધ કરવાથી શાંત થઈ જાય છે. ત્યારે પ્રભુ પોતાના મુખરૂપી અમૃતના કુંડમાંથી તેમને અમૃતનું પાન કરાવે છે. જ્યારે ત્રણ જગતના પ્રભુ, મોહ ઉપર જ્ય મેદવે છે, ત્યારે તેઓ હર્ષિત થઈને હાથ તાગી આપે છે. મોહ ક્ષયના ભયથી વ્યગ્ર થયેલા માતા પિતા વિગેરે પ્રભુને નીચે ઉતારે છે, ત્યારે જાણે તે મુખથી તરી જતાં હોય તેમ દેખાય

છે. પોતાની મેલે તરતા કલશને કોઇ અધોમુખ કરે છે, ત્યારે તે પ્રભુ વિશેષ પણે ખીબજોને પણ તારે છે. તે પ્રભુ ક્ષમા-પૃથ્વી ઉપર રહેલા છતાં બધે તરતા હોય તેમ દેખાય છે, તે ઉપરથી તેઓ જણાવે છે કે, 'ક્ષમાથી આ સંસાર રૂપી સાગર તરી શકાય છે. પારણામાં સુતેલા પ્રભુ ચંદ્રના હૃદય તરફ પોતાની દૃષ્ટિ રાખી અને અંગને લીન કરી ક્ષણવાર રહે છે, તે બધે કાયોત્સર્ગે રહ્યા હોય તેવા દેખાય છે. પ્રભુ જે તે પદાર્થ ઉપર એક દૃષ્ટિ રાખી રહે છે, તે વખતે તેઓ ખાલપણામાં પણ ખરેખરી સર્વજ્ઞની સંજ્ઞાને પ્રાપ્ત કરે છે. વળી કોઇવાર પ્રભુ પોતાનાં જેવા સુકૃતામય, સુવૃત્ત, સચ્ચ અને સદા લયમાં રહેલા દડા તરફ જોઈ રહે છે ત્યારે જુના હંથા પ્રકારના વ્યાપારમાં તે પ્રભુ બદ્ધમુદ્રિ છે, છતાં પણ ક્ષમાધારીઓની અંદર ચંદ્રના કિરણના જેવું ઉજ્જ્વલ યશ પ્રાપ્ત કરવાના છે. કોઇવાર અનાહત સ્વરમાં લીન થયેલા અને ધારણાએ સુકત એવા તે પ્રભુ દેવતાના ચક્રથી મંડિત એવા અંતઃપુરને જીવે છે. 'પાત્રણામાં ઉત્તમ ભાગે રહેલા પ્રભુને દેવતાની સ્ત્રી દોરી લઈને હીચાળે છે, ત્યારે પ્રભુ તેણીના પાસે હીંચતા આવે છે પણ તેઓ કાષ્ટા-દિશાનો આશ્રય છોડતા નથી, અને પાછા હંથા શુભ-દોરી સાથે મળી પોતે પાછા સ્વસ્થાનમાં આવે છે એવી રીતે પ્રભુ જિન હોવાથી પરલોકને અર્થે ગમના ગમન કરે છે. ત્યાં પાટીયાની વ્યૂહ રચના કરી રાખેલા પ્રૌઢ તારકને જોઈ લોકો કહે છે કે, "અહો ! આ બાલક પાંજરામાં પુ રાખેલો છે" કોઇવાર પ્રભુ અવ્યકત-ન સમભય એવો શબ્દ કરે છે, તે ઉપરથી તેઓ લોકોને જણાવે છે કે, "મ.રૂં સ્વરૂપ આવું છે અર્થાત્ અવ્યકત છે-અજ્ઞેય છે." ત્રણ જ્ઞાનને ધારણ કરનારા પ્રભુ 'હિમા' એવી વાણી પણ બગળર બોલી શકતા નહીં, તોપણ હું માતું છું કે, અવસરે જેવું બોલાય તે મીઠું લાગે છે. "દેવતાઓ અને દેવીઓ પ્રભુને રમાડે છે," એમ કહેવું તે તદ્દન મિથ્યા છે, કારણ કે પ્રભુ તેઓની સાથે ચેષ્ટાથી કીડા કરતા લાગે છે, પણ તેઓ પોતે તો આત્મારામમાંજ રમનારા છે. જે દેવ વિગેરેને મોકલવામાં આવ્યા છે, તે બધી ઇંદ્રની લલિત છે, પરંતુ તે પરમેષી પ્રભુને તો તે બધું સ્નાત વિગેરે ક્રિયા કરવા બરાબર થાય છે. પ્રભુ મહેલની અંદર પગે રીખતા ચાલીને પોતાના

૧ ક્ષમા એટલે પૃથ્વી અને સહનતા.

૨ દડા પક્ષે સુકૃતામય-મોર્ત્યે બરેલો સુવૃત્ત-ગોળાકાર, સચ્ચ-દોરીવાળો અને સદાલય-સારા રથાનમાં રહેલો અને પ્રભુ પક્ષે પ્રભુ સુકૃત-આમય-રોગથી મુક્ત સુવૃત્ત-સારા આવૃત્ત વાક્ષા, સચ્ચ-શુણી અને સદા-દર્શના લય-ધ્યાનમાં રહેલ ૩ ક્ષમાધારી-મુનિઓ. ૪ અનાહત-સ્વર-એટલે સમાધિ પક્ષે અનાહત ચક્રમાથી પ્રગટતો સ્વર પ્રભુ પક્ષે ચોખ્ખો અવાજ ધારણ-પ્રેરણા પક્ષે ધૈર્ય અંતઃપુર-જનાનું પક્ષે આંતર હૃદય પ્રદેશ. ૫ પારણે હિંચવામાં હોય નીચે જવાય છે તે ઉપર જોએલા છે.

ખંધુઓને કહે છે કે, “સમ્યક્ ચરણના બળથીજ શુભ માર્ગે ગમન થઇ શકે છે; તેથી ગૃહસ્થોએ કાંઈપણ પોતાના ચરણનું બળ કરવું જોઈએ અને જેથી તમારી સદ્-ગતિ થાય, તેવી રીતે હાથ પણ લંબાવવો જોઈએ.” પ્રભુ પોતાના પગ વિગેરેને હાથનો આધાર આપી માર્ગે ચાલતા હતા, તે ઉપરથી તેઓ અનગાર-મુનિઓને ચેષ્ટાથી ઉપદેશ આપતા કે, “જ્યાંસુધી યથાખ્યાત ક્રમ વડે વીર્યનો સમૂહ પ્રાપ્ત ન થાય, ત્યાં સુધી બુદ્ધિમાન મુનિએ આલંબનસહિત વિહાર કરવો, નહિ તો ક્રમનો ભંગ થઈ જાય, અથવા ક્ષિતિ-પૃથ્વી ઉપર પડી જવાય, તેથી તે વિવેકી મુનિએ ગુરૂકુલનો નિવાસ છોડવો નહિ.” વળી તે જલગવંતની વાણી તે સમયે બીજાઓના સમજવામાં આવતી ન હતી, તો પાછળથી જોય અને અહોય (ઉપાદેય) સ્વરૂપના તો વાણી શી રીતે બણી શકાય? તે જાણ પ્રભુ બોલાવ્યા ન હોય, તોપણ આવતાં અને બોલાવ્યા હોય, ત્યારે આવતા નહીં, તે જિનભગવાનનું એક ચારિત્રનું અંગ છે, એમ વિદ્વાનો કહે છે. પ્રભુ જે મંદમંદ પગલાં ભરી ચાલતા સંપત્તિને આપતા હતા, તે ક્ષમાધરેના પ્રમુખ એવા જિનેશ્વરને માટે કાંઈ આશ્ચર્યકારી નહતું. તે પ્રભુ જે બાલકોની વચ્ચે રહી પોતે સ-માર્ગે ચાલતા, તે પ્રવચનની માતાના સંગથી સાધુઓની વચ્ચે રહી ચાલવાનું દર્શાવતા હતા. ઘણી ગોપાંગનાઓ ભ્રાંતિથી એકી વખતે હાથની તાળીઓ આપી પ્રભુને ન-આવતી હતી પરંતુ તે બોધવાળા પ્રભુ નૃત્ય કરતા નહતા. ઉત્તમ એવી કાત્યાયની-પાર્વતીદેવીએ મહાદેવને જટાધારી, નગ્ન અને પોતાના અર્ધાઅંગના સંગી બનાવ્યા હતા; પરંતુ શ્રીજિન પ્રભુ તેવી રીતે અર્ધા અંગવાળા થતા ન હતા. “પ્રભુ જે કોઈ વસ્તુ નજરે પડતી તેમાં શ્રદ્ધાળુ થઈ તેની શોધ કરવામાં તત્પર બની જતાં તેમ કરવું, તે જિનભગવાનને ઉચિત હતું. પ્રભુના બંને ચરણમાં પહેરાવેલા માણેક તથા

૧ મગધક ચરણ-સમ્યક્ આચરણના બળથી શુભ માર્ગે જવાય છે-એટલે મર્ગોત્સારી જવાય છે. ૨ પહેલે સમ્યક્-સારી રીતે ચરણ-પગના બળથી માર્ગે ચલાય છે

૩ એટલે હાથે કરી ક્રિયા કે દાન કરવા જોઈએ. ૪ પ્રભુ બીજાના હાથનો ટેકો લઈને ચાલે છે, તે ઉપર આ કલ્પના કરી છે. જ્યાંસુધી મુનિ પોતાના ગુણના વીર્યથી લાયક ન થાય, ત્યાંસુધી તેણે કોઈ વડા મુનિના આલંબનથી એટલે તેમને આશ્રિત થઈને વિહાર કરવો અને વાંસ ગુરૂની સાથેજ વસવું. ૫ પ્રભુ તોતડું બોલતા એટલે કોઈથી તે વાંસી સમજતી નથી. ૬ હેય-ત્યાગ કરવા યોગ્ય અને અહોય એટલે ગ્રહણ કરવા યોગ્ય

૭ મુનિ શ્રાવકને ઘેર બોલાવ્યા વગર આવે છે. બોલાવ્યા આવતા નથી. ૮ પ્રવચનની માતાઓ મમિતિ વિગેરે કહેલ છે. ૯ જાલક કોઈ વસ્તુ ભુવે છે, તો તેને લેવાનું કરે છે. તે એણે ઉપર આ કલ્પના છે. જિનભગવાન દરેક પદાર્થની શોધ કરી નિરૂપણ કરનારા હોય છે.

રૂપાના ધુરારાઓ સુવર્ણના કમળ ઉપર બેઠેલા હંસોની જેમ શોભતા હતા. ધણી 'અર્થવાળું' અને સુવર્ણની ચુકત એવું કટિસૂત્ર ધારણ કરતાં પ્રભુ 'સાધુઓને સદા આણું સૂત્ર સીખવાનું છે,' એમ જણાવતા હતા, 'તમના સમૂહને હરનાર અને રત્ન ચુકત એવા અંગદ-ગાહુ બંધને ધારણ કરનારા પ્રભુ "લોહાએ આવા ગુરૂ પોતાની ભુજમાં રાખવા" એમ પ્રરૂપણા કરતા હતા. 'સુમનસની શ્રેણીથી ચુકત એવા બે કુંડલને ધારણ કરતા પ્રભુ ભવ્ય પ્રાણીને એવો ઉપદેશ કરે છે કે, "હે ભવ્ય તું આણું વચન કાને સાંભળજે." શ્રી જિન ભગવાનને અંગની શોભા માટે અલંકારો ધારણ કરવાની જરૂર ન હતી; પરંતુ માતા વિગેરેને તેમ કરવાથી હર્ષ થતો હતો. જે પ્રભુના અંગના વર્ણની સાથે વિવાદ કરતું સુવર્ણ કાગરું બની ગયું અને લોહ પથ્થાને લઇને તે સુવર્ણનો રાજદ પૃથ્વી ઉપર અધાપિ થતો નથી.

આ પ્રમાણે પુત્રનું પાલન કરવામાં તત્પર એવો રાજા કૃતવર્મા રાજ્ય કરતો હતો. તેવામાં એક વખતે કોઇ સામુદ્રિક શાસ્ત્રને જાણનારો વિદ્વાન ત્યાં આવી ચડ્યો. રાજાની આજ્ઞાથી તે વિદ્વાનનો પ્રવેશ થયો અને તે રાજાની પાસે આવીને બેઠો. તે વખતે પ્રભુને ઉત્સંગમાં લઇ બેઠેલા રાજાને એક તે જોષીએ પોતાનું મસ્તક પૂછાવ્યું. રાજાએ તેનું કારણ પૂછ્યું. ત્યારે ઉત્તમ લોકોને પ્રિય એવો વિદ્વાન જોષી બોલ્યો- "રાજા, લોક શાસ્ત્રમાં પુરૂષોના બગીચ લક્ષણો કહેલાં છે, પરંતુ લક્ષ્મીના ગૃહરૂપ અને સર્વ પ્રાણીઓની ઇચ્છા પૂરનારા એવા આ તમારા કુમારના દેહ ઉપર તો એક હજારને આઠ લક્ષણો દેખાય છે. તેથી આ કોઇ લોકોત્તર પુરૂષ થશે. કારણ કે, સર્વ શુભ કે અશુભ લાવી લક્ષણો ઉપરથી જાણી શકાય છે. આ કુમારના ચરણ અને હસ્તના તળીયામાં કંડ, ચક્ર, ખડ્ગ, બાણ, ધનુષ્ય, શક્તિ અને ગાદના જેવી રૂપાઓ છે, તેથી તે શસ્ત્રોને ધારણ કરનાર ઉત્તમ પુરૂષ થશે. તેના હાથની તર્જ-

૧ કટિસૂત્ર પહે ધણી અર્થ-કિંમનવાળું સુવર્ણ-સોનાથી ચુકત અને સૂત્ર પહે-ધણી અર્થ શબ્દાર્થવાળું અને સુ-સારા વર્ણ-અક્ષરોવાળું.

૨ અંગદ બાહુબંધ પહે-તમ-અધિકારને કરનાર અને રત્ન ચુકત-રત્નોથી જડિત ગ્રીવ પહે તમ-અમીનને કરનાર, રત્ન-ચાન, દર્શન ચારિત્ર રૂપ રત્નોથી ચુકત અને અંગદ દાદશ-અંગને આપનાર-ઉપદેશ કરનાર, ભુજમાં રાખવાનો અર્થ એવો છે કે, બાહુબંધ આશ્વપદ-જુગ ઉપર બંધાય છે. અને ગુરૂને ભુજમાં રાખવા એટલે પોતાની પાસે રાખવા.

૩ કુંડલ પહે-સુમનસ-પુષ્પોથી ચુકત અને વચન પહે સુમનસ-સારા મનથી ચુકત અથવા વિદ્વાનોથી ચુકત એટલે વિદ્વાનોએ કહેલ વચન કાને સાંભળવું.

૪ સુવર્ણ પ્રભુના અંગના વર્ણની સાથે વાદ કરવા ગરુ તેથી તે કાગરું બની ગયું અને લોહની જેમ તેનો અવાજ પણ થતો નથી. બીજાં બાહુની જેમ સોનાનો રણુકારો લાગતો નથી.

ની આંગળીમાં ગૃહજન્મની અંદર આવેલી રેખા ઉપરથી તે મુખે કાલધર્મ પામનાર થશે અને અનામિકા આંગળીની નીચે ઉર્ધ્વ રેખા છે, તે ઊપરથી આ કુમાર ધર્મવાન થશે. તેમની બાધી આંગળીઓસુવૃત્ત-ગોળ-અંગુઠાની સાથે બરાબર મલેલી અને સરખી છે, તેથી તે પરમાત્માના ચન્દ્રનો સંસર્ગ પામશે, એ સુકિતવાળું છે. આ કુમારના હાથ પગના નખ નેકત છે, તે ઉપરથી આખું જગત તેમની ઉપર રેકત થશે. તેમના પગના ફણા ઉત્તત છે, તેથી તે ઉત્તત સ્વામી થશે. તેમના ફણા ગૂઢ છે, તેથી તે આ પૃથ્વી ઉપર ગૂઢ સ્વરૂપ વાદા થશે, અને તેમની જંઘા (પૌંડી) સારંગ-હરણના જેવી છે, તેથી તેમની વાણીમાં વચનથી કહી ન શકાય તેવો સાર રહેશે. હે રાજા, આ કુમારના બે હાથમાં માંસથી ભરેલા અને સિન્ધ-ચીકાશવાળા છે, તે ઉપરથી આ જગતમાં તેમનું મન સર્વ પ્રાણીઓમાં સિન્ધ-સ્નેહવાળું અને પુષ્ટ દેખાશે. તેમના બંને સાથળ વિસ્તરવાળા અને ગોળાકાર છે, તેથી તેઓ વિસ્તારવાળા વૃત્ત-આચરણને દર્શાવનારા થશે તેમની કટી ઇંદકા-ઇંદના જેવી છે, તે ઉપરથી તેઓ ઇંદ કાર્યને કરનારા થશે. તેમનું મધ્ય શરીરનો મધ્યભાગ વજના જેવો છે, તે ઉપરથી તેઓ વજન ધારણ કરનારા ઇંદ્રાએ પુરોક્તા થશે. તેમનું ઉદર વર્ધાભૂ દેડકાના ઊદરના જેવું છે, તેથી તેઓ વર્ધાભૂ-વર્ધાન્નતુની ભૂમિની જેમ વૃદ્ધિપ્રપ્તિ થશે. તેમની નાભિ અને કુક્ષિ-ઉદર ગંભીર છે, તેથી તેઓ ગંભીર હૃદયવાળા થશે. તેમનો પૃષ્ઠભાગ કાચળાના પૃષ્ઠભાગના જેવો છે, તેથી તે ઉત્કૃષ્ટ એવા ક્ષમાભારને ધારણ કરનારા થશે. હે રાજા, તેમના બંને સ્તનનું અંતર વિશાળ છે તેથી તેઓ વિશાળ હૃદય (ઉદાર આચર્ય) વાળા થશે. એમના બંને બાહુ સરળ છે, તેથી તેઓ સર્વ પ્રાણીઓ તરફ સરળ રહેનારા થશે. તેમની ડાક શંખના જેવી છે તેથી તેમનું યશ શંખના જેવું બિલવળ થશે. તેમનું મુખ પૂર્ણ છે, તેથી તે સંપૂર્ણ વક્તા થશે, તેમના હાંત ડાહરની કળિ જેવા છે, તેથી તેમનું હાલ્ય ડાહરની કાંતિના જેવું બિલવળ થશે. તેમની છાત્ર કમળના પત્ર જેવી છે, તેથી તે પ્રભુ લોકાગ્ર ઉપર જવાની ઇચ્છા કરનારા લોકોની કમળ પત્રોવડે પૂજા પ્રાપ્ત કરશે, તેમના નેત્રોમાં સ્નેહ-ચીકાશ છે, તેથી તે પ્રભુ ઉપર કયા પુરવો સ્નેહ નહિં કરે? તેમની નાસિકા ઉત્તત છે, તેથી તેઓ સદાકાળ ઊત્તતભાવે રહેશે. તેમના કાન આવર્તવાલા છે, તેથી તેમના શિષ્યો પણ પ્રાપ્ત કરીને ઘણા મનુષ્યોને આવર્તક વંદન વડે વંદાવશે

૧ રાતા. ૨ આસકત.

૩ વર્ધાન્નપ્રપ્તિ સરય-ધાન્યની શ્રી-શોભા વાલી ભૂમિ અને પ્રભુપદે સરય-પ્રસાંસા કાવા ગાય-શ્રી-શોભાવાવા ૪ કર્મપૃષ્ઠ-ક્ષમા પૃથ્વીના ભારને ધારણ કરનાર અને પ્રભુ ક્ષમાને ધારણ કરનારા.

તેમનું લલાટ અર્ધચંદ્રના જેવું છે, તેથી તે આ 'ચંદ્રલોગનં' પ્રાપ્ત કરનારા થયે. તેમનું^૧ ચિત્તમાં છત્રાકારે છે, તેથી તેમના મસ્તક ઉપર છત્ર ધરાયે. તેમના કંથ (આવા) કોમળ ફ્યામ અને રિનઘ છે, તેથી તેઓ વાસુદેવ વિગેરેની પૂજા અપરિમિત હૃદયે પ્રાપ્ત કરશે. વળી આ કુમારના મોલિ-મસ્તકના લાગમાં ઉપ્પીપ-શિખા છે, એટલું વિશેષ છે, તેથી તેઓ આ ત્રણે જગતમાં ત્રિયુગ-ત્રણ શિખરથી યુક્ત થયે. આ ત્રણ ભુવનમાં સર્વને પ્રશંસનીય એવા આ કુમારની સાથે જે કંઈ સરખાવવામાં આવે, તે હીન ઊપમાવાળું જાણવું અથોત્ આ ત્રણે ભુવનમાં તેમની ઉપમાને યોગ્ય કોઈપણ નથી.

આ પ્રમાણે તે જોષીના વચનો સાલળી જાણે જંગમ કલ્પવૃક્ષ હોય તેવા રાજાએ હર્ષિત થઈને તે જોષીને જાણી જાતનું પારિતોષક આપું. પ્રભુ વિમલકુમાર સાંઠ ધનુષ્ય પ્રમાણુ ઉંચા, જન્ય એવા પ્રથમ સંસ્થાન અને આઘ સંહનન(સંઘયણ)વાળા થઈ યૌવન વયને પ્રાપ્ત થયા. સૂર્ય શ્રીમ્મન્નુના આશ્રયથી તેજસ્વી હોય છે, પરંતુ પ્રભુ તો સ્વભાવથીજ તેજસ્વી હતા. ચંદ્ર પૂર્ણિમાના યોગથી અમૃતમય કાંતિવાલો અને સ્વચ્છ હોય છે અને પ્રભુ તો સ્વભાવથી અમૃતમય કાંતિવાક્ષા અને સ્વચ્છ હતા. આમ્રવૃક્ષ વસંતઋતુના યોગથી સારી છાયાવાલો હોય છે અને પ્રભુ સ્વભાવથીજ સારી છાયા-કાંતિવાક્ષા હતા. દોત્રભૂમિનો દેશ શરદઋતુથી શસ્થ-ધાન્યને ઉત્પન્ન કરનાર હોય છે અને પ્રભુ તો સ્વભાવથીજ શસ્થ-પ્રશંસનીય કાર્યોને ઉત્પન્ન કરનારા હતા. જગત્પતિ પ્રભુ સદાકાળ રૂપની લક્ષ્મીથી યુક્ત તો હતા, પણ તે પારરહિત પ્રભુ યૌવનથી વિશેષ શોભાને પ્રાપ્ત થયા હતા. પછી તે પ્રભુએ લોગ્યકર્મના સમૂહને હરવાને અને પિતાનું વચન માન્ય કરવાને બાહિરવૃત્તિથી રાજક-ચાઓનું પાણિગ્રહણ કર્યું. પ્રભુએ તે વિવાહ મન વગરનો કર્યો હતો, કારણકે ગૃહસ્થાને સ્વદાર સંતોષ એ મોટું મત ગણાય છે. જેમ કોઈ મોટા માણસ સારા નગરમાં આવે, ત્યારે સર્વજનો તેને ભોજન કરવાનું નિમંત્રણ આપે છે, તે વખતે તે મોટા માણસ ધન્યાત્મા થઈ પોતાને સ્થાને જવા માટે રસગૌરવ વિના બે ત્રણ ઘરે ભોજન કરે છે, તોપણ તે માણસની નિંદા થતી નથી; પરંતુ ઉતટી પ્રશંસા થાય છે, તેવી રીતે જિન જગવાનનો લોગ પણ કર્મના ક્ષયને માટે હોય છે.

એક દિવસે ધર્મ, અર્થ અને કામની આરાધના કરવામાં તત્પર અને મૌક્ષમાર્ગમાં આદર કરનારા કૃતવર્મા રાજાએ ભવિષ્યમાં યુગની છત્રાકારી પોતાના ગુણી પુત્રને આ પ્રમાણે કહ્યું, “વત્સ, લઘુપણમાં પુરવને પતિશબ્દ શોભે છે, પરંતુ સુરૂપણમાં તેને તે ભારરૂપ થાય છે અને સ્વર્ગલોકનો વ્યય કરાવે છે. હે વત્સ, આ જરાવસ્થા રૂપી

૧ ચંદ્રભોગ દિવ્યભોગ. ૨ મસ્તકવિગેરેનો ભાગ.

૩ ત્રણ અતિ સ્વચ્છતાન, દર્શન અને ચારિત્રરૂપ શિખરરૂપના કર્મ.

રાક્ષસી પ્રાણીઓનું માંસ ખાઈ જાય છે અને તે દુષ્ટ આચારવાળી જાણે મદિરા પિનારી હોય તેમ રૂઢિચરણ પાન કરી જાય છે. પ્રથમ તો તે આવતાંજ તરત લોકોના દાંત પાડી નાખે છે, છાદ લઈ જાય છે, લય આપે છે અને તે શરણે આવેલાનું રક્ષણ કરતી નથી. તે સમગ્ર બંધુવર્ગને અવશ કરે છે, પ્રાપ્ત કરીને સાથે રહેલી કાયાને ફેંચી દે છે, માણસને વિકળ બનાવી દે છે, નેત્રોનું તેજ હરી લે છે, મસ્તક ધુણાવે છે અને હાથ પગ વગેરે અંગોને કંપાવે છે, પછી જ્યારે તે દુર્ગંધ થાય એટલે તેને વિસ્તાર પામેલા રોગો પીડે છે. દુર્ગંધ થયેલી નહારી વાડને છિદ્ર પડવામાં શી વાર લાગે? પછી તે રોગો વાતકી ચોરની પેઠે ભારે વેર લાવીને પ્રાણીઓનું ચિત્ત સહિત આયુષ્ય રૂપી દ્રવ્ય તરકાળ હરી લે છે. તેથી જ્યાં સુધીમાં સારી કાંતિવાદા અને સંપૂર્ણ ઇન્દ્રિયોવાદા આ દેહની અંદર તે જરા રૂપી રાક્ષસી નથી આવી, ત્યાં સુધીમાં હું આપણા પૂર્વજોએ કરેલું આત્મહિત સાધી લઉં.”

પોતાના પિતા કૃતવર્મા રાજાનાં આવાં વચન સાંભળી પ્રભુએ પોતાના પિતાને કહ્યું કે, “તમારું વચન સત્ય છે અને તમારે તે યોગ્ય એવું હિત કરવું.” રાજાએ પોતાના ન્યાયી પુત્રીને પુનઃ કહ્યું, “જ્યાં સુધી રાજ્યનો મોટો ભાર હોય, ત્યાં સુધી મારો આશય મુશ્કેલ છે, તમે જિન ભજવાનું છો, તેથી શત્રુઓને જીતો, આ પૃથ્વીનું પાલન કરો અને સદા સુખ સાગરના મધ્યમાં રહી લક્ષ્મી ચુકત શાઓ. ગોવર્ધનનો ઉદ્ધાર કરવામાં સમર્થ એવા તમારે વિષે આ પૃથ્વીને સ્થાપિત કરી કાચ-ખાની જેમ ઇન્દ્રિયોને શુભ કરી હું બીજા ઉત્તમ પૃથ્વીનો આશ્રય કરીશ.” પ્રભુ બોલ્યા “હે રાજા આ લોક તથા પરલોકમાં સુખ કરનારા અને કલ્યાણ કરનારા આવકના બાર મતો છે. અનર્થ દંડથી રહિત, શુદ્ધસહિત, શક્તિ વડે ચુકત અને જીવ રક્ષા કરનારા તે મતોને અને બિતર એવી તે રાજ્યની ધુરને ધારણ કરો, એમ કરવાથી ગૃહસ્થ ધર્મ સચવાશે અને સુખ થશે. મારે રાજ્યનું કાંઈ પ્રયોજન નથી. કારણ કે, મારે પોતાને નિજ બળ વડે આત્માને તારવો છે. હે નરેશ્વર, રાજ્યની અંદર અત્યંત ચિંતા હોય છે, અને હું હમણા નિશ્ચિંત છું, તમારે તો તેનો અભ્યાસ છે, તેથી તમારે માટે તે સારું છે.” રાજા બોલ્યા હે વત્સ, તમે પોતે અપત્ય શબ્દનો અર્થ જાણો છો, છતાં આ લોકમાંથી મારો ઉદ્ધાર કેમ કરતા નથી? રચામાના તમને હરનારા. તેજસ્વી અને શુર એવા તમે છતાં, મારે બીજાને રાજ્યનું દાન કરવું, તે હાલ ચુકત ન કહેવાય. શાવકનો અચાર પાળતાં અને બાર મતો ધારતાં મનુષ્યોને સુગતિ થવાનો સંભવ છે, પરંતુ મારે તે મતોનું કાંઈ પ્રયોજન નથી. મારું મન તો સદા સુખરૂપ અને સનાતન એવા મોક્ષમાંજ રમી રહેલું છે. જે ગૃહસ્થ શાવકો સિદ્ધ થઈ શકે, તે લોકમાં આશ્ચર્યકારક કહેવાય છે, હે વત્સ, તમારે જ્યારે પુત્ર થાય ત્યારે તેને રાજ્ય સોંપીને તમે સ્વર્ગ રીતે મોક્ષ સુખને આપનારી દીક્ષા મહાશ્વ કરજો. પુત્રને વિષે રાજ્યનો ભાર સુધી પિતા દીક્ષા લે

આપણા કુલનો ધર્મ પૂર્વજોએ સદા આચર્યો છે. હે વત્સ, જે તમારે નિકાચિત્ર આતા વેદનીય કર્મ હોય, તો આ રાજ્ય ગ્રહણ કરું અને તે તમે પોતે જ્ઞાનથી અવલોકન કરો. " પિતાના આવાં વચન આંસળી પ્રભુએ અવધિજ્ઞાન ચોળને જોયું ત્યાં પોતાનું સાતા વેદનીય કર્મ ઘણું જોવામાં આવ્યું, એટલે તેઓ ભાવથી મૌન ધારણ કરીને રહ્યાં. પછી રાજ્યને સ્વજન વર્ગ અને રાજ વર્ગને એકઠા કરી પ્રભુનો ઉત્સવ સહિત પટ્ટાભિષેક કર્યો. પ્રભુ પંદર લાખ વર્ષો સુધી કુમાર-અવસ્થામાં રહ્યા હતા પછી તેમણે પિતાના વચનથી રાજ્યનો ભાર અંગીકાર કર્યો; તે કાલે શુદ્ધનો યોગ થતાં રાજ્ય કૃતવર્માએ પોતે દીક્ષા લઈ લીધી. તેવા પુરૂષો યોગ્ય કાર્ય કરવામાં વિશ્વંજ કરતાજ નથ'. પ્રભુએ જે એવા મોટા રાજ્યને પ્રાપ્ત કરીને પણ પ્રજાઓને કરપીડા કરી ન હતી. તે આશ્ચર્ય કરી કહેવાય, અથવા જે સોમ-ચંદ્ર હોય. તે એવોજ હોય છે. જેમ ચંદ્રનો ઉદય થતાં ચાર વિગેરે દુષ્ટ કર્મ કરી શકતા નથી અને સાધુ પુરૂષોનો વર્ગ પોતાને માર્ગે પ્રવર્તે છે, તેવી રીતે સર્વજ્ઞ અને સર્વદર્શી એવા પ્રભુ સામ્રાજ્ય કરતા કુકર્મોની નિવૃત્તિ અને શુભ કર્મોની પ્રવૃત્તિ થતી હતી. પૂર્વે ઇંદ્રે મોકલેલા સેવાકારી દેવતાઓ પ્રભુના શત્રુ વર્ગનો નિગ્રહ અને સેવક વર્ગનો અનુગ્રહ કરતા હતા. ખીજા રાજ્યો પોતાના મસ્તક ઉપર તે પ્રભુની આજ્ઞા રૂપી છત્ર અહોરાત્ર ધારણ કરતા તે શુકત હતા, કારણકે જે પ્રભુ સદા ઉદય પામનારા 'ઇન-સ્વામી' હતા. નહારે બ્યય કરવામાં કૃપણ અને બુદ્ધિમાં નિપુણ એવા પ્રધાનો પોતે માનેલા રાજ્યની ચિંતામાં સાવધાન રહેતા હતા. આ પૃથ્વીમાં સત્પુરૂષો સ્વભાવથી સદાચાર રૂપી ધનવાળા ભલે હોય, પણ જેઓ આવા સ્વયંબુદ્ધ વિગેરે છે તેવા પુરૂષો તો પૃથ્વીમાં કેાઈકજ હોય છે. લોકોમાં વિખ્યાત એવા તે સ્વયંબુદ્ધો ઉત્તમ પુરૂષો છે અને જેઓ જાપદેશથી વિખ્યાત છે, તેઓ મધ્યમ પુરૂષો છે, તેવા થોડાએક સાધુ, ગ્રાવક વિગેરે પણ ખરેખર કીર્તિવાલા હોય છે, બાકી ખીજા જે ઘણા લોકો તેઓ પણ રાજ્યના પરમ શાસનથી અધર્મનો ત્યાગ કરતા હતા. કારણકે, રાજ્યની આજ્ઞા ઘણી બદલતી છે. તે સમયે કેટલાએક સજ્જનો ઘણા વિશાળ એવા સુવર્ણના થાળો પૂરીને પ્રભુની આગળ હાથથી ધરવા લાગ્યા, કેટલાએક વસોના સમૂહને કેટલાએક ઉત્તમ વર્ણ-વાનાના સમૂહને, કેટલાએક પુષ્પોના જથ્થાને, કેટલાએક મધુર ફલોની શ્રેણીને, કેટલાએક ગોરૂચંદનને, કેટલાએક આભૂષણોના ઢગલાને, કેટલાએક નવીન ચંદરવાને અને કેટલાએક ધ્વજને એમ તે શોક રહિત એવા લોકમાં જે કાંઈ સુંદર વસ્તુ હતી, તે બધી તે તે શુદ્ધ હૃદયવાલા લોકો સ્વેચ્છા પ્રમાણે પ્રભુને અર્પણ કરતા હતા કેટલાએક ભકિતથી પ્રભુની જીવર

પવિત્ર છત્ર ધરવા લાગ્યા અને કેટલાએક ગામર વીંજવા લાગ્યા, કેટલાએક સડેને ઉઠા-
સિતલાવેગીત ગાતા હતા. કેટલાએક નૃત્ય કરતા હતા અને કેટલાએક વાજિત્રો
વગાડતા હતા. “ આ માણસનો કંઈ કરો, ” “ આ માણસને મારો, ” અને “ આ
માણસને દેશમાંથી કાઢી મુકો. ” એવી રીતે પુરોહિત ન્યાય આપતો, પરંતુ પ્રભુ પોતે
એવો ન્યાય આપતા ન હતા.

એક સમયે તે વિમળપ્રભુને મહાભાગ્યવાન પુત્ર થયો. સ્વજનોએ તેનું નામ
અરિમર્દન પાડ્યું. આ પ્રમાણે પૃથ્વીનું રક્ષણ કરતાં પ્રભુને ત્રીશત્રાણ વર્ષો આપ્યા
ગયા. હવે તેમનું લોભક કર્મ ક્ષણ થયું અને સુખકારક શાતાવેઈનીય કર્મ સમાપ્ત
થયું, એટલે તે સર્વ પ્રભુએ પોતાના ચિત્તમાં આ પ્રમાણે ચિંતવ્યું—“ હું હવે જે
આ ગૃહવાસમાં રહો છું, તે હું પોતેજ મારા નેત્રો મીંચીને સત્વર અંધકાર કરું છું,
આ પૃથ્વી ઉપર જે અજ્ઞાની છે તે બાલકની જેમ સ્મૃતિ વગરનો થઈ જે કર્મ કરે છે,
તેને તેનું અસ્પૃશ્ય મલે છે, પરંતુ હું ત્રણ જ્ઞાનને ધારણ કરનાર અને જિત્તમ સંવર
સહિત છતાં દીક્ષા લેતો નથી, તે અઘટિત છે. મેં મહાન પીડાને આપનારા રોગોની જેમ
આ ભવમાં ઘણા લોગો લોગ્યા છતાં મનના સંતોષથી મેં તેમને છોડી દીધા નહીં.
આ રાજ્ય લક્ષ્મી ઉત્તમ પુરૂષને શ્રીકરી-થોભા કરનારી અને ઇચ્છાના જેવી છે. પરંતુ
તે પુણ્યરૂપી દ્રવ્યને હરનારી, બાહેર સારવાળી અને અંતર સાર વગરની છે. આ શરીર
કેરના કાષ્ઠની જેમ વિષત્ર રક્ષણ ન કરી શકે તેવું અને લોકના સ્કંધ ઉપર ઉગેલું
છે, તે છેવટે અગ્નિના કાર્યને માટે થવાનું છે. અર્થાત્ ભસ્મ બનવાનું છે. સાચો કારા-
ગૃહરૂપ છે અને છોકરાઓ મારાના જેવા છે (સ્વાર્થ) લુબ્ધ અને સ્તબ્ધમય એવા તે-
ઓને મેં આ સંસારમાં અંતી વાર મેળવેલા છે, તેથી એ સર્વમાં સદા કૃષ્ણ-કાળી
અથવા તૃણાને છોડી અને સર્વ સંસારને અસાર બની કામદેવનો જય કરી હું જનનો
આશ્રય કરું. ” આ પ્રમાણે પ્રભુએ વિચાર્યું તેટલામાંજ આત્મન કંપવાથી અવધિજ્ઞાન
પ્રભુના દીક્ષા લેવાને યોગ્ય એવો સમય બાળી એકી સાથે સારસ્વત, ગર્દભાયા,
આદિત્ય, વરૂણ, તુષિત, મરુત, અરિષ્ટ, અગ્ન્યાબાધ અને વન્દિ એ પ્રહલોક
નિવાસી એકાવતારી અને જિત્તમ સારવાણા ગુણી નવ લોકાંતિક દેવતાઓ ત્યાં આવી
પહોંચ્યા. સર્વ પ્રાણીઓમાં વેરને છોડી સમતા રૂપ રમણીય સુધામાં મગ્ન થયેલા અને
તત્ત્વાર્થનો નિશ્ચય કરવામાં લગ્ન થયેલા તે જિનેશ્વરને નમી સરલ બુદ્ધિવાણ તે
દેવતાઓએ વિરૂપિ કરી કે, “ હે પ્રભુ, તમે તીર્થંકર છો, માટે ધર્મ તીર્થને પ્રવર્તાવો. ”

વળી કહ્યું કે, “ આ કાળે જોઈ જીવનને તેવો ધર્મના જિજ્ઞેષ થઈ ગયો છે, તેને પાછો સત્વર સાધી દો કારણ કે, તમે શુભોના ધારક છો જેમ બાહ્ય તીર્થ-રૂડા પાણીના આરા ત્રિવાય નદીમાં ઉતરી શકાતું નથી, તેમ ધર્મતીર્થ ગિવાય સસારસાગર ઉતરી શકાતો નથી ” જેમ કોઈ પોતે સ્વસ્થાને જતો હોય તેને વળી કોઈ પ્રેરક મળી આવે તેવી રીતે પ્રભુ પ્રથમથીજ દીક્ષાર્થી હતા, તેઓ તે દેવ તાઓના આવા વચન સાંભળી વિશેષ દીક્ષાર્થી થઈ ગયા.

પછી પ્રભુએ ઉંચી જાતના વાર્ષિકદાન આપવાનો આરંભ કર્યો. કારણકે સર્વ ધર્મોની અંદર દાનને મુખ્ય કહેલું છે કુળેની આરાધી તિર્થંક જૈનક નામના દેવતાઓએ ધણી વગરના પ્રધાન ભંડારો અને જેમના ધણીનો જિજ્ઞેષ થયો હોય એવા ધરમાધી ધણું દ્રવ્ય પ્રભુની પાને હાજર કર્યું કરણકે. પુણ્યવાનને પગલે પગલે દ્રવ્યના ભંડારો રહેલા હોય છે ઠપવત્ત વેળા થાય, તેટલામાં પ્રભુ એક કરોડ અને આઠ લાખ સુવર્ણ-નું દાન પ્રતિદિન આપતા હતા એક વર્ષમાં પ્રભુએ ત્રણેય અઠ્યાગી કરોડ અને એંશી લાખ સુવર્ણનું દાન કર્યું શ્રી સર્વજ્ઞેષી મેવ વર્ષતા યાચકરૂપી સરોવરો ભંડાર થઈ ગયા અને ક્ષમા-પૃથ્વી તાપરહિત થઈ ગઈ એ ધણુંજ ચાર્ જન્યું એમ હું માનુ છું પ્રભુ હિરણ્યનો વર્ષાદ વર્ષાનના હિરણ્યવર્ણની આશા લોકોમાં વિખ્યાત થઈ શાત થઈ ગઈ, એ અદ્ભુત વાર્તા સાંભળવામાં આવી પ્રભુના દીક્ષાના કટ્યાણકમાં સુંદર આકૃતિ વાળા ડયા છંદો ત્યા ન આવ્યા ? અર્થાત્ સર્વે આવ્યા હતા, આ જગતમાં દાતાને આવશ્યક ડોણ ન હો ? તે નમયે ઉદ્ધોએ દેવતાઓના મમૂહને માથે ગાખી સ્વપ્ન અને સુગંધી તીર્થજલ લાવી તે વડે પ્રભુને સ્નાન કરાવ્યું. સ્વભાવથી નિર્મલ એવા પ્રભુને મર્વ દેવતાઓએ જે અભિપ્રેય કર્યો, તે તેમની શક્તિ સહિત ભક્તિજ હતા જેમ પૃથ્વી જીવન સુધારક-ચંદ્રવડે સુંદર એવા ગગાધર-શંકરને લોકોની શ્રેણીઓ કુવાના જલથી સ્નાન કરાવે છે, સૂર્યની આગળ જેમ દીવો ધગવામાં આવે છે અને મેવકો જેમ ગજને લોગન ઢગવા નિમત્રે છે, તેમ ત્રણ જગતના સ્વામી એવા પ્રભુને એવી રીતે ચોચ ગર્વના વિધિ કરવામાં આવતો હતો કારણ કે, ગયેલો અવગત પુન કદિ પણ મળતો નથી પછી ઔદર્ભ વિગેરે ઉદ્ધોએ તે વિશ્વનાથક પ્રભુના અંગને દિવ્ય અદ નથી લિપ્ત કર્યું, દેવદ્રવ્ય વસ્ત્રોથી તેમને વિભૂષિત કર્યો, ઠપવૃક્ષના પુષ્પોની શ્રેણીનો મુગટ પહેરાવી વિરાજિત જનાવ્યા અને હાજ, અર્ધહાર, બાહુબંધ, તથા કુંડળ વિગેરેથી મુગોલિત કર્યો પછી ઉદ્ધો દરેવી દેવ, દાનવ અને માનવોએ હર્ષથી વહન કરવા ચોગ્ય એવી દેવદત્તાનામની ગિણિકા ઠપક પ્રભુ આરૂઢ થઈ ગયા સૂર્ય જેમ પૂર્વગરિને

અવકૃત કરે, તેમ પ્રભુએ તેમા ગહેવા રત્નમય અને તેજના સમૂહને ધારણ કરનારા
 સિંહામનને અલકૃત કર્યું પ્રભુની જાને બાજ દેવતાઓએ ધારણ કરેલા બે ચામરો બાણે
 તીર્થ કરને સેવવાને ભૂમિ અને સ્વર્ગરૂપ બે સ્ત્રીઓ આવી હોય તેમ ચોમતા હતા પ્ર-
 ભુની ઉપર બાણે શિવ-મોક્ષની છાયા કરનાર મૂર્તિ-અપરિમિત શુકલધ્યાન હોય તેવું
 સ્ફુરણાયમાન ધર્મભિન્ન છત્ર ચોણી રહ્યું હતું પછી નદીઓ નૃત્ય કરતા,
 ખીતો ગવાતા, જંદિવંદ પાઠ કરતા, વાજિત્રો વાગતા અને ચાચકોને ચોતરફ દાન
 આપતા પ્રભુએ પરિવાર સાથે સહસ્રાશ્ર વનમા ગયા ત્યાં શિબિડામાથી કિતરી અચોક
 વૃક્ષ નીચે જઈ પોતાના લોગ કર્મના યોગ રૂપ આભવણોનો સમૂહ પ્રભુએ છોડી દીધો
 ભમતા રૂપ અમૃતના સમુદ્ર રૂપ એવા પ્રભુએ હૃદયથી બીજો જ્યોત્ પરિગ્રહ અને ચતુર્વિધ
 પ્રતિબંધ પણ ત્યજી દીધો અરિહત પ્રભુએ પછી બાણે કાવા કલેશ હોય તેવા કેમોનો
 પાત્ર મુદિવડે લોચ કયોં ધરે તે લોચના કેશ ગ્રહણ કરી લીધા પછી માધમાસની શુકલ
 ચતુર્થીને દિવસે અપરાહ્નકાલે (પાછવા પહોરે) જન્મના શુભ નક્ષત્રમા 'નમ સિદ્ધાન્ત
 ઈમ ઉચાર કરી છઠ્ઠ તપવાવા પ્રભુએ કોવાહવ અટકાવી ભગવત્ શબ્દ વગરનું અને
 આગમમા મારરૂપ એવું સામાયિક ત્રણ વાર બોલ્યું તે વળતે સહભાવનાના સ્થાન રૂપ
 એવા ધરે પ્રભુના રૂક ધ ઉપર દેવવચ નાખ્યું ત્યારથી લોકોમા વચ્ચપૂજની પ્રવૃત્તિ
 થઈ છે પછી પ્રભુને મન પર્યાવ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું, ધરે પ્રભુના કેશ કીરસાગરમા
 નાખ્યા સત્કર્મથી પવિત્ર એવા એક હજાર રાજપુત્રોએ પ્રભુની પાછળ વિવેકવાળી દીક્ષા
 ગ્રહણ કરી પછી ભવિષ્યમા જેમનું કલ્યાણ થવાનું છે અને જેમની મુખમુદ્રા હર્ષિત
 થઈ છે એવા ધરોએ પ્રભુને નમી અમૃતના જેવી મધુરવાણીથી આ પ્રમાણે વિરોધ કરી
 " હે પ્રભુ આ ત્રણ ભુવનમા તમારું ચારિત્ર ચર્યાર્થ ગીતે વિખ્યાત છે, તે વણા પ્રાણી
 એને મોક્ષદાયક થાઓ આ પૃથ્વી ઉપર લોકો સસારની પ્રવૃત્તિને પોતાની મેલેજ
 જાણે છે, ધાવતું અને રોતું, એ બાવ-ને કોણ શીખડારે છે ? અનાર્થ દેશમા પણ લોકો
 વિવિધ પ્રકારના વિજ્ઞાનને બાણે છે, પરંતુ જ્યાં તમે પોતે ગહેવા છો, ત્યાં હેય-ત્યાગ
 કરવા ચો-ચ અને ઉપદેશ-ગ્રહણ કરવા ચો ય વસ્તુની પ્રરૂપણા કરનાર જ્ઞાન રહેલું છે
 જેમ બાવડ શુરૂ વિના ગાળ બાણે છે અને આપે છે પરંતુ તે સાત્ત્વને અને દાનાદિ
 ધર્મને શુરૂ વિના બાણી શકતો નથી તમે હાલ મૌન ધરીને રહ્યા છો, તેનું
 કારણ અમે બાણીએ ડીએ, જ્યાં સુધી કેવળજ્ઞાન થયું નથી ત્યાં સુધી બીજાને શિક્ષા
 આપવી નહિં, એવી તમારી ઇ ઝ હશે હે પ્રભુ, હવે 'ધન-મેઘના આઘ્રય જેવો વિહાર
 કરી અમારા તાપને નાશો મેઘ ગાજતો ન હોય, તોપણ તે શુ પ્રાણીઓને 'જીવન

૧ બીજો અર્થ એવો પણ આપ કે ' ધા-વણા-આઘ્રય -થાનોમા વિદાર કરી " ૧
 ૨ નવ એટલે ૨૧૧૧ અને ૪૧૧

ગૃહો છોડી તે રાજના પ્રાસાદમાં ગયા હતા. પ્રભુને જોતાંજ સારા મુખવાળો જયરાજ વેગથી સિંહાસન છોડી અને છત્ર વિગેરે રાજચિન્હોનો ત્યાગ કરી પ્રભુની સન્મુખ આંવે. રોમાંચરૂપ કવચને ધારણ કરતા તે જયરાજએ પોતાના કેશવડે પ્રભુના ચરણ કમળને માર્જિત કરી હૃદયના અશ્રુવડે તેનું દ્વાસન કર્યું. પછી બેઠા થઈ તે રાજાએ અંજલિ બેસી આ પ્રમાણે પ્રભુને વિનંતિ કરી—“હિ ભગવન, આજે મારો જન્મ સફળ થયો છે, માફ ધર કામકુંભના જેવું બન્યું છે, વાદળા વગરની વૃદ્ધિ થઈ છે, વાંઘા વગર કદપવૃક્ષ ઉગ્યું છે, અણચિંતબો જિંતામણી મર્યો છે, ઈચ્છા કર્યા વગર કામધેનુ આવી ચડી છે, અને અકસ્માત્ અણુધાર્યો સારો વ્યવસાય-લાભ પ્રાપ્ત થયો છે, તેથી આપ પ્રસન્ન થઈને મારા ધરનો ઉચ્ચ આહાર સ્વીકારો.” પછી પ્રભુએ તે આહારને નિર્દોષ ધારી પોતાના પ્રાણના નિર્વાહને માટે બે હાથ અસારી તે જયરાજના ધરનો આહાર બોલ્યો. તે વખતે જે દુઃખિનો નાદ થયો. તેમાં કાંઈ જરાપણ આશ્ચર્ય ન હતું, કારણકે સર્વ ઠેકાણે દાતાને મટે સારો શબ્દ અવશ્ય થાય છે. તે વખતે ધનવાહન દેવતા તરફથી જે સુવર્ણની વૃદ્ધિ થઈ તે પણ અંતકાલે થયીજ જોઈએ. રાજા અને પ્રભુની એ સ્વાભાવિક રિયતિ-મર્યાદા છે. કોઈ બીજો રાજા આવે ત્યારે સર્વ વિબુધ-વિદ્વાનો ચેત્તોત્કેષ (ધન-વાવટા અશ્વવાતું) હૃદયથી કરે છે, તો પછી ત્રણ જગતના સ્વામી આવે ત્યારે સર્વ-વિબુધ-દેવતાઓ ચેત્તોત્કેષ કરે તેમાં શું આશ્ચર્ય ? સુમનસ-દેવતાઓએ તે કાલે પૃથ્વી ઉપર સુમનસ-પુષ્પોની જે વૃદ્ધિ કરી તે જગતમાં બ્રાહ્મિ આપનારા પ્રભુપ્રધારતાં યાચ તેમાં કાંઈ આશ્ચર્ય પામવાતું નથી. તે વખતે દેવતાઓએ સ્તુતિ અમૃત-જલની વૃદ્ધિ કરી, તેનાથી પૃથ્વી ઉપર અન્નને આપનારા ધાન્યની સંપત્તિ ઉત્પન્ન થઈ, પછી જેમને શત્રુ અને મિત્ર સરખા છે એવા સદ્ગુણિ જિન ભગવાને ત્યાંથી અન્ય સ્થળે વિહાર કર્યો. સર્વે ભગવંતો અંદ્ર સૂર્યની જેમ એક સ્થળે રહેતા નથી. ‘આ પ્રભુના પારણાની ભૂમિને કોઈપણ ચરણોના સ્પર્શ ન કરો.’ એવું ધારી જયરાજએ તે ઠેકાણે એક પીઠ કરાવ્યું.

એ અરસામાં આ જંબુદ્વીપની અંદર સતત દયાધર્મી લોકોથી યુક્ત એવા ઉત્તમ અપરવિદેહ ક્ષેત્રને વિષે સદ્ગુણોવડે સર્વને ગાવા યોગ્ય અને અપરિમિત સુખના વિસ્તારવાળી આનંદકેન્દ્રી નામે યથાર્થ નામવાળી એક નગરી છે. તે નગરીમાં ‘મિત્રની જેમ જનપ્રિય, બહુ તેજસ્વી અને કમળામોહ કરનાર નંદિસુમિત્ર નામે

૧ તપ એટલે નપરયા અને વૃદ્ધિપક્ષે બિનાવો. ૨ સુમનસ-એટલે વિદ્વાનો. સુમનસ-સારા મનની વૃદ્ધિ કરે એટલે સાગ મનોભાવ પ્રગટ કરે. પ્રભુ પક્ષે સુમનસ એટલે પુષ્પો. ૩ મિત્ર એટલે સૂર્યપક્ષે-કમળામોહ-કમળપુષ્પોને હૃદય કરનાર અને રાજપક્ષે-કમળા-વૃક્ષમીથી-આમોહ-કરનાર.

એક રાજા હતો. એક વખતે દેવતાઓએ જોમનું પ્રાતિકાર્ય (સેવન સાંનિધ્ય) કરેલું છે અને પરવારીઓથી જોઆ અજેય છે એવા મુર્તિના નામે કોઈએક ગુણોથી માનવા લાયક આચાર્ય ત્યાં આવી ચડ્યા. ઉદ્યાનપાળ પાસેથી તેમના ખગર બચ્ચીને રાજા નંદિસુમિત્ર તેમને વંદના કરવા ગયો. કલ્પવૃક્ષ પ્રાપ્ત થતાં તેનું ફળ ઠોણ ચકળ ન કરે ? રાજાએ પાંચ અભિગમ સાચવી જાનીઓને સુગમ એવા તે આચાર્યને વિધિ પૂર્વક ઉત્કૃષ્ટ વંદનવડે વંદના કરી. પછી ઉપયોગનાળો અને બુદ્ધિના ગુણોથી મુક્ત એવો તે રાજા યથાયોગ્ય બીજા સાધુઓને વંદના કરી પોતાને ઉચિત એવા આમન ઉપર બેઠો. ત્યારબાદ અવસર પ્રાપ્ત થતાં ગુરૂએ આદરથી દેશનાનો આરંભ કર્યો. શ્રાવકનો યોગ થતાં દેશના આપવી-એજ ગુરૂઓનું અનુચ્ચ ફળ છે. “હે રાજા, આ મનુષ્યમત્તની શોભા રાજ્યથી કાંઈ મલતી નથી. આગળ અને હમણાં વાનરાઓને પણ રાજપદનું પ્રાપ્ત થયેલું સાંભળવામાં આવે છે. વર્ણુથી પ્રધાન એવો માણસ પણ જો સાવધાન ન રહે, તો લક્ષ્મી તેને શાકિનીની જેમ છોડે, તેથી તે પછી ઘેરો બની બંધ છે. કહ્યું છે કે, “લક્ષ્મીવાળા ગુરૂએ દેશકાકને ઘટે તેવી ક્રિયા કરવાનું બચ્ચી શકતા નથી. વિષ્ણુ લક્ષ્મીવાક્ષા છે, તેથી શ્રીધમ્મજીને છોડી વર્ણુજીમાં ક્ષીરસમુદ્રની અંદર સુધ્ધ બંધ છે. સર્વ માણીને લક્ષ્મી લક્ષ્મી-શોભા આપનારી થવીજ નથી, કારણકે તે લક્ષ્મીથી વેર થાય છે અને પુરુષનો ક્ષય થાય છે. સંઘર્ષ કરેલી લક્ષ્મીથી મનુષ્યપણું કદિપણુ મદ્દત થતુંજ નથી. તે વિષે કરોળીઓ અને સુઘ્રહી પક્ષીનું દુષ્ટાંત અનુપમ જોવામાં આવે છે. પાડા વિગેરે છવો આ પૃથ્વી ઉપર યુદ્ધ કર્યો કરે છે, તે ઉપરથી જણાય છે કે મનુષ્યપણું ધર્મથીજ સફળ થાય છે. હે રાજા, તે ધર્મને વિદ્વાનોએ આ વિશ્વમાં અનેક પ્રકારનો કહેલો છે, તેમાં સર્વવિરતિધર્મની તુલનાને કોઈપણ ધર્મ પ્રાપ્ત થતો નથી.” ગુરૂની આ દેશના સાંભળી વિચાર કરવામાં ચતુર હૃદયવાલો તે રાજા બોલ્યો, “ હે વિદ્વાન ગુરૂ જ્યાંસુધી હું (આમની સમીપે) ત્રત ચકલુકરું, ત્યાં સુધી આપ કૃપાકરી સ્થિરતા કરો.” શ્રી ગુરૂ બોલ્યા, “ રાજા, તેમાં હવે વિતર્ક કરીશ નહીં કારણકે, વિદ્વાન ગુરૂએ કોઈથી આ સંસારનો ઉત્તેજ સત્વર કરવો જોઈએ.” તે પછી રાજાએ પોતાના નગરમાં જઈ પુત્રને રાજ્ય આપી અને સાત ક્ષેત્રોમાં દ્રવ્યરૂપી બીજા વાવી ત્રત ચકલુકરું. પછી જ્ઞાનદર્શનવાળા તે રાજાએ કેટલાએક વર્ષો સુધી સંયમનું પાલન કર્યું. પછી ગુરૂ પાસેથી શિક્ષા મેળવી પાંચ પ્રકારના આચારનો વિચાર કરતા, પંચ મહાવ્રત ધારણ કરતા, પાંચ સમિતિ પાળતા, ચરિત્રના પાંચ ભેદ, પાંચ ગતિ, પાંચ અસ્તિકાય અને પાંચ જ્ઞાનના ભેદને બાજુતા તે રાજાએ પંચ નમસ્કાર મંત્રને જપતા જપતા પંચતવને પામી ગયા, અને પાંચ અનુસર દેવતાઓમાં મહાન દેવતાકે ઉત્પન્ન થયા.

આ શોભાયમાન જંબૂદ્વીપમાં ભરક્ષેત્રના આભૂષપુરૂષ અને લોકોની શ્રેણીથી વ-
રાજિત શ્રાવસ્તી નામે નગરી છે. તેમાં ન્યાયરૂપી જલથી પવિત્ર અને વિખ્યાત પા-
મેલો ધનમિત્ર નામે રાજા વિશાળ રાજ્યવાલો થઈ પૃથ્વીનું પાલન કરતો હતો. એક
વખતે તેનો (મિત્ર બલી નામે કોઈ રાજા તેના નગરમાં આવી ચડ્યો, તેને તે ધનમિત્રે
વધારે સ્નેહને લઈને પોતાના નગરમાં વાસ કરાવ્યો. તે જાને રાજમિત્રો સાથે ભોજન,
ગમન, વનગમન, આગમન, શયન અને કીડા કરતા હતા. જેમ ચંદ્ર કલાઓના કલાપ-
થી ચુકત છે, છતાં તેને લાંછન છે. કમળ લક્ષ્મીના વાસથી ઉત્તમ છે, છતાં તેમાં કાં-
ટાઓ છે. સમુદ્ર ગંભીર છે, છતાં તેનું જલ ખારથી દૂષિત છે, સૂર્ય અંધકારના સમૂ-
હને હરનાર છે, છતાં તેનામાં તાપ છે, તેવી રીતે ધનમિત્ર રાજા છતાં તેનામાં ભુગાર
રમવાનું વ્યસન હતું, તે તેનામાં એક મોટો અવશુષ્ક હતો. કેવ રત્નને દૂષિત
કરનારોજ છે.

આ ભુગારના વ્યસનને લઈને રાજા ધનમિત્ર અને બલી જાને સત્કૃત્યથી વિમુખ
થઈ કોઈવાર ઘણા દ્રવ્યોને, કોઈવાર ઉંચી જાતના અશ્વોને, કોઈવાર સારા હસ્તીઓને,
અને કોઈવાર પાત્રોના સમૂહોને દાવ સુધી ભુગાર રમવા લાગ્યા. દૂતના વ્યસનમાં આ-
સકત થયેલા પુરૂષોને સુકૃતનું આચરણ કયાંથી હોય ? એક વખતે તે જાને રાજમિત્રો
પોતપોતાનાના રાજ્યોને દાવ કરી ભુગાર રમ્યા, તેવામાં અભાગ્યને લઈને રાજા ધનમિત્ર
સર્વ લોકોની સાક્ષીએ પોતાનું રાજ્ય હારી ગયો. રાજ્ય વગરનો થઈ રહેલો તે રાજા
જલ વગરના મત્સ્યની જેમ દીન બની ગયો, પરાધીન અને પરિવાર વગરના તે રાજાનો
ખીબજો તિરસ્કાર કરવા લાગ્યા. પછી બલવાન એવા બલીરાજાએ તેને નગરમાંથી કાઢી
સુક્યો. તે રાજ્યખટ થયેલો રાજા રાંકની જેમ પોતાનું મુખ લઈને નાશી ગયો. આ
દુનીયામાં જ્યાંસુધી સ્વાયં સિદ્ધ થાય, ત્યાં સુધીજ મિત્રતા છે, પરંતુ જ્યારે સ્વાયં
સિદ્ધ ન થાય તો તેજ વખતે મિત્ર હોય તે પણ લોકોમાં સદાને માટે શત્રુજ થઈ પડે છે.
જ્યારે ધનમિત્રને નિર્ધનપણું આવ્યું, ત્યારે બલીરાજાએ તેની મિત્રતા છોડી દીધી,
તે ઉપરથી તેનું ^૧ ધનમિત્ર એવું નામ કૃતાર્થ થયું. તે રાજા ધનમિત્રનો સ્વજન વર્ગ
હુએ બલીરાજાની સેવા કરવા લાગ્યો, વિવેકી એવા પણ લોકો ^૨ ઉગતાને વંદના કરે છે,
એ વાત સ્પષ્ટ છે. જે ^૩ અપરિમિત દાન કરનાર અને બલી હોય તેની સેવા કોણ ન કરે ?
લક્ષ્મીના પતિ, લોકોના આધાર રૂપ અને જનરક્ષક વિષ્ણુ પણ બલીરાજાના દારપાળ
થઈને રહ્યા છે. રાજા ધનમિત્રના અંતઃપુરની સ્ત્રીઓ પછી પોતપોતાના પિતાના ઘરમાં

૧ ધનનોજ મિત્ર અર્થાત્ ધનને લઈનેજ મિત્રવાલો.

૨ બલીરાજાએ વામન રૂપ વિષ્ણુને પૃથ્વીનું દાન કરેલું તે ઉપરથી વિષ્ણુ પ્રસન્ન થઈ
તેના દારપાળ બન્યા હતા.

આલી ગઈ, સ્ત્રીઓને બધારે દુઃખ આવે છે, ત્યારે તેઓને પિતાનું ઘર શરણરૂપ થાય છે, એમ વિદ્વાનો કહે છે. સૂર્ય જેનો રસોયો હતો અને જે અત્ય પ્રતિજ્ઞાવાદી કહેવાતો હતો, એવો નળરાજ પશુ દૂતના વ્યવસ્થાથી વિપત્તિને પામ્યો હતો. સત્યવાદી યુધિષ્ઠિર પશુ એજ વ્યસનને લઈને ભીમન્તાયા અર્જુન વિગેરેની સાથે યુક્ત થઈ રાત્રી ઇંડીને વનમાં વસ્યો હતો. એવી રીતે આ પૃથ્વીમાં વિખ્યાત એવા અનેક રાજાઓ પશુ દૂતના વ્યવસ્થાથી દુઃખી થયેલા છે. તો પછી બીજા રાજાઓની શી વાત કરવી ? નીતિ શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે, “ વૈર, વૈશ્વાનર, વ્યાધિ, વાદ અને વ્યસન એ પાંચ વકાર જે વધ્યા હોય તો તે મહાનુ અનર્થ કરનારા થાય છે. યૂથમાંથી જાદ થયેલા મૃગની જેમ કંઈ દિશામાં જાવું, એમ બહાવરો ખની વનમાં ભમતા તે ધનત્રિવે વિવેકી અને અમૃતના નિધિ જેવા એક મુનિને જોયા. જેમ ખારા સમુદ્રમાં મીઠા જલના સ્થાનને મેઢવી તૃપાતુર માણસ હર્ષિત થાય, તેમ તે મુનિને જોઈને હર્ષિત થયો. કહ્યું છે કે, આ સસાર રૂપી દાવાનળથી દગ્ધ થયેલા પુરૂષોને સંતાન, સ્ત્રી અને સત્સંગ-એ ત્રણ વિશ્રામની ભૂમિઓ છે, તે ધનત્રિવે એક છોડી તે મુનિના ખંને ચરણમાં વિધિથી વંદના કરી. મુનિએ તેને હર્ષદાયક ધર્મલાલની આશિષ આપી. પછી તે રાગ રહિત થઈ મુનિની આગળ બેઠો, એટલે મુનિએ તેને ધર્મોપદેશ આપવા માંડ્યો. કારણકે. સત્પુરૂષો દયાળુ હોય છે—“ જેઓ પ્રાણીઓને ધર્મમાં અંતરાય કરે છે, તેઓને મનુષ્યમતના મુખમાં અંતરાય થાય છે. જેમ આ સમગ્ર પૃથ્વી ઉપર બીજા વાગ્યા વગર ધાન્ય ઉત્પત્ત થતું નથી, તેમ આ સંસારમાં ધર્મ વિના કશિયણ સુખ થતું નથી. તેમાં દેવતાના ભવમાં ધર્મની ઉત્પત્તિ નથી, નારકીના ભવમાં તો ધર્મની વાત જ નથી અને તિર્થંચન ભવમાં તો કશિયણ ધર્મ હોતો નથી, દુક્ત મનુષ્ય ભવમાં ધર્મ છે. તેમાં પશુ આયર્દેશ વિગેરેની સામગ્રી પ્રાપ્ત થવી લોકમાં દુર્લભ છે, કારણ કે તે સામગ્રી શુભેત્પન્ન હોવાથી ઘણી થોડી છે. કદિ તે સામગ્રી પ્રાપ્ત થાય, તોપણ પુણ્ય ઉપાર્જન કરવું ઘણું મુશ્કેલ છે, કારણ કે આ પૃથ્વી ઉપર પાંચ પ્રકારના પાંચ પુરૂષો થાય છે. તે વિષે આ પ્રમાણે કથા છે—કોઈ વ્યાપાર ઉદ્યોગ કરવાની ઇચ્છાવાલા પાંચ પુરૂષો દ્રવ્યની મૂડી લઈ કોઈ સારા શહેરમાં ધન કમાવાને ગયા. તે પાંચેની અંદર એક ઘણેપાપી હતો, તે વ્યસનનું સેવન કરતો હતો, તેથી તેને રાજાએ પકડ્યો અને તેની મૂડી કબજે કરી તેને એક અંધાર કૂવામાં નાખી દીધો. બીજો પુરૂષ મૂર્ખ હતો, તે નગરના ખોટાગોલા કુવચ્ચાઓએ ખોટી ચીજો અર્પણ કરવા વડે વશ કરા લઈ તેનું સર્વસ્વ દ્રવ્ય-ધન પડાવી

૧ નલરાજની રસોઈ રૂઈના તાપથી થતી હતી.

૨ વૈશ્વાનર-અગ્નિ.

૩ મુરોશી ઉત્તમ થાય તેની અથવા મુગ્ધાગી

હીધું. ત્રીજો પુરૂષ પ્રમાણી હતો, તે પોતાનો નિર્વાહ ચાલે, તેટલું નવું ધન કમાતો પણ કાંઈ વધારે કમાયો નહીં, તેથી તેની મુદ્દી બચી ગઈ. ચોથો પુરૂષ સારો ઉદ્યમી હતો, તેથી તેણે રત્ન વિગેરેની ખરીદી કરી, આથી તે મુદ્દીનું રક્ષણ કરનારા પુરૂષને તેમાંથી ઘણું અપરિમિત લાભ થયો. પાંચમો પુરૂષ ભાગ્યવાનને બહુનારો અને વસ્તુતત્ત્વને સમજનારો હતો. તેથી તેણે પોતાની મુદ્દીના મુલ્યથી એક તેજસ્વી ચિંતામણિ પ્રાપ્ત કર્યો.

કથાનો ઉપનય.

હે સુંદર ધનમિત્ર, આ કથાનો ન્યાયવાળો ઉપનય સાંભળ. “જે મૂદ્દી કહેવામાં આવી તે મનુષ્યલવ સમજવો. જે શહેરમાં તેઓ વેપાર કરવા ગયેલા તે શહેર આય-દેશ સમજવો. જે રાજ્યએ એક પુરૂષને પકડયો તે કર્મ પરિણામ અને જે વ્યસનો તે પાપો સમજવાં. જે અંધાર કુવો તે નરક સમજવું, તે તેના આશ્રિતને પીડા કરનાર છે. જે ખોટું મોક્ષનારા લુચ્ચા લોકો કહ્યા, તે દુષ્ટુદ્ધિવાળા મિથ્યાદ્વાર સમજવા. જે ખોટી વસ્તુ તે મિથ્યાત્વ બહુવું, જેનાથી તિર્યચની ગતિ પ્રાપ્ત થાય છે. જે ત્રીજા પુરૂષને લાલ થયો તે મનુષ્યલવ સમજવો અને જે ચોથા પુરૂષને લાલ થયો, તે સ્વર્ગની પ્રાપ્તિ બહુવી અને જે પાંચમા પુરૂષને ચિંતામણિની પ્રાપ્તિ થઈ તે મોક્ષગાત્રી પ્રાપ્તિ બહુવી.”

આ પ્રમાણે આ ઉપનયનો લાંબો કાળ વિચાર કરી તું શુભ કામ કરજે. મુનિનો આ ઉપદેશ સાંભળી ધનમિત્રે પોતાનો સર્વ પૂર્વ વૃત્તાંત મુનિને કહી સંભળાવ્યો.

તે સાંભળી મુનિએ વ્યસનોનું નકારું પરિણામ જણાવ્યું. પછી ધનમિત્રે પુનઃ પૂછ્યું, “હે પ્રભુ, મને ફરીવાર રાજ્ય મલશે કે નહીં ?” મુનિ બોલ્યા, “તારા પુણ્યનો ફાય થયો છે, તેથી તને ફરીવાર રાજ્ય મલશે નહિ.” તે સાંભળી તેણે કહ્યું કે, “ત્યારે મને દીક્ષા આપો, કે જેથી આ સંસારમાં મારો મનુષ્યલવ વૃથા ન થાય.” પછી મુનિએ તેને દીક્ષા આપી અને આ પ્રમાણે શિક્ષા આપી—“હે વત્સ, તેં આ સંસારમાં હલંભ એવું ચારિત્ર સ્વીકાર્યું છે, તેથી જો તું હવે આ અવસ્થામાં સગદેષ કરીશ, તો લક્ષ્મીધર વિગેરેની જેમ આ સંસારસાગરને તરી શકીશ નહિ.” પછી મુનિરાજે તે કથા કહેવા માંડી.

લક્ષ્મીધર વિગેરેની કથા.

વિંધ્યગિરિની જેમ શુભવાલું, ગજ-હાથીઓથી ભરપૂર, અનેક મુનિઓથી યુક્ત અને નિશાચરોથી રહિત વિંધ્યપુર નામે મોટું નગર છે. તે નગરમાં વરૂણના જેવો પ્રચેતા, રત્નાકર-સ્થાનવાલો વરૂણ નામે એક ચેઠ રહેતો હતો, છતાં તે પૃથ્વીમાં જલ-

૧ વિંધ્યગિરિ પણ દાથીઓ, મુનિઓ અને મુલોથી યુક્ત અને નિશાચરોથી રહિત હોય છે. ૨ વરૂણનું નામ પ્રચેતા છે. આવક વરૂણ પહેલે પ્રચેતા એટલે કલ્પિત વાલો વરૂણ જલનો છે તેથી તે રત્નાકર સમુદ્રમાં રહેનાર છે અને વરૂણ આવક રત્નાકર-રત્નોના સમૂહવાલા પાનમાં રહેનાર છે. વરૂણ જલનો પતિ છે અને આ આવક જલ-ગડનો પતિ ન હતો.

પતિ ન હતો. તેને શ્રીકાંતા અને વિજયા નામે બે સ્ત્રીઓ હતી. તે બંને જૈનધર્મમાં તત્પર અને પાપકર્મથી વિરત હતી. રતી પ્રીતિરૂપ તે બંને સ્ત્રીઓની સાથે રહેલો અને રૂચિર અંગ વિવર્જિત છતાં શિવાકાંક્ષી તે પ્રધુમ્નની જેમ શોભતો હતા. તે ગણપતિની જેમ સિદ્ધિપુદ્ધિ વડે યુક્ત, લોકોને લાભ કરનાર અને શુદ્ધમોદક ઉપર રૂચિ ધરનાર થઈ સદા શોભતો હતા.

તે વરુણ શેઠની શ્રીકાંતા નામની સ્ત્રીને લક્ષ્મીધર, સુંદર અને અર્હંત નામે ત્રણ પુત્રો થયા અને વિજયાને નંદ નામે એક પુત્ર થયો. લોકોના મનની કામનાને પૂરનારા અને શુભવાક્ષા તે ચારે પુત્રો જાણે ધર્મના ચાર રૂપ હોય તેવા શોભતા હતા.

૧ તે અરસામાં અનાદિભવ નામે એક સનાતન નગર છે તેની અંદર અતુલ બલવાળો મોહ નામનો રાજા રાજ્ય કરતો હતો. એક વખતે તે મોહરાજા સભાની અંદર દીન વદને બેઠેલો જોઇ રાગકેશરી નામના તેના પુત્રે તેને વિનયથી આ પ્રમાણે કહ્યું.-
“હે પિતાજી, મોહ એવા તમે જ્યારે ક્રોધ કરો છો ત્યારે બધું વિશ્વ ચિંતાતુર થઈ જાય છે, તેવા તમારા ચિત્તમાં આજે જે ચિંતા દેખાય છે, તે મને અપૂર્વ લાગે છે. દેવતાઓ, કિંનરો અને પુરુષો તમારી આજ્ઞાને ધરનારા છે, આ જગતમાં તમારી સેવા ન કરે તેવો કોઈ પણ પુરુષ નથી. જેઓ તમારી આજ્ઞાને માન્ય કરતા નથી, તે નગ્ન, મુંડિત અને અન્નપાન વગરના થઈ એકાકી વનમાં લમ્યા કરે છે અને જેઓ તમારા ભક્તો છે, તેઓ રાજ્યકર્તા, સુંદર મહેલમાં રહેનારા, અહર્નિશ જન્મનારા, સ્ત્રીઓના સમૂહની સાથે રહેલા નિત્ય સ્નાન કરનારા, અભિષેક ધરનારા, વિવિધ વાહનોમાં આદર કરનારા અને લોકોને સંયોગ કરનારા જેવામાં આવે છે. તેમ છતાં આપ પૂજ્ય પિતા હાલ ચિતાતુર દેખાઓ છો, તો તેમાં જે સત્ય હોય તે મારી આગળ સત્વર કહો.” પુત્ર રાગકેશરીનાં આવાં વચનો સાંભળી મોહરાજા હૃદયમાં ઘણો ખુશી થઈ ગયો. તેણે તરત પ્રસન્નતાથી મુખને ઉજ્જવળ કરી પુત્રને કહ્યું.-“વત્સ, મારું એક કાંઈ કાર્ય નથી, કે જે તારી આગળ ન કહેવાય. કારણ કે તું મારો વિશ્વને રંજન કરનારો પુત્ર છે. મારે મારે તો કહ્યું. તે સર્વ રીતે સત્ય છે, પરંતુ અતુલ બલવાળો અને મોટા પદ્મવાળો મારો એક શત્રુ છે.” રાગકેશરી બોલ્યો, “એવો કયો શત્રુ છે ?” મોહરાજાએ કહ્યું, ‘ચારિત્રધર્મ નામે એક મારો શત્રુ છે, તે કામદેવના પરાક્રમથી પણ અજિત છે. જેના મેન્યમાં રહેલી જે સ્ત્રી એકલીજ મારી સર્વ સેનાને જીતી લે

૧ શિવ એટલે મોક્ષ. પ્રધુમ્ન કામદેવનો અવતાર હોવાથી તે પોતાને બાલનાર શિવની આકાંક્ષા ન રાખતો અને અનંત હતો અને વરુણ શેઠ શિવની ઇચ્છા રાખનાર અને સુંદર અંગવાળો હતો.
૨ ગણપતિ શુદ્ધમોદક-મોટા વાહવાળો અને શેઠ શરૂ તરફ મોદક-દર્શ પામનાર હતો.

તેવી છે. તે સ્ત્રીને શું તું મૂલી ગયો છે ? કે જેથી તું આવું બોલે છે. કહ્યું છે કે, અહંકાર બુદ્ધિને કહે છે કે, તું સુતા પરમાનંદને જગાડ નહીં. જો તે પરમાનંદ ભગવત થયે, તો પછી હું, તું અને આ જગત એકે રહેશે નહીં. ‘હું’ કર્મના સેન્યમાં સુલટ છું.’ એવો અતિ ઘટાટોપ રાખ નહીં. કારણ કે, ક્ષમારૂપી સ્ત્રી તને રમતમાં જ છૂટી લે છે.” મોહરાજનાં આ વચન સાંભળી રાગકેશરી ક્ષણવાર મૌન કરી રહ્યો. પછી તેણે કહ્યું, “પિતાજી, તે ચારિત્રધર્મ શત્રુએ તમોને શું કયું ■ કે જેથી તમે આટલા બધા હઃખી થઇ ગયા છો ?” મોહરાજ બોલ્યો, “વત્સ, વિંધ્યપુર નગરમાં એક વરુણ નામે શ્રાવક છે, તેને લક્ષ્મીધર વિગેરે ચાર પુત્રો છે, ચારિત્ર નામના રાજાના સિદ્ધાંત વિગેરે સૈનિકોએ તે વરુણના પુત્રોના ઘરમાં વાસ કર્યો છે, તેથી ત્યાં માફ ગધું નામજ લોપાઈ ગયું છે, તો પણ હજી બધાં સુધી તે ચારિત્રરૂપી રાજાએ તે ચારેને પોતાના તાગામાં લીધા નથી, ત્યાં સુધીમાં જો તેઓ આપણા પક્ષમાં આવી જાય, તો પછી આપણો વર્ગ બલવાન થાય. જો તે સિદ્ધાંત સૈનિકોનો રાગ બલવાન થઈ તેમને છેતરીને ચારિત્ર ધર્મના પક્ષમાં લઈ જશે, તો પછી આપણા વર્ગના બળનો ક્ષય થઈ જશે. હાલ મારા હૃદયમાં એ મોટી ચિંતા લાગી છે. આ કામ કોઈ આપણા ઉત્કૃષ્ટ સુલટથી જાને તેવું છે. કારણ કે તેના ઘરમાં ચારિત્રરાજાના માણસો ફર્યા કરે છે તેથી તેમના દેખતાં તેના આશ્રિતોને પકડવા એ મુશ્કેલી ભરેલું છે.” પિતાનાં આવાં વચન સાંભળી રાગકેશરી પોતાના બલનો ગર્વ કરીને બોલ્યો, “બીજા બધાઓ ભલે નિશ્ચિંત થઈને રહે, હું એકલોજ તેમને વશ કરી લઉંશ. કારણ કે, મારા ત્રણ મોટાં રૂપ છે અને જે બીજા સુક્ષ્મરૂપ છે, તે તો અસંખ્ય છે. દક્ષિ, સ્નેહ અને વિષયાનુરાગ એ મારા મોટાં ત્રણ રૂપોથી વશ કરેલા વરુણના ત્રણ પુત્રો તો જરૂર તમારા સેવા કરશેજ.” પુત્રના આવાં વચન સાંભળી મોહરાજાએ પોતાના હૃદયમાં ચિંતન્યું કે “અહો મારા પુત્ર રાગકેશરીની શક્તિ આ પૃથ્વીમાં ઘણી મોટી લાગે છે. પુત્ર રાગકેશરી જો આહે તો લોકોની પાસે શૂન્ય નગરોને શ્રીઓથી વસાવી દે અને બીભત્સરૂપ વાલીએ સ્ત્રી પુરૂષોને રતિ-સ્થાનમાં યોજાવે. વળી તે લોકોની પાસે પુત્રને પિતા, કહેવરાવે, પુત્રીને માતા કહેવરાવે, કુદેવને ઉત્તમદેવ કહેવરાવે, કૃષ્ણને શુદ્ધ ધર્મ કહેવરાવે; કુચરુઓને સુચરુઓ કહેવરાવે અને અભક્ષને ભક્ષ તથા અપેયને પેય કહેવરાવે અને વળી આ વિશ્વમાં સુર, અસુર અને મનુષ્યોને મરી આરાને આધીન કરી દે-તેમ કરવાથી મારા ઘરમાં મોટી આવક થઈ પડે. તે વખતે દ્વેષ કુંજર નામનો પુત્ર ઉઠીને પિતા પ્રત્યે બોલ્યો કે, “તે વરુણ શ્રાવકના ચોથા નંદ નામના પુત્રને હું તમારે વશ કરી દઉંશ.” તે સાંભળી મોહરાજાએ હર્ષથી પોતાના મનમાં ચિંતન્યું કે, “જેઓ

સર્વને માન્ય એવી મારી આજ્ઞાની અવગણના કરી વનમાં જઈ પૂર્વકોટીથી મેઘવેણા પોતાના તપશી આ નહે ભુવનમાં તપોધન તરીકે વિખ્યાત થયેલા છે, તેઓ સર્વેનું તપરૂપી દ્રવ્ય એક સુદૃઢ માનમાં હરી લઈ તેમન દુર્ગતિમા પાડીદે એવો કોપકુંજર નામે મારો પુત્ર છે, જે પુત્ર પિતાને શત્રુ, માતાને વેઢિણી, સુહૃદ વિગેરે ન તેથી ઉલ્લાસ અને શીખવ્યા વગર ગાળી ઉત્પન્ન કરી શકે છે, તેમજ જે અગ્નિ વિના બાલે છે, રાત્રીને વિરાગી, દેખતાને અંધ અને મૌન ધરનારન બહુલાપી કરે છે, તેથી તે મારો નિર્દય કોપકુંજર પુત્ર સામાન્ય નથી. પિતાના ચિત્તને અનુસરનારા પુત્રો સદ્ભાગ્યેજ પ્રાપ્ત થાય છે.” આ પ્રમાણે ચિંતવી પછી મોહરાજાએ તે બંનેપુત્રોને કહ્યું, “ હે વત્સો, તમો બંને સ્વચ્છ (હુશીયાર) છો, વળી પારકે ઘેર જઈ શત્રુઓનં જીતવા તમારે જવાનું છે, તો તમારે બંનેએ દુઃસ્થિતિમાં પરસ્પર સાંનિધ્યમાં રહેવું. હું અહિં રહીને તમારા બંનેનું હિત કરીશ. ” પછી રાગકેશરી અને તે દેવકુંજર બંને પિતાને પ્રણામ કરી પેલા વરૂણ શ્રાવકના ઘરમા ગયા. પ્રથમ દ્વિષ્ટિરાગ નામના પુત્રે વરૂણના પહેલા પુત્રમાં પ્રવેશ કર્યો, સ્નેહાનુરાગ નામનો પુત્ર વરૂણના બીજા પુત્રને મળ્યો અને વિપદ-રાગ પુત્રે ત્રીજા પુત્રને પકડ્યો. એવી રીતે રાગકેશરીએ પોતાનું કામ કર્યું. પછી દ્રવ્યકુંજરે વરૂણના ચોથા પુત્રનંદને પોતાના રૂપમય કરી દીધો. એવી રીતે તેમના આશ્રિત થવાથી તે વરૂણના ચારે પુત્રો સર્વ સ્થળે કીડા કરવા લાગ્યા. તેમના પિતા વિગેરેને લજ્જા-મર્યાદા સુકીને પીડા-ઉપદ્રવ કરવા લાગ્યા. વરૂણ શ્રાવકે તે ચારેનો હપંથી વિવાહ કર્યો, તોપણ તેમણે પોતાનો અપજ સ્વભાવ છોડ્યો નહિ.

એક વખતે કોઈ એક તાપસ ત્યાં આવ્યો, તે એક માસે તપનું પારણું કર-હતો. તે તાપસ સદા જપ કરતો કરતો વર્ષાકાળમાં આકાશને શીતકાળમાં જલાશયને અને ઉષ્ણકાલમાં પંચાગ્નિન સેવન કરતો હતો. એવા અજ્ઞાન તપશી તેણે સર્વલોકોને પોતાના શાસનમાં દંડ કર્યા હતા, તેથી લોકો તેની ઉત્તમ ભક્તિ કરતા હતા. એક વખતે તેજ વનમાં વરૂણ શ્રાવકનો પુત્ર લક્ષ્મીધર મિત્રોને લઈને રમવા ગયો, તેવામાં ત્યાં પોતાનો સુહૃદગણ જતો હતો, તેને તેણે પૂછ્યું કે, “ હાથમાં ચંદન, પુષ્પ લઈ આ લોકો ક્યાં જાય છે ? ” તેઓએ કહ્યું, “ અરે લક્ષ્મીધર, રક્તવસ્ત્રને ધારણ કરનારા એક તાપસની પૂજા કરવાને આ લોકો જાય છે, ” તે સાંભળતાંજ દ્વિષ્ટિરાગથી પ્રેરાએલો લક્ષ્મી-ધર તે તાપસની પાસે ગયો. તે તાપસના તપ અને વચનથી રંજિત થયેલો લક્ષ્મીધર તેની પ્રશંસા કરવા લાગ્યો. ત્યારથી તે પ્રતિદિન તેની પાસે જઈ લાંબો વખત રહેવા લાગ્યો અને ભાવથી તેનું વચન સાંભળી તે પ્રમાણે વર્તવા લાગ્યો. તે વળી લોકોની આગળ તે તાપસના ગુણો કહેતો અને વિવિધ પ્રકારે ભક્તિ કરતા, પરમ ભક્તિભાવથી તે

તેની આજ્ઞા વિચાર કર્યો વગર પાળતો હતો. પછી જ્ઞાતિજનના મુખ્યથો વડેણે પુત્રનો આ વૃત્તાંત બતાવ્યો, એટલે તેને બોલાવી આદરપૂર્વક વડેણ આ પ્રમાણે તેને શિક્ષા આપવા લાગ્યો—“ વત્સ, અપૂર્વ ક્ષીરસમુદ્ર પાસે હોય, તે છતાં ખાણતું ખાઈ અને ડાણું પાણી કેમ પીવે છે ? હાથમાં દીપકે છતાં કુવામાં ચામાટે પડે છે ? અને હાથમાં રત્નનું દર્પણ છતાં કાંસામાં મુખ કેમ બુલે છે ? જેઓ શ્રીવીરરાજને છોડી બીબા દેવને નમે છે, તેઓ ચિંતામણિને છોડી કાચના કટકા ખરીદે છે. જેઓ નિર્ગ્રંથ ગુરૂને છોડી બીબા ગુરૂઓનો આશ્રય કરે છે, તેઓ કામકુંભને છોડી ગળીના ઘડાઓ ગ્રહણ કરે છે. જેઓ શાંતિ વિગેરે દશ પ્રકારનો ધર્મ છોડી બીબા ધર્મોને આશ્રયે છે, તેઓ કદપદ્મને છોડી બાવળ વિગેરેને સેવે છે, અને જેઓ ઉત્ત્રવળ સિદ્ધાંતને મુઠ્ઠી પાપશાસ્ત્રો સાંભળે છે, તેઓ અમૃતના પાનને છોડી ઉચ્ચ વિપને પીવે છે. હે વત્સ, એ તાપસ વસ્ત્ર વડે ગલ્યા વગરના જીવવાળા જલના પૂરમાં સ્નાન કરે છે અને તેની અંદર વસો પૂવે છે. તે હંમેશાં શૌચને અર્થે સચિત્ત મૃત્તિકાને સેવે છે, અને અસિકાપ જીવની વિરોધના કરે છે. તે તાપસના પારણાને માટે ગૃહસ્થો આદિ વિગેરેના શ્રાક અને દ્વંધપાક વિગેરે સમઘી કરે છે. જળ વિગેરેમાં ત્રસજીવોનો સમૂહ સ્પષ્ટ દેખાય છે, તેા તેના નાશ કરનાર તે તાપસમાં પહેલા મત રૂપે સર્વમાન્ય એવો કથાધર્મ કયાં રહ્યો ? તે મિથ્યાત્વની પ્રદીપણા કરનાર છે, તેા તેનામાં બીબું અમૃતાનું મત છેજ નહીં. તેની પાસે યાગના વગર પરિશ્રદ્ધ આવે છે અથવા કેટલું એક તે ગ્રહણ કરે છે, તેા ત્રીણું અસ્તોય મત પણ નથી. તેમને સ્ત્રીઓના સંઘટ્ટ વિગેરે કરવામાં શંકાજ હોતી નથી, તોપછી તેના શાસનમાં ચોથું પ્રહાર્યર્થનું શુદ્ધ મત હોતું નથી અને તે ગાંઠે દ્રવ્ય રાખે છે, તેા પાંચમું અપરિશ્રદ્ધ મત પણ નથી તેથી એવા તાપસની સેવા કરવી નહિં. ઉત્તમ પુરુષોનીજ સંગતિ કરવી. આ જગતમાં ગુણ અને અવગુણ સંગથીજ થાય છે. વળી કલું છે કે, જેમને ધર્મ હિંસા છે, જેમનું તીર્થ જલ છે, જેમને નમવા ચોગ્ય ગાય છે, જેમના ગુરૂ ગૃહસ્થ છે, જેમને દેવ અગ્નિ છે અને જેમના દાન પાત્ર કાગડા છે, તેવા મિથ્યાત્વજોની સાથે શો પરિચય રાખવો ? સમ્યક્ત્વના જે શંકા વિગેરે પાંચ દ્રવ્યો છે. તે બધા દ્રવ્યોના તેના સંસર્ગથી સારા ધર્મીઓને પણ લાગે છે. જ્યારે સમ્યક્ત્વ સ્થિર થાય, ત્યારે ધર્મપણ સ્થિરતાને પામે છે. પાચો મજબૂત હોય તોજ પ્રાસાદ મજબૂત રહે છે. મૃત્યુલોક સ્વર્ગ અને મોક્ષ આપનાર સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થયું હોય, તેા આ જગતમાં મનુષ્યોને નરક અને તિર્થંચની ગતિ થતી નથી. જે બીબા દેવો છે, તે કામસેવામાં નરપર, શસ્ત્રોને ધરનારા ચલિત, નૃત્ય-ગાયન કરનારા, અજાણી, સ્ત્રી પુત્રવાળા અને રાણી હોય છે. હે વત્સ, આપણા ઘરમાં જે દેવ છે, તે સર્વજ્ઞ, સર્વ દોષોને જીતનારા, આઠ કર્મોના હય

કરન રા અને સુર, અસુર તથા મનુષ્યોએ પૂજેલા ભગવાન છે. આપણા શુદ્ધ પંચ મહા-
 મત આચરનારા. નવ તત્ત્વોને જાણનારા અને રાગ, દ્વેષ, કપાય વિગેરે દોષોના સમૂહને
 છોડી દેનારા છે. આપણો ધર્મ જીવ હયા મૂલ, રત્નરૂપ જાર મતવાલો અને દાન, શીળ,
 તપ અને ભાવ-એ લેહોથી અનેક પ્રકારનો છે. કે પુત્ર, આવા દેવ, શુદ્ધ અને ધર્મના
 પત્નો આપણા પોતાના ઘરમાં છે તે છતાં તેને માટે તારે બીજે ક્ષયે જતું સારું ન
 ગણાય; તેથી તું સ્વગૃહમાં રહીનેજ શ્રી જિન દેવની પૂજા કર્ય, સાધુ શુદ્ધને વંદના કર
 અને હયામૂલ ધર્મનું પાલન કર્ય.” આ વખતે ત્યાં રહેલા ક્રોધ કુંજરને પોતાના પિતા
 મોહરાજે પૂર્વે કહેલું વચન યાદ આવ્યું, તેણે કહ્યું હતું કે-તમારે પરસ્પર સહાય
 કરવી, તે ઉપરથી ક્રોધ કુંજરે તે લક્ષ્મીધરના શરીરમાં પ્રવેશ કર્યો, એથી લક્ષ્મીધર
 વધારે ઉદ્દેરાઈ ગયો, એક તો વાનર, તેને વળી વીંછીએ કરડયો, તરત તેણે ભગવંતના
 ધર્મની નિંદા કરવા માંડી, અને અન્ય દ્વૈકિક ધર્મની પ્રસંશા કરવા માંડી, તે
 માથે જેવા તેવા ભાષણોથી પોતાના પિતાને ગાળો દેવા મડી. તે વખતે
 વરુણ શેઠે પોતાના હયાળુ અને નિર્ભય હૃદયમાં ચિંતવ્યું કે “ દૃષ્ટિ રાગથી દૂષિત
 થયેલો આ પુત્ર હિતોપદેશ આપવાને લાયક નથી. કહ્યું છે કે, “ સુર્જોને ઉપદેશ
 આપવો તે તેમને શાંતિને માટે થતો નથી પરંતુ ઉલટો કોપને માટે થાય છે. સર્પોને
 દૂધ પાલું તે વિપને વધારનારું જ થાય છે. ” પછી વરુણ શેઠે તે પુત્રની ઉપેક્ષા કરી દીધી
 એટલે તે કૃષ્ણ વિગેરે અન્ય દેવોના વિશેષ ભક્ત થયો અને જલજંતુની જેમ વધારે
 મર્યાદા છોડવા લાગ્યો. પુનઃ “દ્વિધાચિત્ત યથેવા વરુણ શેઠે પોતાના હૃદયમાં આ પ્રમાણે
 ચિંતવ્યું, “ આ પુત્ર જિન ભગવાનનો અને સદ્ગુણોનો નિંદક છે, તેથી તેની માથે
 વાસ કરવો તે દેવળ દોષ સાથે વાસ કરવા જેવું છે. જે પાપના સમુહવાલો હોય તેના
 ત્યાગ કરવો જોઈએ અને પુણ્યમાં આદરવાલો હોય, તેને આદર આપવો જોઈએ આ
 પુત્ર છે, છતાં જો તે આપણા અતુલ કુલમાં રહેશે, તો તેથી ધર્મનો કાય થઈ જશે
 જેનાથી કાન તુટે તે સોલું પણ શા કામનું ? સુવર્ણની છરી હોય, પણ શું તે પેટમાં
 મરાય છે ? તે પણ ખીડા કારીજ થાય છે, તેવીજ રીતે આ મારો પુત્ર છે, પણ તે શા
 કામનો ? પુણ્ય જંગલમાં થાય છે, પણ તે ગુણવાળું હોવાથી મરતક ઉપર મરાય છે.
 અને મળ પોતાના શરીરમાંથી ચયેલો છે, પણ લોકો તેને બાહિર ત્યજી દે છે, જો પોતાનો
 હાથ સડી ગયો હોય, તો શું તે છેઠાતો નથી ? જો તેનું છેદન કરવામાં ન આવે, તો
 તેથી આખા શરીરના અંગ તથા ઉપાંગનો ક્ષય થઈ જાય છે. નાગક (તંબોળી) ચડી
 જયેલા પત્રને બીજા પત્રોમાંથી બાહિર કાઢી નાખે છે, જો તે સહેલું પત્ર વચમાં રહે તો

તેથી બીજા સારાં ખતોનો વિનાશ થઈ જાય છે. કયો સફળાદ્ધિમાન પુરૂષ બળતી ગાડરને પોતાના ઘરમાં પેશાડે ? તેથી આ કુદૃષ્ટ અને કોની પુત્રને હું મારા ઘરમાં રાખીશ નહીં.' આ પ્રમાણે ચિંતવી વરૂણે તે લક્ષ્મીધર પુત્રને ઘરમાંથી બહાર કાઢ્યો. પછી તે લક્ષ્મીધર પોતાની સ્ત્રી સાથે જુદા ઘરમાં રહેવા લાગ્યો, ત્યાં તે છુટી રીતે રાત્રિ લો-જન કરવા લાગ્યો, અલક્ષ્ય અનંતકાય વિગેરેને ખાવા લાગ્યો અને સજ્જનોને નિંદવા લાગ્યો. એવી રીતે કુદૃષ્ટિના રાગથી મોહ પામેલો લક્ષ્મીધર યૌઝ વખતમાં તો હિત-વર્જિત થઈ સર્વ ક્રિયાથી બ્રહ્મ બની ગયો.

હવે વરૂણ શેઠને બીજો જે સુંદર નામે પુત્ર હતો, તે અજ્ઞાન દર્શિવાલો હતો. તેને કસોડો માનતા કરવાથી એક પુત્ર થયો હતો. તે મોંઘા પુત્ર ઉપર સુંદરને સ્નેહાનુરાગ વિશેષ પ્રગટ થઈ આવ્યો. પ્રતિદિન ધાવ્યમાતાઓના જેવાં કામ કરી તેનું તે સારી રીતે પાલન કરતો. રાત્રિ કે દિવસ તે કદિ પણ તેની પાસેથી ખસતો નહિ. સદાકાળ તે છોકરાને ઉત્સર્ગમાં રાખતો અને મસ્તક ઉપર ચુંગન કર્યાં કરતો હતો. અસંખ્ય વચન ઉત્સાપનવડે તે તેને હુલાવતો અને શ્રેષ્ઠ માણસને પસંદ ન પડે તેવી હાસ્ય કરવા યોગ્ય એટલાઓ કરતો હતો. છોકરાના ધ્યાનથી અને સ્નેહરાગથી અંધ થયેલા તે સુંદરે વૃદ્ધજનોની શરમ છોડી દીધી અને બીજી બધી વસ્તુઓની ચિંતા પણ છોડી દીધી. પોતે જાતે શુભ લાભ્યા શિવાય તે છોકરાને સાક્ષ કરતો, જાતે ખવરાવતાં અને તેની મૂત્ર વિદ્યા પણ જાનેજ ઉસડતો હતો. તે છોકરાની ઘોડીપણ શ્રીકર તેની માતા નરાજતી છતાં પણ તે સુંદર જરાપણ કચચાતો નહિ. તે ત્રેગા પ્રમાણે ભોજન કરતો નહિ, ટાકું કે ઉતું જ પીતો નહિ, તેમ ધંધો પણ કરતો નહિ. ધર્મ કરવો તો એકતરફ રહેા, પણ તે ધર્મની વાત્તાપણ કરતો નહિ. આવકને કરવા યોગ્ય આવશ્યક કર્મ કરતો નહીં અને વિવશૂહમાં પણ જતો નહિ. મંત્રોમાં મોટા એવા નવકારમંત્રનું ચિંતવન કદિપણ તે કરતો નહિ. કોઈ ખાસ મોટા કામને માટે તેને મોકલવામાં આવતો. ત્યારે પણ તે છોકરા વિના એકલો જતો નહિ. જ્યારે પુત્ર માંદો પડતો, ત્યારે તે ભોજન કરતો નહિ અને તેની ઉપર પડી આંસુ પાડતો શોક કરતો હતો.

તે સુંદરને આવો બ્રેઈ તેના પિતાવરૂણે તેને આ પ્રમાણે કહ્યું—“વત્સ, પુત્ર ઉપર તારો ઘણો સ્નેહ કેમ દેખાય છે ? કહ્યું છે કે, “લોભનું મૂલ પાપ છે, રોગનું મૂલ રસ છે અને સ્નેહનું મૂલ દુઃખ છે, માટે તે ત્રણેને છોડી મુખીધા.” અરે પુત્ર, સાંભળ્ય, પુત્રના અત્યંત મોહથી રાજ દશરથને પ્રભુનો અંત કરનારું અતિદુઃખ થયું હતું. પુત્ર જન્મતાંજ સીને હરે છે, મોટો થાય, ત્યારે તે ભોજન હરે છે અને સમર્થ થાય, ત્યારે દ્રવ્ય હરે છે, તેથી પુત્રના જેવો કોઈ શત્રુ નથી. આ સંસારરૂપી અરણ્યમાં

ભમતા એવા પ્રાણીઓએ પૂર્વે અનંતવાર ધણી સ્ત્રીઓ મેલતી છે અને અનંત-
વાર ધણા નિર્ભય પુત્રો મેલ્યા છે; પરંતુ પુત્રોએ નરકના ખાડામાં પડતા એવા પિતા-
ઓને બચાવ્યા નથી. આ સંસારમાં પડતા એવા પ્રાણીને ક્રૂર એક ધર્મજી બચાવી
શકે છે. તેથી હે પુત્ર, જિનેન્દ્ર ભગવાન અને પ્રજ્ઞાચારી એવા શુરુઓની અંદર તારે
અંતર્વૃત્તિથી રાગ કરવો અને પુત્રાદિકની અંદર બહિર્વૃત્તિથી રાગ કરવો. તું પુત્ર ઉપર
આવો અતિરાગ કરે છે, તે તને કોઈપણ રીતે યોગ્ય નથી. શ્રી અરિહંત ભગવાનમાં
પણ અતિમોહ કરવાથી મનુષ્યોને કેવળજ્ઞાન થતું નથી. અતિશય સેવન કરવાથી સારું
કામું પણ વ્યસનરૂપ બને છે, તેથી વિદ્વાનો કહે છે કે “ જ્ઞાતિ સર્વત્ર વર્જયેત્ ”
અતિશય મીઠા પદાર્થો ખાવાથી પણ લોકોને રોગ થાય છે, તેથી ધણા રસવાતા દેશમાં
બહુરોગ જોવામાં આવે છે. હે વત્સ, ધણા લોકો આ લોક તથા પરલોકનું કામું અવસ-
રે કરે છે, તો તે શોભે છે, અવસર ગયા પછી તે શોભતું નથી. વળી નીતિશાસ્ત્રમાં
‘છોકરાને લાડ કરાવવાથી ધણા દોષો થાય છે, એમ કહેલું છે, તેથી હે પુત્ર, તું આ
વ્યસન છોડીને ધર્મકામું કરવામાં તત્પર થા.”

પિતા વરુણના આવા વચન સાંભળી શુંદર બોલ્યો “ હે પિતા, જેનાથી રાગી પુ-
રુષને સુખ મહે છે, તેવા પુત્રનું કથન દેવતાઓને પણ દુર્લભ છે. જે ઘરમાં પુત્રો હોય,
તે ધર્મનું દક્ષ છે, તેથી દક્ષની અવસા કરવાથી ધર્મની અવસા કદેલી ગણાય છે. કાંઈ-
પણ સ્વાર્થના કાંમ વિના પશુઓ અને પક્ષીઓને પણ તેમના ગચ્ચા બહાણાં હોય છે,
તો પછી મનુષ્યોને બહાણાં હોય તેમાં શું કહેવું ? લોભાકર અને લોભનંદીનો અફ-
ભુત કયા તમે શું નથી સાંભળી ? કે જેથી તમે મારી આગળ આ વિષે અત્યંત કહ્યા
કરો છો.

લોભાકર અને લોભનંદીનો કથા.

શુભકર્મથી પવિત્ર એવા આ ભરતક્ષેત્રમાં અંદ્રાવતી નામે નિર્દોષ અને રમણીય
નગરી છે. તે નગરીમાં વીરધનજી નામે રાજા હતો. તે નગરીની અંદર લોભનંદી
અને લોભાકર નામે બે વણિક રહેતા હતા. તેમાં જે લોભાકર હતો, તેને શુભકર્મ
નામે સફળદિવાલો પુત્ર થયો હતો, અને લોભનંદી પુત્ર વગરનો હતો. તેથી લોકોમાં
તે દીન થઈ રહેતો હતો. એક વખતે તે જાને વણિક હાટે બેઠા હતા, તેવામાં ભદ્રિક
આકૃતિવાલો અને વિવેકી કોઈ એક અબજણો પુરૂષ ત્યાં આવી ચડ્યો. તે પુરૂષને તેજ
સ્વી વિગેરે સફળુણોથી લક્ષ્મીવાન બાણી તે જાને વણિકોએ તેને અતિ-આદર આપ્યો.
લક્ષ્મીવાન પુરૂષ કયાં ન પૂછાય ? તે પછી વિશ્વાસપાત્ર બનેલા તે પુરૂષે કોઈવાર
તે જાને વણિકોને કહ્યું કે, “ મારું આ તુંબડું છે તે તમે ચત્રથી નમારી પાસે

રાજો. મારે આ નગરમાં કેટલાએક દિવસ લાગ્યો, તે પછી જ્યારે મારે અહિંથી કુશલતાથી આવવાનું થયે, ત્યારે હું તમારી પાસેથી તે તુંબડું પાછું લઇશ.” તે જાને વણિકોએ તે તુંબડું લડી તેને દોરીથી મજબૂત બાંધી દુકાનની વચમાં સ્વાભાવિક રીતે ઉંચે બાંધ્યું. તે તુંબડામાંથી ગળી ગળીને રસનાં ગિંદુઓ પડવા લાગ્યાં. તેથી નીચે પડેલી લોહાની કુશ (કેશ) સુવર્ણમય જાની ગધ, તે જોઇ તે જાને હુબ્બ જનેલા વણિકોએ તે તુંબડાને ગોપવી દીધું. પછી જ્યારે તે પુરૂષ ફરીવાર માગવા આવ્યો, ત્યારે તેમણે આ પ્રમાણે જિત્તર આપ્યો, “અરે ભાઈ, ઉંદરોએ દોરીનો બાંધ કસી ખાધો તેથી તમારૂં તુંબડું જમીન ઉપર પડ્યું અને તેના સો કટકા થઈ ગયા જે જિત્તપત્ર થાય તેનો નાશ જ થાય છે.” તેમના આવાં વચન સાંભળી તેણે કહ્યું “જો તેમ થયું હોય તો તમે તેના કટકા જનાવો કે જેથી મારો સંશય મટી જાય.” તે પછી તેઓએ ખીજું તુંબડું લાવી તેના કટકા કરી તેને જતાવ્યા. તે જોઈ તે પુરૂષે વિચાર્યું કે, “આ જાને વણિકો તે તુંબડામાં રહેલા સિદ્ધરસને જાણી ગયા, તેથી તે જાનેને હોમ થયો, તે ઉપરથી હમણાં આ જાને લોભાકર અને લોભનંદી એ નામના અર્થથી સત્ય થયા હાગે છે. જો હું રાજા આગળ ફરીયાદ કરું, તો એ રાજાજ તે રસ કળજે કરી દે, તેથી આ જાનેને કહેવાથી વળતે તે રસ પાડે મક્કી શકે.” આ પ્રમાણે ચિત્તમાં વિચારી તેણે કહ્યું, “તમો જાને શા માટે ખોટો જવાબ આપો છો? મને માત્ર તુંબડું તરત સોંપી દા જો કહિ તમારા હૃદયમાં લોભ હોય તો તેમાંથી હું ચોટો રમ તમને આપું. મારે મારા નગરમાં જવાનું છે જેમ મારા ગધા રસનો નાશ કરવો, એ મને મુશ્કેલ છે, તેમ તમને પણ બધા રસ પચાવી પાડવો એ જરૂર મુશ્કેલ થયે, જરા હૃદયમાં વિચાર તો કરો નીતિશાસ્ત્રમાં પણ કહ્યું છે કે, “અતિ લોભ કરવો નહીં તેમ તદ્દન લોભને છોડી દેવો નહિં. અતિ લોભથી પરાજય પામેલા માણસના મસ્તક ઉપર ચક્ર લમે છે.” તેણે આવાં વચનો કહ્યાં તોપણ તે લોભી વણિકોએ તેને તુંબડું પાછું આપ્યું નહીં, પછી તે તેમને ત્યાં સ્નિલિત કરી દઈ માન ઝડિત પોતાના સ્થાન તરફ ચાલ્યો ગયો.

આ વળતે લોભાકરનો પુત્ર ગુણવર્મા આમાંતર ગયેલો તે ત્યાં આવી ચડ્યો. તેણે તે બધી વાત સાંભળી અને તે જાને વણિકોને તેવી રીતે સ્તંભિત થયેલા નજરે જોયા, તે પછી તેણે પેલા પુરૂષને શહેરની અંદર શોધ્યો; પણ તે તેને મળ્યો નહિં. પછી તેણે શહેરમાં રહેલા બધા મંત્રવાદીઓને બોલાવ્યા. તેમણે પોતપોતાના મંત્રોનો ઉપયોગ કર્યો; પરંતુ તેથી ઉઝડી પીડા વધવા લાગી. લોભથી જરા પણ ગુણ થતો નથી, પણ ઉઝડો અવગુણ થાય છે. પછી તે પુરે વિચાર કર્યો કે, “જેમાંથી અગ્નિ ઉઠે, તેનાથીજ તે અગ્નિ

અમે છે, તેથી હું તે પુરૂષનેજ મનાવીને શોધી લાવું. પરંતુ તે પુરૂષ કયાં ચાલ્યો ગયો હશે અને કયાં રહેલો હશે, તે બાબતમાં નથી. તથાપિ હું પુછતો પુછતો માળવ દેશમાં જઈ અને જે માણસ તેને ઝોળખતો હોય, તેને સાથે લઉં. ” આ પ્રમાણે વિચારી તેણે તેને ઝોળખનારા એક માણસને સાથે લીધો અને તે તેની શોધ કરવા ચાલ્યો. માર્ગમાં વિશ્રાંતિ લીધા વગર ચાલતો પેલો માણસ માંદો પડી ગયો. પછી પોતે તે માણસને ઊઠી એકલો સ્થામનુષ જાની દુઃખી થઈ ચાલવા લાગ્યો. રસ્તામાં આગળ ચાલતાં એક મોટું નગર ભવામાં આવ્યું. પરંતુ તે નગર નિર્જન હતું, તેથી તેણે આશ્ચર્ય પામી તેમાં પ્રવેશ કર્યો. ત્યાં કોઈ પ્રદેશમાં એક સુંદર પુરૂષ તેના ભવામાં આવ્યો. તેણે ‘સખેદયુદ્ધિવાળો તું કોણ છે ?’ એમ પ્રશ્ન કર્યો. તે પુરૂષ બોલ્યો. “ હું એક સાહસિક વિદેશી પુરૂષ છું. માર્ગમાં ચાલતાં આ નગર ભેઠ મેં તેમાં હમણાંજ પ્રવેશ કર્યો છે. ” તેણે પુછ્યું. “ આ કયું નગર છે. તે શુન્ય કેમ છે અને તું અહિં એકલો કેમ રહ્યો છે ? ” તે પુરૂષ બોલ્યો. “ આ નગરનો વૃત્તાંત પ્રથમથી સાંભળો. “ નાગરિકોથી મનોહર, શત્રુના ગણે નહીં ભેયેલું અને રમણીય લક્ષ્મીના વાસસ્થાનરૂપ આ કુશવર્કર્ધન નામે સુંદર નગર છે. આ નગરમાં નામથી અને બળથી શુર નામે દાની રાજા હતો. તેને જય અને વિજયચંદ્ર નામે બે પુત્રો હતા. કાળક્રમે રાજા શુર કાલધર્મને પામ્યો, એટલે મોટો ભાઈ જય પિતાના રાજ્ય ઉપર આવ્યો. તે રાજાનો ખીજો પુત્ર વિજયચંદ્ર તે હું પોતેજ છું. હું અહંકારને લઈને તે વખતે આ મારા નગરમાંથી નીકળી ગયો. ભમતો ભમતો હું એક વખતે ચંદ્રાવતી નગરીના ઉદ્યાનમાં આવી ચડ્યો. ત્યાં વિદ્યાસિદ્ધ એવો કોઈ વિદ્વાન પુરૂષ મારા ભવામાં આવ્યો. તે અતીસારના રોગથી પીડિત થઈ પૃથ્વી ઉપર પડ્યો હતો. પૂર્વના અગણિત પુરૂષને લીધે ઉત્પત્ત થયેલી દયાને લઈને મેં તે પુરૂષનો એવો ઉપાય કર્યો કે જેથી તે તેજ વખતે નીશાગી થઈ ગયો. આથી સંતુષ્ઠ થઈ તેણે મને પુછ્યું કે, “ તમે કોણ છો ? ” મેં તેને મારો વૃત્તાંત યથાર્થ કહ્યો. પછી તેણે મને બે વિદ્યાઓ આપી. એક સ્તંભન કરનારી અને બીજી વશ કરનારી. પાઠથી સિદ્ધ થનારી તે બંને શુભ વિદ્યા મને પ્રાપ્ત થઈ. પછી તેણે સત્પુરૂષોને માન્ય થાય તેવું એક રસ ભરેલું તુંબડું આપ્યું. બે વિદ્યા અને તુંબડું એ ત્રણ વસ્તુ અર્પણ કરી તેણે મને ફરીવાર કહ્યું કે, “ આ ત્રણ રત્નો મહોદય કરનારા છે તેઓમાં જે આ તુંબડું છે, તે સમ્યક્ત્વની જેમ રસથી ભરેલું છે. તેના રસથી લોકોમાં પવંતના જેટલું સુવર્ણ થઈ શકે છે, આ સિદ્ધિ આપનારું તુંબડું તારે જેવા તેવ. માણસને ઘેર આપવું નહિ, નહીં તો અનંત લોકોને લઈને તેનો નાશ થઈ જશે. તેમ આ જે બે વિદ્યાઓ છે, તેનો ઉપયોગ પણ કદિ નિર્દર્થક (ખાસ કારણ વગર) કરવો નહિ. કોઈ કારણે કરવાયા કાર્યસિદ્ધિ થાય છે. નહિ તો વગર કારણે કરવાથી ઉઘટો પાપનો પરિતાપ થાય છે. ”

આ પ્રમાણે કહી વિદ્યાસિદ્ધ અને પ્રસિદ્ધ એવો તે ઉત્તમ પુરુષ તરત શ્રી પર્વતમાં ગાડ્યો ગયો. એવા પુરુષો ચિરકાળ ટકી રહેતા નથી. પછી હું પ્રસન્ન હૃદયે ત્યાંથી નીકળી ચંદ્રવતી નગરીમાં આવ્યો. ત્યાં ફરતો ફરતો લોભાકર અને લોભનદી નાંમના બે વણિકોની દુકાને ગયો. તે વણિકોએ સત્કારપૂર્વક બરહાસ કરી મને એવો તો વશ કરી લીધો, કે જેથી મારા મનમાં તેમનો વિશ્વાસ આવી ગયો અને બીજા કોઈએ મને બદલ્યો નહિં. નગરીની શોભા એવાની ઈચ્છાથી ત્યાં સ્થિતિ કરી મેં યોગ્ય-વિચાર કરી તે તુંબડું તેમની દુકાને ચૂકવું. પછી મેં કેટલાએક દિવસ રહીને નગરીની શોભા જોઈ. પછી મારી માતાને નમન કરવાની ઈચ્છાને લઈને હું મારા નગરમાં જવા ઉત્સુક થયો. જ્યારે હું વતન જવા તૈયાર થયો, તે વખતે મેં તે બંને વણિકોની પાસે તે તુંબડું પાછું માગ્યું. તુંબડાના પ્રભાવનું સ્વરૂપ જાણી ગયેલા તે બંને વણિકોએ તે મને પાછું આપ્યું નહિં. પછી હું મારી વિદ્યાના પ્રભાવથી તેમનો યોગ્ય ઉપાય કરી અર્થાત્ સ્તંભિત કરી જઈ આવ્યો ત્યાં માફ નગર લોકોથી શૂન્ય થયેલું જોઈ મને ખેદ ઉત્પન્ન થયો.”

આ પ્રમાણે વૃત્તાંત સાંભળી ગુણુવર્માએ વિચાર્યું કે, “મારા પિતા અને કાકાને પોતાની વિદ્યાથી સ્તંભિત કરનાર આજ માણસ જ્યાં સુધી તેનું સ્વરૂપ બરાબર મારા જાણવામાં ન આવે, ત્યાં સુધી મારે ખુદ્દા થવું નહીં.” આવું વિચારી ગુણુવર્મા બોલ્યો—“કહો, તે પછી શું બન્યું ?” જ્યારે પુત્ર પોતાની વાત આગળ ચલાવી—“પછી સ્વજન વગરના હું આ શૂન્ય નગરમાં ચારે તરફ ફરી રાજદ્વારમાં ગયે. રાજ મહેલના સાતમા માળ ઉપર ચડ્યો, ત્યાં મારા મોઢા બંધુની વિજયા નામની સ્ત્રીને મેં એકલી રહેલી જોઈ. તેણીએ આસન વિગેરે આપીને મારો વિનય કર્યો. પછી મેં તેણીનો વૃત્તાંત પૂછ્યો, એટલે તેણી નેત્રોમાં અશ્રુ લાવી આ પ્રમાણે બોલી—“પૂર્વ પવનથી પવિત્ર એવા આ શહેરના ઉપવનમાં માસે માસે ઉપવાસ કરનાર કોઈ એક તાપસ આવ્યો હતો. એક વખતે તમારા બંધુએ તેને પારણને મટે અર્ધત્રણ આપ્યું, રાત્રની આરાધી તે જમવા બેઠો ત્યારે મેં તેને પવન નાંચવા માંડ્યો. તે વખતે પ્રદ-મથીજ નહિં દમન કરેલું તેનું હૃદય તરત મારી ઉપર બમણું થયું. જેમણે જાણ-રૂપ જાણ્યું ન હોય તેવા પુરુષો એવાજ હોય છે. વળી કવું કે કે, “નિરાહાર ચર-ધ્યના વિગેરે નિવૃત્ત યાત્રા છે અને તેનો રથ, રત્નને રજાંથી બાંધીને એકેકે લે-થઈ જાય છે.” તેજ રાત્રે તે વિપથી તાપસ થોડાં દિવસ રહેવા કરી મારા જો-ચારી આવ્યો, કામાંધને લગત્ય કયાંથી હોય ? તેને રજાંનિયમ હાર તે-કહેવાય છે. તેણે કામની ઈચ્છાથી આમદેવ રહેતો મને કહેવા મને પાપીને ઘણો સમજાવ્યો છતાં પણ તેણે મને રજાંનિયમ હાર તે-મારા સ્વામી દાર ઉપર આવી ચડ્યા તેવે મને રજાંનિયમ હાર તે-”

મજ્જુત ણાંધી લીધો; પછી પોતાના આજ્ઞાકારી માણસોની પાસે વિવિધ પ્રકારે તેને વિઠંબના પમાડી ચોરની જેમ મરાવ્યો. તેના એવા કર્મનું ફળ એવુંજ હોય. તે તાપસ મૃત્યુ પામીને તેવા નહારા કર્મથી રાક્ષસ થઇ અવતર્યો. પ્રાચે કરીને તેવા માણસોની ગતિ એવીજ હોય છે. તે રાક્ષસે વિભંગ જ્ઞાનને લઇને પોતાનો પૂર્વભવ બદલ્યો એટલે તેણે જાતે આવી તમારા બંધુનો નાશ કર્યો. તે જોઇ તે દુષ્ટ કષ્ટના બયથી આકુંઠ-વ્યાકુલ બનેલી સર્વ પ્રજા જીવ લઇને નાશી ગઇ, તેને લઇને આ તમારું નગર હાલ શુન્ય થઇ ગયું છે. હું પણ પૃથ્વી ઉપર પડતી પડતી નાચતી હતી, તેવામાં તે રાક્ષસે મને ધીરજ આપવા કહ્યું કે, “ તું અહિં રહે તારે ભય રાંખવો નહિં જો તું મારી બુદ્ધિથી મને છોડીને બીજે સ્થળે જઇશ, તો હું તને પકડીને અહીં લાવીશ તેથી તું અહિં નિરાકુળ થઇ રહે.” તેનાં આવાં વચન ઉપરથી હું એકલી અહીં રહી છું. તે રાક્ષસ દિવસે ક્યાંઈ ભય છે અને રાત્રે પાછો પુનઃ આવે છે. એવી રીતે મારા દિવસો આલ્યા ભય છે.” મેં મારી ભાણીને કહ્યું કે, “ તમે તે રાક્ષસની કાંઈ મર્મની વાત હોય તો તે મારી આગળ પ્રકાશિત કરો, જેથી હું મારા ભાઈનું પૂર્વનું વેર લઉં.” વિજયા બોલી-“ જ્યારે તે રાક્ષસ નિદ્રાને આધીન થઇ મુનો હોય, ત્યારે જો તેના ચરણ ઉપર ધીનું મર્દન થાય તો તે રાક્ષસની નિદ્રા હીર્ધનિદ્રા બની જાય છે. પરંતુ જો પુરૂષને હાથે ધીનું મર્દન થાય તોજ તેને નિદ્રા આવે છે, સ્ત્રીને હાથે મર્દન થવાથી નિદ્રા આવતી નથી. તેમાં જો પોતાના ચરણના મર્દનની પહેલાં તે રાક્ષસ મનુષ્યને જાણીલે, તો પછી તે માણસના ચરણને યુદ્ધ કરીને ભાંગી નાંખે છે.” આ પ્રમાણે તેણીએ પ્રથમથી માંડીને કહેલું નગરીનું વૃત્તાંત મારા જાણવામાં આવી ગયું છે. પરંતુ એ કાર્યની સિદ્ધિ કોઇની સહાય વિના થઇ શકે તેમ નથી. એવું ધારીને કોઇ ઉત્તમ સહાય મેળવવાને માટે હું અહિં રાહ જોતો હતો તેવામાં કમને જાણનારા તમે અહિં મને મળી આવ્યા છો, તેથી તમે સહાય કરો કે જેથી મારું મોઢું રાજ્ય પાછું આવે અને પૃથ્વીનું રક્ષણ કરનારા મારા બંધુનું વેર હમણાંજ લેવાય.” તે સાંભળી ગુણવર્માએ વિચાર કર્યો કે, “આ માણસથી મારે કાર્ય સિદ્ધ થવાનું છે, તો હું ગર્વરહિત થઇ તેનું વચન કણુલ કરે કારણ કે, ઉપકાર અને અપકાર સહજરીતે પોતાનાથી બને છે. જેવું બીજા વાળીએ, તેવાજ ફળનો ઉદય થાય છે.” આ પ્રમાણે ચિંતવી તે પ્રશંસનીય બુદ્ધિવાળા પુરૂષનું વચન ગુણવર્માએ માન્ય કર્યું. જાને લોહા તપેલા હોય, તો તેમને મળી જતાં શીવાર લાગે ? જે પોતાનું કાર્ય અને અગ્નિ તે જાને ઉપજુ ગણાય છે અને બીજાનું કાર્ય અને જળ તે જાને શીતળ ગણાય છે. વિજયચંદ્ર બોલ્યો. તો હવે તમારે તે રાક્ષસના જાને ચરણ ઉપર ધીનું મર્દન કરવું કે જેથી તેને નિદ્રા આવે. પછી હું પાપરહિત થઇ એકહલ્તર મંત્રનો જાપ કરી ચોડા વખતમાં તેને અવશ્ય વશ

કરી લઇશ. ” ગુણવર્માએ તે કણુલ કયું. એટલે તેઓ બંને બધી સામગ્રી એકઠી કરી તે રાજમહેલમાં ગયા અને ત્યાં છુપી રીતે રહ્યા. જ્યારે મહાધોર અંધકાર થયો, ત્યારે તે રાક્ષસ મહેલમાં આવ્યો. તરત તેણે વિજ્યાને કહ્યું કે, “ મને આજે મનુષ્યની ગંધ આવે છે. ” વિજ્યા બોલી-“ અહિં તો હું એકજ મનુષ્ય છું. બીજું કોઈ માણસ નથી. મદ્દ ભરેલો ગજેંદ્ર હોય, ત્યાં બીજો કોણ સ્થિતિ કરી શકે ? ’ તેણીના આ વચન ઉપરથી તે રાક્ષસ નિશ્ચિંત થઈને સુતો. તેવામાં ગુણવર્માએ આવી વધુના મિષથી નિર્જાય થઈ ધીવડે તેના ચરણ ધસવા માંડ્યા. ફરીવાર તેને માણસની ગંધ આવવાથી તે જેવામાં બેઠો થવા ઇચ્છતો હતો, તેવામાં સાહસી ગુણવર્માએ વધારે ચરણમદ્દન કરવા માંડ્યું. તે વખતે જયચંદ્રે દરવા માંડેલા અચિંત્ય પ્રભાવવાળા અને તરકાળ ફળ આપનારા વશીકરણ મંત્રનો જાપ પૂર્ણ થઈ ગયો. તરતજ તે બંનેએ ઉઠીને તે રાક્ષસનો તિરસ્કાર કર્યો અને તેને વશ કરીને એવો રંક કરી દીધો કે જેથી તે કંઈ પણ કરી શક્યો નહીં. પછી રાક્ષસ બોલ્યો. “ હું તમારા બંનેનો કિંકર છું, માટે મને કંઈ કાર્ય બતાવો કે તે કાર્ય હું આદરથી કરું. ” તે સાંભળી કુમાર જયચંદ્રે બોલ્યો. “ તું આ મારા નગરને કિલ્લો કરી આપ. રત્નોના સમૂહથી અને સુવર્ણના જગ્યાથી ભાંડાગાર ભરી દે, કોઠારમાં જગ્યાઅંધ ધાન્ય પૂરી દે અને મને સુખી કર્યું. અને જ્યારે હું સંભાર, ત્યારે તું હાજર થજે. એમ કરીશ, તો તારો છુટકારો થશે, તે શિવાય નહિં થાય. ” રાક્ષસે વેગવડે નમ્ર મસ્તકે તે બધું સ્વીકાર્યું. પછી કુમારના કહેવા પ્રમાણે બધું કરી આપી રાક્ષસ પોતાના સ્થાનમાં બોલ્યો ગયો. પછી તેણે બધી પ્રજા નગરમાં વસાવી. મંત્રિ વર્ગને અને તે રાજ્યને આશ્રિત એવા તાબાના રાજ્યોને સત્વર પોતપોતાને સ્થાને નિયુક્ત કરવામાં આવ્યા. પછી મૂલ મંત્રીઓએ હર્ષથી જયચંદ્રેનો રાજ્ય ઉપર પટ્ટાભિષેક કર્યો. રાજા વિના રક્ષણ થઈ શકતું નથી. રાજા જયચંદ્રે પોતાને સુખ કરનાર ગુણવર્માને કહ્યું, “ હે મિત્ર, મેં જે આ રાજ્ય મેળવ્યું, તેમાં બધું કારણ તમે પોનેજ છો. તેથી આ રાજ્ય તમે પોતે ગ્રહણ કરો અને મને અનુભવી કરો. જે દુઃખમાં ખરી સહાય કરનાર હોય છે, તેનું વિસ્મરણ કદીપણ થતું નથી. ” ગુણવર્મા બોલ્યો, “ હે રાજા, તમેએ પૂર્વે ચંદ્રાવતી નગરીમાં જે બે વણીકોને સ્તંભિત કરેલા છે, તેઓ મારા પિતા અને કાકા થાય છે. તો તમે પ્રસન્ન થઈને તેમને ગંધમાંથી મુક્ત કરો, એટલું કરવાથીજ મને મારા કામની સફળતા પ્રાપ્ત થશે. જો કે તેઓ બંને ખરેખર અકાર્ય કરવામાં ઉદ્યત થયેલા હોય અપરાધી બનેલા છે, તો પણ તમે તેમની ઉપર પ્રસન્ન થાઓ. સ્તપુર્યો પ્રણતમન ઉપર વાતસલ્ય ધરનારા હોય છે. ” ગુણવર્માનાં આ વચન સાંભળી રાજા બોલ્યો. “ અહો, તે વણીકમાંથી તમારો જન્મ થયો એ તો કાલક્રુદ્ધ ઝેરમાંથી અમૃત અને ધતુરામાંથી આક્રમણ થવા જેવું છે. તમે જે કાર્ય અને બતાવો છો, તે કાર્ય તો કંઈ-

તેમાં કોઈ જાતનો સંદેહ નથી. ^૧લદ્રજાતિનો ગર્જેન્દ્ર સદાન અને ગુરુ-સન્માનવાળો હોય છે, તે છતાં તે પરસ્ત્રીની વિશેષ આસક્તિથી બંધનના નહારા સંકટમાં આવી પડે છે. જે ^૨પુણ્યજન પણ પરસ્ત્રીગમનની ઈચ્છા કરે છે, તેને ^૩રામાની આસક્તિને લઈને ^૪ઉત્તમાંગનો ક્ષય થઈ જાય છે, અરે ! મૂળ, તારે સુંદર ગુણમુકથી યુક્ત એવી પાંચસો સ્ત્રીઓ છે, તેટલી સ્ત્રીઓથી પણ જો તને સંતોષ થતો ન હોય, તો પછી એ પરસ્ત્રીઓથી સંતોષ શી રીતે થશે ? તેથી સ્વદારમાં સંતોષ ધારણ કર્યું અને પરસ્ત્રીનો ત્યાગ કર્યું, જેથી આ સંસારમાં અને પરલોકમાં તને સુખ થયે, પિતાનાં આવાં વચન સાંભળી અર્હંત બોલ્યો—“હે પિતા, તમે લોગ લોગની રહ્યા છો એટલે તમને હવે લોગ રચતા નથી, પણ અમારા જેવા યુવાનોને તો હજી લોગમાં સુખ લાગે છે. અહો ! એકેન્દ્રિય જીવો પણ સ્પર્શ સુખનો અનુભવ કરે છે, અને દેવતા પણ સ્પર્શ સુખનો અનુભવ કરે છે, તો પછી આરા જેવાને તેમાં શેનો દોષ હોય ? સંસારી જીવોની તો ચોતરફ એવીજ પ્રવૃત્તિ દેખાય છે અને નમ, મુંડ અને રાંડેલા હોય તેમને કવચિત્ એ નિવૃત્તિ હોય છે. જે માર્ગે ઘણા લોકો ગમનાગમન કરે, તેજ રાજમાર્ગ કહેવાય છે. બાકીના બીજા માર્ગો તો ચોરમાર્ગ છે. હે પિતા, તમે ધર્મ કરો છો તો તેનાથી તમને સ્વર્ગલોક મળ્યો, પરંતુ તે સ્વર્ગલોકમાં પણ દેવતાઓને તો વિષયસુખ રહેલું છે. જે પ્રત્યક્ષ એવા વિષયમુખને છોડી પરોક્ષ એવા સ્વર્ગ સુખ તરફ નજર કરી રાખવી તે વરસાદને ચડેલો દેખી પોતાની પાસે રહેલા પાણીથી ભરેલા ઘડાને ફોડી નાખવા જેવું છે અને સ્ત્રીને સગલાં દેખી કેડ ઉપર રહેલા બાલકને છોડી દીધા જેવું છે. તમને સાઠ વર્ષ થયા છે, તેથી તમારી બુદ્ધિ નાશ પામી લાગે છે.” અર્હંતનાં આવાં વચન સાંભળી વરુણ શેઠ બોલ્યો—“અરે વત્સ, હું તને સર્વ સ્ત્રીઓનો ત્યાગ કરવાનું કહેતો નથી, ફક્ત પરસ્ત્રીને ત્યાગ કરવાનું કહું છું. હું જે ધર્મ કહું છું, તે વિષયોને માટે કદિપણ કરતો નથી; પરંતુ કર્મોનો ક્ષય કરવાને અને બોધિ લાભને માટેજ ધર્મ કહું છું. તે કહું કે, જે માર્ગે ઘણા લોકો ગમનાગમન કરે છે, તે રાજમાર્ગ કહેવાય છે, તે તારું કહેવું સત્ય છે. જે માર્ગે રાજ્યો જાય છે, તે રાજમાર્ગ કહેવાય છે, અને જે માર્ગે થોડા લોકો જાય છે, તે ચોરમાર્ગ કહેવાય છે, તે તારું કહેવું તદ્દન અસત્ય છે. જે (બાહ્ય બંધન મુક્તિરૂપ) મોક્ષમુખને આપનારો માર્ગ કહ્યો, તે બાહ્યમાર્ગ જાણવો. તેથી હું કર્મમાર્ગને છોડી કર્મરહિત એવા માર્ગે આત્મનારો છું.” અર્હંત બોલ્યો—“જેમાં ખાવાનું, સ્વાદ લેવાનું, પાન કરવાનું અને

૧ દાથી પહે-ભદ્રજાતિ-મારી જાતિનો, સદાન-મહસહિત અને ગુરુ-મોડું સત્-સાર્થ માન પ્રમાણવાળો. બીજે પહે સદાન-દાન કરનાર અને સદગુરુ માન રાખનાર. ૨ પુણ્યજન. ૩ રામા-સ્ત્રી અને લક્ષ્મી. ૪ ઉત્તમાંગ-મસ્તક.

શ્રીઓ હોય નહીં, તેવા મોક્ષનું મારે કામ નથી.” પુત્રનાં આવાં વચન સાંભળી વરુણ-
શેઠે વિચાર્યું કે, “આ પુત્ર ખરેખરે નાર્સતક બની ગયો છે. આવા હુદ્દની સાથે સંગ
કરવો, તે કદિપણ પ્રશંસનીય નથી.” આપું ચિત્તમાં લાંબો કાલ વિચારી વરુણશેઠે
તેને પણ ઘરમાંથી જુદો કર્યો. નહારા માણસનો સંગ સર્વથા વર્જિત છે. પછી નિરંકુશ
થયેલો અહર્નિત મેત્ર બનેલા હાથીની જેમ શહેરમાં મદોન્મત્ત થઈ ભટકવા લાગ્યો.
અને હુદ્દ હુદ્દયનો બની દ્રવ્ય હડાવા લાગ્યો.

હવે યોથો પુત્ર જે નંદ હતો, તેને પોતાના બંધુ લક્ષ્મીધર વિગેરેની સાથે સંગ
કરતો જેથી વરુણશેઠે તેને મધુર શબ્દોથી આ પ્રમાણે કહ્યું, “હે વત્સ, લક્ષ્મીધર વિગેરે
જે પુત્રો ગુણ વગરના અને સત્કર્મ કરવાથી રહિત એવી બુદ્ધિવાળા થયા, તેથી મેં તે-
અને દૂર કર્યા છે તો તું તેમનો સંગ કરે છે અને તેમને ત્યાં જવા આવવાનું રાખે છે, તે
સારા માણસોને નિંદવાયોગ્ય હોવાથી ખોટું છે, માટે તું તેમનો સંગ છોડી દે. આ
પૃથ્વી ઉપર દોષ અને ગુણ સંસર્ગને લઇને થાય છે અને તે ઉપર પર્વત, શંકુ, પુષ્પ
અને પોપટ પક્ષીના દૃષ્ટાંતો પ્રસિદ્ધ છે.” પિતાનાં આવાં વચન સાંભળી નંદે જવાબ
આપ્યો. “પિતા, આ સંસારમાં ગુણ અને અવગુણ સંસર્ગથી થતા નથી. સર્પની દાઢમાં
ઝેર રહે છે અને તેનીજ દૃષ્ટા ઉપર મણિ રહે છે. તેમાં મણિના ગુણ વિષમાં આવતા
નથી અને વિષના દોષ મણિમાં આવતા નથી; તે ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે ગુણ અને
અવગુણ સંસર્ગથી થતા નથી.” વરુણશેઠે જોડ્યો—“અરે પુત્ર, દ્રવ્યો બે પ્રકારના છે,
ભાવુક અને અભાવુક. તેમાં કેટલાએક દ્રવ્યો ભાવુક હોય છે અને કેટલાએક અભા-
વુક હોય છે. તેમાં જે વૈદૂર્ય મણિ છે તે પરદ્રવ્યોથી અભાવુક છે, એટલે તે સર્પના
મણિને વિષનો દોષ સંસર્ગથી લાગતો નથી, પરંતુ જો તે સર્પની દાઢને મણિનો યોગ
થાય તો ઉત્તરી તે દાઢ વિપરહિત થઈ જાય છે, પણ તેવો યોગ થવો હુલ્લ છે. તેમાં
જે જીવદ્રવ્ય છે તે ભાવુક છે, તેથી તેનામાં બીજાના ગુણ અને અવગુણ સંસર્ગથી
આવે છે, તેથી જ્યારે તને કહેવું પડે છે. વળી પુષ્પાદિકમાં પ્રાયઃ જેવી સુગંધ હોય
તેવીજ સુગંધ તિલ સંગથી તેલમાં સંકાંત થાય છે, પણ એક તુંગી બીજ સા ભાર
ગુડો પ્રગટ વિનાશ કરે છે. મલિનના સંસર્ગથી ઉજ્જવળ ગુણવાળાને મલિનતા થઈ
આવે છે, ચંડાળના સંસર્ગથી બ્રાહ્મણ અપવિત્ર થઈ જાય છે. જળ પવિત્રતાને કરનાર
છે, છતાં પણ જો તે ચંડાળના ઘરમાં રહ્યું હોય, તો તે લોકમાં અપવિત્ર અને નિંદનીય
ગણાય છે. જેમ જ્વેલ વસ્ત્ર મપી વિગેરે વસ્તુની સાથે મળવાથી તત્કાળ કાળું થઈ જાય

૧ ભાવુક એટલે જેને બીજા દ્રવ્યોની અમર લાગે તેવા અને અભાવુક એટલે તેની
વિનાશ મળવા.

છે, પણ મપી તે ઋવેત વસ્ત્રની સાથે મળવાથી ધોળી થતી નથી. ગળો વિગેરે કડવા પદાર્થોના ચોગે સાકર કડવી થઇ જાય છે, પણ સાકરના ચોગથી તે પદાર્થો ખીસ થતા નથી, તેથી દુર્જનના સંસર્ગથી સજ્જનોમાં દ્વષણ-થવાનો સંભવ છે. આ લોકમાં ઘણી રીતે ઉત્તમના સંગથી અવશ્ય ગુણજ થાય છે. માટે હે પુત્ર, તું આ દુર્જનોનો સંગ દૂર છોડી દે, નહીં તો તને દ્વષણની પ્રાપ્તિ થયા વગર રહેશે નહિં.” વરુણશેઠનાં આ વચનો જાણી લઇ મોહરાજના દેવકુંજર નામના પુત્રે નંદને ગાઢ રીતે પ્રેર્યો, એટલે નંદ બદલાઇ ગયો અને તેનામાં પિતા તરફ દેવબુદ્ધિ ઉત્પન્ન થઇ આવી. તેણે પિતાને આ પ્રમાણે કહ્યું, “અરે હુદ પિતા, તે મારા નિરપરાધી બાંધવો પાસેથી સાર વસ્તુ લઇ ઘરની બાહરે શું જોઇને કાઢી મુક્યા છે? મને પણ આવા જોડા દોષનાં ભાણે કરી ઘરની બાહરે કાઢવા છડે છે, પણ નહીં સમજાવે કે જેવું પારકે ઘેર ચિંતવ્ય છે તેવું પોતાને ઘેર આવી પડે છે. હવે તું ચૂપ રહેજે. હમણાં તારું બગ છે અને તેથી તું આવો પ્રત્યાપ કરે છે, પણ હું તો આ તારું બધું લક્ષણ કરી જઇશ.” નંદને આવાં અનિષ્ટ વચનો કહેતો જોઇને કેટલાએક સજ્જનોએ તેને સારા સંમત વચનોથી વારીને આ પ્રમાણે કહ્યું, “અરે ભાઈ, બીજાઓને પણ કદિ કઠોર વાક્ય કહેવું ન જોઇએ, તો જેઓ ઉત્તમ હિતવચન કહેનારા પૂજ્ય હોય તેમને તો વિશેષપણે એવું કઠોર વચન ન કહેવું જોઇએ.” આ સાંભળી કોપના આટોપને વશ થયેલો નંદ યોદ્ધા ઉઠ્યો કે, “આ પિતા પૂજ્ય નથી, પણ મારા પૂર્વજ-મનો વેરી છે.” આપું વચન સાંભળી લાલાલાઓને વિચાર કરનારા તે લોકોએ વરુણશેઠને કહ્યું કે, “તમારે ન્યાયથી જેવા તેવાને હિત-શિક્ષા પણ આપવી નહીં.” તેને માટે કહ્યું છે કે, “જેવા તેવા માણસને ઉપદેશ આપવો નહીં, કેમકે વગર વિચાર્યા ઉપદેશથી એક મૂર્ખ વાનરે સુગૃહી (સુગરી) નામના પક્ષીને ઘર વગરતું કર્યું હતું.” આ પ્રમાણે સજ્જનોએ વારેલ વરુણશેઠ મૌન ધારણ કરી પોતાના ઘરમાંજ બેસી રહ્યો અને હૃદયમાં દુઃખ સહન કરવા લાગ્યો. જ્યારે પિતાએ તે નંદ પુત્રની ઉપેક્ષા કરી એટલે હુદ હૃદયવાળો, પાપથી પુષ્ટ થયેલો અને નિર્દય એવો તે નંદ લોકોની સાથે હંમેશાં કલહ કરવા લાગ્યો.

એક વખતે વરુણ શેઠે પોતાના હૃદયમાં આ પ્રમાણે વિચાર્યું—“મારે ચાર પુત્રો છે પરંતુ તેઓ ચાર કપાયના જેવા છે. તેઓમાંથી એક પણ પુત્ર મને સુખદાયક થયા નહિં જે ગૃહાવાસમાં આવા કુપુત્રો થયા, તે ગૃહાવાસ હવે મારે શા કામનો છે? હવે તો હું મારા સર્વ બળથી પરલોકનું હિત સાધું,” આ પ્રમાણે વિષ્ણુવત યજ્ઞવાલો વરુણ શેઠ ચિંતવતો હતો, તેવામાં નગરની બાહરેના ઉદ્યાનમાં શ્રી વિજયકેવળી ગુરૂ આવી ચડયા. ગુરૂના આગમનની બગર સાંભળી ઉપાધિ અને સંસારના અંતને આપનારા તેમના વસતિ-સ્થાનમાં વરુણ શેઠ મિત્રોની સાથે આવી પહોંચ્યો અથવા વિબુધ-વિદ્વા-

નેના આચાર્ય એવા ગુરૂ પોતાના કાર્યથી નમવાયોગ્ય થાય છે તેવા તે ગુરૂને ભકિતથી પ્રણામ કરી વરૂણ યોગ્ય સ્થાને બેઠો, ગુરૂએ ઉપદેશ આપી તેને તેના ધર્મ કર્મની કુશળતા પુછી નિર્મલ હૃદયવાળા પુરોહિતો એવો પ્રથમ પ્રશ્ન હોય છે. વરૂણ શેઠ બોલ્યો “ ભગવાન, હાલ મારે ધર્મ આધવાનો યોગ બહિર્દૃષ્ટિથી છે, પણ અંતર્દૃષ્ટિથી નથી ” કેવળી ભગવાન બોલ્યા “ શ્રેષ્ઠી, ધર્મને વારનારૂં અને કસ્યાણુને હગનાર એવું શું કાણુ મન્યુ છે ? ” શેઠે પુનઃ જણાવ્યું, “ ભગવાન, મારે અનીતિવાદા પુત્રો છે, તેથી મને શાંતિ નથી અને શાંતિ વિના ધર્મ કંઠવાનું મને સમજીતું આવતું નથી. ” કેવળીએ પુછ્યું, “ શેઠ, તમે તમારા તે પુત્રોનો દોષ શા માટે કાઢો છો ? તમારા મદમ રહેવાજ માણસો તેઓને વિનંદ કરે છે ” શેઠે કહ્યું “ ભગવાન, તેઓને કુલુદ્ધિ આપે તેવો કોઈ પણ માણસ માગ ધર્યા છેજ નહિ ” પછી કેવળીએ તે વરૂણ શેઠની આગળ મોહનજનો ગણે વૃત્તાત કહી સંભળાવ્યો તે માલજતાજ વરૂણ શેઠ હૃદયમાં ભયભ્રાત થઈ ગયો અને તેને આ પ્રમાણે કહ્યું. “ હે પ્રભુ, હે સ્વામી, એ મોહનજના અનુયાયીઓ માગ પુત્રોને હજી આથી વધારે હું ખ આપશે કે કેમ તે કહો ? ” કેવળી બોલ્યા, શેઠ, હજી ને તેઓએ એક સર્પવના અંશ જેટલુંજ હું ખ આપ્યું છે, પરંતુ આગળ જતા તો તેઓ મેરૂપર્વતના જેવડું હું ખ આપશે, એ ખાતરીથી માનજો દક્ષિનાગ વિગેરેથી હજી થયેલા તેઓ મૃત્યુને પામી જશે અને પછી પન્થોકમાં હું ખની પર પન્થને આપ નારી પ્રૌઢ દુર્ગતિને પ્રાપ્ત થશે ” ગુરૂના આ વચનો માલગી વરૂણ શેઠ બોલ્યા, “ પ્રભુ, હવે કે એવો ઉપાય છે કે જેથી તેઓ વેદનારૂપ એવા મંમારૂપી કુવામાં પડે નહીં. ” કેવળી ભગવાન બોલ્યા, “ હે શ્રેષ્ઠી, વેદોથી જેમ અમાધ્ય વ્યાધિ મટતો નથી તેમ તેઓએ બાધેલું નિકાચિત કર્મ હાલ અમાતાથી જશે નહીં ” તમે શીમ સ્વહિત કરો નકામી તેઓની ચિંતા કરવાથી શું વળવાનું છે ? પોતાનો આત્મા પોતાથીજ તારી શકાય છે બીજો તો ફક્ત નિમિત્તરૂપ બને છે ” જ્ઞાની ગુરૂનું આવું વચન માલગી વરૂણ શેઠે તેમ કંઠવા સ્વીકાર્યું. પછી તત્તજ્ય શેઠ જઈ તેણે પોતાનું દ્રવ્યકમી બીજા માત શેત્રોમાં વાવી દીધું, પછી પોતાની બી માથે તેણે કેવળી ભગવાનની પાને દીક્ષા લીધી અને તે વિચારવાનું વરૂણ મુનિ નિર્મલ થઈ આ પૃથ્વીના ખીડ ઉપર વિહાર કરવા લાગ્યા.

આ તરફ વરૂણ શેઠના લક્ષ્મીધન વિગેરે પુત્રો મોહનજના પુત્રોને વચ થઈ ગયા તેઓએ ધન તથા વેશવને બહેની વીધા, તેઓમાં દક્ષિનાગને ધાણુ કંઠનાર લક્ષ્મીધનનું મુખ વગરનું મળ્યું કેની ગીતે થયું, તે આજો-તેના ધરમાં જણોને પ્રેમ નવા નવા પામીશો આવવા લાગ્યા કુદરિના ગગને વગ થયેલો લક્ષ્મીધન તેઓની પાને જતો હતો અને તેમનો નવો નવો પ્રભાવ જોઈ તેમાં ઝચિચલો થઈ જતો હતો હવે જે પેલો તેનો મૂળ ગુરૂ થયેલો ત્રિદશી સ્વામી હતો, તેના અજુવામાં આવતા તે પોતાના દંડ

યમાં ઇર્ષ્યાથી આકુળવ્યાકુળ થઈ આ પ્રમાણે વિચાર કરવા લાગ્યો, “ આ લક્ષ્મીધરે મોક્ષને આપનારો બ્રહ્મધર્મ છોડી દીધો અને કેટલોએક વખત મારો ભક્ત થઈને રહ્યો, હવે ઇંદ્ર જાગના જેવો કાંઈક ચમત્કાર જોઈ તે ચિત્તને ચક્ષુચમાન કરી બીજાનો ભક્ત બની ગયો છે હવે મારી સાથે વાત પણ કરતો નથી, તો પછી એ વંચક મારી ભક્તિ કરવામાં દૂર રહે એમાં શું કહેવું ? તો હવે એ હનંચતું ક્ષણ મારે તેને બતાવવું જોઈએ.” આવું ચિંતવી તે ગિદંડીએ એક ફર્નું પુતળું બનાવ્યું. તે પુતળાને મંત્રેણા લોહાના ખીસાઓથી વીંધી અને ઠડવા અક્ષરોથી શાપના શબ્દો લખી પૃથ્વીની અંદર દાટી દીધું, તેજ દિવસથી મોટી શમ્પામાં સૂઈ ગયેલો લક્ષ્મીધર ઉદ્ધતાંજ ગતિભંગ થઈ ગયો અને તેના અંગ તથા ઉપાંગમાં એવી વ્યથા થઈ કે તેને બીજું કાંઈ કામ સૂચ્યું નહિ. આર્તધ્યાનમાં તત્પર થયેલો તે મૃત્યુ પામી નિગોદમાં ગયો અને ત્યાં તે મુઠ્ઠા બુદ્ધિવાલો જેનો દુઃખે અંત આવે એવા અનંત કાળ સુધી રહેશે, તે પછી લાંબા વખત અવ્યવહાર રાશિમાં ભટકશે. એમ જાણીને દહિરાગનો ચત્રનથી સદા ત્યાગ કરવો જોઈએ.

આ તરફ વરૂણ શેઠનો બીજો પુત્ર સુંદર રનેહરાગથી સદા હર્ષ વડે પુત્રત્વ ધ્યાન ધરી રહ્યો હતો. તે પુત્ર જ્યારે યૌવન વયને પ્રાપ્ત થયો, ત્યારે સુંદરે તેને ઘણું દ્રવ્ય અર્થાં પરણાવ્યો. તે પણ પોતાની પ્રિયામાં આસક્ત બની ગયો, તેથી તે પિતાનો અનાદર કરવા લાગ્યો. પિતાએ છુપાવી રાખેલું દ્રવ્ય મેળવવાને માટે તે પિતાના ચિત્તને મતોષ આપવા ઉપર ઉપરથી કાંઈક વિનય કરતો હતો. મૂઠ બુદ્ધિવાદા સુંદરે તે પુત્રનો આચાર સુંદર જાણી ભૂમિમાં રહેલ નિધાન વિગેરેનું સર્વ છૂપું દ્રવ્ય તેને બતાવી આપ્યું. એક વખતે પુત્ર વધુએ પોતાના પતિને એકાંતમાં આ પ્રમાણે કહ્યું, તમારા કંપતા કરવાલા પિતાએ મારું ઘર બગાડી મુક્યું છે. તે રાત્રે વારંવાર ઝાઝો પિશાગ કરવાને માટે હુવાર એવા ઘરના દ્વારને સદા ખખડાવ્યા કરે છે, ઘરની જમીન ઉપર કદ નાખ્યા કરે છે, અને સુવે, ત્યારે ધૂધૂર અવાજ કરી મૂકે છે, તેનો એવો ગાદ શબ્દ થાય છે, કે મને તેથી નિદ્રા આવતી નથી. જો તમારા ઘરમાં એ ડોસો ન હોય, તો સાફ થાય, તેને ઘરમાંથી બાહર કાઢીએ, તો પછી આપણુ જાને સ્પષ્ટરીતે નહીં સુખ ભોગવીએ.” તે પુત્રે તેણીનું સર્વ વચન હર્ષથી કળૂલ કયું. પછી તેણે સુંદરને ઘરની બહાર કાઢવા માંડ્યો, પણ તે ઘર બાહર નીકળ્યો નહીં, ત્યારે એક વખતે પુત્રે પોતાની સ્ત્રી આગળ તેનો વૃત્તાંત જણાવ્યો, એટલે તે સ્ત્રી બોલી કે, “ જો તે ઘર બાહર ન નીકળે તો હું તેને સાફ અને પુષ્કળ ભોજન આપીશ નહીં, તેનાથી તે હુર્જલ થઈ જશે. પછી તમારે તે અનાથ પિતાને જળે અંગુઠો દબાવી મારી નાખવો, તે શિવાય બીજા ઉપાય નથી.” આવું વિચારી તે જાને સ્ત્રીપુરૂષે તેમ કયું, પછી તે મૃત્યુ પામીને તેજ ઘરમાં ફેરવે થઈ અવતર્યો. હે વિજ, આ દષ્ટાંત જાણી છોડી તમારે રનેહરાગવેદે રા.

હવે વરૂણ શેઠનો ત્રીજો પુત્ર અહ્મદત્ત હતો. તે શબ્દ, રૂપ, રસ, ગંધ અને સ્પર્શમાં અતિ લુપ્થ બની રસવટે દિવસો નિર્ગમન કરતો હતો. એક વખતે તે અહ્મદત્તને જેણીનો પતિ પરદેશ ગયેલો હતો એવી કોઈ ક્ષત્રિય બતિની સ્ત્રીની સાથે દુષ્ટ રોગના જેવો એક ભાવથી યોગ થઈ આવ્યો. તે સ્ત્રીને સ્વાદ લાગવાથી તેણી અહ્મદત્તને પોતાના ઘરની બાહર નીકળવા દેતી ન હતી, તે તેને મન રાત્રિ દિવસ મેંટી પ્રતિકૂલતા લાગતી હતી. ચુંદી વુદી વનિતાને લોગવવામાં રાગી બનેલો તે અહ્મદત્ત એક વખતે તેણીના ઘરમાંથી નીકળવા લાગ્યો, ત્યાં તેણીએ કોપ કરી બલાત્કારે છૂરીથી તેને ધાયલ કયોં તે ઘાતની પીડાથી અતિદુઃખી થયેલો. તે નાશીને પોતાને ઘેર આવ્યો, ત્યાં તેની સ્ત્રીઓએ પુછ્યું કે, “ તમને આવું વિપરીત કયાં થયું ? ” જ્યારે તેણે સાચી હકીકત કહી નહી, ત્યારે તે સઘળી સ્ત્રીઓએ વિચાર્યું કે, “ આ પુરૂષ સ્વેચ્છાથી જ્યાં ત્યાં નિરંતર ભટકતો ફરે છે અને પુછીએ છીએ ત્યારે સત્ય કહેતો નથી, તો પછી આવો પાપરૂપી પતિ શા કામનો ? માટે આ સદાસંતાપ કરનારા પતિને સત્વર મારી નાખીએ.” આવું વિચારી તે સ્ત્રીઓએ તેને લાગેલા ઘા ઉપર ઉઘ ઝેર નાખ્યું, તેથી તે દુઃખગુહિના શરીર ઉપર અવિવેકના ધર્મ આવી. તે મૃત્યુ પામીને કોઈ ચંદાળને ઘેર નપુંસક થઈ અવતર્યો ત્યાંથી સ્થવીને ત્રીજી નારકીમાં નારકી થયો. તે પછી તિર્થંચનીયોનિમાં જઈ ને પુનઃ નારકી થયો. એવી રીતે તે તિર્થંચ અને નારકી ઘણીવાર થયા કરશે. વરૂણ શેઠનો ચોથો પુત્ર નંદ દ્વેષથી ઘણા બાણસો સાથે કળ્યા કરતો હતો. એક વખતે પંડાશમાં રહેલા કોઈ દુકાનદારની સાથે તેણે કળ્યો કર્યો. તે દુકાનદારે લોહાના ઢંઢથી તેના મસ્તક ઉપર એવો ઘા કર્યો કે જેથી તે મૃત્યુ પામી ગયો અને ક્રોધથી પહેલી નરકમાં નારકી પણે જીતપત્ત થયો.

આ પ્રમાણે રાગદ્વેષને વશ થયેલા તે વરૂણ શેઠના ચાર પુત્રો મૃત્યુ પામી ગયા. આથી ક્રોધપણ આશ્ચર્ય પામવાતું નથી પણ વિવેકી પુરૂષે તો તેનો વિચાર કરવાનો છે. રાગ અને દ્વેષને લઇને મોટા ચીંત્રો, સુરેંદ્રો, ચક્રવર્તીઓ અને નરેંદ્રો પણ દુઃખ-તિમાં બંધ છે, તો પછી બાકીના બીજાની શી વાત કરવી ? તે આગળ પણ આ દુઃસહ-અનંત સંસારમાં ભગ્યા કરશે, તેથી કાર્યવૃત્તા પુરૂષે હંમેશાં રાગદ્વેષ કરવા નહીં-રાગદ્વેષથી અળગા રહેવું જોઈએ.

આ પ્રમાણે ગુરૂએ શિક્ષા આપેલા તેણે તે ઉપદેશ અંગીકાર કરી સ્થિર હૃદયે લાંબા કાળ સુધી ચારિત્ર પાડ્યું. કેટલોએક શુભ કાલ આવ્યો ગયો અને જ્યારે વિકરાળ કાળ આવ્યો ત્યારે તેણે એક વખતે ભવાંતરના અભ્યાસથી અને કર્મની વિચિત્રતાથી ગુરૂએ વાર્યા છતાં પણ એવું નિર્વાણ પાડ્યું કે, “ હું આ

તપસ્યાથી બાલીનો વધ કરનારો થઈ. ” જ્યાં સુધી હૃદ પૂરે સુવર્ણવાદો છે ત્યાં સુધી હૃદને એટલે સુહૃદને સ્તવું છું. પરંતુ જ્યારે તે સુવર્ણ અપૂર્વ થાય એટલે અ અશર પૂર્વ છે એવો થાય ત્યારે તે અસુહૃદ (શત્રુ) થઈ જાય છે. પછી તે કોંઈવડે શરીરને હમગ કરી અંતકાલે અનશન લઈ મૃત્યુ પામી અચ્યુત દેવલોકમાં દેવતારૂપે જિત્પત્ત થયો. બલિ પણ દીક્ષા લઈ તેનું ચિરકાળ પાલન કરી સુખની શમ્યા રૂપ એવા જિત્તમ દેવલોકમાં દેવતા થયો. ત્યાં બંને પ્રકારના સુખ લોગવી આયુષ્યનો દાય થતાં ત્યાંથી સ્વર્ગીને આ ભરતક્ષેત્રમાં આવેલા નંદન નામના નગરમાં યથાર્થ નામવાદો સમરકેશરી નામે રાજ થયો. સુંદર આકૃતિને ધારણ કરનારી સુંદરી નામે તેને પત્ની હતી તેણીના ઉદરમાં બલિનો જીવ અવતર્યો. તે જન્મ્યા પછી અનુક્રમે પિતા-સમરકેશરીએ પોતાના સુખથી તેનું નામ મેરાક પાડ્યું. તે અનુક્રમે સાક ધનુષ્યની કાયાલ્લે, સાક લાખ વર્ષના આયુષ્યવાલો અને રાજ્યોને નમાડનારો પ્રતિવાસુદેવ થયો. ગણ બંડોનો ભોક્તા અને સંપત્તિને ભેડનારો તે પ્રતિવાસુદેવ મેરાક પોતાના દોષોના સમૂહને છોડી એક છગવાળું અને સન્મિત્રોવાળું ક્ષત્રિય રાજ્ય કરવા લાગ્યો.

આ અરસામાં આશ્વર્યોના વિલાસવાળા આ ભરતક્ષેત્રમાં શત્રુઓથી નમાવી શકાય નહીં તેની દ્વારિકા નામે નગરી હતી. તેની અંદર કટ્યાણેના વિલાસ કરનારો રૂદ્ર નામે મહાન રાજા હતો. તેને સુપ્રભા અને પૃથિવી નામે બે ઉત્તમ સ્ત્રીઓ હતી. પેલો જે ન દિ સુમિત્ર હતો તેનો જીવ અનુત્તર વિમાનમાંથી સ્વર્ગીને ઉત્તમ પ્રભાવતી સુપ્રભા રાણીની કુક્ષિમાં અવતર્યો. તે સમયે ચતુર સુપ્રભા રાણીએ બલદેવના જન્મને સૂચવનારા, દુઃખને વારનારા અને અર્થને આપનારા ચાર મહાસ્વર્ગો અવલોક્યા. પછી અનુક્રમે તે સુપ્રભા રાણીએ ઉત્તમ લક્ષ્મી સુખના યોગવાળા શુભ દિવસે પવિત્ર અને કાંતિથી ઉજ્જવળ એવા પુત્રને જન્મ આપ્યો. રૂદ્ર રાજાએ તે પુત્રનું નામ ભદ્ર પાડ્યું. રૂદ્રમાંથી ભદ્ર ઉત્પન્ન થાય એ અહિં આશ્ચર્ય બન્યું હતું. પેલો જે ધનમિત્ર હતો તેનો જીવ જનમિત્રના સ્નેહને લઈને અચ્યુત દેવલોકમાંથી સ્વર્ગીને રૂદ્ર રાજાની બીજી પૃથ્વી રાણીના ગર્ભમાં આવ્યો. સુખે સુતેલી પૃથ્વી રાણીએ વાસુદેવના જન્મને સૂચવનારા અને દુઃખમાંથી મુક્તિનારા સાત મહાસ્વર્ગો ભેળ્યાં. સમય પ્રાપ્ત થતાં પૃથ્વી રાણીએ શ્યામ અંગવાળા, શુભ લક્ષણોથી સુજાત અને ઉત્તમ ચાતુર્ય ભરેલા ઐશ્વર્યથી પ્રખ્યાત એવા એક પુત્રને જન્મ આપ્યો. રૂદ્ર રાજાએ હર્ષ પામી સજ્જનોને રાજ કર્યા અને વિધિવડે તે પુત્રનું નામ સ્વચંભૂ પાડ્યું. લીલા અને પીળા વર્ણોને ધારણ કરનારા તે ભદ્ર અને સ્વચંભૂ બંને પુત્રો હર્ષવડે ધાત્રીઓ (ધાંઓ) થી પાલન થતાં અને લોકોથી લાલન પામતાં ઉછરી મોટા થવા લાગ્યા. સ્વેત અને કૃષ્ણ વર્ણવાળા તે બંને ચિરંજીવી ગંગા અને યમુનાના પ્રવાહોની જેમ હંમેશાં સાથે રહેતા હતા.

એક વખતે તાડ અને ગરૂડના ચિન્હવાળા તે બંને બંધુઓ નગરની બાહર આવેલા ઉદ્યાનમાં સાથે ગયા. ત્યાં ઘણાં દ્રવ્યોથી ભરપૂર એક મોટા લરકરની છાવણી તેમના નેવામાં આવી. તે એક ભદ્ર જગભદ્રે પોતાના ભાઇ સ્વયંભૂ વાસુદેવને કહ્યું, “બંધુ, જુઓ, આ કોઇ રાજાનું રત્નચુક્ર, સુશોભિત અને વિભૂષિત શરીરવાળું મોટું કટક પડેલું છે.” આ સાંભળી સ્વયંભૂ વાસુદેવે કહ્યું “ફક્ત ઘાસના આહાર ઉપર આશ્રય લેનારા ઘોડોમાં આ વનની અંદર આવું કટક હોતું હશે? તે કાંઇ સમજાતું નથી.” સ્વયંભૂનાં આ વચન સાંભળી મંત્રીનો પુત્ર તેના બધા ખજાને મેળવી લાવ્યો અને તેણે વાસુદેવને આ પ્રમાણે કહ્યું, “શશિસૌમ્ય રાજાએ પ્રતિવાસુદેવ મેરકની ઉપર હાથી, ઘોડા વિગેરેનું આ મોટું સૈન્ય એક મોટા દંડરૂપે મોકલ્યું છે.” તે સાંભળી સ્વયંભૂ વાસુદેવે તે મંત્રિપુત્રને કહ્યું, “ક્ષમાધારીઓના કરમાં દંડ શોભાને પ્રાપ્ત કરે છે.” તે સાંભળી મંત્રિપુત્રે પુનઃ જણાવ્યું, “અહો! રાજકીય વ્યાપારમાં થયેલો આ ચક્રવર્ત્તિઓને દંડ પછી શોભાને આપનારો થાય છે, તો પછી આપણે પોતેજ રાજપણું અને ચક્રવર્ત્તિપણું ગ્રહણ કરી લઇએ. આવા આવી પડેલા આ દંડનો ત્યાગ શ્રી રીતે કરી શકાશે?” મંત્રિપુત્રનાં આ વચનો સાંભળતાંજ તરત તે બંને ભદ્ર અને સ્વયંભૂએ પોતાના ઉગ્ર સુભટોને આ પ્રમાણે આજ્ઞા કરી કે, “આ સૈન્યમાં જેટલું હોય, તે બધું બળાતકારે લઈ લેવો.” તેમની પ્રેરણાથી નિરોધ વગરના તે યોદ્ધાઓ ક્રોધ લાવી વિવિધ પ્રકારના હથોડીઓ લઈ એવા છુટ્યા કે તેઓએ સામે યુદ્ધ કરવા આવેલા સુભટોને બાંધી લીધા અને હર્ષથી તે મૈન્યનું સર્વસ્વ ખોંચી લીધું. તેઓમાંથી કેટલાએક મુખ્ય પુરૂષો જીવ. લઇને નાશી ગયા અને તેમણે આવીને મેરક પ્રતિવાસુદેવની આગળ તે વૃત્તાંત બાહેર કર્યો. તે સાંભળી પ્રતિવાસુદેવ મેરક ક્રોધાતુર બની પોતાના તાળાના રાજાઓને આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો, “અરે રાજાઓ, આજે સુતા ચિન્હને બળાતકારે કોણે જગાડ્યો? અથવા આ સુતેલા સર્પના મુખમાં કોણે લાકડી નાખી? અને નીચાંતે ખેઠેલાં વાઘની પાસે જઈ ‘હે વત્સ,’ એમ કોણે કહ્યું? જે પુરૂષે સ્થાનમાં રહેલા એવા મને સુખે ભેટ ધરવાની આ યોજના કરી છે; તે પુરૂષે પોતાનું સર્વ અહિતજ કર્યું છે, જેમ છીડી-એને પાંખો આવે તે તેમના મૃત્યુનું કારણ થાય છે, તેવીજ રીતે મારો દંડ ગ્રહણ કરવા માટે તે પુરૂષનું આ પરાક્રમ બન્યું છે.” પ્રતિવાસુદેવ મેરકનાં આવાં વચનો સાંભળી મંત્રી બોલ્યો: “મહારાજા, એવો તો કોઈ યુદ્ધિનો ભંડાર રૂદ્રરાજ બન્યો છે. રૂદ્રિન્દ્ર-

૧ અર્થ એવો અર્થ છે કે, જે ક્ષમાધારી-રાજાઓ હોય છે, તેમના કરમાં દંડ-શિક્ષા શે ભી ભરે છે. બીજો અર્થ-જે ક્ષમાધારી-મુનિઓ હોય છે, તેમના કરમાં દંડ-નાડો શોભે છે.

૨ દ્વિન્દ્ર એટલે સર્વો પક્ષે બોલ્યું દેવનારા દુર્જનો. ૩૬-મહાદેવ સર્વોપી યુક્ત હોય છે. ૫૬-રૂદ્રરાજ દુર્જનોથી યુક્ત છે.

પુરુષોથી યુક્ત એવો તે રૂઢ કયાં ? અને પુષ્પજનોથી યુક્ત એવા તમે કયાં ? તે રૂઢને જે પુત્રો છે અને તમારે અનેક વિવેકી પુત્રો છે. એ રૂઢ પિતૃગૃહમાં સ્થાયી રહેનારો છે અને તમારો વાસ સર્વ સ્થળે છે. તે રૂઢ વિપાદી છે અને તમે પ્રમોદી છો. તે રૂઢ હૃદય છે અને તમે રમાકર છો. અને તે રૂઢ તપસ્વી છે અને તમે નરેશ છો, તેથી તમારા બંનેની તુલ્યતા થઇ શકતી નથી. જે પરાક્રમ બતાવવું હોય તો જે પોતાના સુમોવડ હોય તેને બતાવવું પણ જે પોતાનાથી અધિક હોય તેને બતાવવું નહિ. સિંહ પોતાનું પરાક્રમ મૃગ ઉપર બતાવે છે, પણ તે અષ્ટાપદ ઉપર બતાવતો નથી. લોકોના આધારરૂપ એવો મેઘ ચડી આવતાં તેની સામે પોતાનું પરાક્રમ બતાવનારો અષ્ટાપદ પ્રાણી તેવી દુર્બલિયથી મૃત્યુજ પામે છે. હાથીની સાથે પોતાના શરીરનું માપ કરનારા સિંહની જેમ જે પુરૂષ અલ્પવીર્યવાલો થઇ વીર્ય વડે અધિકમાનની ઇચ્છા રાખતો હોય તને અટકાવવો જોઈએ, તેથી હું પ્રથમ ત્યાં જઈને તેમના ચિત્તની પરીક્ષા કરી લાવું, તે પછી આપને આદર પૂર્વક જે ચોગ્ય લાગે, તે કાર્ય કરવું; કદિ તેણે અસાનને લઈને અથવા કીડાને લઈને તમારી ભેટ લીધી હશે, તો હું તેથી બમણી ભેટ પછી લાવી શકીશ. જે કદિ ગોળ આપવાથી મરણ પામતો હાય, તો તેને વિષ આપી શા માટે મારવો ? શાસ્ત્રપણ કહે છે કે, “યુદ્ધની ગતિ વિષમ છે.” કોઈવાર એક ઠીકરીથી પણ ઘરો લાંગી બળ છે. રાહુ કેવળ મસ્તક રૂપ છે, છતાં સૂર્ય અને ચંદ્રનો આસ કરે છે. કહ્યું છે કે, “જે માણસ પોતાનું સામર્થ્ય બાળ્યા વગર શત્રુની સાથે વેર ખાંધે છે, તે એક ટીંટોડા પક્ષીથી સમુદ્રની જેમ પરાલવને પામે છે; તેથી હે રાજેન્દ્ર ! એ બંને રાજ્યો કાંઈકે પરાક્રમી છે; એમ લોકોમાં સંભળાય છે, પરંતુ બ્યાંસુધી હું મારી દઉંએ જોઉં નહીં, ત્યાંસુધી મને પ્રતીતિ આવે નહિ માટે આપ હૃદયમાં ધીરજ રાખો અને મને આજ્ઞા આપો, વિચારીને કદેશું કાર્ય સર્વ સંપત્તિઓનું શરણુ રૂપ બને છે.” આવાં વચન સાંભળી મેરકે પોતાના તેજ સુખ્ય મંત્રીને રૂઢરાજાનું બધું બળ બાણવાને દારિકા નગરીમાં મોકલ્યો. તત્કાલેના સારરૂપ અને શુભેના આધાર રૂપ તે; આદેશ ગુરૂની જેમ પ્રાપ્ત કરી મંત્રી દારિકા નગરીમાં ગયો. ત્યાં પ્રતિહારે પ્રવેશ કરાવેલો તે

૧ આદિ રૂઢનો બીજો અર્થ મહાદેવને લાગુ પાડ્યો છે. રૂઢ-મહાદેવને ગણેશ અને કાર્તિકેય નામે જે પુત્રો છે. રૂઢરાગને પણ જે પુત્રો છે. રૂઢ-મહાદેવ પિતૃગૃહ-સ્મરણમાં સ્થાયી રહેનારો છે. રૂઢરાગ પોતાના પિતાના ગૃહમાં-રાજ્યમાં સ્થાયી રહેનારો છે અને તમારો વાસ સર્વ સ્થળે છે એટલે તમે મોટા રાજ્યના ભાગમાં વ્યાપી રહ્યા છો. રૂઢ-મહાદેવ વિપાદી-વિષને ભક્ષણ કરનાર છે, રૂઢરાગ વિપાદી-ખેદાતુર રહેનાર છે અને તમે પ્રમોદી-દર્શવાળો છો. રૂઢ-મહાદેવ દર-દરણુ કરનાર છે પદ્મ રૂઢરાગ દરી લેનારો છે અને તમે રમાકર રમા-લક્ષ્મીના આદર-આણરૂપ છો અથવા રમા છે કર-દાથમાં જીને તેવા છો.

મંત્રી ભદ્ર અને સ્વયંભૂ સાથે રહેલા રૂદ્ર રાજાને નમી યોગ્ય સ્થાને બેઠો. પછી રાજાના પૂછવાથી તે આ પ્રમાણે બોલ્યો. “ રાજન, રાજ શશિસૌમ્યે હિત રૂપ ભેટ મોકલી છે. બાહિરના લયને લઈને તેને મધ્યે લાવવામાં આવી તેટલું સારું કયું, પરંતુ હાલ અર્ધચક્રી મેરક રાજ્ય કરે છે, તેથી જો કોઈ અન્યાય કરે, તો તે અન્યાયને સહન કરી શકે તેમ નથી, કદિ કોઈ પોતાના ઘરમાં રહી અન્યાય કરે, તેથી શું થયું? આ પૃથ્વી ઉપર શ્વાન પશુ પોતાના ઘરમાં બચ્ચાન થાય છે, પરંતુ તેના ગૃહસ્થાનમાં હરિણોને કોઈ દાખલ કરે અને કદિ તે પાછો પોતાની માતાના બિદરમાં પ્રવેશી જાય તો ત્યાં પશુ તે રહી શકવાનો નથી, કારણ કે, મેરકના નામથી ગર્ભિણી સ્ત્રીઓના ગર્ભ પશુ ગમી જાય છે, તેની પાસે વેગવાડું હરિણ પશુ નાશીને જઈ શકે તેમ નથી. તેના લયને લઈને પુરૂષો કયાં જઈને નિશ્ચિંત રહી શકે તેમ છે? કારણકે જીવો, તે મહારાજા મેરક અર્ધચક્રી થયેલા છે. કદિ જો કોઈ પોતાના મનની કલ્પનાના ગર્વથી તેની સામે થાય તો તે જરૂર સુષુપ્તમાં સાથવાની સુષ્ટિની જેમ છિન્નભિન્ન થઈ જાય છે. મંત્ર તથા તંત્રમાં અતુર એવા તે મેરકને જોઈને ‘દ્વિજિન્દ્ર-સર્પ’ પણ પોતાનું મુખ ફાડવાને સમર્થ થઈ શકતો નથી, તેથી આપના આ રાજ્ય ઉપર કોઈપણ અન્યાયી રાજા આવી શકે નહિ, તેના લાભને માટે આપ શંકા છોડી હૃદય અમારા રાજા મેરકને બચાવો. હંડ આપો.”

આના વચન સાંભળી સ્વયંભૂએ તે ઉત્તમ મંત્રીને આ પ્રમાણે કહ્યું, “ અરે! તું જે કહે છે, તે ઉપરથી તું વધારે બોલકો લાગે છે, તેથી તું જડ હૃદયવાલો છે. જો તારે ઠેકાણે કોઈ બીજો હોત, તો હું તેને શિક્ષા આપતે; પણ તું જ્ઞાત પણ તું જ્ઞાતરૂપે વિશિષ્ટ રૂપ છે, તેથી હમણાં તું વધ કરવાને યોગ્ય નથી. અરે! અમારા પિતાને માટે શું કહેવું? પરંતુ અમોએજ બધું ગ્રહણ કરી લીધું છે, કારણકે રાજપુત્રોને એવો કુલકમ આપ્યો આવે છે. તું સ્થિર થઈને જો કે, અમોએ કેટલું છીનવી લીધું છે? હજી અમો તો બધી પૃથ્વી લઈ લેશું, કારણકે આ પૃથ્વી વીગભાગ્યા છે. વનમાં જેમ એકલો પશુ સિંહ ગરેદોના યુવને હણે છે અને સૂર્ય પણ ગ્રહ વિગેરેના ઉત્તમ તેજના સમૂહને ટાળી નાખે છે, તેવી રીતે હું એકલો પણ રણમૂર્મિના આગણામાં સર્વ સ્વેચ્છાચારી શત્રુઓને હણી નાખીશ. તો જો મારી સાથે ભદ્ર હોય તો તેની શી વાત કરવી? મારા પિતા અને મારા જ્યેષ્ઠ બંધુ જેને માટે પોતાનું સ્વાભાવિક બલ દર્શાવે તેવો મેરક તો શા હીસાબમાં છે? સ્વયંભૂ તો પોતે પીડા રહિત બની આ પૃથ્વીના ભારને પોતાની જાતેજ ગ્રહણ કરી લે તેવો છે. કોઈ પણ વડિવ વિગેરે દયા લાવીને તેને આપે એમ નથી. આ ભરતાઈ પૂર્વે પણ તેના બાપદાદાનું ન હતું, તેણે પોતાની ભુખના

બલથી લીધું છે, હું પણ તેવીજ રીતે ગ્રહણ કરી લઉં. દેડકાના જેવા બીજા અનેક પુરૂષોને મારવાની શી જરૂર છે ? હું તો તે સર્પના જેવા એક રાત્રનેજ ભુજાવળી મારી નાખીશ. ” આવાં તેનાં વચ્ચેનાં સાંભળી મંત્રી ભયભ્રાંત હૃદયવાદો થઈને તત્કાલ ત્યાંથી ચાલતો થયો. અગ્નિની પાસે વાઘ પણ રહી શકતો નથી. ”

આ સર્વ વૃત્તાંત તે મંત્રીએ એકાંતે આત્રી પોતાના રાજા મેરકને કહ્યો, અત્રી તે પવન વડે અગ્નિની જેમ ક્રોધથી પ્રજ્વલિત થઈ ગયો. તરતજ તેણે નિશાનનો નાદ કરી પ્રસ્થાન મંગળ કર્યું. પ્રધાનોએ ઘણો વારવા માંડ્યો તો પણ તે દારિકા ઉપર યાત્રો થયો. આ સમયે હૃપંથી યુદ્ધમાં જવા તૈયાર થયેલા પોતાના પુત્રને કોઈ માતા કહેવા લાગી કે, “ પુત્ર, હું પૂર્વે વીરપત્ની કહેવાતી તો તું હવે મને વીર પ્રસૂ-વીર પુત્રને જન્મ આપનારી કઈ. ” કોઈ પ્રેમી પત્ની પોતાના પતિને કહેવા લાગી કે, “ સ્વામી, જગત્પત્ની સ્ત્રીઓને આશ્ચર્ય કરનારી હું વીરપુત્રી તો છું, હવે તમારે રણભૂમિમાં એવું કામ કરવું કે જેથી મારી ખ્યાતિ એક વીરપત્ની તરીકે થાય. તમારે ધરની કાંઈપણ ચિંતા કરવી નહિ. તૃષ્ણાને હરનારી, હાયમાં અમૃત ધરનારી અને સંતાપના સમૂહને નિવારનારી થઈને હું ભવિતમાં અને મરણમાં પણ તમારા પૃષ્ઠને છેડીશ નહિ. ” આ વખતે કોઈ વૃદ્ધ પિતા રણભૂમિમાં જવાની ઇચ્છા કરતાં તેના યુવાનપુત્રે અંજલિ ભેડીને આ પ્રમાણે તેને કહ્યું, “ તાત ! આવા વૃદ્ધપણમાં રણભૂમિની દીક્ષા લેવી મુરકેવ છે, તેથી આપને ઘેરજ રહેવું ઠીક છે. હું સશક્ત હોવાથી યુદ્ધમાં જઈશ. ” કોઈ પિતાએ પુત્રને કહ્યું કે, ‘ વત્સ, તારી વાત્તાં તો રહી, પણ આપણા ગધા કુત્ર ડી કાજ આગુરે-રાખજે. ” રણભૂમિમાં કાયર થયેલા કોઈ બંધુને તેના બંધુએ કહ્યું કે ક્ષત્રિોને ‘ધારાતીર્થ’જ તેના પાપોને હરનારું છે. સ્ત્રીના મોહને લઈને ઘેર રહેવાની ઇચ્છા કરનારા કોઈ પુરૂષને બીજાએ કહ્યું કે, “ એ અબળા સ્ત્રી કોણ માત્ર છે ? રણભૂમિમાં મરવાથી સ્વર્ગની ઘણી સ્ત્રીઓ તને વરશે. ” દ્રવ્યના મોહથી ઘર છોડવાને અશક્ત એવા કોઈ પુરૂષને બીજાએ કહ્યું કે, “ એ દ્રવ્ય તો નજીવું છે, યુદ્ધમાં તો તને દિવ્ય-લક્ષ્મી પ્રાપ્ત થશે. ” આ પ્રમાણે વિવિધ-આલાપોથી પ્રેરાયેલા સુભટો પોતાના ઘર છોડી યુદ્ધ કરવાને માટે રસવડે એકાગ્ર મનવાળા થઈ ચાલતા થયા. કુલંસ્થગરૂપ રંગડશૈલ વાલા અને મદના ઝરણાથી મનોહર એવા અનેક ગજેન્દ્રો બળે જંગમ પર્વતો હોય તેવા દેખાવા લાગ્યા. શીલુ સહિત વિવિધ પ્રકારના ‘આવર્ત’વાલા વેગથી પૃથ્વી ઉપર વ્યાપ્ત થતા એવા ઘોડાઓ બળે સમુદ્રના તરંગો હોય તેમ પૃથ્વીમાં પ્રસરવા લાગ્યા.

૧ ખર્જની ધાર કપર મરવું તે ધારાતીર્થ. ૨ રંગડશૈલ એટલે પર્વતપક્ષે મોટા પથરા ૩ પર્વતપક્ષે પાણીના જ બા. ૪ આવર્ત-એક જાનની ઘોડાની શરીરપરની નિશાની અથવા વાળ. ૫ રંગપક્ષે આવર્ત એટલે છુમટી.

‘ઘોટક-ઘોડાની આઝી-શ્રેણીવડે ચુકત અને ઉત્તમ-^૨અન્નિરથી વિભૂષિત એવા રથો બાણે ચાલતા ધરો હોય તેમ તત્કાળ ચાલવા લાગ્યા. ^૩દ્વંત્રની ઇચ્છાવાદા, ^૪શાખા સાથે મળેલા અને ^૫સ્તોકલોભી એવા પેદલો વાનરની જેમ ઉછળતા ચાલવા લાગ્યા.

આ પ્રમાણે આવતા મેરકે રાજાને હેરૂલોડોના કહેવાથી બાણી લઈ સ્વયંભૂ વાસુદેવના પોતાના બંધુ ભદ્રકની સાથે તેની સામે સુએ ચડી આવ્યો. તે પોતાના દેશના સીમાડા ઉપર જઈને બંધ સહિત ઉભો રહ્યો. તે વખતે પોતાના સૈન્યને ઘેરતો મેરકે પાણુ ત્યાં આવ્યો. તે સમયે સલામાં ઘણો આદર પામનારા ધીર નરોએ વીરની આજ્ઞાથી શત્રુઓનો ક્ષય કરવા દેવની સાક્ષીએ રણભૂમિનો આશ્રય કર્યો. બંને સૈન્ય કહિ (રણ). કર્મવડે ચુકત થઈ એકઠા મળ્યા. તેવામાં શત્રુઓએ જેમાં દુર્જનતા ગતાવી છે એવું પોતાનું કેટલુંક સૈન્ય હીનતા પામેલું જોઈ વિચક્ષણ એવા સ્વયંભૂએ પોતે પોતાની સુ-જનતા દર્શાવનારો શંખ કુંકર્યો. તે સાંભળતાંજ સિંહનો છુંબારવ સાંભળી જેમ સર્વ ગળેદ્રો ત્રાસ પામે, તેમ મેરકના ચોદાઓ રણાંગણથી ત્રાસ પામી ગયા. તે વખતે દેવતા જેઓ અતિ બલવાન/એવી મેરકે તે યુદ્ધમાં સર્વ શસ્ત્રો સાથે એકલો ટકી રહ્યો. સ્વયંભૂ અને મેરકની વચ્ચે દંડાદંડી, ખર્જાખર્જી, કેળાકેશી અને શમશરિ યુદ્ધ ચાલ્યું. તથાપિ અતિ બલવાન સ્વયંભૂનો યુદ્ધમાં ભંગ ન થયો; ત્યારે અર્ધચક્રીએ પોતાના શત્રુનો નાશ કરનારા ‘અકતું સ્મરણ કયું’. તેના પાપનો ઉદય થતાં પશુ કાંતિના પાત્ર રૂપ અને શત્રુઓની ઉત્તમ લક્ષ્મીને છેદનારું તે ચક્ર સ્મરણ કરતાંજ તરત તેના હાથમાં આવી હાજર થયું. વેરીઓના ચક્રને લય આપનારું તે ચક્ર હાથમાં આવેલું જોઈ હર્ષ પામેલા મેરકે બલવાદા સ્વયંભૂને કહ્યું, “અરે ! તને ‘બંને રીતે બાલક બાળીને મેં આટલી વાર ફક્ત ક્રીડામાત્ર યુદ્ધ કયું’ હતું, હવે સાચું યુદ્ધ કરે’ છું. આજે હું તારું મસ્તક છેદી નાખીશ, તેથી તું તત્કાળ નાશી જા. બાલકોને અને ચોરોને નાસવામાં શી લાજ હોય ?” સ્વયંભૂ બોલ્યો, “જો તે ક્રીડાયુદ્ધ કયું હોય, તો તું પોતેજ બાલક ઠર્યો. કારણ કે, ક્રીડા કરવી એ બાલકત્વ કાર્ય છે અને કારણમાંથી કાર્ય થવાનો સંભવ છે. શત્રુઓની લક્ષ્મીને પ્રહણ કરનારા ધીર પુરૂષો જો ચોર કહેવાતા હોય, તો તું ચોર પણ છે. કારણ કે તને કોણે લક્ષ્મી આપી છે ? તેથી તું આ ચક્ર છોડીને ચાલ્યો જા. પાછળથી જઈ શકીશ નહિ. આજ ચક્ર જ્યારે હું છોડીશ, ત્યારે તારો અંત આવી જશે. કદિ એ ચક્રનો તને સનમાં ઘણો

૧ ઘોટક-ઘોડા અને ધરપક્ષે ચોરડા. ૨ અન્નિર-રણભૂમિ અને ધરપક્ષે આગણું. ૩ પેદલપદ્મે વિભૂષણું કંપ. ૪ પેદલપક્ષે દુકડી. વાનરપક્ષે ડાળોઓ. ૫ સ્તોક-ચોકું વાનરપક્ષે ગુરૂ. ૬ વયથી અને અસાનપણથી એમ બે રીતે બાલક.

ગર્વ હોય તો તે છોડ કે જેથી આપણ જાનેતું જલાળગ જાણવામાં આવે." આ વચનો સાંભળી મેરકે રાજ્યને આપનારા 'સ્વયંભૂત'ની જેમ હાથમાં રહેલું તે ચક્ર સ્વયંભૂતો વધ કરવા માટે ફેરવીને છોડ્યું. તે છુટેલું ચક્ર સ્વયંભૂતના હૃદયમાં લાગ્યું, તે ઘટિતજ થયું. કારણ કે, સત્-પુરૂષોને ઇષ્ટજનનો પ્રથમ મેલાપ થતાં એમજ બને છે એટલે ઇષ્ટજન પ્રથમ હૃદયમાં લગ્ન થઇ જાય છે. તે ચક્ર કઠોર હોવાથી સ્વયંભૂતે તે લાગતાં શણવાર મૂર્છા આવી ગઇ. જેમ ઐશ્વિક રાજાનો મેલાપ થતાં શાલિભદ્રને મૂર્છા આવી હતી, અથવા તે મૂર્છા ન હતી પણ સ્વયંભૂતે પોતાના બે મેત્રો વીંચીને એલું ધ્યાન કર્યું હતું કે, "અહો આ ચક્ર દેવું અદ્ભુત છે ?" એવો વિચાર કરી રાજાએ તે ચક્રને પોતાનો જમણો હાથ આપ્યો. અને તે જાનેતું ચાવજીવિત હિતકાની સહુ ભાવ અંગીકાર કર્યો. તે પછી સ્વયંભૂતે ચક્રને કહ્યું કે, "જ્યાં સુધી તું શત્રુના સ્થાનમાં જઇ કાંઈ પણ કાર્ય ન કરે ત્યાં સુધી મને તારો વિશ્વાસ હૃદયમાં આવતો નથી." તે સાંભળી ચક્રે ઉત્તર આપ્યો, "સ્વામિન, હું જ્યારે શત્રુના સ્થાનમાં જઇ તેના સુખ રાજતું મસ્તક છેદી તેનું સાત અંગવાળું રાજ્ય લાવી આપું, ત્યારે તમે મને ખરું માનજો, પરંતુ હવે મને જલદી મોકલો. ન્યાય પ્રવીણ પુરૂષોએ શત્રુને મારવામાં વિદ્વંસ કરવો ઠીક કહેલો નથી." ચક્રનાં આવાં વચનો સાંભળીને રાજા રાજાએ પોતાના હૃદયમાં વિચાર્યું કે, "આ મારા શત્રુસંજન ચક્રને હવે એકવાર તો મોકલું." પછી સ્વયંભૂતે મેરકને કહ્યું કે આ ચક્ર તને પ્રાણ પ્રિય છે, તેથી તે તારી પાસે આવ્યું છે, તં તારા પ્રાણ લઇને આવશે. માટે તું જીવ લઇને દૂર ચાલ્યો જા, શા માટે વૃથા મૃત્યુ પામે છે ? પોતાની જાતને માટે પૃથ્વીને પણ છોડી દેવી, એમ સત્પુરૂષોએ કહેલું છે. હમણાં તારા પ્રાણ મારા હાથમાં છે, જો હું જીવાડું તોજ તું જીવી શકે, તે સિવાય જીવી શકે નહિ." સ્વયંભૂતનાં આવાં વચનો સાંભળી મેરક બોલ્યો-અરે ! તું વિચાર કયું કે જો આ ચક્ર મારું ન હોય તો પછી તારું શી રીતે થશે ? જે સ્ત્રીએ પોતાના પતિને વશ રહેતી નથી, તે સ્ત્રી ખીજા જાતે પુરૂષને વશ થઇ શી રીતે સુખદાયક થાય ? તેથી તું આ ચક્ર મારી ઉપર છોડી દે. અન્યથા કલ્પના કરીને એક પામીશ નહિ." મેરકે આ વચનો કહ્યાં, એટલે સ્વયંભૂતે ફેરવીને તે ચક્ર આદરપૂર્વક છોડી દીધું. તત્કાળ તેણે મેરકના મસ્તકરૂપી કમળને છેદી નાખ્યું. તેજ વખતે સ્વયંભૂતી ઉપર આકાશમાંથી સુખ વૃષ્ટિ પડી અને મેરકનું ધડ પૃથ્વી ઉપર પડ્યું. મેરકની સેનાએ પછી સ્વયંભૂતો આશ્રય લીધો. જાન તો એજ રહી, પરંતુ ફક્ત તેનો વરરાજા ખીજો થયો.

તે પછી સ્વયંભૂતે ચક્રને અનુસરી તેની પાછળ ચાલ્યો અને તેણે ભરતાઈને

સાધી લીધું. જ્યારે તે મગધ દેશમાં ગયો, ત્યાં કોટી મનુષ્યોથી ઉપાડી શકાય તેવી એક કોટિશિલા તેના જોવામાં આવી. ઈંદ્રના જેવા પરાક્રમવાદા તે સ્વયંભૂએ એક યોજન પહોળી અને વિસ્તારવાળી તે કોટિ શિલાને પોતાના હાથ વડે રમતમાં ઉપાડી લીધી. પુનઃ બેઠવાનોને પોતાનું અનુગ્રહ બદ દર્શાવતા તે સ્વયંભૂ વાસુદેવે તે શિલાને પાછી ત્યાં મુકી દીધી અને પછી થોડા દિવસે તે દ્વારકામાં આવી પહોંચ્યો. ત્યાં ચક્ર, ખડ્ગ, ધનુષ્ય, શંખ, વનમાળા, ગજેન્દ્ર અને મહિ-એ સાત પ્રભાવી રત્નોતેને પ્રગટ થયા; તે સિવાય બીજી અકલ્પનીની અર્ધ સમૃદ્ધિ પણ તેને પ્રાપ્ત થઈ કારણકે, જીવેને પુણ્યાનુસારે 'લક્ષ્મી પ્રાપ્ત થાય છે. પછી સર્વ રાજાઓથી વીંટળાઈ કદ્રે પોતાના બંધુ ભદ્રની સાથે તે સ્વયંભૂને વાસુદેવપણાનો અભિષેક કર્યો. જાણે જંગમ નિધાન હોય તેવા તેણે કોઈને દાન આપ્યું, કોઈને દાન તથા માન આપ્યા, કોઈને આદર્યું સ્થાન આપ્યું અને કોઈને જંગમ નિધાન જેવું પ્રમાણ વાહેન આપ્યું. ખરેખર ! જે ઈષ્ટદાન છે, તે સર્વેનું સુખ્ય વશીકરણ છે. વાસુદેવ સ્વયંભૂએ રાજધર્મથી લોકોના અને જનધર્મથી ધર્મીઓના અન્યાયને દૂર કરી સારો યશ પ્રાપ્ત કર્યો.

આ અરસામાં બે વર્ષ સુધી વિહાર કરી શ્રી વિમળનાથ પ્રભુ વિચરતા વિચરતા તે પોતાના હીક્ષાસ્થાનમાં પુનઃ આવી ચઢ્યા. તે પ્રભુ મમતા રહિત, અહંકારથી વર્જિત, ક્રોધરૂપી યોદ્ધાનો ત્યાગ કરનાર માયારૂપી સ્ત્રીથી રહિત, લોભના લોભથી વર્જિત, મોહ, દ્રોહ તથા મદ વગરના, હાસ્ય, ક્ષામ્ય, રતિ, આતિ, શોક, અવિરતિ અને ભીતિથી મુક્ત, લીલા, પ્રમીલા વડે વિંધ્ય એવા કામ રતિમાં અનાસક્ત, પ્રતિબંધના ત્યાગી, વિરાગી, નિરુપક, સહન કરનાર, ભુશુન્સ, ક્રીડા, કલ્પ, અને દ્રેષના યોગથી રહિત, ખેદ, પ્રમાદ, આત્મસ્વર, વિવાદ અને સ્વાદને વર્જનારા, મૌનધારી, જ્ઞાની સદાધ્યાની, સુંદર સંતોષના પોષક, અપ્રમાદી જનોને આનંદ આપનાર, પરીપહોને જીતનાર, અણંગયોગ સહિત, ભવવાસથી વિયુક્ત, શત્રુ તથા મિત્રમાં સમાન ચિત્તવાદા, શુભકર્મમાં પ્રવર્તેલા, અને જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ, વીર્ય, ક્ષમા, દયા, માર્દવ, સરળતા, વેરાગ્ય, મુક્તિ, સત્ય, પરાજય, સૌચ, અપરિગ્રહ, પ્રહ્લાદચર્ય, સંયમ, પુદ્ગિ, ભાવના, સંવર, ઉદારતા અને નિર્જીશ વિગેરે જે અનુત્તર ગુણો કહેવાય છે, તે વડે પોતાના આત્માને ભાવનારા હતા. તેવા વિમળનાથ પ્રભુ સહસ્રાવરનમાં પધારી ત્યાં આવેલા એક જંબૂ

પ્રાપ્ત થયા. હવે તે જગત્પતિ પ્રભુ સર્વજ્ઞ અને સર્વદર્શી થયા, તેથી તેઓ ત્રિકાળ વિષયને જાણનારા અને લોકલોકને પ્રકાશ કરનારા થયા. દેવાધિદેવ પ્રભુ ભૂમિ ઉપર રહે, અને ઇંદ્રો આસનો ઉપર રહે તે ઘટિત નથી, તેથી તે સમયે ઇંદ્રોના આસનો કંપાયમાન થયા. તે પછી ઘંટાઓના નાદથી સર્વ દેવતાઓને જાણ કરી ઉત્તમ ઇંદ્રો પ્રભુને નમવા માટે આદરવાળા થયા. સૌધર્મેન્દ્રે સ્મરણ કર્યું એટલે ઐશવશ્વદેવ તરત ગળેન્દ્ર થઈને તેની પાસે હાજર થયો. તેનો મુંદર દેહ એક લાખ યોજનનો હતો. તેનો વર્ણ શ્વેત હતો. સોનેરી પટ્ટાવાલા જેમના લક્ષાટ છે એવા આઠ વહનો તેણે ધારણ કર્યાં હતાં. તે દરેક વહન ઉપર આઠ આઠ હંતૂશળ હતા. દરેક હંતૂશળ ઉપર આઠ આઠ વાવડીઓ હતી. દરેક વાવડી ઉપર તેટલા કમળો અને દરેક કમળ ઉપર આઠ આઠ હલ (પત્રો) અને દરેક હલ ઉપર આઠ આઠ નાટકો થતા હતાં. તે દરેક નાટકમાં જત્રીશ જત્રીશ પાત્રો હતા. સૌધર્મેન્દ્ર તે હર્ષના સ્થાનરૂપ મુંદર ઉંચા હાથી ઉપર પરિવાર સથે આરૂઢ થયો. પછી તે ગળેન્દ્ર દેવ ગગનભાગે આદ્યો. જેને જોઈને લોકો મનમાં કેલાસપર્વતની શંકા કરતા હતા. અનુક્રમે પોતાના દેહને પૂર્વના પાસક વિમાનની જેમ સંક્ષિપ્ત કરતો તે પ્રભુના સંગથી પવિત્ર એવા સહઆશ્રવનમાં આવ્યો. સ્ફુરણાયમાન એવા મોટા પ્રધાન ચૂંગારના સમૂહને ધારણ કરનારો સૌધર્મેન્દ્ર પ્રમાદ રહિત થઈ તે ગળેન્દ્રવ કરનારા ગળેન્દ્ર ઉપરથી કિતરી પડ્યો. ખીજ પલ્લ ભદ્રિક ઇંદ્રો નૃત્ય અને ગાયનથી પ્રકાશિત એવા ખીજ દેવતાઓની સાથે પોતપોતાના વાહનોથી ત્યાં આવ્યા. તે સમયે વાયુકુમાર દેવતાઓએ સ્વ મર્યાદા મુજબ પોતાની મનોવૃત્તિની જેમ ત્યાં યોજન પ્રમાણ ભૂમિને શુદ્ધ કરી પછી ઉત્તમ મેઘકુમાર દેવતાઓએ વિશ્વને પવિત્ર કરનારા મુગંધી જલપડે પોતાની જેમ છંટકાવથી રેજની શાંતિ કરી લીધી. પછી ઉચ્ચ આકૃતિવાળા અને વિકારોની શ્રેણીથી રહિત એવા વ્યંતરદેવતાઓએ રત્ન સંહિત સુવર્ણવડે તે પૃથ્વીને ઝાંધી લીધી. અને વિચિત્ર વર્ણની શોભાવાળા અને સરસ એવા ખીજેલા ઉન્મુખ પુષ્પો વડે તે ભૂમિને શણગારી. પછી વૈમાનિક, જયોતિષી અને ભુવનપતિઓએ અનુક્રમે રત્ન, સુવર્ણ અને રૂપાના ત્રણ વપ્ર (ગદ) કર્યાં. ઉચી જાતના ત્રણ રત્નોના આશ્રયરૂપ એવા તે ત્રણ વપ્રોને વિષે અનુક્રમે મણિમય, રત્નમય અને સુવર્ણમય એવી જાતના કાંગરાઓ થયા તે દરેક વપ્રને ચાર ચાર દરવાજાઓ શોભી રહ્યા. તે દરવાજાના દરેક દ્વારે દૂપધટી પૂર્ણકુંભ અને ધ્વજ, તેમજ ભૂપીઠ ઉપર અષ્ટમંગળ, જલથી ભરેલી વાષિકાઓ અને પુતળીઓના સમૂહથી યુક્ત એવા ઉત્તમ તોરણો પણ ચોલી રહ્યાં. રૂપાના વપ્રને દશ હજાર અને પવિત્ર એવા સુવર્ણ અને રત્નોના વપ્રને પાંચ પાંચ હજાર સોપાન હતા રત્નમય વપ્રના પૂર્વ દ્વારમાં સોનેરી

વર્ણના બે વૈમાનિક ઉત્તમ દેવતાઓ પ્રતિહાર થઇને શુભભાવથી ઉભા રહ્યા હતા. દક્ષિણ દ્વારમાં બે શુકલવર્ણના વ્યંતર દેવતાઓ, પશ્ચિમ દ્વારમાં બે રકતવર્ણના જ્યોતિષક દેવતાઓ અને ઉત્તરદ્વારમાં બે કૃષ્ણવર્ણના ભુવનપતિદેવતાઓ દ્વારપાળ થઇને રહ્યા હતા. સુવર્ણ વપ્રમાં અનુક્રમે પૂર્વાદિ ચાર દિશાઓના દ્વારમાં જ્યા, વિજયા, અજિતા અને અપરાજિતા નામે ચાર દેવીઓ હથીયાર ઉગામી રહી હતી. રૂપેરી વપ્રમાં પ્રત્યેક દ્વારે ખડ્ગ, તુંગર, જટા, કિરીટ અને માળાને ધારણ કરનાર નૃશીર્વ દેવતાઓ દ્વારપાળ થઇને રહ્યા હતા. તે સમવસરણની વચ્ચે વ્યંતરદેવતાઓએ સાતસો ને વીશ ધનુષ્યના પ્રમાણવાળું એક ચૈત્યવૃક્ષ કયું, તેની નીચે એક મણિપીઠ અને તે પીઠની ઉપર એક છંદક રચી તે પર ચાર સુંદર સિંહાસનો કર્યા હતાં. તે સિંહાસનો પાદપીઠવાલાં અને ત્રણ છત્રોવાળાં હતાં. તે ઉપર આમરોની શ્રેણી સાથે આઠ યજ્ઞો રહેલા હતા. સુવર્ણના વપ્રની મધ્યભાગે ઈશાન દિશામાં પ્રભુને વિશ્વાંતિ લેવાને માટે વ્યંતરદેવતાઓએ એક દેવછંદ કર્યો હતો.

તે પછી ચાર પ્રકારના કોટાકોટી દેવતાઓની સાથે પ્રભુ સંસારનો ભય શખતાર પ્રાણીઓને શરણરૂપ એવા તે સમવસરણમાં જવાને આજ્ઞા. તે વખતે દેવતાઓએ તે ધર્મના ચક્રવર્તી એવા પ્રભુની આગળ જાણે સાક્ષત નવનિધાન હોય તેવા નવ કમળો રથાપિત કર્યાં. પ્રભુ આલતાં આલતાં તે બધે કમળોની ઉપર પાદન્યાસ કરતા હતા અને દેવતાઓ ભક્તિથી તે કમળોને આગળ આગળ ધરતા હતા. સૂર્ય જેમ તેજસ્વી થઈ અંધકારના સમૂહને લેદવાને આકાશ પ્રદેશમાં પ્રવેશ કરે, તેમ પ્રભુએ પૂર્વદ્વારથી અજાનરૂપ અંધકારના સમૂહને લેદવાને સમવસરણમાં પ્રવેશ કર્યો. તે કાલે પૂર્વાભિમુખે થઈ ચૈત્યવૃક્ષની પ્રદક્ષિણા કરી પ્રભુ ' તાંયાં નમ ' એમ કહી મિંહામન ઉપર બેઠા. તે સમયે વ્યંતર દેવતાઓએ શ્રી સર્વં પ્રભુના પ્રભાવથી બીજી ત્રણ દિશાઓમાં પ્રભુના ત્રણ પ્રતિરૂપો રચ્યાં. તેમના મસ્તક ઉપર ભામંડળ ચોલવા લાગ્યું. આકાશમાં હુંદ-ભિનો નાદ થયો અને તેઓની આગળ રતનધ્વજ અને ધર્મચક્ર વિરાજમાન થયું. બાકીતું જે કાંઈ કાર્ય કયું હતું. તે સર્વ કાર્ય વ્યંતરોએ કરી બતાવ્યું હતું. વિષુધ દેવતાઓ પોતાના યોગ્ય કાર્યમાં કદિષણ આલસ કરતા નથી. આવી રીતે જે સમવસરણ કરવામાં આવે, તે તો એક સ્વાભાવિક સ્થિતિ-મર્યાદા છે. નહીં તો ભક્તિમાન એવો એકજ દેવતા એ સર્વં પણ કરી શકે છે તે પછી કલ્પ કલ્પની ઘણી સ્ત્રીઓ પૂર્વ દ્વારથી આવી ત્રણ પ્રદક્ષિણા આપી તીર્થને અને પ્રભુને નમસ્કાર કરી અગ્નિ દિશામાં સાધુ સાધ્વીઓને માટે અદ્ભુત સ્થાન રાખી તેના અંતરના ભાગમાં અંજલિ બેઠી હૃદયથી મુખે બેઠી, જ્યોતિષી, ભુવનપતિ અને વ્યંતરોની ઉત્તમ સ્ત્રીઓએ દક્ષિણ દ્વારે પ્રવેશ કરી નેત્રંત દિશામાં પોતાનો વાસ કર્યો.

દેવતાઓ પશ્ચિમ દારથી સમવસરણમાં આવી વાયવ્ય દિશામાં જિનના ધ્યાનમાં તત્પર થઇને રહ્યા. કદપના દેવતાઓ અને પુરૂષો તથા સ્ત્રીઓ ઉત્તર દારે પ્રવેશ કરી અનુક્રમે ઈશાન દિશામાં સ્થિતિ કરીને રહ્યા. સિંહ, વાઘ વિગેરે પ્રાણીઓ મત્સરભાવ છોડી કદ અને શ્રી જિનવાણીમાં આદર કરી સુવર્ણના વપ્રમાં રહ્યા. રૂપાના વપ્રમાં ઉત્તમ દેવ, દાનવ અને મનુષ્યોના વાહનોએ સ્થિતિ કરી. તેમની એ સ્થિતિ (મર્યાદા) રહાને માટેજ હોય છે.

સર્વજ્ઞનો પુત્ર અરિમદ્દન ઉદ્યાનપાળ પાસેથી પ્રભુને દેવગજ્ઞાન ઉપજેલું બધી તરત ત્યાં આવ્યો. તે સમવસરણમાં ઉત્તર દારે પ્રવેશ કરી અને પ્રભુને નમસ્કાર કરી તેણે પોતાની ખુદ્ધિ પ્રમાણે પ્રભુને આ પ્રમાણે વિદ્વાસિ કરી—“સ્વામી, જે જન પશુ-પક્ષિઓના ગણોએ ઉન્નિષ્ઠ કરેલું અને કાદવ ઉપર રહેનારું છે, તેવા જન વડે નિર્મલ એવા આપની કેમ પૂજ થાય ? જે પુષ્પ ભરાઓએ સુધેલું, જીવડાઓના સમૂહથી યુક્ત અને મજ્જિન અંગવાળા માળીઓએ વાડીમાંથી લાવેલું હોય તે પુષ્પ આપને યોગ્ય ગણાય ? જે રંગરાગ સામાન્ય લોકોના હાથથી અપવિત્ર થયેલો અને જે સ્વભાવથીજ સત્વર દુર્ગંધી બની જાય તેવો હોય છે, તે અંગરાગ ઉત્તમ કેમ હોય ? જે ધૂપ બધો ધૂમાડા રૂપ, અગ્નિમાંથી ઉત્પન્ન થયેલો અને ગંધની રજરૂપ અગરોનો બની સર્વ લોકોને સરળો હોય છે તે ધૂપ આપની પાસે ઉંચો કેમ ગણાય ? ત્રણ જગતોને જિદોગ કરનારા એવા તમારી આગળ હીવાનું શું કામ હોય છે ? જે હીવો પાત્રને આધારે રહે છે અને તમે ઉંચા પ્રકારના પાત્રના અધીશ છો. વળી લોકો તમે પ્રભુની આગળ અપૂર્વ વસ્તુની ભેટ ધરે છે, પરંતુ આ જગતમાં તેવું કંઈ નથી કે જે તમારે ન હોય, હે પ્રભુ ! મારું હૃદય સદા રાગદ્વેષથી આક્રાંત છે અને તમે પોતે વીતરાગ છો, તો પછી મારે તમારું ધ્યાન કયાં કરવું ? અસત શુભોત્ત્વ આરોપણ કરવું તેવી સ્તુતિ તો કેાઈથી ન થાય અને તમારામાં તો તેવા અનંત શુભો છે, તો પછી અમૃત શુભોને કેાણ કહે ? હું મદ્દમૂત્તાદિ વાકી કાયાવાલો છું અને તમે નિર્મલ છો, તો પછી હું તમોને શી રીતે સેવી શકું ? હે પ્રભુ, ફક્ત હું તો તમારી આજ્ઞા મારા ઉત્તમાંગ-મસ્તક વડે વહન કરીશ. તમારા આગમમાં ગૃહસ્થોને દ્રવ્યપૂજા કરવાની કહેલી છે, તો તે લોકોમાં તમારી આજ્ઞાથીજ સદ્વૃત્ત થાય છે. તમારા વચન પાળવાથી તમારી ભાવપૂજ થાય છે, તે સાધુને પ્રશંસનીય છે અને ગૃહસ્થ શ્રાવકોને તો સ્થાપના-પ્રભુની પૂજા, પુષ્પ વિગેરેથી પ્રશંસનીય છે. ” આ પ્રમાણે કહી તે અરિમદ્દન ઇંદ્રની પછવાડે પોતાને યોગ્ય સ્થાને બેઠો.

પછી જગદ્ગુરૂ પ્રભુ જિત્તમ અમૃતને ઝરનારી વાણીથી આ પ્રમાણે બોલ્યા—“હે ભવ્યો, આ સંસારમાં ભગતા એવા તમોએ આ જિવ્ય ભવમાં દ્રવ્યાદિક જિત્તમ સામગ્રી

કંઈ મેળવી નથી ? પ્રથમ સંહનન, પ્રથમ સંસ્થાન, ભરતક્ષેત્ર, મધ્યકાળ અને શુભભાવ તમે પ્રાપ્ત કર્યો છે, તેથી પ્રમાદનો ત્યાગ કરીને તમે મોક્ષનો સન્માર્ગ સેવો. તે શિવાય પ્રાપ્ત કરેલું સર્વ નિષ્ફળ થઈ જાય છે. જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર એજ મોક્ષમાર્ગ કહેવાય છે. જો તે સત્ય ન હોય, તો તે મોક્ષનો માર્ગ કહેવાતો નથી. દશ પૂર્વધારી વિગેરેએ, પ્રત્યેક બુદ્ધાએ અને ગણધરોએ જે કરેલું (રચેલું-શુભેલું) તે સમ્યક્ શ્રુત કહેવાય છે. તે સૂત્રમાંથી જાણી લેવું. કદાચિત્ કોઈ સ્થાને શ્રોતા અને વક્તા વિગેરેની અપેક્ષાએ તેમાં અર્થથી વિપર્યાસ-ફારફેર થઈ જાય છે, તેથી જો શ્રોતા અને વક્તા બંને સત્ય હોય, તો તે સમ્યક્ શ્રુત કહેવાય છે. અન્યથા પોતે કરેલામાં પણ તેનો વિપર્યાસ થવાનો સંભવ છે. નિમિત્ત વિગેરેને લઈને તે કંઈ હોય અને શ્રુત સાંભળ્યું હોય, પણ જો તે વિપરીત થઈ જાય, તો તેનાથી સુખને આપનારો મોક્ષ થતો નથી; પરંતુ જે તત્ત્વના વિચાર સાથે શ્રુત સાંભળ્યું હોય તેવા શ્રુતથી સિદ્ધિ થાય છે, તેથી તમારે શ્રુતનો આશ્રય કરવો. જે તેવા શ્રુતના એક પણ પદની ઉપર શ્રદ્ધા રાખતો નથી, તે આ લોકમાં મિથ્યાત્વી જાણવો, તેથી તેવા શ્રુતના વચન ઉપર તમારે શ્રદ્ધા રાખવી. જે પુરૂષ તે શ્રુતનો વિપર્યાસ જાણતાં છતાં પણ જો તે પ્રમાણે કરે છે, તો તે અવશ્ય અનંત સંસારી થાય છે, તેથી મનુષ્યોએ રાગદ્વેષમય ગ્રંથોનો ભેદ કરવો કે જેથી સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થાય. જો તેનો વિપર્યાસ થાય, તો સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થતું નથી. જ્યારે જે જીવને આયુષ્ય શિવાયના સાત કર્મો ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા હોય છે, ત્યારે તે જીવને કદિ પણ ગ્રંથિભેદ થતો નથી. જ્યારે એ કર્મો કોટી કોટી સાગરોપમથી મધ્યમ સ્થિતિના હોય છે, ત્યારે જીવો આર સામાયિક પ્રાપ્ત કરે છે. જે મનુષ્ય પોતાના હૃદયમાં એક અંતર્મુક્તિમાત્ર સમ્યક્ત્વને ધારણ કરે છે, તેનો સંસાર અર્ધપુરૂષ પરાવર્ત પ્રમાણ થઈ જાય છે. ખીજ સમ્યક્ત્વથી પણ મનુષ્યોને દેવતાની ગતિ પ્રાપ્ત થાય છે. જો તે સમ્યક્ત્વ ઉત્કૃષ્ટ ક્ષાયિષ્ટ હોય, તો તેને તેજ ભવે સિદ્ધિ થાય છે. જો તે મધ્યમ સમ્યક્ત્વ હોય, તો દેવતા અને નારકીના અંતરે ત્રણ ભવે સિદ્ધિ થાય છે અને જો મનુષ્ય ભુગલીયો થાય, તો તે દેવતા થઈ પછી મનુષ્ય થાય છે અને એ રીતે જઘન્યપણે પણ ક્ષાયક સમ્યક્ત્વ વડે આર ભવે સિદ્ધિ થાય છે, તેથી તે સાતે કર્મોનો ક્ષય કરી સાંપ્રતકાળે તે સમ્યક્ત્વનો આદર કરો. એ સમ્યક્ત્વ છતાં પણ જો ચારિત્ર ન હોય તો કદિ સંસારી જીવ નારકી પણ થઈ જાય છે. તેથી હે ભગ્યો ! તમે ચારિત્રને ભજો. આ પૃથ્વી ઉપર નિશ્ચયનવ વડે એવો મત સિદ્ધ થયો છે કે ચારિત્રનો વધ કરવાથી જ્ઞાન અને સમ્યક્ત્વનો વધ થઈ જાય છે. સર્વાર્થની સિદ્ધિને આપનારો ચારિત્રના ઘણા ભેદો છે તેમાં યથાર્થાત ચારિત્ર વડે મનુષ્યોને અવશ્ય સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે. જે સમ્યક્જ્ઞાનવડે

ધર્મ સદાચારને અંગીકાર કરી સ્વાભાવિક રીતે યથોદ્દિષ્ટ આરિત્ર આચરે-પાળે તે યથાખ્યાત
 આરિત્ર કહેવાય છે. આ આરિત્રાદિક રતનત્રયી વડે જીવ બળેલી દોરીના જેવા ચાર કર્મો-
 વાળો ધનધાતિકર્મોથી મુક્ત બની શુદ્ધિને ધારણ કરી કેવળજ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરે છે. પછી તે
 સર્વજ્ઞ અને સર્વદર્શી ધર્મ કેટલોક વખત આ લોકમાં રહે છે. પછી તે વેદનીય, આયુઃ,
 નામ અને ગોત્રકર્મ ક્ષીણ થતાં ગતિના પ્રયોગવડે એરંડીના ધીજની જેમ ઉદ્ધવલોકે ચડે
 છે, ત્યાં સમગ્રેણી વડે લોકાગ્રમાં જઈને રહે છે. આકાશ વિદ્યમાન છતાં જે તે (લોકાગ્રથી
 આંગળ) ઉદ્ધવભાગે જતા નથી તેનું કારણ એ છે કે, લોકાગ્રથી આગળ આલોકમાં
 ધર્માસ્તિકાય દ્રવ્યનો અભાવ છે. તે સિદ્ધ જીવ સર્વદેહથી રહિત, અનંત ચતુષ્પથને
 પ્રાપ્ત કરનાર અને પ્રણ, રસ, સ્પર્શ, ગંધ અને વર્ણથી રહિત હોય છે. તે આરિત્રી
 નથી તેમ અચારિત્રી નથી, તે અસંગી નથી તેમ સંગી પણ નથી, તે પોતાના
 શરીરના ત્રીજા ભાગે ઉણા એવા આકાશના અવગાહનને પ્રાપ્ત થયેલ છે. મૃત્યુભાગ
 વખતની નિજકાયા પ્રમાણ જીવપ્રદેશને લજવાવાળા હોય છે. જ્ઞાનરૂપી આદર્શમાં
 રહેલી સર્વ વિશ્વની વસ્તુઓના સ્વરૂપને તે જાણે છે. તે અનંત સિદ્ધોથી યુક્ત છે
 તેની સ્થિતિ સાદિ અને અનંત છે. તે સ્થિર, ચિદાનંદના મુખના સ્વાદથી મુંઢર અને
 ભય રહિત છે. “અહો જનો ! જેન શાસનમાં જે સત્સાધનવડે જીવ આવો સિદ્ધ
 પુદ્ગળને છે; તે સમ્યક્ જ્ઞાન, દર્શન અને આરિત્રરૂપ ત્રણ રત્નોને તમે અંગીકાર કરો.
 જો કદી તે રતન સર્વ થકી લેવાની શક્તિ ન હોય, તો તમે પ્રથમ તેનો દેશથી આદર
 કરો, કે જેનાથી તમારા મનુષ્ય જન્મ નિષ્કળ ન થાય. તે દેશથી ગ્રહણ કરવામાં દ્વંદ્વ
 મતની અંદર શુદ્ધ હૃદયવાળા શ્રાવકોને ધર્મસંગી પ્રમુખ આચારવાળા અનેક પ્રકાર છે.
 જે મતમાં જેવી શક્તિ હોય તે પ્રમાણે તેવા ભાંગાથી તે મત ગ્રહણ કરે, જેથી સાત-
 આઠ ભવે તમારી મુક્તિ થયે. શુદ્ધ સાધુ, શ્રાવક અને સંવેગી પક્ષને અનુસરનારા એ
 ત્રણે મુક્તિ માર્ગે જનારા કહ્યા છે અને મુત્કળ ગૃહી, કેવળ દ્રવ્ય લીંગી અને કુલિંગી
 એ ત્રણે સંસાર માર્ગે જનારા કહ્યા છે. તેથી હે ભવ્યજનો, આ સંસારના અસાર
 સંચારના પ્રકારોને છોડી દઈ વિચાર સહિત એવા સદાચારના ભારને ભાજો.” આ પ્રમાણે
 શ્રી વિમળજિનની પાંત્રીશ ચણવાળી વાણી સાંભળીને સર્વ જીવો હર્ષવાળા અને મુખ
 શાતાને પ્રાપ્ત કરનારા થઈ ગયા. પ્રભુની આ દેશનાથી પ્રતિજ્ઞા પામેલા કેટલાએકે
 શુદ્ધ દીક્ષા ગ્રહણ કરી, કેટલાએક શ્રાવકધર્મને પ્રાપ્ત થયા અને કેટલાએક સમ્યક્ત્વને
 પ્રાપ્ત થયા. તે પ્રભુએ પોતાના શિષ્યોમા અંદર વિગેરે છપ્પન સાધુઓને ગણધર પદવી
 આપી હતી. તેઓએ પ્રત્યેકે તત્કાળ ઉત્પાદ, વિગમ અને દ્રાવ્ય નામના ત્રણ પદો
 ગ્રહણ કરી અખંડિત એવી દ્વાદશાંગી કરી હતી. તે સમયે એક યોજન પ્રમાણ ક્ષેત્રમાં
 પણ કોટીગમે, દેવ, દાનવ, માનવ અને તિથિઓ પોતપોતાના વાહનો સહિત સમાઈ

ગયા હતા: તેઓની ભાષા પ્રમાણે પ્રભુની વાણી એક યોજન સુધી સંભળાતી હતી. પ્રભુના મસ્તકના પૃષ્ઠભાગે ભામંડળ આવી રહ્યું હતું. પ્રભુના કર્મોના ક્ષયથી અગીયાર અતિશયો ઉત્પન્ન થવાથી સવાસો યોજન પ્રમાણ દેશમાં રોગ, વેર, મારી, ટીક પ્રમુખ, અતિવૃદ્ધિ, અનાવૃદ્ધિ, સ્વચક્ર ભય, પરચક્ર ભય અને દુકાળ થતા નહીં. આકાશમાં ધર્મચક્ર, ઉંચો ઇંદ્રધ્વજ, ચરણ ન્યાસમાં કમળો, ચતુર્મુખ અંગ, ત્રણ વપ્ર, ચામરો, જૈત્યવૃક્ષ, પાદપીઠ સહિત સિંહાસન, વણ છત્રો, રત્નમય ધ્વજ, હુંડભિનો ઉંચો ધ્વનિ, કાંટાઓના અધોમુખ, પંખીઓ પ્રભુને પ્રદક્ષિણા દેતાં કરે, વૃક્ષમાંથી અતિશય પુષ્પવૃદ્ધિ, સુગંધી જળનો વર્ષાદ, પાશ્વરભાગે જઘન્યપણે ચાર પ્રકારની દેવકોટી, સદા અનુકૂળ પવન અને ગોચર-અર્થને આપનારી ^૧(સાનુકૂળ) છ ઋતુઓએ સર્વે ઝોગણીશ અતિ-શયો દેવ નિર્મિત હોય છે. આ પ્રમાણે ચોત્રીશ અતિશયોથી યુક્ત અને દેવજ્ઞાને સહિત એવા તે વિમળનાથ પ્રભુ સમગ્ર વિશ્વને હર્ષદાયક થયા. મયુરના વાહનવાળો, દક્ષિણ ભુજાઓમાં ખર્જૂ, પાશ, જાણ, ફળ, ચક્ર અને અક્ષરૂત્ર ધરનારો, વામ ભુજાઓમાં અભય, નકલ, ધતુધ્ય, આર ફલક, અને અંકુશને ધનનારો પદ્મમુખ નામનો સ્વેતવર્ણી ચક્ષુ તે પ્રભુના શાસનનો રક્ષક થયો. હરિતાળના જેવા વર્ણુની, પદ્મના આસનવાળી, જે દક્ષિણ ભુજામાં પાશ અને જાણ ધરનારી અને જે સુંદર વામભુજામાં નાગ અને ધતુધ્ય ધારણનારી ત્રિહિતા નામની દેવી તે વિમળનાથ પ્રભુની શાસનદેવતા થઈ. જેમના જન્મ સમયે ઇંદ્રોએ મેઘપર્વત ઉપર મહોત્સવ કર્યો હતો, જેમના દીક્ષા સમયે ગૃહમાં, અને દેવજ્ઞાન વળતે વનમાં ઉત્સવ કર્યો, તેમાં કાંઈ પણ આશ્ચર્ય નથી. કારણકે, એ ક્રમ પરંપરાથી આવ્યો આવે છે. પણ તેની પૂર્વે સુંદર સુવર્ણની વૃદ્ધિથી વ્યાપ્ત થયેલા લોકમાં ઉત્સવ થયો, તે લક્ષ્મીને આશ્રિત એવા શ્રી વિમળનાથ પ્રભુ સર્વ રથજે તમોને લક્ષ્મીને અર્થે થાઓ.

શ્રી તપગચ્છતા નાયક ભટ્ટારક શ્રી રત્નતિલકસૂગિતા શિષ્ય ભટ્ટારક
શ્રી જ્ઞાનસાગરસૂરિતા રચેલા શ્રી વિમળચરિત્ર મહાકાવ્યમાં
શ્રી વિમળનાથ પ્રભુના જન્મ, દીક્ષા અને દેવજ્ઞાનના
વર્ણનરૂપ ચોથો સર્ગ સમાપ્ત થયો.

इति चतुर्थ सर्ग.

૧ પ્રભુની સેવામાં ઝોજામાં ઝોજા ચારે નિકાશના કોડ દેવો રહે છે.

૨ પદ્મમુખો સમકાળે જો છે.

પંચમ સર્ગ.

યં, ચંદ્ર અને મૈથના જેવા સમદર્શી શ્રી વિમલનાથ પ્રભુએ વિ-
શ્વનો ઉપકાર કરવાને માટે ધનાશ્રયોમાં ગમન કર્યું પ્રત્યેક મુખ્ય
મુખ્ય સ્થાનોમાં પુણ્ય મેળવવામાં તત્પર એવા અતુલિય દેવતાઓએ
પૂર્વની જેમ સમવસરણુ કર્યું. તે સમયે આકાશમાં દુહાલિના નાદ
થતા, દેવતાઓ પ્રભુના મસ્તક ઉપર ત્રણ છત્રો, બંને બાજુ આમરો
અને આગળ કમળોને ધારણ કરતા હતા. આ પ્રમાણે પ્રાતિહાર્યની લક્ષ્મીવાળા વિશ્વ-
નાથક પ્રભુ વિહાર કરતા અને પૃથ્વીને પાવન કરતા એક વખતે દ્વારકામાં પધાર્યા.
આત્માના હિતને ઇચ્છનારા દેવતાઓએ ત્યાં સમવસરણુ કર્યું. તેમાં પ્રભુ પૂર્વદિશા
તરફ મુખ રાખી સિંહાસન ઉપર સુએ બેઠા. તે સમયે ઉદ્યાનપાક્ષોએ જઇને વાસુદેવ
સ્વયંભૂને તે બગ્ગર આપ્યા. સ્વયંભૂએ તેઓને સાક્ષીબાર ઠોટી રૂપે વધામણીમાં આપ્યું.
પછી સ્વયંભૂ પોતાના લાઇ ભદ્રને સાથે લઇ પરિવાર સહિત સમવસરણુમાં આવીએ. તેમ
ઉત્તર દ્વારે પ્રવેશ કરી પ્રદક્ષિણા કરી જિનેશ્વરને નમી હૃદયથી પ્રભુની વાણી સાંભળવાને
ઇદ્રની પાછળ બેઠા શ્રી વિમળપ્રભુ સ્વયંભૂને ઉદેશીને બોલ્યા, ‘ ભદ્ર, આદિત્ય દેવાની
તારી યોગ્યતા નથી, તેથી તું શ્રાવકધર્મ સાંભળ. પાંચ અણુવત, ત્રણ ગુણવત અને
ચાર શિક્ષાવત-એમ શ્રાવકના બાર વ્રતો કહેલાં છે. એ બાર વ્રત સમ્યક્ત્વ સહિત
પોતાની શક્તિ પ્રમાણે પાળ્યાં હોય, તો તે દેવતા અને મનુષ્યના મુખવડે પ્રાઠ એવા
સાત-આઠ ભવે સિદ્ધિ આપનારાં થાય છે. જે શ્રાવક એ બાર વ્રતોમાં પહેલા વ્રતને
શ્રદ્ધાથી અંગીકાર કરે છે, તે શ્રાવક સદાને માટે નીરપરાધી એવા ત્રણ જીવોનો જાણી
બોધને વધ કરતો નથી, તેમજ પવં દિવસોમાં વિશેષપણે સ્થાવર જીવોનો તથા અન્ય
સાપરાધી જીવોનો પણ વધ કરતો નથી. જે ઉત્તમ પુરૂષ કૃષ્ણ પર્વને વિષે પણ શુદ્ધ
દયા પાળે છે તે નૃપત્રેબર રાજાની જેમ ભવોભવ સુખી થાય છે.

નૃપશેખર રાજાની કથા.

ઉદ્યાનવાસી ધનદ નામના ગામમાં સદ્ગુણિ, પવિત્રાત્મા અને ભદ્રિક ભાવનાવાલો રામભદ્ર નામે એક રાજપુત્ર હતો. એક વખતે સ્વસ્થ હૃદયવાલા ધર્મધીપ નામના સૂરિએ તે ગામમાં ઘણા શિષ્યોની સાથે આતુર્માંસ કયું. તેવામાં ચઉમાસીના દિવસે ગુહિધર્મને પાળનારા સ્થિરતા વિગેરે ગુણોથી શોભતા અને શ્રદ્ધાવાલા એવા શ્રાવકોએ પૌપધવત્ર ગ્રહણ કયું. તે જોઇ રામભદ્ર રાજપુત્રે ગુરૂને પુછ્યું, "હે પૂજ્ય દેવ, જિનેશ્વરે પૂજેલું શું આજે કંઈ પર્વ છે ?" ગુરૂએ કહ્યું, "ભદ્ર, આજે પર્વોના ગર્વને હરનારૂં આતુર્માંસિક પર્વ છે, તેથી આ શ્રાવકો ધર્મ કરે છે. કેટલાએક ચતુર્વિધ આહારનો ત્યાગ કરી સર્વથી પૌપધ લે છે અને કેટલાએક દેશથી પૌપધ લે છે. કેટલાએક પુરૂષો હૃદયમાં ધ્યાન ધરી કષ્ટરહિત થઇ અને જિનશાસનમાં આસક્ત બની સનાતન મહોત્સવ કરે છે અને કેટલાએક ઉપવામ કરીને આવશ્યક ક્રિયામાં તત્પર રહે છે. એ પ્રમાણે આ આતુર્માંસમાં પોતાની શક્તિ પ્રમાણે સદ્ભક્તિ અને યુક્તિથી આવેલા આચાર પ્રવર્તે છે." સૂરિનાં આવાં વચન સાંભળી રામભદ્ર બોલ્યો, "હે સદ્ગુણિના નિધાન ગુરૂ એવાં કાચેમાં મારી શક્તિ નથી, તેથી મને કાંઈક અરલ ધર્મકૃત્ય બનાવો." તે સાંભળી ગુરૂ બોલ્યા, "ભદ્ર, તું જીવહયા પાળ્ય, જેથી તું આ ભવમાં અને પરભવમાં સુખી થઈશ." તરતજ તેણે જીવહયા પાળવાનું પ્રથમ વ્રત ગ્રહણ કયું અને સમૃદ્ધિના સમૃદ્ધને આપનારૂં ઘણું સુકૃત સંપાદન કયું. ત્યારથી તે પર્વને દિવસે તે વ્રત પાળના લાગ્યો. અને મંસારૂપી સમુદ્રમાં સારૂંપ એવા નવકાર મંત્રને શીખ્યો. એ પ્રમાણે પૂજ્ય આયુધ્ય ભોગવીને ઇશાન દેવલોકમાં દેવતાઓની શ્રેષ્ઠીએ સેવેલો ઇંદ્રામાનિક દેવતા થયો.

આ અરસામાં પોતાના નામના નગરમાં અરિમર્દન નામે રાજ હતો. તેને ગુણવત્તી ચંદ્રકાંતા રાણી હતી. તે રામભદ્રનો અતિ હયાળુ અને દ્રેષ રહિત જીવ પુત્ર્ય અવશેષ રહેતાં ઇશાનદેવ લોકમાંથી ચયત્રી તે ચંદ્રકાંતાની કુક્ષિમાં અવતર્યો. રાજા અરિમર્દનને તે લક્ષ્મીમય સમયમાં પુત્ર આગ્યો. પ્રાથ કરીને ઉત્તમ જીવની ઉત્પત્તિ ઉત્તમ જાતિમાંજ થાય છે. પિતાએ ગુણ દિવસે તે કુમારનું નામ નૃપશેખર પાડ્યું. કલાઓના કલાપથી યુકત થઇ તે ચંદ્રત્રી જેમ વૃદ્ધિ પામ્યો. એક સમયે રાજાએ તેને યુવરાજપદ ઉપર સ્થાપિત કર્યો, તોપણ તે પિતા વિગેરે વડિલોના વિનયનું ઉલ્લંઘન કરતો ન હતો.

ધર છું. મેં મારા નાદથી અનેક લોકોના હૃદયોને પ્રસન્ન કર્યો છે, અનેક સદ્વિદ્યાઓને સાધેલી છે. હું નિર્દોષ જૈન ધર્મને પાળનારો છું. હું ગદ્યકાવ્યે આવદપકવિધિ કરી અને પંચનવકારનું સ્મરણ કરી ધર્મ ધ્યાન ધરતો રહ્યો હતો, જ્યારે રાત્રિનો છેલ્લો પહોર થયો, તેવામાં ગાંધારી વિગેરે દેવીઓએ આવી મને કહ્યું કે, " અરે ભાઈ! તારું આયુષ્ય અદ્ય છે, તેથી તું પોતાનપુરના રાજા નૃપશેખરને અમોને નિઃશંક ધર્મ આપીદે અને અમારા હૃદયમાં હર્ષ ઉત્પન્ન કર્યો." તેથી હે સદ્ગુણિના નિધાન, તમે તે મારી સર્વ વિદ્યાઓ ગ્રહણ કરો. સત્પાત્રમાં આપેલી વિદ્યા આપનાર અને લેનાર બંનેને શુભદાયક થાય છે. " પછી કુમાર નૃપશેખરે તે વિદ્યાઓ ગ્રહણ કરી અને બાહર જઈને તે સાધી લીધી. જેવામાં તે વિદ્યા સાધીને ઘેર આવતો હતો, તેવામાં સૂર્ય અસ્ત થઈ ગયો, એટલે નગરનો મુખ્ય દરવાજો બંધ થઈ ગયો. પછી તે કુમાર બહાર આવી એક વૃક્ષના મૂળમાં સાવધાન હૃદયવાલો થઈ બેસી ગયો, તેવામાં તે વૃક્ષમાં રહેલા એક પ્રેતના મુખથી આ પ્રમાણે શબ્દ સાંભળવામાં આવ્યો. "શ્રી કુંડનપુરના રાજા નરકેશરીને કલાઓમાં કુશળ સૌભાગ્યમંજરી નામે પુત્રી છે, તેણીને નેત્રોની પીડા થઈ છે, તેથી તે અગ્નિમાં પ્રવેશ કરશે. " આ વખતે તે પ્રેતની સ્ત્રી તે સાંભળી શોકાતુર થઈને બોલી—“ સ્વામી આ પૃથ્વી ઉપર નેત્રોની પીડાને હરનારું ઔષધ શું નહિ હોય કે જેથી તે બીચારી મરવા તૈયાર થઈ? " પ્રેતે કહ્યું, “ મિત્રે ! આ પૃથ્વી ઉપર એવાં ઘણાં ઔષધો છે, પરંતુ તેને જાણનારાઓ હલંત છે. જો આ વૃક્ષના પત્રો બાંધવામાં આવે, તો નેત્રોની બેદકારક પીડા તરતજ નાશ પામી જાય. " આ વચનો સાંભળી સ્ત્રી બોલી,—“ કાંત ! તમે તે રાજપુત્રીના નેત્રો ઉપર આ પત્રો બાંધો કે જેથી તેણીના નેત્રોની પીડાનો ક્ષય થઈ જાય. " પ્રેત બોલ્યો “ મિત્રે ! હીન જાતિને લઈને મારાથી લોકોનો ઉપકાર થઈ શકતો નથી. સર્વ પ્રાણી ઉપર ઉત્તમ પુરૂષો જે ઉપકાર કરે છે અને અધમલોકો જે અપકાર કરે છે, તે તે તેમના વર્ણ જાતિનું ફક્ત છે. " આ પ્રમાણે તે પ્રેત દંપતિનું વચન સાંભળી ઉપકાર કરવાની ઇચ્છાથી તે કુમારે ચતન કરી તે વૃક્ષનાં પત્રો લીધાં. પછી તે વિદ્યાના જાત્રી સત્ત્વર કુંડિનપુરમાં આવી પહોંચ્યો, ત્યાં તેણે વાગતા પટહની ઉદ્ઘોષણા આ પ્રમાણે સાંભળી. “ જે કોઈ પુરૂષ રાજપુત્રી સૌભાગ્યમંજરીને નીરાગી કરે, તેને રાજા તે પુત્રી સહિત પોતાનું અર્ધ રાજ્ય આપશે. " આ સાંભળી તે ચતુર કુમારે હર્ષથી પટહનો સ્પર્શ કર્યો પગપકારી પુરૂષો કંઈ છાના રહેતા નથી પછી રાજપુરૂષો તેને તરત રાજમંદિરમાં લઈ ગયા, ત્યાં અગ્નિમાં પ્રવેશ કરવા તૈયાર થયેલી સૌભાગ્યમંજરી વખત શુભાવી શકતી ન હતી. તે કુમારીકાના નેત્ર ઉપર પત્રો બાંધી તેણીને તેણે આખરે સાજી કરી દીધી. દેવતાઓનું વચન કદિપણ નિષ્ફળ થતું નથી. પછી નરકેશરી રાજાએ એ વિચિત્ર ગુણવાવા રાજપુત્રને અર્ધ રાજ્ય સહિત પોતાની

પુત્રી હાથથી અર્પણ કરી. પછી કુમાર નૃપશેખર રાજની રત્ન લઈ હાથી તથા અશ્વોદી યુક્ત થઈ પોતાની પત્ની સથે પોતાનપુર જવા નીકળ્યો. પિતા અગ્નિદર્શને પુત્રનો પુરસ્કારેશોભવ કાઢ્યો અને તે પ્રખ્યાત પુત્રને પોતાના અદ્ભુત ગમ્ય ઉપર સ્થાપિત કર્યો. પછી પોતે તરતજ ચિત્તને સ્વસ્થતા આપનારી દીલાલીધી. મહાન પુરોષ હંમેશાં મમ અને ઘટે તેવી ક્રિયા કરે છે.

રાજા નૃપશેખરને કનકસાગર નામે મંચી હતો. તેને એક મંચળ નામે પવક-રૂપવાદો પુત્ર હતો. તેની ટોક ઉઠના જેવી, હાદી મૂંછ બકરાના જેવી, પગ સ્પડાના જેવા, પેટ શ્વાનના જેવું, મુખ હુકરના જેવું અને હાત ઉઠગના જેવા હતા. આવા કુરૂ-પદ્ધી તે પૃથ્વી ઉપર હાસ્યનું સ્થાન ધર્મ પડ્યો હતો. એથી રાજા પણ તેની વિશેષ અવગણ કરતો હતો. એક વખતે રાજાએ તે મંચળને ગધેડા પર બેસાડી અને આખા નગરમાં ફેરવી હુ ખી કરી વનમાં કાઢી મુક્યો. ત્યાં તેણે ઘેઘ તાપસના આશ્રમમાં જઈને તાપમીદીલાલીધી. કુખથી વેરાગ્યને પામેલો ને વનમાં ઉત્તમ તપ કરવા લાગ્યો. તે મંચળનું વક્રપણું અને શૂન્ય વાસ ત્યાં થયો. કામાના પુગની તે સ્થિતિ કોડોમાં હાસ્ય-કારક ધર્મ પડી. તે કેટલેક વખતે મૃત્યુ પામી વાયુકુમાર દેવતાઓમાં ઉત્પન્ન થયો, ધર્મ મર્વ સ્થિતિ । સુખદાયકજ થાય છે.

એક વખતે નૃપશેખર રાજા મહેવના ગોળ ઉપર બેઠો હતો, તેવામાં તેણે હાથથી ચેતપરિપાત્રી કરતા મર્વ મંધને જોયો તત્કાલ તેણે પોતાની પામે ગ્રહણ એક માણુમને પૂછ્યું કે ' આજે કેવો દિવસ છે કે જેથી આ નિર્દોષ સંધ ઉત્તમ પડે દેવતાઓને પૂજે છે ? ' તેણે કહ્યું. દેવ ! આજે ઉચ્ચ નાનું આતુર્માર્યનું પર્વ છે, તેથી આ શ્રાવણ નગરમાં ગમણીય એવી જિનપૂજા કરે છે. " તેનાં આવા વચનો માણુની ગાનને જાતિ સમજી ધર્મ આગ્યું. તેથી તે તે દિવસે જીવરણ કરવામાં વિશેષ તત્પર બન્યો. " હું આગાર છું, તોપણ આ આતુર્માર્યના પર્વમાં ગ્રસ જીવોને હણીશ નહીં " એવો નિયમ વિચારવાન રાજાએ મનથી ગ્રહણ કર્યો. આ વખતે પેલો દેવતા થયેલો મંચળનો જીવ પર્વજાએ કરેલી પોતાની વિટંબનાને મંભારતો તે ગાનની પામે આગ્યો. તેણે વળતા જેવા મુખવાળા મંકોડા વિગેરે સુદ્ર જીવો ઉત્પન્ન કર્યા, તેઓ ગમે ગમે બાણ ગાનના દેહને કાઢી ખાવા લાગ્યા. મર્વ પ્રાણી ઉપર દયાળુ અને નિયમધારી તે ગાનને મની

૧ પદો મગધમદ ૫૫ વકરણી કરેલાય છે.

૨ મંચળમદમ વક્રપણું કે અને તે રૂપ-આમયમ વાન કરાશે છે, તે દામા-પાણી પુ. ૭ના દાગ્યજનક સ્થિતિને પમે છે આ મગધ વક્ર અને શૂન્ય વચને વાન કે નારી દને અને દામા-મદન ગીતના રાગો થોડા નાપમ થોડા તે પશુ દારણક-કે સ્થિતિવાતે થોડા ૬૨

જવાના ભયથી તે જીવોને પોતાના શરીર ઉપરથી જુદા કર્યા નહિ. તે જીવોએ આખરે ૨ જ્વના પ્રાણ લીધા. રાજા મૃત્યુ પાગી પ્રાણાંતકલ્પમાં અગણિતપુણ્યના સ્થાનરૂપ દંદ્રિના જેવો દેવતા થયો. વ્રતના સમૂહ ઉપર આદર કરનારો અને સુંદર હૃદયવાલો તે દેવલોકમાંથી સ્વર્ગ વિદેહક્ષેત્રમાં મનુષ્યનો ભવ પ્રાપ્ત કરી પછી મોક્ષે જશે. આ ગમાણે જેમ નૃપશેખર રાજાએ પહેલું અહિંસાવ્રત આદરથી પાડ્યું, તેમ મોક્ષને માટે બીજા પુરૂષોએ પણ તે વ્રત પાળવું.

ઇતિ પ્રથમ વ્રત

જેમ અંધપુરૂષ માર્ગે રહ્યો હોય, તોપણ તેનો પગલે પગલે પૃથ્વીમાં પાત અથવા ઘાત થાય છે, તેમ માર્ગાનુસારી જીવો પણ જો પુરૂષ નીરાધાર મૃયાવાદ કરે, તો તેને પગલે પગલે પાત અથવા ઘાત થાય છે. જે ગૃહસ્થ કન્યાદીક^૧ વગેરે અસત્યોને બોલે નહીં તે ગૃહસ્થ બીજું વ્રત પાળનાર કહેવાય છે. એ અસત્યોની અંદર ચાપણ જોળવવાનો દોષ બીજાનો નાશ કરવાને માટે ગણાય છે. એ દોષ કરવાથી પુરૂષોને જો ત્રણ વ્રતનો ભંગ થઈ જાય છે. અસત્યવાદી પુરૂષ જો દેવ વિગેરેના ઘણાં સોગત ખાય છે, તો સર્પે^૨ કરડેલા કોઈ જુડા ભાંડની જેમ તેનું વચન કોઈ માનતું નથી. બ્રહ્મા પણ જો અસત્યવાદી હોય, તો લોકો તેની પણ પૂજા કરતા નથી અને એક કાગપક્ષી^૩ જો સત્યવાદી હોય છે, તો બીજાઓ તેને અતિથિની જેમ પૂજે છે. માર્ગે રહેલા મુસાફરો યુવકને રાજા કહે છે, તેતર પક્ષીને વિનાયક કહે છે અને ચીંજરીને દુર્ગાદેવી કહે છે, તે સત્યવાદીપણાનું જ ફળ છે. ઉત્તમ સ્વજનો પણ વિમળની જેમ અસત્ય બોલનાર મનુષ્યનો કદી પણ પક્ષપાત કરતા નથી. જે પુરૂષ સત્યવાદી છે, તે કમળની જેમ રાજમાન્ય, સ્વજનોથી પૂજિત અને મહત્વની કીર્તિવાળો થાય છે.

વિમળ અને કમળની કથા.

આ ભરતક્ષેત્રમાં વિજય નામે નગર છે. તેમાં નામથી અને અર્થથી કલાનિધિ^૪ નામે રાજા હતો. તે નગરમાં કમલથી નામે સ્ત્રી અને વિમળ નામે પુત્રની સાથે કમળ નામે એક પ્રખ્યાત શેઠ રહેતો હતો. તે વિમળ નામથીજ હતો, તેજથી અને કર્મથી વિમળ ન હતો. સાચા નામને લઈને લોકો તેને વિમળ કહી બોલાવતા હતા. એક વખતે દ્રવ્ય ઉપાર્જન કરવામાં તત્પર બની તે વિમળ કરીયાણું લઈ અચળ નામના

૧ કન્યાને માટે બોલું બોલવું તે.

૨ જ્યારે કાગડો બોલે છે, ત્યારે કોઈ પ્રિય અતિથિ ઘેર આવે છે, એમ લોકો માને છે અને તેથી કાગડા પૂજાય છે.

૩ નામથી કલાનિધિ અને કલાઓનો નિધિ-ભંડાર એ અર્થથી પણ હતો.

મોટા શહેરમાં વેપાર કરવા માટે ગયો. ત્યાંથી પાછા ફરતાં માર્ગે જળની વૃદ્ધિ થવાથી તે અટકીને લોકોની શ્રેણીથી વિરાજમાન એવા રત્નપુર નામના નગરમાં રોકાઈ ગયો. તેવામાં વિજયનગરનો રહેવાસી સાગર નામનો એક વણીક ઘણી વસ્તુઓ લઈ ત્યાં આવી ચડ્યો. પોતે એક સ્થાનના નિવાસી હોવાથી વિમળે તે સાગરને પોતાને ઉતારે ઉતારી જમાડ્યો અને તેણે તેના કુટુંબની કુશળ વાર્તા કહી. પ્રથમ વર્ષોઈ વિરમ્યા પછી પોતાના નગર પ્રત્યે જવાની ઇચ્છા ધરાવતા એવા તે ચતુર સાગરને તે લોભી વિમળે વિનંતી કરી એક પખવાડીઆ સુધી રોક્યો. પછી સાગરે કહ્યું કે, "તો હવે તું મારો માલ વેચી નાખ કારણકે, તે જીનો માલ હોવાથી હવે લાંબા વખત ટકી શકશે નહિ." તેથી તેણે તેનો માલ વેચી નાખ્યો, પરંતુ તેનું કાંઈક દ્રવ્ય દગો કરીને કાંઈ લીધું; કારણકે, તે (વિમળ) પોતે દ્રોહી હતો. પછી તેઓ બંને ત્યાંથી

નહિં બોલું. " રાજ સંતુષ્ટ થયો અને તેણે કમળશેઠને બહુ માન આપ્યું, તત્કાળ દેવ-
તાઓએ આક શમાંથી પુષ્પવૃષ્ટિ કરી. પછી રાજાએ વિમળને પોતાના દેગખાંધી કાઢી
ચુક્યો અને હર્ષથી સાગરને પૂછ્યું કે, " તેં એ હકીકત શી રીતે જાણી ? " માગર
બોલ્યો, " ગંધથી અને આળાના પડવાથી મેં આળાનું ગાડું જાણ્યું, અને શૌચ-
આચારથી તેના હાકનારને પ્રાદ્ધણ જાણ્યો. જ્યાં તે હાંકનારે હિતની ઇચ્છા કરનાર હાક-
નારે પગ ધોયેલા, ત્યાં ઘણી માખીઓ ભેગી થયેલી જોઈ તે ઉપરથી મેં તેને કાઢીઓ
ચિંત્યો. પૃથ્વી ઉપર વારંવાર પડવાથી તેના એક જગદને ગળીયો અને રેતી ઉપર
પગની વાકી રેખાઓ જોવાથી બીજા જગદને છુટ્ટો જાણ્યો. તે હાંકનાર પ્રાદ્ધણે આળાના
ફલોને ઢાકવાને માટે છેદેલા તેના પત્રો અને નીરસ ફલ કાઢી નાખેલા તે ખાવા ઉપરથી
મેં તેની પાછળ ચાલનારને ચંદાળ જાણી લીધો હતો. કાંટાવાલા વૃક્ષની ઉપર નાના
તત્તુઓ વળગેલા તે ઉપરથી પાછળ આવનારી સ્ત્રી ધારે હતી અને કરીને જોવાથી તે
રૂપ ધયેલી જાણવામા આવી " કેઈ મને મનાવાને આવે છે કે નહીં, " એમ જોવાને
માટે તેણી પાછી ડાક કરી જોતી હતી, એમ તેણીનાં પગલા ઉપરથી જાણ્યું, અને તે
દેહચિંતા ખીસાળ કરી હાથનો ટેકો લઈને ઉભી થઈ, તે ઉપરથી શરીરના ભારથી મંદ
થયેલી તે ગર્ભિણી છે એમ જાણ્યું તેણીને જમણે હાથજોરથી જમી રમાં પેગી ગયો,
તે ઉપરથી તેણીના ગર્ભમા પુત્ર છે, અને દુઃખથી તેનો પ્રસવ હમણાજ થશે એમ જાણી
લીધું. " સાગરનાં આ વચ્ચેનાં સાંભળી ગળા ઘણા ખુશી થયો અને તરતજ તેને પોતાનો
સુખ્ય મંત્રી બનાવ્યો. જેઓ બુદ્ધિરૂપી ધનવાલા છે, તેઓની લોકોમા સર્વ ધર્મો પૂજા
પ્રતિષ્ઠા થાય છે રાજાએ અને અન્ય જનોએ સત્યલાપણને લઈને કમળશેઠને માન
આપ્યું અને અસત્યવાદી વિમળને તે રાજાએ અને અન્ય જનોએ દેશમાંથી બાહર કાઢ્યો.
કમળ પ્રજ્ઞાની જેમ કમલાવાસ, હંસાધાર અને પત્રપૂગથી યુક્ત થઈ અધિક શોભતો
હતો. રાજાએ પોતાની રજાથી કમળને જે પ્રસાદતા અને વિમળને કાળાશ આપી,
તેથી લોકોમાં તે આશ્ચર્યકારી બન્યું. કમળશેઠ અમૃતાવાદ નામે બીજું વ્રત આગમી
નિર્મલ ઉદયવાલો થઈ આયુષ્યનો ક્ષય થતાં મૃત્યુ પામીને સૌધર્મદેવલોકમા દેવતા
થયો. સત્યના યોગથી કમલ લક્ષ્મીને પ્રાપ્ત થયો અને અસત્યના યોગથી વિમળ દુઃખી
થયો, તેથી વિવેકી જનોએ હંમેશાં સત્ય લાપણું કરવું. જે સત્ય લાપણું કરવાયા મહત્વ,
ખ્યાતિ અને સત્કીર્તિ વિગેરે ગુણો પ્રાપ્ત થાય છે.

इति द्वितीयं व्रतम्

૧ પ્રજ્ઞા કમળાવાસ-કમળમા વસનાર. હંસ-આધાર-હંસના વાહનના આધારવાવા અને
પત્રપૂગ-ગાનના પ્રયોગથી યુક્ત છે કમલશેઠ કમળા-લક્ષ્મીના આવાસ-સ્થાનરૂપ, હંસ-પરમદમ-
યોગીજનોના આધારરૂપ અને પત્રપૂગવાદનોના સમૃદ્ધવાલો છે. ૨ ગોથી-વાણીઓથી. ૩ કમળ-
વિકાસી છે તેને પ્રસન્નતા આપી તે આશ્ચર્ય. ૪ વિમળ નિર્મલ છે તેને કાલારા આપી તે આશ્ચર્ય.

જે મનુષ્ય પારકું પટેલું દ્રવ્ય સર્પના જેવું માને છે, તેને શુધા અને કોષ વિજે-
રથી શુદ્ધ એવો સર્પ પણ માન આપે છે. જે પુરુષોએ પૂર્વે પારકા હરેલા દ્રવ્યોથી
પોતાના હાથને ખાદ્યો નથી, તે પુરુષોના ઉત્તમ હૃદયને અગ્નિ પણ ખાતર નથી. જે
લેવાથી 'આ ચોર છે' એમ લોકો કહે છે, તેવી અદત્ત વસ્તુને વિવેકી પુરુષોએ ગ્રહણ
કરવી નહીં, પણ તેને છોડી દેવી. જે અદત્ત વસ્તુને લેતો નથી, તે સુરદત્તની જેમ
આ પૃથ્વીમા સ્લાધનીય થાય છે અને જે તેવી વસ્તુ ગ્રહણ કરે છે, તે કમળસેનની
જેમ નિંદનીય થાય છે.

સુરદત્ત અને કમળસેનની કથા.

જંબૂદ્વીપની અંદર શત્રુઓએ નહીં કંપાવેલી અંખા નામે નગરી છે. તેમાં
હરિચંદ્ર નામે એક સત્વશુભી રાજા હતો. નગરીમાં સુરદત્ત નામે એક શેઠ રહેતો
હતો. એક સમયે તે શેઠ સાર્થ (સાથ) લઈને વેપાર કરવાને માટે દેશાંતર જવા આદ્યો.
રસ્તામાં કૂર એવા ચોરોએ તેનો મોટો સાર્થ હુંટી લીધો. તે સમયે 'હવે કદા દિશામાં
જવું' એમ હૃદયમા અકળાઈને તે ત્યાંથી નાસી ગયો. તે માનરહિત સૂર્યપુરનગરના
ઉદ્યાનમાં આવ્યો. ત્યાં કાના મુખવાલો કોષ પુરૂષ તેના જોવામા આવ્યો. સુરદત્તે તેને
પૂછ્યું કે "તું કોણ છે અને કયાંથી આવ્યો છું? તારી આવી સ્થિતિ કેમ છે? તારું
સ્વરૂપ મને કહે." તે બોલ્યો, "આ સૂર્યપુરમાં વિમળ નામે એક શેઠ હતો, તેનો
ધનજય નામે હું પુત્ર છું. ધન મેળવવાને માટે હું પરદેશ ગયો હતો. પાછળથી મારા
પિતા મૃત્યુ પામી ગયા અને મારા ઘરનું દ્રવ્ય રાજ્યમાં દાખલ થયું અને પરદેશમાં મેં
નવું દ્રવ્ય ઉપાર્જન કયું નહિ તેથી હું હઃખી છું." સુરદત્ત બોલ્યો, "તારે દ્રવ્યના
નિધાનો શું નથી?" ધનજયે કહ્યું, "હા. નિધાનો છે, પણ તેમનું પ્રત્યક્ષ ઠેકાણું
હું જાણતો નથી." સુરદત્તે બોલ્યો, "હે નિર્દોષ બંધુ, જો તું મને અર્ધો ભાગ આપે
તો હું તને નિધાનોનું ઠેકાણું બતાવું." ધનજયે તે વાત કબુલ કરી. પછી તે સુરદત્ત
તેને ઘેર ગયો અને ત્યાં જઈ જમીન ઉપર એરડાના બીજ વાંચ્યા. તત્કાળ તે બીજ-
માંથી એક અંકુર પ્રગટેલો જેઠ તેણે તે ઠેકાણું બતાવ્યું. પછી તે સ્થળની પૃથ્વી ખોદી
ત્યાંથી ભરેલું એક નિધાન નીકળ્યું, તે ખંનેએ તેની અંદર ચાર કોટી સુવર્ણ જોયું.
તેઓએ તેમાંથી બે બે કોટી સુવર્ણ બહેંચી લીધું. પછી સુરદત્ત પોતાને ઘેર આદ્યો ગયો.

આ અરસામાં તે સુરદત્તનો પિત્રાઈલાઈ કમળસેન નામે હતો, તે હંમેશાં સુર-
દત્તની સાથે દેવથી વર્તતો હતો. તે સુરદત્તની પ્રશંસા સહન કરી શકતો નહિ અને
હંમેશાં તેનાં છિટ્ટોજ જોયા કરતો હતો; પરંતુ પુણ્યના પ્રભાવથી સુરદત્ત સદા મુખી રહ્યા
કરતો હતો, એક વખતે તે દેવપૂજ કરવાને માટે જતો હતો. ત્યાં રસ્તામાં યત્ન વગર એક

સુદ્રારત્ન તેના જોવામાં આવ્યું. તરતજ તે ક્ષણવારે પાછો વળી ગયો તેને સત્વર પાછો આવેલો. જોઇ કમલસેને પૂછ્યું કે, “લાઇ, તું સત્વર કેમ આવ્યો આવ્યો ?” સુરદત્તે અનર્થદંડ જાણીને કાંઇ પણ ઉત્તર આપ્યો નહીં. પછી કમળસેને ત્યાં જઇ આદરપૂર્વક તે સુદ્રારત્ન લઇ લીધું. પછી જોટી બુદ્ધિથી તે નહિં સહન કરનારો કમળસેને સુરદત્તને ઘેર આવ્યો. સુરદત્તે યોગ્યતાથી તેને જમાડ્યો અને ઘરની અંદર સુવાયો. “હું આને રાજ પાસે શિક્ષા કરાવું,” એવું ચિંતવી તેણે તે સુદ્રારત્ન તેના ઘરની પેટીમાં ગુપ્ત રીતે નાખી લીધું. રાજાએ શણગાર પહેરતી વખતે તે સુદ્રારત્ન જોવા માંડ્યું, અને લોકાના સમૂહે પણ જોવામાં માંડ્યું, પણ તે કોઇઠેકાણે જોવામાં આવ્યું નહિં. રાજાએ તત્કારક-કોટવાળને બ્રાહ્મણીને આ પ્રમાણે આજ્ઞા આપી—“ભદ્ર ! તું હમણાંજ શહેરની અંદર તે સુદ્રારત્નની શોધ કર્ય.” તેણે શોધ કરી, તો પણ તે રત્ન મળ્યું નહિં. પછી પટલ વગાડી જણાવ્યું કે, “જે કોઈ સુદ્રારત્ન રાજાને સોંપી દેશે, તેના ગુન્હો માફ કરવામાં આવશે અને જે પાછળથી તેના ગુન્હો જાણવામાં આવશે, તો રાજા તેને દંડ આપશે.” આ સાંભળી સુરદત્તે કમલસેનને કહ્યું, “બંધુ, તું તે સુદ્રારત્ન રાજાને સોંપી દે.” કમલસેન બોલ્યો, “મેં તે ક્યાં લીધું છે ?” સુરદત્તે કહ્યું, “પેલા દેવમાર્ગમાંથી તે લીધું છે.” તે સાંભળી કમલસેન બોલ્યો, “તું આ બધું જોડું બોલે છે.” પછી કમલસેને રાજાની પાસે જઈને કહ્યું કે, “સુરદત્તે તમારું સુદ્રારત્ન સ્પષ્ટ રીતે લીધું છે.” રાજાએ પૂછ્યું, “તે કયે ઠેકાણેથી લીધું છે ?” કમલસેન બોલ્યો, “દેવગૃહના રસ્તામાંથી.” તે સાંભળી રાજાએ કોટવાળની મારફત તેને રૂબરૂ તેડાવ્યો, અને કહ્યું, “તે દેવમાર્ગમાંથી જ રત્ન લીધું છે તે લાન્ચ, અમારો પણ એજ માર્ગ છે.” “મેં તે સુદ્રારત્ન લીધું નથી.” સુરદત્તે કહ્યું. રાજા બોલ્યો કે, “તારા ભાઈ કમળસેને મારી આગળ આડીને તે વાત કહી છે.” તે રત્ન પોતાના ભાઈ કમળસેને લીધું હતું, એમ સુરદત્ત જાણતો હતો, તથાપિ તે પાપભીડ સુરદત્તે રાજાની આગળ કાંઇપણ કહ્યું નહિં. સુરદત્તે કહ્યું કે, “તો પછી તે કમળસેન તે રત્નનું ઠેકાણું જાણતો હશે.” કમળસેને કહ્યું કે “તે પેટીમાં છે.” પછી સુરદત્તે તે પેટી તપાસી, પણ તેમાંથી તે નીકળ્યું નહિં. તે વખતે કમલસેને આવી જ્યાં પોતે તે રત્ન નાખેલું તે ઠેકાણેથી તે રત્ન કાઢી રાજાને બતાવ્યું, આથી રાજા સુરદત્ત ઉપર ઘણાજ નારાજ થયો. અને બોલ્યો, “અરે ! આ પ્રમાણે પવિત્ર દીર્ઘિવાલા બધા લોકોને તું ધર્મના કાર્યમાં છલથી કેમ છેતરે છે ?” રાજાનાં આ વચન સાંભળી પોતાના કર્મની સ્થિતિને જાણતો સુરદત્ત મૌન ધરીને ઉભો રહ્યો. તરતજ ગજાએ તેનો વધ કરવાની કોટવાળને આજ્ઞા કરી. પછી એક ગણેશને મંગાવી તે ઉપર તેને ચડાવ્યો. ખેતૂરવાલા વાજિત્રો ઉચ્ચ સ્વરે વાગતાં વાગતાં તેને વધ્યભૂમિ ઉપર લઇ જતાં જોઇ તેની પ્રિયા રૂકિમણીને ઘણું દુઃખ થયું. તરતજ તેણીએ શાસનદેવતાને

ઉદ્દેશીને કાર્યોત્સર્ગ કર્યો. ક્ષણવારે શાસનદેવી તેની આગળ પ્રગટ થઇ. તેને પ્રણામ કરી રૂકિમણી બોલી, “ દેવિ ! જો મારો પતિ પવિત્ર હોય, તો તેને સકાય કરો, કે જેથી શાસનની ઉન્નતિ થાય. ” તે સાંભળી શાસનદેવી સત્વર અતુલ એવા રાજદ્વારમાં ગઇ અને ત્યાં સર્વ પ્રકારનો આકાર અદૃશ્ય કરી દીધો અને શહેરની ઉપર એક મોટી શિલા રચી. ખાંધી લીધેલા પુરસ્ક્રોકો રાજની આગળ આવ્યા અને બધું નગર તે વખતે આકુલવ્યાકુલ થઇ ગયું. રાજા તૃષાતુર થયો, કોઇ ઠેકાણેથી પાણી મળે નહિ. કારણકે તે દેવીએ પ્રથમથી અતુલિધ અહાર પણ અદૃશ્ય કર્યો હતો. રાજાએ પોતાના મંત્રીની આગળ આ વૃત્તાંત કહ્યો, એટલે તેણે કહ્યું કે, “ રાજા, આ બધું દેવતાએ કયું છે. ” પછી ત્યાં વિધિપર્વક બલિપૂજા વિગેરે કરવામાં આવતાં દેવતાએ પ્રત્યક્ષ થઇને રાજાએ આ પ્રમાણે કહ્યું, “ અરે રાજા, નિરપરાધી સુરદત્તને શામાટે વૃથા હેરાન કરે છે ? અર્થતઃ કૃર હૃદયવાલો પાપી કમળસેનજ ચોર છે. તેણે સુદ્રારત્ન લઇને સુરદત્તના ઘરમાં છુપાવ્યું હતું. ” તે સાંભળી રાજા અને મંત્રી બંને સાથે મળી આવી દેવીના ચરણમાં પડ્યા અને આ પ્રમાણે બોલ્યા, “ દેવિ ! એકવાર અમારો અપરાધ ક્ષમા કરો. ફરીવાર એણે અવિચારી કામ નહિ કરીએ. ” પછી દેવી સુરદત્તને વિમાનારૂઢ કરી ઉત્સવ સહિત રાજમંદિરમાં લઇ આવી અને શહેર ઉપરથી શિલા ફર કરી, નગર રક્ષકોને તેણે બંધમાંથી મુક્ત કર્યા, અતુલિધ આહાર પ્રગટ કર્યો અને પેદા કમલસેનતું મુખ પાછલ કરી દીધું. દેવતાએ સ્તભાવથી મહા બલવાળા હોય છે. પછી રાજાએ સુરદત્તને પોશાક પહેરાવી તેને ઘેર મોકલ્યો અને કમળસેનને કોષથી સ્થાનમાં મોકલ્યો. ત્યાં રાજાના પુરુષોએ તેને વિવિધ મારથી મારી નાંખ્યો, તે મૃત્યુ પામીને નારકી થયો. અહો ! ઉચ્ચકર્મ તત્કાળ ફલ આપે છે. અવસર આવતાં સુરદત્ત પોતાની પત્ની સાથે ગુરૂસમીપે ત્રાણ લીધું અને સાત ક્ષેત્રોમાં ઘણું ધન ખર્ચી નાંખ્યું. તે પત્ની રૂકિમણીની સાથે ગાઢ તપ કરી કર્મનો ક્ષય કરી દેવળજ્ઞાન પામી મોક્ષને પ્રાપ્ત થયો. આ પ્રમાણે અદત્તાદાનને છોડવાથી અને તેને શ્રદ્ધા કરવાથી જે સારું અને આઠાં ફલ થાય છે, તે જાણીને ત્રીજા વ્રતને અંગીકાર કરો.

इति तृतीयं व्रतम्

આચારવાળી પોતાની સ્ત્રીમાં સંતોષ રાખવો અને સ્ત્રીઓએ પોતાના પતિમાં સંતોષ રાખવો, એ ગૃહસ્થોને માટે વિદ્વાનોએ ચોથું વ્રત કહેલું છે. જે પુરુષો રોષ વગર તે પોતાની સ્ત્રીને પણ ત્યાગ કરે છે, તેઓને યુક્તિવદે ચતિઓથી પણ અધિક જાણવા. આ પૃથ્વી ઉપર જોવા લોકો ચોરા જેવામાં આવે છે; પરંતુ સર્વ જનોને પર્વના દિવસોમાં તો સ્ત્રીનો સંગ સદા વર્જિત કરવો જોઇએ. કિલ્લ જુદિવાલા જે પુરુષો પરસ્ત્રીની

અને ઉત્તમ તપ આચર્યું. અગિય સિદ્ધાંતનું અધ્યયન કરી અંતે અનશન લઇ તે મૃત્યુ પછી દેવતાઓમાં ઉત્તમ મહેન્દ્ર થયો. આ પ્રમાણે જેઓ સુરેન્દ્રદત્તની જેમ પ્રદ્મ-ચર્ચા ધારણ કરે છે, તેઓ મનુષ્ય છતાં પણ દેવતા અને દાનવ વિગેરેને પૂજનીય થાય છે.

इति चतुर्थ व्रतम्

જે પુરૂષ ઇચ્છાવડે ધનધાન્ય વિગેરે પરિગ્રહનું પ્રમાણ કરે છે, તે શ્રમણોપાસક પુરૂષને પાંચમું પરિગ્રહપરિમાણવ્રત કહેવાય છે. એ વ્રત ગ્રહણ કરવાથી સમ્યક્ત્વમૂલ્ય બારવ્રતોનું ગ્રહણ પણ થાય છે, કારણકે, એથી સર્વેનો નિયમ થઇ આવે છે. જે સદ્ગુણ-દ્વિવાલો પુરૂષ વિધિવડે પરિગ્રહપ્રમાણનું વ્રત પાલે છે, તે પુરૂષ દેવદત્તની જેમ સુખી થાય છે, જે પુરૂષ એ વ્રત ગ્રહણ કરી પછી તેની વિરાધના કરે છે, તે જયદત્તની જેમ મરણાદિ દુઃખ પામે છે, તેથી વિવેકી પુરૂષે તેની વિરાધનાનો ત્યાગ કરવો.

देवदत्त અને જયદત્તની કથા.

મિત્રકર નામે એક ગામમા દેવદત્ત નામનો એક વણિક હતો, તેને છાયાની જેમ દરિદ્રતા સાથે રહેતી હતી. તેને જયદત્ત નામે એક મિત્ર હતો, તે પણ તેના જેવો જ નિર્ધન હતો. કારણ કે, આ પૃથ્વીમાં સમાન શીળમાં મેત્રી થાય છે. એક વખતે દેવદત્ત સાથે ભાતું લઇ ધન મેળવવા માટે ગ્રામાંતર જતો એક લયંકર અટવીમાં આવી ચડ્યો. ત્યાં કોઇ નદીના તીર ઉપર તે ભાતું ખાતો બેઠો, તેવામાં કોઇ એક સ્ત્રી વનમાંથી ત્યાં આવી. તેણીને જોઇ વિસ્મય પામી જેવામાં તે કાંઇ કહેવા જતો હતો તેવામાં તે સ્ત્રી બોલી, “બંધા! માફ વચન સાંભળ-અત્યારે ક્ષુધાથી મારા રવામીના પ્રાણ જાય છે અને તું જામે છે તે તને ઘટિત નથી. મેં જે કહ્યું તેનો વિચાર, કર્યું. ક્ષુધાના જેવો બીજો કોઇ રોગ નથી, કારણ કે, તેનાથી પ્રાણ જાય છે અને અન્નના જેવું ઔષધ નથી કે, જે ખાવાથી ક્ષુધાનો રોગ તરત ચાડ્યો જાય છે.” તે મારો બનેલી કયાં છે ?” દેવદત્ત પૂછ્યું. “તું મારો પાછળ ચાલ, તને તે બતવું.” તે સ્ત્રીએ કહ્યું, તે પછી તે દેવદત્ત તેણીની પાછળ ચાડ્યો. ફેટલેક ગયા પછી ભુખ્યો, તરસ્યો, શ્રાંત, શ્રાંત અને સંપત્તિ રહિત તે પુરૂષને તેણે પૃથ્વી ઉપર પડેલો જોયો. તેણે પોતાનો હાથ લાંબો કર્યો એટલે દેવદત્તે તેને ભાતું આપ્યું. પછી પેલી સ્ત્રી બોલી, “હે સન્નજન, હવે જલ લાવી આપી મારા પતિને સાજો કરી દે.” તેણે પૂછ્યું, “અહિં જલ કયાં છે ?” “અહિં પાસેના એક ખાડામાં જલ છે.” તે સ્ત્રીએ કહ્યું. તે પછી દેવદત્ત તેણીની પાછળ ત્યાં ગયો. તે ખાડામાંથી દેવદત્ત જલ ખેંચવા લાગ્યો, તેવામાં તે કપટી સ્ત્રીએ તેને ખાડામાં હડસેલી નાખ્યો, પણ તે પડતાં પડતાં વચ્ચે આવેલી એક વૃક્ષની શાખાને વળગી રહ્યો, તે શાખા ઉપર રહેતાં તે

ખાડાની દીવાલની અંદર એક વિવર તેના જોવામાં આવ્યું તરતજ તે શાખાને છોડી દઇ તે શુદ્ધ હૃદયવાલો દેવદત્ત નિર્ભય થઇ તે વિવરમાં પેડા. તેમાં આગળ જતાં પેલી સ્ત્રીની સાથે રહેલો અને અન્ય દુઃખોના ભારથી મુક્ત થયેલો એક વિદ્યાધર સિંહાસન ઉપર બેઠેલો તેના જોવામાં આવ્યો. દેવદત્તે તે સ્ત્રીને પ્રણામ કરીને કહ્યું, “બહેન આ શું બન્યું ? તું અહિં ક્યાથી આવી ? અને આ અગ્રણી પુરૂષ કોણ છે ? ” તે બોલી—“ હે અમૃતના સિંધુ બંધુ, અમારા બંનેનો સંબંધ સાંભળ, વિદ્યાધરેથી વિરાજિત જોવા રમણીય વૈતાલય પર્વત ઉપર રથનૂપુરચક્રવાળા નામે નગર છે. તે નગરમાં આ રત્નચૂડા નામે મારા શ્વામી મહા રાજ્ય કરે છે. તે વૈતાલય પર્વતમાં મુખ્ય ભવનરૂપ એવું આ અમારા બંનેનું કીડા સ્થાન છે. કારણકે, વિદ્યાધરેને અને દેવતાઓને એક કીડા સ્થાન હોય છે. એક વખતે અમે બંને એક ઢાંચણ અટવીમાં કીડા કરવાને આવ્યા. ત્યાં અંદ્રશર્મા નામની એક વ્યંતરીએ આશ્રિત કરેલું ઘાટું આંખાઓનું વન હતું. તેમાં એક આંખાના વૃક્ષને ફોળેલું જોઈ મારા પતિ ખુશી થયા. તે વનના દેવતાની રજા લીધા શિવાય તેમણે તે આંખાનાં ફોળાં મહણ કર્યાં. તત્કાળ ક્રોધ પામેલી તે દેવીએ મારા પતિને બાધી લીધા. પછી હું એક છરી ખેંચી માર મસ્તક છેઢવાને તૈયાર થઈ, તે દેવીએ આવી મારો હાથ પકડયો અને કહ્યું કે, “ વત્સે ! આણુ સાહન કેમ કરે છે ? તું ઇચ્છત વરદાન માગી લે. ” મેં કહ્યું, “ મારે તો મારો જો વર છે, તે વરજ હો. બીજા વરોની કાંઈ જરૂર નથી. તે મારા વરને બંધનમાંથી છોડી દો અને વેગથી પોતાના અમૃતરસથી તેની ઉપર સિંચન કરો. ” દેવીએ કહ્યું, “ હું તેના બંધનો મોક્ષ તો કરીશ, પણ જ્યારે તે કેઈ મુસાફરના ભાતાનું લોભન કરશે, ત્યારે તે તફન સામે ઘરો. પછી તારે તે મુસાફરને હાથની આડાકીથી કુવામાં નાખીદેવો. ” તે દેવતાના કહેવાથી મૂઠ ખુદ્ધિવાસી એવી મેં તને કુવામાં નાખ્યો. હે બંધુ, તે જ્ઞાતિથી થયેલા મારા નવા અપભ્રંશને તું ક્ષમા કરજે. ઉપકાર કરનારા પુરૂષનો અપકાર કરવો એ મોટું પાપ છે હવે મારી ઉપર મત્રાદ કરી તું વૈતાલય પર્વત ઉપર આવ્ય કે જેથી અમે બંનેને તારા સમાગમનું મુખ પ્રાપ્ત થાય. ” પછી હૃદયને હર્ષિત કરનારા તે બંને દંપતિ તે કૃતાર્થ એવા દેવદત્તને ઉપકાર કરવા માટે પોતાના પર્વત ઉપર માન પૂર્વક લઈ ગયા અને ત્યાં તેને હર્ષથી અનેક નિર્દોષ વિદ્યાઓ આપી, તેથી તે વિદ્યાધર બની ગયો. દુઃખી સ્થિતિ વખતે દાન આપવાથી મોટું ફલ થાય છે. તેને માટે કહ્યું છે કે, “ સંપતિમાં નિયમ, શકિતમાં પ્રહનતા, યૌવનવયમાં વ્રત અને દારિદ્ર્યમાં દાન એ ઘણું અર્થ હોય. તો પણ તેથી મોટો લાભ થાય છે. ” પછી ત્યાં દેવદત્ત વિદ્યાધરોની ઉત્તમ કન્યાઓને પરણ્યો અને તેણે પોતાના

નગરમાંથી પોતાના મિત્ર જ્યદતને ત્યાં બોલાવ્યો, જેઓ ઘણું પ્રાપ્ત કરી બીજા પોતાના પક્ષવાદીને બોલાવતા નથી, તેઓનાથી તો સ્વપક્ષીઓને બોલાવનારો કાકપક્ષી પણ ઉત્તમ ગણાય છે. જે ભોજન મિત્રસહિત કરાય છે, તે પુણ્યનું કારણરૂપ છે અને જે મિત્ર સહિત ભોજન છે, તેને શુદ્ધ દ્રવિયાલાઓએ તમોમય ભોજન કહેલું છે.

એક વખતે અવધિનાની લળિધવાળા અને સ્વહિત સાધવામાં તત્પર એવા કોઈ આરણ્ય મુનિ ત્યાં આવ્યા. તે સાંભળી સદ્ભાવથી ભરેલો દેવદત્ત જ્યદતને સાથે લઈ તેમને નમવાને અને પોતાના ભારને હણવાને ગયો. તેણે શુરને પ્રદક્ષિણા કરી અને નમી જે પૂર્વે વ્યંતરીએ કરેલો, તે પોતાનો સર્વ વૃત્તાંત પુછ્યો. તે સાંભળી મુનિ બોલ્યા-“તે વ્યંતરી પૂર્વભવે તારી બહેન હતી. તે દુઃશીળા થવાથી તેણીને તે ક્રોધથી ઘરની બાહરે કાઢી મુકી પછી તે તાપમી થઈ હઠથી તપ કરી મૃત્યુ પામીને વ્યંતરી થઈ. તાગમા અર્ણવશુણ હોવાથી તે તને કાઈ પણ કરી શકી નહિ, પરંતુ તેણીએ વિદ્યાધરીવડે ત્હાં ભોજન લેવરાયું અને તારો વધ કરવા તને કુવામાં નખાવ્યો. જંતુને પૂર્વનું વેશ ભવોભવ રહે છે. કોઈ સારા ભાગ્યે તને તે કુવામાં વૃક્ષની શાખા મળી આવી. પ્રાણીઓને પૂર્વનું પુણ્ય દુઃખમાં સહાય કરે છે.” દેવદત્તે પુનઃ શુરને પુછ્યું, “નરકની પ્રાપ્તિ શાથી થાય?” શુરે કહ્યું, “રાજ્યથી સ્વભાવિક રીતે નરકની પ્રાપ્તિ થવાનો સંભવ છે. કારણકે, પ્રાણીને આ પૃથ્વી ઉપર મોટા પરિશ્રમને લઈને આરંભ થાય છે, અને તે આરંભથી જીવહિંસા થવાથી અને જીવહિંસાથી નરકે જવાનો સંભવ છે.” તે મુનિનાં આવા વચનો સાંભળી તે બંને ભાઈઓએ હૃદયમાં ભાવના ભાવી પાપનો નાશ કરનારો રાજ્યશ્રેષ્ઠ ન કંવાનો નિયમ ગ્રહણ કર્યો. તે ઉપરાંત તેઓએ ધન ધાન્ય વિગેરે પોતાના નવ પ્રકારના પરિશ્રમનો ઇચ્છા પ્રમાણનો બીજો પણ નિયમ અંગીકાર કર્યો.

તેવામાં એક સમયે આયુધ્યનો ક્ષય થતાં રત્નચૂડ વિદ્યાધર અપુત્ર મૃત્યુ પામ્યો પછી વિદ્યાધરેએ આવી દેવદત્તને આદરથી આ પ્રમાણે કહ્યું, “તમે આરંભવાસા પ્રાણીઓને સારંરૂપ એવા અમારા રાજ્યનો ભાર ગ્રંહણ કરો.” દેવદત્તે કહ્યું, “રાજ્યનો સંગ્રહ કરવામાં મને શુરે નિયમ આપ્યો છે, તેથી મારાથી તે નહીં લેવાય.” પછી તેઓએ તે પ્રમાણે જ્યદતને કહ્યું, જ્યદત્તે તે સર્વ માન્ય કરી રાજ્ય અંગીકાર કર્યું. જે પ્રાણી આશ્રવને રોકતો નથી, તે સ્વપૂત હોય, તોપણ જડના આશ્રયથી ઘટી પૂરી થવાને અંતે જેમ તે કુળી જાય છે, તેમ તે અલ્પ સમયમાં જ કુળી જાય છે. તે વખતે ઘાતકી એવા ગોત્રના લોકોએ જ્યદત્તને રાત્રે મારી નાખ્યો. તે મરીને ઘોર નરક

૧ મિત્ર એટલે સ્વર્ગ અર્થાત્ સુર્ગનો ઉદય હોય ત્યારે (સુર્ગની સામે) સ્વર્ગન મિત્રો સાથે.
૨ તમોમય-અધિકારમય પક્ષે તમોગુણી. ૩ આશ્રવ એટલે કર્મની આવક ઘટીપક્ષે જવની આવક ૪ સુરત-સાગી વર્ણલુક ઘટી પક્ષે ગોળાકાર. ૫ જડપક્ષે જલ.

ને અને લોકોના અર્પવાદને પ્રાપ્ત થયો. તેમજ પાંચમાં પરિગ્રહ પરિમાણુ વ્રતને પાળવાથી દેવદરને આ લોક અને પરલોકમાં પરમ સુખ પ્રાપ્ત થયું. તે ખારમા દેવલોકને પામ્યો. ૧ સુકાદ, અદ્વપસંગવાળો અને આશ્રવને રોકનારો પુરૂષ વહાણની જેમ પોતે તરે છે અને બીજા ૨ ગુણવાળાને તારે છે. તેથી ઉત્તમ પુરૂષોએ તે પાંચમું પરિગ્રહ પરિમાણુ વ્રત પાળવું જોઈએ. એ વ્રત પાળવાથી બીજા સર્વ વ્રતોનું પાલન થાય છે. દયા (અહિંસા) વિગેરે આ પાંચવ્રતો પાંચમહાવ્રતોની અપેક્ષાએ ગૃહસ્થોના પાંચ અણુવ્રત કહેવાય છે.

इति पंचम व्रतम्.

હયે દિશાઓમાં જવાને માટે જે પ્રમાણુ કરવામાં આવે, તેને પહેલું દિગ્પરિમાણુ નામે ગુણવ્રત સદ્ગુણિવાન પુરૂષો કહે છે. આ દિગ્વિગતિ નામે પહેલું ગુણવ્રત ગ્રહણ કરી જેઓ તેને પાળે છે, તેઓ રૌહિણીની જેમ સ્વજીવનું અને પરજીવોનું રક્ષણ કરે છે, અને જેઓ તે વ્રત અંગીકાર કરી પ્રમાદથી અથવા લોભથી તેને વિરાધે છે, તેઓ તે રૌહિણીના પિતાની જેમ નાશ પામી જાય છે.

રૌહિણી અને તેના પિતાની કથા.

પોતાનું નામના નગરમાં મૃગાંકમુખ નામે એક રાજા હતો. તેને નીતિઘટ નામે એક મંત્રી હતો. તે મંત્રીને રૌહિણી નામે પ્રિયા હતી. એક વખતે રૌહિણી સગલાં થઈ, ત્યારે તે મંત્રીએ એક જોષીને પુછ્યું કે, “આ સ્ત્રીને શું આવશે ?” જોષીએ કહ્યું, “પુત્ર થશે, પણ તેને વીસવર્ષ સુધી ચત્તથી છૂપો રાખવો જો છૂપો નહીં રાખો, તો તે તમારા કુટુંબને ક્ષય કરશે, તે વીસ વર્ષ પછી સારું કરશે, એમાં કોઈ જાતનો સંશય નથી. હવે તમને યોગ્ય લાગે તે તમારે વિચારીને કરવું.” મંત્રીની નીતિઘટે જોષીનાં આ વચનને સાંભળી તેને ધણું દ્રવ્ય આપ્યું. પછી યોગ્ય સમયે સ્થિરતાવાળી રૌહિણીએ એક પુત્રનું જન્મ આપ્યો. મંત્રીએ તે પુત્રને તેની માતા સાથે ભૂમિગૃહ (ભોંયરા) માં રાખ્યો અને રૌહિણીની ખંડેને ત્યાં રહી તેનું સત્તિકાકર્મ કર્યું. તે પુત્રને મૂંઝો રાખવાથી પિતાએ તેનું નામ પણ પાડ્યું નહિ. માતા રૌહિણીના પુત્રપણથી તે રૌહિણી એવા નામથી ઓળખાવા લાગ્યો. તે ભૂમિગૃહમાં રહીનેજ વૃદ્ધિ પામ્યો. પિતાએ ત્યાં ઉપાધ્યાયની પાસે શાસ્ત્રોના સમૂહનું અધ્યયન કરાવ્યું.

તે મંત્રીના ઘરની સામે રત્નમાળા નામે એક વિદુષી કન્યા રહેતી હતી. એક વખતે તેણીએ તે પંડિતને આગ્રહથી પુછ્યું કે, “તમે હંમેશાં અહિં કયાં જાઓ છો ? તે ક્યાં કહેા.” તે પંડિતે રૌહિણીને સજ્જવા જવાનો નવીન વૃત્તાંત કહી દીધો. શુદ્ધિના

મંડારરૂપ એવી તે કન્યાએ ત્યાં જવાને એક સુરંગ કરાવી અને તે રસ્તે જ્યાં તે ચતુર રૌહિણેય હતો, તે ભૂમિગૃહમાં આવી. તેણીને દેખી રૌહિણેયે પુછ્યું, “ તું કોણ છે અને અહિં શામાટે આવી છે ? ” તે કન્યા બોલી, - “ હું ધનદત્તની કૌતુકપ્રિયા પુત્રી છું, કળાવાનને પ્રિય અને બુધ એવો તું રૌહિણીનો પુત્ર ભૂમિમાં વાસગૃહ કરી રહેલો છે તેને આદરથી જોવાને કોણ ન આવે ? જો હૃદયમાં આ નગર જોવાની તારી ઇચ્છા હોય, તો મારી સાથે આવ્ય હું તને બધું નગર બતાવું. ” પછી તે રૌહિણેયે તેણીની સાથે જઈ રાત્રે બધું નગર અવલોકન કર્યું. કોઈ બીજા પ્રદેશમાં જતાં તેને કોઈ વિદ્યા-સિદ્ધ યોગી મળ્યો. તેણે તેનો વિધિપૂર્વક યોગ્ય વિનય કર્યો. તેથી તે યોગી હૃદયમાં હર્ષ પામી ગયો. માન એ મોટા પુરૂષોત્તમ ધન છે. તે યોગીએ રૌહિણેયને અદ્વૈત્ય યત્નાની વિદ્યા આપી. વિદ્યા મેળવવામાં મુખ્ય ઉપાય વિનય કહેવાય છે. તે વિદ્યાપાઠથી સિદ્ધ કરી, એટલે તેનાથી તે અવારનિઃ ક્ષતિ થયો. મલ્લિ, મંત્ર અને ઔષધ વિગેરેનો પ્રભાવ અચિન્ત્યજ છે.

એક વખતે રૌહિણેય તે ધનદત્તની પુત્રીને મરણ્યો અને તેણે તેને તે ભૂમિગૃહના એક ભાગમાં સ્થિતિ સ્થિતપણે રાખી. પછી તેણે પેલા ઉપાધ્યાય પાસેથી નવીન અધ્યયન હેતુ જાંધ કર્યું. જ્યાંમુખી બીજું વ્યસન ન લાગે ત્યાં મુખીજ વિદ્યાનું વ્યસન રહે છે.

એક વખતે તે રૌહિણેય વિદ્યાના જલથી ચોરી કરવા માટે આજ્ઞે, જેપીતું વચન પ્રાણીઓને માટે અન્યથા યતું નથી. વિદ્યાના પ્રભાવથી લોકો જેને આવ દેખી શક્તા નથી એવો તે સર્વના ધર, સુપ્રીને ગળના ધગમાં ગયો, અને રાજને ઓશીકેથી ખર્જૂરત્ન હાળ, છુરી, અને દર્પણ કઈ તે પુનઃ પોતાને ઘેર આજ્ઞે આવ્યો. તેનો પિતા ખરેખર તેનું આયુ અતિ શીઘ્ર જાણતો ન હતો. કારણકે ગૃહ હૃદયવાતા પુરૂષોત્તમ ચરિત્ર જાણવામાં આવતું નથી. પ્રાતાઃકાલે રાજાએ જાગૃત થઈને સર્વ જોયું, ત્યાં તે ખગ્ન વિગેરે ચાર વસ્તુઓ તેના જોવામાં આવી નહિ; પછી રાજાએ પહેરેગીરાને બોલાવી કોઈ લાવી આ પ્રમાણે કહ્યું, “ અરે ! તમે હંમેશાં મારું ધણું દ્રવ્ય ખાઈ જાઓ છો અને મારા સર્વસ્વને ચોરનારા છતાં નિર્ભય રહેનારા ચોરલોકોને કેમ પકડતા નથી ? શું - તમારામાં કાંઈ દમ નથી ? ” તેઓએ રાજાની આગળ આ પ્રમાણે કહ્યું, “ રાજા ! અમે જાગતા રહીએ છીએ, તોપણ તમારા ચોરનું દર્શન થતું નથી, તો તે મોટા ચોરને અમે શું કરી શકીએ ? ” તે વખતે મંત્રીએ કહ્યું હે સ્વામી, તે ચોર કોઈ વિદ્યાસિદ્ધ પુરૂષ છે, તો તે પરાક્રમથી સાધ્ય થશે નહિ, પણ કોઈ ઉપાયથી સાધ્ય થશે, તેથી તે ચોરાંજીવી ચાર વસ્તુઓ તમારે હાથ આવશે. ” રાજા બોલ્યો. “ મંત્રી, એવો ઉપાય શો છે ? તે કહો. ”

૧ કલાવાન પહેલે ચંદ્ર. ૨ બુધ રૌહિણીનો પુત્ર છે. ૩ જેને કોઈ જતાં આવતા શંકા ન શકે એવો

મંત્રીએ કહ્યું, “ પ્રભુ ! રાજમાગમાં એક મહેલ કરાવો. પછી તે મહેલની અંદર તમારી પુત્રી વાસવદત્તાને રાખો. તે સિદ્ધ પુરૂષ તમારી પુત્રીને વશ થઈને ત્યાં આવશે. તે પોતાના બાદ્ય અને અભયંતર બંને સ્વરૂપને વિષય રસને લઈને ગોપવી શકશે નહિ, તેથી તે પ્રગટ થઈ આવશે. પછી પાછળથી બધું થઈ આવશે. ” મંત્રીના કહેવા પ્રમાણે રાજાએ કયું. રાત્રિ થતાં રૌહિણીય ત્યાં આવ્યો. રાજકુમારીનેને જોતાંજ તે મોહિત બની ગયો અને તેથી તેણે પોતાનું શરીર રાજકુમારીને બતાવ્યું. કામદેવને જીતનારું તેનું અંગ અને પેલી ખર્જૂ વિગેરે ચાર વસ્તુઓને દેખી તે સુંદરમાલાથી શોભતી રાજકુમારી વાસવદત્તા કામાતુર થઈ ગઈ. તેણીએ પુછ્યું, “ તમે કેણુ છો ? ” રૌહિણીયે ઉત્તર આપ્યો, “ જોઓ રાત્રે પારકા ઘરમાં ફરનારા છે, તે માંહેલો હું છું, તે વિચારી રહ્યો. ” રાજકુમારી બોલી, “ આ તમારી પાસે ખર્જૂ વિગેરે વસ્તુઓ છે, તે તમે ક્યાંથી મેળવી છે ? ” તેણે કહ્યું, “ તે મેં રાજાની પાસેથી હરી લીધી છે. ” રાજપુત્રી બોલી, “ તમારામાં એવી કઈ સિદ્ધિ અથવા અદ્ભુત ખુદ્દિ છે કે જેનાથી તમે અસ્પૃશ્યતાપણે સર્વત્ર આવો છો અને જાઓ છો ? તે કહો. ” પછી રૌહિણીયે પોતાનું અનુપમ કુળ અને વિદ્યાની પ્રાપ્તિની બધી વાર્તા કહી સંભળાવી. સ્ત્રીની પ્રાદ્યનાથી કયો પુરૂષ સર્વ શુદ્ધ વાત ન કહે ? પછી કામને વશ થઈ તેણે તે સર્વ રાજપુત્રીને અપાંજી કરી દીધું અને હીપકના અગ્નિની સાક્ષીએ તેણીનું પાણી ચઢવું કયું. ત્યારબાદ રૌહિણીય પોતાના ભુમિગૃહમાં જઈ સુખ નિદ્રાએ સુઈ ગયો. અહીં રાજકુમારી ખર્જૂ વિગેરે ચાર વસ્તુઓને લઈ રાજાની પાસે આવી. પોતાના ખર્જૂ વિગેરેને જોઈ રાજાએ કહ્યું, “ વત્સે ! આ ચાર વસ્તુઓ તને ક્યાંથી પ્રાપ્ત થઈ ? તે કહે. ” રાજકુમારી બોલી, “ મહેલમાં આવેલા ચાર પાસેથી મને આ ચાર વસ્તુ મળી છે. ” રાજાએ કહ્યું “ તું તે ચારને અહિં કેમ લાવી નહિ ? અથવા તે ચાર ભય પાત્રીને ક્યાંક આપ્યો ગયો હશે. ” “ પિતાજી, હું તે ચારને તમારી પાસે લાવીશ. ” પુત્રીએ ઉત્તર આપ્યો. આ પ્રમાણે કહી તે વાસવદત્તા શરીરે સુશોભિત થઈ મંત્રીને ઘેર ગઈ. તેણીએ મંત્રીને કહ્યું કે, “ મારા પિતા તમારા પુત્રને બોલાવે છે. ” તે સાંભળી મંત્રી બોલ્યો, “ મારે પુત્રજ નથી. ” પછી વાસવદત્તાએ રાત્રિના બધા વૃત્તાંત મંત્રીને કહી સંભળાવ્યો. તે સાંભળતાંજ મંત્રી સંજમ પાત્રી ગયો. પછી તેણે પોતાના પુત્રને પુછ્યું - એટલે તેણે પિતાની આગળ સર્વ સત્ય હકીકત કહી આપી. પછી મંત્રીનીતિષ્ટ રાજપુત્રી વાસવદત્તાને સાથે લઈ રાજમંદિરમાં આવ્યો. રાજપુત્રીએ પોતાના પિતા આગળ કહ્યું કે, “ આ મંત્રીના પુત્ર અદૃશ્ય વિદ્યાથી તમારા ખર્જૂ વિગેરે ચોરી લીધાં. ” તે સાંભળી રાજાએ શરણે આવેલા મંત્રીને કહ્યું કે, “ તમારા પુત્રે ચોરી કરી છે, માટે હવે તેને મરણનેજ શરણ થવાનું છે. ” મંત્રી નમન કરીને રાજા પ્રત્યે બોલ્યો, “ રાજા ! તે મારો પુત્ર આપનો જમાઈ

યથો છે, માટે તે કદિ પણ વધ કરવાને યોગ્ય નથી. ” આશ્ચર્ય પામેલા રાજાએ પોતાની પુત્રીને પુછ્યું એટલે પુત્રીએ બાંધી યથાર્થ વાત જણાવી. રાજાએ પુનઃ કહ્યું. ” તોપણ મંત્રી ! તમારા પુત્રને અહીં લાવો. ” પછી મંત્રીએ પેલા જોષીની વાત પ્રગટ કરી. જ્યારે સમય પૂરું થયો, એટલે મંત્રીએ પોતાના પુત્ર રૌહિણેયને ભુમિગૃહમાંથી બાહર કાઢ્યો. રૌહિણેય મોટી સમૃદ્ધિ સાથે રાજાની આગળ આવ્યો. રાજાએ પોતાના જામા-તાના મોહને લઈને તેને અધુરું રાજ્ય આપ્યું. અને પેલા જોષીને ઘણું દાન આપી સન્માન કર્યું. ”

કોઈ વખતે મંત્રીનીતિષ્ટે પોતાના પુત્ર રૌહિણેયની સાથે શુરની પાસે જીવજ્યા સહિત પેલું દિગ્વિરતિ વ્રત અંગીકાર કર્યું.

એકદા સીમાડાના શત્રુ રાજાઓની સાથે રૌહિણેયને યુદ્ધ થયું, તેમાં તે રાજાઓને રૌહિણેયે જીતીને નશાડી મુક્યા. પિતાની પ્રેરણાથી રૌહિણેય તેમની પાછળ ઢોડ્યો. ઘણે માગે જઈ રૌહિણેયે પોતાના પિતાને કહ્યું કે, “ આપણે નગરથી અહીં કેટલે રસ્તે આવ્યા ? ” “ આપણે સો યોજન આવ્યા છીએ. ” મંત્રીએ ઉત્તર આપ્યો. તે સાંભળી રૌહિણેય ત્યાંજ સ્થિર રહ્યો. પિતાએ કહ્યું, ‘ વત્સ, તું અહીં કેમ સ્થિર રહ્યો ? ’ તે બોલ્યો “ પિતાજી આપણે દિગ્વિરતિ વ્રત લીધું છે, તેના ભંગના ભયથી હું અહીં રોકાયો છું. ” પિતાએ જણાવ્યું. “ વત્સ ! મુખ ધાય તેવી રીતે નિયમ પાળવો ઘટે છે, તેથી તે વ્રત આગરવાળું કહેવાય છે. ” રૌહિણેય બોલ્યો, “ જનક ! જો પુરૂષ પરવશ હોય, તો તેને માટે આગાર કહેલા છે, પરંતુ જો તે સ્વવશ હોય તેમજ પહેલું સંહનન હોય, તો તેને માટે આગાર કહેલા નથી. ” પિતાએ કહ્યું, “ વત્સ ! આ શત્રુઓને છોડવા ન જોઈએ, માટે આગળ આદ્ય. ” “ હું કદિ પણ નિયમનો ભંગ કરીશ નહિ ” પુત્રે કહ્યું. પિતાનો ક્રૂર અતિ આક્રોશ આગ્રહ છતાં પણ તે રૌહિણેય ક્રૂર ન થયો. રૌહિણેય સૌમ્ય હોય, એટલે તે ક્રૂર ન થાય. જો રૌહિણેય ક્રૂર થાય, તો તે જ્યોતિશાસ્ત્રથી વિરૂદ્ધ ગણાય. પછી રૌહિણેયનો પિતા નીતિષ્ટ તેના પુત્રે ઘણે વાર્યો, છતાં તે મૂઢબુદ્ધિવાળો દેખી થઈ કેટલું એક સ્નેહ લઈ શત્રુઓની પછવાડે આવ્યો. તેને જોઈ શત્રુઓએ જાણ્યું કે, “ આ માણસની પાસે સ્નેહ થોડું છે અને વળી તે વાણીયો છે, તો આપણને શું કરી શકશે ? ” આલું ચિંતવી તે શત્રુઓ બળથી પાછા વળ્યા. અને તેઓએ મરવાનો નિશ્ચય કરી તે મંત્રીને યુદ્ધમાં મારી નાખ્યો. જો મનુષ્યો નીતિધર્મના દેખી જાને છે, તેઓનું શુભ થતું નથી. વળી કહ્યું છે કે, “ હાહા ! પુરૂષોએ બહીકથી નારી જતા શત્રુની પાછળ જવું નહિ. જો તે મરવાનો નિશ્ચય કરે-મરણીયો

થાય, તો તેનામાં શૌર્ય કદાચિત્ પ્રગટ થઈ આવે. જ્યોતિષીના દ્રેષીઓનું કુશળ થતું નથી, વૈદ્યાના દ્રેષીઓને જીવિત ટકતું નથી, નીતિના દ્રેષીઓને લક્ષ્મી રહેતી નથી અને ધર્મના દ્રેષીઓને તો કુશળ, આયુષ્ય અને લક્ષ્મીમાંથી એક પણ રહેતું નથી. ” પિતાના મૃત્યુના ખગર સાંભળી રૌહિણેય પરમ વેરાગ્યને પામી ગયો. પછી પોતાના પુત્રને રાત્રી ઉપર બેસારી પોતે દીક્ષા ગ્રહણ કરી, તે પ્રત પાળી અંતે અનશન લઈ મૃત્યુ પામી મુખ સંપત્તિમાં ચડીયાતા એવા અચ્યુત દેવલોકમાં ગયો. આ પ્રમાણે રૌહિણેય દિગ્વિરતિ પ્રત પાળવાથી મુખી થયો, અને તેનો પિતા નીતિઘટ તે પ્રત ભાંગવાથી શત્રુઓને હાથે માર્યો ગયો. મંત્રી નીતિઘટ દોષાકર અને રૌહિણેયથી વર્જિત રહ્યો નેથી તેનો દેહ તમથી ગ્રસ્ત થયો, એ અવશ્ય ઘટિતજ થયું. તે બંનેને આ લોક અને પરલોકમાં પરાભૂતિ થઈ હતી, તે ઉપરથી આ છઠું પ્રત પાળવું જોઈએ કે જેનાથી કષ્ટ ન થાય.

इति षष्ठव्रत.

જે ભોગોપભોગની વસ્તુઓમાં વળવા યોગ્ય હોય, તે વર્ણ શકાય તેવી ન હોય, તો તેની અંદર અમુક સંખ્યાનો નિયમ ધારવામાં આવે, તે બીજું શુભમત કહેવાય છે. તે બીજા ભોગોપભોગ નામના શુભમતને જે ધર્મપરાયણ પુરોહિતે અંગીકાર કરી પાળે છે, તેઓ સ્વર્ણશેખરની જેમ દીર્ઘ આયુષ્ય અને પરલોકમાં મહાગતિને પ્રાપ્ત થાય છે અને જે પુરોહિતે તે મન લઈ તેની વિરાધના કરે છે, તેઓ મહેન્દ્રની જેમ અદ્ય આયુષ્ય અને પરલોકમાં દુર્ગતિને પ્રાપ્ત થાય છે.

स्वर्णशेखर અને મહેન્દ્રની કથા.

અંદન નામના નગરમાં ગંધના જેવા ઉજ્જવળ યશવાળો રાખ નામે એક રાજા પૂર્વે થયો હતો. તે નગરમાં યશોધનજી નામે એક શ્રેષ્ઠી રહેતો હતો. તે શેઠને મહેન્દ્ર અને સ્વર્ણશેખર નામે બે પુત્રો હતા. તે બંને યાવન વયને પ્રાપ્ત થતાં એક વખતે શ્રેષ્ઠીએ તેમને પુછ્યું કે, “ તમે બંને તમારા કુટુંબનો નિર્વાહ શી રીતે કરશો ? ” તે સાંભળી તેઓમાં મોટા પવિત્ર પુત્રે પિતાને કહ્યું કે, “ હું ઉત્તમ દેશાંતરે જઈ વેપાર કરી માગ કુટુંબનો સ્વકુળની યોગ્યતા પ્રમાણે નિર્વાહ કરીશ. ” બીજા પુત્રે કહ્યું કે, “ હું બે રાજપુત્રીઓને પરણી રાજા શંખને શહેરમાંથી બાહર કાઢી મુકી રાજા થઈને મારા કુટુંબનો અને બીજાનો નિર્વાહ કરીશ. પિતાજી, તમારે તેની શી ચિંતા છે ? ”

૧ નીતિઘટ—નીતિનો ઘટો હોય તે (અગાન-મિથ્યાત્વ યોગે) દેવાકર દોષના ખાખર થાય અથવા અંદ્ર અને રૌહિણેય બુધથી વર્જિત હોય, તો તે તમ-રાહુથી પ્રભુ થાય છે. ૨ એકને પરાભૂતિ—મોટી સમૃદ્ધિ અને બીજાને પરાભૂતિ—પરાભવ થયો હતો.

નાના પુત્રનાં આવાં વચન સાંભળી પિતાએ ક્રોધથી કહ્યું, “ અરે વાચાળ ! આણું અમંગળ અને અયોગ્ય પ્રત્યક્ષ કેમ બોલે છે ? તું મારે ઘર છોડી દે, નહીં તો તારા દેહ રહેશે નહીં. તું અમારે દુઃખ લઈને દૂર થા અને તેવીજ રીતે તારા કુત્રનું રક્ષણ કર્યું. ” આ પ્રમાણે તરછોડીને પિતાએ તેને બળાત્કારે કાઢી મુક્યો. તે ત્યાંથી નીકળીને ભારા મતવાળા નાગપુર નામના નગરમાં ગયો. ત્યાં લેખશાળામાં રહેલા ચૈદ્ર વિદ્યાઓમાં અતુર એવા પાઠકને પ્રણામ કરી તેણે આ પ્રમાણે કહ્યું, “ ઉપાધ્યાયજી, આપ મને ઘણી ઉત્તમ કળાઓ લણાવો. ” તે સાંભળી ઉપાધ્યાયે કહ્યું કે, “ વત્સ મારી પાસે ખુશીથી અધ્યયન કર્યું. ” પછી અધિક બુદ્ધિવાળા તેને ઉપાધ્યાય આદરપૂર્વક લણવા લાગ્યા. તે જોઈ બીજા અભ્યાસીઓ તેની ઉપર મત્સરભાવ દર્શાવા લાગ્યા. પણ તે તેમના મનને સંતોષ આપવા માટે તેની દરકાર કરતો નહિ. લોકોમાં કહેવત છે કે, સમવાયસંપ છે, તેજ જય આપનારો થાય છે. તે પાઠશાળામાં લક્ષ્મીપતિ રાજકુમાર સદા વિદ્યાભ્યાસ કરવા આવતો. તેની પાસે જઈને એ દરજ્જાએવર વિવિધ જાતનું જ્ઞાન સાંભળતો હતો. તેણે સર્વ લિપિઓ અને વિશ્વમાં વિખ્યાત એવી અનેક ભાષાઓ જાણી લીધી. ગુરૂના પ્રસાદથી શું ન થાય ?

આ અરસામાં મગધ દેશમાં ચંદ્ર નામે એક રાજા હતો. તે રાજાને ધારિણી નામની રાણીની કુશિથી મૃણાલિની નામે એક પુત્રી થઈ હતી. તે યૌવનવયને પ્રાપ્ત થઈ. તેણીના જેવો કોઈ ક્ષત્રિયજાતિનો પ્રખ્યાત વર મળતો ન હતો. તેથી રાજા ચિંતાતુર રહેતો હતો. તેને તે પુત્રી ચિંતા આપનારી થઈ પડી. એક વખતે રાણીએ રાજાને ચિંતાતુર જોઈ પુછ્યું, “ સ્વામી, તમને શું કાંઈ પીડા છે ? ” તે સાંભળી રાજાએ કહ્યું, “ મને પુત્રી હંમેશાં માનેતી છે, પરંતુ તેણીને યોગ્ય એવો વર જોવામાં આવતો નથી, તેથી મને દુઃખ થાય છે. ” તે સાંભળી રાણીએ ચિંતબ્ધ કે, “ અહો ! ચંદ્રને મૃણાલિની પ્રિય હોય છે. પણ આતો તેના સસવિતા છે તેથી તેના પ્રભાવથી તેને દુઃખ થાય એ ધટિત છે. ” રાણી બોલી—“ આપણા મંત્રીના પુત્રને તે પુત્રી આપો, તો તે સુખે રહે કારણકે, તે સુકુમાર છે, એટલે કદિ બાહેર આવતો નથી. ” તે સાંભળી રાજાએ એક વખતે મંત્રીને બોલાવીને કહ્યું કે, “ તમારા પુત્રની સાથે મારી પુત્રીનો વિવાહ કરીએ. ” તે સાંભળી મંત્રીએ પોતાના મનમાં શંકા લાવીને વિચાર્યું કે, “ મારો પુત્ર દેાદીઓ છે. તેથી તે ચોરની જેમ એકાંતેજ રહે છે. એ તે વાત છુપાવાને લોકોમાં જુદી રીતે વાત ચલાવી છે. હવે આ રાજા તરફથી મારે વિકેટ સંકટ આવી પડ્યું. જો તે સાચી વાત હમણાં જ કરીશ, તો તેથી નુકસાની થયો, માટે હાલ તો વખતનો વિલંબ કરવા રાજાના વચનને માની લઉં. ” આણું વિચારી તેણે રાજાનું વચન કબુલ કર્યું. સુકૃત વિના તેની

સદ્ગુણિય યતીજ નથી કે જેથી સંકટમાંથી મોક્ષ થાય પછી મંત્રી ઘેર આંવ્યો અને તેણે તે વૃત્તાંત પોતાની પત્નીને કહ્યો. તેણીએ કહ્યું, “અરે નાય ! તમે ઘણું વિપરીત કયું.” મંત્રીએ કહ્યું, “હું આ દુષ્કર કાર્યનો ખેદ કરીશ નહિ. હું ગોત્ર દેવીની આરાધના કરી બધું સાર કરીશ.” પછી મંત્રીએ ગેત્રદેવીની વિધિથી આરાધના કરી. તે પ્રત્યક્ષ થઇને બોલી, “ઉત્તમ એવા નાગપુર નગરના વનની અંદર જે કુમાર છે, તેને માણસો મોકલીને બોલાવો, તેની સાથે રાજકુમારીનો વિવાહ કરી પછી તેને તમારે પાછો ત્યાં મોકલી દેવો. એમ કરવાથી તમે કેટલોક વખત કાલને (જતો) ભેદ શકશો નહિ,” દેવીના આ વચન ઉપરથી મંત્રીએ તે નાગપુરમાં માણસોને મોકલ્યા. તે વખતે પેલો કુમાર કીડા કરવા માટે વનમાં આંવ્યો હતો, તેને અશ્વ ઉપર બેસારી તેઓ તરત પાછા પોતાને સ્થાને આવી પહોંચ્યા. પુરૂષોને લાગ્યોદય થવાથી બધું સાંજ થાય છે. પછી તે કુમારને વિધિથી યૃંગાર ધરાવી હસ્તી ઉપર બેસારી રાજમંદિરમાં લાવવામાં આવ્યો. ધવલ-મંગળ થતાં શુભ સમયે મોટા ઉત્સવથી તેને ગજપુત્રીનું પાણિમહલ કરાવ્યું. તે વખતે તે કુમારે રાજપુત્રીના ઉત્તમ હાથમાંથી સુદારાન જેવીને પોતાની આંગળીમાં નાખી દીધું. વિવાહ કાર્ય પૂર્ણ થયા પછી તે મંત્રીના માણસો તેને પાછા નાગપુરમાં મોકલી આવ્યા. ધૂતલોકો પોતાના કામમાં ચીવેટવાલા હોય છે. તે કુમાર ત્યારથી ચિંતાતુર રહેવા લાગ્યો. તેને કોઇ ઠેકાણે ચેન પડતું નહિ. તે જ્યાં ત્યાં શયન અને ભોજન કરતો હતો. એક વખતે તે કોઇ દેવકુલમાં સૂતો હતો, તેવામાં તેણે લોકોના મુખમાંથી મુખદાયક અને પ્રીતિ કરે તેવું સદ્વચન આ પ્રમાણે સાંભળ્યું. “મગધદેશમાં શ્વેત અશ્વવાલો અંદ્ર નામે રાજા છે. તે રાજાને સરોવર બોદાવતાં કેટલાંએક પત્રો મલી આવ્યાં છે, પરંતુ અત્યારે આ પૃથ્વી ઉપર કોઇ માણસ તે પત્રની ક્ષિપિ જાણી શકતો નથી. તે ઉપરથી રાજાએ પોતાના પુરૂષો પાસે ફેરવે પટલ વગડાવ્યો છે કે, જે કોઇ વિદ્વત્ શિરોમણિપુરૂષ એ પત્રો વાંચી આપે તેને રાજા પોતાની પુત્રી અને અધુર રાજ્ય આપશે.” ચતુરપુરૂષોમાં મુગટમણિપુરૂષ એવા કોઇ આલાક પુરૂષે તે પટલનો સ્પર્શ કર્યો નહિ. તે સાંભળી એ કુમાર ત્યાં ગયો અને તેણે હાથ વડે પટલનો સ્પર્શ કર્યો. રાજાના માણસો તે વિનીતકુમારને રાજદ્વારમાં લઇ ગયા. રાજાએ સભામાં તેનું સન્માન કરી તે પત્રો બતાવ્યા. તે ચતુરનરે પોતાના નામની જેમ તે પત્રો તરત વાંચી આપ્યા. તેમાં લખ્યું હતું કે, “આ ઠેકાણેથી દશ હાથ છેટે નીચે જમીનમાં ચૌદ કોટી સુવર્ણ છે.” રાજાએ તે પ્રમાણે બોલ્યું, ત્યાં તે ઠેકાણેથી દ્રવ્યના નિધિઓ પ્રાપ્ત થયા. તે ભેદ સદ્ગુણિયવાલા લોકો હવે પામ્યા અને રાજાએ પોતાની પ્રતિજ્ઞા પ્રમાણે તે કુમારને પોતાની પુત્રી અને અર્ધ રાજ્ય આપ્યું.

એક વખતે કુમાર રાજપુત્રી કનકમંજરીની સાથે ગોખમાં બેસી હર્ષવટે સોગંદ-
ખાણની કીડા કરતો હતો. તેવામાં પોતાના પતિ કુમારના હાથમાં પોતાની મોટી
ખેનના નામની મુદ્રિકા ભેવામાં આવી. તે બેઠા આશ્ચર્ય પામતી રાજપુત્રી તે મુદ્રિકા
લઈ રાજની પાસે આવી, અને તે મુદ્રિકા આગળ મુકી. તેને બેઠા રાજ ચમત્કાર પામી
ગયો અને બોલ્યો કે, " પુત્રિ ! આ મુદ્રિકા તને ક્યાંથી પ્રાપ્ત થઈ ? તે સત્વર કહે. "

કનકમંજરી બોલી, " તાત ! મેં આ મુદ્રિકા તમારા જમાઈના હાથમાંથી લઈ લીધી
છે. " પછી રાજાએ તે મુદ્રિકા કોણ રથે ગોપવી પોતાની મોટી પુત્રીને બોલાવી. જેનું
અંગ ડુંગલ થઈ ગયું છે, એવી તે પુત્રી આવી અને પિતાના ચરણમાં નમન કરી શોક
સહિત કૃષ્ણમુખી થઈ રાજની આગળ બેઠી. રાજાએ તેણીને પુછ્યું, " વત્સે ! તારી
આવી દશા કેમ થઈ છે ? " પુત્રીએ તે વખતે પિતાને જણાવ્યું, " પિતાજી, પહેલાં જે
પુરૂષ મને પરણી ગયો છે, તે મંત્રિપુત્ર નથી પણ બીજો છે, તે પુરૂષે પરણતી વખતે
મારા હાથમાંથી મુદ્રારત્ન લઈ લીધું હતું. દૃષ્ટિને મુગ્ધ આપનાર તે રત્ન તે મંત્રિપુત્રના
હાથમાં મારા ભેવામાં આવ્યું નહિં તેથી હું તેને ખાતા સમાન માતું છું તેની ચિંતાને
લીધેજ મારી આ ડુંગલતા થઈ છે. " પછી રાજાએ સ્વર્ણશેખર કુમારને બોલાવી પછ્યું
કે, " હે ચતુર કુમાર ! આ મુદ્રિકા તમારા હાથમાં ક્યાંથી આવી ? " કુમારે નિર્વિવાદ-
રીતે રાજની આગળ તે બધો વૃત્તાંત કહી આપ્યો. તે વખતે રાજાને હર્ષ ઉત્પન્ન થયો.
પછી રાજાએ મંત્રીને તેના પુત્ર સાથે તરત બોલાવ્યો. માખીઓના સમૂહથી ભરેલો,
બેસી ગયેલી નાસિકાવાલો, ઉત્તમ જનોએ નિંદેલો અને કોઠના રોગરૂપી ગ્રહે ગ્રસ્ત કરેલો
એવો તે મંત્રિપુત્ર રાજાએ બોલ્યો. તેને બોતાંજ રાજાએ કોપને ગ્રસ્ત રાખી કહ્યું, " મંત્રી
તમારા પુત્રની આવી સ્થિતિ કેમ દેખાય છે ? " મંત્રીએ કહ્યું, " વિવાહ થવાના સમ-
યથી મારો પુત્ર આવો થઈ ગયો છે. વિવાહ સમયે સર્વ જનોએ તેને સુંદર શરીરવાલો
બોલ્યો પરંતુ તમારી પુત્રીને લીધે તેના રૂપમાં આવો પરિવર્તન થઈ ગયો છે. " મંત્રીનાં
આ વચનો સાંભળી રાજપુત્રીએ પોતાની કુલદેવતાને કહ્યું કે, " હે દેવી ! જો આ મંત્રાતું
વચન સત્ય હોય, તો મને આ તેના પુત્રના જેવી કરી દે અને જો તે મંત્રી મૃષાવાદી હોય
તો આ સર્વ જનોના દેખતાં આ પાપીના મસ્તકના સો કટકા થઈ જાય. "

તત્કાળ તે મંત્રીના મસ્તકના સો કટકા થઈ ગયા. પૃથ્વીમાં સતીઓનું વચન
તરતજ સત્ય થાય છે. તે મંત્રી મૃત્યુ પામીને તે ડુંગરોને પ્રાપ્ત થયો તેના
વંણના સર્વ લોકોનો રાજાએ પોતાના દેશમાંથી બહિષ્કાર કર્યો. રાજાએ તત્કાળ ફક્ત
આપનારા હોય છે. પછી રાજકુમારી મૃષ્ટાકિની પોતાના હિતકારી પતિને હર્ષથી
લજવા લાગી. સ્વર્ણશેખર કુમાર પણ જાને પત્નીઓની સાથે વિષય મુગ્ધ ભોગવવા લાગ્યો.

એક વખતે રાજા ૧-આજ્ઞા લઈ કુમાર સ્વર્ણશેખર ઉત્તમ મંત્રિઓ સાથે મળી મોટી સેના લઈને શંખરાજને ત્યાં કરવા આવ્યો. તેને આવતો જાણી શંખરાજ પોતાના અંદનનગરને છોડી નાશી ગયો. પછી ઘણા લોકોએ મોટા ઉત્સાહપૂર્વક તેનો નગરમાં પ્રવેશ કરાવ્યો. પુણ્યથી સર્વ સ્થળે માન્યતા થાય છે. રાજા સ્વર્ણશેખર જનસમૂહમાં આવતાં લય પામીને શંખરાજને જે કંકણુતા છોડી દીધી, તે ઘટિત છે. શંખને વનવાસમાં શુભ સંપ્રદાય ન થયો, તેમાં પણ જે તેને જીવન ન હતું, એ મોટું આશ્ચર્ય-કારક બન્યું.

આ સમયે યશોધવજી શેઠ પોતાના પુત્રને સાથે લઈ રત્નોથી ભરેલા કુવળુંના ચાળની અફળુત ભેટ આગળ મુકી પ્રણામ કર્યો. રાજા સ્વર્ણશેખરે શુદ્ધ હૃદયે પુછ્યું કે, “શેઠજી, તમે મને ઓલખો છો ?” શેઠે કહ્યું, “તમેને કોણ ન ઓલખે ?” રાજા બોલ્યો, “હું વેપારી, તમે મને વ્યવહારથી જાણો છો, પણ આ સ્વર્ણશેખર પુત્રને પોતાના પુત્રપણાથી જાણતા નહીં હો.” તે સાંભળી શેઠ પોતાના પુત્ર સહિત અમરકાર પામી ગયા, તો પણ મનમાં શંકા રહેવાથી તે મૌન ધરીને રહ્યા. પછી રાજાએ તેમને સત્કાર કરી પોતાના નવીન ભાગ્યનો સર્વ વૃત્તાંત આદિથી કહી સંભળાવ્યો. પછી રાજાએ પોતાના જ્યેષ્ઠ બંધુ મહેંદ્રને પ્રધાન બનાવ્યા અને (પોતાના) પિતાને લક્ષ્મીના સ્થાનરૂપ એવી શ્રેષ્ઠિપદવી આપી.

એક વખતે રાજા સ્વર્ણશેખર પોતાના જાણી સાથે નંદન ઉદ્યાનમાં રહેલા, ધર્મધોષ નામના સરિને ભાવપૂર્વક વાંદવા ગયો. શુદ્ધે બારવત સંબંધી દેશના આપી. તેમાં ભોગોપભોગ મતનું વિગ્રેષ વર્ણન કરીને કહ્યું કે, “રાજા ! યત્નથી વિવેકી પુરુષોએ મધ વિગેરે બાવીશ પ્રકારના અલક્ષનો ત્યાગ કરવો જોઈએ, કંઈ વિગેરે બાવીશ અનંત કાર્યને વર્જવા અને જંતુવાલા ફલ, પગ, પુષ્પ અને માન્યને પણ વર્જવા, પંડિ-તોએ પાપના મૂલરૂપ એવા અંગારકમં પ્રમુખ પંદર પ્રકારના ખરકોને છોડી દેવાં.” શુદ્ધે આ ઉપદેશ સાંભળી હૃદયમાં અંશારમાં આરૂપ ધર્મને ધારણ કરનારા રાજાએ પોતાના બંધુની સાથે તે ભોગોપભોગ મત અંગીકાર કર્યું.

એક વખતે વસંતઋતુનો સમય આવતાં રાજા પોતાના બંધુની સાથે મોટા પરિ-વાર લઈ કીડા કરવા માટે વનમાં ગયો. ત્યાં વનપાલે આવી રાજાની આગળ ફેલાતી ભેટ ધરી. તે દલ જોઈ રાજાએ વનપાળને પુછ્યું કે, “આ ફેલાતું નામ શું છે ?” વનપાળ બોલ્યો, “રાજા ! એ ફેલાતો નામ હું જાણતો નથી. તે અતિ મનોહર અને અપૂર્વ

૧ કંકણુ શંખના બને છે. અને શંખે કંકણુતા-કંકણુપણું છોડ્યું તે આશ્ચર્ય. ૨ રાખને વનવાસમાં-જગવાસમાંજ શુભસંપ્રદાય થવો જોઈએ.

જાણીને તમારી પાસે લાવ્યો છું.” રાજાએ કહ્યું, “જેનું નામ જાણ્યું ન હોય તેવાં ફલનો સ્વાદ લેવાનો મેં નિયમ લીધો છે.” પછી રસનો લોટુપએવો તેનો ખંધુ મહેંદ્ર તે ફલ ખાઈ ગયો. તે ઝેરી વૃક્ષના ફલ ખાવાથી તે તરતજ પંચતવને પામી ગયો; તે મૃત્યુ પામીને વ્યંતર થયો. રાજા સ્વર્ણશેખરને તે જોઈ વેરાગ્ય ઉત્પન્ન થયો. તેણે પોતાના રાજ્ય ઉપર પુત્રને બેસારી પોતે યથોદય ગુરૂની પાસે દીક્ષા ગ્રહણ કરી. છેવટે આયુષ્યનો ક્ષય થતાં મૃત્યુ પામીને તે એવેયકમાં દેવતા થયો. આ પ્રમાણે લોગોપભોગ વ્રતને પાળનારા પુરૂષો આ સંસારમાં સુખી થાય છે અને નહિં પાલનારા પુરૂષો દુઃખી થાય છે.

જ્ઞાત સત્ત્વં વ્રતમ્

જેથી મનુષ્યને અર્થ પ્રયોજન વિના કર્મરૂપી રાજા ધર્મરૂપી દ્રવ્ય હરીને ઠંડા આપે છે, તેથી તે અનર્થદંડ કહેવાય છે. જલના રસની જેમ જે લક્ષણ ન કરવાથી પીડા કરનારું છે, તે જે વડે જાણીને વર્જવા યોગ્ય થાય તે અનર્થદંડ નામે ત્રીજું ગુણવ્રત છે. જે પુરૂષો તે અનર્થદંડનો ભાગ કરે છે, તેઓ આ પૃથ્વીમાં વીરસેનની જેમ સર્વ માન્ય અને પ્રશંસનીય થાય છે. અને જેઓ કિલ્લ પુલ્લિવાળા થઈ ખોટા વિચારો વિગેરેથી તે અનર્થદંડ આચરે છે તેઓ પદ્મસેનની જેમ મોટું દુઃખ પામે છે.

વીરસેન અને પદ્મસેનની કથા.

મલ્લય નામના નગરમાં વિમળ નામે રાજા હતો. ત્યાં વીરસેન નામે એક શેઠ રહેતો હતો. તેને વીરમતી નામે સ્ત્રી હતી. તે સ્ત્રીની કુક્ષિણી પદ્મસેન નામે એક પુત્ર થયો. તે પદ્મસેન કૃતપુલ્લિવાળો હતો અને મંત્ર ચંત્રના પ્રયોગો કરવામાં સદા આદર રાખતો હતો. એક વખતે પુણ્યને આપનારી તેની વાહનશાળામાં શ્રુતસમુદ્રના પારગામી શ્રુતસાગર નામના સૂરિ આવીને રહ્યા. તે સમયે વીરસેન પોતાના પુત્ર પદ્મસેનની સાથે ત્યાં આવી ગુરૂને નમસ્કાર કરી તેઓની આગળ યોગ્ય સ્થાને બેઠો. તેવામાં કોઈ વ્યંતર સૂરિની પાસે પ્રત્યક્ષ થઈ આવ્યો. સૂરિજીએ તેને ઉદ્દેશીને હિતકારી ઉપદેશ આપતાં કહ્યું કે, “દેવ ! તું નિરર્થક પાપ શામાટે ઉપાર્જન કરે છે ? વિબુધજનો સાર્થક જીવોનો ધાત કરતા નથી. કાંઈપણ સ્વાર્થની સિદ્ધિ શિવાય તું જે જીવધાત કરે છે, તે સારું નથી.” તે સાંભળી વીરસેનશેઠે કહ્યું કે, “સૂરિમહારાજ ! આપ કેને ઉપદેશ આપો છો ?” ગુરૂ બોલ્યા—“હું વ્યંતરને ઉપદેશ આપું છું.” “તે વ્યંતર કયાં છે ?” શેઠે પુછ્યું. “તારા પુત્રની ડાબી તરફ છે.” ગુરૂએ ઉત્તર આપ્યો. ત્યારે વીરસેન બોલ્યો, “અમો તેને કેમ જોઈ શકતા નથી ?” ગુરૂએ કહ્યું, “તમારા જેવાને

તે દૃષ્ટિગોચર થતો નથી.” વીરસેને કહ્યું, “તે વ્યંતરે કેવો અહિતકારી અનર્થ કર્યો?” ગુરૂ બોલ્યા. તેણે કરેલા અનર્થનો નિર્ણય સાંભળો:—વિજય નામના નગરમાં અરિ-મર્દન નામે રાજા છે, તેને સિંહના જેવો પરાક્રમી મુખ્યુદ્ધિ નામે મંત્રી છે અને વિજય નામે પુત્ર છે. એક વખતે રાજાની સજામાં કૃત્તન અને પુષ્પયનું પાત્રરૂપ કોઈ નિમિત્તિયો આવી ચડ્યો. તે રાજાને આશીર્વાદ આપી યોગ્ય આસને બેઠો. રાજાએ કાંઈક કળ આગળ ધરી તેને પુછ્યું, “જેપીજી, તમે શું નિમિત્ત બોલો છો? તે હમણું કહો.” જેપીએ કહ્યું, “રાજા, હું ભૂત, ભવિષ્ય અને વર્તમાનના બનાવો બોલું છું.” રાજા બોલ્યો, “હે વિદ્યુત શિરોમણિ! ભૂત અને વર્તમાનનું તો શું પ્રયોજન છે? પરંતુ કાંઈ ભવિષ્યની વાત કહો.” જેપી બોલ્યો—“સ્વામી! આજથી સાતમે દિવસે આ તમારા મંત્રીનો કુટુંબ અહિત નાશ થઈ જશે.” રાજાએ કહ્યું, “તે વાતની ખાત્રી શી?” જેપી બોલ્યો, “હે નરાધિપ! જો હમણાંજ તમારો હસ્તી ખીલો ઉખેડીને અહિં આવે તો મારી વાળી સત્ય માનજો.” જેપી આ પ્રમાણે કહેતો હતો, તેવામાં હસ્તી ત્યાં આવ્યો. તેને જોતાંજ બધે શાપ લાગ્યો હોય તેમ રાજા ખેદ પામી ગયો. રાજાને તેવો ખેદાતુર જોઈ મંત્રીએ કહ્યું, “સ્વામી! આપ હૃદયમાં શામાટે દુઃખ ધરો છો? હું તેનો ઉપાય કરીશ.” પછી તે મંત્રી જેપીને પોતાને ઘેર લઈ ગયો અને પુછ્યું કે, ‘શા કારણથી મારા કુલનો ક્ષય થશે?’ જેપીએ કહ્યું, “તમારા પુત્રથી.” મંત્રીએ પુનઃ કહ્યું, “તે પુત્ર એવું શું કરશે, કે જેથી મારા કુલનો ક્ષય થશે?” જેપીએ કહ્યું, “તમારો પુત્ર રાજાના ઘરમાં અન્યાય કરશે, તેને લઈને તમને હાનિ થશે.” જેપીનાં આવાં વચન સાંભળી તેણે જેપીનો સત્કાર કર્યો. પછી એકાંતે બોલાવીને તેણે પુત્રને કહ્યું, “વત્સ! તારાથી આપણા કુટુંબનો ક્ષય અવશ્ય થવાનો છે.” પુત્ર બોલ્યો, “પિતાજી, જો એમ હોય, તો હું પોતે મૃત્યુ પામીશ પણ સ્વકુટુંબનો ક્ષય કદિ પણ કરીશ નહિ.” મંત્રીએ કહ્યું, “વત્સ! જો તારા મૃત્યુથી કુટુંબ જીવે, તો પછી વિચાર કરવામાં ચતુર આશયવાળું માઈ મંત્રિત્વ કયાં રહે? જ્યારે હું તને અને કુટુંબને જીવાડું તોજ મારી ખુદ્દિની ખરી સિદ્ધિ ગણાય; પરંતુ તારે મારા વચન પ્રમાણે કરવું પડશે.” “તમાઈ એવું વચન શું છે?” પુત્રે પુછ્યું. એટલે મંત્રીએ કહ્યું, “વત્સ! તું હમણાંજ એક પેટીમાં પ્રવેશ કર્યો, એથી કુટુંબનું જીવિત રહેશે.” પુત્રે તે વાત કબુલ કરી. પછી મંત્રીએ અંદર પકવાન અને જળ સ્થાપી રાખી એક પેટીમાં પુત્રને હરકત ન થાય તેવી રીતે રાખ્યો. તે પેટી રાજાની સજામાં લાવી મંત્રીએ રાજાને આ પ્રમાણે કહ્યું, “સ્વામી, જો તે જેપીનું વચન સત્ય થાય, તો આ પેટીમાં રહેલું માઈ સર્વસ્વ તમારે લઈ લેવું અને જો તેનું વચન મિથ્યા થાય, તો આ સર્વસ્વ મને પાછું આપવું. આ પેટી ત્રયાં મુખી તે દિવસ આવે (અવધિ પૂરી થાય) ત્યાં મુખી તમારો નજરે રાખવી.”

આ પ્રમાણે ઠહી તાણું વાસીને તે પેટી રાજની નજરે રાખી અને તેની કુંચી રાજને સોંપી દીધી. રાજએ તે પેટીને સારી રીતે રક્ષણમાં રાખી. પછી મંત્રી ઘેર ગયો અને પોતાના ઘરને સુસ્થ રાખ્યું તે સાથે પોતાના હૃદયમાં પંચનમસ્કારનું ધ્યાન કરવા લાગ્યો.

જ્યારે સાતમો દિવસ આવ્યો એટલે મંત્રીનો પુત્ર રાજપુત્રીના ઘરમાં ગયો. અને તેણે આદરથી તેણીની પ્રાર્થના કરી. રાજપુત્રીએ તેની ઇચ્છા જ્યારે કરી નહિ ત્યારે તેણે તેણીનો એટલો છેદી નાખ્યો. રાજપુત્રીએ ભયાકુલ થઈ ધુન્ધારવ કર્યો, જેથી તરતજ રાજના સુભટો ત્યાં દોડી આવ્યા. મંત્રિપુત્ર એટલો લઈ મંત્રીને ઘેર નાશી ગયો. સુભટોએ જાવી રાજને જાહેર કર્યું. પછી રાજએ કુટુંબ સહિત મંત્રિપુત્રનો વધ કરવાને ચાંડસેન નામના સેનાપતિને સેના સાથે મોકલ્યો. મંત્રીએ પોતાના ઘરનું દ્વાર બંધ કરી તે સેનાપતિને આદરપૂર્વક જણાવ્યું કે, “ પેલા જોધીનાં વચન સાંભળવાથી પહેલેથીજ તમારા માટે પ્રાણ કલ્પેલા છે, પરંતુ મને હમણાંજ રાજની પાસે લઈ જાઓ, કે જેથી હું એકવાર અમૃત જેવા તે રાજને આદરથી વિદાયિ કરું. તેમજ પેટીમાં રહેલું રત્ન વિગેરે મારું દ્રવ્ય હું પોતે પરીક્ષા કરી રાજને અર્પણ કરું; પાછળથી પ્રાતાઃકાલે આ તમારું કર્તવ્ય અનાયાસે કરજો, નહીં તો ઉદરને મારવાને એક મોટા પર્વતને ખોદવા જેવું થશે. ” સુભટોએ તે સાંભળી રાજની આગળ જઈને તે નિવેદન કર્યું. પછી રાજએ મંત્રીને ખેલાવ્યો, અને પેલી પેટી ઉઘાડી. તેની અંદર જોવામાં જોયું, ત્યાં હાથા હાથમાં એટલો અને જમણા હાથમાં છુરી સાથે રહેલો મંત્રિપુત્ર જોવામાં આવ્યો. તેને જોઈ રાજએ વિસ્મયપામી મંત્રીને કહ્યું કે, “ આ શું ? ” મંત્રીએ કહ્યું, “ દેવ ! મારી બુદ્ધિની કલ્પનાથી મેં આમ કર્યું હતું. ” રાજએ કહ્યું, “ તો આના હાથમાં એટલો કેમ છે ? ” મંત્રી બોલ્યો, “ ભૂપતિ ! આવી એકા કેાઈ વ્યંતરે કરેલી છે, એમ જણજો. તેવામાં તે વ્યંતર એટલો અને છુરીને સાથે લઈ ખડગડાટ હસતો આકાશ માર્ગે આવ્યો ગયો. પછી રાજએ પોતાની પુત્રીને ખેલાવીને પુછ્યું કે “ તને હમણાં શું થયું હતું ? ” રાજપુત્રીએ લોકોએ જેવી રીતે જોયેલા, તે પ્રમાણે જણાવ સંબંધ ઠહી આપ્યો. પછી રાજએ તે મંત્રીને પુત્રની સાથે માન આપ્યું. હે શ્રેષ્ઠી, તે વ્યંતર ગાદિ આવેલો છે. તેથી હું હમણાં તેને ઉપદેશ આપું છું તે સાંભળી વ્યંતર અને પુત્ર સહિત શેઠ પ્રતિબોધ પામી ગયા. વ્યંતર ત્યારથી અનર્થદંડને ત્યાગ કરી કોઈ ઠેકાણે આવ્યો ગયો. વીરસેન અને પદ્મસેને પછી શરૂને આ પ્રમાણે કહ્યું, “ હે મુનતી, અમો જાનેને તે અનર્થદંડનું મત આપો. ” શરૂ બોલ્યા, “ તમો જાનેને આ મત પાળવું મુશ્કેલ છે, જે જૂહસ્થ એ મત ગ્રહણ કરે, તેણે અપ-નહાઈ ધ્યાન, પાપ કર્મનો ઉપદેશ અને હિંસા કરનારને હિંસવસ્તુનું અર્પણ એટલા ન કરવા જોઈએ તેમજ પ્રમાદનું સેવન, ઔપધ તથા મંત્રનું કથન, દેવશરૂની આશાતના અને અતિચાર ન

કરવા બેઠાં. ” ગુરનાં આ વચનો સાંભળી વીરસેન ચેઠે કહ્યું, “ આપ પૂજ્ય ગુરના આદેશથી હું તે મતનું યથાશક્તિ પાલન કરીશ. ” પછી ગુરએ તેને તે વ્રત આપ્યું. પિતાની પાછળ રહેણ પદ્મસેન ભાવ રહિત હતો, તેમ છતાં તેણે બાહ્યવૃત્તિથી ગુરનાં વચન સાંભળી તે વ્રત અંગીકાર કર્યું.

એક વખતે તે નગરમાં કોઈ પૂતારો આવ્યો. મંત્રયંત્ર વિગેરેથી લોકોને આદર-પૂર્વક ઉતરતો હતો. પદ્મસેન અહર્નિશ આનંદથી તેની સેવા કરવા લાગ્યો. તે બેઠાં તેના પિતા વીરસેને વિશિષ્ટ ઉચિત ભાષાથી તેને આ પ્રમાણે શિક્ષા આપી—“ વત્સ ! એ પૂતારો માયાવી પરને વંચના કરવામાં તત્પર રહેનારો અને કુલિંગીઓનો ભક્ત છે, માટે કદિ પણ તારે તેનો સંગ કરવો નહિ. તેમાં જેઓ અનર્થદંડના વ્રતમાં તત્પર રહેનારા ધર્મી જન છે, તેમણે તો મંત્રયંત્રને માટે તેનો વિશેષપણે કદિ સંગ કરવો ન બેઠાં. ” એવી રીતે વિચારવાયોગ્ય ઘણાં વચનોવડે પિતાએ તેને વાર્યો તે છતાં પદ્મસેને કદિપણ તેનો સંગ છોડ્યો નહિ.

એક વખતે રત્નચૂડ નામનો કોઈ મિત્ર પદ્મસેનને મળી આવ્યો, તેની પાસે તે મંત્રપાઠ શીખ્યો. પછી તેણે પુછ્યું કે, “ તેની પાસે શીખેલા મંત્રો મલે છે ? ” તેણે કહ્યું, “ તેણે મને ઉતાર્યો છે. અને મને જોતા મંત્ર વિગેરે આપ્યા છે. ” પદ્મસેને તે સાંભળીને તેની આગળ કહ્યું કે, “તેનું કહેલું ઔષધ વિગેરે સર્વ સાચું છે. તું તેમાંથી વંધ્યાકંઠપ ગ્રહણ કર્યું કે જેના પ્રયોગથી સ્ત્રીઓને અવશ્ય પુત્રદિ થાય છે અને તેથી કરીને પોતાનું મહત્ત્વ વધે છે. ” પછી રત્નચૂડે વંધ્યાકંઠપ લઈ રાજપત્નીને ઔષધ આપ્યું. ત ઉઘ ઔષધના યોગથી રાજપત્ની મૃત્યુની સ્થિતિમાં આવી ગઈ. રાજાએ પોતાના માણસો મોકલી રત્નચૂડને મધૂરજાંઘથી બાંધી લોકનિંદાપૂર્વક પોતાની પાસે બોલાવ્યો અને કહ્યું કે, “ અરે અધમ ! તું આ શું કર્યું, કે જેથી મારી શુભવતી પત્ની હમણાંજ મૃત્યુની સ્થિતિમાં આવી ગઈ ? ” રત્નચૂડ બોલ્યો, “ પદ્મસેને મને તે વંધ્યાકંઠપને પ્રયોગ કહ્યો હતો. પછી મેં તે પુત્ર રહિત એવી આપની રાણીને આપ્યો. ” રાજાએ રત્નચૂડને નિરપરાધી જાણી છોડી ચુક્યો. પછી પદ્મસેનને બોલાવી ક્રોધથી આ પ્રમાણે કહ્યું, “ અરે ! તે રત્નચૂડને વંધ્યાદોષને હરનારો જોટો પ્રયોગ કેમ શીખવ્યો ? ” પદ્મસેન બોલ્યો, “હું તો રત્નચૂડને બોલતો નથી. ” આ સાંભળી રાજાએ ચિંતન્યું કે, આજ મૃપાભાષી છે, તેમાં કોઈજાતનો સંશય નથી પછી રાજાએ ક્રોધથી પ્રજ્વલિત થઈને કહ્યું, “ જો આમાંથી મારી પત્ની વિપરીત થયે, તો હું તારા દોષને લઈને તારો શિરઃઉદ અવશ્ય કરીશ. ” રાજાનું આ વચન સાંભળી ભયથી બ્રાંત શરીરવાલો પદ્મસેન દ્વંદ્વ ક્રાંતવાદી મૃત્યુ પામી ગયો અને તે ચોથી નારદીમાં ગયો. તથા વીરસેન તે સુંદર અનર્થદંડ વિરતિનું વ્રત લાંબાવખત પાડી મૃત્યુ પામીને ઈશાન દેવ-

લોકમાં પાપ તથા સંતાપથી રહિત દેવતા થયો. એવી રીતે અનર્થદંડ વિરતિરૂપ વ્રતને પાળવામાં સુખ અને વિરાધવામાં દુઃખ જાણીને હિતને ઇચ્છનારા પુરૂષે તે અનર્થદંડને ભાગ કરવો.

इति अष्टमं व्रतम्

શ્રી જિનેશ્વરજી દિગ્વિરતિ વિગેરે ત્રણ વ્રતો શુભની પ્રાપ્તિને લઈને ભવ્ય શ્રાવકોના શુભવ્રત કહેલા છે. ચતિઓને સુંદર સામાયિક વ્રત બે પ્રકારનું કહેલું છે તે સદા પાળવાનું છે અને શ્રાવકોને સામાયિક ત્રણ પ્રકારનું કહેલું છે અને તે બે ધડી અને પાળવાનું છે. એ સામાયિક શુદ્ધ પાળવાથી મનુષ્ય મોક્ષને પામે છે તો એક લાખ સુવર્ણના જેટલું ધન એની પાસે કઈ ગણતરીમાં આવી શકે? સામાયિક વ્રતનો આશ્રય કરે છે, તે કલ્પિતિયંત્ર હોય, તો પણ એક વાનરની જેમ દેવપણાને પ્રાપ્ત થાય છે.

એક વાનરની કથા.

શકિતમતી નગરીમાં સિદ્ધ નામે એક ઉત્તમ વેદ હતા, પરંતુ તે ઘણા લોકો હોવાથી મુનિ શિવાયના માણસોને છેતરતો હતો. તે આર્તધ્યાનથી મૃત્યુ પામી અંત વાનર થયો. તે વાનર નિજન વનમાં માટો યૂથપતિ થયો. એક વખતે માર્ગમાંથી જાદુ થઈ વિખૂટા પડેલા સાધુઓ ત્યાં આવી વ્યથા. તેઓમાં એક મુનિના પગમાં દુસ્સહ કાટોલાંગ્યો. તેથી તે પુણ્યશાલી મુનિએ બીજા સાધુઓને કહ્યું કે, “ હું ચાલી શકતો નથી, મારે મને સુકીને તમે જાઓ. ” એટલે સર્વ સાધુઓ તેને ખમાવીને ચાલ્યા ગયા, અને તે એકલો કાંટાની વેદના લોગવતો ત્યાં રહ્યો. તે વખતે પેલા વાનરોનું યૂથ ત્યાં આગ્યું, અને તે સાધુને જોતાં જ તે વાનરોએ ચોદાની જેમ ક્રોધ કરી તેને મારવાને જેવામાં દોડતા હતા, તેવામાં પેલો યૂથપતિ વાનર આવી પહોંચ્યો. તે મુનિના દર્શનથી તેને જાતિસ્મરણ થઈ આગ્યું, એટલે મુનિને મારવાને ઉદ્યત થયેલા પોતાના સર્વ આશ્રિત વાનરોએ તેણે નિવાર્યા. પછી તેણે તે મુનિને નમસ્કાર કરી વિશદ્યા નામની શ્રીવધી વડે તે કાંટાનું શુદ્ધ કાઢી તે ઉપર મણસંદોહિણી ઔષધી લગાડી મુનિને મણ રહિત કરી દીધા એવામાં તે વાનરના નેત્રોમાં અશ્રુ જોઈ મુનિએ પુછ્યું, “ તે મારા ઉપકાર કર્યા; છતાં તું દુઃખી કેમ થાય છે ? ” પછી વાનરે પૃથ્વી ઉપર અક્ષરો લખી પોતાનો મનુષ્યભવ મુનિને જણાવ્યો. મુનિએ સ્વસ્થ થઈને તેને આ પ્રમાણે પ્રતિજ્ઞા આપ્યો. “ ભદ્ર ! ઉત્તમ જનોએ વર્જેલા આર્ત અને રોદધ્યાન કરવા નહિ. આર્તધ્યાનને લઈને તું પૂર્વે મનુષ્યભવને હારી તિયંત્રપણાને પ્રાપ્ત થયો છે. રોદધ્યાન કરવાથી તો નરકનીજ પ્રાપ્તિ થાય છે. તેથી એ દુર્ધ્યાનને છોડી દઈ તું સામાયિકવ્રત અંગીકાર કર્યો. જે વ્રતથી તને બીજા જન્મને વિશે સ્વર્ગ તથા મોક્ષ સંભવ : જે ” મનિતં આ

વચન સાંભળી તે સદ્ગુણિ વાનરે તે મુનિના પાસે ભાવ સામાયિકનો, અભિગ્રહ ધારણ કર્યો. પછી તે સાધુ સંમેતપર્વત ઉપર જઈને પોતાના ગુરૂને મળ્યા. તે વાનરે અન્યથા પર્વત ઉપર સામાયિક આદ્યું. ભાવિલાવના યોગે ત્યાં કોઈ એક સિંહ આવી ચડ્યો. ત્યાં તે વાનર આર્ત તથા રોદ્રધ્યાનનો પહિાર કરીને સ્થિર રહેલો તેને તે સિંહે લક્ષણ કરી લીધો; તે મૃત્યુ પામી જિનશાસનનું સાનિધ્ય કરનારો મહદ્ધિક અને ધાર્મિક વ્યંતર દેવતા થયો. ત્યાં ઘણા મુખ લોગવી કાઝ પૂર્ણ થતાં ભાંથી ચ્યવીને તે યથાર્થ નામથી વિખ્યાત મણિમંદિર નામના નગરમાં રાજા મણિશેખરની પત્ની મણિમાળાના ઉદરમાં ઉત્પન્ન થયો. રાજે શુભ સ્વપ્નાથી સૂચિત અને યોગ્ય ક્રિયાવાલો તે પૂર્ણસમયે પુત્રરૂપે ઉત્પન્ન થયો. તેનું નામ અરુણદેવ પાડવામાં આવ્યું. તે અનુક્રમે કલાકલાપથી શુકત થઈ યૌવનવયને પ્રાપ્ત થયો. એક વખતે તે સુમતિ નામના અમાત્યની સાથે વનમાં ગયો, ત્યાં વચમાં આવેલી એક સ્ત્રીને હીડોળા ઉપર બેઠેલી જોઈ. તે સુવતિના કટાક્ષથી વીંધાએલો તે તેણીની પાછળ આવ્યો ત્યાં તે સ્ત્રી તત્કાળ અદૃશ્ય થઈ ગઈ. તે સમયે કોઈ વિદ્યાધર તેની આગળ પ્રગટ થયો અને તેણે કોપના આટોપથી અતિ આક્રુલ થઈ તે કુમારને આ પ્રમાણે કહ્યું. “ જરે ! મેં ગ્રહણ કરેલી આ સ્ત્રીની તું ઇચ્છા કરે છે, જો તેની ઇચ્છા કરવી હોય, તો મારી સાથે સુદ્ધ કર્ય. ” આ પ્રમાણે કહી તે કુમારની સાથે તેણે સુદ્ધ કર્યું. વિદ્યાધર કુમારથી હણાઈને વૃથા પરલોકે ગયો (મરણ પામ્યો.) તે વખતે નાટ્યોન્મત્ત નામના તે વિદ્યાધરના બંધુએ આવી તે કુમારને અને સુમતિ-મંત્રીને ઉપાડી આકાશમાં ફેંક્યા. તેઓ જાને પડતાં પડતાં એક કુવામાં પડ્યા. કુવામાંથી ઘોનું પુંછડું અવલંબી તેઓ જાને બહાર નીકળ્યા. તે વખતે તૃપાતુર થયેલા કુમારે મંત્રીને કહ્યું કે, “ મંત્રી તમે અહિં રહો. મને તૃપાની અતિ બાધા થઈ છે, તો હું ગામ વિગેરેમાં જઈ કોઈ જલના સ્થાનની તપાસ કરું. ” આ પ્રમાણે કહી મંત્રીને ત્યાં મુકી કુમાર બે કોશ આગળ ગયો, ત્યાં કાંગરાવાળો એક કીડલો તેના જોવામાં આવ્યો. તેની અંદર તેણે પ્રવેશ કર્યો, ત્યાં લક્ષ્મીદેવીનું એક મંદિર જોયું. તે મંદિરમાં શોભ પામ્યા વગર તે દાખલ થયો, તેવામાં તે નરકુન્જરકુમારે એક હુન્ગી સ્ત્રીને અને અશોક વૃક્ષની શાખા સાથે બાંધેલા પુરૂષને અવલોક્યો. કુમારે તે હુન્ગી સ્ત્રીને પુછ્યું, “ બાઈ ! તું હુન્ગી કેમ દેખાય છે ? અને આ પુરૂષને કોણે બાંધ્યો છે ? તે મને કહે. ” તે સ્ત્રી બોલી, “ અમારો વૃત્તાંત સાંભળો, આ લક્ષ્મીરમણ નામે લક્ષ્મીદેવીનું પુરાતન કીડોધાન છે. પૃથ્વીમાં જો કોઈ પુરૂષ આ ઉધાનના પુષ્પાદિ ગ્રહણ કરે તો તે પુરૂષને લક્ષ્મીદેવી તરત વેગથી નિગ્રહ કરે છે. આ મારા સ્વામીએ આ ઉધાનના પુષ્પાદિ ગ્રહણ કર્યો, તે ઉપરથી લક્ષ્મીદેવીએ તેમને આ અશોકવૃક્ષની શાખા સાથે બાંધેલ છે, તેથી

હમણાં હું દુઃખી છું. તમે કોઈ પરોપકારી શરવીર પુરૂષ છો, તો આ મારા સ્વામીને દેવી પાસેથી તત્કાળ સુકત કરાવો. ” કુમારે તે વાત કબુલ કરી. પછી તેણે ત્યાં રહેલી એક વાપિકામાં સુખને માટે જલપાન અને સ્નાન કર્યું. પછી પોતાના પેલા સુમતિ મંત્રીને ત્યાં લાવી કુમાર લક્ષ્મીદેવીના મંદિરમાં ગયો. ત્યાં પુષ્પ વિગેરેથી દેવીની પૂજા કરી તેણે આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરી—“ હે કમલે ! તમે સારી શોભવાલા કમલના પુષ્પ ઉપર સ્થિતિ કરો છો, તેથી તે કમળ દેવતાઓમાં પણ લક્ષ્મી મેરૂવે છે, કમલાકર પણ એથી લોકોની તૃષ્ણા અને પરિતાપ હરે છે, ચારદા પણ તેને પોતાના હાથમાંથી કઢિપણ છોડતી નથી, સૂર્ય પણ તેની સાથેજ મેત્રી કરે છે. બીજાનું શું કહેવું, ભગવાન વીતરાગ પણ તેની ઉપર પોતાના ચરણો ધરે છે. શાસ્ત્રમાં સર્વ ધર્મોમાં દાનને પ્રધાન કહેલું છે, તે દાન જેના ઘરમાં તમે હો, તેનાથીજ આપી શકાય છે. ” આ સ્તુતિ સાંભળી લક્ષ્મીદેવી પ્રસન્ન થયાં અને તેને વર આપ્યો. કુમારે દેવીને કહ્યું કે, “ જો તમે પ્રસન્ન થયા હો, તો આ ખાંધેલા વિદ્યાધરને છોડી મુકો. ” તે સાંભળી લક્ષ્મીદેવી હર્ષિત થઈને બોલી, “ એતો બીજાનું કાર્ય છે, પરંતુ તારું પોતાનું કાંઈ કાર્ય હોય તે કહે. ” કુમાર બોલ્યો, “ જે પુરૂષ બીજાનું કાર્ય ન કરે અને લોકોમાં પોતાનું હિત કરે, તે પુરૂષ શા કામનો ? માટે આ વિદ્યાધરને સુકત કરો. ” પછી તેના વચનથી લક્ષ્મીદેવીએ તે વિદ્યાધરને સુકત કર્યો. જેથી વિદ્યાધર ભક્તિ સુકત થયો અને કુમારને આંખે વિદ્યાધરનું અશ્વર્ય આપ્યું. તે વખતે લક્ષ્મીદેવીએ વિદ્યાધરને પવિત્ર વચન કહ્યું કે “ તારે આ કુમારની સદા સેવા કરવી, તે તારો સ્વામી થશે. ” પછી તેઓ વનમાં ફરવા લાગ્યા, તેવામાં લક્ષ્મીદેવીએ નિર્મેલો હિતકારી શ્રી શાંતિનાથ પ્રભુનો મણિમય પ્રાસાદ તેમના જોવામાં આવ્યો. ત્યાં શાંતિનાથ પ્રભુને વિધિથી નમસ્કાર કરી તે કુમાર મંડપમાં આવ્યો, ત્યાં સરસ્વતીદેવીનું તેને દર્શન થયું. તત્કાળ તેણે સરસ્વતીદેવીની આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરવા માંડી—“ હે સરસ્વતી ! તમે આ સંસારરૂપ ક્ષારને ધોનારા સરસ્વતી નદી રૂપ છો, દુઃખના તાપને શાંતિ આપનારા તમે શરીર ધારી સરસ્વતી છો. હંસ પણ, તમારા સંગથી રવિવેદી થયો છે, તો પછી બીજા કેમ ન થાય ? જેથી શુદ્ધ ઉલ્લસ પક્ષવાલો તે હંસની રૂચિ રમાનસ ઉપર ધાય છે મનુષ્યો તમારા બળથી, દૃષ્ટિથી અગોચર એવા પદાર્થોને પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ જુએ છે. અન્યથા તમારા શિવાય તે સહજ અંધ જેવા રહે છે. વાદી જનો એકસોને છ લેદ વડે બીજા દેવતાઓને જુદા જુદા માને છે, પરંતુ તમે તો

૧ કમલાકર-સરોવર

૨ દૂધ અને જલને જુદું કરવાનો વિવેક હંસમાં હોય છે.

૩ શુદ્ધ-સ્વેત ભક્તિ પક્ષ-બને પાંખો ૪ માનસ-મન અને માનસ સરોવર.

હંમેશા સર્વને સંમત છે. જનસમૂહે નમેલા મહાદેવ વિગેરે દેવતાઓ. પણ તમને ભક્તિથી વંદના કરે છે, તો પછી બીજા બુધ-વિબુધોની શી વાત કરવી ?” આ પ્રમાણે સ્તુતિ કર્યાથી સતુષ્ઠ થયેલા સરસ્વતીએ સંતુષ્ઠ થઈ તે કુમારને એક હાજર વિદ્યાઓ આપી અને શાંતિમતિ નામે એક વિદ્યાધરની પુત્રી પણ આપી. પછી “ મારી ઉપર દેવીના મોટા પ્રસાદ થયો ” એમ કહી કુમાર ગોળ ઉપર બેઠો. તેવામાં વજ્રવેગ નામના વિદ્યાધરની પુત્રી શાંતિમતી દેવીની પૂજા કરવા માટે ત્યાં આવી તે સુંદર કુમારને જોઈ હર્ષ પામી ગઈ. તત્કાળ તેણીએ પોતાની પ્રતિહારીને કુમારની સમીપ મોકલી. તેણે કુમારને આ પ્રમાણે સંવચન કહ્યું, “ ભદ્ર ! ત્યાં સુધીમાં રથનૂપુર નગરમાંથી વજ્રવેગ વિદ્યાધર અહિં આવે, ત્યાં સુધી શિષ્ટજનોને પ્રિય એવા તમે અહિં રહેજો, જેથી તે પોતાની શાંતિમતી પુત્રી તમને ઉત્સવ સહિત આપે. ” કુમાર ત્યાં સુધી રોકાયો તેવામાં વજ્રવેગ વિદ્યાધર ઘણી સામગ્રી અને ઘણી ભેટો સાથે લઈને ત્યાં આવ્યો. તેણે પોતાની પુત્રી સાથે કુમારનો વિવાહ કર્યો તે વિદ્યાધરના પુત્રે હર્ષથી પોતાનું રાજ્ય પણ કુમારને આપ્યું. પછી તેને પોતાના નગરમાં લઈ જવામાં આવ્યો ત્યાં વિસ્તારવાળી સમૃદ્ધિથી પ્રસન્ન થયેલો અને જનસમૂહે પૂજેલો તે કુમાર નીતિથી રાજ્ય કરવા લાગ્યો.

એક વખતે કુમારે વજ્રવેગ વિદ્યાધરને આ પ્રમાણે કહ્યું, “ જે નાટ્યોન્મત્ત વિદ્યાધરે મને મારા મંત્રીની સાથે કુવામાં પાડ્યો હતો, તેની ઉપર ચડાઈ કરીને મારે તેને છૂટી લેવો છે. ” વજ્રવેગે તે વાત કબુલ કરી અને એણે વિદ્યાઓ સાધી લીધી, પછી કુમાર અતુરંગ સેના સાથે લઈ તેના નગરમાં ગયો. તે સમયે નાટ્યોન્મત્ત વાયુવેગ નામના વિદ્યાધરના શરણે ગયો. કુમાર અરુણદેવે એક દ્વતને મોકલ્યો. તે દ્વતે જઈ નાટ્યોન્મત્ત અને વાયુવેગને કહ્યું કે, “ તમો જાને તરત કુમાર અરુણદેવને શરણે આવો અથવા યુદ્ધભૂમિમાં આવો. ” દ્વતનાં આ વચનો સાંભળી જાને વિદ્યાધરે યુદ્ધને માટે તૈયાર થઈ નગરની બાહરે આવ્યા. બંધવાણ કુમારે તે જાનેને છૂટી લીધા પછી સર્વ વિદ્યાધરોએ મઢીને કુમાર અરુણદેવને વિદ્યાધરોના એશ્વર્યનું પદ આપ્યું.

એક વખત પોતાના રાજ્યને સુસ્થ કરી કુમાર વિદ્યાધરોની સાથે પોતાના મહિ-મંદિર નગરમાં આવ્યો, તેના પિતાએ મહાન ઉત્સવ કરી તેને પુરપ્રવેશ કરાવ્યો, અને હૃદયમાં હર્ષ લાવીને પોતાનું સમૃદ્ધિવાળું રાજ્ય તેને સોંપી દીધું. પછી હૃદયમાં પ્રતિબ્રાધ પામી પોતે ગુરૂની પાસે દીક્ષા લીધી. અરુણદેવ ત્યારથી ત્રણ જાંડનો અધિપતિ થયો.

એક વખતે વાજિત્રોના સમૂહસાથે જિનેશ્વરનો ઉત્તમ રથ નગરમાં ફરતો ફરતો રાજદ્વાર આગળ આવ્યો. અરુણદેવ તેને નમસ્કાર કરવાને સ્તવર આવ્યો ત્યાં એક મુનિને જોઈ તેને મોટી મૂર્છા આવી ગઈ, બાતિરમરણ થઈ આવતાં રાજાએ પ્રથમ

દેવને નમીને મુનિને અને પછી શુરને વંદના કરી, તે વળતે સૂરિ પોતે આ પ્રમાણે બોલ્યા "રાજન ! તેં વિપરીત વંદના કેમ કરી ? પહેલાં તેં દેવને, પછી સાધુને અને પછી મને વંદના કરી એ તારા કર્મથી તું નિંદાય છે." રાજાએ શુરને કહ્યું, "સ્વામી ! હું પૂર્વભવે વાનર હતો, ત્યારે આ દેવતાએ મને સામાયિક વ્રત ઉચ્ચરાવ્યું હતું, તે પુણ્યથી હું અલ્પ આયુષ્યવાલો બ્યંતર થયો હતો, ત્યાંથી રચવીને આ જન્મમાં હું અરૂણદેવ નામે રાજકુમાર થયો છું. એ કારણને લઈને મેં શુરબુદ્ધિથી પ્રથમ તેને વંદના કરી છે." શુરએ પછી સામાયિક વ્રત સંબંધી દેશના આપી. શુરની દેશના સાંભળ્યા પછી રાજા અરૂણદેવે પોતાના પુત્ર પદ્મચેખરને રાજ્ય ઉપર બેસાડી પોતે દીક્ષા ગ્રહણ કરી. મુનિ અરૂણદેવે સમતા સાથે શુદ્ધ સામાયિક પાળતાં તીર્થંકર નામ કર્મ ઉપાજન કર્યું. અંતકાલે અનશન લઈ પ્રાણ ત્યાગ કરી વીશ સાગરોપમના આયુષ્યવાલો પ્રાણત દેવલોકનો દ્વિ થયો. ત્યાંથી રચવીને વિદેહક્ષેત્રમાં મનુષ્યભવ પ્રાપ્ત કરી તે આ લોકમાં અંસારના તાપથી રહિત તીર્થંકર થશે. આ પ્રમાણે સદ્ભાવનાવાળું સામાયિક વ્રત પાળવું, કે જેથી તમાક આ લોક તમા પરલોકમાં કદયાણ થાય.

इति नवमं व्रतम्

જે દિવસે અને રાત્રે સચિત્ત વિગેરેનો સંક્ષેપ કરવામાં આવે તેને કવીશ્વરે મુખ્ય પણે દેશાવકાશિક વ્રત કહે છે. હાલ તો શાસ્ત્રમાં વ્યવહારમતે વિખ્યાત એવું દ્વિગ્વરતિના સંક્ષેપને દેશાવકાશિકવ્રત કહે છે. જે પુરુષ તે દેશાવકાશિકવ્રત લઈને તેની વિરાધના કરે છે, તે પુરુષ કાકેજીંધની જેમ આ લોક તથા પરલોકમાં દુઃખ પામે છે.

કાકેજીંધની કથા.

સોપારક નગરમાં કોકાસ નામે એક ઘસીપુત્ર રહેતો હતો. અને તેજ નગરમાં સોમિલ નામે એક રથકાર પણ રહેતો હતો. સોમિલ રથકાર પોતાના પુત્રને વિવિધ કલાઓ ભણાવતો પણ કેઈ નકારા કર્મને યોગે તેને એક કલા પણ આવડતી ન હતી. તેની પાસે ઘસીપુત્ર કોકાસ પણ જતો, તે બધી કલાઓને બુદ્ધિથી ભણી શકતો હતો. અનુક્રમે સારી બુદ્ધિવાલો કોકાસ રથકારે કહેલું સર્વ શીખી ગયો. પિતાએ પુત્રને જાતે આપેલી હિતકારી એક પણ વિદ્યા આવડી નહિ. કર્મ અને ઉદ્યોગ શિવાય સર્વ રથજો કાર્યસિદ્ધિ થતી નથી. સોમિલ નિર્વેદ પામી ગયો. તે ધર્મ કરી આયુષ્યનો હાથ થતાં મૃત્યુ પામી પરલોકે ગયો. કલાઓથી પણ ગતિનો હાથ તો થતો નથી. રાજાના શાસનથી સોમિલને ઠેકાણે કોકાસની નીમણુક થઈ, આ પૃથ્વી ઉપર કલાવાનનું ઘન સહિત મન થાય છે.

આ અરસામાં માલવ દેશમાં વિરાળા નામે નગરી હતી. તે નગરીમાં વિચારધનજી નામે પરમ આર્હંત રાજા હતો. તે રાજાના રાજ્યમાં ભંડારી, રસોઈઓ, શર્યાપાળ અને

અંગમદંડ—એમ ચાર નરરત્નો હતા. જે લંડારી હતો તેને હાથે લંડારમાં એકઠો થયેલો વસ્તુસંચય કદિપણ ક્ષય પામતો નહિ, એવી તેનામાં પ્રસિદ્ધ લઘિધની સિદ્ધિ હતી. જે રંસોઇઓ હતો, તે વર્ણસવાળી એવી રસોઈ કરતો કે જે જમવાથી માણસોને છ માસે ક્ષુધા લાગતી હતી. જે શય્યાખંડ હતો. તે એવી પથારી પાથરતો કે જેમાં જે રોગી હોય અથવા જેને નિદ્રા ન આવતી હોય તેવા માણસને પણ નિદ્રા આવી જતી હતી. જે અંગમદંડ હતો તે જ્યાં સુધી તેલવડે ખૂબ અંગમદંડ કરે, ત્યાં સુધીમાં તે તેલને રોગની સાથે બાહર કાઢી શકતો હતો. રાજા વિચારધવળ તે ચાર રત્નોની સાથે રહી સમ્યક્ રત્નત્રયની ઇચ્છા રાખતો દિવસ નિર્ગમન કરતો હતો. પણ તેને પુત્ર ન હોવાથી તે દયા લાવી રાજ્ય ચલાવતો, કારણકે, પાછળ અનાથ એવી પૃથ્વીને દુષ્-લોકો દુઃખી કરે છે. આ વખતે પાટલિપુત્રના રાજા જિતશત્રુએ આવીને તે વિશાળા નગરીને એવો ઘેરો ઘાટ્યો કે જેથી લોકોના આગમ તથા નિર્ગમ (અવર જવર) અટકાવી દીધા. આવા શત્રુના સેનના આવવાથી રાજા વિચારધવળના ઉદરમાં ઉગ્રશૂલ ઉત્પન્ન થયું અને તેથી તરકાળ તેનું મૃત્યુ થયું. તેનો દીકા લેવાનો મનોરથ હતો, તેથી તે દેવલોકમાં ગયો, ધર્મની ઈચ્છા પણ ઘણાં સારા લાગ્યથીજ થાય છે. પછી નગરજનોએ રાજદ્વારનો દરવાજો લયથી તરત ઉઘાડ્યો, એટલે જિતશત્રુરાજા અંદર જઈ રાજ્ય ઉપર આરૂઢ થઈ ગયો. તેણે પેલા રાજાના ચાર પુરૂષરત્નોની પરીક્ષા કરી.

એક વખતે અંગમદંડે રાજાના અંગતું કોમળ મદંડ કચું અને સર્વ અંગમાંથી તેલ આકર્ષી લીધું, પણ બીજાની પરીક્ષા લેવાને માટે તેણે રાજાની એક જંઘામાંથી તેલ ખેંચ્યું નહિ પછી તે અંગમદંડે કહ્યું કે, “આ પૃથ્વીમાં જે કોઈ બુદ્ધિમાન પુરૂષ આ જંઘામાંથી તેલ ખેંચી લે, તેનો હું કિંકર થઈને રહું.” કોઈપણ પુરૂષ તે જંઘામાંથી તેલ ખેંચી શક્યો નહિ. પછી તે જંઘા મોટી સ્થૂલ બની ગઈ. તે ઉપરથી તે રાજાનું નામ કાકજંઘ એવું પડ્યું. રાજા જિતશત્રુ હવે ત્યારથી કાકજંઘના નામથી સર્વ ત્રિપ્રજાત થયો. કોઈપણ તેનું મુખ્ય નામ કહેતું નહિ. પેલા ચાર નરરત્નો યતિ થઈને શુદ્ધી બની મોક્ષે ગયા.

એક વખતે સોપારક નગરમાં દુકાળ પડ્યો. તેથી કોકાશ પોતાનું કુટુંબ લઈને વિશાળા નગરીમાં આવ્યો, પરંતુ તે સમયે ત્યાં કોઈપણ સ્વજન તેના જોવામાં આવ્યો નહિ. તે રાજાને મેળાપ કરવાની ઈચ્છાથી બાહર દેશકુટી પહોંચીમાં રહ્યો. રાજાની આસપાસમાંથી શાળના દાણા લાવવા માટે તેણે કાઠના પારેવા બનાવી તેને ખીલાઓના ચંત્ર પ્રયોગથી મોકલવા માંડ્યા. તે પારેવા તે શાળના દાણા લાવીને તેની પછીકુટીમાં પાછા આવતા, અને તેથી તે પોતાના કુટુંબનું સરખાપણું કરવા લાગ્યો. એક વખતે

શાલિના રક્ષકોએ તે પારેવાને જોયા. તેઓ પારેવાની પાછળ લાશુ થઈ ગયા. ત્યાં સર્વ પ્રકાર તેમના જોવામાં આવ્યો. પછી તેઓએ જાળને રાજાને તે વાત જાહેર કરી, તે ઉપરથી રાજાએ કોકાસ રથકારને પોતાની પાસે બોલાવ્યો. અને પુછ્યું કે, “તું આવું જેમ નવીન વિજ્ઞાન જાણે છે, તેવું બીજું કાંઈ પણ જાણે છે કે?” રથકારે કહ્યું, “હું સર્વ જાણું છું.” પછી એક વખતે સુકૃતી રથકારે કાઢનો ગરૂડ બનાવ્યો. રાજા પોતાની યશોભતી રાણી સહિત તે રથકારને લઈ તે ઉપર આરૂઢ થયો, અને ફરવા ચાલ્યો. અયોધ્યા, તામલિસિ, અંબા, દારિકા, અને લાંકા વિગેરે નગરીઓ તેને નામ આપીને બતાવી તેમજ અષ્ટાપદ, ગિરનાર અને શત્રુંજય વિગેરે પવંતો અને સમુદ્ર પ્રમુખ પણ બતાવ્યા.

એક વખતે તેઓ આકાશમાર્ગે ચાલી કોઈ સાધુની પાસે ગયા. સાધુએ તેઓને શ્રાવકનો ખાર પ્રકારનો ધર્મ સંભળાવ્યો. પછી તે બંનેએ તે સાધુની પાસે દેશાવકાશિક મત ગ્રહણ કર્યું. તેમાં એવો નિયમ લીધો કે, “દિવસમાં સો યોજનથી વધારે જવું નહિ.”

એક વખતે વિજયા નામની રાણીએ પોતાના મનમાં વિચાર્યું કે, “રાજા પોતાની યશોભતિ રાણીનેજ સાથે લે છે, મને તો કદિ પણ લેતા સાથે નથી, તેથી હું એવું કાંઈકામ કરું કે જેથી તેઓ બંને સ્વતઃ (સહેજે) સંકટમાં પડે.” આવું વિચારી તે વિજયાએ ખીજા કોઈ શિષ્યની બોલાવી એક ખીજા યંત્ર ખીલી કરાવી અને જે વડે પાદા અવાપ. તે યંત્ર ખીલીને તેણીએ કય એક છુપાવી દીધી અને તેના સ્થાનમાં ખીજા તૈયાર કરાવેલી યંત્ર ખીલી મુકી દીધી. રાજા યશોભતી રાણીની સાથે ગરૂડ ઉપર ચડ્યો અને ત્યાં સાથે રહેલા કોકાસે ગરૂડને ચલાવ્યો. આકાશમાર્ગે જતાં રાજાએ પોતાના વાહક કોકાસને પુછ્યું કે, “આપણે કેટલા યોજન આવ્યા?” તેણે કહ્યું, “આપણે સો યોજન આવ્યા છીએ.” રાજા બોલ્યો. “તો પછી ગરૂડને પાછોવાલો કે જેથી આપણા બંનેના નિયમનો ભંગ ન થાય.” પછી જે ખીલીના યંત્રથી પાછું આવી શકાય તે ખીલી તેને ખાસ માંડી તો પણ ગરૂડ પાછો વલ્યો નહિ, એટલે રાજાએ કહ્યું કે, “ગરૂડ પાછો કેમ વળતો નથી?” વાહકે જણાવ્યું કે, “અહિં ખીલીના યંત્રમાં કાંઈ ફેરફાર થઈ ગયો છે.” તેવામાં તો ગરૂડની પાંખ ભાંગી ગઈ અને ગરૂડ પડી ગયો પણ સારા ભાગ્યે તે કોઈ સરોવરમાં પડ્યો એટલે તેઓ બધા તરતજ તરીને બાહર નીકળી ગયા; દેવ અતિશય બળવાન છે. તે વખતે રાજાએ રથકારને પુછ્યું કે, “આ કયું નગર છે?” રથકારે કહ્યું, “આ કલિંગ દેશના રાજાનું નગર છે.” પછી રથકાર ખીલી લેવાને માટે નગરમાં ઉતારવો ગયો અને રાજા તથા રાણી તે સરોવરની પાલ ઉપર બેઠા. રથકારે કોઈ સુચારને ઘેર જઈ ખીલી કરવાને માટે ઉત્તમ કાદની માગણી કરી, તેણે તેવું કાઢ સર્વ

સ્થળે જોવા માંડ્યું, તેવામાં કોકાસે તેણે ચક્ર ઘડી દીધું. વિદ્યા અને કોઠ લોકોમાં ઠાંક્યાજ રહેતા નથી. તે ચક્ર જોઇ સૂત્રાર પોતાના ચિત્તમાં વિચારવા લાગ્યો કે, “જરૂર આ પોતેજ કે.કાસ છે. આ વિશ્વમાં આવી જાગી કલા બીજામાં છેજ નહિ.” તરત તેણે રાજભુવનમાં જઈ રાજાને જણાવ્યું કે, “શત્રુવર્ગને આશ્રિત થયેલો તમારો અહિતકારી કોકાસ અહિં આવેલો છે.” પછી રાજાએ પોતાના માણસોને મોકલી કોકાસને અને કાકજંઘ રાજાને રાણી સાથે ત્યાં બોલાવ્યો, પૂર્વના વેરને લઈને તેણે તેમને ખાંધી કાપના પાંજરામાં પૂરી દીધા, પછી મંત્રીઓએ રાજાને કહ્યું કે, “આ એક કલાવાનુ પુરૂષ છે, તેથી તેની પાસે કાંઈ પણ કામ કરાવીએ અને પછી તેને મારીએ તો સાફ.” મંત્રીઓના કહેવાથી રાજાએ કોકાસને દંડ બંધનમાંથી મુક્ત કરી પોતાની પાસે બોલાવીને કહ્યું કે, “તું બીજું કાંઈ જાણે છે ?” કોકાસ બોલ્યો, “હેવ ! હું સર્વ સુંદર વિજ્ઞાન જાણું છું, પણ કોઈ કંગવનાર નથી.” રાજાએ કહ્યું “તું તારી બુદ્ધિથી સો પાંખડીવાલા કમળની કણ્ઠિકામાં મારે લાયક એક ભવન કર્યું અને તેની પાંખડીઓમાં બીજા જાગી જાતના ભવનો સત્વર કરી દે.” તે બુદ્ધિમાનુ કારીગરે તરત કમળાકાર ભવન કરવા માંડ્યું. તે વખતે કલિંગ દેશના રાજાનો શ્રમ વિચાર ત્યાં દીવી ઝાલનારા માણસે કોકાસને એકાંતે કહ્યો કે, “જ્યારે તે ભવન પૂર્ણ થશે ત્યારે આ કલિંગનો રાજા તને તથા તારા રાજાને મારી નાંખશે.” પછી કોકાસે એક ઉત્તમ માણસને મોકલી કાકજંઘ રાજાના પુત્ર વિજયને પોતાનો તે વૃત્તાંત જણાવ્યો, તેવામાં તે ભુવન પૂર્ણ થયું તેની અંદર પ્રવેશ કરવ માટે તેણે એક ખીસી ગોઠવી. રાજા પોતાના પુત્રની સાથે તે ભુવનમાં દાખલ થયો, પછી કારીગરે કહ્યું કે, “સર્વે પોતપોતાના સ્થાનમાં પ્રવેશ કરો, કારણ કે, ખીસી આપવાથી આ બધો મહેલ ઉડશે.” સર્વેએ તેમ કહ્યું ત્યાં રથકાર પોતે બાહિર નીકળી ગયો. પછી તેણે મરુત્તર ભાવથી તે ખીસી દીધી, એટલે બધો પ્રાસાદ મળી ગયો. તે પ્રાસાદ સંપુટના જેવો થઈ જતાં લોકોએ હાહાકાર કર્યો, તેવામાં વિજય આવીને શત્રુના નગરમાં દાખલ થઈ ગયો, બધું નગર તેણે લુંટી લીધું અને પોતાના માતાપિતા જે કાકજંઘ અને તેની રાણી તેમને પાંજરામાંથી બાહિર કાઢ્યાં પછી રાજા કોકાસને સાથે લઈ પોતાના નગરમાં આવ્યો ગયો.

એક વખતે શુરનો યોગ થઈ આવતાં રાજા કાકજંઘે પોતાના પુત્રને રાજ્ય આપી કોકાસની સાથે દીક્ષા ગ્રહણ કરી. તેણે કમંથોગે અતિચાર સહિત વ્રત પાડ્યું તેથી તે સૌધર્મદેવલોકમાં દેવતા થયો અને કોકાસે લાંબો કાળ અતિચાર સહિત વ્રત પાડ્યું, તેથી તે મહેન્દ્રદેવલોકમાં ઉત્તમ દેવતા થયો તેથી પુરૂષોએ દેશાવકાશિક વ્રત પાળવું કે જેથી દુઃખ ન થાય તેમજ જંતુ ખીડા પણ ન થાય.

इति दशमं व्रतम्.

પ્રાસન્નનોએ જિનાગમમાં કહ્યું છે કે, આર પર્વોમાં પ્રતિમાધર શ્રાવકોએ સર્વથી આર પ્રકારનું પૌષધવ્રત પાળવું. અને જાકીના સશક્ત શ્રાવકોએ એજ પ્રમાણે પૌષધવ્રત સર્વથી પાળવું તથા દેશથી અલ્પ શક્તિવાળા શ્રાવકોએ દેશથી આર પ્રકારનું પૌષધવ્રત પાળવું. ગૃહસ્થ શ્રાવકોને દેશથી પૌષધ કરવામાં શ્રી હરકત આવે? કાંઈ કે, પૂર્વપુરુષોએ તેવોજ શ્રાવકધર્મ કહેલો છે, પરંતુ જે તે પૌષધવ્રતનું પાલન ન કરે, તો વ્રતનો ભંગ થાય છે, માટે સર્વ ગૃહસ્થ શ્રાવકોએ પર્વને દિવસે તે શક્તિ પ્રમાણે શ્રદ્ધા કરવો જોઈએ. જેમ હમણાં પૌષધમાં શરીરનો (દેશથી) સત્કાર કરવામાં આવે છે, તેમ ઈર્ષ્યારહિત (મધ્યસ્થ) સાધુઓએ આહારનો સંબંધ પણ તેવોજ જાણી લેવો. જે પુરુષો ઠમ્બી રોગમાં ઔષધરૂપ એવા સુંદર પૌષધને પાળે છે, તેઓ શ્રીમલ્લયકેતુની જેમ દેવતાઓને પ્રશંસનીય થાય છે.

શ્રી મલ્લયકેતુની કથા.

ભુવન નામના નગરમાં મલ્લયકેતુ નામે રાજા હતો. તેને નય નામનો પુત્રિત્વ પાત્ર એક મંત્રી હતો. એક વખતે તેઓ જાને જ હિરના ઉદ્યાનમાં ફરવા ગયા. ત્યાં જ્ઞાનથી આચારનો ઉપદેશ કરનારા એક ધ્યાની મુનિ તેમના જોવામાં આવ્યા. તે મુનિનો ઉપદેશ સાંભળી તે જાનેએ પોતાના પાપનો ત્યાગ કરી ગૃહસ્થધર્મ અંગીકાર કર્યો, તેમાં વિશેષપણે પૌષધવ્રત સ્વીકાર્યું. એક વખતે રાજાએ મંત્રીની સાથે પૌષધવ્રત શ્રદ્ધા કર્યું. એક પહોર સ્વાધ્યાય કર્યા પછી રાજાએ મંત્રીને કહ્યું કે, “ મને કેઈ ધર્મ-કથા કહો. ” મંત્રીએ કહ્યું, “ કાંચન નામના નગરમાં વસંતસેન નામે રાજા હતો. તેને અનંગસેના નામે પત્ની હતી. તે સ્ત્રીની કુક્ષિથી રૂપ તથા સૌભાગ્યથી મુક્ત અને વરની ઇચ્છા રાખનારી વસંતશ્રી નામે એક પુત્રી થઈ. તે નગરમાં ભુદિધી શ્રેષ્ઠ હરિખળ નામે એક ઢીમર રહેતો હતો. એક વખતે તે ધીવરે સાધુ પાસેથી હયાધર્મ સાંભળ્યો. તે ઉપરથી તેણે વિચાર્યું કે, “ સર્વ ઠેકાણે સર્વ જીવહયામય ધર્મ સાંભળવામાં આવે છે, પરંતુ ખરો જીવહયામય ધર્મ તો જેનોજ પાળે છે મારા કુલમાં તો પ્રાણીઓના વધ ઉપર જ સદા પ્રાણવૃત્તિ (આજીવિકા) આવે છે, તેથી હું હયા શી રીતે પાળી શકું ? જે પોતાનો વ્યવસાય છોડી દે તે મુખ ગણાય છે, તથાપિ “ મારા કાંટાનાં જે પહેલો મત્સ્ય આવશે તેને હું સદાને માટે છોડી મુકીશ. ” એવો તેણે નિયમ લીધો. એક વખત તે મત્સ્ય લેવાને નદીમાં ગયો ત્યાં કાંટો નાખ્યો, તેવામાં એક મોટો મત્સ્ય તે કાંટા સાથે બાંધી લાવ્યો, તે મત્સ્યને કાંટી ખાંધી તેને નિમજ્જ જગમાં છોડી મુક્યો પછી ફરીવાર કાંટો નાખતા દેવચોગે પાછો તેજ મત્સ્ય આવ્યો તેને ફરી પાછો છોડી મુક્યો એવી રીતે સધ્યાકાળ સુધી તેનો તેજ મત્સ્ય આવ્યો અને તેને ત્યાં મુકી છોડી મુક્યો. પ્રતિ તે મત્સ્યે ધીવરને કહ્યું કે, “ હું તારા સત્વથી પ્રસન્ન થયો છું,

માટે ઇચ્છિત વર માગી લ્યો.” હરિભલે કહ્યું. “ તમે કોણ છો ? ” તેણે કહ્યું કે “ હું જલ દેવતા છું.” હરિભલે કહ્યું. “ એવો હું વર માગું છું કે, જ્યારે મને કષ્ટ આવે, ત્યારે તમારે મારું રક્ષણ કરવું. ” તેનું વચન સ્વિકારી જલદેવતાએ કહ્યું કે, “ મારા પ્રસાદથી લોકોમાં તારું ઉત્તમ સ્વરૂપ થશે. ” પછી તે દેવતાના પ્રસાદથી હરિભળ દિવ્ય રૂપવાળો થઈ ગયો. તે ત્યાંથી પોત ને ઘેર ગયો નહિ પણ એક કામદેવના મંદિરમાં જઈને રહ્યો.

આ વખતે રાજાની પુત્રી વસંતશ્રી દિવ્ય શરીરવાળો વર મેળવવાની ઇચ્છાથી તે મંદિરમાં કામદેવની પૂજા કરવાને આવી. તે હરિભળને દિવ્યરૂપી ભેંઈ હાથ પામી અને હરિભળ પણ તેણીને ભેંઈ ખુશી થયો. બંનેએ ત્યાંથી ગમન કરવાની ઇચ્છાથી સંકેત કર્યો. તેજ રાત્રે તે પ્રૌઢ સ્ત્રી પુરૂષ હાથથી ગાંધર્વ વિવાહવડે લગ્ન ક્રિયા કરી અશ્વારૂઢ થઈ ચાલતા થયા. તેઓ વિશાળ નગરમાં આવ્યા. ત્યાં હરિભળ એક ઘર ભાડે રાખી રાજાની નોકરીમાં રહ્યો. તે નગરના રાજાનું નામ મહનવેગ હતું. તે રાજા તે હરિભળને સુત્રિય જાતિમાં થયેલો જાણતો હતો, તેથી એક વખતે રાજાએ હરિભળને સ્ત્રી સહિત લોજનને માટે આમંત્રણ આપ્યું. ત્યાં રાજા વસંતશ્રીને ભેંઈ અત્યંત મોહ પામી ગયો, પરંતુ હરિભળ સાથે હતો, એટલે તે તેણીને મેળવી શક્યો નહિ, પછી રાજાએ હરિભળને બોલાવી તેની આગળ જણાવ્યું કે, “ મારી પુત્રીના વિવાહ મોટા ઉત્સવ સાથે થવાનો છે. લંકાના રાજા વિલીપણુની સાથે મારે અફલુત મિત્રતા છે, તેથી તારે જઈને તે વિલીપણુને તે ઉત્સવમાં બોલાવી લાવવા તારા શિવાય બીજો કોઈ ત્યાં જઈ શકે તેમ નથી. ” રાજાનાં આવાં વચનને હરિભળે કબુલ કર્યું અને તે તરત સમુદ્રના તીર ઉપર ગયો, પરંતુ લંકાનું વહાણ મળ્યા શિવાય તે ત્યાં જઈ શકતો ન હતો,

અહિં રાજાએ પોતાની દાસીદ્વારા વસંતશ્રીને બોલાવી માગણી કરી, ત્યારે વસંતશ્રીએ કહ્યું કે, “ જો મારા પતિ નહિ આવે, તો પછી હું તમારું સર્વ વચન માન્ય કરીશ. ” તે સાંભળી રાજા મહનવેગ જરા હૃદયમાં ખુશી થયો. સામ વચનથી સર્વ કાર્ય સિદ્ધ થાય છે.

સમુદ્ર તીરે રહેલા હરિભળે પેલી જલદેવતાનું સ્મરણ કર્યું, એટલે તે દેવતા હાજર થઈ, જે વચન વિષુદ્ધ-દેવતાઓ કહે છે, તે બરાબર પાળવામાં જ આવે છે. જલદેવતાએ કહ્યું, “ વત્સ ! તે મને હમણાં જા માટે યાદ કરેલ છે ? ” હરિભળે કહ્યું, “ હે કૃપાનિધિ દેવતા ! મને તત્કાલ લંકામાં પહોંચાડો. ” પંછી દેવતાએ તરતજ તેને લંકામાં પહોંચાડ્યો. હરિભળ લંકામાં જઈ કોઈએક સૂચ્ય ગૃહમાં સ્વસ્થ મને રહ્યો. ત્યાં એક તુંબડું લટકતું બેવામાં આવ્યું. તેમાંથી અમૃત લઈ તેણે એક રક્ષા (રાખ) ના ઢગલા

ઉપર નાખ્યું, તેવામાં તેમાંથી એક સ્ત્રી પ્રગટ થઈ અને તેણે હરિગળને કહ્યું કે, ‘તું કોણ છી ? અહિં ક્યાંથી અને શા માટે આવ્યો છે ?’ તેણે કહ્યું, “મારું નામ હરિગળ છે. હું રાજાનો સેવક છું, વિશાળ નગરમાંથી અહિં આવ્યો છું અને ત્યાંના રાજા મદનવેગે લંકાપતિ વિલીપણને આમંત્રણ કરવા અને અહિં મોકલ્યો છે. હવે હાલ તમારું આશ્રયકારી ચરિત્ર સાંભળવાને હું ઇચ્છું છું.” તે સ્ત્રી બોલી, “મારો સ્વામી વિલીપણ રાજાનો રાજપાલક છે. તેનો મારી તરફ અવિશ્વાસ છે, એટલે તે મને અહિં ધરમાં રક્ષા બનાવીને રાજાની પાસે જાય છે. પાછો અહિં આવે, ત્યારે આ તુંબડીના અમૃતના બિંદુથી તે રક્ષા ઉપર છાંટી મને નવીન બનાવે છે, આ પ્રમાણે તે હંમેશાં કર્યા કરે છે. હવે હું મારા તે નિત્યે મૃત્યુ આપનારા પતિથી હું કંટાળી ગઈ છું. તો આપણુ બંને એક ખર્જૂરન અને આ તુંબડું લઈને સ્વેચ્છાથી ચાલ્યા જઈએ. હે સ્વામી, તમારા રાજા મદનવેગે જે આ વિલીપણને આમંત્રણ આપવાનો પ્રસંગ કર્યો છે તે પણ વિપરીત છે, માટે તમારે આ સ્થાન છોડી દેવું જોઈએ.” પછી હરિગળ જેતુ નામ કુમુદશ્રી હતું, તેવી તે સ્ત્રીને અને ખર્જૂરન તથા તુંબડાને લઈ સમુદ્રના તીર ઉપર આવ્યો અને ત્યાં પેલી જલદેવતાનું સ્મરણ કર્યું. સ્મરણ માત્રમાં તે દેવતાએ આવી તે બંનેને તેમના ઉત્તમ વિશાળ નગરમાં તરત પહોંચાડ્યા અને તે જલદેવતા માનસહિત સ્વસ્થાને ગઈ.

હરિગળ કોઈ પ્રિયા સાથે ઘેર આવ્યો, એવા ખબર જાણી રાજાએ તેને બોલાવ્યો. તેણે આવી રાજાની આગળ પેહું ખર્જૂરન સુકી પ્રણામ કર્યો, પછી રાજાએ તેને વૃત્તાંત પુછ્યો. એટલે તે આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો, “રાજા, હું મુશ્કેલી ભરેલા માર્ગોને ઓળંગી સમુદ્રના સજલ તીર ઉપર ગયો, પરંતુ ત્યાં જવાનું વહાણ મળ્યું નહિ, એટલે મારાથી ત્યાં શી રીતે જઈ શકાય ? તે લંકાનો માર્ગ જન્ય હોવાથી તેનાં વહાણો ચાલતાં નથી. પછી મેં હૃદયમાં વિચાર્યું કે “જેઓ મિત્ર, સ્વામી અને જિન-શ્વરનું વચન અંગીકાર કરી તેનો નિવાહ કરવાને અસ્મર્ય થાય છે, તેઓને તો અવશ્ય મરણનું જ શરણ લેવું જોઈએ. તે વખતે ત્યાં મુર-અમુરોને મેં નિમંત્રણ વિગેરે જણાવી કહ્યું કે “હું અહિં બળીને મરીશ, પછી મારી રાજા પણ તમારે કાર્યસિદ્ધિને માટે લંકામાં પહોંચાડી.” મારા આ વચનને સાંભળી કોઈ રાક્ષસ જેવામાં મારી પાસે આવ્યો, તેવામાં હું અગ્નિની ચિતામાં પેઠો અને ક્ષણવારમાં લલ્લમ થઈ ગયો. પછી તે રાક્ષસે મારી રાજા લંકામાં જઈને વિલીપણને આપી અને મારો વૃત્તાંત કહ્યો. વિલીપણે પછી મને અમૃત છાંટીને સજીવન કર્યો અને મારું સત્ત્વ જાણી મને હર્ષથી ચોતાની પુત્રી આપી અને તે કાર્યની ઓંધાણી તરીકે આ એક ખર્જૂરન મારી સાથે મોકલાવ્યું. વળી તેમણે મને કહ્યું કે, “હાલ મારે મોટું કામ છે, તેથી હું તારી સાથે

નહિં આપું પરંતુ જ્યારે વિવાહનો સમય આવશે, ત્યારે જરૂર આવીશ. ” આ પ્રમાણે કહી તેણે મને સમુદ્ર ઉતારીને અહિં મુક્યો છે. ” રાજા મદનવેગે આવા ઉચ્ચ બલ-વાળા હરિભગને જાણી તે અદ્ભુત કામ કરનાર તેને પારિતોષિક આપ્યું. . .

એક વખતે હરિભગે પોતાની બંને પ્રિયાઓને એકાંતે કહ્યું કે, “ આપણે ઘેર રાજાને લોજન કરાવવા માટે ગૌરવથી આમંત્રણ આપીએ. ” બંને સ્ત્રીઓએ કહ્યું, “ સ્વામી ! તે રાજાને ઘેર બોલાવવો ન જોઈએ. કાંણુ કે, તે ઘેર આવવાથી જરૂર બનશે. ” તેપણુ હરિભગે આદરથી રાજાને પરિવાર સાથે ઘેર બોલાવ્યો. સમર્થ પુરુષોથી પણ શું હાથી કાને જાણ્યો રહે ? પછી તે બંને સ્ત્રીઓએ કહ્યું કે, “ જો તમે રાજાને ઘેર બોલાવો, તો તેને અમારો સ્પર્શ કે દર્શન કરાવવું નહિં. ” છતાં તે હરિભગે કુદર વેષ પહેરાવી તે બંને પ્રિયાની પાસે રાજાને લોજન પીરસાવ્યું. જવિ-વ્યતા બલવતી છે. રાજા મદનવેગ તે બંને સ્ત્રીઓને જોઈ હૃદયમાં મોહિત બની ગયો. શાંખમાં મહિલાઓને મોહની વદ્ધીઓ કહેલી છે. પછી હરિભગે રાજાને મત્કારપૂર્વક તેને ઘેર વિદાય કર્યો, પરંતુ રાજાએ તો તે હરિભગને મારવાનો જ વિચાર કરવા માંડ્યો. તેણે પોતાના મંત્રીને બોલાવીને પુછ્યું કે, “ આ હરિભગનું મરણ શેનાથી થાય ? ” મંત્રીએ કહ્યું, “ તેનું મરણ અગ્નિથી થઈ શકશે. ” રાજા બોલ્યો, “ એ તો ચિતામાં બત્તીને જીવતો થયો છે. ” મંત્રીએ કહ્યું, “ નરાધિપ ! એ જોડું બોલે છે. જો તે મારી સમક્ષ અગ્નિમાં પેસી જીવતો બાહિર નીકળે, તો હું સાચું માનું પરંતુ તેના સાથેથી સાચું માનતો નથી. ” પછી મંત્રીએ હરિભગને બોલાવી મૃદુ ભાષાથી કહ્યું કે, “ અમા ! રાજ્યમાં તારા જેવો કોઈ મોટા કામ કરનારો પુરુષ નથી, તેથી મારી આજ્ઞાથી તું યમરાજાને બોલાવાને સત્વર જા, કારણ કે હવે વિવાહનું લાભ નજીક આવે છે. ” હરિભગે કહ્યું, “ હું ક્યે માગેં થઈને જાઉં ? ” મંત્રીએ કહ્યું, “ અગ્નિની ચિતાને માગેં જા. ” હરિભગ તે વચન કહ્યું જ કરીને ઘેર આવ્યો અને તે વૃત્તાત પોતાની પ્રિયાઓની પાસે કહ્યો. તે વખતે તે સ્ત્રીઓએ કહ્યું “ સ્વામી ! તમે રાજાને ઘેર બોલાવ્યો, તેનું આ ફલ છે. ” તે સમયે કુસુમથી બોલી, “ સ્વામી, ધીરજ છોડશો નહિં હું તમોને ઘરમાં રહેલા પેલા અમૃતના સિંચનથી પુનઃ જીવતા કરીશ. ” પછી મંત્રીના કહેવાથી રાજાએ ચિતા તૈયાર કરાવી અને તેની અંદર તે સત્વવાનુ હરિભગે સર્વની સમક્ષ પ્રવેશ કર્યો. તે વખતે લોકોએ હાહાકાર કર્યો. તે હરિ-ભગ દણમાં તો બસ્ત્ર થઈ ગયો. પછી રાજા મદનવેગ મનોરથ સિદ્ધ થઈ મંત્રીની સાથે પોતાના ધામમાં ગયો.

રાત્રે અધકાવનો સમૂહ પ્રસરતાં કુસુમથી પેહું તુંબડું લઈને ચિતાની જૂમિના સાગ ઉપર આવી. તેની ઉપર તેણીએ અમૃત છાંટ્યું ત્યાં તેમાંથી હરિભગ પ્રગટ થઈ

આવ્યો અને તે પોતાને ઘેર આવ્યો. પૃથ્વીમાં મોટા પુરૂષોને પણ ચડતી પડતી થાય છે. આ મરી ગયેલો જીવતો કેમ થયો? એમ આશ્ચર્ય પામવાનું નથી કારણ કે, મરેલો દેડકો મેઘના જલથી જીવતો થાય છે. જેમ ગળો શુક્રી ગર્ધ હોય, પણ તે જલથી અનંત જીવવાળી થાય છે; એવીજ રીતે નિર્જીવ જોવા કાષ્ઠાદિક પણ લોકોની સમક્ષ સજીવ થયેલા જોવામાં આવે છે. તિલકનું વૃક્ષ અંગારામાંથી પ્રગટી નીકળે છે, એવું પણ કવચિત્ સંસળાય છે. જ્યારે જલનો યોગ થવાથી એમ બને છે, તો પછી અમૃતની શી વાત કરવી? અથવા તેઓના બીજરૂપે અવયવ રહે છે, તેથી તેમાં કોઇ જાતનો બાધ આવતો નથી તેમજ જિનાગમમાં પણ તેનો બાધ આવતો નથી, કારણકે અહિં જે ચિતામાંથી મનુષ્ય પ્રાણીની ઉત્પત્તિ કહેલી છે, તે લોકરૂઢીથી કહેલી છે. જિન ભાષાથી કહેલી નથી. અહિં હરિભગ અને તેની બે સ્ત્રીઓ એમ ત્રણે મળીને જ્યાં વાર્તા કરતા હતા, તેવામાં રાજા ત્યાં આવ્યો તે વખતે કુસુમશ્રીએ કહ્યું કે, હે સ્વામી, દ્વાર ઉપર રાજા આવ્યો છે તેથી તમે અદૃશ્ય રહી અમારું સ્વરૂપ જુઓ, કે જેથી રાજાને પણ તમારી જાણ ન થાય ” પછી હરિભગે તેમ કયું એટલે કુસુમશ્રીએ ગૃહદ્વાર ઉઘાડ્યું. રાજા એકાકી પાપબુદ્ધિથી ઘરમાં પેઠો. કુસુમશ્રીએ રાજાને આસન આપી પુછ્યું કે, “ અત્યારે રાત્રે આપનું આગમન શા માટે થયું છે ? ” રાજાએ કહ્યું “ તમે બંને યુવતિઓને બોલાવાને માટે. ” કુસુમશ્રી બોલી “ આપ રાજાને તે ઘટનું નથી. અતિ-ગય રૂપવાળી પ્રજા પણ તમારે પ્રજાપતિની જેમ પ્રજારૂપજ હોવી જોઇએ. તમે તેમાં મોહિત ન થાઓ. ” આ પ્રમાણે તેને સમજાવી વાર્યો છતાં પણ જ્યારે તેણે આશ્રહ છોડ્યો નહિ, ત્યારે તેણીએ ફરીવાર કહ્યું કે, “ આજનો દિવસ રાહ જુઓ, કારણ કે, અમારે પતિ મરણનો શોક છે. જે શોક ન પાળીએ, તો લોકો નિંદા કરશે. ” તેની આવી વાણી સાંભળી રાજા તે દિવસે પોતાને ઘેર ગયો પછી હરિભગે પેલી જળદેવીનું સ્મરણ કયું, એટલે તે આવીને હાજર થઇ તેણે તેને તે વૃત્તાંત જણાવ્યો, તે ઉપરથી તે એક દેવ અને દિવ્ય આબૂધણો આપી ચાલી ગઇ. પ્રાતઃકાળ થયો, એટલે તે હરિભગ દિવ્ય વેષ ધારણ કરી; બીજા હંડધારી દેવને સાથે લઇ હર્ષ પામતો રાજાની પાસે આવ્યો. પ્રતિહારે બળર આપતાં રાજા અને મંત્રી શિવાય બધી સભા હર્ષિત બની ગઇ. તેણે રાજાને નમસ્કાર કર્યો, રાજાએ પુછ્યું કે, ‘ યમરાજાને ઘેર કુશળ છે ? ’ તેણે કહ્યું, “ હે વિભુ, યમરાજાને ઘેર કુશળ છે. ” રાજાએ પેલા દેવને જોઇને પુછ્યું કે “ આ દેવ છે ? ” “ આ યમરાજાનો દૂત છે ” તેણે ઉત્તર આપ્યો. પછી તે દૂત રાજા પ્રત્યે બોલ્યો, “ રાજા ! આ હરિભગે તમારા કહેવા પ્રમાણે યમરાજાને કહ્યું, તે ઉપરથી તેઓએ હૃદયમાં હર્ષ પામીને મને મોકલ્યો છે, અને મારે મુખે કહેવરાવ્યું છે કે, “ તમે હર્ષથી સર્વ ઉત્તમ પરિવાર લઇને એક વખત મારે ઘેર આવશો તો પછી અમે

સર્વની ભક્તિ કરવા તમારે ઘેર આવીશું ” આ સાંભળી રાજાએ સદ્વૃત્તિયા મંત્રીના મુખ સામે જોયું, મંત્રી સર્વ દિવ્ય આભૂષણોથી વિભૂષિત એવા હરિભજને જોઈ લોભાઈને બોલ્યો-“ દેવ આપણે આલોચનરાજને ઘેર જઈએ. કારણ કે, પર ઘેર જવા આવવાથી મંત્રી વધે છે.” પછી રાજાની આજ્ઞાથી રાજપુરુષોએ મોટી ચિંતા તૈયાર કરી, તેની અંદર પ્રવેશ કરવાને રાજા મંત્રી વિગેરેની સાથે હુપંથી ચાલ્યો, પહેલાં તેની અંદર યમરાજનો દૂત પડ્યો, પછી મંત્રી પડ્યો પછી જેવામાં રાજા તેમાં પડવાને ઉત્સુક થયો, તેવામાં હરિભજે તેને હાથે પકડી રાખ્યો, અને કહ્યું કે, “રાજા, તમે પડ્યો નહિ” રાજા બોલ્યો, “ શા માટે હું ન પડું ? ” હરિભજે કહ્યું, “ હે રાજા ક્યારે પણ અગ્નિમાં પડેલા શું જીવે છે ? આ તો મારી ભુદિની ચેષ્ટા છે. આ મંત્રીએ તમને મોટી સલાહ આપી હતી, તેથી તેનો નાશ કરવામાં આવ્યો છે; પરંતુ હું સ્વામિદ્રોહ કદિપણ કરીશ નહિ. માટે તમે તમારા આવાસમાં સત્વર ચાલ્યા જાઓ. વૃથા મૃત્યુ પામે નહિ.” તેનાં આવાં વચન સાંભળી રાજાએ ચિંતવ્યું કે, “ અહો ! આ સામાન્ય પુરૂષ નથી. પૂર્વે મેં એ નિરપરાધી છતાં એનું પ્રાણાંત સુધીનું વિપરીત ચિંતવ્યું હતું, એવા હું અપરાધી ઉપર પણ અત્યારે દયાળુ થયો તેથી ખરેખરે ક્ષમાભૂત તો આજ પુરૂષ છે અને હું તો એક સામાન્ય ગૃહસ્થ પણ નથી, તેથી મારું રાજ્ય આ પુરૂષને આપી હું અનગાર થાઉં ” આણું ચિંતવી રાજાએ ઘેર જઈ તે હરિભજને પોતાની પુત્રી આપી અને પાશ્વિમોચનને સમયે પોતાનું રાજ્ય આપી દીધું, પછી પોતે દીક્ષા લીધી.

એક વખતે હરિભજે પોતાના મનમાં હુપંથી ચિંતવ્યું કે, “જો આ વખતે મારા જાની પૂર્વગુરૂ આવે, તો વધારે સારું ” દેવયોગે તેટલામાંજ તે ભુદ્ધિ ચતુર ગુરૂ આવી ચડ્યા. હરિભજ તે બખર જાણી સપરિવાર આનંદયુક્ત થઈ ગયો. ગુરૂની સમીપે જઈ તેમના ચરણ કમળમાં નમી અને દેશના સાંભળી તે ગૃહસ્થ શ્રાવકેષમને પ્રાપ્ત થયો. પછી જ્યારે પુત્ર થયો, એટલે તેને રાજ્ય ઉપર સ્થાપિત કરી પોતે ચિત્તમાં સંતોષનું પોષણ કરી દીક્ષા ગ્રહણ કરી. તેણે તે મહાત્મ્ય અતિથાર રહીત લાંબો કાળ પાળ્યું અને છેવટે દેવજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી સમાધિવડે તે સિદ્ધિને પ્રાપ્ત થયો.

આ પ્રમાણે મંત્રીએ નિયમ મંળંધી અદ્ભુત કથા કહી. તે પછી પૌષધાલયની મધ્યે ગયો અને ત્યાં આવશ્યકક્રિયા અને સ્વાધ્યાય ધ્યાન કરીને તે સદ્બુદ્ધિવાલા રાજાએ બીજા પહોરમાં કાયોત્સર્ગ કર્યો. તે વખતે કોઈ ગિથ્યાદષ્ટિ દેવતાએ તેને ધર્મપરાયણ જાણીને ઉપદ્રવ કરવા માંડ્યો. તોપણ તે ધ્યાનથી ચલિત થયો નહિ. ત્યારે તે

દેવતાએ પ્રગટ થઈને તેની ઘણી સ્તુતિ કરી. પરંતુ તેથી ભૂત દોષને આપનારા રાગદ્વેષ તેને થયા નહિ; છેવટે તેને વસ્ત્રાભરણા આપી તે દેવી આકાશમાં ચાલી ગઈ, રાજા પ્રભાતે પૌષધને પારી પોતાને ઘેર આવ્યો. એવી રીતે તે મલયકેતુ રાજા સદાકાળ પર્વના દિવસોમાં પૌષધ-કરવા લાગ્યો. અંતે મૃત્યુ પામીને તે સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનમાં ઉત્તમ દેવતા થયો, આવી રીતે અન્ય ધન્ય જનોએ પણ એ પૌષધ વ્રતની આરાધના કરવી કે જેથી ભવોર્ભવ સર્વ અર્થની સિદ્ધિ થાય.

इति एकादशं व्रतम्.

કોઈ અતિથિને કાંઈ પણ આપીને પછી જન્મવું, તે લોજન કહેવાય છે. તે શિવ ય તો આ લોકમાં કાગડા વિગેરે પણ પોતાના ઉઠરવું પોષણ કરે છે. કહિ તે પ્રમાણે હંમેશાં ન થાય, તો વિવેકી પુરૂષે પૌષધના પારણાને દિવસે તો પાગને લોજન આપીનેજ જન્મવું જોઈએ. જે પુરૂષ તે અતિથિસંવિભાગ નામનું વ્રત આરાધે છે, તે શાંતિમતીની જેમ અવસ્થા સુખનું પાત્ર બને છે અને જે તેની વિરાધના કરે છે, તે પદ્મલોચનાની જેમ આલોક તથા પરલોકમાં દુઃખને પામે છે.

શાંતિમતી અને પદ્મલોચનાની કથા.

સંપત્તિમાં વિશાળ અને ભરતક્ષેત્રના મંડનરૂપ વિશાળ નામના નગરમાં ધાવકના શુદ્ધગુણવાલો સાધારણ નામે શ્રાવક રહેતો હતો. તેને એક શાંતિમતી નામે પુત્રી હતી, તે બાળવિધવા હતી અને ખ્રીષ્ટ પદ્મના જેવા લોચનવાળી પદ્મલોચના નામે પુત્રી હતી, તે સધવા હતી એક વખતે તે બંને બહેનોએ ગુરૂની પાસે હૃષ્ઠી ગૃહસ્થ ધર્મ અંગીકાર કર્યો અને તેમાં અતિથિસંવિભાગનું વ્રત વિશેષરૂપે શ્રદ્ધા કર્યું. તે ઉત્તમ બંને બહેનો સુખથી વ્રત પાળતી હતી, તેવામાં એક વખતે વર્ષાઋતુ આવી. તેમાં નિરંતર વૃષ્ટિ થયા કરતી હતી. તે કાલે અપ્પકાય છવોનો વધ થવાના ભયથી મુનિઓ ભિક્ષાટન કરતા નહિ. કારણ કે, તપસ્વિઓની એવી મર્યાદા છે. તેને લઈને તે બંને બહેનોએ પાંચ દિવસ સુધી ઉપવાસ કર્યા. પાંચમા દિવસની રાત્રિને અંત ભાગે પદ્મલોચનાએ પોતાના હૃદયમાં વિચાર્યું કે, ‘શાંતિમતીને જણે બંધાયેલી હું છુધાવું કદ શા માટે વેઠું? જેને માટે બીજા દેહનો સંદેહ રહે એવા આ દેહમાં હું અર્થત દુઃખી થાઉં છું.’ આ પ્રમાણે ચિંતવી તેણીએ પ્રભાતકાળે છુપી રીતે ઘણું લોજન કરી લીધું. છુધાના જેવી બીજા વેદના નથી. તેને માટે ગાંધારીનું આ પ્રમાણે વચન છે. “હે વાસુદેવ ! જરાવસ્થા, નિર્ધનતા, વિધવાપણું અને યુવનો શોક. એ બધા કષ્ટોના કરતાં પણ છુધાવું કદ વધારે છે.” માતા પિતાએ માન્ય, દાતાર અને શાંતિવાળી

પોતાની સતી પુત્રી શાંતિમતીને કહ્યું, “ હે નિર્મળ વત્સે ! તું યોગ્ય ભોજન કેમ કરતી નથી ? અન્ન વગર તારા પ્રાણ આધાર વગરના (નિરાધાર) થઈ હમણાંજ આજ્યા જશે. ” શાંતિમતી બોલી, “ માતાપિતા, મેં બારમું અતિથિસંવિભાગ વ્રત લીધું છે, તેથી કેાઈ પણ અતિથિને કાંઈક ભોજન આપીને હું જમું છું. હાલ વર્ષાદને લઇને અહિં સાધુઓ આવતા નથી તેથી હું તે વ્રતને કારણે ઉપવાસ કરું છું. ” તે સાંભળી માતા પિતા બોલ્યા, “ વત્સે, તો તું ઘેરથી ભોજન લઈ ઉપાશ્રયે જઈ સાધુઓને જલહી આપી આવ્ય. ” શાંતિમતી બોલી, “ સાધુઓ તેવો સામો લાવેલો આહાર લેતા નથી. ” માતાપિતાએ કહ્યું, “ તો પછી અન્ન વિના તારું જીવિત શી રીતે રહેશે ? ” તે બાલા ફરીવાર બોલી, “ માતાપિતા ! તમારા પ્રસાદથી મેં એ વ્રતો આજ સુધી હંમેશાં પાળ્યાં છે, તો હવે તેનો ભંગ કેમ કરું ? જેઓ પોતાના જીવિતને માટે વ્રતનો ભંગ કરે તેઓ દુષ્ટાંત સુધી જીવે અથવા સ્વર્ગે જાય તો પણ તે શા કામનું છે ? કદિ મારો જીવ જાય, તો જલે જાય, પણ હું મારા નિયમને છોડીશ નહિં. ” તેણીએ વિચારવાળી બુદ્ધિથી આવો નિશ્ચય કર્યો.

પેલી પદ્મલોચનાનું અતિ ભોજન કરવાથી રાત્રે વિસૂચિકા (કાલેશ) નો દાગ થઈ આવ્યો અને તે દિવસે મૃત્યુ પામી ગઈ. તે અતિ પ્રાર્થા હૃદયવાળી પણ વ્રતના ભંગથી બચતરી થઈ. પછી જે દિવસે ભારે મેઘવૃષ્ટિ શાન્ત થઈ ગઈ. સારી વાસનાવાળા સાત દિવસના ઉપવાસને અતે તે મુનિઓ ગુરૂની બાળીથી નિર્જલ દેશમાં વિહાર કરવાને એકઠા મળીને આજ્યા, જે દયાળુ મુનિઓ ફરતા ફરતા ત્યાં ગોચરીએ પધાર્યા, તેમને શિક્ષા આપી શાંતિમતીએ પારણું કયું. આ પ્રમાણે તે નિરતિચાર અતિથિસંવિભાગ વ્રતને ભાવથી આગધી અંતે અનશન લઈ ખીજા દેવલોકમાં ગઈ. ત્યાંથી સ્થળી મહાવિદેહમાં જન્મી હર્ષથી વ્રત આદરી અંતકાલે શાશ્વત મોક્ષને પામશે. એવી રીતે પ્રાર્થા મનુષ્યોએ સદા આ વ્રત પાળવું કે જેથી મહામુખદાયક અને શુભોદી પ્રગટ થનારો મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય.

ક્રિતિ દ્વ વર્ત વ્રતમ્.

આ પ્રમાણે પૂર્વે કહેલા ચાર વ્રતોથી શ્રી ગુરૂનો સંયોગ થાય અને પછી લોકોમાં તેની શિક્ષા પ્રવર્તે તે ઉપરથી એ શિક્ષાવ્રત કહેવાય છે. આ બાર પ્રકારનો શ્રાવકધર્મ બાર દેવલોકને આપનારો છે અને સૂર્યની જેમ મમ્યવૃદ્ધિ મનુષ્યનું સર્વતમ-અધકારને હરનારો છે. જેમ સર્વ રસવતી રૂચિથી ઉત્તમ મુદ્રિ આપનારી અને અનંત બળ કરનારી થાય છે, તેવી રીતે મર્વ ક્રિયા રૂચિથી સંવર પુદ્રિ આપનારી અને અનંત બળ

અર્પનારી થાય છે. જેમ ઉત્તમ પુરૂષને અરણ્યાંગ વિગેરેની સામગ્રી હોય. પણ જો તે પુરૂષ અદર્શન દૃષ્ટિ રહિત હોય તો તેને અક્ષ-અગ્નાધિત પદ-સ્થાનનું દર્શન થતું નથી, તેવી રીતે ઉત્તમ પુરૂષને જો અરણ્યાંગ-ચારિત્ર-અંગ વિગેરેની સામગ્રી હોય, પણ જો તે પુરૂષ સમ્યક્ દર્શનથી રહિત હોય, તો તેને અક્ષયપદ-મોક્ષનું દર્શન થતું નથી. સત્યોત-સાર્વ વહાણ પ્રૌઢ હોય અને ગુણગ્રેણી-દોરની પંકિતથી યુક્ત હોય, પણ તેને મુવ દર્શન-મુવના તારાનાં દર્શનને આધારે ધૃષ્ટ સ્થાનની પ્રાપ્તિ થાય છે, તેવી રીતે સત્યોત-સાર્વ ગાળક પ્રૌઢ થયેા હોય અને ગુણોની ગ્રેણી તેણે સંપાદન કરી હોય, પણ જો તેને મુવ દર્શન-નિશ્ચલ એવા સમ્યક્ દર્શનની પ્રાપ્તિ હોય, તો તે ધૃષ્ટ સ્થાન મોક્ષની પ્રાપ્તિ કરી શકે છે. આ લોકમાં જેવી રીતે સુવર્ણ શુદ્ધિનું કારણ કહેલું છે, પરંતુ જો તે અમૂલ્ય રત્નથી યુક્ત હોય, તો તે મહોદયનું કારણ થાય છે, તેવી રીતે સુવર્ણ-જ્ઞાન, શુદ્ધિનું કારણ છે, પણ જો તે અમૂલ્ય-ચારિત્ર રત્નથી યુક્ત હોય, તો તે મહોદય-મોક્ષનું કારણ થાય છે. જેમ નાયક વિનાનો હાર, જિનેશ્વર વિનાનો પ્રાસાદ અને ધી વગરનો આહાર આ પૃથ્વી ઉપર શોભાને પ્રાપ્ત થતો નથી, તેવી રીતે સમ્યક્ત્વ વિનાનો ધર્મ સુખસમૂહને કરનારો થતો નથી, તેથી તે સમ્યક્ત્વ કુલદેવજની જેમ મનુષ્યોએ સદા પાળવું જોઈએ.

કુલદેવજની કથા.

આ જંબૂદ્વીપમાં ભરતક્ષેત્રની મધ્યે રહેલી અયોધ્યા નામની નગરી છે. તેમાં શંખ નામે રાજા હતો. તેને ધારિણી નામે રાણી હતી અને કુલદેવજ નામે પુત્ર હતો. એક વખતે કુલદેવજ સુલટોને લઈ વનમાં કીડા કરવાને ગયો, ત્યાં તે કુમાર પુષ્પેા શુંટવા લાગ્યો. તેવામાં દર્પણના જેવા નિર્મળ અને વૃક્ષ તળે બેઠેલા એક સૂરિ તેના જોવામાં આવ્યા. મેઘને દેખીને જેમ મયૂર પુશી થાય, તેમ તે સૂરિને દેખી પુશી થયો અને પંછી શુંડશુણ્વાલા તે શુંડને તેણે વંદના કરી. પોતાના હૃદયમાંથી માનને દૂર કરી તે યોગ્ય સ્થાને બેઠો એટલે ધર્મધુરંધર શુંડ આ પ્રમાણે બોલ્યા-“જે મનુષ્યો પવિત્ર મનુષ્યપણું મેળવીને પાંચમી ગતિ મેલવે છે, તેઓનું જીવન સફલ કહેલું છે. શ્રી જિન, ભગવાનોએ સમ્યક્ દર્શન, ચારિત્ર અને જ્ઞાનને સર્વ માર્ગને દર્શાવનારો તે (મોક્ષ)નો નિરાળાધ ઉપાય કહેલો છે. તેઓમાં ધર્મ, અર્થ અને કામ એ ત્રિવર્ગમાં જેમ ધર્મ શ્રેષ્ઠ છે. તેમ દર્શન શ્રેષ્ઠ છે, તેથી કાર્યને બાણનારા (કુશળ) પુરૂષે હંમેશાં તે દર્શનની અંદર ચિત્ત જોડવું તે દર્શન-સમ્યક્ત્વને વિદ્વાનો એક પ્રકારે, બે પ્રકારે,

૧ નીચે લટકવું મોટું ગોતી અથવા ચક્ર.

૨ મોક્ષ-ગતિ.

ત્રણ પ્રકારે, ચાર પ્રકારે અને પાંચ પ્રકારે જણાવેલું છે. એક પ્રકારે તે સમ્યક્ત્વ પવિત્ર તત્ત્વરૂપિ નામે છે. દ્રવ્ય અને જ્ઞાત્રી, નિશ્ચય અને વ્યવહારથી અને ઉપ-દેશ અને નિસર્ગથી એમ બે પ્રકારનું સમ્યક્ત્વ જિનાગમમાં કહેલું છે. કારક, રોચક અને દોષક તેમ ક્ષાયિક, ક્ષાયોપશમિક અને ઔપશમિક—એમ ત્રણ પ્રકારે કહેલું છે. ઔપશમિક, સાસ્વાદન, ક્ષાયોપશમિક અને ટાયિક એમ ચાર પ્રકારે કહેલું છે. તેમાં વેદક નામ વધારવાથી તે સમ્યક્ત્વ પાંચ પ્રકારનું કહેવાય છે. એ સમ્યક્ત્વને પાંચ લક્ષણ, પાંચ ભૂષણ અને પાંચ દ્રવ્યો કહેતાં છે. ” શુરેનો આવો ઉપદેશ સાંભળી કુલધ્વજે સર્વની સમક્ષ રાગદ્વેષને નિરાકરણ કરનારું, સમ્યક્ત્વ ગ્રહણ કર્યું. બંધારે તેણે સમ્યક્ત્વ અંગીકાર કર્યું, ત્યારે સુવિચારી શુરે બોલ્યા—“ ભદ્ર ! તારે હવે પછી (આજથી માંડી) હંમેશાં પંચપરમેષીના સ્વરૂપનું ચિન્તન કરવું, સુશુરેની આગમના કરવી, જીવહયામય ધર્મ પાળવો, સદા કપાયોને છોડી દેવા, ઉત્તમ પુરુષોનો સંગ કરવો, નિત્ય સ્વંદાર સંતોષ રાખવો, કોઈનો દોષ ગ્રહણ કરવો નહિ, નવ-તત્ત્વ ઉપર રૂચિ રાખવી, અને સાધુધર્મ તરફ વૃત્તિ રાખવી. ઇત્યાદિ વર્તન કરવાથી તારે સર્વ શુભ થશે. ” આવો ઉપદેશ સાંભળી કુલધ્વજ પોતાને ચેર જવા માગે બાહ્યો થયો, તેવામાં કોઈ બે સ્ત્રીઓ પરસ્પર કલહ કરતી જોઈ તેમને રાજકુમારે કલહ કરવાનું કારણ પુછ્યું, તેઓમાંથી એક બોલી, “ રાજકુમાર ! હું લોહકારની સ્ત્રી છું. અને આ રથકારની સ્ત્રી છે. મારા મસ્તક ઉપર પાણીનો મોટો ઘડો છે અને આ સ્ત્રીના મસ્તક પર ખાલી ઘડો છે, છતાં તેણે મને જવા માટે રસ્તો આપ્યો નહિ. મારા પતિની કારીગરીના જેવું જ્ઞાન-સમૃદ્ધિવાલા કયા પુરુષમાં છે ? ” તે સાંભળી કુમાર બોલ્યો, “ તારા પતિમાં કારીગરીનું જ્ઞાન કેવું છે ? ” તે બોલી, “ મારો પતિ લોહાનું માછલું બનાવી તેને આકાશમાં ઉછાળી સમુદ્રમાંથી રત્નો અને મોતીઓ આણી આપે છે, તેથી આ રથકારની સ્ત્રીની સાથે મારી તુલના કરવાની નથી. ” તે સાંભળી પેલી રથકારની સ્ત્રી બોલી, “ મારો પતિ લોકડાનો અન્ન બનાવી આકાશમાં ફેરે છે અને તે વડે માસમાં બધી પૃથ્વીને જોઈ પાછો પોતાના નગરમાં આવે છે, તેથી આ લોહકારની સ્ત્રીના કરતાં હું વધારે ચઢીચાલી છું. ” પછી રાજકુમાર તે બંને સ્ત્રીઓને લઈ સંભળાવ્યો. પછી રાજાએ તેમના સ્વામી લોહકાર અને રથકારને પોતાની પાસે બોલાવ્યા. તેમાં પ્રથમ લોહકારને માછલું બનાવવાને લોહું આપ્યું. વિજ્ઞાનશાળી લોહકારે લોહાનું માછલું બનાવ્યું અને તે લઈને તે રાજાના જોરડામાં આવ્યો, તે રાજા સાથે હાથથી જોરડામાં રહ્યા અને તે માછલા ઉપર પવનના સંદોહને ધારણ કરનારી યંત્રમય ખીલી મારી કે તરતજ તે માછલું પવનવેગે આકાશમાં ઉડ્યું અને સમુદ્રમાં જઈ રત્નોને બળી પાછું આવ્યું. તે જોઈ રાજાએ ચિત્તમાં ચમત્કાર પામી તેને પુછ્યું કે, “ તને આવી કલા ક્યાંથી પ્રાપ્ત થઈ ? ” તે બોલ્યો, “ દેવ ! મને દેવતાએ વરદાન આપેલ છે. ”

તેવામાં પેલા રથકારે કાઢ્યો અશ્વ ઝનાવ્યો; તે યુદ્ધિમાન મુથારે તે અશ્વ લાવી રાજાની આગળ ધર્યો. ત્યારે કુમાર બોલ્યો, “ આ અશ્વની પરીક્ષા તો હું જાતે કરું. ” રાજાએ રથકારને કહ્યું કે, “ આ અશ્વ પાછો ફેટલે દિવસે અહિં આવશે ? ” રથકારે કહ્યું, “ તે છ માસે પાછો આવશે. ” પછી રાજાની આજ્ઞા લઈ કુમાર તે અશ્વ ઉપર ચડી (યંત્રમય) ખીલીના પ્રયોગથી આકાશ માગે ઉડ્યો. તે પૃથ્વીનું અવલોકન કરતો હતો. ત્યાં એક સુંદર નગરી જોવામાં આવતાં ત્યાં ગહેવાની ઇચ્છાથી તેણે યંત્રની ખીલી પાછી ખેંચી. એટલે તેના આઘાતથી અશ્વ પૃથ્વી ઉપર પડ્યો. કુમાર તે ઉપરથી વિસ્મય પામી ઉતરી ગયો. તે અશ્વના જુદા ખંડ કરી પોતાના માથા આગળ રાખીને રાજકુમાર એક છાયાથી સુંદર જોવા આમ્રવૃક્ષની તળે સુઈ ગયો. તે વખતે કોઈ માણી ત્યાં આવ્યો. તે આમ્રની છાયામાં સુઈ ગયેલા કુમારને જોઈ વિસ્મય પામ્યો. જ્યારે કુમાર નિદ્રાથી સુકત થયો, ત્યારે તેને નમી અને સન્માન આપી તે માણી પોતાને ઘેર લઈ ગયો. ત્યાં તેને જમાડી વાસસ્થાન આપ્યું. પછી કુમાર તે માણીને ઘેર અશ્વને મુકી લીલાવડે નગરમાં ફરવા નીકળ્યો. તેવામાં નેત્રોને આનંદ આપનારું એક જિનેંદ્ર ભવન તેના જોવામાં આવ્યું. તે મંદિરમાં પેસી અર્હતપ્રભુને નમી જોવામાં તે પ્રભુની સ્તુતિ લખતો હતો, તેવામાં તે મંદિરમાં એક પ્રતિહારી આવી. તેણીએ જિનાલયમાંથી સર્વ પુરૂષોને બાહર કાઢ્યા. કુમાર તે જોવાની ઇચ્છાથી મંદિરના એક ખૂણામાં સંતાઈ રહ્યો. તે વખતે સ્ત્રીઓથી પરિવૃત્ત થયેલી રાજકુમારી જિનાલયમાં આવી, ત્યાં નૃત્ય કરી અને પ્રભુને નમી પોતાને ઘેર ચાલી ગઈ. પછી કુમારે બાહર નીકળી કોઈ પુરૂષને પુછ્યું કે, “ આ કયું નગર છે અને તે પુત્રી કોની છે ? ” તે પુરૂષે કહ્યું. “ વિભુ ! સાંભળો, “ આ નગરનું નામ રત્નપુર છે. તેમાં વિજય નામે રાજા છે, તેણે આ જિન-ચૈત્ય કરાવેલું છે. આ કન્યા ભવનમંજરી નામે તે રાજાની પત્ની છે. વિજયરાજાએ એક વખતે પોતાના મંત્રીઓને કહ્યું કે, “ આ કન્યાને યોગ્ય કયો વર છે ? ” તે સમયે જો કન્યાએ રાજાને કહ્યું કે, “ જે કોઈ પુરૂષ ભૂચર છતાં પોતાની શક્તિવડે આકાશમાં ચાલી શકે તેવા પુરૂષને હું વરીશ. આ ત્રણ જગતમાં માત્ર એવા ખીજા કોઈને પણ વરીશ નહિ. ” તે સાંભળી રાજાએ ચિંતવ્યું કે, “ આ પુત્રીએ કુદર્થ પ્રતિજ્ઞા કરી, હવે હું તેની પ્રતિજ્ઞા શી રીતે પૂરી શકીશ ? ” આવી રીતે તે કન્યાનો સમય વીતે છે, અદ્યપિ તેને તેવો યોગ્ય વર મળતો નથી. તેથી તે હમેશ અહિં આવી જિન-પ્રભુની પાસે નૃત્યગીત કરે છે. ” આ વાત સાંભળી રાજકુમાર રાત્રે પેલો અશ્વ તૈયાર કરી જ્યારે અર્ધરાત્રિ થઈ, ત્યારે ઉઠીને તે ગજકન્યા ભવનમંજરીના ભુવનમાં આવ્યો, ત્યાં તેણીના પલંગ ઉપર અર્ધુ ચાવેલું તાંબૂલ મુકી પાછો સ્વસ્થાને આવી તેણે તે અશ્વને વીંળી નાખ્યો. રાજકુમારી પ્રભાતકાળે પોતાના પલંગ ઉપર તે તાંબૂલ જોઈ આશ્ચર્ય પામતી મનમાં વિચારવા લાગી કે, “ રાત્રે આ તાંબૂલ કેણે નાખ્યું હશે ? ” બીજે દિવસે તે રાત્રે જોટી નિદ્રાથી સુતી, તેવામાં પહેલા દિવસની જેમ રાજકુમાર આકાશ માગે આવ્યો. પ્રથમની જેમ તેણે અર્ધુ ચાવેલું તાંબૂલ પલંગ ઉપર મુકી જોવામાં ચાલવા માંડ્યું, ત્યાં રાજકુમારીએ વેગથી તેના વચ્ચેનો છેટો મજબૂત પકડી રાખ્યો, અને

પુછ્યું કે, “ તમે કોણ છો ? કઈ રીતે અને ક્યાંથી આવ્યા છો ? તે કહો. ” રાજકુમારે પછી પોતાનો સર્વ વૃત્તાંત કહી સંભળાવ્યો. તેનું સર્વ વૃત્તાંત સંભળી રાજકુમારીએ પોતાના હૃદયમાં વિચાર્યું કે, “ આ કુમારે મારી દુર્ઘટ પ્રતિજ્ઞા પૂરી કરી, હવે હું આ આકાશમાંથી રાજપુત્રને વડું. ” આવું ચિંતવી તેણીએ પોતાના હૃદયને ભાવ જણાવ્યો, એટલે રાજકુમાર તેણીને પરણ્યો. તે કુમાર રાત્રે રાજકુમારીના ભવનમાં અને દિવસે નગરનાં રહેવા લાગ્યો. ભુવનમંજરીના અંગેનો વિકાસ જોઈ તેની સખીઓએ તેની માતાને સર્વ જણાવી દીધું અને તે માતાએ રાજાની આગળ જણાવ્યું. રાજા દુષ્ટ કોષ કદીને રહ્યા, તેવામાં કોઈ એક વેરયા પરિવાર સાથે ત્યાં આવી. પોતાને વખતનો ફાગ મળવાથી તેણીએ નૃત્ય શરૂ કર્યું અને પૂરે નહીં જોયેલી જોવી કોઈ નવીન અફલુત કળા બતાવી, તોપણ રાજાએ તે વેરયાને ચોગ્ય કાંઈ આપ્યું નહિ. તે ઉપરથી વેરયાએ રાજાનું મન બ્રતાતુર છે એમ જાણી લીધું, પછી તેણીએ એકાંતે રાજાને આશ્વસની પુછ્યું એટલે રાજાએ પોતાની સર્વ ખીના કહી આપી. પછી વેરયાએ રાજાની આગળ કહ્યું કે, “ તે છુપા માણસને હું પ્રગટ કરીશ. ” ચતુર વેરયાએ રાત્રે જઈ છુપી રીતે રાજકન્યાના ભુવનના આંગણને તેલ મિશ્રિત સિંદૂરથી લીંપી ને પોતાને ઘેર ચાલી ગઈ. પછી પ્રભાતે રાજપુરોને આવે લઈ તે ઔઠામાં ગઈ. ત્યાં જુગાર રમવાને ઠેકાણે સિંદૂરથી લીંપાયેલા ચરણવાળો તે કુમાર તેણીના જોવામાં આવ્યો. તરતજ વેરયાની આજ્ઞાથી રાજપુરો તેને પકડી લીધો અને તેને રાજાની હજુરમાં લાવવામાં આવ્યો. રાજાએ તેને શુળીએ ચડાવી દેવાની આજ્ઞા આપી. રાજપુરો તેને શુળીએ ચડાવા લઈ જતાં પેલા માળીના ઘરની પાસે આવ્યા, ત્યારે તેણે રાજપુરોને કહ્યું કે, “ હવે મારો કાળ આવ્યો છે, મારે મારી કુલદેવી અહિં છે, જો તમારી ઇચ્છા હોય, તો હું તે દેવીને નમસ્કાર કરી લઉં. ” તે રાજપુરો દેવીના ભક્ત હોવાથી તેમણે તે વીર શિરોમણિ પુરૂષનું વચન માન્ય કર્યું. કુમારે માળીના ઘરમાં જઈ પોતાનો પેલો યાંત્રિક અશ્વ તૈયાર કર્યો પછી તેઓના હેખતાં કુમાર તે અશ્વ ઉપર બેસી આકાશમાં ઉડી ગયો. રાજપુરો રાજાની જેમ ઉંચા મુખ કરી શુન્ય હૃદયે ઉભા ઉભા જોઈ રહ્યા, કુમાર ત્યાંથી ગોખ ઉપર રહેલી પોતાની પ્રિયા ભુવનમંજરીને લઈ સિંધુમાં આવેલા એક બેટમાં આવી પહોંચ્યો. ત્યાં અશ્વ ઉપરથી ઉતરી મુખ નિદ્રાએ મુકી રહ્યા. તેવામાં કોઈ મિથ્યાત્વી દેવ ત્યાં આવી ચડ્યો. કુમારના હર્ષન, આચાર અને રૂચિને નાશ કરવા માટે તેણે તેની પત્ની અને અશ્વને કણવારમાં અદૃશ્ય કર્યા અને કુમારના શરીરમાં અસાધ્ય રોગ ઉત્પન્ન કર્યો. તે રોગની વેદનાને લઈને તેની નિદ્રા ચાલી ગઈ તેણે પોતાની પત્નીને જોડાવી, પણ તે તેના જોવામાં આવી નહિ. પછી પેલા અશ્વને જોતાં, તે પણ અદૃશ્ય થયેલો માત્રમ પડ્યો. કંઈથી નિર્ભીત એવો કુમાર ચિંતાતુર બની ગયો. તેવામાં તે દેવતાએ કોઈ એક નિર્મિતિઓ બનાવી ત્યાં ગોકર્યો. તેણે પામે આવી કુમારને આ પ્રમાણે કહ્યું, “ તારા મનમાં ગતવસ્તુની ચિંતા છે, પણ જો તું મારા વચન પ્રમાણે કરે, તો તે સર્વ વસ્તુ તારે હાથ આવે, નહિં તો આ તારો દેવ પણ ચાલ્યો જશે, તો પછી બીજાની શી વાત ? ” તે સાંભળી કુમાર બોલ્યો, “ તારું શું વચન છે ? ” તે બોલ્યો, “ તે જે વીરનાથ દેવ અંગીકાર કરેલ છે, તે દેવ રાજપુરોની રક્ષા અને ઉદ્ધ

પુરુષોને શિક્ષા કદિપણુ ન કરી શકે. જે ચિત્તમાં રાગદ્વેષ ધારણુ કરે નહિં અને સર્વત્ર સમતાને ધારણુ કરે, તે દેવ પૂજવાથી શુભાશુભ શી રીતે આપી શકે ? જે દેવ કારણને લઈને લોકોને આધારરૂપ એવો અવતાર ધારણુ ન કરે, તે દેવ બલથી લઈ લે નહીં, આપે નહિં, કાંઈ કહે નહિં અને રક્ષણુ પણુ કરે નહિં, બીજા સામાન્ય પુરુષના હાથ જે શસ્ત્રધારી હોય, તો તે રક્ષણુ કરનારા થાય છે. તો તે દેવના હાથ શસ્ત્ર વગરના છે તેથી તે દીન, હલકા અને બળવગરના છે. તે દેવની પાસે લક્ષ્મીને આપનારી લક્ષ્મી નથી, તેમજ જે કર્તા તથા હર્તા નથી, જેને પોતાનો અને પારકાનો ભેદ નથી, તેનાથી ખેદ શી રીતે નાશ પામે ? તે તારો દેવ પોતે વાહન વગરનો છે, તો બીજાના વાહનને કેમ સહન કરી શકે ? તેને પત્ની નથી, તો તે તારી પત્નીને અને તેને રૂપ નથી, તો તે તારા રૂપને પણુ કેમ સહન કરી શકે ? માટે વાહનવાળા, લક્ષ્મી, સ્ત્રી અને શસ્ત્રવાલા, અને અધિક અવયવવાળા લકૃતવત્સલ દેવનો તું આશ્રય કર્ય. વળી હું સત્તમ ! જે શુર તારા મનમાં નિરંતર રહ્યા કરે છે. તે શુર પણુ કોઈનું રક્ષણુ વિગેરે કરી શકે તેવા નથી. માટે જે શુર અરિષ્ટની શાંતિ કરે, જ્યોતિષ બોધ આપે, રોગ હોય તો વેદ કરે, વેદ પ્રમાણે વ્યવહાર કરે, બીજાને શાપ આપે, પોતાના જનનો અનુગ્રહ કરે, કામ વળતે જય આવે, લકૃતોના પાપ પોતે લે, અને જેના મનમાં જેવું રહે તેવું હિતકારી બોલે, તેવા મમતા મોહવાળા શુરને લજ. તારો સર્વજ્ઞ દેવ કે જે સર્વનો હિતકારી છતાં પોતે વાંછાથી રહિત અને દયાએ સહિત છે, તેને તું તારો પોતાનો હિતકારી માને છે, પણુ તેનાથી તારું હિત શી રીતે સિદ્ધ થાય ? જેમાં બ્રાહ્મણુ વિગેરેને સર્વનું જ્ઞાન, યજ્ઞ વિગેરેમાં સોમરક્ષનું પાન, જલના પ્રમાણુ વગરનું તીર્થ અને પુત્રાદિ સંતાન-જે સ્વ-ગંને આપનારું છે જેમાં મરેલા પિતૃઓને પણુ પુત્રો તૃપ્ત કરે છે, લોજનની વેલાએ કાગડાઓ પાત્ર ગણાય છે, અને વૃક્ષ, સર્પ તથા ગાય વિગેરેની પૂજા કરવી કહેલી છે, જેમાં પત્નીવાદા પણુ શુરને લોકો આદરથી માને છે, સામાન્ય દેવદેવીઓને પોતાનો જીવ પણુ અપાય છે અને જેમાં અહારે વળેલું રહેલા છે, તેવા ધર્મનું તું આચરણુ કર્યું”

તે નિમિત્તિયાનાં આવાં વચનો સાંભળી કુમાર બોલ્યો, “મારા હૃદયમાં સર્વજ્ઞ દેવ, નિર્લેશ શુર અને હવદયાથી રમણીય ધર્મજ વસી રહ્યા છે. આકાશમાં ગતિ કરનારો મારો અથ, હૃદયને પ્રિય એવી સ્ત્રી અને રક્ષણુ રહિત આ મારા પ્રાણુ જે જતા હોય, તો તે ભલે જાય, પણુ હું નિશ્ચલ અને નિર્મલ એવા મારા સમ્યક્ત્વને ત્યજીશ નહિં.” આવો કુમારનો દૃઢ નિશ્ચય જાણી તે મિથ્યાદષ્ટિ દેવ મિથ્યાદષ્ટિ (મધ્યસ્થ) બની ગયો. તત્કાળ તેણે અથ અને તેની સ્ત્રી પ્રગટ કરી અને તેનો આદરથી સત્કાર કરી પછી તે દેવ પોતાને સ્થાને આડ્યો ગયો. કુમાર પણુ પોતાને સ્થાને ગયો. તેણે અનુક્રમે રાત્ર્યને પ્રાપ્ત કરી આ પૃથ્વી ઉપર સમ્યક્ત્વનું સ્થાપન કર્યું. કારણ કે, પ્રજા રાત્રને અનુસરનારી થાય છે. તે ચિરકાળ રાત્ર્યને અને વિધિ પ્રમાણે સમ્યક્ત્વને પાળી છેવટે દીક્ષા લઈ મોક્ષને પ્રાપ્ત થયો. એવી રીતે જે મનુષ્યો પોતાના હૃદયમાં સદા અતિચાર રહિત સમ્યક્ત્વને ધારણુ કરે છે, તે મનુષ્યો ધન્ય અને સુકૃતી (પુન્યશાળી) આત્માઓમાં ગણતીય થાય છે.

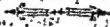
इति मम्पवत्त्वम्.

લગવાન શ્રીવિમલનાથ પ્રભુની હિપર પ્રમાણે દેશના સાંભળી કેટલાએક પુરુષોએ દીક્ષા લીધી અને વિવેકી એવા શિરભૂત પ્રમુખે શ્રાવક ત્રેતા અંગીકાર કર્યો: વાસુદેવ સ્વયંભૂએ સમ્યક્ત્વને મહાણુ કયું” અને બીજા પણ અવિરત જનોએ તે મહાણુ કયું”. પ્રભુએ એક પહોર સુધી દેશના આપ્યા પછી બીજે પહોરે મંદિર ગણધરે આ પ્રમાણે દેશના આપી. “ હે ભવિજનો ! આ સંસાર એક દુઃખાર (દુઃખે પાર પાગી શકાય એવા) ખારા મસુદ્રના જેવો છે. જન્મ, મૃત્યુ, જરા અને રોગરૂપી ચચળ કલ્લોલોથી તે વિરાજિત છે. ક્રોધરૂપી વડવામિથી તે યુક્ત છે, તેની અંદર ગર્વરૂપી પર્વતનો વાસ છે. માયારૂપી તેની પેશા છે, લોભરૂપી ગંભીર આવર્ત છુમરીઓથી તે દુસ્તર છે. જીવ્યોનિરૂપ મધરના સમૂહથી તે ચારે તરફ વ્યાપ્ત છે. આશ્રવદ્વારરૂપ નહીંઓના કાઠવવાળા જલથી તે પૂરાએલો છે. હાસ્યરૂપી ફીણથી તે પ્રસરેલો છે. દ્વેષરૂપી પ્રચંડ પવન વડે તે હુંસહ છે, ક્રુદ્ધર્શનરૂપી દુર્વાર જલ વડે તે ભરેલો છે. તે હંમેશા તૃપ્ત્યાની વૃદ્ધિ કરનારો, જલજંતુઓથી યુક્ત, નીચ તથા ઉચ્ચ ગોત્રોથી સંકલિત અને જેમાં અનેક મનુષ્યો કાઠવમાં ખુચી ગયેલા છે. જેનું સ્થાન સમ્યક્ત્વ છે, જેમાં ત્રતરૂપી ફલક-પાટીયા છે જેમાં શુણના સમૂહરૂપ દોરઠાં છે, નિશ્ચળ મનરૂપી જેમાં ડોલ છે, જેમાં શુકલ ધ્યાનરૂપી સ્વેત ધ્વજ છે, શુરૂરૂપ જેના ખલાસી છે, સારા નિયમરૂપી જેના સડો છે, ક્ષમારૂપી જેમાં હલેશાં છે, જેમાં જાનરૂપી મુવનો તારો છે, જેમાં સંતોષરૂપી અટાળી છે, જેમાં તપના ભેદરૂપી પૌલિંદ છે. અને જેમાં દ્વારરૂપ નાલિકા છે, એવું ઉત્તમ વહાણ જે પુણ્યવાન નરને પ્રાપ્ત થાય છે, તે પુરૂષ તે સંસાર સમુદ્રને તરીને મહાનદ મોક્ષરૂપી ઉત્તમ નગમાં અવસ્થા જાય છે. ” આ પ્રમાણે બીજે પહોર પૂણું થતાં મુખ્ય ગણધર મંદિર સ્વામી દેશનાથી વિગમ પામ્યા. પછી દેવ, અસુર અને મનુષ્યો પોતપોતને સ્થાને આદ્યા ગયા. એવી નીતે સેવા કરનારા ઉત્તમ દેવતાઓ શ્રી વિમલપ્રભુનું સુખસંપત્તિને શરણુ આપનારું સમવમરણુ સ્થાને સ્થાને કરતા હતા. કેવલજ્ઞાન થયા પછી બે વર્ષ કાળ પંદર લાખ વર્ષ સુધી પૃથ્વી ઉપર વિહાર કરતાં શ્રી વિમળનાથ પ્રભુને આ પ્રમાણે પરિવાર થયો હતો. આઠમઠ હજાર (૬૮૦૦૦) સાધુઓ, એક લાખ અને આઠસો (૧૦૦૮૦૦) સાધ્વીઓ, અગીયારસો (૧૧૦૦) શ્રૌઠ પૂર્વધારી. અરતાલીશસો (૪૮૦૦) અવધિજ્ઞાની, પંચાવનસો (૫૫૦૦) મનઃપર્થવજ્ઞાની, તેટલાજ (૫૫૦૦) કેવલજ્ઞાની, નેવુંસો (૬૦૦૦) વૈકિય લખિવાલા, ત્રણ હજાર અને ગસો (૩૨૦૦) સુમસાદી એવા પાદીઓ, બે લાખ અને આઠ હજાર શ્રાવકો અને ચાર લાખ અને ચોત્રીશ હજાર (૪૩૪૦૦૦) શ્રાવિકાઓ.

પ્રભુ છંદનર મુનિઓની સાથે નિર્વાણને પામ્યા. તે સમયે ગળત્રો અને ઇંદ્રો એક કરતાં ત્યાં આવ્યાં. તેમણે પ્રથમ એકનો ભાર દર્શાવી, પછી સ્થોચિત કૃત્ય કર્યાં માંડ્યું. ઇંદ્રની આસાથી આભિયોગિક દેવતાઓએ 'ગોશીર્ષ' ચંદન લાવી પૂર્વ દિશામાં પ્રભુની ગોળાકાર ચિત્રા રચી, ઇક્ષ્વાકુ સાધુઓની ઉત્તર દિશામાં ત્રિકોણ ચિત્રા રચી અને બીજાઓની પશ્ચિમ દિશામાં ચોરસ ચિત્રા રચી હતી. ઇંદ્રે પોતે પ્રભુને હીંગસમુદ્રના જલથી સ્નાન કરાવ્યું અને ઘાટા ઉંચી જાતના ચંદનથી લેપ કર્યો. અને બીજાઓને તે પ્રમાણે દેવતાઓએ કયું. તે પછી ઇંદ્રે દેવદંત્ય વસથી પ્રભુના અંગને આંછાદિત કર્યું અને ઈષપટ્ટના મુગંધી પુષ્પોથી વિભૂષિત કર્યું. તે વખતે દેવતાઓએ ત્રણ શિળિકાઓ વિકુર્વી. તેમાંની મૂલ શિળિકામાં ઇંદ્રે નમસ્કાર કરી પ્રભુને પદગવ્યા અને બીજી બે શિળિકાઓમાં દેવતાઓએ બીજા મુનિઓના શરીરોને યોગ્યતા પ્રમાણે આરોપીત કર્યાં. દેવતાઓ ઉચિત કાર્યનું ઉત્સાહન કરતા નથી. પછી એક છંદન માણસો વહન કરી શકે તેવી પ્રભુની શિળિકા ઇંદ્રે પોતે ઉપાડી અને બીજાઓની શિળિકાઓ ભક્તિનુભારવાલા દેવતાઓએ ઉપાડી. તે શિળિકાની આગળ દેવતાઓની સ્ત્રીઓ વસથી રાસડા હોતી હતી. દેવતાઓના ગધર્વ વર્ગ નૃત્ય, ગીત અને વાગ્ય વગાડતો હતો કેટલાએક દેવતાઓ આગળ ધૂપ કરતા હતા, કેટલાએક પ્રકાશમાન યજ્ઞછંદ્રો ધની આસિતો હતા, કેટલાએક પુષ્પોની વૃષ્ટિ કરતા હતા અને કેટલાએક સર્વ દોષોને હવનારી શેષા (પ્રસાદી)ને લેતા હતા, તેની રીતે થતાં પૂર્વદિશીના પતિ ઇંદ્રે પૂર્વની ચિત્રામાં પ્રભુને પદગવ્યા અને બીજા સાધુઓના શરીરો બીજી બે ચિત્રામાં દેવતાઓએ સ્થાપિત કર્યાં. તેજ સમયે ચિત્રાની અંદર અગ્નિકુમાર દેવતાઓએ અગ્નિ, વાયુકુમાર દેવતાઓએ પવન અને દેવેન્દ્રોએ કપૂરનો સમૃદ્ધ પ્રગટાવ્યો. અગ્નિથી અસ્થિ શિવાય બધા ધાતુઓ બળી ગયા પછી એકકુમાર દેવતાઓએ ક્ષીરબલ્લવડે તે ચિત્રાને ઘુમવાથી હીંધી તે વખતે સાધર્મ ઇંદ્રે આવી પૂજવાને માટે પ્રભુની જમણી દાઢ અંકલું ઈર્ગ અને ઇંદ્રાને કે ડાબી દાઢ અંકલું કબી. ચમરે ઇંદ્રે નીચેની જમણી દાઢ અને બાહ્ય ઇંદ્રે ડાબી દાઢ અંકલું કરી, બાહ્યના ઇંદ્રાએ યોગ્યતા પ્રમાણે પ્રભુનાં દૈત અંકલું કર્યું. બીજા દેવતાઓ પ્રભુના અસ્થિના ખંડ લઈ ગયા અને બ્રાહ્મણોએ નવા અગ્નિના ભાગ લીધા. ત્યાર્થી તે અગ્નિની પૂજા પ્રવર્તી છે અને તે પૂજનારા બ્રાહ્મણો અગ્નિહોત્રી તરીકે પ્રખ્યાત થયા છે. ગળ વિગેરે તે પ્રભુની રક્ષાની પોટલી કરીને બાંધી, તે અવાહરૂપે અથવાપિ રક્ષાને રક્ષા કરનારી બીને છે. કેટલાએક તે પ્રભુની રક્ષાને વંદના કરી અને કેટલાએક તે રક્ષાનું શરીરે મઢન કર્યું, તે ઉપરથી રાખ ચોળવાનો વિધિ અથવાપિ યજ્ઞ લોકેમાં દેખાય છે. કેટલાએક લોકોએ ત્યાંથી એટલી જમી રેજ લીધી કે જેથી ત્યાં મોટો ખાડો થઈ ગયો. પછી દેવતાઓએ ત્યાં તે ઉપર રતનમય સ્તંભ બનાવ્યો, ત્યાર બાદ સર્વ ઇંદ્રા મંદીશ્વરની યાત્રા કરી પોતપોતાને સ્થાને આવાગયા દેવતાઓની સર્વદાએ જ મેર્યાદા છે.

ભગવાન શ્રી વિમળપ્રભુને કુંભારપણામાં ચંદર લાખ વર્ષો, મતમોં પહું પંદર લાખ વર્ષો અને રાજ્યમાં ત્રીશ લાખ વર્ષ-એમ સર્વ મળીને માઠ લાખ વર્ષનું તેમનું આયુષ્ય હતું. શ્રી વાસુપુત્ર્ય સ્વામીના નિર્વાણ પછી ત્રીસ સાગરોપમ વીત્યા બાદ શ્રી

વિમળનાથ પ્રભુનું નિવૃણ થયું. સ્વયં ભૂ વાસુદેવ પોતાનું સાઠ લાખ વર્ષનું આયુષ્ય ભોગવી પાપકર્મના યોગથી છઠ્ઠી નરકે ગયો. તે વાસુદેવને દૌભારપણીમાં ખાર હજાર વર્ષ દેશાધિપતિના પદમાં ખાર હજાર વર્ષ, નેતુ હજાર વર્ષ દિગ્વિજયમાં અને અર્ધને સાધનારા વાસુદેવ પદમાં યોગલસાઠ લાખ પંચોતેર હજાર અને નવસો હજાર વર્ષ થયાં હતાં. પછી ભદ્રળજદેવે મુનિચંદ્ર મુનિની પાસે જઈને દીક્ષા લીધી. પોતાનું પાંસઠ લાખ વર્ષનું આયુષ્ય ખૂલ કરી અને કર્મોનાં કાય કરી તે પરમ પદને પ્રાપ્ત થયો.

અંધ કર્તાની પ્રશસ્તિ.

શુભેનાસમૂહથી ચવિત્ર એવા ત્રિપદિશલાકા પુરોનાનાં અરિત્રોમાંથી ચાર શલાકા પુરુષે અંધિત્રો મેં અહિં મારી છુદ્ધિ પ્રમાણે કહ્યાં છે. કાત, શીલ, તપ અને ભાવરૂપ ચતુર્વિના આ લોકો નિર્મલ એવા શ્રીવંશને વિદ્યા, મુણ અને કલ્યાણની સંપત્તિઓ આપે. આ અંધમાં કાંઈ આગમ વિરૂદ્ધ, કવિધર્મથી વિરૂદ્ધ કે છંદ તથા વ્યાકરણાદિકથી વિરૂદ્ધ લખાયું હોય, તો તે ઉત્તમ વિદ્વાનોએ શોધી લેવું. આ લોકમાં વિબુધજનોની શ્રેણિમાં શોભતા, વાણી તથા ઉત્તમ ધર્મથી અધિક ઉચોતવાદા અને અર્થોના સમૂહને આપનારા શ્રી રત્નસિંહ સૂરીંદ્ર જય પામે છે. મહાવ્રતને ધારણ કરનારા, સર્વ મંગળવડે મુંદર અને મુનિવણથી યુક્ત એવા શ્રી હૃદયવજ્રભસૂરિ આનંદ પામે. જેમ મનુષ્યોને નિત્યે ચંદ્રસૂર્યના પ્રસાદથી પદાર્થો નિત્યે પ્રગટ થાય છે, તેમ તે જોને સૂરિવરોના પ્રસાદથી મને સર્વ પદાર્થો પ્રગટ થયા. મારા જેવા બાકને પદ્મચાસ કરવાનું સામર્થ્ય ક્યાંથી હોય? પરંતુ શુદ્ધ હૃદયને લઈને જે કાંઈ થયું છે, તે શુદ્ધેની જ પ્રવીણતા છે. સરસ્વતીની જેમ મુવણ લક્ષને પ્રગટ કરનારી, પ્રવીણા ત્મને વિધિસૂચકત એવી અતિ સફાળ શ્રી ધર્મલક્ષ્મી જય પામે. જ્યાં સ્તંભપણુ તીર્થની જેમ સંહાસનનું કારણ, ઉચ્ચગતિવાળો અને મુકાબોદ્ધ થયો, તેથી એ સ્તંભતીર્થ કહેવાયું છે. તેવા તીર્થપંથુને લઈને રત્નાકર પ્ણુ જેની સેવા કરવા માટે એ વખત ભરતીનાં વેકાના મિયથી પૃથ્વી ઉપર ઓલોટતો મહેંદ્રી સાથે આવ્યા કરે છે, તેવા સ્તંભતીર્થ-ખંભાતમાં કંઠપૃક્ષના જેવા શ્રીમાળા કુંડની અંદર બસકુંદર-વેપારમાં પ્રકાશમાં ધયેલા હરિપતિ નામે સંધપતિ રહેતા હતા. જેઓએ સંવત ૧૮૬૫ પર નાનિર્દોષ

૧. પદ્મચાસ-જાણ પહે પગલાં ભરવાં તે અને અંધકર્તા પહે વાંકપતી ન્યામ કરવો તે.
૨. સરસ્વતી પહે સંવર્ણલક્ષ લાખો સારા વણો-અશરો અને લક્ષ્મીપહે લાખમુવણ. સરસ્વતી પહે પ્રવીણ-પ્રકૃષ્ટ વીજાની વિધિ. લક્ષ્મી પહે પ્રવીણતાના વિધિ-પ્રકાર. ૩. સ્તંભપથે સદાલય એટલે સારા રિયાતનું કારણ તીર્થ પહે સારી ગતિનું કારણ. ૪. સ્તંભ-મુકાબોદ્ધ-સારા કાંઈ માંથી ખનવો તીર્થ પહે સુ-સારી કાષા-દિવામાં થયેલ.

વર્ષમાં આ દેવાલયોની કાંઈ શાંતુજય વિરોધે સુધોની કામ કરી હતી અને જેને
 ન્યાં શ્રી રત્નસિંહચરિત્રા અને કાંઈ વર્ષમાં કોઈક દિવસે શ્રી રત્નસિંહ
 ચાંદીના યજ્ઞના યજ્ઞસ્થાં હતી. તે દરમિયાન તેની નામકરો નામની રત્ન
 સિંહચરિત્રા નામ પુત્ર થયો. તે સમયસિંહનો કૈાનુકરોની નામની સુધો આ
 નામ જયવંત પુત્ર થયો, જેમાં આ સત્તિ ગ્રંથની રચના થઈ. તે વર્ષમાંજે શાંતુજય
 શ્રી શાંતુજય નથા ગિરનાર નીચની કોઈક દેવાલયોની કાંઈ ઉચ્ચ સત્તિ વિ
 પર્વક સુધો ધારા કરી હતી. એ શાંતુજયના આગ્રહથી તે સમયથી સત્તિ નામ
 થવન ૧૫૧૭ ના વર્ષમાં શાંતુજયના કૈાનુ પંચમીને દિવસે ગ્રંથ રચિની નામ
 આવતાં જનના સિંહચરિત્રા ઉપર રહેલા શ્રી સત્તિનીચરિત્રા પાર્શ્વનાથ પ્રભુના
 માનના રત્નાકરે શ્રીમાન ઉદયવલ્લભ ગુરુના પ્રસાદથી મેં આ ગ્રંથ રચ્યો છે. ૬
 લક્ષી અને શ્રી ગિરનારના જેવા માન, દર્શન અને ચાલિત રૂપ રત્નોની કલ્પી
 સુકત જેવો આ ગ્રંથ લોકોમાં દમેશાંતયવં થાયો.

13866

૭૩	૧૨	...	જાળી	શીલ.
૭૮	૬	...	ચમ	સમ.
૮૪	૧૪	...	શીયાણી	શીયાણી.
૧૦૫	૮	...	આજ્ઞા	આજ્ઞામાં.
૧૩૫	૨૬	...	પરમાર્થ	પુરિમદ્.
૧૩૫	૨૯-૩૧	...	ઓપવસ્ત્ર	ઉપવાસ.
૧૩૮	૨	...	શીતલ	શીલ.
૧૪૪	૧૮	...	હિકારી	હિતકારી.
૧૭૮	૧૯	...	જ્યોતિષ્ય	રજ્ય.
૨૦૯-૨૧૦	૧૧-૨	...	ચમુના	સિંધ.
૨૧૭	૨૭	...	સર્વજને	પ્રભુને.
૨૧૮	૨૭	...	દંડ	દીર્ઘ.
૨૩૧	૧૩	...	પુત્રીને	પુત્રને.
૨૬૨	૧૦	...	મેરાક	મેરક.
૨૬૯	૨૯	...	ગુણનો	ગુણસ્થાનનો.
૨૭૧	૨૭	...	કલ્પકલ્પની ધણી સ્ત્રીઓ	દેવાંગનાઓ.
૨૭૨	૧૭	...	ઉદ્યોગ	ઉદ્યોત.
૨૭૩	૪	...	સત્ય	સમ્યક્.
૧	૧૮	...	મધ્યમ	કિંચિત્કલ્પ.
૧	૨૨	...	મધ્યમ સમ્યક્ત્વ...	પૂર્વ બ્રહ્મયુવાણી.
૧	૨૫	...	ક્રોધોના	ક્રોધોની વિશેષ સ્થિતિનો.
૧	૨૮	...	વધ	વિનાશ.
૨૭૭	૩	...	ધર્મધોષ	ધર્મધોષ.
૨૭૮	૧૭	...	બાંધવામાં આવે	આંખે બાંધવામાં આવે.
૨૯૦	૭	...	ભારને	કર્મના ભારને.
૩૧૨	૧૮	...	માંત્રી	મંત્રી.